

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ЖИЗЗАХ ПОЛИТЕХНИКА ИНСТИТУТИ

“Ижтимоий фанлар”

кафедраси

“ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЭНГ ЯНГИ ТАРИХИ”

фанидан

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

Жиззах-2020 йил

Фаннинг маърузалар матни “Ўзбекистон тарихи ва ижтимоий
фанлар” кафедрасининг 2020 йил “26” августдаги “1”–сонли
йиғилишида муҳокамадан ўтган.

Жиз. ПИ “Ўзбекистон тарихи ижтимоий
фанлар” кафедраси

доц. П.Қулматов

1.Mavzu.Kirish.“O‘zbekistonning eng yangi tarixi” o‘quv fanining predmeti, maqsadi va vazifalari, nazariy-metodologik tamoyillari.

Reja:

- 1.O‘zbekiston tarixini davrlashtirish masalasi.“O‘zbekistonning eng yangi tarixi” o‘quv fanining predmeti, maqsad va vazifalari.
- 2.Fanni o‘rganishning nazariy-uslubiy asoslari.Yuksak intellektual salohiyatli, ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash, komil insonni voyaga etkazishda mamlakat eng yangi tarixining tutgan o‘rni.
- 3.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning ma’naviy yetuk shaxsni tarbiyalashda tarixiy xotiraning o‘rni va saboqlari to‘g‘risidagi fikrlari.
- 4.XXI globallashuv asrida ta’lim sohasida mazkur fanni o‘qitishdagi nazariy-konseptual yondashuv va ilg‘or innovatsiyalar.

Tayanch tushunchalar

Mustaqillik, istiqloq, ozodlik, O‘zbekistonning eng yangi tarixi, O‘zbekistonning eng yangi tarixini davrlashtirish, barkamol avlod, komil inson, tarixiy xotira, globallashuv.

Mustaqillik yillari ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning tezkorligi, voqea va hodisalarning shiddatligi, olam-u odam taqdiriga daxldor bo‘lgan dunyoviy muammolar-u serqirra hayotning barcha jabhalarini qamrab olgan umumiy qarashlarimizdan tortib, eng kichik, eng shaxsiy yumushlarimizgacha bo‘lgan barcha hodisalarni o‘zida mujassam etadi.

Tabiiyki, bunday yalpi yangilanishlar jarayoni ijtimoiy-gumanitar fanlar qatorida tarix fani oldiga ham yangi vazifalar qo‘yadi.Tadqiqotchilar birinchi navbatda xalqimizning mustaqillikka erishish yo‘lidagi asrlar osha olib borgan tinimsiz kurashini, uni qo‘lga kiritish yo‘llari va vositalarini, milliy davlatchilik qurilishiga doir tajribani, mustaqillikni mustahkamlashning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ma’naviy omillarini o‘rganish va milliy g‘oyani yaratish kabi bir qator muhim muammolarni har tomonlama mushohada qilmoqlari lozim.

2000-yil 6-aprel kuni Oq saroyda mamlakat Birinchi Prezident bir guruh olimlar, faylasuflar, tarixchilar va mutaxassislar bilan uchrashib, milliy g‘oya, uning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni va zarurati haqida batafsil gapirdi va “Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q”, — degan qat’iy xulosaga keldi.

2007 yil 30-avgust kuni O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, Vazirlar Mahkamasi va Prezident devonining Mustaqillikning 16 yilligiga bag‘ishlangan qo‘shma majlisida Birinchi Prezident I.A.Karimov “O‘zbekistonning 16 yillik mustaqil taraqqiyot yo‘li” mavzuida ma’ruza qildi.Unda O‘zbekiston mustaqilligi tasodifiy hodisa emasligi, u o‘ziga xos kurashlar, ziddiyatlar, iztiroblar bilan birga juda katta tarixiy yutuq ekanligini alohida ta’kidladi.Shu bilan birga ushbu davr fanda butun ko‘lami va salmog‘i bilan yetarli darajada o‘ganilmaganligini alohida ta’kidladi va

“mustaqillikka erishish davri haqida, eski tuzum inqirozga duchor bolib, sobiq ittifoq parokandalikka yuz tutgan hir paytda mamlakatimizda tobora keskin tus olgan siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy vaziyat, o‘zligimizni anglash va toptalgan milliy g‘ururimizni tiklashga qaratilgan intilish kuchayib horgani, Vatanimiz mustaqilligini qo‘lga kiritish qanday sharoitda kechgani haqida yaxlit, yagona va xolis ko‘z bilan qarab baho beradigan jiddiy tahlil-tadqiqot hozirgacha amalda yo‘qligini afsus bilan aytishga to‘g‘ri keladi” — dedi.

Mustaqillik davrining xalq, millat va mamlakat taqdiridagi buyuk voqelik, noyob qadriyat ekanligi xususidagi fikrlarini davom ettirib Birinchi Prezident I.A.Karimov “O‘zbekiston mana shunday tahlikali va murakkab vaziyatda qanday maqsadlarni ko‘zda tutib, qanday amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirganini, bu barakatlarning ilmiy-tarixiy, mantiqiy va qonuniy zamini va omillari, kerak bo‘lsa, istiqolol o‘zbek xalqiga tuhfa tariqasida berilmagani — bularning barchasi haqida har taraflama chuqur yoritib va isbotlab beradigan izlanish va tahlil bugungi kunda ham o‘zining dolzarbligi va ahamiyatini yo‘qotmaganini qayd etishimiz zarur”, degan talablarni qat’iy qilib qo‘ydi.

Darhaqiqat, tarix xotirasi inson taraqqiyotiga kuchli ta’sir o‘tkazadi, milliy g‘oyaning shakllanishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Milliy ong, milliy tafakkur xalq tarixi, uning rivojlanish bosqichlarini nechog‘li o‘rganish, undan saboq chiqarish bilan bog‘liq. Ullug‘ allomalar aytganidek, tarix insonni istiqbolga da’vat etadi, ulkan yaratuvchilikni rag‘batlantiradi. Zotan, uning ulug‘ murabbiylik, tarbiyachilik, yo‘naltiruvchilik qudrati ham xuddi ana shunda.

Shu ma’noda mamlakatimiz rahbarining O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat va jamiyat qurilishi Akademiyasi qoshida “O‘zbekistonning yangi tarixi” Markazini tashkil qilish to‘g‘risida chiqargan Farmoyishi katta tarixiy va siyosiy ahamiyatga ega.

Birinchi dan, O‘zbekiston mustaqil suveren davlat sifatida jahon hamjaniyatida o‘ziga xos nufuzga ega bo‘ldi. U o‘zini ng katta ishlab chiqarish imkoniyatlari, boy aqliy va jismoniy salohiyati, tengsiz tabiiy boyliklari bilan dunyoning eng rivojlangan mamlakatlari diqqatini tortdi va ular bilan tengma-teng turib hamkorlik qilish qudratiga ega ekanligini ko‘rsata oldi.

Ikkinchi dan, eng og‘ir, mashaqqatli va ziddiyatli paytlarda, o‘tish davrining o‘ziga xos murakkabliklari mavjud bo‘lgan bir vaqtda mamlakatda siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy barqarorlikning saqlab turilishi mamlakat hukumati siyosatining naqadar hayotiy va xalqchil ekanligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, yuzdan ortiq millat va elat yashayotgan mamlakatda turli aqidalar va g‘oyalar ta’sirida bo‘lgan aholining talab-ehtiyojlarini o‘z vaqtida qondirish, ularning qarashlarini bir nuqtada jamlash alohida uddaburonlikni va qat’iyatlilikni talab etadi. O‘zbekiston hukumati xuddi ana shunday qat’iyatni ko‘rsata bildi.

Uchinchi dan, bozor munosabatlariga o‘tish jarayonida aholini ijtimoiy himoyalash, dunyoviy davlat qurishning asosi bo‘lgan qonun ustuvorligiga erishish, qonun oldida barchaning tengligini ta’minlash tamoyillari vujudga keldi. Tub islohotlarning Birinchi Prezident I.A.Karimov tomonidan ishlab chiqilgan mashhur besh tamoyili

istiqlolning dastlabki yillaridayoq jahon hamjamiyatida yuqori baholandi va to'la tan olindi.

To'rtinchidan, xorijiy investitsiyani jalb etish, chet ellik ishbilarmonlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish, shu asosda mamlakat ishlab chiqarishini tubdan o'zgartirish, uni jahonning eng ilg'or texnologiyalari bilan qayta jihozlantirish yo'li tutildi. Bu O'zbekistonning jamiyatni bir holatdan ikkinchi bir holatga o'tkazishda barcha yosh mustaqil mamlakatlar o'rtasida eng to'g'ri yo'l tanlaganini ko'rsatdi.

Beshinchidan, O'zbekiston hukumatining islohchilik siyosati bevosita xalq dunyoqarashi, uning ming yillar mobaynida shakllangan urf-odatlarini, an'analari bilan uyg'un holda amalga oshirila boshlandi. "Bizdan ozod va obod Vatan qolsin", "Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir", "Savob ishni har kim qilishi kerak, savob ishni har kun qilish kerak", "Farzandlarimiz bizdan ko'ra kuchli, aqlli, dono va, albatta, baxtli bo'lishi kerak" singari shiorlar xalqimizning orzu-istagi, umid va intilishlari bilan uyg'un holda dunyoga keldi. Bugungi kunda O'zbekistonning tom ma'noda ma'naviy tiklanish va ruhiy poklanish maydoniga aylanganligi ana shu eng ezgu niyatlar asosida davlat siyosati va xalq orzu-umidlarining uyg'unligi natijasidir.

O'zbekiston umumplanetar o'zgarishlar jarayonlari oqimida o'zining betakror ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy yangilanishlari dasturiga ega bo'lgan mamlakat sifatida o'ziga xos va o'ziga mos mavqe egalladi. Yangi sivilizatsiya va insoniyat taraqqiyotiga kuchli ta'sir o'tkazishga qodir bo'lgan davlat sifatida o'zining keng imkoniyatlarini namoyon eta boshladi.

O'zbekistonda amalga oshirilgan favqulodda keng ko'lamdagi ishlar hozirgi zamon jahon sivilizatsiyasi bilan mushtarak ekanligi alohida qayd etilishi lozim. O'zbekistonda milliy regional va umumplanetar mo'ljallar doirasida izchil va tadrijiy kechayotgan yalpi o'zgarishlarni o'z vaqtida o'rganish, amalga oshirilayotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni baholash, tahlil etish, hamda ilmiy-nazariy umumlashmalar qilish asnosida bu jarayonlarni maqsadli boshqarish O'zbekistondagi yangilanishlar rivoji o'ziga xos kechayotganligini ifoda etadi. Ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy hayotni maqsadli takomillashtirish, bu muhitni umuminsoniy va milliy tamoyillar uyg'unligi ruhida rivojlantirish, siyosiy pluralizmga shart-sharoitlar yaratish, liberalizm muhitini har tomonlama kengaytirishga da'vat etish orqali mamlakatimizda yalpi yangilanishlar jarayonlari boshlanishiga nazariy poydevor qo'yildi. Davlat tuzumi, jamiyat qurilishi va shaxs ma'naviyati dunyosini tubdan isloh qilish yangilangan davlat, o'zgargan jamiyat va komil shaxsni yaratish imkonini berdi. Davlat, jamiyat va shaxsni yangilash jarayonlari, bu jarayonlarni maqsadli boshqarish nechog'li aqliy shijoat, dono siyosat hamda matonatni talab etganligiga bugungi kunda amin bo'lib turibmiz. Zero, bu boshqaruv sermashaqqat va murakkab kechuvchi ijtimoiy-siyosiy voqealar, mafkuraviy ta'sir va tazyiqlar, maxsus yuzaga keltirilgan moddiy-moliyaviy tangliklar holatlari sharoitida amalga oshirildi.

Ma'lumki, jamiyat taraqqiyotida shaxsning roli benihoya katta. Ayniqsa, o'tish davrida davlat arbobining, siyosiy yetakchining o'rnini yana ham yaqqolroq ko'zga tashlanadi. Chunki, bu paytda ma'lum bir siyosiy tartibot ham, siyosiy qatlam ham, jamiyatni yo'naltiradigan oqim ham shakllanmagan, qarashlar bir o'zanga tushmagan, turli qarama-qarshiliklar va ziddiyatlar mavjud bo'lgan murakkab bir

vaziyat vujudga keladi. Bunday paytda xalq o'z kelajagini asosan davlat rahbariga qarab belgilaydi. O'zining iymon-e'tiqodini, taqdirini u bilan bog'laydi.

Ana shu nuqtayi nazardan qaraganda mustaqillikning o'tgan davrida mamlakatimizda amalga oshirilgan keng ko'lamli ishlar bevosita davlat rahbarining shaxsiyati, uning ish uslubi, voqea-hodisalarga yondashish usuli bilan bog'lanib ketgan. Davlat arbobining siyosiy qiyofasi o'tish davrining noyob mahsuli sifatida tarix sahifalarida bosh islohotchi qiyofasida mustahkam o'rnashgan bo'ladi.

Demak, mustaqillik davri tarixini o'rganar ekanmiz, bu jarayon bevosita mamlakat Birinchi Prezidenti I.A. Karimov faoliyati bilan uzviy bog'langanligini yaqqol ko'ramiz va uni sahifalarga aynan ko'chirishga intildik. Zotan, ana shu yillarda Birinchi Prezident I.A. Karimov ismi sharifi bir shaxs nasl-nasabi doirasidan chiqib, ulkan ijtimoiy-siyosiy voqelik, millat mohiyatini o'zida mujassam etgan qadriyat maqomiga ega bo'ldi. Boshqacha qilib aytganda "O'zbekiston — Mustaqillik — Islom Karimov" atamaları yaxlit, bir-birini to'ldirib boradigan tushunchaga aylandi.

Shubhasiz, yuqorida tilga olingan masalalarni har tomonlama chuqur o'rganish, ilmiy-nazariy jihatdan tadqiq etish va mushohada qilish kishilarda yuksak ma'naviy fazilatlarni kamol toptirish, milliy g'oyani shakllantirish, yoshlarni tarixiy an'analarga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat va Vatanga muhabbat, istiqlol g'oyalari sadoqat ruhida tarbiyalashga ko'maklashadi.

O'zbekiston xalqi XX asrning so'nggi o'n yilligi boshlarida sovet tuzumiga qaramlikdan ozod bo'lib, o'z taqdirini o'zi belgilash huquqini qo'lga kiritdi. 1991-yil 31-avgustda Birinchi Prezidentimiz Islom Abdug'anievich Karimov Oliy Kengashning navbatdan tashqari oltinchi sessiyasida O'zbekistonning davlat mustaqilligini e'lon qildi. Xalqimizning asriy orzusi ro'yobga chiqib, siyosiy mutelik va zug'umdan qutuldi. Dunyo xaritasida yana bitta mustaqil davlat — O'zbekiston Respublikasi paydo bo'ldi.

Mustaqillikning dastlabki o'n yilligi yakunlanayotgan o'ta mas'uliyatli, shu bilan birga o'ta sharaflı tarixiy bir davrda yashayapmiz. Tarixan qisqa davrda mamlakatimiz, hayotida ham, odamlar turmushida ham keskin burilish yasaldi. Turmush tarzimiz o'zgardi. Tafakkurimiz, shuurimiz tobora kengaydi. Endi boshqacha yashash zarurati, hayotga boshqacha qarash ehtiyoji turilganini chuqurroq, ang'ay boshladik va eng muhimi, uni turmush tarzimizga aylantira boshladik. Mustaqillik yillari ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning tezkorligi, voqea va hodisalarning shiddatligi, olamu odam taqdiriga daxldor bo'lgan dunyoviy muammolaru serqirra hayotning barcha jabhalarini qamrab olgan umumiy qarashlarimizdan tortib, eng kichik, eng shaxsiy yumushlarimizgacha bo'lgan barcha hodisalarni o'zida mujassam etdi. Mudroq bosgan tuyg'ularimizni junbushga keltirdi. Boshqacha qilib aytganda, hayotga tiyrakroq, qaraydigan bo'ldik, o'zligimizni ang'ay boshladik. Tabiiyki, bunday hayotiy zaruriyat barcha ijtimoiy-gumanitar fanlar qatori tarix fani oldiga ham yangi vazifalar kuyadi. Tadqiqotchilar birinchi navbatda xalqning istiqloлга erishish yulidagi fidoyi mehnatini, milliy mustaqillikka erishish yo'llari va vositalarini, milliy davlatchilik qurilishiga doir tajribani, istiqlolni mustahkamlashning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy

omillarini o'rganish va milliy istiqol mafkurasini yaratish kabi bir qator muhim muammolarni har tomonlama mushohada qilmoqlari lozim. Darhaqiqat, o'rganishga, tadqiq etishga, dastlabki ilmiy-nazariy xulosalarni o'rtaga tashlashga asos bor. 2000 yil 6 aprel kuni Oqsaroyda mamlakat Birinchi Prezidenti bir guruh olimlar, faylasuflar, tarixchilar va mutaxassislar bilan uchrashib, milliy mafkura, milliy ong taraqqiyoti, uning zarurati haqida gapirdi.

“Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q”, —degan edi Birinchi Prezident I.A. Karimov. Darhaqiqat, tarix xotirasi inson taraqqiyotiga kuchli ta'sir o'tkazadi, milliy istiqol mafkurasini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Milliy ong, milliy tafakkur xalq tarixi, uning rivojlanish bosqichlarini nechog'li o'rganish, undan saboq chiqarish bilan bog'liq. Ulur allomalar aytganidek, tarix insonni istiqbolga da'vat etadi. Ulkan yaratuvchilikni rag'batlantiradi. Zotan, uning murabbiylik, tarbiyachilik, yo'naltiruvchilik kuchi xuddi ana shunda.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda demokratik-huquqiy davlat qurish, fuqarolik jamiyatini shakllantirish, tartibga solinadigan bozor iqtisodiyotiga o'tish maqsadida keng qamrovli demokratik islohotlar amalga oshirildi. Siz mustaqillik yillarida milliy-huquqiy davlat qurilishi jarayonini — markaziy va mahalliy davlat hokimiyati organlari barpo etilishi va ularning faoliyatini, shuningdek, ochiq fuqarolik jamiyati asoslarining yaratilishi, o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat tashkilotlarning vujudga kelishi va ularning faoliyatini bilib olasiz. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlarning mazmun-mohiyatini, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonini idrok etishda, ko'p ukladli iqtisodiyot va mulkdorlar tabaqasining shakllanishini, yuksak texnologiyalar asosida bunyod etilgan yangi zamonaviy korxonalar va ularning faoliyatini, sanoat, transport, aloqa, qishloq xo'jaligi sohasida erishilgan yutuqlarni o'rganish, shuningdek, bundan tashqari mustaqillik yillarida mamlakatimizning ma'naviy-madaniy hayotida sodir bo'lgan chuqur o'zgarishlarni, bu sohada erishilgan yutuqlarni bilish juda muhim sanaladi. Qo'lga kiritilgan yutuqlarimizga Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov tomonidan ishlab chiqilgan taraqqiyotning „o'zbek modeli“ asos bo'lib xizmat qilganini, bu yo'lning mazmun-mohiyatini qalban anglab etish muhim ahamiyatga egadir. Mustaqillik yillarida ona-Vatanimiz — O'zbekiston jahon hamjamiyatiga qo'shildi. Dunyodagi yirik, rivojlangan mamlakatlar bilan siyosiy-diplomatik, iqtisodiy, madaniy aloqalar o'rnatildi, o'zaro manfaatli aloqalar tobora kengayib bormoqda. O'zbekiston xalqaro muammolarni hal etishdagi qat'iy siyosati va amaliy faoliyati bilan xalqaro maydonda obro'-e'tibor qozondi. O'zbekiston jahon hamjamiyatida munosib o'rin egallagan, o'zining mustaqil ovozigaga ega bo'lgan davlat darajasiga ko'tarildi.

Butun dunyoda tahlikali vaziyat, millatlararo to'qnashuvlar, siyosiy va iqtisodiy inqirozlar hamda turli xavf-xatarlar avj olgan davrda Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning mamlakatimizga rahbarlik qilganlari Yaratganning xalqimizga ko'rsatgan bebaho marhamati bo'ldi. Muhtaram yurtboshimizning bukilmaz irodasi, fidoyiligi, mardligi va vatanparvarligi, uzoqni ko'rish va strategik fikrlash qobiliyati vatandoshlarimizni yagona maqsad sari birlashtirdi. Natijada mamlakatimiz mustaqil taraqqiyot yo'lida ko'plab qiyinchilik va sinovlardan o'tib, tarixan qisqa davrda jahon

hamjamiyatida o'zining munosibo'rnini egalladi. Birinchi prezidentimizning bosib o'tgan umr yo'llari, mustaqilligimizni himoya qilish va mustahkamlash borasida tarixiy xizmatlari barchamiz uchun eng yorqin ibrat namunasi va katta hayot maktabi bo'lib qoladi. Birinchi Prezidentimizning ishlarini davomchisi, O'zbekistonni yangi bosqichga olib chiqayotgan Prezidentimiz SHavkat Mirziyoev Miromonovich tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar jumladan, 2017-yilni "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili" Davlat dasturi hamda "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha harakatlar strategiyasi" esa mamlakatimiz taraqqiyotida muhim dasturulamal bo'lib xizmat qilmoqda.

Mamlakatimiz mustaqilligining 29 yilligi bayrami tobora yaqinlashmoqda. SHunday kunlarda yurtimiz ravnaqi, xalqimiz farovonligi yo'lida fidokorona mehnat qilgan insonlar, ularning qilgan ezgu ishlari yodga tushadi. Mamlakat mustaqilligini ta'minlashda, O'zbekistonning erkin taraqqiyot yo'lidan dadil intilishida juda katta hissa qo'shgan insonlardan biri, shak-shubhasiz, Yurtboshimiz SHavkat Mirziyoevdir.

Oliy Majlis Senatining yangi tarkibdagi ilk majlisida so'zga chiqqan O'zbekiston Respublikasi Prezident Shavkat Mirziyoev milliy tarixni anglashning ahamiyati haqida to'xtalib o'tdi:

"Yaqinda Xavfsizlik kengashi yig'ilishida Zahiriddin Muhammad Bobur bobomiz haqida gapirdim. Bobur 12 ming askar bilan 100 ming askarni enggan. O'sha paytda shunday qilish mumkinmidi? Yo'q. Bobomizga nima yordam berdi? Vatanparvarlik, g'urur, iftixor, aql-zakovat.

Men Boburni bugun ko'p gapiryapman. Quyi palata yig'ilishida ham gapirdim. Umuman, shu kunlarda men tariximizni ko'p o'qishga harakat qilyapman.

Ming afsuski, bizga sovet davrida Pushkin, Lermontovning bobolari xoki qayerda to'kilganini o'qitgan xolos. Alisher Navoiy yoki Boburlarni o'qitmagan. Rus tilida o'qigan odamlar Pushkin, Lermontovni o'qigan. Biz hech kimga Boburni o'qitmaganmiz. Uning ekologiya haqida yozganlarini o'qisangiz, hozirgi davrda yashaydi, deb o'ylaysiz.

Yoki, shuncha yil harbiy maktablarimiz Suvorov nomida bo'lgan. Birorta odam aytmaganki, mustaqil bo'lganimizga necha yil bo'ldi, nega maktab nomi Suvorov bo'lishi kerak, deb. Biz Suvorov maktablarini Temurbeklar maktabiga o'zgartirdik".

Vaqt va hayotning o'zi Birinchi Prezidentimiz Islom Abdug'anievich Karimovning zamonamizning ulug' siyosatchisi, uzoqni ko'radigan va strategik fikr yuritadigan shaxs, dunyoda va turli mintaqalarda yuz berayotgan o'ta murakkab voqea-hodisalarning mohiyatini davlatchilik nuqtai nazaridan ko'ra bilish qobiliyatiga ega bo'lgan, o'z yurti va xalqi uchun, har bir vatandoshimizning taqdiri uchun ulkan mas'uliyat tuyg'usini chuqur his qiladigan atoqli rahbar ekanligini har tomonlama tasdiqladi.

Milliy tariximizning eng keskin va tahlikali davrida, millatlararo to'qnashuvlar va boshqa ziddiyatlar avj olgan, mamlakatimizda fuqarolar urushi xavfi yuzaga kelgan, iqtisodiyot chuqur inqirozga uchragan, bir so'z bilan aytganda, eski zamonning umri tugab, yangi zamon boshlanayotgan bir paytda Islom Abdug'anievichning respublika

rahbari etib saylanishi Yaratganning xalqimizga bebaho marhamati bo'lgan edi. Islom Abdug'anievichga xos bo'lgan bukilmaz iroda, fidoyilik, mardlik va vatanparvarlik, insoniylik va adolatparvarlik, samimiylik va mehribonlik kabi olijanob fazilatlar barchamiz uchun yorqin ibrat namunasi bo'lib qoldi. Zamonaviy O'zbekistonning tarixi – bu mamlakatimizning haqiqiy mustaqillikka erishish yo'lida Islom Abdug'anievich Karimov rahnamoligida olib borilgan o'ta murakkab va og'ir kurashlar tarixidir. Buyuk Yo'l boshchimiz haqli ravishda demokratik talablar va xalqaro mezonlarga to'liq javob beradigan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ham asosiy muallifi edilar. Mamlakatimiz totalitar tizimdan voz kechib, mustaqil taraqqiyot yo'lini tanladi, ko'plab qiyinchilik va sinovlardan o'tib, tarixan qisqa davrda jahon hamjamiyatida o'ziga munosib o'rin egalladi. Konstitutsiya va uning negizida yaratilgan puxta qonunlar, shuningdek, Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi hokimiyat institutlarini shakllantirishni va ularning to'laqonli faoliyat ko'rsatishini, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, mulkchilikning barcha turlarini, fuqarolarning davlat boshqaruvidagi faol ishtirokini ta'minladi.

Birinchi Prezident Islom Abdug'anievich **“Iqtisodiy mustaqillikka erishmasdan siyosiy mustaqillikni ta'minlab bo'lmaydi”** degan tamoyil va eng muhim ustuvor vazifani amalga oshirishni strategik masala deb hisoblar edilar. Davlatimiz rahbari tomonidan ishlab chiqilgan iqtisodiy dasturlarning amalga oshirilishi mamlakatimizning izchil va barqaror rivojlanishini ta'minladi.

Tarix – xalq ma'naviyatining asosi, unda milliy g'oya, siyosat, iqtisod, madaniyat, ma'naviyat, eng muhimi ota-bobolar o'tmishi mujassam. Bugun axborot texnologiyalari yuksak rivoj topib, er yuzining olis burchagida yuz bergan voqea butun dunyoda aks-sado berayotir. Globalashuv jarayonlari kechayotgan pallada muhtaram Prezidentimiz aytmish, “havas qilsa arziydigan ulug' tariximiz, buyuk ajdodlarimiz” haqidagi noyob tarixiy ma'lumotlarni dunyo ahliga faxr va g'urur ila, baralla etkazish imkoniyatimiz kengaydi. Qolaversa, xalqimizning taqdirida ro'y bergan, tariximizdan o'rin olgan goh shonli, goh tushkun va fojiali hodisalar Vatanimizni sevuvchi har bir insonni befarq qoldirmaydi.

Tarix – faqat shu fan sohasining emas, balki millatning har bir vakiliga birdek daxldordir. Bu haqiqatni chuqur anglash fursati allaqachon etgan. Prezident SHavkat Mirziyoev o'z ma'ruzalarida ana shu muhim omilni tez-tez esga oladi. Masalan, o'tgan yilning noyabr oyidagi uchrashuvda davlatimiz rahbari harbiylarimizning tarix haqidagi bilimlari bilan qiziqdi:

– Mana, Amir Temur bobomiz bilan hammamiz faxrlanamiz. Lekin, xolisona aytaylik, ulug' Sohibqironning “Tuzuklar” ini qancha askar o'qigan? – Yoki buyuk sarkarda Jaloliddin Manguberding hayoti va harbiy mahorati haqida hamma ham etarli bilimga egami? Vaholanki, bu ajdodlarimizning g'alabalari, strategiya va taktikalarini dunyodagi ko'plab harbiy maktab va akademiyalarda bugun ham o'rganishadi.

Davlatimiz rahbari askarlar harbiy qasamyod qilishdan oldin albatta O'zbekiston tarixi fani va “Temur tuzuklari” dan sinov topshirishi kerakligini ta'kidladi. Ilg'or

harbiy qismlarga ulug‘ sarkardalarimizning nomini berish, mohir lashkarboshi bobolarimiz haqida ilmiy tadqiqotlar olib borish, badiiy kitoblar, kinolar yaratish to‘g‘risida ko‘rsatma berdi.

Darhaqiqat, dunyo tamadduniga ulkan hissa qo‘shgan buyuk ajdodlarimiz bilan haqli ravishda faxrlanamiz. Ammo ochig‘ini aytganda, olamshumul zotlar haqidagi bilimlarimiz ko‘pincha shu faxrlanish bilangina tugashi sir emas. Masalan, tibbiyotchilarimiz stolida Abu Ali ibn Sinoning “Tib qonunlari” turadimi? Harbiylar, umuman rahbar xodimlarning necha foizi “Temur tuzuklari”dan xabardor? Astronomlar “Ziji Jadidiy Ko‘ragoniy” asarini xuddi karra jadvalidek bilishadimi? Al-Xorazmiyning “Al jabr val muqobala” asarini, Abu Rayhon Beruniy asarlarini har bir maktab o‘quvchisi yaxshi bilishi uchun nimalar qilishimiz kerak?

Prezident Shavkat Mirziyoev o‘z suhbatlarida ushbu haqiqatni bot-bot tilga oladi, bugungi islohotlar jarayonida tarixni chuqur bilishning ahamiyatini ta’kidlaydi: “Suvorov maktabini Temurbeklar deb o‘zgartirdik. Gap nomda emas, g‘oyada, mafkurada, g‘ururda! Bog‘chadayoq bolalarimiz Vatanni, tarixni, madhiyani, bayroqni, Amir Temurni, Birinchi Prezidentimizni... yaxshi o‘rganishsin...”

Bugun G‘alaba bayramining 75 yilligini nishonlar ekanmiz, xalqimizning urush yillarida ko‘rsatgan qahramonligi haqida takror va takror o‘ylashimiz albatta tabiiydir.

Men avvalgi chiqishlarimda el-yurtimizning buyuk G‘alabaga qo‘shgan hissasi hali to‘liq o‘rganilmagani haqida gapirib, jamoatchiligimiz e‘tiborini shu masalaga qaratgan edim. Bugun mamnuniyat bilan aytmoqchimanki, keyingi yillarda ushbu yo‘nalishda juda katta ishlarni amalga oshirdik. Avvalo, ilgari yopiq bo‘lgan arxiv hujjatlarini, ilmiy jamoatchilik uchun ma‘lum bo‘lmagan materiallarni o‘rganish uchun imkoniyat yaratildi. Bu borada sobiq Ittifoq respublikalari va chet ellardagi arxiv tashkilotlari, muzeylar va fondlar, tarixchi olimlar va mutaxassislar, keng jamoatchilik bilan hamkorlik kuchaytirildi. Ana shunday ilmiy izlanishlar natijasida xalqimizning Ikkinchi jahon urushidagi ishtiroki haqida, qahramon ajdodlarimiz haqida juda muhim yangi ma‘lumotlarga ega bo‘ldik. Hozirgi vaqtda ular ommaviy axborot vositalarida, kitob va albomlarda keng yoritilmoqda. Ikkinchi jahon urushi yillaridagi tariximizni o‘rganishda tom ma’noda yangi davr boshlandi, deb aytishga bugun barcha asoslarimiz bor. Masalan, shu vaqtga qadar urush boshlangan paytda yurtimiz aholisi 6 million 551 ming kishini tashkil etgan va ularning 1 million 500 mingga yaqini urushda ishtirok etgan, deb hisoblanar edi. Yangi topilgan ma‘lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistondan 1 million 951 mingga yaqin kishi urushga safarbar etilgani aniqlandi. Demak, har uch nafar o‘zbekistonlikdan bittasi qo‘liga qurol olib, fashizmga qarshi jang qilgan. Ayovsiz janglarda mardona qatnashgan qariyb 451 ming nafar yurtdoshimizning nomlari va taqdiri shuncha yillar mobaynida e‘tibordan chetda qolib kelganini albatta adolatdan, deb bo‘lmaydi. Shuningdek, o‘sha davrda “quloq” sifatida boshqa o‘lkalarga surgun qilingan 59 mingdan ortiq vatandoshimiz ham harakatdagi armiyaga safarbar etilgani ma‘lum bo‘ldi. Shu borada yana ba’zi raqamlarni keltirmoqchiman: ilgari 396 ming nafar O‘zbekiston fuqarosi urushda halok bo‘lgan, deb aytilardi. Aslida bu raqam 538

mingdan ziyod bo'lgan. Bundan tashqari, frontda bedarak yo'qolganlar haqidagi ma'lumotlar ham to'liq emasdi. Hozirgi vaqtda 158 mingdan ko'proq hamyurtimiz urushda bedarak ketgani aniqlandi. Mana, dahshatli urushda xalqimiz qanday og'ir yo'qotish va talafotlar bergan, qanday azob-uqubatlarni boshidan kechirgan! Olib borilgan ilmiy izlanishlar tufayli jangovar orden va medallar bilan mukofotlangan O'zbekiston vakillarining soni bo'yicha ham oydinlik kiritildi. Shu paytga qadar bu ko'rsatkich 120 ming nafar deb qayd etilardi. Yangi ma'lumotlarga asosan 200 mingdan ziyod askar va ofitserlarimiz jangovar davlat mukofotlari bilan taqdirlangani aniqlandi. Jumladan, ilgari 280 nafar deb hisoblab kelingan o'zbekistonlik Sovet Ittifoqi Qahramonlarining soni 301 ta ekani, 70 nafar yurtdoshimiz uchala darajadagi Slava ordeniga sazovor bo'lgani hujjatlar orqali o'z tasdig'ini topdi. Men mana shunday bebaho haqiqatni yuzaga chiqarib, adolatni qaror toptirishga katta hissa qo'shgan tarixchi olimlarimizga, ilmiy va ijodkor ziyolilarimizga katta rahmatlar aytaman. Ayni vaqtda ularni bu boradagi izlanishlarni davom ettirishga, mana shu G'alaba bog'idagi "Shon-sharaf" muzeyini doimiy ravishda yangi ma'lumotlar bilan boyitib borishga da'vat etaman. Ota-bobolarimiz jasoratini chuqur o'rganish va kelgusi avlodlarga etkazish maqsadida yangi tarixiy ma'lumotlar asosida har yili 9 may bayrami arafasida alohida kitob tayyorlab, nashr etsak, o'ylaymanki, ayni muddao bo'ladi. Olovli urush yillarida butun O'zbekiston xalqi "Hamma narsa – front uchun", "Hamma narsa – G'alaba uchun!" degan hayotiy e'tiqod bilan yashadi. Mamlakatimiz front ortidagi mustahkam ta'minot bazasiga aylandi. O'zbekiston xalqi jang maydonlariga katta miqdorda qurol-yarog', oziq-ovqat, kiyim-kechak, dori-darmon va boshqa zarur mahsulotlarni etkazib berdi. Ko'pmillatli aholimizning fidokorona mehnati bilan respublikamizdagi 300 ga yaqin korxonada harbiy mahsulotlar ishlab chiqarildi. Shu davrda front hududlaridan yurtimizga 151 ta zavod ko'chirib keltirildi va g'oyat qisqa fursatda ishga tushirildi. Ming-minglab urush qatnashchilari mamlakatimizda tashkil etilgan harbiy gospitallarda davolanib shifo topdilar.

Yangi aniqlangan ma'lumotlarga ko'ra, urush o'chog'iga aylangan o'lkalardan O'zbekistonga 1 million 500 ming kishi, jumladan, 250 mingdan ziyod bola evakuatsiya qilindi. Xalqimiz bu odamlarning barchasiga chinakam mehr va e'tibor ko'rsatdi, so'nggi burda nonini ham ular bilan baham ko'rib, yuksak insonparvarlik fazilatlarini namoyon etdi. Insoniyat tarixidagi eng dahshatli qirg'in – Ikkinchi jahon urushining tugaganiga 75 yil to'lgan bo'lsa-da, afsuski, er yuzining turli burchaklarida, jumladan, mintaqamizga yaqin hududlarda qarama-qarshilik, qonli to'qnashuvlar davom etmoqda. SHu sababli biz doimo hushyor va ogoh bo'lishimiz, mustaqilligimizni mustahkamlab, Vatanimiz qudrati, Qurolli Kuchlarimiz salohiyatini yanada oshirishimiz zarur. Bugun biz sizlar bilan birgalikda yangi O'zbekistonni barpo etmoqdamiz. Yangi hayot, beqiyos o'zgarishlar hammamizdan fidoyilik va bunyodkorlikni, yanada katta safarbarlikni talab etmoqda. Bu jarayonda tinchlik va osoyishtalikni asrash, jahon hamjamiyati, avvalo, qo'shni davlatlar bilan do'stlik va hamkorlikni kuchaytirishni biz eng muhim vazifamiz deb bilamiz.

Shu o‘rinda ta’kidlab o‘tish kerakki, tarixni xolislik bilan haqqoniy o‘rganish va uni kelajakka xizmat qildirish borasida Birinchi Prezidentimiz boshlab bergan ulug‘vor ishlar bugungi kunda ham izchillik bilan davom ettirilmoqda. Aytaylik, agar Islom Karimov rahbarlik paytida buyuk ajdodlarimizning tarixiy merosini o‘rganishga, nomlarini ulug‘lashga, xotiralarini abadiylashtirishga e’tibor qaratgan bo‘lsa, endilikda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev ilm-fanni rivojlantirish, kitoblar nashrlarini yaxshilash va xalqimizning kitobxonlik darajasini yuksaltirish, qadimiy yozma manbalarni saqlash, tadqiq va targ‘ib qilish borasidagi farmon va qarorlari asosida o‘tmishda yashab o‘tgan buyuk allomalarimiz, shoirlarimiz asarlarini to‘la holda chop qilish, ularni kitobxonlarga etkazib berish, ulug‘ mutafakkirlarimiz yaratib ketgan ilmiy kashfiyotlarini yurtimiz taraqqiyoti uchun xizmat qildirish, ulardan xalqimizni bahramand etish masalalarini asosiy maqsad qilib qo‘ydi. Birinchi Prezidentimiz olis o‘tmishda yashab o‘tgan ajdodlarimiz merosini keng tadqiq etish, xotiralarini abadiylashtirish borasida ibratli ishlarni amalga oshirgan bo‘lsa, hozirgi kunda davlatimiz rahbari bu ishlarni davom ettirib, yaqin tariximizda o‘tgan ulug‘ salafimiz nomlarini ulug‘lab, meroslarini e’zozlashga e’tibor qaratdi. Suu asosda Namanganda Ishoqxon Junaydullaxoja o‘g‘li Ibratga bag‘ishlangan yodgorlik majmuasi, Qoraqalpog‘istonda Ibroyim Yusupov nomidagi iqtidorli bolalar maktabi, Qarshida Abdulla Oripov nomidagi ona tili va adabiyot fanini chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan maktab-internati, Andijonda Muhammad Yusuf nomidagi ona tili va adabiyot fanini chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan maktab, Jizzaxda Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi maktab kabilar bunyod etildi. Xorazmda Komiljon Otaniyozov nomidagi ijod markazi ishga tushirildi.

Birinchi Prezident Islom Karimov davrida u kishining tashabbusi bilan ulug‘ allomalarimiz, buyuk ajdodlarimizning qadamjolari qayta tiklanib, go‘zal, obod yodgorlik majmualariga aylantirilgan bo‘lsa, endilikda respublikamiz Prezidenti SHavkat Mirziyoev ushbu yodgorlik majmualarida o‘sha allomalarimiz, buyuk ajdodlarimizning bebaho merosidan, asarlaridagi ilg‘or g‘oyalaridan dunyo ahlini bahramand qilishga intilmoqda. SHu maqsadda Samarqandda Imom Buxoriy yodgorlik majmuasi qoshida Imom Buxoriy nomidagi xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, Surxondaryoda Iso at-Termiziy yodgorlik majmuasida Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, Toshkentda Hazrati Imom yodgorlik majmuasida esa xalqaro miqyosdagi Islom sivilizatsiyasi markazi barpo etilmoqda.

“O‘zbekiston” nashriyot-matbaa ijodiy uyi tomonidan “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning faoliyat xronikasi” deb nomlangan to‘plam nashrdan chiqarildi. Unda davlatimiz rahbarining 2016 yil sentyabr oyidan 2020 yil 1 yanvargacha bo‘lgan davrdagi siyosiy faoliyati solnomasi batafsil aks ettirilgan.

Ma’lumki, ushbu davr – “Yangi O‘zbekiston”, “O‘zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichi” degan nomlar bilan Vatanimiz tarixida, jahon hamjamiyati bilan munosabatlarimiz silsilasida g‘oyat muhim o‘rin egallab kelmoqda. Bu davr – O‘zbekistonni, jamiyatimiz hayotidagi siyosiy-ijtimoiy, iqtisodiy munosabatlarni butunlay o‘zgartirgan, mamlakatimizni yangi, demokratik qiyofada jumlai jahonga tanitgan davrdir.

Bu haqda yurtimiz fuqarolari, ekspertlar guruhlari bilan birga, dunyo siyosatida etakchi o‘rin tutadigan davlat va jamoat arboblari, atoqli olimlar va tahlilchilar tomonidan ham ko‘plab ijobiy fikrlar bildirilmoqda, eng yuksak e‘tirof va baholar aytilmoqda.

Mamlakatimiz kitobxonlariga taqdim etilayotgan mazkur to‘planning eng muhim xususiyati shundaki, unda keyingi yillarda O‘zbekistonda kechayotgan shiddatli va keng ko‘lamli hayotiy jarayonlar tarixiy hujjatlar, fakt va raqamlar, aniq dalillar orqali aks ettiriladi.

Ko‘hna tarix shundan dalolat beradiki, bu hayotda yangilik qilish, ko‘pchilik odamlar o‘rganib, ko‘nikib qolgan eskicha qolip va andozalarni o‘zgartirish hech qachon oson kechmaydi. Istaymizmi, yo‘qmi, bunday harakat har qanday sharoitda ham ochiq yoki pihona to‘siqlarga duch keladi. Ayniqsa, xalqni uyg‘otish, mudroq qalblarga hayotbaxsh yangi nafas olib kirish, davlat va jamiyat boshqaruvini butunlay yangilash masalasi islohotchi bo‘lib maydonga chiqishdek buyuk missiyani o‘z zimmasiga olgan etakchi shaxsdan yanada ulkan mas‘uliyat, jasorat va donishmandlikni talab etadi.

Ushbu to‘plam ana shunday o‘ta murakkab va mashaqqatli, tarixiy zaruratga aylangan jarayonlar yangi O‘zbekiston hayotida qanday borayotgani haqida to‘liq ma‘lumot beradi. “O‘zbekiston” degan ulkan kemani yangi taraqqiyot ufqlari sari boshlash, siyosatshunoslar iborasi bilan aytganda, davlat va jamiyat boshqaruvida tarixiy burilish yasash Prezident Shavkat Mirziyoev tomonidan qanday amalga oshirilayotgani kitobda aniq tizim asosida kunma-kun, oyma-oy yoritilgan.

Odatda, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar haqida so‘z borganda, davlatimiz rahbari kamtarlik bilan “Biz hali izlanishdamiz, o‘rganishdamiz”, deb bu yo‘lda oldimizda bir-biridan muhim va dolzarb vazifalar turganini ta‘kidlaydi. Chindan ham, hozirgi vaqtda yurtimizda mamlakat etakchisidan tortib barcha bo‘g‘indagi rahbarlar yangicha sharoit, yangicha muhitda ishlashga, izlanib, o‘rganib, xalq bilan muntazam muloqot asosida faoliyat yuritishga intilmoqda.

Ayniqsa, butun dunyo mamlakatlari qatori O‘zbekistonni ham chetlab o‘tmagan koronavirus pandemiyasi sharoitida ushbu trend – ustuvor holat yanada yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Ana shu xususiyat O‘zbekistonda keng ko‘lamli o‘zgarishlar muvaffaqiyatini ta‘minlayotgan muhim omillardan biri bo‘layotganini nufuzli xalqaro ekspert va tahlilchilar ham e‘tirof etmoqda.

Shu ma‘noda, Prezident Shavkat Mirziyoev tomonidan O‘zbekistonda yangi, demokratik islohotlarni boshlashda eng maqbul yo‘l tanlandi va u hayotda qisqa muddatda o‘zini to‘la oqladi, deb aytishga bugun barcha asoslar bor.

Avvalo, xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqqa xizmat qilishi, aholining hayot darajasi va sifatini yaxshilash davlat siyosatining bosh mezoni etib belgilandi.

Ikkinchidan, mintaqa mamlakatlari bilan yaxshi qo‘shnichilik, do‘stlik va hamkorlik asosida faol munosabatlar o‘rnatish tashqi siyosat sohasidagi ustuvor tamoyil, deb e‘lon qilindi.

Uchinchidan, dunyoga ochiq bo‘lish, umume‘tirof etilgan demokratik prinsiplarni amalda joriy etish jahon hamjamiyati bilan samarali hamkorlikning asosiy yo‘nalishi sifatida qabul qilindi.

Hozirgi vaqtda milliy taraqqiyotimizning bosh hujjati bo'lib xizmat qilayotgan, mamlakatimizni 2017–2021 yillarda beshta ustuvor yo'nalishda rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida aynan ana shu tamoyillar eng muhim qoidalar sifatida aks ettirildi. Yurtimizda tinchlik va barqarorlikni mustahkamlash, inson huquqlari, erkinlik va manfaatlarini amalda ta'minlash, bozor iqtisodiyoti prinsiplarini rivojlantirish orqali xalq farovonligini oshirish, tashqi siyosat sohasida Markaziy Osiyo mintaqasida do'stlik va hamkorlik ruhini kuchaytirish, dunyodagi rivojlangan davlatlar qatoriga kirish yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadi etib belgilandi.

Albatta, 34 millionlik aholiga ega bo'lgan, o'tgan davrda ko'plab muammolar to'planib qolgan mamlakatning taqdiri va kelajagini belgilash borasida to'g'ri yo'l tanlash – bu davlat rahbaridan ulkan aql-zakovat, bilim va tajriba, mustahkam iroda, jasorat va azmu shijoatni talab etadi. Ayni vaqtda tanlangan rivojlanish yo'lini ijtimoiy institutlar, ta'sirchan mexanizmlar orqali hayotga tatbiq etish, odamlarni islohotlarning maqsadi va natijasiga ishontirish, butun jamiyatni ruhlantirib, ulug' maqsadlar sari safarbar eta olish – yanada murakkab vazifa, desak, har tomonlama to'g'ri bo'ladi.

Ana shunday o'ta mashaqqatli vazifani amalga oshirishda SHavkat Mirziyoev xalqning o'ziga tayandi – fuqarolar bilan doimiy muloqot olib borib, har bir soha va tarmoq bo'yicha bevosita uchrashuvlar, maslahat va fikr almashuvlar o'tkazib, mavjud muammolarning samarali echimini topmoqda. Bu murakkab ijtimoiy voqea-hodisalarning qanchalik shiddat bilan kechayotganini ushbu to'plamdan o'rin olgan serqirra jarayonlar yaqqol tasdiqlaydi.

2016 yil sentyabr oyidan buyon 2020 yil yanvar oyiga qadar o'tgan vaqt misolida oladigan bo'lsak, Prezidentimiz tomonidan mamlakat hududlariga 129 marta safar uyushtirilgani, 69 ta videoselektor yig'ilishlari, eng muhim va ustuvor masalalar bo'yicha 112 ta yig'ilish va muhokamalar o'tkazilganini ko'ramiz. Ana shu qisqa fursatda davlatimiz rahbari tomonidan 194 ta qonun, 1106 ta farmon, 1974 ta qaror, 933 ta farmoyish tasdiqlanganini ham qayd etish lozim.

Shu davrda Prezident SHavkat Mirziyoev 40 marta chet davlatlarga rasmiy tashrif buyurdi, 24 ta xalqaro sammit va anjumanlarda ishtirok etib, ularning doirasida 60 ta uchrashuv o'tkazdi. Bundan tashqari, xorijiy davlat va hukumat rahbarlari boshchiligidagi 39 ta nufuzli rasmiy delegatsiya yurtimizda qabul qilindi. Shuningdek, vazirlar, xalqaro tashkilot va kompaniyalar, xorijiy ishbilarmon doiralar rahbarlari boshchiligidagi 166 ta delegatsiya bilan muzokaralar o'tkazildi.

Shu vaqt mobaynida chet davlatlarning yurtimizda ish boshlagan favqulodda va muxtor elchilaridan 32 nafaridan ishonch yorliqlari qabul qilib olingan, xorijiy davlat va hukumat boshliqlari, xalqaro tashkilot rahbarlariga 1858 ta maktub yo'llangan. Shu o'rinda xorijiy davlatlar rahbarlari bilan 113 marta telefon orqali muloqotlar o'tkazilganini ham ta'kidlash joiz.

Prezidentimiz shu yillar davomida yurtimizda bo'lib o'tgan 53 ta tantanali marosimda ishtirok etib nutq so'zlagan, shuningdek, xalqimiz va turli soha vakillariga 79 ta tabrik va qutlovlar yo'llagan.

Bularning barchasi O‘zbekiston o‘z milliy taraqqiyotining yangi bosqichiga qadam qo‘ygan keyingi yillarda Prezidentimiz tomonidan siyosiy-ijtimoiy makonda amalga oshirilayotgan sa‘y-harakatlar keng ko‘lam kasb etib, Vatanimiz ravnaqi, xalqimiz farovonligi yo‘lida tunu kun tinim bilmasdan, bor bilim va tajriba, kuch va imkoniyatlar safarbar etilayotgani hamda bu jarayon tobora kuchayib, yangi sifat bosqichiga ko‘tarilib borayotganidan dalolat beradi.

Agar davlat ahamiyatiga molik birgina hujjatni ishlab chiqish va qabul qilish, biron-bir rasmiy tadbirni o‘tkazish qanday katta tayyorgarlikni, ma‘naviy-intellektual, ruhiy safarbarlikni, keng ko‘lamli tashkiliy-amaliy ishlarni talab etishini inobatga oladigan bo‘lsak, yuqorida qayd etib o‘tilgan raqamlar zahirida tinimsiz izlanish va mehnat, chuqur tahlil, kelajakni oldindan ko‘ra bilish salohiyati mujassam ekanini anglash mumkin.

Ta‘kidlash kerakki, mazkur to‘plamdan o‘rin olgan voqealar xronikasi, qizg‘in va bunyodkor jarayonlar zanjiri mamlakatimizda amalga oshirilayotgan o‘zgarish va islohotlar o‘tgan vaqt davomida amaliy samaradorlik bilan rivojlanib, ortga qaytmaydigan muqarrar tus olganini ham yaqqol namoyon etadi.

Shu ma‘noda, tarixiy jarayonlarning qaynoq izlarini o‘zida mujassam etgan ushbu to‘plam mard va olijanob xalqimiz Prezident Shavkat Mirziyoev rahbarligida keyingi yillarda qanday og‘ir va mashaqqatli, shu bilan birga, sharaflil rivojlanish yo‘lini bosib o‘tayotganini, o‘z kuchi, o‘z salohiyati bilan yangi O‘zbekiston davlatini barpo etayotganini bamisoli ko‘z gudek yorqin aks ettiradi. Ta‘bir joiz bo‘lsa, bu kitobni yangi O‘zbekistonning taraqqiyot solnomasi, deb atash mumkin.

To‘plam boshqaruv sohasi xodimlari, akademik doiralar, siyosatshunos va sotsiologlar, tahlilchi va ekspertlar, tadqiqotchi va talabalar, muxtasar aytganda, O‘zbekistonning eng yangi tarixi bilan qiziqadigan barcha kishilar uchun mo‘ljallangan.

Ushbu kitob bilan tanishar ekan, yurtimizda yashaydigan har bir inson o‘z hayoti, oilasi, farzandlari, el-yurti taqdiriga daxldor voqea-hodisalar, hujjatlar mazmunidan atroflicha xabardor bo‘ladi va zamonamiz tarixi haqiqatan ham barchamizning ko‘z o‘ngimizda, aynan bizning ishtirokimizda yaratilayotganini chin dildan his etadi.

A. SHavkat Mirziyoev: Bashariyat tarixi shundan dalolat beradiki, har bir xalq faqat erkin va ozod bo‘lgan taqdirdagina, o‘z hayoti va kelajagini mustaqil barpo etish huquqiga ega bo‘ladi.

- Prezident SHavkat Mirziyoevning O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining yigirma to‘qqiz yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqidan:
- Bashariyat tarixi shundan dalolat beradiki, har bir xalq faqat erkin va ozod bo‘lgan taqdirdagina, o‘z hayoti va kelajagini mustaqil barpo etish huquqiga ega bo‘ladi. “Haq berilmas, haq olinur!” deb millat ozodligi yo‘lida jonini fido qilgan ulug‘ ajdodlarimizning buyuk maqsadi ham shu edi.
- Xalqimizning beqiyos jasorati va matonati bilan Birinchi Prezidentimiz muhtaram Islom Abdug‘anievich Karimov boshchiligida qo‘lga kiritilgan davlat mustaqilligi ana shu asriy orzumizni amalda ta‘minlagan olamshumul voqeadir.

- Biz qanday tahlikali va suronli davrlarni boshimizdan kechirmaylik, qanday yutuq va natijalarga erishgan bo‘lmaylik, mustaqillik g‘oyasi, istiqlol ruhi bizga doimo tog‘dek tayanch bo‘lmoqda.

ADABIYOTLAR:

- 1.Mirziyoyev Sh.M.Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz.T. 1. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 2.Mirziyoyev Sh.M.Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 3.Mirziyoyev Sh.M.Qonun ustuvorligi va inson ma’nfatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi ma’ruzasi. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 4.Mirziyoyev Sh.M.Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 5.Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. T., Sharq, 1998.
- 6.Karimov I.A.Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch. -Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
- 7.Karimov I.A.O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
- 8.Mustaqil O‘zbekiston tarixining dastlabki sahifalari. - Toshkent, 2000.
- 9.Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at // M.Abdullayev va boshqalar: to‘ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: Sharq, 2006.
- 10.2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2017.
- 11.Mustaqil O‘zbekiston tarixi.Mas’ul muharrir A.Sabirov. - Toshkent: Akademiya, 2013.
- 12.Azizxo‘jayev A.A.Mustaqillik: kurashlar, iztiroblar, quvonchlar. - Toshkent: 2001.
- 13.O‘zbekiston tarixi (1917-1991 yillar).2 tom.Mas’ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O‘zbekiston, 2019.

2.Mavzu.Mustaqillikka erishish arafasida O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar.

Reja:

- 1.XX asr 80-yillari o'rtalarida respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotidagi inqirozli holat.
- 2.Markazning O'zbekistonda amalga oshirgan qatag'on siyosati."Paxta ishi", "O'zbek ishi" nomli kompaniyalar.Aholi turmush tarzining og'irlashuvi.Orol fojiasi.Farg'ona voqealari.
- 3.1989 yil o'rtalarida respublika ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o'zgarishlar.Milliy manfaatlar ustuvorligining o'sib borishi.
- 4.I.A.Karimov - O'zbekistonning Birinchi Prezidenti.Mustaqillik deklaratsiyasi va uning tarixiy ahamiyati.
- 5.1991 yil avgust voqealari.GKCHP.Sovet davlatining tanazzulga yuz tutishi.

Tayanch tushunchalar

Mustaqillik arafasida ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, "Paxta ishi", "O'zbek ishi", Orol fojiasi, Farg'ona voqealari. Prezidentlik, Mustaqillik deklaratsiyasi, 1991 yil avgust voqealari, GKCHP, SSSR ning tanazzulga yuz tutishi.

Mustaqillik arafasidagi siyosiy vaziyat. XX asrning 80-yillari oxiriga kelib, xususiy mulkchilik ta'qiqlangan va ta'qib etilgan, davlat mulkini mutlaqlashtirish natijasida moddiy ta'minot tizimi izdan chiqarilgan, iqtisodiy adolat poymol etilgan, milliy muammolar negizidagi nizolar ko'payib borayotgan sho'ro jamiyatida hukmron doiralar boshqaruvidan norozilik kuchayib bordi, xalq nazarida obro'sizlanib bo'lgan boshqaruv tuzilmalarini, eng avvalo, butun sho'ro siyosiy tizimining yadrosi bo'lgan kommunistik partiyani yangilash ehtiyoji sezilmoqda edi. **O'sha davrdagi vaziyatga Birinchi Prezident Islom Karimov shunday baho beradi: "Ijtimoiy-siyosiy sohada ro'y berayotgan jarayonlar hammani tashvishga solmoqda.Qayta qurish tufayli yuzaga kelgan demokratiya va oshkoralik anarxiya va safsatabozlikdan etarlicha himoya qilingan emas. Intizom va tartib ko'ngildagidek emas, jinoyatchilik ko'paymoqda, odamlarning shaxsiy xavfsizligi, huquqlari va qadr-qimmatini kafolatlari buzilmoqda"**¹. Ana shunday sharoitda yuqori xo'jalik vazifalarida ishlab kelgan Birinchi Prezident Islom Karimovning, siyosiy ekspertlar ta'biri bilan aytganda, "sog'lom texnokratizmi va pragmatizmi" uni o'sha vaqtda qabul qilingan ko'pgina taomillarni chetlab, partiya piramidasining cho'qqisiga ko'tardi.

1989 yil 23 iyunda Birinchi Prezident Islom Karimov Qashqadaryodan Toshkentga O'zbekiston Kompartiyasi Markazqo'mining birinchi kotibi vazifasini bajarish uchun qaytib keladi.Qariyb uch yil davomida Islom Karimov mazkur viloyatda obro'-e'tibor va ishonch qozongani holda respublikaning o'sha vaqtdagi partiya rahbariyatining no'noq siyosati tufayli O'zbekiston fuqarolar urushi maydoniga aylanib qolishi xavfi ostida qolgan edi.Birinchi Prezident Islom Karimov

¹ Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. T., 2011. B. 163.

qisqa muddat ichida respublikadagi portlash xavfi bo'lgan vaziyatni o'nglashi, yuzaga kelayotgan falokatdan davlatni saqlab qolishi lozim edi.

Keyinroq davlatimiz rahbari o'z intervyularidan birida O'zbekiston rahbari etib tayinlanishi tarixini quyidagicha hikoya qiladi: "Men qanday qilib O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasining birinchi kotibi bo'lganman? 1989 yil iyun oyi edi. Dahshatli kunlar edi. Qirg'inlar, yong'inlar, Farg'ona, Qo'qon, Quvasoy, Guliston, Parkent, Bo'ka. Go'yo portlash yuz berib, bug' qozonining qopqog'ini uloqtirib tashlaganga o'xshaydi. Xo'rlik yillarida to'planib qolgan alam to'lqinlari butun respublikani qamrab oldi. Boshliqlar vaziyatni boshqara olmay qoldi.

Mana shu beboshliklarning hammasiga barham bera oladigan, respublikani jar yoqasidan qaytara oladigan odamni qidirishmoqda edi. Izlanishlar natijasida mening nomzodimga to'xtalishdi. Albatta, zimmamga naqadar katta mas'uliyat olayotganimni tushunar edim. Mening kareram emas, balki hayotimning o'zi garovga qo'yilayotganini tushunar edim. Shunchaki chiroyli gap deb o'ylamang-u, ammo xalq meni tushunishiga va qo'llab-quvvatlashiga ishonardim. Ana shu narsa menga kuch berdi"².

1989 yil 23 iyunda O'zbekiston Kompartiyasi Markazqo'mining Plenumi bo'lib o'tdi. Plenum Birinchi Prezedent Islom Karimovni O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasining birinchi kotibi etib sayladi.

Shu vaqtdan e'tiboran Islom Karimov boshchiligida o'zbek xalqining qadr-qimmatini tiklash va uni himoya qilish ishlari boshlandi. Islom Karimovning respublika rahbarligiga kelishi va faoliyatining boshlanishi ham mustaqillik yo'lida qo'yilgan ilk dadil qadam edi.

U tang vaziyatni barqarorlashtirishga ulkan hissa qo'shdi. Markazdan yuborilgan "kadrlar desanti" o'z obro'sini yo'qotgan edi, ularning "namoyonda" lari Anishchev, Ogarek, Satin va boshqa "kazo-kazolar" respublikadan chiqarib yuborildi.

Kadrlar siyosatida jiddiy ijobiy o'zgarishlar yuz berdi, bu masalalarni hal etishda respublika rahbariyati tashabbusni o'z qo'liga oldi. Mahalliy kadrlarga bo'lgan talab va e'tibor kuchaytirildi. Kadrlar siyosatida Markaz tomonidan belgilangan xodimlarni rahbar etib tayinlashga chek qo'yildi. Birinchi Prezedent Islom Karimovning tashabbusi bilan siyosiy mutelikdan qutulish tomon qadam qo'yildi. O'sha davrda bunday harakat ulkan jasorat, "boshni kundaga qo'yish" dek qahramonlik edi³.

Ta'kidlash joizki, Birinchi Prezedent Islom Karimovning respublika rahbari etib saylanishi mamlakatning juda og'ir – ijtimoiy-iqtisodiy halokat yoqasiga kelib qolgan davriga to'g'ri keldi. Bu haqda L. Levitin shunday yozadi: "Islom Karimov hokimiyat boshqaruvini qo'lga olgan paytda O'zbekiston halokat yoqasiga kelib qolgan edi. Endi hech kim fojiali voqealar oqimini ortga qaytara olmaydiganga o'xshardi. U hokimiyat tepasiga mamlakatni balo-qazolardan saqlab qoluvchi kishi sifatida keldi"⁴.

² Gafarli M.S., Kasayev A.I. Rivojlanishning O'zbek modeli: tinchlik va barqarorlik – taraqqiyot asosi. T., 2001. B.12.

³ Qarang: Jo'rayev N. Agar ogoh sen.. Portretga chizgilar. Siyosiy esse. T., 1998. B. 17.

⁴ Levitin L. O'zbekiston tarixiy burilish pallasida. T., 2001. B. 36.

Birinchi Prezident Islom Karimov o'z rahbarlik faoliyatining dastlabki kunlaridan mamlakatda, millati va dinidan qat'i nazar, odamlar O'zbekistonni o'z Vatanim deb hisoblashlariga nafaqat da'vat etdi, balki buning uchun shart-sharoit yaratishga alohida e'tibor qaratdi.

O'zbekistonning turli mintaqalarida vujudga kelgan etnik nizolar va ijtimoiy tanglik o'choqlari shaxsan Prezident ishtirokida bartaraf etildi. Uning bosh-boshdoqlik jarayonlarida qo'rqmasdan, tez, qat'iyat bilan dadil harakat qilgan va respublikada ijtimoiy-siyosiy vaziyatni izdan chiqarayotgan nosog'lom kuchlar ta'siriga qisqa muddatda barham berishga muvaffaq bo'lgan etakchi ekanligini nafaqat MDH mamlakatlari rahbarlari, balki chet el ekspertlari ham e'tirof etdilar.

Mustaqillik arafasida O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli. Mustaqillikka qadar davlatimiz rahbari eng avval O'zbekistonning hayotiga xalaqit berayotgan xato va kamchiliklarni aniqlab olishga e'tibor qaratdi. Kriminogen vaziyatni keskinlashtirishga sabab bo'layotgan ijtimoiy-iqtisodiy ahvolni tuzatish yo'lida amaliy harakat dasturini ishlab chiqish vazifasini kun tartibiga qo'ydi. Chunki O'zbekiston barcha asosiy ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha sobiq Ittifoqdagi o'rtacha darajadan ancha orqada bo'lib, oxirgi o'rinlardan birini egallar edi.

Markaz bosim o'tkazayotgan tahlikali sharoitda o'sha davrning og'ir va ayanchli ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy manzarasiga to'g'ri va xolis baho bergan inson Birinchi Prezident Islom Karimov bo'ldi. Suu o'rinda Prezidentning 1990 yil 4 iyunda bo'lib o'tgan O'zbekiston Kompartiyasining XXII s'ezdida so'zlagan nutqidan parcha keltirish maqsadga muvofiq.

“Shu narsa shak-shubhasiz va ochiq-oydindirki, – deydi Birinchi Prezident Islom Karimov, – respublika barcha asosiy iqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlar bo'yicha Ittifoqdagi o'rtacha darajadan ham ancha orqada bo'lib, mamlakatda oxirgi o'rinlardan birida turibdi. Biz bu raqamlarni ilgari ham necha martalab aytganmiz, ammo bugun ularni yana bir bor idrok etmoq kerak. O'zbekiston har kishi boshiga yalpi ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha mamlakatda 12-o'rinda turibdi, aholi jon boshiga milliy daromad ishlab chiqarish bo'yicha ko'rsatkich esa Ittifoqdagi o'rtacha darajadan ikki hissa past.

Sanoatdagi mehnat unumdorligi jihatidan respublika mamlakatdan 40 foiz, qishloq xo'jaligidagi mehnat unumdorligi jihatidan esa ikki barobar orqada qolmoqda. Respublikada aholi jon boshiga xalq iste'moli mollari ishlab chiqarish o'rtacha Ittifoq darajasining atigi 40 foizini tashkil etadi. Biz daromad darajasi, asosiy turdagi mahsulotlarni iste'mol qilish jihatidan ittifoqdosh respublikalar orasida eng oxirgi o'rinlardan birida turibmiz.

O'zbekiston aholisi o'rta hisobda go'sht mahsulotlarini, sut va sut mahsulotlarini, tuxumni, umuman, mamlakat aholisiga nisbatan ikki barobar kam iste'mol qilmoqda. Oyiga o'rta hisobda 75 so'mdan kamroq yalpi daromad oladigan aholining ulushi SSSRda 12 foizdan sal ko'proq bo'lsa, bizning respublikamizda 45 foizga boradi. Bir millionga yaqin kishi ijtimoiy ishlab chiqarishda o'zining qo'lidan keladigan ishni topa olmayapti.

Ijtimoiy infrastruktura tarmoqlari: sog'liqni saqlash, xalq ta'limi, maktabgacha ta'lim muassasalari juda og'ir ahvolga tushib qolgan. Maktab va kasalxonalarining 60

foizi nobop binolarda joylashtirilganini aytishning o'zi kifoya. Juda o'tkir iqtisodiy va ijtimoiy muammolar ro'yxatini yana davom ettirish mumkin. Buni, avvalo, shundan ko'rsa bo'ladi, insonning har tomonlama uyg'un kamol topishi, uning shaxs sifatida ma'naviy rivojlanishi u yoqda tursin, ko'pincha yashash uchun kerak bo'lgan eng oddiy narsalar ham etishmayapti.

Qishloq xo'jaligining ekstensiv rivojlanishi natijasida ko'plab suv omborlarining qurilishi, umuman, suv isrofgarchiligi tufayli Amudaryo, Sirdaryo va Zarafshon daryolaridan Orol dengiziga quyiladigan suv nihoyatda kamayib ketdi. Oqibatda dengiz 1960 yildagi holatiga nisbatan 1990 yilda 14,5 metrga pasaydi, suvining hajmi 54 foizga qisqardi⁵. Suv qirg'oqdan 70–100 km.ga chekingan joylarda bo'ronlar natijasida yiliga 50–70 ming tonnagacha tuz atmosferaga ko'tarilgani kuzatilgan⁶. Orol bo'yida ekologik ahvoning yomonlashuvi, jumladan, aholining ichimlik suvi bilan ta'minlashning yomonlashuvi, suvdagi minerallashuvning oshishi natijasida qishloq aholisining 87 foizi har xil kasalliklarga chalingani aniqlangan. Masalan, Qoraqalpog'istonda ich terlama yuqumli kasalligi bilan og'riqlar sobiq Ittifoq darajasidan 23 barobar ko'p bo'lgan⁷ligi mustabid tuzum boshqaruvning ma'muriy buyruqbozlik usullari avjiga chiqqan shafqatsiz tus olganligi natijasidir.

Inson taqdiri, uning hayotiga dahldor bo'lgan, uning munosib turmush sharoitiga ega bo'lish bilan bog'liq talablar aynan O'zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimovning rahbarlik faoliyatining ilk kunlaridan qat'iy qo'yildi.

Mustaqillik arafasida “paxta ishi” va uning oqibatlarini bartaraf etish borasidagi harakatlar. O'zbekistonda “paxta ishi” degan soxta kompaniya – qatag'on siyosati ta'sirida nohaqlik va adolatsizlik avjiga chiqqan, partiya, sovet va davlat idoralari, huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatida aynish boshlangan, turli buzg'unchi kuchlar, diniy niqobdagi radikal oqimlar bosh ko'targan, bu ham etmaganidek, hukmron sobiq Markazdagi ikkiyuzlamachi matbuot tomonidan xalqimizning boshiga yog'dirilgan bo'hton va tuhmatlar odamlarimizning ruhi va kayfiyatini tushirgan, xalq o'rtasida ertangi kun ishonchiga jiddiy putur etgan edi. Qo'rquv va vahima keng tarqalgan o'sha paytda Birinchi Prezident Islom Karimov “o'zbeklar ishi”, “paxta ishi” degan soxta ayblov bilan nohaq qamalgan qashqadaryolik va boshqa viloyatlardagi odamlarning xonadoni bilan yaqindan tanishdi. Qat'iy ishonch bilan: “Xudo xohlasa, hammasi yaxshi bo'ladi, o'g'lingiz, turmush o'rtog'ingiz, otangiz hademay bag'ringizga qaytib keladi”⁸ deb, ruhan ezilgan insonlarga taskin berdi. Xalqimizga nisbatan katta nohaqlik bo'layotganligini baralla aytib, tengsiz jasorat bilan kurashdi va xalqparvar rahbar degan nom qozondi. Birinchi Prezidentimiz: “Bir eslang, sho'ro zamonida, 80-yillarda sobiq markaz “o'zbek ishi”, “paxta ishi” degan uydirmalarni bahona qilib, o'zbek millati vakillarini butun dunyoga qanday ko'rsatardi? Sochi taqir qilib olingan, qalpoq kiygan, belini bog'lagan, soqol qo'ygan odamlarni, mana, bularning basharasi, deb, peshonasiga tamg'a qo'yib, matbuot orqali namoyish etardi. Bugun shuni eslashimiz o'rinli, deb

⁵ Nayot va iqtisod. 1991. № 2. B. 56.

⁶ Шалимов А.И. Экология: тревога нарастает. Ленинград, 1989. С. 53.

⁷ Судьба природы – наша судьба. М., 1990. С. 223.

⁸ Ravshanov P. Qashqadaryo: istiqloq arafasida. T., 2003. 112–113 -betlar.

bilaman»⁹, degan edi. Birinchi Prezident Islom Karimov davlat rahbari sifatida o'z faoliyatini siyosiy beqarorlik, boshboshdoqlik va bedodlik avj olgan, ijtimoiy-iqtisodiy hamda siyosiy vaziyat o'ta qaltis va og'ir davrda boshlaganligini, ayniqsa, bugun ta'kidlash va e'tirof etishimiz lozim.

“Ozodlik havosidan to'yib nafas olgan, o'z taqdiri va kelajagini o'z qo'li bilan qurayotgan xalqimizni endi eski mafkuraga, eski zamonga hech qachon qaytarib bo'lmaydi, butun xalqimiz, jumladan, Qashqadaryo eli, bu vohadagi navqiron yoshlarning bugungi azmu shijoati, orzu-intilishlari, kelajakka bo'lgan mustahkam ishonchi shunday deb aytishga to'la asos beradi... Ana shunday dahshatli qatag'onning qanday keng tus olganini, o'ylaymizki, quyidagi raqamlar yaqqol ko'rsatadi. Birgina “paxta ishi” bo'yicha viloyatda 3 mingdan ziyod odam hibsga olingan, faqat 1985 yilning uch oyida viloyat rahbarining 3 ta muovini, 8 ta bo'lim mudiri, shahar va tuman partiya qo'mitalarining 26 nafar kotibi, viloyat ijroiya qo'mitasi raisi, uning 4 nafar o'rinbosari, mas'ul kotibi, shahar va tuman ijroqo'mlarining 12 nafar raisi, viloyat miqyosidagi yirik tashkilotlarning 27 ta rahbari, kolxoz va sovxozlarning 99 nafar rais va direktorlari, yana qancha-qancha oddiy mehnatkashlar, begunoh insonlar jinoiy javobgarlikka tortilgan edi. Viloyatning sobiq rahbarlaridan biri o'z joniga qasd qilgan, ikkinchisi esa qamoqqa olingan edi. Hibsga olingan har bir odamning ortida esa 20-30 tadan oila a'zolari, qarindosh-urug'lari, birga ishlagan kishilar tun-kun so'roq berib, ma'muriy idoralarning eshigida sarson bo'lib yurganini Qashqadaryo ahli hech qachon unutmaydi”¹⁰.

Yaqin o'tmishda boshimizdan kechirgan ana shunday mash'um kunlarni eslar ekanmiz, bugungi erkin va ozod hayotimizni asrash, uning qadriga etish, hozirgi o'ta notinch va tahlikali zamonda doimo hushyor, ogoh va sergak bo'lib yashash zarurligini yanada chuqur anglaymiz”¹¹.

1989 yilning may-iyun oylarida Farg'ona viloyatida fojiali voqealar ro'y berdi. O'sha yilning 20 may kuni Quvasoyda tub aholi bilan shu erda istiqomat qiladigan mesxeti turklari o'rtasida to'qnashuv sodir bo'ldi (SSSR davlat mudofaa komitetining 1944 yil 31 iyul qarori asosida Gruziyadan deportatsiya (quvg'in) qilinib, 1944 yil noyabr oyida 30 ming mesxeti turklari O'zbekistonga majburan ko'chirib keltirilgan)¹². Respublika rahbariyati bu voqealarni o'z vaqtida to'g'ri baholay olmagan tufayli vaziyat yanada keskinlashdi. O'sha yilning iyun oyida Toshloq va Marg'ilonda shunday to'qnashuvlar yuz berib, keyinchalik Farg'onaning janubiga ko'chdi. 8 iyun kuni Qo'qon shahrida tinch namoyishchilar sobiq Ittifoq IIVning ichki qo'shinlari tomonidan o'qqa tutildi. Ommaviy tartibsizliklar oqibatida 103 nafar kishi halok bo'ldi¹³.

Farg'ona voqealarining bir qancha sabablari bor edi. Bu viloyat rahbariyati, huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlari tashkilotchilik ishlarida jiddiy

⁹ Karimov I.A. Tinchlik va xavfsizligimiz o'z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat'iy irodamizga bog'liq. T. 12. T., 2004. B. 255.

¹⁰ Xalq so'zi, 2011, 1 dekabr.

¹¹ O'sha joyda.

¹² Qarang: Постановление ГОКО № 5279 сс от 31 июля, 1944.

¹³ O'zbekiston tarixi. / Mas'ul muharrir Q.Usmonov. T., 2005. B. 321.

xatolarga yo‘l qo‘yganlari, ijtimoiy-siyosiy vaziyatga ob‘ektiv baho bera olmaganlari va yoshlarni ish bilan ta‘minlashning chora-tadbirlari belgilamaganlari bilan bog‘liq edi.

1989 yilning may oyida Farg‘ona viloyatida buzg‘unchi kuchlar tomonidan tashkil etilgan ommaviy tartibsizliklar iyunning oxiriga kelib, yanada avj olib ketdi.

Kechagina respublika rahbari etib saylangan Birinchi Prezident Islom Karimov ishga kirishgan kunning ertasigayoq, ya‘ni 24 iyun kuni O‘zbekiston SSR Ministrlar Sovetida katta majlis o‘tkazdi va unda nutq so‘zladi. Ushbu nutq, mohiyat-e‘tiboriga ko‘ra, Birinchi Prezident Islom Karimovning O‘zbekiston rahbari sifatidagi birinchi nutqi ekanligi bilan ham ahamiyatga ega. Ushbu chiqishda Birinchi Prezident Islom Karimovning siyosiy etakchiga xos barcha fazilatlari yaqqol namoyon bo‘ldi.

Birinchi Prezident Islom Karimov 1989 yilning 25 iyun kuni janjal-to‘polonlar alangasi ichida qolib ketgan Farg‘onaga yo‘l oladi. Lovullab yonayotgan uylar, tahluka va sarosimaga tushgan, qahr-g‘azabga to‘lgan odamlarning ichiga dadil kirib boradi. Ular bilan chin dildan, hech narsani yashirmasdan ochiq gaplashadi. Bu insonlarning shu vaqtga qadar hech kim eshitmagan ohu nolalarini tinglab, yurakdan chiqqan samimiy va haqqoniy so‘zlari bilan bamisoli ularning qalbidagi jarohatlarga malham qo‘ygandek bo‘ladi, ko‘ngillarida yaxshi kunlarga umid uchqunlarini uyg‘otadi. Tartibsizliklar, qon to‘kilishining oldini olish bo‘yicha butun mas‘uliyatni o‘z zimmasiga olib, aniq chora-tadbirlar ko‘radi.

Birinchi Prezident Islom Karimov lavozimga o‘tirganiga ikki kun bo‘lar-bo‘lmas og‘ir muammo bilan to‘qnashadi – 1989 yil 25 iyunda Farg‘onada vaziyat keskinlashadi. O‘zbekiston SSR Ministrlar Sovetining Raisi G‘.Qodirov to‘polon bo‘layotgan joyga desantchilarni tashlash to‘g‘risida ko‘rsatma bergani bois, ko‘chalarda BTRlar turgan, avtomatchilar odamlarni tekshirib o‘tkazayotgan bir paytda Islom Karimov o‘sha erga etib boradi. Bunday sharoitda, avvalo, odamlarni tinchlantirish, buning uchun ular ko‘ngliga vahima solib turgan qurolli kuchlarni olib ketish zarurligini tushungan Islom Karimov desantchilarni joyiga qaytarish haqida topshiriq beradi. Shu kuni xavfsizlik xizmatining qattiq qarshiligiga qaramay, Qo‘qonga etib keladi. Yo‘l-yo‘lakay bir-ikki joyda odamlarning ro‘y berayotgan voqealar haqidagi fikrini o‘rganadi.

Farg‘ona vodiysi viloyatlarini iqtisodiy va ijtimoiy rivojlantirish, mintaqadagi ijtimoiy muammolar haqida ochiq-oydin va oshkora gapiradi, mavjud keskin ahvoldan chiqish yo‘li sifatida aholining turmushini yaxshilash, jumladan, odamlarni ish bilan, tomorqa va uy-joy uchun er uchastkalari, chorva mollari bilan ta‘minlash masalalarini birinchi bor amaliy nuqtai nazardan jiddiy kun tartibiga qo‘yib, tegishli vazirlik va idoralar, viloyat va tuman rahbarlariga aniq topshiriqlar berdi.

Birinchi Prezident Islom Karimovning bevosita tashabbusi bilan fashizmga qarshi urush yillarida Vatanidan quvib chiqarilgan qator xalqlarga o‘z yurtiga qaytishlarida yordam berish to‘g‘risida Deklaratsiya qabul qilindi va SSSR Oliy Kengashiga taqdim etildi. Aytish mumkinki, o‘z vaqtida katta siyosiy va tarixiy ahamiyatga ega bo‘lgan bunday hujjat (u qanday hal etilganidan qat‘i nazar) faqat

O‘zbekistonda qabul qilindi¹⁴. Bu harakat respublika rahbariyatining jonkuyarligi va adolatparvarligidan dalolat berardi.

Davlatimiz rahbarining o‘sha davrdan to shu kungacha turli chiqishlarida aytgan, millionlab kishilar ko‘ngliga ishonch, bilagiga kuch baxsh etgan so‘zlari, ya’ni “O‘zbekistonda millatlar o‘rtasida qon to‘kilmaydi”, “Farg‘ona voqealari boshqa qaytarilmaydi”, deya bergan va’dasi uning ham lafzi qat’iy rahbar, ham ulkan shaxs ekanini namoyon etdi. Hayotda inson uchun oilasi, umr yo‘ldoshi, farzandlari, uy-joyi, mol-mulki, obro‘-e’tibori, sog‘lig‘i qanchalar qadrli bo‘lsa, shularning barchasidan u millatlararo janjal, qon to‘kishlar sabab ayrilib qolishi mumkin. Bu shunchaki gap emas. Buni chuqur tushunish, tinchlikni saqlash ishida rahbarni yolg‘izlatib qo‘ymaslik, unga elkadosh bo‘la bilish kerak.

O‘zbekiston – shu yurtda yashovchi har bir inson uchun muqaddas diyordir. Mana shu muqaddas vatanni asrash va uning taqdiri uchun kurashishni chin dildan istamaganimizda xalqimiz Vatan mustaqilligiga erishmagan, Birinchi Prezident Islom Karimovdek buyuk, iqtidorli davlat rahbariga ega bo‘lmagan bo‘lar edi. Qisqa vaqt ichida Birinchi Prezident Islom Karimov rahbarligida respublikada millatlararo totuvlik, milliy kadrlar tayyorlash kabi dolzarb masalalar hal qilina boshlandi. Farg‘ona voqealarida mahalliy idora rahbarlarining xalqdan ajralib qolganligi, voqealarning asl mohiyatidan bexabarligi, xalqning dardu hasratiga beparvoligi, loqaydligi yaqqol namoyon bo‘ldi.

Shundan so‘ng, mamlakat rahbariyati tomonidan paxta yakkahokimligiga barham berildi, paxtaga to‘lanadigan haq qayta ko‘rib chiqildi, kam ta’minlangan va ko‘p bolali oilalarga moddiy yordam berila boshlandi. Ayniqsa, shaxsiy yordamchi xo‘jaliklarni kengaytirish maqsadida 720 ming gektarga yaqin unumdor erlar dehqonlarga muddatsiz topshirilishi¹⁵ kabi tadbirlar respublikada siyosiy-ijtimoiy keskinlikning kamayishiga olib keldi. Bundan tashqari, respublikamizda shu paytdan boshlab mustaqil rivojlanishning nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqishga e’tibor qaratildi.

Agar o‘sha yillar tarixiga e’tibor beradigan bo‘lsak, Farg‘ona voqealari haqida shov-shuv ko‘targanlar, shunday qonli fojia hisobidan obro‘ topish, o‘z g‘arazli manfaatlariga erishish, xalqimizni badnom qilishga uringan kimsalar ko‘p bo‘lgan. Islom Karimov bu borada kuyib-yonib, asl haqiqatni katta dard va jasorat bilan bayon qiladi, fojia oqibatlarini bartaraf etishning amaliy echimlarini ishlab chiqadi va izchil amalga oshiradi.

Davlatimiz Birinchi Prezidenti Islom Karimov Farg‘ona viloyatida ijtimoiy keskinlikni keltirib chiqargan sabablar haqida quyidagilarni bayon etgan edi: “Boz ustiga, keyinchalik ma’lum bo‘lishicha, ko‘pgina amaldor shaxslar, jumladan, voqealar o‘t-olovdek chaqnab ketgan Toshloq rayonidagi ana shunday shaxslar qonun-qoidalarni buzishgan, poraxo‘rlik qilishgan. Ular, avvalo, o‘zlari va qarindosh-urug‘lariga yakka tartibda uylar qurish uchun er uchastkalari ajratib berishgan, ssudalar olishgan, holbuki, er va qarz olishga muhtoj bo‘lgan 400 nafar oddiy mehnatkashga rad javobi berilgan edi.

¹⁴ Qarang: Jo‘rayev N. Agar ogoh sen.. Portretga chizgilar. Siyosiy esse. T., 1998. B. 25.

¹⁵ Karimov I.A. O‘zbekiston: milliy istiqloq, iqtisod, siyosat, mafkura. T. 1. T., 1996. B. 341.

Sotish uchun 319 ta avtomashina ajratilganida, shulardan 236 tasi rayonda yashamaydigan, jumladan, boshqa respublikalarda yashaydigan kishilarga g'ayriqonuniy tarzda taqsimlangan, uy-joy taqsimlash tartibi qo'pol tarzda buzilgan, gazlashtirish, suv ta'minoti, ishga joylashtirish masalalari necha yillar mobaynida hal bo'lmay qolavergan»¹⁶.

1990 yilning avgust-sentyabr oylarida Toshkent viloyatining Bo'ka tumanida janjal-to'polonlar bo'lib o'tadi. Birinchi Prezedent Islom Karimov ushbu tumanga kelganida ayanchli manzaraning guvohi bo'ladi – yo'l yoqasida mashinalar yonar, junbushga kelgan yoshlar to'polon qilishar edi. Yangi rahbar ularning yoniga borib, o'zini tanishtiradi. Otga minib, xaloyiq orasiga kiradi. Ularga murojaat qilib, “Nima talablaring bo'lsa, menga aytinglar, hammasiga e'tibor bilan qarab, hal qilib berishga harakat qilaman”, deydi. Markaz haqida o'zining dangal fikrini aytadi. Yangi rahbardan bunday javobni sira kutmagan xaloyiq bo'shshib qoladi.

Farg'onadagi voqealar tugaganidan so'ng ham har xil mish-mishlar natijasida Toshkent viloyatining Parkent va Bo'ka tumanlarida ba'zi kimsalar tomonidan noxush voqealar uyushtirildi. Masalan, 1990 yil 3 mart kuni Parkentning markazida ommaviy tartibsizliklar tufayli shu erlik M.Mirtursunov halok bo'ldi. Ushbu holat aholining kayfiyatiga salbiy ta'sir etib, noroziliklarni kuchaytirdi. 1990 yil 2 dekabr kuni Namangan shahrida ichki qo'shinlar harbiy xizmatchilari bilan mahalliy yoshlar o'rtasida kelib chiqqan janjal natijasida 5 nafar harbiy xizmatchi va 3 nafar mahalliy millatga mansub fuqaro halok bo'ldi¹⁷.

1991 yilning 9 dekabrda Namangan shahrida bir guruh qo'poruvchi kuchlar viloyat ijroiya qo'mitasi binosini egallab olib, O'zbekistonni Islom davlatiga aylantirishni da'vo qilib chiqishadi va respublika rahbari bilan uchrashuvni talab qilishadi. Birinchi Prezedent Islom Karimov prezidentlikka nomzod sifatida ertasi kuni tongda Namanganga etib keladi va ongi aqidaparastlik g'oyalari bilan zaharlangan, jazavaga tushgan olomon orasiga soqchi va hamrohlarsiz, bir o'zi, hech ikkilanmasdan, shijoat va shiddat bilan kirib boradi. Respublika rahbarini ko'rishgach, aqidaparastlar bir oz dovdirab qolishadi. Prezidentimiz vazminlik bilan so'z boshlaydi va ularning barcha da'volarini aniq faktlar bilan rad etadi.

Shuni aytish kerakki, Birinchi Prezedent Islom Karimovning qat'iyati va jasorati binoni boshiga ko'tarib baqir-chaqir qilayotgan minglab ashaddiy ekstremistlarni ham sarosimaga solib qo'yadi. Mamlakatimiz rahbari hayajonga berilmasdan, ular talab qilayotgan yo'l qonunga mutlaqo zid ekani va hech qachon yaxshilikka olib kelmasligini uqtiradi, salobati va irodasi bilan guvillab yotgan olomonning shashtini so'ndirishga, behuda qon to'kilishining oldini olishga muvaffaq bo'ladi.

Mustaqillik arafasida, ya'ni 1989 yilning 19 oktyabr kuni o'zbek tiliga davlat tili maqomini berish masalasi O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi sessiyasi muhokamasiga qo'yilgani ham davlatimiz rahbari Islom Karimov nomi bilan bog'liq. O'sha qaltis siyosiy-ijtimoiy sharoitda o'zbek tiliga davlat tili maqomini berish masalasi keskin va murosasiz bahs va tortishuvlarga sabab bo'lgan. O'sha vaqtda

¹⁶ Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. T., 2011. B. 179.

¹⁷ Batafsilroq qarang: O'zbekiston respublikasi Birinchi Islom Karimovning “O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida” kitobini organish boyicha oquv-uslubiy qollanma. T., 2011.

ayrim siyosiy guruhlar O‘zbekiston sharoitiga mutlaqo to‘g‘ri kelmaydigan, bir-biriga butunlay zid va qarama-qarshi fikrlarni olg‘a surgan, shuning hisobidan o‘ziga obro‘ topish, odamlarni ortidan ergashtirishga uringan edi. Nega deganda, til bilan bog‘liq muammolar orqali milliy tuyg‘ularni ro‘kach qilib, ulardan g‘arazli maqsadlarda foydalanish mumkin edi.

Birinchi Prezident Islom Karimovning o‘sha paytdagi har tomonlama puxta o‘ylangan, mulohaza qilib, barcha siyosiy va ijtimoiy guruhlarning talablarini qondiradigan, eng muhimi, xalqimiz va Vatanimiz manfaatlariga javob beradigan vazminlik siyosati orqali yagona to‘g‘ri yo‘lni topishga erishildi. Natijada xalqimizning muqaddas qadriyatlaridan biri bo‘lmish ona tilimiz o‘zining qonuniy maqomi va himoyasiga Mustaqillikka qadar - 1989 yili 21 oktyabrda ega bo‘ldi.

1990 yil 24 mart kuni bo‘lib o‘tgan respublika Oliy Kengashining birinchi sessiyasi tarixiga bir nazar. O‘zbekistonning davlat mustaqilligi va milliy istiqbolga erishuvi xalqimizning buyuk tarixiy yutug‘idir. Mustaqillik — ajdodlarimiz bergan mislsiz qurbonlar evaziga qo‘lga kiritilgan ulug‘ ne‘mat. “Mustaqillik bizni mustabid va mafkuralashgan tuzum kishanlaridan ozod qildi, o‘zbek xalqiga o‘z yurtida boshini baland ko‘tarib yurish, o‘z madaniyatini va an‘analarini, qadr-qimmatini, dini va e‘tiqodini, ona tili va ma‘naviyatini qayta tiklash imkonini berdi”¹⁸.

Garchi O‘zbekistonning davlat mustaqilligi yuridik tarzda 1991 yil 31 avgustdan e‘tirof qilinsa-da, mustaqillik uchun intilish, kurash ancha avvalroq boshlangan edi.

Jumladan, 1990 yil 24 martda mustaqillik yo‘lidagi juda muhim hamda mas‘uliyatli qadam qo‘yildi. SHu kuni o‘n ikkinchi chaqiriq O‘zbekiston SSR Oliy Kengashining birinchi sessiyasida Ittifoqdagi respublikalar orasida birinchi bo‘lib O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti lavozimi joriy etildi. Bu tarixiy voqea edi. SHu o‘rinda aytish joizki, bundan o‘n kun oldin, ya‘ni 14 mart kuni SSSR xalq deputatlarining navbatdan tashqari uchinchi s‘ezdida SSSR Prezidenti lavozimini ta‘sis etish to‘g‘risidagi qonun qabul qilinib, Mixail Sergeevich Gorbachev bu vazifaga saylangan edi.

SSSR tarkibida (hududida) ikkinchi Prezidentning paydo bo‘lishini Markaz va uning rahbariyati qanday qabul qilganliklarini bugun tasavvur qilish qiyin emas, albatta.

1990 yil bahorida Birinchi Prezident Islom Karimov Gorbachevcha qayta qurish boshi berk ko‘chaga kirib qolganini anglab etdi. O‘sha vaqtda SSSR siyosatchilari orasida bunday odamlar kamdan-kam edi. Rossiya va boshqa ittifoqdosh respublikalarda tobora kuchayib borayotgan tartibsizliklar O‘zbekistonda ham yuz berishiga yo‘l qo‘ymaslik uchun qat‘iy choralar ko‘rish kerak edi. O‘zbekistonda hokimiyatning ozgina bo‘lsa-da zaiflashuvi respublika ichida millatlararo nizolar yangidan boshlanishi, ijtimoiy portlashlarga olib kelishi mumkin edi. Shu sababli 1990 yil martida, Gorbachev va uning atrofida gilar norozi bo‘lishiga va qarshilik ko‘rsatishiga qaramay, O‘zbekiston Oliy Soveti respublika Prezidenti lavozimini ta‘sis etdi va unga Birinchi Prezident Islom Karimovni sayladi. Mamlakat ahli o‘sha vaqtda harakati tobora susayib, cho‘kayotgan kemaga o‘xshab qolgan KPSSga bundan buyon ko‘r-ko‘rona ergashmasligini, ko‘p millionli xalq kommunistik

¹⁸ Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi. T. 5. T., 1997. B. 104.

mafkura tazyiqiga uchramasdan, o'zining mustaqil davlatida yashashni istayotganligini o'z Birinchi Prezidenti Islom Karimov orqali ochiq-oydin aytdi.

O'zbekiston SSR Ministrlar Soveti bu ish jarayonida ijtimoiy ishlab chiqarishning real resursiarini hamda amal qilish imkoniyatlari — strukturani tubdan takomillashtirish va uning ilmiy-texnikaviy hamda tashkiliy darajasini oshirish imkoniyatlarini har tomonlama qarab chiqsin... amalga oshirilayotgan siyosiy sistema islohotini, ishlab chiqarish munosabatlarini takomillashtirish hisobga olgan holda respublikaning iqtisodiy suverenitetini kengaytirishning asosiy yo'llarini belgilasin".

1990-yil 23-martida O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komitetining Plenumi bo'ldi. Unda O'zbekiston SSR ning siyosiy suvereniteti masalalariga oid muammolarni tahlil etishga va konsepsiyalarini ishlab chiqishga jiddiy e'tibor berildi. Plenum yangilanayotgan siyosiy tizimda respublika Kompartiyasining o'rni va mavqei, uning davlat hokimiyati idoralari va jamoat tashkilotlari bilan o'zaro munosabati printsiplari to'g'risidagi masalalarini muhokama qilib, buyruqbozlikdan, ma'muriyatchilikdan voz kechish lozimligini uqtirdi. Shu bilan birga Plenum respublika siyosiy tizimi to'g'risidagi masalani ko'rib chiqishni hayot taqozo qilayotganligini ko'rsatib, real hokimiyat O'zbekiston Kompartiyasidan, uning barcha darajalaridagi komitetlaridan xalq deputatlari Sovetlariga berilishi bilan bog'liq barcha qiyinchiliklarni yengib o'tishlari lozimligini ta'kidlab yuzaga kelgan vaziyatda O'zbekiston SSR Prezidenti lavozimini ta'xis etish muhim ahamiyat kasb etadi", — deb ta'kidladi.

O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi masalasining ko'tarilishi shunchaki SSR Ittifoqi yangi tartibiga taqlid qilish emas, balki printsiptal amaliy va tarixiy hodisa bo'ldi. Respublikada boshqaruvning ayni ana shunday shakli joriy etilishi avvalo, siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, millatlararo va boshqa sohalaridagi muammolarni hal qilish jarayonini tezlashtirishga ko'maklashish vositasi sifatida joriy qilindi. Eng muhimi shundan iboratki, Prezident muassasasining joriy etilishi — respublika uchun suverenitet va davlatchilikda mohiyat jihatidan yangi bosqichga o'tishni bildirar edi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, ayni shu paytda keng miqyosda tartib va intizomni eng avvalo boshqaruvning barcha darajalarida va jabhalarida ijro mexanizmini qayta qurishni tezlashtirish vazifalarini o'z vaqtida hal etish masalasi, fuqarolar huquqlarini himoya qiluvchi barcha davlat muassasalarini nazorat qilish ham katta ahamiyat kasb etmoqda edi.

Ana shu obyektiv holatni hisobga olib, 1990-yil 24-martida XII chaqiriq O'zbekiston SSR Oliy Sovetining birinchi sessiyasi bo'ldi. Sessiya O'zbekiston tarixida birinchi marta Prezidentlik lavozimini ta'xis etish to'g'risida qaror qabul qildi. Sessiya yakdillik bilan Islom Abdug'aniyevich Karimovni O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasining Birinchi Prezidenti etib saylash to'g'risida qaror qabul qildi. Bu yerda shuni alohida ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda Prezident lavozimining ta'xis etilishi respublikaning siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi uchun kurash borasida qo'yilgan dadil qadamlardan dastlabkisi edi.

Chunki uzoq yillar mobaynida yig'ilib qolgan milliy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ma'naviy rivojlanish muammolari bu vaqtga kelib nihoyatda keskin tus olgan edi. Hayot respublikaning kelajagi, xalq taqdiri va turmushining, O'zbekiston fuqarolari

kelajak avlodlari hayotining to'kisligi, tinchlik, osoyishtalik muammolarini izchil hal elishni ko'rsata boshladi O'zbekiston oldidagi mana shu dolzarb muammolarni hal etishda Prezident lavozimi keng imkoniyat ochadi.

Respublikaning Birinchi Prezidenti I.A.Karimov sessiyada “Bu katta ishonch uchun o'zimning minnatdorchiligimni bildiraman, men buni, eng avvalo, o'zbek xalqi, O'zbekiston SSR ning barcha mehnatkashlari, ishchilar sinfi, dehqonlar, ziyolilar, jumhuriyatimizda yasbovchi hamma millat va xalqlar taqdiri uchun o'z zimamga tushgan ulkan burch va javobgarlik dehqon qabul qilaman. Har bir grajdanning koostitutsion huquqi va erkinliklarini ta'minlash yolida katta mas'uliyat deb tushunaman”, — dedi.

O'z fikrini davom ettirib, Birinchi Prezident I.A.Karimov Prezident vazifasiga to'xtalib: “O'zbekiston Prezidenti sifatidagi o'zimning asosiy vazifalarimni nimadan iborat deb bilaman? O'zbekiston SSR ning siyosiy mustaqilligini mustahkamlash va yanada takomillashtirish, uni yangi va hayotiy mazmun bilan boyitish, shuningdek, “Prezident boshqaruvi” ning muhim vazifalaridan biri respublikaning iqtisodiy mustaqilligini, o'zini o'zi idora qilishga o'tishini ta'minlashdir. Ayni chog'da mehnatkashlarning, aholining hamma tabaqalari farovonligini oshirish, odamlarning talab va ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy sohani tez sur'atlar bilan rivojlantirish — respublika davlat hokimiyati organlaridan, shaxsan mendan, O'zbekiston SSR Prezidentidan doimiy e'tibor talab qiladigan vazifadir” Shu tariqa Prezident eng qiyin, ziddiyatli, tahlikali bir paytda qonli to'qnashuvlarni boshdan kechirgan xalq oldida butun mas'uliyatni ochiq-oydin o'z zimmasiga oldi.

Shu bilan birga Prezident o'z faoliyatining markazida xalqni ma'naviy yuksaltirish, insonni axloqiy vajismoniy takomilga erishtirish turganligini ham alohida uqtirdi.

Birinchi Prezident Islom Karimov Kompartiya 1990 yillar boshidagi holatida tarixiy anaxronizmga aylanganini, milliy suverenitetni mustahkamlash yo'lida g'ov bo'lib qolganligini juda yaxshi tushunar edi. Lekin ancha katta hokimiyat kuchi va jamiyatda o'z ta'siriga ega bo'lgan partiya-davlat apparatini birdaniga engish noreal ish ekanligini ham chuqur anglar edi. U O'zbekistonda Kompartiyaning mafkurasi va siyosatini tubdan o'zgartirishga harakat qilib, ayni vaqtda boshqaruv hokimiyat tuzilishini saqlab qolib, partiyaning qayta tashkil etish yo'lidan bordi. Bunda Prezidentimiz xalqning “Yangi uy qurmay turib, eskisini buzma” degan dono naqliga amal qildi.

1991 yil avgustidagi voqealardan keyin Birinchi Prezident Islom Karimov tashabbusi bilan O'zbekiston Kompartiyasi tubdan isloh qilinib, mafkurasi va siyosati mutlaqo Yangi bo'lgan Xalq demokratik partiyasiga - parlament tipidagi partiyaga aylantirildi. Hokimiyat asta-sekin, ammo og'ishmay partiya mahkamalaridan boshqacha boshqaruv tizimiga: prezident – hukumat – mahalliy ma'muriyat (hokimiyatlar) tizimiga o'ta boshladi.

O'zbekistonda Prezidentlik institutining joriy etilishi davlatimiz rahbari Islom Karimov tomonidan O'zbekistonning davlat suvereniteti va mustaqilligiga erishish yo'lida qo'yilgan tarixiy qadam bo'lib, chinakam siyosiy va ma'naviy jasorat namunasi edi.

O‘zbekiston xalqining manfaatlarini ko‘zlab Birinchi Prezident Islom Karimov tashabbusi bilan amalga oshirilgan dastlabki tadbirlarning o‘ziyoz prezidentlik boshqaruvining o‘z vaqtida ta‘sis etilganidan dalolat beradi. Xususan, 1990 yil 20 iyunda respublika Oliy Soveti tomonidan Mustaqillik deklaratsiyasi qabul qilinadi. Bu mustaqil davlatchilik sari intilishimizning ikkinchi bosqichidir.

Gap O‘zbekiston mustaqilligi haqida borganda, shubhasiz, O‘zbekiston SSR Oliy Sovetining ikkinchi sessiyasida qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi “Mustaqillik Deklaratsiyasi” ning o‘rni va ahamiyatiga alohida to‘xtash lozim zero, bu muhim hujjat O‘zbekistonning Mustaqillikka erishishida qo‘yilgan navbatdagi muhim qadamlardan biri edi. Bu umumdavlat ahamiyatiga ega bo‘lgan Deklaratsiyani qabul qilishda respublika Oliy Soveti deputatlari faollik ko‘rsatdilar. O‘zbekistondagi tarixiy shart-sharoit va vaziyatni hisobga olgan 200 dan ortiq deputat XII chaqiriq respublika Oliy Sovetining ikkinchi sessiyasi (1990-yil 18-iyunda) boshlanishidayoz Mustaqillik Deklaratsiyasi qabul qilishni kun tartibiga kiritishni va kechiktirmasdan shu sessiyada uni qabul qilishni qat‘iy talab etdilar.

O‘zbekiston SSR Oliy Soveti Rayosati a‘zolari, komissiya raislari va muovinlari “Mustaqillik Deklaratsiyasi” xususida fikrlashib, deputatlar fikrini olish va so‘ng uni sessiyaga olib chiqish lozim, deb topdilar. 19-iyun kuni 40 dan ortiq deputat, doimiy komissiyalarning raislari, huquqshunoslar tayyorlagan Deklaratsiya matnini batafsil ko‘rib chiqdi. Natijada bu masala 20-iyun kuni sessiyada kun tartibiga kiritildi.

“Mustaqillik Deklaratsiyasi” deputatlar tomonidan moddama-modda, bandma-band muhokama qilindi, har bir millat o‘z taqdirini o‘zi belgilashi, Deklaratsiya qoidasi bilan kafolatlanishi qayta-qayta ta‘kidlandi. Unda o‘zbek xalqining asrlar davomida qo‘lga kiritgan davlat qurilishi va madaniy taraqqiyot borasidagi boy tarixiy tajribasi va an‘analari hisobga olinishi uqtirildi.

Nalijada sessiyada qabul qilingan “Mustaqillik Deklaratsiyasi” kirish qismiga quyidagicha yozib qo‘yildi:

“O‘zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasi Oliy Kengashi o‘zbek xalqining davlat qurilishidagi tarixiy tajribasi va tarkib topgan boy an‘analari, har bir millatning o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqini ta‘minlashdan iborat oliy maqsad haqi, O‘zbekistonning kelajagi uchun tarixiy mas‘uliyatni chuqur his etgan holda xalqaro huquq qoidalariga, umumbashariy qadriyatlaiga va demokratiya prinsiplariga asoslanib, O‘zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasining davlat mustaqilligini e‘lon qiladi”.

Shuningdek, birinchi moddada: “O‘zbekiston SSR ning demokratik davlat mustaqilligi respublikaning o‘z hududida barcha tarkibiy qismlarni belgilashda va barcha tashqi munosabatlarda tanho hokimligidir”, - deb belgilab qo‘yildi. Sessiya qabul qilgan bu “Mustaqillik Deklaratsiyasi” xalqimiz tomonidan katta mamnuniyat bilan kutib olindi.

Surxondaryo viloyati, Kuybishev saylov okrugidan saylangan deputat I. Fayzullayev o‘z his-tuyg‘ularini ifodalab: “Xalqimiz qarsak chalib, joyimizdan turib butun vujudimiz bilan berilib, Mustaqillik Deklaratsiyasini qabul qildik. Butun O‘zbekiston xalqi ko‘rib turdi. 70 yil davomida O‘zbekiston ishlab topgan mahsulotlarini, bor xom-

ashyosini o‘zi yemay boshqa respublikalarga berib keldi. Endi mustaqillikni qo‘lga kiritay deganda... orqaga qaytmaslik lozim”

Shu kundan boshlab respublikada O‘zbekistonning iqtisodiy va siyosiy hayotiga doir masalalar mustaqil tarzda hal qilina bordi.

Bu borada ba'zi misollarni keltirish o‘rinli. Jumladan, 1991-yil 22- yulida O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi Prezidiumi “O‘zbekiston SSR hududida joylashgan Ittifoqqa bo‘ysunuvchi davlat korxonalari, muassasalari va tashkilotlarini “O‘zbekiston SSR ning huquqiy tobeligiga o‘tkazish to‘g‘risida qaror qabul qilib, jumladan, unda “O‘zbekiston SSR ning “Mustaqillik Deklaratsiyasi” ga amal qilib, bozor iqtisodiyotiga o‘tish sharoitida mehnat jamoalari manfaatlarini himoya qilish va ularning xo‘jalik mustaqilligini ta‘minlash maqsadida respublika hududida joylashgan ittifoqqa bo‘ysunuvchi davlat korxonalari, muassasalari va tashkilotlari O‘zbekiston SSR ning huquqiy tobeligiga o‘tadi”, — deb qayd qilindi.

Shuningdek, ushbu qarorda “O‘zbekiston SSR Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasiga Ittifoqqa bo‘ysunuvchi korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning O‘zbekiston SSR huquqiy tobeligiga o‘tishi tartibini belgilash vazifasi topshirildi”.

Yana bir misol: respublika Oliy Soveti Prezidiumi “Chakana narxlar amalga oshirilayotgan bir davrda mehnatni rag‘batlantirishni kuchaytirish va mehnatkashlarning ijtimoiy hinioyalanganligini ta‘minlash maqsadida, O‘zbekiston SSR ning “Mustaqillik Deklaratsiyasi” ga hamda “O‘zbekiston SSR dagi korxonalar to‘g‘risida” gi qonunga muvofiq “1991-yilgi Ittifoq budjeti” to‘g‘risidagi SSSR Qonuni 8-moddasining “korxonalar iste‘mol fondini ko‘paytirishni cheklashga oid qismi amal qilishini O‘zbekiston hududida to‘xtatishi” to‘g‘risida ham qaror qabul qildi. Shunday qilib, 90-yillarning dastlabki davrlarida O‘zbekiston SSR Birinchi Prezidenti I.A.Karimov, O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi va Hukumati O‘zbekistonning siyosiy-iqtisodiy mustaqilligi, uning milliy suvereniteti uchun dadil qadamlar qo‘ydilar. Bu keng jamoatchilik tomonidan ham qoniqish hilan kutib olina boshladi. Masalan, Toshkent siyosatshunoslik va boshqaruv instituti 1991-yili fevral oyida Toshkent, Samarqand, Farg‘ona shaharlarida 10 ta sanoat korxonasida 400 ishchi bilan sotsiologik so‘rov o‘tkazdi. So‘ralganlarning 67,8 foizi mamlakatdagi iqtisodiy ahvol yaxshilanmaydi, deb, 72 foizdan ortig‘i esa hayotdan qoniqmayotganini aytdi. Ishchilarda sobiq markazning sotsial-siyosiy tartibotlariga ishonmaslik vujudga keldi. Masalan: “Umumittifoq va mahalliy hokimiyat hamda boshqaruv organlariga sizning munosabatingiz qanday?”, — deb berilgan savolga 4,5 foiz kishi “O‘z umidimni umumittifoq davlat idoralari hilan hog‘layman”, 32,5 foiz ishchi esa “Respublika davlat organlari bilan bog‘layman”, — deb javob berdi. Ushbu javoblardan ham ko‘rinib turibdiki, fuqarolarda umumittifoq idoralari emas, balki respublika davlat idoralari, tabiiyki, respublikaning mustaqil rivojlanishiga ishonchi tobora orta boshladi.

1991 yil 31 avgustda O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risida” Qonuni qabul qilindi. Mazkur Qonun O‘zbekiston Respublikasining Mustaqillik deklaratsiyasiga va O‘zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi to‘g‘risidagi Bayonotiga asoslanib, qabul qilindi. Qonunning 1-moddasida qayd etilganidek, “O‘zbekiston Respublikasi

o‘z tarkibidagi Qoraqalpog‘iston Respublikasi bilan birga mustaqil, demokratik davlatdir”. Qonunda O‘zbekiston xalqi davlat hokimiyatining birdan-bir asosi ekani belgilab qo‘yildi. Xususan, unda “O‘zbekiston Respublikasining xalqi suverendir va u respublikada davlat hokimiyatining birdan-bir sohibidir. U o‘z hokimiyatini ham bevosita, ham vakillik idoralari tizimi orqali amalga oshiradi” (2-modda), deyildi.

Davlat hokimiyatining konstitutsiyaviy bo‘linish prinsipi Qonunda o‘z ifodasini topdi: “O‘zbekiston Respublikasida O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va uning qonunlari ustundir. O‘zbekiston Respublikasi davlat idoralarining tizimi hokimiyatni qonun chiqaruvchi, ijroiya va sud hokimiyatiga ajratish tartibi asosida quriladi” (5-modda). Shuni alohida ta’kidlash joizki, mazkur Qonunga konstitutsiyaviy maqom berilgan¹⁹.

1 sentyabr - O‘zbekiston Respublikasining mustaqilligi kuni - umumxalq bayrami deb e‘lon qilindi.

1991 yilning 19-21 avgustida Sovet Ittifoqida davlat to‘ntarishi sodir etildi. Mamlakatda favqulodda holat joriy etilib, hokimiyat **GKCHP** (Favqulodda vaziyatlar davlat qo‘mitasi) qo‘liga o‘tdi. Ana shunday vaziyatda O‘zbekiston rahbariyati vazminlik bilan oqilona yo‘l tutdi. O‘zbekiston SSR Oliy Kengashining Rayosati, O‘zbekiston KP Markaziy Komiteti va O‘zbekiston SSR Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasi 1991 yil 21 avgustda qo‘shma majlis o‘tkazib, unda «SSSR GKCHPcining O‘zbekiston SSR Konstitutsiyasi va qonunlariga zid hujjatlari O‘zbekiston hududida amal qilmaydi», degan qaror qabul qildi.

1991 yil 12 fevralda Birinchi Prezident Islom Karimovning tashabbusi bilan O‘zbekistonda insoniy qadriyatlarni yanada kamol toptirish, o‘ziga ishonch ruhi va milliy g‘ururni mustahkamlash, do‘stlik, birodarlik, hamjihatlik, mehr-shafqatni ulug‘lash, madaniy va tarixiy an‘analarni davom ettirish hamda rivojlantirish, asrlar davomida shakllangan urf-odatlar va udumlarni e‘zozlash maqsadida Navro‘z bayramini keng nishonlash haqidagi farmon imzolaniib, 21 mart dam olish kuni deb belgilandi. Navro‘zni yangichasiga, katta umumxalq bayrami sifatida tantana bilan o‘tkazish haqidagi qaror o‘sha davrda xalqimizni jipslashtirishda muhim rol o‘ynadi.

Respublikamiz Prezidentining “Navro‘z umumxalq bayramiga tayyorgarlik ko‘rish va o‘tkazish haqida” gi Farmoni mamlakatimizda yagona g‘oya — insonni ulug‘lash, milliy g‘ururni yuksaltirish, hamjihatlik, birodarlik, mehr-shafqat, tinch-totuvlik maqsadlari va g‘oyalari bilan yo‘g‘rilganligini alohida ta’kidlash joiz.

Birinchi Prezident Islom Karimovning eng katta yutug‘i shundaki, u odamlar bilan yuzma-yuz turib gaplashdi, rost gapirdi, yolg‘on va balandparvoz va‘dalar bermadi. Xalq esa achchiq bo‘lsa-da, rost gapga muhtoj edi. Chunki u yillar mobaynida hayot haqiqatidan mahrum bo‘lib, uydirma va havoyi shiorlar girdobiga g‘arq etilgan edi. Hukumat rahbari sifatida Birinchi Prezident Islom Karimov xalq ko‘ngliga qarab, hayotning kemptik joyini to‘ldirishga kirishdi.

Mamlakat rahbarining xalq bilan ochiq, yuzma-yuz turib gaplashishi jamiyatda ijtimoiy-siyosiy muhitning bir oz barqarorlashishiga olib keldi. 1989-91-yillar, aytish mumkinki, bir necha ming yillik tariximizda shiddat bilan boshlanayotgan Milliy Tiklanish, Milliy Uyg‘onish va Milliy Taraqqiyot davrining muqaddimasi bo‘ldi.

¹⁹ Qarang: O‘zbekistonda Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi. 11-son. 268-modda.

Xuddi ana shu yillarda Navro'z milliy bayram sifatida keng nishonlandi, bu ommaviy tadbirda birinchi marta hukumat rahbarlari va shaxsan Birinchi Prezident Islom Karimov xalq bilan birga bayramni nishonladi. Bu an'ana bugungi kungacha davom etib kelmoqda.

Bu voqealarni bugun - oradan birmuncha vaqt o'tgach, xotirjam eslash oson. O'sha paytlarda har bir kishining qalbida allaqanday hadik, ifodalab bo'lmaz qo'rquv, unga qorishib ketgan sevinch va hayajon bor edi. Bu voqealarni har kim o'zicha tushundi, o'zicha talqin etdi. Biroq, O'zbekiston rahbariyati o'z so'zida sobit turdi. Turli hiylayu nayranglarni, ig'vo va malomatlarni qat'iyat va amaliy ish bilan engdi.

Mustabid tuzum davrida xalqimizning haqiqiy tarixi, boy madaniy merosi, urf-odat va an'analari, Navro'z bayrami, Ramazon va Qurbon hayitlarini nishonlash, dinga hurmat bilan munosabatda bo'lish ta'qiqlab qo'yilgan edi. Imom Buxoriy, Imom at-Termiziy, Bahouddin Naqshband va boshqa aziz avliyolarimiz, Amir Temur, Bobur singari ulug' ajdodlarimiz merosiga nisbatan adolatsizlik hukm surdi.

Ayrim mahalliy rahbarlar ham hukmron mafkuraga sajda qilgan holda amal pillapoyasidan ko'tarilish ilinjida o'z ajdodlari merosi va milliy qadriyatlarni rad etishgacha borishdi. Xalqimizning urf-odat va an'analari, madaniyati oyoqosti qilindi, davlat idoralarida o'zbek tilida hujjat ishlarini yuritish sun'iy tarzda cheklab qo'yildi. Hatto, shundoq ham milliy an'analardan ancha olisda bo'lgan ayrim san'at turlari ham kimlargadir maqbul bo'lmay qoldi va ularni yangilashga urindilar. Hatto milliy libosda sahnaga chiqish ham qoralandi. Bu ishlarning bari xalq ruhini cho'ktirib, uning kelajakka bo'lgan ishonchini so'ndira boshladi. Mana shunday sharoitda Birinchi Prezident I. Karimov bunday biryoqlama, kaltabin siyosat mamlakatni tanazzulga olib kelganligini teran anglab, milliy qadriyatlar va tarixiy merosni tiklash, umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, xalqparvarlik tamoyillarini hayotga joriy etish zarurligiga e'tibor qaratdi. Jumladan, Birinchi Prezident Islom Karimov siyosati va ish uslubining o'ziga xosligini o'zbekiston xalqlari uchun qadriyat sanalgan islom diniga munosabat masalasida ko'rish mumkin. Davlatimiz rahbari mustaqillikka qadar va mustaqillik yillarida islom madaniyati va ma'rifatini keng targ'ib qilishga katta ahamiyat berdi. Markaziy Osiyo tarixida birinchi marta Qur'oni karim va hadislar, qolaversa, bir qator boshqa diniy kitoblar o'zbek tilida chop etildi.

Birinchi Prezident Islom Karimovning diniy meros, diniy tashkilotlar va vijdon erkinligi masalasidagi faoliyatining g'oyat insonparvar mazmuni va novatorlik kuchi shundaki, u mamlakat aholisi turli tabaqalarining – turli din va aqidalarga daxldor bo'lgan kishilarning kommunistik mafkura ta'sirida cheklanib, biqinib qolgan ongini keskin o'zgartirib yubordi. Ularning tafakkurida burilish yasadi. Har bir tirik jonga qandaydir aziz bo'lgan, u muhtoj va chanqoq bo'lgan eng nozik, eng hayotbaxsh, eng lazzatli histuyg'ularni hadya etdi.

Islom dini, nafaqat inson odobi va uning turmush tarzi, balki davlat va jamiyat, davlat va fuqaro o'rtasidagi munosabatlar, yurt peshvosining ma'naviy qiyofasi, jamiyatdagi o'rni, siyosatdagi adolat mezoni, so'z va fikr erkinligi kabi murakkab ijtimoiy masalalar xususida ham saboqlar beradi. Shu bois ham bu o'lmaz qadriyatlar, hayotiy tajribalar bugungi yangi davlatchiligimiz qurilishida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Agar biz bosib o'tilgan istiqlol yo'limizga bir nazar tashlaydigan bo'lsak, uning ilk yillaridanoq dinga munosabat, davlat va diniy tashkilotlar o'rtasidagi aloqalarni to'g'ri yo'lga qo'yishga alohida e'tibor qaratilganligiga amin bo'lamiz. Shuning uchun ham bugun ko'pmillatli mamlakatimizda "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar" to'g'risidagi Qonun asosida bosiq-vazmin, uzoqni ko'zlagan siyosat amalga oshirilmoqda.

Birinchi Prezident Islom Karimov siyosiy vaziyat nihoyatda qaltis va nozik bir paytda otashin nutq va ma'ruzalari bilan odamlarning nozik tuyg'ulariga ta'sir etdi, ularni uzoq yillik karaxtlik va g'aflatdan uyg'otdi, fikrlashga, o'z taqdiri va farzandlari istiqboli haqida qayg'urishga da'vat etdi. Bu bilan u, birinchidan, mamlakat aholisini ruhiy-ma'naviy poklanishiga erishdi. Ikkinchidan, mamlakatdagi tinchlik, osoyishtalik va barqarorlikka o'ziga xos zamin yaratdi.

Kremlning asabiy jazavalariga qaramay, yurtimiz hali sovetlar iskanjasida turgan og'ir kunlarda Birinchi Prezident Islom Karimov xalq xohish-irodasiga quloq tutib, unutilmas bir tarixiy hujjatga imzo chekdi. 1990 yil 2 mayda qabul qilingan Farmonga ko'ra, musulmonlar hayotidagi qutlug' sanalar – Qurbon va Ramazon hayitlari dam olish kunlari deb e'lon qilindi. Bu farmon aynan xalqimiz ko'nglidagi ish bo'ldi. El-ulus o'zining yangi etakchisi amalga oshirayotgan xalqparvar siyosatni qo'llab-quvvatlay boshladi. Bu Farmon yurtdoshlarimiz ruhiyatida ulkan ijobiy o'zgarish yasadi. Bu farmon mazlum xalqning "ko'ksiga shamol tegajagidan" bir nishona bo'ldi.

Birinchi Prezident Islom Karimov ana shunday murakkab va og'ir sharoitda o'z xalqining dardiga quloq solish, uning muammolarini hal qilish orqaligina mamlakatni tanglik va bo'hronidan olib chiqish mumkinligini anglab etdi va bu mushkul vazifani ado etishga zo'r qat'iyat va shijoat bilan kirishdi.

Jamiyat a'zolarining vijdon erkinligini ta'minlash, ularning o'z diniy marosim va urf-odatlarini emin-erkin ado etishlari uchun barcha zarur shart-sharoitlar vujudga keltirildi. Yangidan-yangi masjid va madrasalar qurish, eskilarini tiklash-ta'mirlash bo'yicha ulkan tadbirlar amalga oshirildi, bu jarayon hozir ham davom etmoqda. Ayni paytda mamlakatimizda 2 ming 50 dan ziyod masjid rasmiy ro'yxatdan o'tkazilgan holda faoliyat ko'rsatmoqda.

Diniy asarlarni nashr etish keskin sur'atda oshdi. 1990 yilgacha Movarounnahr musulmonlari idorasining "Sovet Sharqi musulmonlari" jurnali 5 tilda nashr qilar edi. Uning ham mazmun-mundariyasi o'sha davr talablariga mos edi, albatta. Mustaqillik sharofati bilan "Islom nuri" haftanomasi va "Hidoyat" jurnali dunyoga keldi, ko'plab diniy-axloqiy adabiyotlar chop etila boshlandi. Jumladan, Imom al-Buxoriyning to'rt jildidan iborat, Imom at-Termiziyning bir jildli hadis kitoblari, boshqa allomalarning qator asarlari yuz minglab nusxalarda chop etildi. Abdulaziz Mansur tomonidan amalga oshirilgan "Qur'oni karim ma'nolarining tarjimasi va izohi" sakkiz marta, jami bir million nusxada nashr etildi. Bundan tashqari, hadis va shar'iy ilmlarga doir ko'pgina asarlar ona tilimizga o'girildi va ming-minglab nusxalarda chop etildi.

Ayni paytda mamlakatimizning har bir viloyatida kamida bittadan o'rta maxsus diniy bilim yurti bor. Toshkent shahrida esa Imom al-Buxoriy nomidagi Toshkent

islom instituti, Hadichai Kubro nomidagi xotin-qizlar diniy bilim yurti, Ko'kaldosh madrasalari ishlab turibdi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995 yil 19 maydagi qarori bilan Toshkent shahrida Islom ta'limoti va falsafasini, o'zbek xalqining diniy, tarixiy va madaniy merosini chuqur o'rganish maqsadida Xalqaro Islom tadqiqot markazi tashkil etildi. Mazkur markazning asosiy vazifasi diyorimiz musulmonlariga milliy qadriyatlarimizni, haqiqiy Islom ta'limotini etkazish, mavjud Islomiy osori atiqalar tarixini o'rganish, nodir qo'lyozma asarlarni tadqiq etish, ular bilan keng jamoatchilikni tanishtirish, darslik va qo'llanmalar, lug'atlar tayyorlash va nashr qilishdan iborat. 1999 yili Prezidentimiz tashabbusi bilan Toshkent islom universiteti tashkil etildi. Bu kabi ilm va ma'naviyat maskanlari islom dini asoslarini targ'ib etish bilan birga, diniy ekstremizm va jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish tamoyili bo'yicha keng qamrovli ishlarni amalga oshirmoqda.

Milliy armiya va ichki ishlar tarkibi shakllanishi. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov O'zbekiston hali mustaqillikka erishmasdan burunroq milliy armiyani shakllantirish masalasiga muhim e'tibor bera boshlagan edi. Mustaqillik e'lon qilingan bo'lsa-da, SSSR Mudofaa vazirligi va uning qurolli kuchlari saqlanib turgan bir paytda bunday kuchga qarshi tik borish og'ir oqibatlariga olib kelishini yaxshi tushungan Prezidentimiz harbiy sohada ishni bosqichma-bosqich hal etish yo'lidan bordi. 1991 yil 6 sentyabrda e'lon qilingan "O'zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligini tuzish to'g'risida" gi Prezident farmoni bu yo'ldagi birinchi qadam bo'ldi. Bu yangilikni "hazm qila olmagan" Kreml O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga tazyiq o'tkazishga urinib ko'rdi.

O'sha vaqtda SSSR Mudofaa ishlari vazirligi va unga bo'ysunuvchi Turkiston harbiy okrugi har qanday vaziyatda respublika Mudofaa ishlari vazirligini tan olmasligini ko'rsatishga harakat qildi. Bu paytda Turkiston harbiy okrugi qo'mondonlik tarkibining faqat ikki-uch foizigina o'zbekistonlik bo'lib, qolganlari chetdan kelgan edi. Shuning uchun ham yangi tashkil topgan, hali o'z qo'shini, o'z qurolli kuchlari, o'z harbiy texnikasi va qurol-aslahasiga ega bo'lmagan respublika Mudofaa vazirligi Turkiston harbiy okrugi bilan o'z munosabatlarini ehtiyotkorlik bilan olib borishi lozim edi. Prezident Mudofaa vazirini o'z huzuriga chaqirib, respublikada osoyishtalikni saqlab qolgan holda, mudofaa qudratini oshirishning chuqur o'ylangan yo'lini ko'rsatib beradi. Bu ishlarni ortiqcha hissiyotga berilmasdan, bosiqlik bilan amalga oshirish zarurligini uqtiradi. Mamlakatimiz daxlsizligini ta'minlash uchun birinchi galda quyidagi ishlarni bajarish vazifasini topshiradi:

1) Harbiy komissariatlarni respublika ixtiyoriga o'tkazib, sobiq Ittifoq armiyasiga askar yuborishni to'xtatish;

2) Ittifoqning turli hududlarida xizmat qilayotgan O'zbekistonlik askar va zobitlarni respublikaga qaytarib olib kelish;

3) O'zbekiston hududida joylashgan barcha harbiy garnizon va qismlarni respublika tasarrufiga o'tkazish.

Shundan so'ng faqat o'zbeklarga emas, o'zlarini O'zbekiston fuqarosi, O'zbekistonni Vatanim deb bilgan turli millat vakillari bo'lgan ofitser va praporshchiklar ham O'zbekistonda xizmat qilish istagini bildira boshladi.

Harbiy xizmatchilarning o‘z yurtiga qaytishi, bir qarashda oson ishdek tuyulishi mumkin, aslida ularning ijtimoiy himoyasi, uy-joy bilan ta‘minlanishi kabi murakkab masalalarni ham hal qilish zarur edi. Ortga surib bo‘lmaydigan bu vazifa yuzasidan Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning aniq ko‘rsatmasi asosida harbiy xizmatchilar, ularning oilalarini ijtimoiy himoyalash huquqiy ta‘minlanadi²⁰.

Ma‘lumki, har bir davlatning mustaqilligi, xavfsizligi, chegaralari daxlsizligini, avvalo, uning armiyasi, Qurolli Kuchlari himoya qilishi zarur. Shu bois ham istiqlolning ilk yillaridanoq mamlakatimiz mudofaasini kuchaytirish masalasi davlatimiz siyosatining eng muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Dastlab 1991 yil 25 oktyabrda qarorga binoan, uning huquqiy maqomi, tarkibiy tuzilishi va nizomlari tasdiqlandi. Shuningdek, Mudofaa ishlari vazirligi Bosh shtabi va boshqarmalari tuzildi. O‘sha vaqtdagi eng jiddiy muammo — armiyadagi kadrlar masalasi bo‘lib, harbiylar safida mahalliy kadrlar juda oz edi. Buni 1991 yilda mahalliy ofitserlar yurtimizdagi harbiy kadrlarning atigi 0,6 foizini tashkil etgani ham tasdiqlaydi. Ushbu masalani hal etish uchun Prezidentimiz g‘oyalari asosida yangi harbiy o‘quv mussasalari, Qurolli Kuchlar akademiyasi barpo etilib, ularda harbiy ishga salohiyati bor O‘zbekiston farzandlarini tayyorlashga kirishildi. 1992 yil 14 yanvar kuni mustaqil davlatimiz tarixida yana bir muhim voqea yuz berdi — mamlakatimiz hududidagi barcha harbiy tuzilmalarni O‘zbekiston tasarrufiga o‘tkazish to‘g‘risida qaror qabul qilindi. Prezidentimiz tashabbusi bilan e‘lon qilingan ushbu hujjat tufayli mamlakatimiz xavfsizligiga tahdid solishi mumkin bo‘lgan va kelib chiqayotgan xavf-xatarlarni har tomonlama tahlil etish asosida armiyamizni isloh qilishning uzoq muddatli dasturi ishlab chiqilishiga yo‘l ochildi. 14 yanvar yurtimizda “Vatan himoyachilari kuni” deb e‘lon qilindi.

O‘tgan davr mobaynida hayotga tatbiq etilgan keng ko‘lamli islohotlar tufayli mamlakatimiz xavfsizligi va barqarorligini, sarhadlarimiz daxlsizligini ishonchli himoya qilishga qaratilgan har qanday tajovuz hamda g‘arazli urinishlarning oldini olishga qodir bo‘lgan ixcham, tezkor, zamonaviy qurol-yarog‘ va harbiy texnika bilan ta‘minlangan, yuksak tayyorgarlikka ega milliy armiyamiz shakllantirildi. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining quyidagi harbiy okruglari tashkil topdi:

1. Shimoli-g‘arbiy harbiy okrug (Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Xorazm viloyati);
2. Janubi-g‘arbiy maxsus harbiy okrug (Buxoro, Navoiy, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlari);
3. Markaziy harbiy okrug (Samarqand, Jizzax, Sirdaryo viloyatlari);
4. Toshkent harbiy okrugi (Toshkent shahri va Toshkent viloyati);
5. Sharqiy harbiy okrug (Andijon, Namangan, Farg‘ona viloyatlari).

O‘tgan asrning saksoninchi yillari ohirida O‘zbekistonga sobiq Ittifoqning turli mintaqalaridan yuborilgan kadrlar kelib, turli nufuzli lavozimlarni egalladi. Ammo ularning aksariyati respublika ahliga hamdard bo‘lish u yoqda tursin, balki partiya, sovet va huquqni muhofaza etish organlarida o‘zlarining rahbar lavozimlariga tayinlanishlarini o‘zboshimchalik qilish uchun berilgan yorliq deb bildilar.

²⁰ Qarang: Azizxo‘jayev. Chin o‘zbek ishi. T., 2011. 156-159-betlar.

O‘zbek shoiri Muqimiyning (1850-1903) “Tanobchilar” hajviyasidagi tanobchilar xalqqa qarata “O‘t qo‘yubon kuydiradugon o‘zim, Hokimingu o‘lduradugon o‘zim” degan so‘zlarini aynan yangi davr “tanobchilari” ham takrorlab qolishgan edilar.

Xalqning juda boy tarixi va madaniyatini, o‘lkaning o‘ziga xos noyob xususiyatlarini bilmagan va bilishni ham istamagan bu odamlar respublika hayotini bosib-yanchib, qing‘ir o‘zanga solishga kirishdilar. Prezidentning bevosita ko‘rsatmasi bilan respublika IIV ning mas‘ul lavozimlariga malakali mahalliy kadrlar qo‘yildi. Tizim rahbarligi xalq taqdiriga befarq bo‘lmagan, uning orzu-armonlari bilan yashaydigan kishilar qo‘liga o‘tgach, ishda jiddiy ijobiy o‘zgarishlar yuzaga keldi. Uyushgan jinoyatchilik, bosqinchilik, avtomashinalarni olib qochish singari o‘nlab jinoyatlarning payi qirildi. Sobiq Ittifoqda avj olgan avtomashina o‘g‘irligini oladigan bo‘lsak, agar 1990–1991 yillarda bir kunda o‘rtacha 154 ta jinoyat rasmiy ro‘yxatga olingan bo‘lsa (ro‘yxatga tushmagan jinoyatlarning esa sanog‘i yo‘q edi!), ayni masalada Prezidentimiz ko‘rsatgan qat‘iyat tufayli 1992 yilga kelib bir yilning ichida bunday bemazagarchiliklarga chek qo‘yildi. Ikki yil ichida 6 mingga yaqin jinoyatchi guruhlar, shu jumladan 500 uyushgan jinoyatchilik guruhi fosh etildi²¹.

1990 yil 31 oktyabrda Prezident imzolagan “Militsiya xodimlarini ijtimoiy va huquqiy jihatdan himoya qilishni kuchaytirish to‘g‘risida” gi O‘zbekiston SSRning qonuni, Vazirlar Mahkamasining 1991 yil 25 oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasining IIV to‘g‘risida” gi 270-sonli qarori bu tadbirlarning huquqiy asosi bo‘lib xizmat qildi. Mazkur hujjatlarning qabul qilinishi bilan IIV faoliyatiga doir eng muhim masalalar o‘z echimini topdi. Ularda ichki ishlar xodimlarining asosiy vazifalari, huquq va burchlari aniq ko‘rsatib berildi, ularning iqtisodiy va ijtimoiy muammolarini hal etish choralari belgilandi. Har bir mansabdor shaxsning huquq va mas‘uliyati alohida ko‘rsatilib, vazirlikning yangi strukturasi tasdiqlandi. Eng muhimi – bu tizim faoliyatini moliyalash, xodimlarga unvonlar berish va lavozimlarga tayinlash respublika ixtiyoriga olindi. Shu tariqa yurtimiz ichki ishlar tizimi o‘z mustaqilligini qo‘lga kiritdi.

1984-1989 yillarda “O‘zbekistonda sotsialistik qonunchilikni tiklash” shiori ostida respublika barcha huquq-tartibot idoralariga Markazdan minglab odamlar jo‘natilgan. Bu idoralar orasida shaxsiy tarkibi, harakatlanish hududi va ta’sir kuchi nuqtai nazaridan eng yirigi hisoblangan O‘zbekiston SSR IIV ga sobiq Sovetlar mamlakatidan 150 ta xodim keldi. Yillar bo‘yicha qaraydigan bo‘lsak, 1984 yilda 5 ta, 1985 yilda 33 ta, 1986 yilda 86 ta, 1987 yilda 27 ta, 1988 yilda 2 ta, 1989 yilda 3 ta “osoyishtalik posboni”, birovdan so‘rab-so‘ramay, O‘zbekistonga “tashrif buyurgan”. Bu “kutilmagan mehmonlar” ning asosiy maqsadi – sotsialistik mulkni himoya qilish va sotsialistik qonunchilikni ta’minlash emas, balki o‘zbek xalqini tahqirlash evaziga xizmat pillapoyalaridan ko‘tarilish edi²².

O‘zbekiston SSR IIV tarkibida ishlagan shovinistik kayfiyatdagi bu kimsalar o‘zlari kabi prokuratura va sud tizimiga tushirilgan “desantchi” lar bilan til biriktirib, siyosat yuritishgan. Gdlyan va Ivanov boshchiligidagi “desant” amalga oshirgan qonli

²¹ Qarang: Ijtimoiy – siyosiy nazariya ocherklari. T., 1991. 121-122-betlar.

²² Azizxo‘jayev. Chin o‘zbek ishi. T., 2011. 266-277-betlar.

tergovlar qancha-qancha insonlar, butun-butun oilalar boshiga cheksiz xo‘rlik, kulfatlar keltirdi.

1991-yil 19-21 avgustida Moskvada davlat to‘ntarishi qilishga urinib ko‘rildi.Ularning maqsadlari Ittifoq hududida yashovchi barcha xalqlarning mustaqillikni qo‘lga kiritishlariga, o‘z taqdirini o‘zlari hal qilishlariga yo‘l qo‘ymaslik edi.

Shuni ham aytish kerakki, to‘ntarishni uyushtirgan kishilar mamlakatda yuz bergan boshboshdoqlik va parokandalik cho‘qqisiga chiqqan bir paytdan foydalanib qolmoqchi bo‘lishdi.Ammo qayta qurish yillarida ko‘zi ochilgan xalqni endi eski tuzum doirasiga kiritishga, unga eskicha buyruqbozlik qilishga urinish behuda edi.Butun mamlakat uchun fojiali bo‘lgni o‘sha kunlarda O‘zbekiston rahbariyati korxonalar va xo‘jaliklarning rahbarlari xalq saylagan deputatlar, barcha sofdil kishilar, xalqni sabr-toqat va osoyishtalikka da‘vat qildilar.Ular barqaror ijtimoiy-siyosiy vaziyatni saqlash, jumhuriyat hududida favqulodda holat joriy etilishiga yo‘l qo‘ymaslik, Konstitutsiyaga qarshi davlat to‘ntarishini qo‘llab-quvvatlash yo‘lidagi ig‘vogarona harakatlarga uchmaslik uchun o‘zlarining butun imkoniyatlaridan foydalandilar.Faollar bilan uchrashuvlarda, O‘zbekistonning davlat mustaqilligi to‘g‘risidagi Deklaratsiya va konstitutsion tuzum qoidalariga rioya qilinajagi aytili. Xalqqa markazdan har qanday ko‘rsatmalar, turli va‘dalar berilishi, dag‘dag‘alar qilinishiga qaramay, respublika o‘z siyosiy yo‘lidan qaytmasligi aytili.

O‘zbekiston Birinchi Prezidenti I.A.Karimov Hindiston safaridan qaytgani hamonoq — 19-avgust kuni kechqurun respublika rahbarlari va Toshkent shahri faollari bilan uchrashib, qat’iy tarzda O‘zbekiston nuqtayi nazarini ma’lum qildi.Respublika rahbariyati: “Markazdan, kim bo‘lishidan qat’i nazar, qonunga xilof ko‘rsatmalarini bajarish mumkin emas”, — deb hisobladi.20-avgustda O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi Rayosati, O‘zbekiston SSR Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri rahbarlari ishtirokida qo‘shma majlis boldi.Unda O‘zbekistonning mustaqillikka erishish yo‘li o‘zgarmasligi haqida Bayonot qabul qilindi

Shu kuni O‘zbekiston Birinchi Prezidenti I.A.Karimov respublika aholisiga murojaat bilan chiqdi.Ushbu murojaatda O‘zbekistonning o‘z mustaqilligiga erishish yo‘li qat’iy ekanligini yana bir bor alohida uqtirildi.Jumladan, unda “O‘zbekiston jumhuriyati, uning rahbariyati qayta qurish davrida ham hech qachon bironing gapiga kirib ish tutgan emas.Markazdan, boshqa ba’zi bir jumhuriyatlardan qanday qarorlar chiqmasin, va‘dalar berilmasin, har qanday chaqiriqlar, da‘vatlar, yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishga barakatlar bo‘lmasin, biz o‘zimiz tanlagan yo‘limizdan va belgilab olgan maqsadimizdan qaytganimiz yo‘q.Bu yo‘l bizning xalqimiz tarixiga, urf-odatlariga, tabiatimiz shart-sharoitlariga, xullas, xalqimiz manfaatlariga mos yo‘ldir”, — deb qat’iy ta’kidlandi.Shuningdek, turli ijtimoiy-siyosiy guruhlar o‘rtasidagi ixtiloflarni hal etish uchun kuch ishlatish, eng avvalo, harbiy kuch ishlatish ochiq-oydin qoralandi.

O‘zbekiston Prezidentining Farmoni bilan Favqulodda Holat Davlat Komitetining g‘ayri konstitutsiyaviy, huquqqa qarshi qarorlari va boshqa ko‘rsatmalari noqonuniy deb e’lon qilindi.

Ana shunday sharoitda, ya'ni markaz va respublikalar o'rtasidagi munosabatlar tobora taranglashib, markaz boshqaruv qobiliyatini yo'qotgan, har bir mintaqa, har bir respublika o'z holiga tashlab qo'yilgan bir sharoitda tarixiy vaziyatni to'g'ri baholay bilish qobiliyatiga ega bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov Oliy Kengash sessiyasini chaqirish va unda O'zbekiston mustaqilligi haqida Qonun qabul qilish masalasini keskin qo'ydi. Chunki har bir milliy respublikaning chinakam teng huquqliligi va mustaqilligi ta'minlangandagina tanazzuldan chiqish mumkin edi. Buning uchun mustaqillik yo'lidagi barcha to'siqlar olib tashlanishi, har bir respublika so'zda emas, balki amalda tenglar orasida teng bo'lishi lozim edi.

Ayni shu maqsadlarni ko'zlab, O'zbekiston Oliy Kengashining XII chaqiriq navbatdan tashqari sessiyasi 1991-yil 31-avgustda o'z ishini boshladi. O'zbekistonning mustaqil davlat deb e'lon qilinishida mazkur sessiya katta tarixiy ahamiyat kasb etishini alohida ta'kidlash lozim. Unda "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida" gi hamda "O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida" gi masalalar kun tartibiga qo'yilib, qizg'in muhokama qilindi.

O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida Birinchi Prezident I.A.Karimov ma'ruzasi tinglandi. U o'z nutqida 1991 yil o'rtalarida markaziy hukumat olib borayotgan ichki siyosatni tahlil qildi. 19-21 avgust kunlari Moskvada Favqulodda Holat Davlat Komiteti a'zolarining fuqarolar boshiga azob uqubatlar solishga intilishganini, butun-butun xalqlarning ozodligini, respublikalar mustaqilligini yana kishanlamoqchi bo'lganliklarini ro'yirost ochib tashladi. Alg'ov-dalg'ovli kunlarda ham O'zbekistonning o'z yo'li va maqsadi borligini, bu xalq manfaatiga mos yo'l ekanligini, qanday qilib bo'lmasin, undan qaytmaslik lozimligini aytdi. Shuningdek, ma'ruza da mustaqil davlatlar maqomiga to'xtalib: "Bo'lajak Mustaqil davlatlar... erkin, mustaqil va teng huquqli bo'lib qolishlari, o'zlarining milliy davlat tuzish, tashqi bozorga chiqish, o'zi ma'qul topgan barcha mamlakatlar bilan xalqaro munosabat o'rnatish, diplomatik va konsullik aloqalari masalalarini mustaqil hal etishlari kerak. Yana ta'kidlash aytaman, hu hech kimning buyrug'isiz va aralashuvisiz mustaqil amalga oshirilishi kerak. Mana shu sharoitga, sabablarga asoslanib, xalqimiz xohish-irodasini bajo keltirib, Oliy Kengash diqqatiga faqat bir masalani qo'ymoqchiman: O'zbekistonning mustaqilligi haqidagi Qonunni muhokama etish va uni qabul qilishni taklif etaman. Bu qonunda qadimiy va yangilanayotgan diyorumizda istiqomat qilayotgan barcha kishilarning xohish-irodasi o'z ifodasini topgan. Xalqimizning bu ezgu xohish-irodasi biz uchun muqaddasdir", — degan fikr bildirildi.

Oliy Kengash deputatlari moddama-modda muhokamadan so'ng "O'zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi to'g'risida" gi qonunni qabul qildilar. So'ngra Respublika Davlat Mustaqilligi to'g'risidagi Bayonot qabul qilindi. O'zbekiston SSR ning nomi O'zbekiston Respublikasi deb o'zgartirildi. Mustaqillik e'lon qilingan kun 1-sentabr 1991-yildan boshlab milliy bayram va dam olish kuni, deb e'lon qilindi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqilligi haqidagi bu hujjatlar o'zbek xalqining asriy orzusi ro'yobga chiqqanligining huquqiy ifodasi bo'ldi.

“O‘zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi asoslari to‘g‘risida” gi qonun g‘oyat katta ahamiyatga ega bo‘lganligi uchun bu muhim hujjat haqida batafsil to‘xtash lozim. Mazkur qonun asosida O‘zbekistonning huquqiy holati tubdan o‘zgardi. O‘z mohiyatiga ko‘ra bu hujjat respublika uchun vaqtincha konstitutsiya rolini ham o‘ynaydigan bo‘ldi. 17 moddadan iborat bu qonun suveren O‘zbekiston Respublikasining asosiy belgilarini aniqlab berdi.

1-moddada O‘zbekiston Respublikasi o‘z tarkibidagi Qoraqalpog‘iston Respublikasi bilan birga mustaqil demokratik davlat, deb e‘lon qilinadi.

2-moddada O‘zbekiston Respublikasining xalqi suveren ekanligi va u respublika davlat hokimiyatining birdan-bir sohibi ekanligi haqida gapiriladi.

3- moddada O‘zbekiston Respublikasi to‘la davlat hokimiyatiga ega, o‘zining milliy davlat va ma‘muriy-hududiy tuzilishini, hokimiyat va boshqaruv idoralari tizimini mustaqil belgilash qonunlashtirildi.

5-moddada O‘zbekiston Respublikasida Konstitutsiya, uning qonunlari ustun ekanligi va davlat idoralarining tizimi, hokimiyatni qonun chiqaruvchi, ijroiya va sud hokimiyatiga ajratish tartibi asosida ko‘rilganligi haqida gapirildi.

8-12- 14-moddalar O‘zbekiston mustaqilligining iqtisodiy asoslarini izohlab berdi.

13-14-moddalarda O‘zbekistonning tashqi siyosiy aloqalaridagi mustaqilligi sharhlandi.

15-moddada O‘zbekiston Respublikasi hududida inson huquqlari umumiy deklaratsiyasiga muvofiq holda respublika fuqaroligi joriy etilishi, u fuqarolar millati, elati, ijtimoiy kelib chiqishi, qaysi dinga mansubligidan qat’iy nazar, bir xil huquqlarga egaligi va ular respublika Konstitutsiyasi va qonunlari himoyasida bo‘lishlari qonunlashtirilgan.

16- moddada davlat ramzi bo‘lgan gerb, bayroq va madhiya hamda davlat tili haqida gapirilsa, 17-moddada esa O‘zbekistonning Qoraqalpog‘iston bilan munosabatlari xususida so‘z borib, O‘zbekiston Qoraqalpog‘istonning hududiy yaxlitligini tan olishi haqida fikr yuritiladi, u O‘zbekiston tarkibida ekanligi e‘tirof etiladi (bu moddada O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston o‘zaro munosabatlari ikki tomonlama tenglik asosida tarkib topishi kerakligi qonunlashtirigan). Shuningdek, bu moddada Qoraqalpog‘iston Respublikasi O‘zbekiston Respublikasi tarkibidan tegishli qonunlar asosida chiqib ketishi mumkinligi ham e‘tirof etilgan.

Bunday Qonunning qabul qilinishi mustaqillik davrida qo‘lga kiritilgan yutuqlarning natijasi hisoblanadi. Bu esa huquqiy, iqtisodiy hamda ma‘naviy-axloqiy munosabatlar natijasi sifatida muhim ahamiyatga ega.

Shuning uchun ham, ushbu Qonunga O‘zbekiston SSR Oliy Kengashining 1991 yil 30 sentyabr qarori bilan Konstitutsiyaviy maqom berildi. Jumladan, unda shunday deyiladi:

1. “O‘zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi asoslari to‘g‘risida” 1991 yil 31 avgustida qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining Qonuniga konstitutsiyaviy maqom berilsin.

2. O‘zbekiston Respublikasi amaldagi Konstitutsiya moddalari “O‘zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi asoslari to‘g‘risida” gi Qonunning qoidalariga zid kelgan hollarda mazkur Qonunga amal qilinsin.

3. Konstitutsiya komissiyasi tayyorlanayotgan “Respublika Konstitutsiyasining Davlat Mustaqilligi asoslari to‘g‘risida” gi Qonunning qoidalariga amal qilinsin.

Shu tariqa qonun tarzida huquqiy jihatdan rasmiylashtirilgan O‘zbekiston mustaqilligi barchaning dilini quvonchlarga to‘ldirdi. Toshkentdagi Podyomnik ishlab chiqarish birlashmasining ishchisi, 21-saylov okrugidan O‘zbekiston xalq deputati Botir Qosimov sessiya yakunida so‘zga chiqib, shunday dedi:

“Yashirmayman, mustaqillik haqida gap-so‘z ko‘p ediku, lekin ishning amaliy qismiga kelganda siljish yo‘q edi. Nihoyat respublikamiz Oliy davlat hokimiyati juda muhim qonun, davlat mustaqilligi to‘g‘risidagi hujjatni qahul qildi. Endi mana shu har birimizga quvonch va iftixor tuyg‘ularini olib kelgan qarorni amalda quvvatlashimiz zarur”.

Shu tariqa xalqimizning uzoq yillar kurashib, intilib qo‘lga kiritgan mustaqillik erki qonun bilan mustahkamlab qo‘yildi.

Xulosa chiqarib shuni aytish lozimki, o‘rganilayotgan davr g‘oyat suronli, tahlikali va ayni paytda mustaqillikka intilayotgan yurtimiz uchun buyuk o‘zgarishlar debochasi davri ediki, bu tarix Birinchi Prezident Islom Karimov yaratgan “O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida” nomli kitobida²³ o‘zining yorqin ifodasini topgan.

Kitobda yurtimizdagi g‘oyat qaltis va nosog‘lom vaziyat, ozgina uchqun chiqsa butun respublika lovvullab yonib ketadigan, to‘g‘ri yo‘lni topish g‘oyat murakkab va xatarli bo‘lgan bir sharoitda inqirozdan chiqish, O‘zbekistonning taqdiri va kelajagini hal etadigan eng muhim masalalar bo‘yicha ulkan donishmandlik va jasorat bilan bayon etilgan konseptual yondashuvlar, amaliy fikr-mulohazalar, xulosa va takliflarga alohida e‘tibor qaratilganki, ular nafaqat kelajak avlodga yaqin o‘tmishimizni xolis o‘rgatish, ayni paytda, ularni hayot sinovlariga chidamli, mustahkam irodali, o‘z yurti va xalqi manfaatlarini himoya qilish yo‘lida har qanday sinovlarga tayyor bo‘lgan yuksak vatanparvar insonlar etib tarbiyalashda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

²³ Karimov I.A. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. T., 2011. B. 432.

ADABIYOTLAR:

- 1.Mirziyoyev Sh.M.Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz.T. 1. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 2.Mirziyoyev Sh.M.Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 3.Mirziyoyev Sh.M.Qonun ustuvorligi va inson ma’nfatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi ma’ruzasi. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 4.Mirziyoyev Sh.M.Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 5.Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. T., Sharq, 1998.
- 6.Karimov I.A.Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch. -Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
- 7.Karimov I.A.O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
- 8.Mustaqil O‘zbekiston tarixining dastlabki sahifalari. - Toshkent, 2000.
- 9.Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at // M.Abdullayev va boshqalar: to‘ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: Sharq, 2006.
- 10.Mustaqil O‘zbekiston tarixi.Mas’ul muharrir A.Sabirov. - Toshkent: Akademiya, 2013.
- 11.Azizxo‘jayev A.A.Mustaqillik: kurashlar, iztiroblar, quvonchlar. - Toshkent: 2001.
- 12.Azizxo‘jayev A.A. Chin o‘zbek ishi. - Toshkent, 2003.
- 13.Levitin L.O‘zbekiston tub burilish pallasida. - Toshkent: O‘zbekiston, 2005.
- 14.O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va bag‘rikenglik: tarixiy tajriba va hozirgi zamon.Mas’ul muharrir R.H.Murtazayeva. - Toshkent: Mumtoz so‘z, 2010.
- 15.O‘zbekiston tarixi (1917-1991 yillar). 2 tom. Mas’ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
- 16.Murtazayeva R.H.O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. - Toshkent: Mumtoz so‘z, 2019.
- 17.Yunusova X.O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va ma’naviy jarayonlar (XX asr 80-yillari misolida). - Toshkent: Abu matbuot-konsalt, 2009.
- 18.Bobojonova D.O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar (70 80-yillar misolida). Qo‘llanma. – Toshkent: Sharq, 1999.

3.Mavzu.Mustaqil O‘zbekiston Respublikasining tashkil topishi va uning tarixiy ahamiyati.

Reja:

- 1.Mustaqillik arafasida respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy ahvol.O‘zlikni anglashga intilishning kuchayishi.Siyosiy tizimdagi o‘zgarishlar.
- 2.Mustaqillikning e‘lon qilinishi.O‘zbekiston Respublikasining tashkil etilishi.
- 3.Mustaqillikning ilk davrida davlat suverenitetini mustahkamlash yo‘lidagi sa’y-harakatlar.Mustaqil O‘zbekiston davlatining yuzaga kelishi va mustahkamlanishida Birinchi Prezident I.A.Karimovning tarixiy xizmatlari.

Tayanch tushunchalar

Ijtimoiy-iqtisodiy ahvol, o‘zlikni anglash, mustaqillik, istiqloq, ozodlik, siyosiy tizim, suverenitet.

Mustaqillik tushunchasi o‘zida azaldan insoniyatning orzu-umidlarini, armon va iztiroblarini mujassam etgan.Darhaqiqat, inson tabiatning gultoji sifatida hamisha ozodlik va hurriyatga intilib yashaydi.U hamisha har jihatdan o‘zini erkin his qilishga, ozod yashashga, tahlikasiz turmush kechirishga ehtiyoj sezadi.Shuning uchun ham kishilik tarixi turli davrlarda Yer sharining barcha mintaqalarida ozodlik uchun kurashni, shaklan turlicha, mohiyatan o‘xshash bo‘lgan hurriyatga intilish hodisalarini ko‘p ko‘rgan.

XX asr intihosida dunyoning qariyb uchdan bir qismida misli ko‘rilmagan hodisalar sodir bo‘ldi.Sotsializm deb atalgan totalitar tuzum, zo‘ravonlik va tazyiqqa asoslangan kommunistik mafkura tanazzulga uchradi.Jahonga, Yer yuziga hokimi mutloqlikni da‘vo etgan SSSR jamiyat sifatida ham, davlat sifatida ham “jar” ga quladi.Uning tarkibiga kirgan ittifoqdosh respublikalar tom ma‘nodagi mustaqil davlat maqomini oldilar.

Mustaqillikka erishish g‘oyasi xalqimizga azaldan meros.Bu orzu avloddan avlodga o‘tib, ming yilliklar qa‘ridan bizgacha yetib kelmoqda.

Birinchi Prezident I.A.Karimov “Buyuk kelajagimizning huquqiy kafolati” nomli risolasida **“O‘zbek millati azaldan o‘z fikr-zikri, o‘z istiqloli uchun kurashib yashagan.Bunga moziy guvoh.Millatimiz tarixi haqidagi haqiqat, yurtimizning fidoyi, o‘z yolidan, maslagidan, so‘zidan qaytmaydigan farzandlariga ochilishi lozim. Bilishimiz shart bo‘lgan tarix sahifalarini qunt bilan varaqlash hammamiz uchun ham qarz, ham farz”**, — deganda xalqimiz tarixiy qismatidan saboq olishni, otalar tajribasini o‘rganishni nazarda tutadi.Zotan, xalqimizning uzoq tarixi ozodlik, istiqloq uchun tinimsiz kurash davridir.

Turkiston o'zini ng keyingi bir yarim ming yillik tarixida bor-yo'g'i 376 yil hur mamlakat rutbasida bo'lgan (B.Ahmedov). Boshqa paytlar esa bosqinchilar zulmi ostida kun kechirgan. Shundan ham ko'rinib turibdiki, Turkiston tarixiy rivojlanishning hamma bosqichlarida turli shaklda bo'linishlarga, uning xalqi o'zgalar tomonidan tahqirlanishga, kamsitilishlarga duchor bo'lgan. Xalqimizning grek, makedoniyaliklar zulmiga, arablar istilosiga, mo'g'ul bosqinchiligiga va nihoyat Chorizm mustamlakachiligiga qarshi olib borgan milliy-ozodlik harakatlari tarix sahifalarida abadiy qolgan. Ayni chog'da yaqin tariximizda, sovet hokimiyati yillarida O'zbekistonning markazga tobeligiga qarshi, aniqrog'i, shu davrda O'zbekistonning milliy Mustaqillikka erishishi uchun tarixiy vaziyatga qarab goh oshkora, goh yashirin tarzda olib borgan kurashlarini qator manbalar orqali tobora chuqurroq bilib boryapmiz. Bir so'z bilan aytganda xalqimiz azal-azaldan o'z fikri-zikri bilan Mustaqil, Ozod, Erkin yashash uchun tinimsiz intilgan.

Xo'sh, Mustaqillikning o'zi nima? U nimalarga asoslanadi va uning mazmun-mohiyati nimalardan iborat?

Eng avvalo shuni aytish kerakki, **Mustaqillik** tenglik sari qo'yilgan birinchi qadam. Chunki, tenglik bo'lmagan joyda kimdir kimgadir tobe bo'ladi. Mutelik bor joyda hukmronlik, o'zgalar hisobiga yashash kabi illatlar paydo bo'ladi. Natijada biz so'nggi bir yarim asr mobaynida boshimizdan o'tkazgan mustamlakachilik dunyoga keladi. "Tenglik" so'zining qudrati shundaki, u odamlarning o'zaro munosabatlaridan tortib, davlatlararo munosabatlarga ham hamma narsani me'yor-mezonga soladi. Turli kamsitishlar yoki mantiqsiz ta'zim- tavozege chek qo'yadi.

Istiqlol — o'zaro hurmat, bir-birini tan olish, bir-birini e'zozlash orqali inson qadr-u qimmatini asrashdir. Demak, mustaqil — har bir shaxs, har bir inson mohiyatidan kelib chiqadigan butun jamiyat va insoniyatni baholaydigan umuminsoniy qadriyat!

Mustaqillik - jamiyatdan ajralmagan holda dunyo muammolari va o'z taqdiri bilan bog'liq bo'lgan istiqbol haqida o'ylashdir.

Istiqlol — erkin dunyoqarash, erkin tafakkurga suyanib yashash salohiyatidir.

Mustaqil yashashga, Mustaqil fikrlashga, o'z taqdirini o'zi belgilashga, o'z hayotini o'zi izga solishga qodir odam ziddiyatlarni osonlik bilan yengadi, dunyoning shiddatli muammolar bo'hronida dovdirab qolmaydi. Har bir inson ruhiyati, fe'l-atvori jihatidan qaraganda ana shu oddiy hayotiy haqiqatni keng ma'noda davlat mustaqilligiga ham qiyoslash mumkin.

Mustaqillik mustamlakachilikning har qanday shaklini, u taqozo etadigan tazyiqlar, kamsitishlar va zo'rvonliklarni inkor etadi. Ayni paytda mustaqillik jahon taraqqiyotining ilg'or tajribalari asosida o'z ravnaqining o'ziga xos tamoyillarini ishlab chiqish bilan birga yagona zamin, yagona makon taqdirini belgilashda o'zaro hamkorlikning yangi, sifat jihatidan yuqori bo'lgan, umuminsoniy manfaatlarga mos keladigan andozasi asosida yashash demakdir. Agar u hamkorlik, o'zaro hamjihatlik, mamlakatlararo, davlatlararo va mintaqalararo siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy munosabatlarni qaror toptirmasa o'z qobig'ida qolib ketishi, milliy mahdudlik doirasidan chiqolmasligi mumkin. Shuning uchun ham istiqbolning g'oyatda zalvorli tajribasidan o'tgan tamoyillari hamma vaqt dolzarb bo'lib qolaveradi. Chunki u

doimiy ravishda rivojlanib, o'z-o'zini boyitib, takomillashib, fuqarolar ongi va tafakkurini o'stirib borayotgan tarixiy voqelikdir.

Mustaqillik — tabiatan ongli yashash, ongli munosabatni qaror toptirish mezon. Ayni paytda u harakatlarning, intilishlar va qobiliyatlarning kuchayishini, doimiy kamolotni taqozo etadigan ma'naviy-ruhiy, ma'rifiy axloqiy hodisa. Bu, ayniqsa, sobiq ittifoq tarkibidan ajralib chiqqan, mustamlakachilik azobini ko'rgan mustaqil mamlakatlar, xususan O'zbekiston hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Nima uchun?

Totalitar tuzum davrida davlat mamlakat boshqaruv tizimidan tortib alohida-alohida shaxslarning kundalik turmushiga va istiqboliga daxldor bo'lgan har qanday katta-kichik masalalarni hal etishni o'z zimmasiga olgani uchun mehnatkash xalq moddiy va fikriy boqimandalik kayfiyatiga duchor bo'lgan edi. U faqat ishlash huquqiga ega edi, xolos. Mehnat deb atalgan hissiz mashinaning murvatiga aylanib qolgan edi. Ertadan-kechgacha mehnat qilasan, mehnatingga yarasha ochdan o'lmaslikka yetadigan haqqingni olasan, tamom-vassalom. Bu — sobiq ittifoqda qonun kuchiga ega bo'lgan davlat siyosati edi. Odamzod shunchaki ishlar, shunchaki umr kechirardi, xolos. Tiriklik degan buyuk ne'matning, hayot degan oliy tushunchaning mag'zini chaqishga o'zida rag'bat ham, ehtiyoj ham sezmas edi. Binobarin, aql bilan ish tutish, voqelikni idrok qilish, bunyod etish, yaratish, ijodkorlik tuyg'ulari butunlay so'ndirilgan edi. Shuning uchun ham mamlakat taraqqiyoti sustlashib, odamlar turmush darajasi pasayib borardi.

Umuman olganda, har qanday faollik tamoyillari harakatlar erkinligiga zamin yaratishi, unga suyanishi kerak. Aks holda boqimandalik illatlari surunkali kasallikka aylanadi. Demak, har qanday xatti harakat, har qanday intilish o'z-o'zidan bunyodkorlik, yaratuvchilik ruhi bilan yo'g'rilgan bo'lishi darkor. Ana shunda erkinlik samarasiz, faoliyatsiz hodisaga aylanmaydi.

Sobiq ittifoqda hukm surgan qayta qurish siyosati uning tarkibiga kirgan ittifoqdosh respublikalarning mustaqillikka chiqishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida amalga oshirilgan, puxta o'ylangan voqelik edi. Davlat to'ntarishiga urinish, zo'ravonlik va tazyiq o'tkazish siyosatini chuqurlashtirishga intilish GKCHP bu jarayonning yakuni bo'ldi. Mustaqillik imkoniyatlarini oldindan payqagan, mamlakat ijtimoiy-siyosiy jarayonlarining borishini to'g'ri kuzatib, to'g'ri baholay bilgan O'zbekiston ittifoqdoshlari orasida birinchilardan bo'lib o'z tarixiy va buyuk niyatini e'lon qildi. 1991-yil 31 avgust kuni qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi to'g'risidagi Bayonot O'zbekiston hukumatining siyosiy yo'lini to'la qonunlashtirib berdi. Bu tarixiy hujjatda quyidagi xulosalar ilgari surilgan edi:

- “O'tmishdan saboq chiqarib va SSR Ittifoqining siyosiy hamda ijtimoiy hayotidagi o'zgarishlarni e'tiborga olib;
- “xalqaro-huquqiy hujjatlarda qayd etilgan o'z taqdirini o'zi belgilash huquqiga asoslanib;
- O'zbekiston xalqlarining taqdiri uchun butun mas'uliyatni anglab;
- shaxs huquq va erkinliklarining, Mustaqil davlatlar o'rtasidagi chegaralarning buzilmasligi to'g'risidagi Xelsinki shartnomalariga qat'iy sadoqatini bayon etib;

- millati, diniy e'tiqodi va ijtimoiy mansubligidan qat'i nazar, respublika hududida yashovchi har bir kishining munosib hayot kechirishini, sha'ni va qadr-qimmatini ta'minlaydigan insonparvar demokratik huquqiy davlat barpo etishga intilib;

- Mustaqillik Deklaratsiyasini amalga oshira borib, O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasi Oliy Kengashi O'zbekistonning davlat Mustaqilligini va ozod suveren davlat - O'zbekiston Respublikasi tashkil etilganligini tantanali ravishda e'lon qiladi.

O'zbekiston Respublikasining o'z tarkibidagi Qoraqalpog'iston Respublikasi bilan birga, hududi bo'linmas va daxlsizdir. O'zbekiston Respublikasining boshqa davlatlarga hududiy da'volari bo'lmay, u o'z hududi va tabiiy boyliklariga nishatan oliy huquqqa egadir".

O'zbekiston parlamentining bu bayonoti o'zining qonun kuchi bilangina emas, siyosiy mantig'i, ma'naviy qudrati, xalqaro huquq normalariga mos kelishi va eng muhimi, millat taqdirini hal etadigan tarixiy qadriyat ekanligi bilan alohida ajralib turadi. Bu hujjat SSSR ning 73 yillik hayoti naqadar ayanchli va fojiali kechganligini ko'rsatadi.

Darhaqiqat, bu mamlakatda inson huquqlari har tomonlama poymol etilganligini, endi bu tuzumda ortiq yashab bo'lmashligini hayotning o'zi tasdiqlab turardi. Biroq, mamlakat aholisining aksariyat qismi va ayrim milliy respublikalar rahbariyati ongiga singib qolgan tobelik va mutelik tuyg'ulari keskin harakat qilishga, o'z xalqi manfaatini mardona turib himoyalashga yo'l qo'ymas edi. Ammo, o'sha paytda O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat — O'sh, Farg'ona, Qo'qon, Guliston, Parkent va Bo'kada yuz bergan mash'um voqealar — millatlararo nizolarning yuz bergani, xalq hayotining tahlikali tus olgani ortiqcha kutib turishni taqozo etmas edi. Jarayonlarga o'z vaqtida yetarli baho berib, zarur xulosaga kelish kerak edi. Shuning uchun ham Farg'ona voqealari birmuncha izga tushgach, mamlakat aholisining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilash, turmush sharoiti va farovonligini oshirish borasida amaliy choralar ko'rildi. Jumladan:

— aholini qo'shimcha tomorqalar bilan ta'minlash, yakka tartibda uy-joy qurishga keng imkon berish, shaxsiy yordamchi xo'jaliklarni rivojlantirish, chorvachilik va parrandachilikni taraqqiy toptirish;

- pensiyalar, talabalar stipendiyalari va o'qituvchilarning maoshlarini oshirish, og'ir ijtimoiy ahvol natijasida kamqonlik kasaliga uchragan homilador ayollarga imtiyozli ovqatlanish, boshlang'ich sinf o'quvchilariga bepul oziq-ovqat ajratish va shunga o'xshagan bir qator ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning markaz bilan hisoblashmay hal etilishi mamlakat aholisiga qanchalik ma'qul kelsa, ittifoq rahbariyatida shunchalik norozilik tug'dirar edi.

— O'zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishi qator xorijiy mamlakatlar bilan ikki tomonlama hamkorlikni yo'lga qovyishi u o'z taraqqiyot yo'lini tanlab olganini ko'rsatar edi.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda bu masalalarning hammasi mustaqil ravishda hal etila boshlandi, mavjud muammolarni yechishda ittifoq idoralardan sezilarli ravishda oldinda borildi. Tabiiyki "markaz" dagilarning birortasi ham O'zbekistonda amalga oshirilgan ishlarni olqishlab qabul qilmadi. Moskvadagi karomatgo'ylar aksincha, go'yo bu O'zbekiston Prezidentining o'zboshimchaligi,

bularning hammasi ittifoq ko'rsatmalariga muvofiq kelmaydi yoki sovet davlati siyosiy qarashlariga zid, deb baho bera boshlashdi.

Shunday bo'lsada, O'zbekiston rahbariyati SSSR da mavjud ijtimoiy-siyosiy jarayonlar borishini boshqalardan ko'ra tezroq angladi, hoziravoblik bilan baholadi va xulosaga keldi: 1991-yilning 31 avgustida "O'zbekiston Respublikasining davlat Mustaqilligi asoslari to'g'risidagi qonun" ni qabul qildi. Ana shu qonun doirasida O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining bundan keyin O'zbekiston SSR ni O'zbekiston Respublikasi deb atash, 1 sentyabrni Mustaqillik kuni deb e'lon qilish, O'zbekiston Konstitutsiyasiga o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritish, shuningdek, ittifoqning va uning tarkibiga kiradigan barcha mustaqil davlatlarning oliy qonun chiqaruvchi idoralariga, barcha xorijiy davlatlarga va jahon hamjamiyatiga murojaat qilib, ularni respublikaning davlat mustaqilligi e'lon qilingan hujjatini tan olishga da'vat etish to'g'risida qaror qabul qildi. Bu bevosita O'zbekiston Mustaqilligining dastlabki huquqiy poydevori edi.

Darhaqiqat, biz ijtimoiy-siyosiy jarayonlar odamlar hayotini keskin tarzda bir o'zandan ikkinchi o'zanga burib yuborgan, hayotimiz butunlay boshqacha tus olgan va turmushimiz o'zgacha mazmun kasb etgan murakkab ruhiy-ma'naviy holatni boshdan kechirdik. Natijada yillar mobaynida qotib qolgan tushunchalarimiz o'zgarimoqda va mudrab qolgan ongimiz uyg'onmoqda.

"Mustaqillik", "hurriyat" degan so'zlar butun jozibasi bilan birga heqiyos qudratini, buyuk o'zgartiruvchilik mo'jizasini ko'rsata boshladi. U dunyoqarashlarimizni tubdan o'zgartirib, fikrimiz, tafakkurimizni boyitmoqda. Voqealar rivojini butun mohiyati bilan anglashni, dunyoga kengroq va tiyrakroq nazar bilan qarashni, bu ko'hna olamda sho'ro tuzumidan boshqa adolatli tuzumlar ham borligini, boshqacha yashash ham mumkin ekanligini, kommunistik mafkuradan bo'lak hayot lazzatini, inson qadr-u qimmatini himoya qiladigan g'oyalar ham mavjudligini ko'rsatib berdi. Zotan, mustaqillikning buyuk mohiyati, beqiyos qadriyati ana shunda. Mustamlakachilikning kishilik tarixida anduh va kulfatlar yog'dirgan beqiyos fojiasi — uning insonni mustaqil fikrlashdek ulkan iqtidoridan mahrum etganida! Mustaqillik ana shu insoniy fojيانing achchiq mazmunini ochib berdi.

Istiqlol bizga o'zligimizni anglatdi. O'zini anglash — olamni anglash, olamni tushunish — odamni tushunish, demakki, hayotning mazmunini idrok etishdir. Inson o'zining butun mohiyatini, insonligini qanchalik chuqur tushunsa, yashash mazmun-mohiyatini ham shunchalik chuqur anglaydi.

O'zligini anglagan kishi olamning butun rang-barangligi bilan birga hayot mazmunini, o'zining shunchaki tiriklik va mavjudlik belgisi emas, aksincha, tabiatning betakror mo'jizasi ekanligini, shu asnoda inson qadr-u qimmatini tobora teranroq anglay boshlaydi. Ma'rifatga muhtojligiga, xurofot va jaholat hayot kushandasi, manqurtlik — o'zligini va olamni unutish ekanligiga tobora ko'proq ishona boshladi. Demak, anglash tuyg'usi bevosita ichki bir quvvat bilan ma'naviy yetuklikka, komillikka da'vat etadi.

Mustaqillikning asosiy qadriyatlaridan biri uning ijtimoiy, ma'naviy mohiyati bevosita omma fikrini uyg'otishdan, xalqning o'tmishi, buguni va kelajagi xususida

qayg'urish hissini kuchaytirishdan iborat. Aks holda tub islohotlarning umri qisqa, taqdiri esa fojia bilan tugashi mumkin.

Biz tarixning ayni burilish davrida yashamoqdamiz. Ana shu burilish nuqtasining o'ziyoq tafakkurimizni, tor dunyoqarashlarimizni, har tomonlama chegaralab qoviyilgan tushunchalarimizni o'zgartirishni taqozo etmoqda. Uzoq yillar mobaynida bir qolipdagi hayotdan so'ng beixtiyor olis o'tmishni eslashga, uni o'rganishga, o'zligimizni anglashga kuchli ehtiyoj tug'ildi. Ichki bir tabiiy kuch million-million kishilar qalbida mudrab yotgan tuyg'ularni harakatga keltirib yubordi. Natijada odamlarning hayotga munosabati o'zgarib, o'z taqdiri bilan bog'liq bo'lgan zamin istiqbolini o'ylashga zarurat sezmoqda.

Butun borlig'idan, ma'naviy bisotidan judo qilingan xalq erkinlik tufayli katta tashnalik bilan o'z tarixini bilishga intila boshladi. Bu borada ming yillar davomida vujudga kelgan, xalqimizning daholik qudratini, quvvai hofizasini, shavq-u shuurini qolaversa, ma'naviy-ruhiy holatini belgilab beradigan xalq og'zaki ijodiga sho'ro hukumati davrida ongli ravishda yuz bergan munosabatnigina eslatish joizdir.

Sir emas. Sovet davrida asrlar mobaynida tildan-tilga ko'chib, avlodlar davomiyligi va vorisiyligini saqlashda oltin halqa bo'lgan afsonalar, rivoyatlar, ertaklar, topishmoqlar va latifalar zo'ravonlik bilan yo'q qilindi. "Alpomish", "Go'ro'g'li", "Hasanxon", "Nurali", "Sherali" singari dostonlar, milliy qo'shiq va laparlar g'oyaviy nuqtai nazardan zararli deb topildi. Umuman, barcha milliy-madaniy yodgorliklar singari o'zbek xalq og'zaki ijodining yuksak namunalariga ham kommunistik mafkura nuqtai nazaridan qaraldi va ana shu o'lchov bilan baho berildi, degan edi kuyinib professor M. Murodov.

Birgina misol "Alpomish" dostonida go'yoki xonlar va beklar sha'niga hamd u sanolar o'qilarmish, bosqinchilik va zo'ravonlik tashviq qilinar emish, diniy ohanglar, ilohiy kuchga ishonish, ilohiyatning mavjudligi kabi g'oyalar targ'ib qilinar emish... Aslini olganda ham shunday edi. Biroq, ular Diniy va Dunyoviy tafakkurning noyob sintezi sifatida umuminsoniy qadriyatga aylangan edi.

Darhaqiqat, o'zbek xalq dostonlarida diniy ohanglar, Allohning mavjudligi va uning irodasi xususidagi talqinlar azaldan bo'lgan. Biroq, Kommunistik partiyaning dahriylik mafkurasi dostonning ana shu jihatlariga yopishib olib, uni xudosizlik tashviqoti quroliga aylantirmoqchi bo'ldi. Mazkur mafkuraning qabih g'oyasi tufayli inson qalbidagi ishonch, e'tiqod tuyg'usi mahv etildi. Tabiiyki, xudodan qaytgan odam har qanday razolat va qabohatdan qaytmaydi. Xudo bexabarlik iymonsizlik va diyonatsizlikni keltirib chiqaradi. Natijada na Vatanga, na millatga, na o'tmish, na istiqbolga e'tiqod qoladi. E'tiqodsizlik - xurofotga, xurofot jaholatga, jaholat esa halokatga olib keladi. Jaholat, nodonlik hukmron bo'lgan joyda tanazzul chuqurlashadi. Manqurtlik shaklidagi yovoyi va ibtidoiy hayot vujudga keladi. Sovet tuzumining "ulug' mafkurachi" lariga ayni shu narsa kerak edi. Shuning uchun ham ezgulik himoyachisi sifatida xalqimizning ma'naviy qahramoniga aylangan Alpomish obrazi atay buzib tanqid etildi. Aniqrog'i, unga tuhmat qilindi.

O'zbek xalq og'zaki ijodiyotining odamlarni insof va diyonatga, imon va e'tiqodga, mehnatsevarlik va yurtparvarlikka, odob-axloq va madaniyatga chorlovchi asosiy g'oyalaridan foydalanish o'rniga ular o'tmishni ideallashtiradi, pirlar, aziz avliyolar,

podshohlar, muqaddas qadamjolar, maqbaralar-u madrasalarni ulug'laydi. Shu tariqa odamlar ongini eskilik sarqitlari bilan zaharlab, ular e'tiborini sovet tuzumidan chelga tortadi, deb qoralandi. Xalq ijodiyotining ko'plab asarlari, masalan, mashhur xalq kuychisi O'tar shoir Safarov aytgan "Oyparcha" dostoni qayta ishlanib, xohlagancha qisqartirilib, "zamonaviy" lashtirilganidan, undagi asl g'oyalar tushirilib qoidirilganidan keyingina nashr etildi. O'tar shoir Safarov o'g'li Qorabaxshiga kitobni o'qitib o'ksigan, bu men aytgan doston emas, deb yig'lagan ekan.

30-yillardagi qatag'onda o'zbek xalqining eng iste'dodli namoyandalari yo'q qilindi. Ularga turli ayblar qo'yilib, har xil bahonalar bilan qatl etildi. Biroq, sho'ro tuzumini maqtab, "xalqlar otasi" ni kuylagan ayrim shoirlarga ham kun berilmadi. Sababi, ularning beqiyos iste'dod ekanligi. Bir kun kelib baribir o'z xalqiga yon bosishini oldindan payqagan qizil imperiyachilar ularni ham otib tashladi. Xususan, dehqonobodlik Farmon baxshi quloq qilinishini sezib qolgach, goh Surxondaryo, goh Tojikiston, goh Qashqadaryoda qishloqma-qishloq, ovulma-ovul darbadar bo'lib yashashga majbur bo'ldi. Ham o'zbek, ham tojik tilida dostonlar kuylagan Farmon baxshining bebaho merosi yozib olinmadi. Bedodlik shu darajaga yetdiki, unga o'z qishlog'iga kelib o'lishga ham ruxsat berishmadi, xoki o'zga joylarda qolib ketdi.

Bunday hodisalar qariyb 130 yillik mustamlakachilik yillarida turli sohalarda, turli shakllarda yuz bergan. Qatag'onlar, mahv etishlar, otib tashlashlar xalq ruhiyatini sindirdi. Odamlar bu mislsiz qirg'inlar natijasida bir umr tahlika va qo'rquv bilan yashadi. Ana shu hadiksirash millat hayotini zaharladi. Turmush lazzatini, yashash zavqini zaqqumga aylantirdi.

Jadidchilik harakatining faollari, ma'rifatparvarlar, xalqimizning chin farzandlari ona yurt istiqloli, millat istiqboli yo'lida tinimsiz kurashdilar. Buyuk ma'rifatparvar Abdulla Avloniyning fig'on va dard to'la quyidagi satrlariga befarq qarab bo'lmaydi: "Xonumoni xarob, boyqushlarga hamdam, farzandlari haykaldek jonsiz, vayrona Turkiston! Yo'q, yo'q sahni jonlik janoza birla to'lgan buyuk mozar! Unga o'lik kimsalar — madfun zindalar qo'yilgan. Bu tirik o'liklar edi. Turkistonning bu kungi noqobil avlodlaridir. Uning ahvoriga Yer ham, Osmon ham yig'laydi. U ham faqir, ham haqir. Uning ahvoli chindan-da og'ir. Bir tarafdin behad yomon dardga giriftorlik, ikkinchi tomondan xorlik.

Marizing bir tarafdin, bir tarafdin xorsan — millat,

Badandan doimo qon oldurar bemorsan - millat!

Uning na tili, na qulog'i bor. U — surat, devor! Mudhish hol!"

Bu satrlar bezovta yurak qoni bilan, millat dardiga darmon bo'lish ilinjida to'kilgan achchiq ko'z yoshlari bilan yozilgan. Mustamlakachilik dardi, tobelik va mutelik, xorlik va zorlik suyak-suyagidan o'tib ketgan kishigina milliy ozodlik, hurriyat va erkinlik xususida ana shunday kuyib aytadi, kuyib so'zlaydi, yonib kuylaydi.

Ulug' bobokalonimiz Abdulla Avloniy "**Ma'rifat — shijoatdir**" degan edi. Darhaqiqat, ma'rifatli kishigina shijoatli bo'lmadi. U o'zini himoya qilishga, o'z qadr-u qimmatini o'rniga qo'yishga qodir bo'ladi. Afsuski chorizm va undan keyingi qizil imperiya davri bizni ayni ana shu qalb shijoatidan, yurak da'vatidan, dil charog'idan mahrum etdi, ma'rifat-sizlikka mahkum qildi. Ulkan olim, taniqli adib va yirik jamoat arbobi

Abdurauf Fitrat hurriyat damlarini orziqib kutdi.Uning umri faryod va alam bilan o'tdi:

“Ey, ulug‘ Turon, arslonlar o‘lkasi! Senga ne bo‘ldi? Holing qalaydir? Nechuk kunlarga qolding?

Ey, Temurlarning, O‘g‘uzlar oilalarining shonli beshiklari! Qani uchiqdiqing yuksak o‘rinlar? Qullik chuqurlarig‘a nedan tushding?!

Dunyoni “urho” lari bilan titralgan yo‘lbars yurakli bolalaring qani? Nechun tovushlari chiqmaydi?

Yer tuprog‘ini ko‘klarga uchiraturg‘on tog‘ gavnali o‘g‘lonlaring qani?

Yer yuzining bir necha polvonlari bo‘lgan botir turklaring qani? Nechun chekindilar? Nechun ketdilar? Kurash maydonlarin o‘zgalarga nechun qo‘ydilar? Nechun... nechun...nechun?

Gapir menga, ey, ulug‘ Turon, arslonlar o‘lkasi! Senga ne bo‘ldi?

Yer yuzining buyuk saltanatlarini sen qurmadingmi? Hindistonning, Eronning, Ovruponing ulug‘ xoqonlarini sen yubormadingmi? Ey, xoqonlar o‘chog‘i? Ey, qahramonlar to‘g‘oyi! Qani u chaqmoq chopishli botir xoqonlaring? Qani avval — o‘q yurishli otli beklaring? Nechuk “urho” lari eshitilmaydur?

Dunyo xalqini bo‘ysundirgan saltanatlarining nechun buzuldi?

Insonlik olamini qanotlari ostida olgan xoqonliging nechun kuchi o‘ldi.Kuchingmi ketdi? Kimsasizmi qoldi?

Yo‘q... yo‘q. Tangri haqqi uchun, yo‘q? Sen kuchsiz emassan, sen kimsasiz emassan! Bugun Yer yuzida sakson million bolang bor.Bularning tomirlaridagi qon Chingizlarning, Temurlarning qonidir.

Bularning kuchlari sening kuchingdir!

Ey, ulug‘ Turon, arslonlar o‘lkasi! Qayg‘urma! Eski davlating, eski saltanating, eski yigitlaring, eski arslonlaring hammasi bor, hech biri yo‘qolmamishdur.”

Va nihoyat mustaqillik ana shunday iztiroblar, qon yutishlar iskanjasida qolgan xalqimiz qalbiga nur, umidlariga qanot, dardlariga malham bo‘lib keldi.Mustaqillikning ma‘naviy-ijtimoiy mazmuni, uning beqiyos mohiyati ana shunda.Mazkur xulosalardan kelib chiqib Birinchi Prezident Islom Karimov **“Mustaqil o‘zbek davlati — xalqimizning tarixiy yutug‘idir.Xalqi yuz yillar mobaynida ozodlikni orzu qilgan O‘zbekiston chinakam Mustaqillikni qo‘lga kiritib, gullab-yashnashi va farovonlikka erishishi, taraqqiy etgan demokratik davlatlar qatori xalqaro hamjamiyatda munosib o‘rinni egallashi — biz ko‘zlayotgan oliy maqsaddir”**, deganida butun xalqimizning orzu-umidini, maqsad va intilishlarini ifoda etgan edi.

Mustaqillikning mohiyati, uning tarixiy ahamiyati milliy uyg‘onish va milliy tiklanish jarayoni bilan bog‘liq.Xalqimiz millat sifatidagi beqiyos qadriyatlarini, asrlar mobaynida shakllangan ma‘naviy-ruhiy boyliklarni qanchalik chuqur anglasa, milliy uyg‘onish hissi shunchalik kuchayadi.Qalbidan millat, vatan, ajdodlar oldidagi burch tuyg‘ulari qanchalik chuqur joy olgan bo‘lsa, o‘zligini anglashga, o‘z milliy qadriyatlarini tiklashga shunchalik ko‘proq ehtiyoj sezadi.Bunday odamda kurashchanlik, tashabbuskorlik, o‘z-o‘zini , demakki, millatini va vatanini himoya qilish qudrati beqiyos bo‘ladi.Shuning uchun ham biz mustaqillik uchun kurashning

butun mazmun-mohiyatini shaxs ma'naviy barkamolligi, uning har tomonlama yetukligi bilan bog'liq holda tushunmog'imiz kerak. Ana shunda mustaqillikning taraqqiyot yo'llari, ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-madaniy, g'oyaviy-axloqiy asoslari mustahkam bo'ladi.

Milliy tiklanish, uyg'onish hodisasi juda keng, murakkab tarixiy jarayondir. U xalqimiz hayotining hamma sohalarini qamrab oladi. Iqtisodiyot, siyosiy faoliyat, ma'naviyat, ilm-fan, til, tarix, urf-odatlar, hunarmandchilik, me'morchilik barcha-barchasini inson kamoloti bilan bevosita daxldor barcha masalalarni ham o'z ichiga qamrab oladi. Milliy tiklanishga birdaniga erishib bo'lmaydi, Milliy tiklanish uzoq davom etadigan, ko'p yillarni qamrab oladigan murakkab jarayon. Biz ana shunday mashaqqatli va sharafli jarayonni boshdan kechirmoqdamiz. Butun O'zbekiston - ulkan xonadonimiz ana shunday yangilanish va poklanish yo'lidan bormoqda. Bizning ruhiyatimiz, tuyg'ularimiz, eng nozik hissiyotlarimiz tiniqlashmoqda, ravshanlashmoqda, turli chang-u g'uborlardan tozalanmoqda.

Istiqlol mohiyati, uning millat va mamlakat taqdirida tutgan o'rni, ulug' ajdodlarimiz, boy va noyob tariximiz hamda istiqboldagi vazifalarimiz xususida gapirar ekan, Birinchi Prezident Islom Karimov buni muxtasar qilib shunday tushuntiradi: **“Biz uchun Mustaqillik — eng avvalo o'z taqdirimizni qo'limizga olish, o'zligimizni anglash, milliy qadriyatlarni, urf-odatlarimizni tiklash, hammamiz uchun mo'tabar shu vatanda, har bir xonadonda tinchlik-osoyishtalikni, barqarorlikni saqlashdir. Aziz vatanimizda adolat, insof, din-u diyonat, mehr-u oqibatni qaror toptirishdir.**

Biz uchun Mustaqillik Allohning o'zi el-yurtimizga in'om etgan tabiiy boyliklarga egalik qilish, xalqimiz qudrati, salohiyati, aql-u zakovatiga tayanish, O'zbekistonda yashayotgan har bir inson, har hir oila uchun munosib hayot qurish, kelajak avlodlar uchun ozod va obod Vatan qoldirishdir.

Biz uchun istiqlol — millatimiz, mamlakatimizning jahonda obro'- e'tibori, shon-shavkatini ko'taradigan sog'lom avlodni, har jihatdan barkamol va fidoyi o'g'il-qizlarni tarbiyalash, ularni voyaga yetkazish va baxtini ko'rishdir. Har bir fuqaro uchun — millati, irqi va diniy e'tiqodidan qat'i nazar — erkinlik, tinchlik, birodarlik, munosib sharoit yaratib berishdir”.

Biz bugun dunyoni yangi ko'z bilan ko'rish, uni yangicha tafakkur bilan idrok qilish jarayonlarida ulg'ayib, shakllanib borayapmiz. Bugun barcha yo'qotilgan qadriyatlarni, boy berilgan madaniy va ma'naviy boyliklarni qaytadan to'plash, qadimiy Turkiston an'analarini tiklash, o'z milliy qiyofasi bilan jahon xalqlari safidan munosib o'rin olishdek g'oyat murakkab va mashaqqatli vazifalar qarshisida turibmiz. Zimmamizda yilla rdavomida yo'l qo'yilgan xatoliklar va kelajak oldidagi qarzdorlikning ulkan, zalvorli yuki bor. Biroq, buyuk ajdodlarimiz qoldirgan merosni qayta tiklash, o'zligimizni, insoniy his-tuyg'ularimizni, sha'nimiz va oriyatimizni himoya qilishga, uni hamisha baland tutishga imkoniyat tug'ilganining o'zi barcha mashaqqatlardan ko'ra huzur baxshroqdir. Ana shu imkoniyatning o'ziyoq kishiga beqiyos kuch-g'ayrat, qudrat va jur'at baxsh etadi.

2.O‘zbekiston davlat suverenitetining e‘lon qilinishi XX asrning 90-yillariga kelib sotsialistik mamlakatlarda inson huquqlarini himoya qilish va ozodlikka intilishning yangi bosqichi boshlandi.Sharqiy Yevropa mamlakatlarida qariyb yarim asr hukm surgan totalitar davlat tuzumi inqirozga yuz tutib, demokratik tartibotlar qaror topa boshladi.Yugoslaviya Sotsialistik Federativ Respublikasi parchalanib, uning o‘rnida bir necha mustaqil respublika, Chexoslovakiya Sotsialistik Respublikasi ikkiga bo‘linib, Chexiya va Slovakiya suveren davlatlari vujudga keldi.Germaniya Federativ Respublikasi va Germaniya Demokratik Respublikasi birlashib, nemislar yashaydigan ulkan hududda sotsialistik tuzum barbod etildi.Ayni chog‘da sobiq SSSR parchalanib, uning o‘rnida mustaqil taraqqiyot yo‘lini tanlagan 15 mamlakat tashkil topdi.

Boshqacha qilib aytganda, bu davrga kelib ko‘pgina mamlakatlarda mustaqillikka erishish masalasi dunyoni keng qamrab olgan tarixiy jarayonga aylandi. O‘zbekistonning mustaqillikka erishishi ana shu olamshumul jarayon tarkibida yuz berdi. **“Xalqlarning ozodlik, Mustaqillik, baxt-saodatga azaliy intilishi, o‘z taqdirini o‘zi belgilashga azm-u qarori bayotdagi chuqur o‘zgarishlarni harakatga keltiruvchi kuchdir”**, — degan edi Birinchi Prezidentimiz Islom Abdug‘aniyevich Karimov.

XX asr 90-yillarining boshlariga kelib O‘zbekistonda xalqning ana shu azaliy orzusini amalga oshirish kun tartibidagi bosh masala bo‘lib qoldi.

Mamlakatda shunday vaziyat vujudga keldiki, bir tomondan: zo‘ravonlikka asoslangan, ma‘muriy buyruqbozlikka xos bo‘lgan markazlashgan davlat saqlanib qoladimi yoki demokratik jarayonlar chuqurlashishi evaziga ittifoqdosh respublikalar suvereniteti ta‘minlanadimi? — degan masala dolzarb bo‘lib qoldi.Ikkinchi tomondan, o‘sha davrdagi SSSR rahbariyati mamlakat ichkarisidagi vaziyatni to‘g‘ri baholay olmadi.Milliy respublikalarda mustaqillikka erishishga intilishning tobora kuchayib borayotganining oldini ololmay qoldi.

SSSR Oliy Soveti ham, SSSR Prezidenti va Hukumati ham inqiroziy holatdan chiqishning yo‘lini topa olmay qoldi.Xullas, 90-yillarning boshlariga kelganda markaz va ittifoqdosh jumhuriyatlar o‘rtasidagi munosabatlar keskinlashib, markaziy hokimiyatning obro‘yi pasayib ketdi.Siyosiy, iqtisodiy va xo‘jalik hayoti boshqarilmay qoldi.Oqibatda turmushning harcha sohalaridagi salbiy ahvoldan xalqning kun sayin noroziligi ortib, turmush darajasi yomonlasha boshladi.Ishlab chiqarish va mehnat intizomi izdan chiqdi.Bu hol tabiiy ravishda xalqning ko‘zini ochdi, endi u eskicha buyruqbozlik usulini qabul qila olmay qoldi.

Qisqa qilib aytganda, shu vaqtga kelib respublikalar suverenitetini va inson huquqlarini poymol qilgan totalitar buyruqbozlik boshqaruvining istiqbolsiz ekanligini hayotning o‘zi ko‘rsata boshladi.

Buni birgina sobiq SSSR da xalq xo‘jaligini bozor iqtisodiyotiga o‘tkazish hamda Yangi Ittifoq Shartnomasi tayyorlash borasidagi natijasiz qadamlarda ham ko‘rsa bo‘ladi.

Shuni aytish kerakki, sobiq Ittifoqda xalq xo‘jaligini bozor iqtisodiga o‘tkazish masalasi 1987 yili xalq deputatlari II syezdi qarori va iqtisodiyotni

sogʻlomlashirishga qaratilgan Hukumat Dasturida tilga olingan, u 1990 yil may oyida Oliy Sovet III sessiyasida muhokama qilingan edi.

Xalq deputatlari Hukumat Dasturini muhokama qilar ekanlar, bozor iqtisodiga oʻtish obyektiv zaruriyat, bundan boshqa yoʻl yoʻq degan xulosaga keldilar. SSSR Oliy Soveti III sessiyasining “Boshqariladigan bozor iqtisodiga oʻtish haqida” gi qarorida bozor iqtisodiyotiga oʻtish iqtisodiy islohotlarning asosiy mazmunini tashkil qiladi, deb qayd etildi. Shu bois bu boradagi Hukumat konsepsiyasini deputatlar fikr-mulohazalari asosida qayta ishlash va 1990 yil 1 sentyabriga tayyorlash belgilandi.

SSSR Rahbariyatida shu yoʻnalishdagi amaliy ishlar qizgʻin tus oldi 1990 yil 25 iyulda SSSR Prezidentlik Kengashida Bosh Ministarning mamlakatni bozor iqtisodiyotiga oʻtkazish yuzasidan qoʻshimcha choralar haqidagi axboroti tinglandi. 1990 yil 27 iyuli va 30 avgustida SSSR Prezidentining olimlar, mutaxassislar, ommaviy axborot vositalari vakillari bilan iqtisodiy islohotlar mavzuidagi uchrashuvi boʻldi.

6-avgustda esa mamlakat Prezidenti M.Gorbachyovning “Yangi Ittifoq Shartnomasining asosi sifatida bozor iqtisodiyotiga oʻtishning Ittifoq Dasturi Konsepsiyasini tayyorlash haqida” Farmoni eʼlon qilindi. Bu vazifani bajarish uchun SSSR va RSFSR rahbarlari tomonidan S.Shatalin, I Petrakov, L.Abalkin, G.Yavlinskiy, S.Aleksenko, V Vavilov, A Grigoryev, M.Zadorniy, V Martinov, V. Mashchits, A Mixaylov, B.Fedorov, T.Yarigina va Y.Yasinlardan iborat komissiya tuzildi. Komissiyaga 1990 yil sentabridan kechikmasdan Hukumat Dasturini ishlab chiqish topshirildi.

1990 yil sentyabri boshlarida SSSR Oliy Kengashi IV sessiyasida N.Rijkov “Boshqariladigan bozor iqtisodiga oʻtishga tayyorgarlik va mamlakat xalq xoʻjaligida barqarorlikni vujudga keltirish haqida” maʼruza qildi. Unda deputatlarning avvalgi fikrlari inobatga olingan variant ishlab chiqilgani aytilsa-da, sessiya Hukumat Dasturini qabul qilmadi. Buning muhim sababi deputatlarda Hukumatga nisbatan ishonch yoʻqola borgan edi. Ayni chogʻda Hukumat Dasturi sobiq Ittifoqni saqlab qolishni, shuningdek iqtisodiyotni sotsialistik yoʻldan rivojlantirishni koʻzda tutar edi.

1990 yil 11 sentabrda RSFSR Oliy Soveti II sessiyasi S.Shatalinning “500 kun” Programmasini qabul qildi. Unda quyidagi masalalar koʻtarilgan edi:

- Fuqarolarni mulkka egalik huquqini, iqtisodiy mustaqillikni, erkin isteʼmol hozori va unda erkin narx;
- korxonaning mustaqil iqtisodiy faoliyat huquqi;
- ittifoqdosh respublikalarning mutlaq suvereniteti;
- aholi turmush darajasini pasaytirmaslikni koʻzda tutar edi.

SSSR Oliy Sovetining 21 sentabrda boʻlib oʻtgan IV sessiyasida bu Dastur ham qabul qilinmadi. 1990 yil 24 sentabrda sessiya “Xalq xoʻjaligini barqarorlashtirishning kechiktirib boʻlmaydigan vazifalari” ni muhokama qilib, Hukumat Dasturi va S.Shatalin Dasturidan iborat Yagona Dastur ishlab chiqishga qaror qildi. 1990 yil 18 oktabrda sessiya: “Bozor iqtisodiyotiga oʻtish jahon amaliyotidan kelib chiqqan zarurat, ammo u iqtisodiyotning sotsialistik yoʻnalishiga ziyon yetkazmaydi”, - deb xulosa berdi.

Demak, 80-yillar oxiriga kelib, sobiq mamlakatda xalq xo'jaligini bozor iqtisodiyotiga o'tkazishni hayotning o'zi kun tartibiga qo'ya boshladi va uning huquqiy asoslarini yaratishni zaruratga aylantirdi. Shunday bo'lsa-da, 1990-1991 yillarda iqtisodiyot orqaga qarab keta boshladi va xalqning turmush tarzi, sharoiti yomonlasha bordi. Mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan tanazzulga yuz tuta boshladi. Mutaxassislar ana shunday tisarilish hodisasini mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotiga uchta yo'nalishdagi kuchlar manfaatlari to'qnashgani bilan izohlaydilar. Jumladan:

Birinchi kuchlar — N.Rijkov va V.Pavlov Dasturi tarafdorlari. Ular sobiq SSSR ni saqlab qolish, xalq xo'jaligini markazdan boshqarish, huquqni ko'proq markazda to'plash niyatida edilar, ular iqtisodiyotni rivojlantirishda sotsialistik yo'ldan voz kechmaslikni talab qilar edilar.

Ikkinchi kuchlar - S.Shatalin guruhi a'zolari tarafdorlari. Ular SSSR ni tarqatib yuborish, ittifoqdosh respublikalar o'rnida suveren, Mustaqil Davlatlar tuzish, cheksiz xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, mulkni davlat tasarrufidan chiqarish, xususiylashtirish, kolxoz va sovxozlarni tugatib, fermer xo'jaliklari tuzishni ko'zda tutdilar. Bu mohiyatan iqtisodiy rivojlanishning sotsialistik yo'ldan voz kechishni bildirar edi.

Uchinchi kuchlar — bu M.Gorbachyov Dasturini quvvatlovchilar. Ular murosa yo'lini qidirib, yuqorida tilga olingan har ikki dastur yo'nalishlarini uyg'unlashtirish va SSSR ni saqlab qolish, markazlashgan ma'muriy buyruqbozlik hokimiyatini yo'qotmaslik, "shokovaya terapiya" ("falaj qilib davolash") usulidan foydalanish g'oyasini ilgari surar edi. Yangi Ittifoq Shartnomasini tayyorlash ham shu maqsadlarga yo'naltirilgan edi. Jumladan, yangi Ittifoq Shartnomasida mamlakat nomini ham "Sotsialistik Respublikalar Ittifoqi" deb emas, "Mustaqil Sovet Respublikalari", "Mustaqil Davlatlar Ittifoqi" deb atash to'g'risidagi takliflar ham o'rtaga tashlana boshladi.

Shunday qilib, sobiq SSSR ijtimoiy taraqqiyotida uchta yo'nalish-totalitarizmga qaytish, jahon tajribasiga xos transformatsiya va sotsialistik yo'nalishdagi demokratik kuchlar to'qnashib qolgan edi. Tabiiyki, bu mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotida tanazzulni vujudga keltirgan edi.

Ana shunday ziddiyatli bir sharoitda O'zbekiston rahbariyati bu yo'nalishlarning nomaqbul ekanligini aniq-ravshan ko'rdi va respublika xalq xo'jaligini bozor iqtisodiyotiga o'tkazishning o'ziga xos yo'lini Mustaqil tarzda o'zi belgilay boshladi. Avvalo, "O'zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini shakllantirish konsepsiyasini" tayyorlashga kirishildi. Konsepsiya respublika Davlat Reja qo'mitasi, Moliya vazirligi, boshqa vazirliklar, idoralar, ilmiy-tadqiqot institutlari, viloyatlar va Toshkent shahar ijroiya qo'mitalari bilan hamkorlikda tayyorlandi. Unga ko'ra, "O'zbekiston xalq xo'jaligini sog'lomlashtirish va bozor iqtisodiyotiga o'tishning asosiy printsiplari" ishlab chiqildi va u 1990 yil 17 oktabrida umumxalq muhokamasi uchun e'lon qilindi.

1990 yil oktyabri oxirida O'zbekiston SSR Oliy Kengashi IV sessiyasida bu masala yuzasidan Hukumatning hisoboti eshitildi.

Oliy Kengash sessiyasi “vujudga kelgan ahvoldan chiqishning yo‘lini... respublikaning iqtisodiy mustaqilligiga erishish asosida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish va jadallashtirishdan iborat” deb hisobladi.

Shuning uchun ham sessiya respublika Hukumati Dasturini ma’qulladi va O‘zbekiston Ministrlar Sovetiga “O‘zbekiston SSR mulkiga egalik qilish, uni tasarruf etish, taqsimlash va undan foydalanish masalalari yuzasidan respublikaning suveren huquqlarini amalga oshirishning samarali amal qiluvchi mexanizmini yaratish bo‘yicha asoslangan takliflar tayyorlash, shuningdek, 1 iyungacha O‘zbekiston Oliy Sovetiga iqtisodiy tizim masalalari va yer, yer osti hamda boshqa tabiiy boyliklarni, ishlab chiqarish korxonalarini O‘zbekiston SSR mulkiga o‘tkazish bo‘yicha O‘zbekiston SSR Konstitutsiyasiga kiritiladigan o‘zgarishlar to‘g‘risida Qonun loyihasi kiritishni topshirdi.

Hukumat Dasturiga ko‘ra, quyidagilar O‘zbekiston xalq xo‘jaligini sog‘lomlashtirish va bozor iqtisodiga bosqichma-bosqich o‘tishning asosiy yo‘nalishlari qilib belgilandi:

Mustaqil davlat bo‘lmish O‘zbekiston:

— boshqa respublikalar bilan muvofiqlashtirilgan mustaqil ijtimoiy va iqtisodiy siyosatni xalq xo‘jaligini o‘zi boshqarish va o‘zini o‘zi pul bilan ta’minlash sohasida suveren huquqlarini amalga oshiradi, xo‘jalik turmushi va madaniy turmushdagi milliy o‘ziga xoslik saqlanib qolishini ta’minlaydi;

— boshqa respublikalar bilan o‘z iqtisodiy aloqalarini ekvivalentlik va o‘zaro manfaatdorlik asosida mustaqil hal etadi, bu aloqalarni mamlakatning yaxlit xalq xo‘jalik kompleksi doirasida o‘zaro shartnomalar va bitimlar bilan tartibga soladi;

— mahalliy Sovetlarning mahalliy o‘zini o‘zi boshqarishni keng rivojlantirish, uning mulkiy va moliyaviy negizini mustahkamlash huquqlariga kafolat beradi;

— o‘z ixtiyorida bo‘lgan hamma vositalar bilan mehnat jamoalarining va fuqarolarning iqtisodiy huquqlarini mustahkamlashga ko‘maklashadi, shu huquqlarning har tomonlama himoya qilinishini ta’minlaydi.

Shuningdek, ushbu hujjatda O‘zbekiston SSR iqtisodiy Mustaqilligini kengaytirishning bosh maqsadi iqtisodiyotning jo‘shqin, yuksak samarali, ekologik jihatdan xatarsiz rivojlanishini, aholining hozirgi zamon turmush standartlari darajasidagi farovonligini, ijtimoiy adolat va himoyalani ta’minlaydigan yangi xo‘jalik-huquqiy sharoitlarni shakllantirishdan iborat qilib belgilandi.

Ayni vaqtda Konsepsiyada maqsadga erishish yo‘lidagi vazifalarni hal etish, jumladan, respublika bilan Ittifoqning o‘zaro majburiyatlari va o‘zaro mas’uliyati asosida O‘zbekiston SSR bilan SSR Ittifoqi o‘rtasidagi munosabatlarning huquqiy asoslariga aniqlik kiritish;

— davlat mulkining haddan tashqari markazlashuvini va byurokratik tashkil etilishini bartaraf qilish;

— mulkchilikning xilma-xil shakllarini rivojlantirish, bu shakllarning teng huquqliligi va musobaqalashuvini ta’minlash;

— asosan, iqtisodiy usullar negizida respublikaning xalq xo‘jaligi davlat boshqaruviga o‘tish, rejalashtirish, moliya-budjet, bank tizimini sifat jihatidan o‘zgartirish, mehnat munosabatlarini va tabiatdan foydalanishni tartibga solish;

— bozor mexanizmlarini vujudga keltirish, tovarlar, xizmatlar, moliya-kredit resurslariga talab va taklifni tartibga soladigan narx va boshqa vositalarning ahamiyatini oshirish, O‘zbekiston SSR ning ichki, O‘rta Osiyo respublikalari va Qozog‘iston mintaqa bozorini rivojlantirish;

— barcha fuqarolarning qobiliyatlaridan to‘la-to‘kis foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, aholining kam daromadli tabaqalarini qo‘llab-quvvatlash, onalik va bolalikni muhofaza qilish, yosh avlodni tarbiyalash, sog‘liqni saqlash, maorif, fan, madaniyat va san‘atni rivojlantirishni ta‘minlaydigan ijtimoiy kafolatlarning ta‘sirchan tizimini vujudga keltirish;

— respublika tashqi iqtisodiy faoliyati mexanizmini sifat jihatdan o‘zgartirish, shu jumladan, eksport, import operatsiyalari sohasidagi huquqlar va imkoniyatlarni kengaytirish;

— xorijiy sarmoyalar O‘zbekiston SSR iqtisodiyotiga investitsiya kiritishi, chet el sayyohligini rivojlantirish va hokazo;

— respublika va mahalliy hokimiyat hamda boshqaruv idoralarining vakolatlari va mas‘uliyatini ajratib qo‘yish, xalq deputatlari mahalliy sovetlarining to‘la hokimiyati tashkiliy-huquqiy va moliyaviy-iqtisodiy kafolatlarini ta‘minlash;

— respublikadagi iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni tartibga solishda qatnashuvchi demokratik jamoat muassasalari iste‘molchilar jamiyatlari, ishlab chiqaruvchilar uyushmalari, ekologiya va fan-texnika jamiyatlari, xayriya jamg‘armalari va shu kabilarni vujudga keltirishga ko‘maklashish nazarda tutildi.

Umuman, O‘zbekiston rahbariyati SSSR Hukumatiga O‘zbekistonning shoshilinch bozor iqtisodiyotiga o‘tish to‘g‘risidagi ko‘rsatmasiga e‘tiroz bildirib, bu respublika sharoiti uchun birdaniga to‘g‘ri kelmasligini va bozor iqtisodiyotiga avvalo aholini, birinchi navbatda, uning kam ta‘minlangan qatlamini ijtimoiy kafolatlab, so‘ng o‘tish borasida O‘zbekiston o‘zi mustaqil harakat qilishini ma‘lum qildi.

1990 yil 29 avgustida O‘zbekiston SSR Oliy Soveti Prezidiumi “Ittifoqning yangi shartnomasi va boshqariladigan bozor iqtisodiyotiga o‘tish programmasining asosiy qoidalari va yo‘l-yo‘riqlariga nisbatan respublikaning tutgan o‘rni to‘g‘risida” gi masalani ko‘rib chiqib, bu borada shoshilmaslik joizligini yana bir bor ta‘kidladi. Oliy Sovet Prezidiumi Ittifoqning yangi shartnomasini tuzish hamda boshqariladigan bozor iqtisodiyotiga o‘tish dasturi bo‘yicha tayyorlangan takliflar birinchi turkumini chuqur o‘rganib chiqish va muhokama qilish uchun O‘zbekiston Oliy Soveti, Kompartiya Markaziy Qo‘mitasi, O‘zbekiston SSR Fanlar akademiyasi va boshqa tashkilotlarga yubordi.

Ko‘rinib turibdiki, yangi Ittifoq Shartnomasi loyihasi avvalgi yillardagidek darhol O‘zbekiston tomonidan quvvatlanmadi, bu yerda birinchi navbatda O‘zbekistonning milliy manfaatlari himoya qilinishi nazarda tutildi. Yangi Ittifoq Shartnomasini: “U O‘zbekistonning siyosiy suverenitetiga zarar yetkazmaydimi?” — degan nuqtayi nazardan kelib chiqqan holda imzolash ko‘zda tutildi.

Shunga muvofiq respublika hukumati iqtisodiy Mustaqillikni bosqichma-bosqich amalga oshirishni nazarda tutadigan muayyan dastur ham ishlab chiqdi. Jumladan, uning **birinchi bosqichi** 1990-1992 yillarni o‘z ichiga oladi. Bu davrda esa 1990 yil

alohida o‘rin tutadi. Chunki ayni ana shu yilda tang ahvolni bartaraf etishning negizlari bunyod etilishi kerak edi.

Shu uch yil mobaynida yangi xo‘jalik mexanizmining barcha asosiy unsurlari uzil-kesil harakatga kelishi, davlat budjeti kamomadiga, aholining pul daromadlari hamda uni tovar bilan ta‘minlash o‘rtasidagi nomutanosiblikka barham berilishi, pulning qadrsizlanishi kuchayib borishini to‘xtatish, mazkur bosqichda xalq xo‘jaligining barcha tarmoqlarida mulk munosabatlarini tubdan o‘zgartirish zarar ko‘rib ishlaydigan korxonalar zimmasiga o‘z ishini o‘nglab olishi vazifasini yuhash ko‘zda tutildi.

Ikkinchi bosqich 1993-1995 yillarni o‘z ichiga olishi mo‘ljallandi. Bu davrga kelib iqtisodiyotni sog‘lomlashtirish tadbirlari amalga oshirilishi, ichki iste‘mol bozoridagi, pul muomalasi va budjetdagi kamomadlarga asosan barham berilishi, yangi iqtisodiy qonunlar joriy etilishi, ya‘ni bozor munosabatlarini me‘yoriy rivojlantirish uchun amalda zarur iqtisodiy sharoitlar yaratilishi, bu davrda davlat ixtiyorida bo‘lmagan sektorning hissasi oshishi ko‘zda tutildi.

Xullas, Konsepsiyadan ma‘lum bo‘lyaptiki, SSSR markaziy idoralaridan farqli o‘laroq, 80-yillar oxiri va 90-yillar boshida O‘zbekiston dadillik bilan iqtisodiy mustaqillik va siyosiy suverenitetni qo‘lga kiritish uchun amaliy harakat qila boshladi. Ayni chog‘da O‘zbekistonning iqtisodiy mustaqilligi va siyosiy suverenitetini ta‘minlashning huquqiy asoslarini yaratish uchun ham konkret choralar ko‘rildi. Bu borada xalqning xohish irodasi hisobga olindi.

Masalan, O‘zbekiston rahbariyati va xalqining O‘zbekistonning mustaqillik sari dadil qadam qo‘yayotganligini 1991 yil 17 martidagi umumxalq referendumida yakunlarida ham yaqqol ko‘rish mumkin. 1991 yil 20 fevralda O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi Rayosatining yig‘ilishi bo‘lib, unda SSSR Oliy Kengashi tomonidan belgilangan referendumda ovoz berishga mo‘ljallangan asosiy byulleten bilan birga “O‘zbekiston yangilanayotgan Ittifoq (Federatsiya) tarkibida mustaqil, teng huquqli respublika bo‘lib qolishiga rozimisiz?” degan savol qo‘yilgan qo‘shimcha byulleten kiritishga qaror qilindi. Byulletendagi ushbu matn o‘zgartirilishi mumkin emas, deb belgilandi.

Oliy Kengash Rayosati viloyatlar, Toshkent shahar hokimliklariga bo‘lajak referendumda O‘zbekistonning mustaqil bo‘lishiga munosabat bildiruvchi ushbu byulleten matni yuzasidan mehnatkashlar ommasi o‘rtasida tushuntirish olib borishni topshirdi. Bu ishlarga huquqshunoslar, mutaxassislar, ziyolilar vakillarini keng jalb qilish tavsiya qilindi.

Referendum yakuni shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistonning mustaqil, teng huquqli respublika sifatida yangilangan Ittifoq (Federatsiya) tarkibida bo‘lishiga doir qo‘shimcha byulleten bo‘yicha 9 million 215 ming 571 nafar kishi yoki ovoz beruvchilarning — 93,9 foizi ovoz berdi.

Shunday qilib, bu referendumda O‘zbekiston xalqining mutlaq ko‘pchiligida O‘zbekistonni mustaqil respublika sifatida ko‘rish xohishi borligining o‘ziyoq respublika rahbariyatining bu horadagi dadil kuch-g‘ayratini qo‘llab-quvvatlash ifodasi edi.

Bundan tashqari, O‘zbekistonda respublikaning davlat mustaqilligiga doir mutlaqo yangi davlat ramzlari tayyorlash va qabul qilish ishlari ham dadil boshlab yuborildi.

1991 yil 15 fevralda O‘zbekiston Oliy Kengashi “O‘zbekistonning davlat ramzlari to‘g‘risida” maxsus qaror qabul qildi.Unda. jumladan, shunday deyiladi:

“Mustaqillik to‘g‘risidagi Deklaratsiyaga amal qilib, O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi qaror qiladi:

1.O‘n ikkinchi chaqiriq Oliy Kengash II sessiyasida tuzilgan O‘zbekiston SSR Konstitutsiyasi (Asosiy Qonuni) ning yangi loyihasini tayyorlovchi komissiyasiga O‘zbekiston SSR ning Yangi Davlat bayrog‘i, Gerbi va Madhiyasiga doir takliflar hamda ular to‘g‘risida Nizomlar tayyorlash topshirilsin.Komissiya respublika jamoatchiligi va deputatlarining fikrlariga tayanib ish ko‘rsin.

2.Bu boradagi takliflar matbuotda e‘lon qilinib, umumxalq muhokamasi uyushtirilsin”.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi qabul qilgan Qonunlar, O‘zbekiston Prezidentining Farmonlari, hukumat qarorlari katta ahamiyatga ega bo‘lib, ular respublikaning iqtisodiy va siyosiy jihatdan mustaqil rivojlanish yo‘liga bevosita qaratila boshladi.

O‘zbekistonning o‘z suvereniteti uchun kurashi, avvalo, jumhuriyatda qabul qilingan har bir qonunning mazmuni va mohiyati jihatidan sobiq Ittifoq qonunlaridan tubdan farq qilishida, bundan tashqari, har bir qonun avvalgidek Ittifoq qonuniga nechog‘li moslashtirilganiga qarab emas, balki respublika manfaati qay darajada ifoda etilganligiga jiddiy e‘tibor berildi.

Masalan, 1989 yil 20 oktabrida o‘n birinchi chaqiriq O‘zbekiston SSR Oliy Sovetining o‘n birinchi sessiyasida “O‘zbekiston SSR Konstitutsiyasi (Asosiy Qonuni) ga o‘zgartirishlar va qo‘shimchalar kiritish” to‘g‘risidagi masala maxsus muhokama etildi.Sessiyada shu masala yuzasidan respublika Oliy Soveti Raisi doklad qildi.Ma‘ruzada O‘zbekiston SSR Konstitutsiyasi (Asosiy Qonuni) ga o‘zgartirishlar va qo‘shimchalar kiritish haqidagi Qonun davlat mexanizmining hamma bo‘g‘inlari Oliy Sovetga bo‘ysunishini nazarda tutishi alohida ta‘kidlandi.Respublika Oliy Sovetiga eng oliy nazorat qiluvchi idora sifatida O‘zbekiston SSR ning yuqori mansabdor shaxslarini, shu jumladan, Oliy Sovet Raisini saylash, O‘zbekiston SSR Ministrlar Sovetining Raisini, hukumat a‘zolari va boshqa rahbar lavozimdagi kishilarni tasdiqlash yoki tayinlash va zarur bo‘lganda ularni muddatidan oldin lavozimidan chaqirih olish huquqi berildi.Hukumatning bir yilda kamida bir marta Oliy Sovet oldida hisobot berishi majburiy qilib qo‘yildi.Shuningdek, Oliy Sovet budjetni nazorat qilish, ministrlk va idoralar ishini tekshirish, deputatlar so‘rovini muhokama qilish masalalarini ham ko‘rib chiqadigan bo‘ldi.

Konstitutsiyaga kiritilgan bu o‘zgartirishlar respublika davlat hokimiyatining oliy idorasiga mustaqil davlat oliy idorasiga xos zarur vakolatlarni berdi.Ayni chog‘da bu vakolatlarning uning ijtimoiy adolat tamoyillari buzilgan hamma joyda zudlik bilan uni tiklashi, jamiyat turmushida yuz berishi mumkin bo‘lgan noxush hodisalarning oldini olish imkoniyatini ham berdi.

Qonun yana shunisi bilan ahamiyatli ediki, O‘zbekiston SSR Oliy Sovetini respublikaning Sovet Federatsiyasida erkin, har tomonlama rivojlanishi uchun kafolat beradigan vakolatlarni bilan ham ta‘minladi.Ilgari bu vakolatlarning ko‘pchiligi faqat ittifoq idoralarining huquqi hisoblanar edi.Masalan, 102-moddada ko‘zda tutilgan

“mulkchilik munosabatlarini, xalq xo‘jaligini va sotsial-madaniy qurilishni, budget-moliya sistemasini, mehnatga haq to‘lashni, narx belgilashni, soliq, tabiatni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan foydalanishni, shuningdek, bir qancha boshqa ijtimoiy munosabatlarni qonun yo‘li bilan respublikada tartibga solish shular jumlasidandir.

Shuning uchun ham Konstitutsiyaga kiritilgan bu qo‘shimchalar deputatlar tomonidan yakdillik bilan kutib olindi. Jumladan, sessiyada so‘z olgan Farg‘ona viloyatidagi “Rishton” sovxozining brigada boshlig‘i, deputat Saodatxon Yoqubova “Ushbu sessiyada muhokama qilinayotgan masala g‘oyat muhim bo‘lib, davlatni boshqarishda oshkoralik, demokratiya, inson manfaatlarini to‘la himoya qilish, davlatning fuqaro oldidagi, fuqaroning davlat oldidagi huquqiy javobgarliklarini ta‘minlashga olib keladi”, — deb barcha sessiya qatnashchilari fikrini ifodaladi. Shu boisdan sessiyada O‘zbekiston Konstitutsiyasi (Asosiy Qonun) ga o‘zgartirishlar va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida” qabul qilingan Qonunning 101-moddasida “O‘zbekiston SSR Davlat hokimiyatining oliy organi doimiy ishlaydigan O‘zbekiston SSR Oliy Soveti bo‘lib, u o‘z faoliyatiga qonun chiqarish, farmoyish berish va nazorat qilish vazifalarini amalga oshiradi.

O‘zbekiston SSR Oliy Soveti “O‘zbekiston SSR ixtiyoriga berib qo‘yilgan har qanday masalani qarab chiqish uchun qabul qilish va hal etishga haqlidir”, ayni chog‘da u milliy davlat tuzilishi masalalariga doir qarorlar qabul qiladi, — deb alohida ta‘kidiab qo‘yildi.

Aytish kerakki, respublika rahbariyatining O‘zbekistonning siyosiy suverenitetini ta‘minlashga qaratilgan qat‘iy pozitsiyasi Birinchi Prezident I.A.Karimov tomonidan bir necha marta ko‘ndalang qilib qo‘yildi. Jumladan, u KPSS Markaziy Komitetining 1989 yil 20 sentyabrda Moskvada bo‘lib o‘tgan Plenumida dadil tarzda: **“Biz ittifoq va respublikalarning vazifalarini, burchlarini va o‘zaro majburiyatlarini aniq-ravshan belgilab qo‘yish, respublikalar mustaqilligini har jihatdan mustahkamlab tarafdorimiz”**, — deb ta‘kidladi. Oradan biroz o‘tgandan so‘ng — O‘zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komitetining 1990 yil 23 martidagi Plenumida u O‘zbekistonning iqtisodiy mustaqillikka erishishning asosiy yo‘llarini ko‘rsatib: **“Siyosiy sistemani yangilash masalalarini O‘zbekistonning iqtisodiy mustaqilligi muammolaridan ajralgan holda qarash mumkin emas. Bizda bunday mustaqillik uchun shart-sharoit bor”**, — degan fikrni bildiradi.

Darhaqiqat, 1980 yillarning oxirlaridan boshlab respublikada iqtisodiy va siyosiy suverenitet uchun qadam-baqadam chora-tadbirlar ko‘rildi. Masalan, O‘zbekiston SSR Oliy Soveti 1989 yil 25 noyabrda holgan “O‘zbekiston SSR ni iqtisodiy va sotsial rivojlantirishning 1990-yilgi Davlat plani to‘g‘risida” gi masalani muhokama qilar ekan, respublikaning iqtisodiy mustaqilligiga oid muhim tadbirlarni belgiladi. “1990 yilga mo‘ljallangan plan, — deb ta‘kidlanadi sessiyada, — respublikaning o‘z-o‘zini mablag‘ bilan ta‘minlash prinsiplariga o‘tish arafasida uning iqtisodiy mustaqilligini kengaytirish talablarini hisobga olgan holda tuzilgan edi... Eng asosiysi respublikaning sharoiti, o‘ziga xos xususiyati, an’anaviy marosimlari va manbalaridan kelib chiqqan holda territorial xo‘jalik hisobining o‘z konsepsiyasini ishlab chiqishdir”.

Sessiya 1990 yil plani budjet loyihalarida hukumatning o'zlashtirilgan kapital mablag'lari sotsial ehtiyojlarga sarf qilinishini qonunan to'g'ri va asosli deb hisobladi hamda "respublikaning suvereniteti ayni shunda yaqqol ko'rinadi", — deb ta'kidladi. Sessiyada respublikaning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan quyidagicha qaror qabul qilindi:

"1990-yilda sovet va xo'jalik organlari, ilmiy muassasalar ishining muhim yo'nalishi respublikani o'z-o'zini boshqarish va o'z-o'zini mablag' bilan ta'minlash prinsipiga o'lishga tayyorlash yuzasidan amaliy tadbirlarni ishlab chiqishdan iborat, deb hisoblansin.

O'zbekiston SSR Ministrlar Soveti bu ish jarayonida ijtimoiy ishlab chiqarishning real resursiarini hamda amal qilish imkoniyatlari — strukturani tubdan takomillashtirish va uning ilmiy-texnikaviy hamda tashkiliy darajasini oshirish imkoniyatlarini har tomonlama qarab chiqsin... amalga oshirilayotgan siyosiy sistema islohotini, ishlab chiqarish munosabatlarini takomillashtirish hisobga olgan holda respublikaning iqtisodiy suverenitetini kengaytirishning asosiy yo'llarini belgilasin".

1990 yil 23 martida O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komitetining Plenumi bo'ldi. Unda O'zbekiston SSR ning siyosiy suvereniteti masalalariga oid muammolarni tahlil etishga va konsepsiyalarini ishlab chiqishga jiddiy e'tibor berildi. Plenum yangilanayotgan siyosiy tizimda respublika Kompartiyasining o'rni va mavqei, uning davlat hokimiyati idoralari va jamoat tashkilotlari bilan o'zaro munosabati printsiplari to'g'risidagi masalalarini muhokama qilib, buyruqbozlikdan, ma'muriyatchilikdan voz kechish lozimligini uqtirdi. Shu bilan birga Plenum respublika siyosiy tizimi to'g'risidagi masalani ko'rib chiqishni hayot taqozo qilayotganligini ko'rsatib, real hokimiyat O'zbekiston Kompartiyasidan, uning barcha darajalaridagi komitetlaridan xalq deputatlari Sovetlariga berilishi bilan bog'liq barcha qiyinchiliklarni yengib o'tishlari lozimligini ta'kidlab yuzaga kelgan vaziyatda O'zbekiston SSR Prezidenti lavozimini ta'sis etish muhim ahamiyat kasb etadi", — deb ta'kidladi.

O'zbekistonda **Prezidentlik boshqaruvi masalasining ko'tarilishi** shunchaki SSR Ittifoqi yangi tartibiga taqlid qilish emas, balki **printsipial amaliy va tarixiy** hodisa bo'ldi. Respublikada boshqaruvning ayni ana shunday shakli joriy etilishi avvalo, siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, millatlararo va boshqa sohalardagi muammolarni hal qilish jarayonini tezlashtirishga ko'maklashish vositasi sifatida joriy qilindi. Eng muhimi shundan iboratki, Prezident muassasasining joriy etilishi — respublika uchun suverenitet va davlatchilikda mohiyat jihatidan yangi bosqichga o'tishni bildirar edi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, ayni shu paytda keng miqyosda tartib va intizomni eng avvalo boshqaruvning barcha darajalarida va jabhalarida ijro mexanizmini qayta qurishni tezlashtirish vazifalarini o'z vaqtida hal etish masalasi, fuqarolar huquqlarini himoya qiluvchi barcha davlat muassasalarini nazorat qilish ham katta ahamiyat kasb etmoqda edi.

Ana shu obyektiv holatni hisobga olib, 1990 yil 24 martida XII chaqiriq O'zbekiston SSR Oliy Sovetining birinchi sessiyasi bo'ldi. Sessiya O'zbekiston tarixida birinchi marta Prezidentlik lavozimini ta'sis etish to'g'risida qaror qabul qildi. Sessiya yakdillik bilan Islom Abdug'aniyevich Karimovni O'zbekiston Sovet Sotsialistik

Respublikasining Prezidenti etib saylash to'g'risida qaror qabul qildi. Bu yerda shuni alohida ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda Prezident lavozimining ta'sis etilishi respublikaning siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi uchun kurash borasida qo'yilgan dadil qadamlardan dastlabkisi edi.

Chunki uzoq yillar mobaynida yig'ilib qolgan milliy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ma'naviy rivojlanish muammolari bu vaqtga kelib nihoyatda keskin tus olgan edi. Hayot respublikaning kelajagi, xalq taqdiri va turmushining, O'zbekiston fuqarolari kelajak avlodlari hayotining to'kisligi, tinchlik, osoyishtalik muammolarini izchil hal elishni ko'rsata boshladi. O'zbekiston oldidagi mana shu dolzarb muammolarni hal etishda Prezident lavozimi keng imkoniyat ochadi.

Respublikaning Birinchi Prezidenti I.A.Karimov sessiyada **“Bu katta ishonch uchun o'zimning minnatdorchiligimni bildiraman, men buni, eng avvalo, o'zbek xalqi, O'zbekiston SSR ning barcha mehnatkashlari, ishchilar sinfi, dehqonlar, ziyolilar, jumhuriyatimizda yasbovchi hamma millat va xalqlar taqdiri uchun o'z zimamga tushgan ulkan burch va javobgarlik deb qabul qilaman. Har bir grajdanning konstitutsion huquqi va erkinliklarini ta'minlash yo'lida katta mas'uliyat deb tushunaman”**, — dedi.

O'z fikrini davom ettirib, Birinchi Prezident I.A.Karimov Prezident vazifasiga to'xtalib: **“O'zbekiston Prezidenti sifatidagi o'zimning asosiy vazifalarimni nimadan iborat deb bilaman? O'zbekiston SSR ning siyosiy mustaqilligini mustahkamlash va yanada takomillashtirish, uni yangi va hayotiy mazmun bilan boyitish, shuningdek, “Prezident boshqaruvi” ning muhim vazifalaridan biri respublikaning iqtisodiy mustaqilligini, o'zini o'zi idora qilishga o'tishini ta'minlashdir. Ayni chog'da mehnatkashlarning, aholining hamma tabaqalari farovonligini oshirish, odamlarning talab va ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy sohani tez sur'atlar bilan rivojlantirish — respublika davlat hokimiyati organlaridan, shaxsan mendan, O'zbekiston SSR Prezidentidan doimiy e'tibor talab qiladigan vazifadir”**. Shu tariqa Prezident eng qiyin, ziddiyatli, tahlikali bir paytda qonli to'qnashuvlarni boshdan kechirgan xalq oldida butun mas'uliyatni ochiq-oydin o'z zimmasiga oldi.

Shu bilan birga Prezident o'z faoliyatining markazida xalqni ma'naviy yuksaltirish, insonni axloqiy va jismoniy takomilga erishtirish turganligini ham alohida uqtirdi.

Gap O'zbekiston mustaqilligi haqida borganda, shubhasiz, O'zbekiston SSR Oliy Sovetining ikkinchi sessiyasida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi **“Mustaqillik Deklaratsiyasi”** ning o'rnini va ahamiyatiga alohida to'xtash lozim zero, bu muhim hujjat O'zbekistonning Mustaqillikka erishishida qo'yilgan navbatdagi muhim qadamlardan biri edi. Bu umumdavlat ahamiyatiga ega bo'lgan Deklaratsiyani qabul qilishda respublika Oliy Soveti deputatlari faollik ko'rsatdilar. O'zbekistondagi tarixiy shart-sharoit va vaziyatni hisobga olgan 200 dan ortiq deputat XII chaqiriq respublika Oliy Sovetining ikkinchi sessiyasi (1990 yil 18 iyunda) boshlanishidayoq Mustaqillik Deklaratsiyasi qabul qilishni kun tartibiga kiritishni va kechiktirmasdan shu sessiyada uni qabul qilishni qat'iy talab etdilar.

O'zbekiston SSR Oliy Soveti Rayosati a'zolari, komissiya raislari va muovnlari **“Mustaqillik Deklaratsiyasi”** xususida fikrlashib, deputatlar fikrini olish va so'ng uni

sessiyaga olib chiqish lozim, deb topdilar. 19 iyun kuni 40 dan ortiq deputat, doimiy komissiyalarning raislari, huquqshunoslar tayyorlagan Deklaratsiya matnini batafsil ko'rib chiqdi. Natijada bu masala 20 iyun kuni sessiyada kun tartibiga kiritildi.

“Mustaqillik Deklaratsiyasi” deputatlar tomonidan moddama-modda, bandma-band muhokama qilindi, har bir millat o'z taqdirini o'zi belgilashi, Deklaratsiya qoidasi bilan kafolatlanishi qayta-qayta ta'kidlandi. Unda o'zbek xalqining asrlar davomida qo'lga kiritgan davlat qurilishi va madaniy taraqqiyot borasidagi boy tarixiy tajribasi va an'analari hisobga olinishi uqtirildi.

Nalijada sessiyada qabul qilingan “Mustaqillik Deklaratsiyasi” kirish qismiga quyidagicha yozib qo'yildi:

“O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasi Oliy Kengashi o'zbek xalqining davlat qurilishidagi tarixiy tajribasi va tarkib topgan boy an'analari, har bir millatning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqini ta'minlashdan iborat oliy maqsad haqi, O'zbekistonning kelajagi uchun tarixiy mas'uliyatni chuqur his etgan holda xalqaro huquq qoidalariga, umumbashariy qadriyatlarga va demokratiya prinsiplariga asoslanib, O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasining davlat mustaqilligini e'lon qiladi”.

Shuningdek, birinchi moddada: “O'zbekiston SSR ning demokratik davlat mustaqilligi respublikaning o'z hududida barcha tarkibiy qismlarni belgilashda va barcha tashqi munosabatlarda tanho hokimligidir”, - deb belgilab qo'yildi. Sessiya qabul qilgan bu “Mustaqillik Deklaratsiyasi” xalqimiz tomonidan katta mamnuniyat bilan kutib olindi.

Surxondaryo viloyati, Kuybishev saylov okrugidan saylangan deputat I. Fayzullayev o'z his-tuyg'ularini ifodalab: “Xalqimiz qarsak chalib, joyimizdan turib butun vujudimiz bilan berilib, Mustaqillik Deklaratsiyasini qabul qildik. Butun O'zbekiston xalqi ko'rib turdi. 70 yil davomida O'zbekiston ishlab topgan mahsulotlarini, bor xom-ashyosini o'zi yemay boshqa respublikalarga berib keldi. Endi mustaqillikni qo'lga kiritay deganda... orqaga qaytmaslik lozim”.

Shu kundan boshlab respublikada O'zbekistonning iqtisodiy va siyosiy hayotiga doir masalalar mustaqil tarzda hal qilina bordi. Bu borada ba'zi misollarni keltirish o'rinli. Jumladan, 1991 yil 22 yulida O'zbekiston SSR Oliy Kengashi Prezidiumi “O'zbekiston SSR hududida joylashgan Ittifoqqa bo'ysunuvchi davlat korxonalari, muassasalari va tashkilotlarini “O'zbekiston SSR ning huquqiy tobeligiga o'tkazish to'g'risida qaror qabul qilib, jumladan, unda “O'zbekiston SSR ning “Mustaqillik Deklaratsiyasi” ga amal qilib, bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida mehnat jamoalari manfaatlarini himoya qilish va ularning xo'jalik mustaqilligini ta'minlash maqsadida respublika hududida joylashgan ittifoqqa bo'ysunuvchi davlat korxonalari, muassasalari va tashkilotlari O'zbekiston SSR ning huquqiy tobeligiga o'tadi”, — deb qayd qilindi.

Shuningdek, ushbu qarorda “O'zbekiston SSR Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasiga Ittifoqqa bo'ysunuvchi korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning O'zbekiston SSR huquqiy tobeligiga o'tishi tartibini belgilash vazifasi topshirildi”.

Yana bir misol: respublika Oliy Soveti Prezidiumi “Chakana narxlar amalga oshirilayotgan bir davrda mehnatni rag'batlantirishni kuchaytirish va

mehnatkashlarning ijtimoiy himoyalanganligini ta'minlash maqsadida, O'zbekiston SSR ning "Mustaqillik Deklaratsiyasi" ga hamda "O'zbekiston SSR dagi korxonalar to'g'risida" gi qonunga muvofiq "1991 yilgi Ittifoq budjeti" to'g'risidagi SSSR Qonuni 8-moddasining "korxonalar iste'mol fondini ko'paytirishni cheklashga oid qismi amal qilishini O'zbekiston hududida to'xtatishi" to'g'risida ham qaror qabul qildi. Shunday qilib, 90-yillarning dastlabki davrlarida O'zbekiston SSR Prezidenti Birinchi I.A.Karimov, O'zbekiston SSR Oliy Kengashi va Hukumati O'zbekistonning siyosiy-iqtisodiy mustaqilligi, uning milliy suvereniteti uchun dadil qadamlar qo'ydilar. Bu keng jamoatchilik tomonidan ham qoniqish bilan kutib olina boshladi. Masalan, Toshkent siyosatshunoslik va boshqaruv instituti 1991 yili fevral oyida Toshkent, Samarqand, Farg'ona shaharlarida 10 ta sanoat korxonasida 400 ishchi bilan sotsiologik so'rov o'tkazdi. So'ralganlarning 67,8 foizi mamlakatdagi iqtisodiy ahvol yaxshilanmaydi, deb, 72 foizdan ortig'i esa hayotdan qoniqmayotganini aytdi. Ishchilarda sobiq markazning sotsial-siyosiy tartibotlariga ishonmaslik vujudga keldi. Masalan: "Umumittifoq va mahalliy hokimiyat hamda boshqaruv organlariga sizning munosabatingiz qanday?", — deb berilgan savolga 4,5 foiz kishi "O'z umidimni umumittifoq davlat idoralari hilan bog'layman", 32,5 foiz ishchi esa "Respublika davlat organlari bilan bog'layman", — deb javob berdi. Ushbu javoblardan ham ko'rinib turibdiki, fuqarolarda umumittifoq idoralari emas, balki respublika davlat idoralari, tabiiyki, respublikaning mustaqil rivojlanishiga ishonchi tobora orta boshladi. Birinchi Prezident I.A.Karimov O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining XII chaqiriq oltinchi sessiyasida (1991 yil) jamiyatda yuz berayotgan o'zgarishlarni ta'riflab shunday fikr bildirgan edi: **"Mamlakatda bugun mavjud bolgan keskin qarama-qarshilik vaziyati bir kunda paydo bo'lgani yo'q. Novo-Ogorevoda Ittifoq shartnomasi ustida ish olib borilayotgan bir paytda SSSR Oliy Kengashining rahbarlari pozitsiyasi ma'lum bo'ldi.**

Ular har xil siyosiy niqoblar ostida davlatni, markaziy boshqaruvni eski holicha saqlab qolishga, Ittifoq shartnomasini tayyorlash va imzolashda esa Ittifoq Oliy Kengashiga eng oliy, ya'ni hal qiluvchi huquqlar berilishiga harakat qildilar. Jumhuriyatlar o'zlari hohlagan vakolatlarini Ittifoqqa emas, balki Ittifoq hohlagan vakolatlarini jumhuriyatlarga berar emish. Biz esa Ittifoqni faqat uning tarkibiga kiruvchi davlatlarning to'liq mustaqilligi va teng huquqliligi bilan yangilash mumkin, degan fikrda qat'iy turdik. Asosiy kelishmovovchilik ana shundan iborat edi".

Sobiq Markazni kuchaytirish, hokimiyatni yana markazda to'plash tarafdorlari o'z maqsadlarini amalga oshirish uchun ommaviy axborot vositalari va sessiya minbarlaridan keng foydalandilar. Masalan, akademik V.Kudryavsev "Pravda" gazetasida "Suverenitet haqida Deklaratsiyalar va Ittifoq Shartnomasi" deb nomlangan maqola bilan chiqib, Ittifoqni respublikalar suverenitetini toraytirish hisobiga yangi Ittifoq Shartnomasi tuzish g'oyasini ilgari suradi. Jumladan, uning fikricha: "Markaz ixtiyorida mamlakatni iqtisodiy va ijtimoiy rivojlantirishni belgilash, moliya, bank, bojxona tizimini nazorat qilish huquqlari qolishi kerak. Umumittifoq qonunlari respublikalar qonunlaridan ustun turmog'i

lozim”. Bunday qarashlar Birinchi Prezident I.A.Karimov boshchiligida O‘zbekistonda vujudga kelayotgan siyosiy tamoyillarga mos kelmas edi. O‘zbekistonning yetakchi olimlari V.Kudryavsevning milliy respublikalar suverenitetini cheklash g‘oyasiga qarama-qarshi mamlakatda milliy masalani hal qilishning uch oqilona yo‘li, ya‘ni demokratiyalashtirish, desentralizatsiya, deideologizatsiyani amalga oshirishni taklif qildilar.

Biroq, markazni kuchaytirish tarafdorlari boshqa usullardan: namoyishlar o‘tkazish, mitinglar tashkil qilish, hatto, g‘ayrikonstitutsion yo‘llar bilan davlat to‘ntarishi qilish bilan bo‘lsa-da, barcha huquqni Markazda to‘plash, avvalgi buyruqbozlik usulini qaror toptirishga harakat qilaverdilar.

1991 yil 19-21 avgustida Moskvada davlat to‘ntarishi qilishga urinib ko‘rildi. Ularning maqsadlari Ittifoq hududida yashovchi barcha xalqlarning mustaqillikni qo‘lga kiritishlariga, o‘z taqdirlarini o‘zlari hal qilishlariga yo‘l qo‘ymaslik edi.

Shuni ham aytish kerakki, to‘ntarishni uyushtirgan kishilar mamlakatda yuz bergan boshboshdoqlik va parokandalik cho‘qqisiga chiqqan bir paytdan foydalanib qolmoqchi bo‘lishdi. Ammo qayta qurish yillarida ko‘zi ochilgan xalqni endi eski tuzum doirasiga kiritishga, unga eskicha buyruqbozlik qilishga urinish behuda edi. Butun mamlakat uchun fojiali bo‘lgan o‘sha kunlarda O‘zbekiston rahbariyati korxonalar va xo‘jaliklarning rahbarlari xalq saylagan deputatlar, barcha sofdil kishilar, xalqni sabr-toqat va osoyishtalikka da‘vat qildilar. Ular barqaror ijtimoiy-siyosiy vaziyatni saqlash, jumhuriyat hududida favqulodda holat joriy etilishiga yo‘l qo‘ymaslik, Konstitutsiyaga qarshi davlat to‘ntarishini qo‘llab-quvvatlash yo‘lidagi ig‘vogaronlar harakatlarga uchmaslik uchun o‘zlarining butun imkoniyatlaridan foydalandilar. Faollar bilan uchrashuvlarda, O‘zbekistonning davlat mustaqilligi to‘g‘risidagi Deklaratsiya va konstitutsion tuzum qoidalariga rioya qilinajagi aytili. Xalqqa markazdan har qanday ko‘rsatmalar, turli va‘dalar berilishi, dag‘dag‘alar qilinishiga qaramay, respublika o‘z siyosiy yo‘lidan qaytmasligi aytili.

O‘zbekiston Birinchi Prezidenti I.A.Karimov Hindiston safaridan qaytgani hamonoq — 19 avgust kuni kechqurun respublika rahbarlari va Toshkent shahri faollari bilan uchrashib, qat‘iy tarzda O‘zbekiston nuqtayi nazarini ma‘lum qildi. Respublika rahbariyati: **“Markazdan, kim bo‘lishidan qat‘i nazar, qonunga xilof ko‘rsatmalarini bajarish mumkin emas”**, — deb hisobladi. 20 avgustda O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi Rayosati, O‘zbekiston SSR Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri rahbarlari ishtirokida qo‘shma majlis boldi. Unda O‘zbekistonning mustaqillikka erishish yo‘li o‘zgarmasligi haqida Bayonot qabul qilindi.

Shu kuni O‘zbekiston Birinchi Prezidenti I.A.Karimov respublika aholisiga murojaat bilan chiqdi. Ushbu murojaatda O‘zbekistonning o‘z mustaqilligiga erishish yo‘li qat‘iy ekanligini yana bir bor alohida uqtirildi. Jumladan, unda **“O‘zbekiston jumhuriyati, uning rahbariyati qayta qurish davrida ham hech qachon birovning gapiga kirib ish tutgan emas. Markazdan, boshqa ba‘zi bir jumhuriyatlardan qanday qarorlar chiqmasin, va‘dalar berilmasin, har qanday chaqiriqlar, da‘vatlar, yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishga harakatlarni bo‘lmasin, biz o‘zimiz**

tanlagan yo‘limizdan va belgilab olgan maqsadimizdan qaytganimiz yo‘q. Bu yo‘l bizning xalqimiz tarixiga, urf-odatlariga, tabiatimiz shart-sharoitlariga, xullas, xalqimiz manfaatlariga mos yo‘ldir”, — deb qat’iy ta’kidlandi. Shuningdek, turli ijtimoiy-siyosiy guruhlar o‘rtasidagi ixtiloflarni hal etish uchun kuch ishlatish, eng avvalo, harbiy kuch ishlatish ochiq-oydin qoralandi.

O‘zbekiston Prezidentining Farmoni bilan Favqulodda Holat Davlat Komitetining g‘ayri konstitutsiyaviy, huquqqa qarshi qarorlari va boshqa ko‘rsatmalari noqonuniy deb e‘lon qilindi.

Ana shunday sharoitda, ya‘ni markaz va respublikalar o‘rtasidagi munosabatlar tobora taranglashib, markaz boshqaruv qobiliyatini yo‘qotgan, har bir mintaqa, har bir respublika o‘z holiga tashlab qo‘yilgan bir sharoitda tarixiy vaziyatni to‘g‘ri baholay bilish qobiliyatiga ega bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov Oliy Kengash sessiyasini chaqirish va unda O‘zbekiston mustaqilligi haqida Qonun qabul qilish masalasini keskin qo‘ydi. Chunki har bir milliy respublikaning chinakam teng huquqliligi va mustaqilligi ta‘minlangandagina tanazzuldan chiqish mumkin edi. Buning uchun mustaqillik yo‘lidagi barcha to‘siqlar olib tashlanishi, har bir respublika so‘zda emas, balki amalda tenglar orasida teng bo‘lishi lozim edi.

Ayni shu maqsadlarni ko‘zlab, O‘zbekiston Oliy Kengashining XII chaqiriq navbatdan tashqari sessiyasi 1991 yil 31 avgustda o‘z ishini boshladi. O‘zbekistonning mustaqil davlat deb e‘lon qilinishida mazkur sessiya katta tarixiy ahamiyat kasb etishini alohida ta’kidlash lozim. Unda “O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to‘g‘risida” gi hamda “O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘i to‘g‘risida” gi masalalar kun tartibiga qo‘yilib, qizg‘in muhokama qilindi.

O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to‘g‘risida Birinchi Prezident I.A.Karimov ma‘ruzasi tinglandi. U o‘z nutqida 1991 yil o‘rtalarida markaziy hukumat olib borayotgan ichki siyosatni tahlil qildi. 19-21 avgust kunlari Moskvada Favqulodda Holat Davlat Komiteti a‘zolarining fuqarolar boshiga azob uqubatlar solishga intilishganini, butun-butun xalqlarning ozodligini, respublikalar mustaqilligini yana kishanlamoqchi bo‘lganliklarini ro‘yirost ochib tashladi. Alg‘ov-dalg‘ovli kunlarda ham O‘zbekistonning o‘z yo‘li va maqsadi borligini, bu xalq manfaatiga mos yo‘l ekanligini, qanday qilib bo‘lmasin, undan qaytmaslik lozimligini aytdi. Shuningdek, ma‘ruza da mustaqil davlatlar maqomiga to‘xtalib: **“Bo‘lajak Mustaqil davlatlar... erkin, mustaqil va teng huquqli bo‘lib qolishlari, o‘zlarining milliy davlat tuzish, tashqi bozorga chiqish, o‘zi ma‘qul topgan barcha mamlakatlar bilan xalqaro munosabat o‘rnatish, diplomatik va konsullik aloqalari masalalarini mustaqil hal etishlari kerak. Yana ta’kidlah aytaman, hu hech kimning buyrug‘isiz va aralashuvisiz mustaqil amalga oshirilishi kerak. Mana shu sharoitga, sabablarga asoslanib, xalqimiz xohish-irodasini bajo keltirib, Oliy Kengash diqqatiga faqat bir masalani qo‘ymoqchiman: O‘zbekistonning mustaqilligi haqidagi Qonunni muhokama etish va uni qabul qilishni taklif etaman. Bu qonunda qadimiy va yangilanayotgan diyorumizda istiqomat qilayotgan barcha kishilarning xohish-**

irodasi o‘z ifodasini topgan.Xalqimizning bu ezgu xohish-irodasi biz uchun muqaddasdir”,— degan fikr bildirildi.

Oliy Kengash deputatlari moddama-modda muhokamadan so‘ng “O‘zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi to‘g‘risida” gi qonunni qabul qildilar.So‘ngra Respublika Davlat Mustaqilligi to‘g‘risidagi Bayonot qabul qilindi.O‘zbekiston SSR ning nomi O‘zbekiston Respublikasi deb o‘zgartirildi Mustaqillik e‘lon qilingan kun 1 sentyabr 1991-yildan boshlab milliy bayram va dam olish kuni, deb e‘lon qilindi.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligi haqidagi bu hujjatlar o‘zbek xalqining asriy orzusi ro‘yobga chiqqanligining huquqiy ifodasi bo‘ldi.

“O‘zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi asoslari to‘g‘risida” gi qonun g‘oyat katta ahamiyatga ega bo‘lganligi uchun bu muhim hujjat haqida batafsil to‘xtash lozim.Mazkur qonun asosida O‘zbekistonning huquqiy holati tubdan o‘zgardi.O‘z mohiyatiga ko‘ra bu hujjat respublika uchun vaqtincha konstitutsiya rolini ham o‘ynaydigan bo‘ldi.17 moddadan iborat bu qonun suveren O‘zbekiston Respublikasining asosiy belgilarini aniqlab berdi.

1-moddada O‘zbekiston Respublikasi o‘z tarkibidagi Qoraqalpog‘iston Respublikasi bilan birga mustaqil demokratik davlat, deb e‘lon qilinadi.

2-moddada O‘zbekiston Respublikasining xalqi suveren ekanligi va u respublika davlat hokimiyatining birdan-bir sohibi ekanligi haqida gapiriladi.

3- moddada O‘zbekiston Respublikasi to‘la davlat hokimiyatiga ega, o‘zining milliy davlat va ma‘muriy-hududiy tuzilishini, hokimiyat va boshqaruv idoralari tizimini mustaqil belgilash qonunlashtirildi.

5-moddada O‘zbekiston Respublikasida Konstitutsiya, uning qonunlari ustun ekanligi va davlat idoralarining tizimi, hokimiyatni qonun chiqaruvchi, ijroiya va sud hokimiyatiga ajratish tartibi asosida ko‘rilganligi haqida gapirildi.

8-12- 14-moddalar O‘zbekiston mustaqilligining iqtisodiy asoslarini izohlab berdi.

13-14-moddalarda O‘zbekistonning tashqi siyosiy aloqalaridagi mustaqilligi sharhlandi.

15-moddada O‘zbekiston Respublikasi hududida inson huquqlari umumiy deklaratsiyasiga muvofiq holda respublika fuqaroligi joriy etilishi, u fuqarolar millati, elati, ijtimoiy kelib chiqishi, qaysi dinga mansubligidan qat’iy nazar, bir xil huquqlarga egaligi va ular respublika Konstitutsiyasi va qonunlari himoyasida bo‘lishlari qonunlashtirilgan.

16- moddada davlat ramzi bo‘lgan gerb, bayroq va madhiya hamda davlat tili haqida gapirilsa, 17-moddada esa O‘zbekistonning Qoraqalpog‘iston bilan munosabatlari xususida so‘z borib, O‘zbekiston Qoraqalpog‘istonning hududiy yaxlitligini tan olishi haqida fikr yuritiladi, u O‘zbekiston tarkibida ekanligi e‘tirof etiladi (bu moddada O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston o‘zaro munosabatlari ikki tomonlama tenglik asosida tarkib topishi kerakligi qonunlashtiriigan).Shuningdek, bu moddada Qoraqalpog‘iston Respublikasi O‘zbekiston Respublikasi tarkibidan tegishli qonunlar asosida chiqib ketishi mumkinligi ham e‘tirof etilgan.

Bunday Qonunning qabul qilinishi mustaqillik davrida qo‘lga kiritilgan yutuqlarning natijasi hisoblanadi.Bu esa huquqiy, iqtisodiy hamda ma‘naviy-axloqiy munosabatlar natijasi sifatida muhim ahamiyatga ega.

Shuning uchun ham, ushbu Qonunga O‘zbekiston SSR Oliy Kengashining 1991 yil 30 sentyabr qarori bilan Konstitutsiyaviy maqom berildi. Jumladan, unda shunday deyiladi:

1. “O‘zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi asoslari to‘g‘risida” 1991 yil, 31 avgustida qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining Qonuniga konstitutsiyaviy maqom berilsin.

2. O‘zbekiston Respublikasi amaldagi Konstitutsiya moddalari “O‘zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi asoslari to‘g‘risida” gi Qonunning qoidalariga zid kelgan hollarda mazkur Qonunga amal qilinsin.

3. Konstitutsiya komissiyasi tayyorlanayotgan “Respublika Konstitutsiyasining Davlat Mustaqilligi asoslari to‘g‘risida” gi Qonunning qoidalariga amal qilinsin.

Shu tariqa qonun tarzida huquqiy jihatdan rasmiylashtirilgan O‘zbekiston mustaqilligi barchaning dilini quvonchlarga to‘ldirdi. Toshkentdagi Podyomnik ishlab chiqarish birlashmasining ishchisi, 21- saylov okrugidan O‘zbekiston xalq deputati Botir Qosimov sessiya yakunida so‘zga chiqib, shunday dedi:

“Yashirmayman, mustaqillik haqida gap-so‘z ko‘p ediku, lekin ishning amaliy qismiga kelganda siljish yo‘q edi. Nihoyat respublikamiz Oliy davlat hokimiyati juda muhim qonun, davlat mustaqilligi to‘g‘risidagi hujjatni qabul qildi. Endi mana shu har birimizga quvonch va iftixor tuyg‘ularini olib kelgan qarorni amalda quvvatlashimiz zarur”.

Shu tariqa xalqimizning uzoq yillar kurashib, intilib qo‘lga kiritgan mustaqillik erki qonun bilan mustahkamlab qo‘yildi.

O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining umumxalq tomonidan ma’qullanishi O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi e’lon qilinganidan keyingi tarixiy vaziyat shunday ediki, endi davlat, xalq o‘z taqdirini o‘zi belgilaydi, deb e’lon qilish yetarli emas edi. O‘zbekistonning davlat mustaqilligi bilan bog‘liq qonunlar tizimini yaratish zarur edi. Ayni paytda mustaqillik g‘oyasini ham faqat bir tomonlama — havoyi va yuzaki talqin qilish bo‘lmas edi. Binobarin, erishilgan mustaqillikni sobitqadamlik bilan mustahkamlash, buning uchun izchil kurashish lozim edi.

O‘zbekiston erishgan istiqlolni mustahkamlashda xalq tomonidan uning ma’qullanishini hisobga olib, mamlakatda referendum o‘tkazishga qaror qilindi. 1991 yil 18 noyabrda Oliy Kengash VIII sessiyasi O‘zbekiston Respublikasi referendumini o‘tkazish to‘g‘risida qaror qabul qildi. Shunga muvofiq 29 dekabrda: “Siz Oliy Kengash tomonidan O‘zbekiston Respublikasi mustaqil davlat deb e’lon qilinishini ma’qullaysizmi?” — degan masalada referendum o‘tkazishga katta tayyorgarlik ko‘rildi. Referendumni uyushqoqlik bilan o‘tkazish maqsadida Markaziy saylov komissiyasi 13 okrug, 7 ming uchastka saylov komissiyalarini tuzdi. Ular joylarda referendum o‘tkazish haqidagi Oonunning so‘zsiz bajarilishini ta’minlash borasida katta tashkiliy ishlarni olib bordilar. Umumxalq referendumiga 10 millionga yaqin kishi, yoki saylov ro‘yxatiga kiritilganlarning 94,1 foizi qatnashdi. Referendumda qatnashganlarning 98,2 foizi O‘zbekiston Respublikasining mustaqil davlat, deb e’lon qilinishini yoqlab ovoz berdi. Shuni aytish kerakki,

referendum butun respublika hududida qonun asosida tashkiliy jihatdan uyushqoqlik, fuqarolarning yuksak siyosiy faolligi bilan o'tdi. Buni referendumda AQSH, Turkiya, Malayziya va boshqa mamlakatlardan kelgan betaraf kuzatuvchilar ham tasdiqladilar. O'zbekistonning mustaqil respublika, deb e'lon qilinishi faqat mamlakat xalqi emas, balki jahon jamoatchiligi tomonidan ham qoniqish bilan kutib olindi. Buni mustaqillik kunlarida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nomiga kelgan tabriklardan ham bilsa bo'ladi. Jumladan, Amerika Qo'shma Shtatlarining o'sha paytdagi Prezidenti Jorj Bush I.A. Karimov nomiga yuborgan telegrammada shunday deydi:

“Qadrli janob Prezident, SSSR tarqatilgandan so'ng, sizning mamlakatingizda yuz bergan tarixiy o'zgarishlar munosabati bilan shuni ma'lum qilish menga qoniqish beradiki, Amerika Qo'shma Shtatlari Hukumati O'zbekistonni mustaqil davlat sifatida tan oldi”.

Shuningdek, Shvetsiya Bosh vaziri Karl Bilodt o'z telegrammasida: “Shvetsiya hukumati nomidan Shvetsiya hukumati O'zbekiston Respublikasini suveren va mustaqil davlat sifatida tan olish haqida qaror qilganligini ma'lum qilishdan baxtiyorman.

Shu munosabat bilan Shvetsiya hukumati nomidan O'zbekiston xalqiga ezgu ishlarida muvaffaqiyatlar tilayman”, — degan iliq istaklar bildiradi.

O'zbekiston mustaqil davlat maqomiga ega bo'lgan kundanoq dastlab mustaqillikka erishgan Boltiqbo'yi respublikalari bilan teng huquqli davlat sifatida munosabat o'rnatish uchun harakat boshladi. 1991 yilning 30 sentyabrida respublika Oliy Kengashi Latviya, Litva va Estoniya respublikalari mustaqilligini e'tirof etish to'g'risida qaror va shu respublikalar Oliy Kengashlariga Murojaatnoma qabul qildi. Jumladan, Latviya Respublikasining Oliy Kengashini, butun xalqini Latviya to'la davlat mustaqilligiga erishganligi, u xalqaro ko'lamda keng tanilganligi va Birlashgan Millatlar Tashkilotiga qabul qilinganligi bilan tabrikladi. Tabriknomada, jumladan, shunday so'zlar bitilgan edi:

“Latviya bilan O'zbekiston o'rtasidagi munosabatlar an'anaviy do'stlik ruhida bo'lib, xayrixohlik va ikkala respublikaning suverenitetini tan olish prinsiplariga asoslanadi. Mustaqil O'zbekiston bundan buyon teng huquqlilik va o'zaro hurmat asosida har tomonlama iqlisodiy va madaniy aloqalarni sifat jihatidan yangi darajada davom ettirish niyatida.

Latviya xalqiga mustaqil demokratik davlat qurilishida katta muvaffaqiyatlar, baxt va ravnaq tilaymiz”.

Xuddi shu mazmundagi murojaatnomalar Litva va Estoniya Respublikalari Oliy Kengashlari nomiga ham yuborildi. Mustaqillik qo'lga kiritilgan davrdan boshlab O'zbekiston tarixida mutlaqo yangi davr boshlandi.

O'zbekiston o'z suverenitetini qo'lga kiritgandan so'ng bu haqda respublika ichkarisida ham, uning tashqarisida ham ayrim kishilar turlicha qarashlarni ilgari surdilar. Jumladan: “O'zbekiston osongina, kurashsiz mustaqil bo'lib bo'ldi”, — degan fikrlar paydo bo'ldi. To'g'ri, 1991 yilning o'rtalariga kelib sobiq SSSR ning yemirilishi, Ittifoq hukumati esa boshqaruv jilovini qo'ldan chiqarib yuborganligi tufayli mustaqillikka erishish uchun qulay tarixiy shart-sharoit paydo bo'ldi. Biroq, tarixiy tajriba shuni isbotladiki, o'ta murakkab rahbarlik siyosatining muhim

jihatlaridan biri hal qiluvchi qadamni to'g'ri belgilash va qat'iy harakat boshlashdan iborat. O'zbekiston rahbariyati ana shunday donolik bilan harakat qildi, eng qulay paytdan dadillik bilan foydalanib, respublikaning davlat mustaqilligini e'lon qildi. Mustaqillik bu in'om emas, balki butun xalqning, millionlarning uzoq yillik intilishi tufayli qo'lga kiritilgan tarixiy kurashning natijasi — buyuk g'alaba. Zotan, O'zbekistonning davlat mustaqilligiga ega bo'lganligi buyuk tarixiy ahamiyatga ega voqea hisoblanadi. Chunonchi:

Birinchidan, shuni uqtirish lozimki, o'zbek xalqi o'z taqdirini o'zi belgilash huquqiga ega bo'ldi, xalq davlat hokimiyatining birdan-bir sohibi, egasi, xo'jayini bo'lib qoldi.

Ikkinchidan, O'zbekiston mustaqilligi respublikada adolatli, demokratik, insonparvar jamiyat qurish uchun yo'l ochib berdi, o'z milliy davlatchiligini barpo qilishga imkoniyat yaratdi.

Uchinchidan, mustaqillik tufayli O'zbekiston xalqaro miqyosda o'zini tanitish, ayni chog'da xalqaro huquq me'yorlari asosida jahondagi barcha davlatlar bilan teng hamkorlik qilish imkoniyatini qo'lga kiritdi. Jahon xaritasida O'zbekiston yangi, yosh mustaqil davlat sifatida o'z o'rniga ega bo'ldi.

To'rtinchidan, iqtisodiyotda tub o'zgarishlar qilish uchun imkoniyat yaratildi. Ya'ni jahon amaliyoti isbotlagan bozor iqtisodiyotiga o'tish uchun sharoit barpo etdi. Mulkka munosabat tubdan o'zgarib, jamiyatda yangi mulkdorlar sinfini shakllantirish uchun imkon ochildi.

Beshinchidan, mustaqillik xalqning ma'naviy uyg'onishi uchun to'la imkoniyat yaratdi. Yurt tarixi, qadimiy madaniyat tiklana boshladi. Xalqning azaliy urf-odatlarini, ma'naviy qadriyatlarini unga qaytarib berildi. Dinga munosabat mutlaqo ijobiy tomonga o'zgardi.

Shunday qilib, qo'lga kiritilgan mustaqillik o'zbek xalqi tarixida tamoman yangi davrni boshlab berdi, milliy dunyoqarashda yangicha tafakkur shakllana bordi. Xalq yengil nafas olish imkoniyatiga ega bo'ldi. U endi kelajakka ishonch bilan qaray boshladi. O'z yurtining to'la xo'jayini ekanligini, o'z taqdirini o'zi belgilash imkoniyatini qo'lga kiritganligini his qila boshladi.

Bu buyuk olamshumul va abadiyat bilan bog'liq bo'lgan tarixiy voqelikdir!

Islom Abdug'aniyevich Karimov - mustaqil O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin davlat boshqaruvining yangi, zamonaviy va samarali tizimi shakllana boshlandi. Boshqaruvning Prezidentlik shakli mazkur tizim o'zagini tashkil etdi.

1991 yil oxirida O'zbekiston hayotida tom ma'noda ulkan tarixiy voqea sodir bo'ldi. 29 dekabrda xalqimiz uzoq yillik mustamlakachilikdan so'ng tom ma'nodagi mustaqillik ramzi sifatida birinchi bor umumxalq xohish irodasi bilan mustaqil O'zbekiston Respublikasi Prezidentini sayladi. O'zbekistonda demokratik jarayonlarning yangi bosqichi shu sanadan boshlanadi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Bu tarixiy voqea juda katta mehnat, siyosiy faollik, milliy birlik, g'oyalar va maqsadlar mushtarakligi mahsuli bo'ldi. Bu sharaflini Markaziy saylov komissiyasi, 13 saylov okrugi va qariyb 7 mingta uchastka saylov komissiyasi

amalgam oshirdi. Asosiy vazifa O'zbekiston Respublikasi referendumini to'g'risidagi va O'zbekiston Respublikasi Prezidentini saylash haqidagi qonunlar talablarini o'g'ishmay amalga oshirish — bir tomondan millionlab fuqarolarga o'z konstitutsion huquqidan foydalanishda, xohish-irodalarini erkin bildirishda, ikkinchi tomondan prezidentlikka nomzodlarga ularning saylov oldi kurashida teng sharoit yaratib berishdan iborat edi.

Referendum va saylovga tayyorgarlik jarayonida Markaziy saylov komissiyasi eng avvalo saylovga doir barcha hujjatlarni markazlashtirilgan holda tayyorlash va joylarga o'z vaqtida yetkazish choralari ko'rdi. Bu vazifa muvaffaqiyatli hal etildi. Xususan referendum va Prezident sayloviga doir byulletenlar barcha saylovchilarga yetadigan miqdorda — o'n bir million nusxada chop etildi.

Prezidentlikka nomzodlar har birining saylovoldi dasturlari aks ettirilgan 301 ming nusxadan iborat plakat, nomzodlar har birining 40 ming nusxadan saylovchilarga murojaatnomalari chop etildi.

Markaziy saylov komissiyasi saylovoldi kompaniyasida nomzodlar uchun teng sharoit yaratish, ularga o'z saylovoldi dasturlarini ommaviy axborot vositalarida e'lon qilishga bir xil imkon yaratish masalalariga Prezident saylovi haqidagi qonun talablaridan kelib chiqqan holda alohida e'tibor berdi.

Umumxalq Prezident saylovlari mamlakat tarixida ilk bor o'tayotganini, saylovchilarimizda hali yetarli tajriba va ko'nikma yo'qligini inobatga olib, bu tadbirni uyushqoqlik bilan ko'tarinki ruhda o'tkazish maqsadida faollar keng ko'lamda jalb qilindi. Saylov komissiyalari ishida 75 mingdan ziyod kishi qatnashdi. Saylov komissiyalariga yondam tariqasida Oliy Kengash va mahalliy kengashlar deputatlari samarali faoliyat ko'rsatishdi.

O'zbekiston Respublikasi saylovlari muqobilik asosida o'tdi. Oliy lavozimga ikki nomzod — O'zbekiston XDP va O'zbekiston kasaba uyushmalari federatsiyasi nomzodi Birinchi Prezident I.A. Karimov va "Erk" demokratik partiyasi vakili Saloy Madaminov (Muhammad Solih) nomzodi qo'yildi.

Saylovlar yakuniga ko'ra 8 million 514 ming 136 ovoz yoki ovoz berishda qatnashganlarning 86 foizi Birinchi Prezident Islom Karimov nomzodini, 1 million 220 ming 474 saylovchi (12,3 %) Saloy Madaminov nomzodini yoqlab ovoz berdi.

Markaziy saylov komissiyasi okrug komissiyalari majlis bayonlarini ko'rib chiqib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risidagi qonunning 35-moddasiga asosan Islom Abdug'aniyevich Karimovni O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti lavozimiga saylangan deb hisoblashga qaror qildi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, respublikaning barcha hududlarida saylov uyushqoqlik bilan, qonunlarga qat'iy amal qilingani holda saylovchilarning yuksak faolligida o'tdi. Saylov puxta tashkil etilgani, saylovlarning o'tkazilishi va uning natijalarini hisoblab chiqish qonun asosida adolatli tashkil etilgani MDH mamlakatlari, shuningdek, AQSH, Turkiya va Malayziyadan hamda bir qator xalqaro tashkilotlardan kelgan betaraf kuzatuvchilar tomonidan e'tirof etildi.

Saylovlar natijalari o'zbek xalqining muslaqil taraqqiyot va rivojlanishning yutuqlarini O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov shaxsi, uning dono siyosati, tashabbuskorligi va fidoyiligi bilan bog'lashining yaqqol dalili edi.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI BIRINCHI PREZIDENTI ISLOM ABDUG‘ANIYEVICH KARIMOV

Davlat va siyosat arbobi, O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti. 1938 yilda Samarqandda tug‘ilgan. O‘rta Osiyo politexnika instituti va Toshkent xalq xo‘jaligi institutini tugatgan. 1960-yildan “Tashselmash” zavodida avval master yordamchisi, so‘ng master, texnolog, 1961 -yildan V.P.Chkalov nomidagi Toshkent aviatsiya ishlab chiqarish birlashmasida muhandis, yetakchi muhandis-konstruktor, 1966-yildan O‘zbekiston Davlat plan komitetida fan va yangi texnikani joriy etish bo‘limining bosh mutaxassisligidan respublika Davlat plan komiteti raisining birinchi o‘rinbosarigacha bo‘lgan yo‘lni bosib o‘tdi. 1983-yildan O‘zbekiston moliya vaziri, 1986 yildan O‘zbekiston Ministrlar Soveti raisining o‘rinbosari - respublika Davlat plan komitetining raisi. 1986 yil dekabridan O‘zbekiston Kompartiyasi Qashqadaryo viloyati partiya komitetining birinchi kotibi. 1989 yil iyunidan O‘zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komitetining birinchi kotibi. 1990 yil 24 martdagi O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi sessiyasida O‘zbekiston Birinchi Prezidenti etib saylandi. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov 1991 yil 29 dekabrda birinchi bor muqobillik asosida o‘tkazilgan umumxalq saylovida O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti etib saylandi, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 89-moddasiga muvofiq, u ayni vaqtda davlat va ijro etuvchi hokimiyat boshlig‘idir, Birinchi Prezident I.A.Karimov 1991 yil 31 avgustda Toshkentda O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligini e‘lon qildi. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov O‘zbekistonda davlat tuzumini mustahkamlashda, respublikaning ichki va tashqi siyosatida tinchlik va barqarorlikni ta‘minlashda jonbozlik ko‘rsatdi.

1995 yil 26 martda umumxalq ovozi (referendum) bilan Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning Prezidentlik vakolati 1997 yildan 2000 yilgacha uzaytirildi. 2000 yil 9 yanvar kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi bo‘lib o‘tdi. Muqobillik va demokratik tamoyillar asosida o‘tkazilgan ushbu saylovda saylovchilarning 91,90 foizi Islom Karimov nomzodini qo‘llab-quvvatladi va Markaziy saylov komissiyasining qaroriga muvofiq Birinchi Prezidentimiz Islom Abdug‘aniyevich Karimov O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti etib saylandi.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning eng muhim asarlari ingliz, fransuz, ispan, nemis, hind, xitoy, arab kabi o‘nlab turli xorijiy tillarga tarjima qilinib, chet ellarda bir necha bor nashr qilingan. Respublikamizda esa Birinchi Prezident I.A.Karimov asarlarining 23 jildlik to‘plami quyidagi nomlarda nashr qilingan:

1-jild Karimov I.A. “O‘zbekiston: Milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura”, Toshkent, “O‘zbekiston”, 1996-yil;

2-jild. Karimov I.A. “Bizdan ozod va obod Vatan qolsin”, Toshkent, “O‘zbekiston”, 1996-yil;

3-jild. Karimov I.A. “Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir”, Toshkent, “O‘zbekiston”, 1996-yil;

4-jild. Karimov I.A. “Bunyodkorlik yo‘lidan”, Toshkent, “O‘zbekiston”, 1996-yil;

- 5-jild.Karimov I.A.“Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi”, Toshkent, “O‘zbekiston”, 1997-yil;
- 6-jild.Karimov I.A.“Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo‘lida”, Toshkent, “O‘zbekiston”, 1998-yil;
- 7-jild.Karimov I.A.“Biz kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan quramiz”, Toshkent, “O‘zbekiston”, 1999-yil;
- 8-jild.Karimov I.A.“Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot - pirovard maqsadimiz”. Toshkent, “O‘zbekiston”, 2000-yil;
- 9-jild.Karimov I.A.“Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas’ulmiz”.Toshkent, “O‘zbekiston”, 2001-yil;
- 10-jild.Karimov I.A.“Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak”.Toshkent, “O‘zbekiston”, 2002-yil;
- 11-jild.Karimov I.A.“Biz tanlagan yo‘l - demokratik taraqqiyot va ma’rifiy dunyo bilan hamkorlik yo‘li”.Toshkent, “O‘zbekiston”, 2003-yil;
- 12-jild.Karimov I.A.“Tinchlik va xavfsizligimiz o‘z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat’iy irodamizga bog‘liq”.Toshkent, “O‘zbekiston”, 2004-yil;
- 13-jild.Karimov I.A.“O‘zbek xalqi hech qachon, hech kimga qaram bo‘lmaydi”. Toshkent, “O‘zbekiston”, 2005-yil;
- 14-jild.Karimov I.A.“Inson, uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat”.Toshkent, “O‘zbekiston”, 2006-yil;
- 15-jild.Karimov I.A.“Jamiyatimizni erkinlashtirish, islohotlarni chuqurlashtirish, ma’naviyatimizni yuksaltirish va xalqimizning hayot darajasini oshirish - barcha ishlarimizning mezon va maqsadidir”.Toshkent, “O‘zbekiston”, 2007-yil;
- 16-jild.Karimov I.A.Mamlakatni modernizatsiya qilish va iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish yo‘lida.16 - jild. - T . : “O‘zbekiston”. 2008 yil;
- 17-jild.Karimov I.A.Vatanimizning bosqichma-bosqich va barqaror rivojlanishini ta’minlanish – bizning oliy maqsadimiz.17 - jild. - T . : “O‘zbekiston”. 2009 yil;
- 18-jild.Karimov I.A.Jahon iqtisodiy inqirozining oqibatlarini yengish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va taraqqiy topgan davlatlar darajasiga ko‘tarilish sari.18 - jild. - T . : “O‘zbekiston”. 2010 yil;
- 19-jild.Karimov I.A.Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish – mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir.19 - jild.- T . : “O‘zbekiston”. 2011 yil;
- 20-jild.Karimov I.A.Bizning yo‘limiz - demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish yo‘lidir.20 - jild. - T . : “O‘zbekiston”.2012 yil;
- 21-jild.Karimov I.A.Mamlakatimizni yanada obod etish va modernizatsiya qilishni qat’iyat bilan davom ettirish yo‘lida. 21 - jild. - T . : “O‘zbekiston”. 2013 yil;
- 22-jild.Karimov I.A. O‘zbekiston erishgan yutuq va marralar - Biz tanlagan islohotlar yo‘lining tasdig‘idir.22 - jild. - T . : “O‘zbekiston”. 2014 yil;
- 23-jild.Karimov I.A.Erishgan marralar bilan chegaralanmasdan, boshlagan islohotlarimizni yangi bosqichga ko‘tarish bugungi kundagi eng dolzarb vazifamizdir.23 - jild.- T . : “O‘zbekiston”.2015 yil;
- Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q.-T.: “Sharq” 1998 yil.

Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch”. T.. “Ma’naviyat” 2008 yil.
Karimov I.A. “O‘zbekiston Mustaqillikka erishish ostonasida”. - T . : “O‘zbekiston”. 2011 yil.
Karimov I.A. “O‘zbek xalqiga tinchlik va omonlik kerak”. -T.:“O‘zbekiston”. 2013 yil.
Karimov I.A. “O‘rta asrlar sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning zamonaviy sivilizatsiya rivojida roli va ahamiyati”. Samarqandagi Xalqaro konferentsiyaning ochilish marosimida nutqini oliy ta’lim muassasalarida o‘rganish bo‘yicha o‘quv qo‘llanma. - T . : “O‘zbekiston”. 2014 yil.
Karimov I.A. “Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo‘lida xizmat qilish — eng oliy saodatdir” . - T . : “O‘zbekiston”. 2015 yil.
Karimov I.A. “Ozodlik havosidan to‘yib nafas olgan xalq o‘z yo‘lidan hech qachon qaytmaydi” . - T . : “O‘zbekiston”. 2016 yil.
Karimov I.A. “Hayot sinovlarida toblangan Qashqadaryo eli har qanday yuksak marrani egallashga qodir” . - T . : “O‘zbekiston”. 2016 yil.
Mustaqil O‘zbekiston Birinchi Prezident I.A.Karimov O‘zbekiston Qahramoni unvoni (1994-y.), “Mustaqillik” (1996-y.), “Amur Temur” (1998-y.) ordenlari sohibi. Birinchi Prezident I.A.Karimov xalqaro munosabatlarni rivojlantirishdagi salmoqli hissasi uchun bir qator xorijiy davlatlarning va nufuzli xalqaro tashkilotlarning orden va medallari bilan mukofotlangan. U O‘zbekiston Fanlar Akademiyasining akademigi (1994-y.), nufuzli xalqaro akademiyalarning faxriy a’zosi.

* * *

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 5 bo‘limining XIX bobida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti maqomi belgilab berildi. Unga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga 35 yoshdan kichik bo‘lmagan, davlat tilini yaxshi biladigan, bevosita saylovgacha kamida 10 yil O‘zbekiston hududida muqim yashagan O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi saylanishi mumkin. O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari tomonidan umumiy, teng va to‘g‘ridan-to‘g‘ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo‘li bilan besh yil muddatga saylanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga nomzodlar soni cheklanmaydi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovida saylovchilarning kamida 50 foizi qatnashgan taqdirda saylov haqiqiy deb hisoblanadi. Umuman O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha ovoz berishda qatnashgan saylovchilar ovozlarning yarmidan ko‘pini olgan nomzod saylangan hisoblanadi. Prezidentni saylash tartibi O‘zbekiston Respublikasining 1991 yil 18 noyabrda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to‘g‘risida” gi Qonuni bilan belgilanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining davlat qurilishi sohasidagi tajribasidan unumli foydalanish maqsadida vakolati tugashi munosabati bilan iste’foga chiqqan Prezident umrbod Oliy Majlis yuqori Palatasi— Senati a’zosi lavozimini egallashi ko‘zda tutilgan.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti o‘z vazifasini bajarib turgan davrda boshqa haq to‘lanadigan lavozimni egallashi, vakillik organining deputati bo‘lishi,

tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishi mumkin emas. Prezidentning shaxsi daxlsizdir va qonun bilan muhofaza etiladi.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti lavozimni ijro etishga kirishish chog'ida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisida qasamyod qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Konstitutsiya tomonidan davlat, xo'jalik, ijtimoiy-madaniy qurilish, xalqaro munosabatlar sohasida unga berilgan vakolatlarini amalga oshirish maqsadida Konstitutsiyaga va qonunlarga asoslanib hamda ularni ijro etish yuzasidan respublikaning butun hududida majburiy kuchga ega bo'lgan farmonlar, qarorlar va farmoyishlar chiqaradi.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti betoblighi sababli o'z vazifasini bajara olmasligi Oliy Majlis tuzgan davlat tibbiy komissiyasi xulosasi bilan tasdiqlangan taqdirda o'n kun muddat ichida Oliy Majlisning favqulodda yig'ilishida deputatlar orasidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti vazifasini vaqtincha bajaruvchi saylanadi. Bu holda uch oy muddat ichida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining umumxalq saylovi o'tkazilishi shart.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning natijasini, davlatimizning xalqaro maydondagi obro'-e'tiborini, jahon taraqqiyotiga qo'shayotgan munosib hissasini mamlakat fuqarolari ham xorijdagi siyosatdonlar va davlat arboblari ham tan olmoqdalar.

Tarixan g'oyat qisqa muddatda qo'lga kiritilgan yutuqlar mazmun- mohiyati va butun ko'lami bilan bir necha o'n yilliklarga teng. Zotan, qisqa fursatda jamiyatni tubdan o'zgartirish, huquqiy demokratik davlatni vujudga keltirish turmushimizga demokratik jarayonlarni chuqurlashtirish borasida katta ishlar amalga oshirildi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, jamiyatni takomillashtirish, aholi dunyoqarashi va tushunchalarini yangi g'oyalar bilan boyitish uzoq muddatli jarayon. Yoki boshqacha qilib aytganda O'zbekistonning yangi asrdagi dasturiy faoliyatidir o'tish davridek hozirgi murakkab, ziddiyatli, keng miqyosli islohotlar avj olgan bir paytda esa Davlat boshqaruvidagi izchillikning saqlab turilishi, boshlangan og'ir va xayrli ishlarni bir me'yorda olib borish va oxiriga yetkazish jamiyat hayotida ham, fuqarolar hayotida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ana shu nuqtai nazardan qaraganda Oliy Majlisning mamlakatda Prezident vakolatini 2000 yilgacha cho'zish yuzasidan umumxalq referendumini o'tkazish to'g'risida qabul qilingan qarori shu qaror asosida o'tkazilgan referendum kata siyosiy-ijtimoiy ahamiyat kasb etdi. Qolaversa, mazkur qaror va uning sharhlarida boshqa yana bir qator o'ta muhim, har bir fuqaro hayotiga daxldor masalalar aniq ko'rsatib berilgan.

Rivojlangan mamlakatlarda (deylik, Amerika Qo'shma Shtatlari, Germaniya, Fransiya, Koreya va boshqalar) Prezident almashinuvi yoki saylovlari va boshqa siyosiy hodisalar oddiy fuqarolar yoki umuman jamiyat hayotida keskin burilishlarga sabab bo'lmaydi. Chunki, ular uchun aniq qonunlar asosida o'zlarini o'zleri boshqarish hayot tarziga aylanib qolgan. Demak, amaldagi qonunlar bo'yicha faoliyatlarini davom ettiraveradilar. Prezident esa jamiyat taraqqiyotining umumiy yo'nalishlarini, davlat siyosatining asosiy tamoyillarini yangi tarixiy sharoitlarda, yangicha ehtiyojlar nuqtai nazaridan boyitib boradi, xolos.

O'tish davrida esa vaziyat boshqacha - ancha murakkab. Har qanday davlat siyosatida, endigina shakllanayotgan boshqaruv tizimi va qonunchilikda izchillikning saqlab turilishi tabiiy va samarali hodisa sifatida baholanadi. Qolaversa, ta'bir joiz bo'lsa, xalq iborasi bilan aytganda, "kechuvda otlar almashtirilmaydi". Chunonchi, qo'shni mamlakatlarda yuz berayotgan noxush voqealar bunga yaqqol misol bo'la oladi. Masalan, shundoq ham ijtimoiy-siyosiy vaziyat chigal bo'lgan Gruziya, Ozarbayjon, Armaniston, Tojikistonda davlat rahbarlari to'rt marta, Ukraina, Belorus, Moldova, Boltiq bo'yi mamlakatlarida 3-4 martadan almashdi. Har qanday mamlakatda siyosiy barqarorlik mavjud bo'lgan sharoitdagina ishlab chiqarishdagi muvozanat, iqtisodiy va ijtimoiy, umuman har tomonlama barqarorlik to'la saqlanishi mumkin.

Majlisda qayd etilganidek, 2000 yilning 9 yanvari mustaqil O'zbekistonimiz tarixida asrlar tutashgan paytda sodir bo'lgan, davlatimizning XXI asrdagi taqdiriga va taraqqiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatadigan muhim siyosiy voqea sifatida muhrlanib qoladi. O'zbekiston fuqarolarining aksariyati hozirgi davlat boshlig'ining rahbarligi ostida va tashabbusiga ko'ra amalga oshirilayotgan siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlagan holda Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov nomzodi uchun ovoz berdi. Bo'lib o'tgan saylovning ahamiyati uning muqobillik va demokratik tamoyillar asosida o'tganligidadir. Saylovchilarga tanlash imkoniyati berildi va ular o'z xohish-irodasiga binoan, o'zi tanlagan nomzod uchun ovoz berdi. Shak-shubhasiz, bu hol jamiyatimizda fikrlar xilma-xilligi va qarashlarning turlicha bo'lishi uchun kata turtki beradi, davlatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy hayotining yanada erkinlashtirilishiga zamin hozirlaydi. 2000 yil 11 yanvarda O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasining navbatdagi majlisi bo'lib o'tdi. Majlis kun tartibi bitta masalaga — 2000 yil 9 yanvar kuni bo'lib o'tgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi natijalariga bag'ishlandi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi okrug saylov komissiyalaridan kelib tushgan bayonnomalar asosida shuni aniqladiki, 9 yanvarda bo'lib o'tgan saylovda ro'yxatga olingan 12 million 746 ming 903 saylovchidan, 12 million 123 ming 199 saylovchi ishtirok etdi. Bu esa ro'yxatga olingan saylovchilarning umumiy miqdorining 95.10 foizini tashkil etadi. Fidokorlar milliy demokratik partiyasining nomzodi ko'rsatilgan Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov uchun 11 million 147 ming 621 saylovchi yoki saylovchilarning 91,90 foizi ovoz berdi. O'zbekiston Xalq demokratik partiyasidan nomzodi ko'rsatilgan Ahdulhafiz Jalolov uchun 505 ming 161 saylovchi yoki 4.17 foiz saylovchi ovoz berdi.

O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risida" gi Qonunining 35-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi Birinchi Prezidentimiz Islom Abdug'aniyevich Karimovning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga saylanganligi to'g'risida qaror qabul qildi.

2007 yil 23 dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi bo'lib o'tdi. Saylov muqobillik asosida mamlakatimiz Konstitutsiyasi va saylov qonunchiligida belgilangan demokratik tamoyillarga to'la muvofiq tarzda o'tdi. Unda O'zbekiston

Xalq demokratik partiyasi, O‘zbekiston “Adolat” sotsial-demokratik partiyasi, Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati — O‘zbekiston Liberal-dekmokratik partiyasi, shuningdek, saylovchilar tashabbuskor guruhidan nomzodlar ishtirok etdi.

14 ta saylov okrugi, 8266 ta saylov uchastkasi aloqa vositalari, kompyuter va orgtexnika, saylov qonunchiligi me‘yorlariga oid adabiyotlar bilan ta‘minlandi. Mamlakatimizning barcha hududlarida okrug va uchastka saylov komissiyalari a‘zolari uchun o‘quv seminarlar tashkil etildi. Saylovchilar, avvalo, birinchi marta ovoz berayotgan saylovchilarning huquqiy savodxonligini oshirish maqsadida saylov komissiyalari tomonidan ko‘plab uchrashuvlar, seminarlar, jumladan, televideniye va bosma ommaviy axborot vositalaridan keng foydalangan holda o‘tkazildi.

Shuningdek, saylov jarayonining qariyb 23 ming 300 nafar kuzatuvchi ishtirokida kuzatib borilishi ham saylovning ochiq va oshkora o‘tishini ta‘minladi. Beshta xalqaro tashkilot — MDH, EXHT, SHHT, YevrAzES, IKT, 30 dan ortiq xorijiy mamlakatlardan kelgan kuzatuvchilar, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentligiga nomzod ko‘rsatgan siyosiy partiyalar va saylovchilar tashabbuskor guruh vakillari saylovni kuzatib bordi. Bundan tashqari, saylov jarayonini yoritishda 300 nafarga yaqin mamlakatimiz va xorijiy jurnalistlar ishtirok etdi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi yakunlariga ko‘ra, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov 13 million 8 ming 357 yoki saylovda qatnashgan saylovchilar umumiy sonining 92,1 foizi ovozini oldi. Asliddin Rustamov 468 ming 64 ovoz — ovoz berishda ishtirok etgan saylovchilar umumiy sonining 3,17 foizi, Akmal Saidov 420 ming 815 ovoz - 2,85 foizi, Dilorom Toshmuhamedova 434 ming 111 ovoz — 2,94 foizi miqdorida ovozga ega bo‘ldi. Bunda byulletenlarning 2,94 foizi haqiqiy emas, deb topildi.

O‘zbekiston mustaqilligining tarixan qisqa davri mobaynida erishilgan yutuqlar bevosita Birinchi Prezidentimiz Islom Abdug‘aniyevich Karimov nomi bilan bog‘liq. Buni quyidagilarda ko‘rish mumkin:

Birinchidan, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub burilishlar va tarixiy o‘zgarishlarning rahnamosi, O‘zbekiston mustaqilligining tashabbuskori va milliy davlatchiligimizning asoschisidir.

Ikkinchidan, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov demokratik talablar va xalqaro mezonlarga javob beradigan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy muallifi va uni hayotga tatbiq etishning kafolati sifatida markaziy hokimiyat va uning joylardagi bo‘g‘inlarini isloh qilish, davlat, jamiyat va inson manfaatlarini uyg‘unlashtirishga qaratilgan butunlay yangi siyosat ishlab chiqib, uni hayotga tatbiq etdi.

Uchinchidan, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov xalqimizning o‘ziga xos xususiyatlari hamda ilg‘or jahon tajribalarini umumlashtrish asosida yangi iqtisodiy islohotlar modelini ishlab chiqdi. Bu rivojlanish yo‘li iqtisodiyotning siyosatdan ustunligi. Qonun ustuvorligi, o‘tish davrida davlatning bosh islohotchilik roli, islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish, kuchli ijtimoiy himoya kabi mashhur besh tamoyilni o‘z ichiga oldi va u dunyoda “O‘zbek modeli” sifatida tan olindi.

To‘rtinchidan, O‘zbekiston davlatining hududiy yaxlitligini, sarhadlarimiz daxlsizligini himoya qilishga qodir Quralli Kuchlar, Chegara va Ichki Qo‘shinlarni Oliy Bosh qo‘mondoni va davlat rahbari sifatida tubdan islohot etdi va unga boshchilik qildi.

Beshinchidan, o‘tgan yillar mobaynida Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov KPSS Markaziy Komiteti boshchiligidagi kuchlar O‘zbekistonda adolatsizlik va tazyiqlarni avj oldirgan davrda o‘zbek nomini nohaq kamsitishlardan, tahqirlardan himoya qilish va xalqimizning milliy g‘ururini tiklashda fidoyilik namunasini ko‘rsatdi, o‘zbek nomini dunyoga tanitdi.

Oltinchidan, xalqimiz ma’naviy qadriyatlariga hurmat va ehtirom bilan munosabatda bo‘lish, ularni asrab-avaylash va rivojlantirish, muqaddas dinimizni, urf-odatlarimizni, bebaho tarixiy merosimizni hayotga qaytarishni davlat siyosati darajasiga ko‘tardi va odamlar ongida yangi milliy g‘oya, milliy mafkura asoslarini shakllantirish va mustahkamlash ishiga rahnamolik qildi.

Yettinchidan, mohiyat — e’tiboriga ko‘ra mutlaqo yangi ta’lim tizimini, Kadrlar tayyorlash milliy Dasturini yaratish va uni amalga oshirishda bevosita yetakchilik qildi.

Sakkizinchidan, mahallaning davlat va jamiyat boshqaruvining nufuzini oshirish, vakolatlarini kengaytirish, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organi sifatida uni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash tashabbuskori bo‘ldi. Shu bilan fuqarolik jamiyatini barpo etishda mustahkam zamin yaratilmoqda.

To‘qqizinchidan, yurtimizning barcha shahar-qishloqlarida qad rostlayotgan noyob inshootlar, ulkan bunyodkorlik ishlari, ulug‘ ajdodlarimiz nomi bilan bog‘liq bo‘lgan me’moriy majmualar hevosita Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov nomi bilan bog‘liq.

Muxtasar qilib aytganda, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov O‘zbekiston davlati va davlatchiligini barpo qilish, demokratik fuqarolik jamiyati qurish asoslarini yaratdi. Yangi asrda mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy yo‘nalishlarini ishlab chiqdi. Yurtimizning yorug‘ istiqboli yo‘lida ko‘p millatli xalqimizni birlashtirib, uni ulug‘ maqsadlar sari boshlab bordi.

ADABIYOTLAR:

- 1.Mirziyoyev Sh.M.Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz.T.1. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 2.Mirziyoyev Sh.M.Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 3.Mirziyoyev Sh.M.Qonun ustuvorligi va inson ma’nfatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi ma’ruzasi. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.

- 4.Mirziyoyev Sh.M.Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 5.Karimov I.A.Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat. T. 14. - Toshkent: O‘zbekiston, 2006.
- 6.Karimov I.A.Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch. -Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
- 7.Karimov I.A.O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
- 8.Karimov I.A.Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo‘lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. - Toshkent: O‘zbekiston. 2015.
- 9.Mustaqil O‘zbekistan tarixining dastlabki sahifalari. - Toshkent, 2000.
- 10.Erkayev A.O‘zbekiston yo‘li. - Toshkent: Ma’naviyat, 2011.
- 11.Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at // M.Abdullayev va boshqalar: to‘ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: Sharq, 2006.
- 12.Mustaqil O‘zbekiston tarixi.Mas’ul muharrir A.Sabirov. - Toshkent: Akademiya, 2013.
- 13.Azizxo‘jayev A.A.Mustaqillik: kurashlar, iztiroblar, quvonchlar. - Toshkent: 2001.
- 14.Azizxo‘jayev A.A. Chin o‘zbek ishi. - Toshkent, 2003.
- 15.Axmedov E.O‘zbekiston shaharlari mustaqillik yillarida. - Toshkent: Abu Ali ibn Sino nashriyoti, 2002.
- 16.Islomov Z.M.O‘zbekiston modernizatsiyalash va demokratik taraqqiyot sari. - Toshkent: O‘zbekiston, 2005.
- 17.Levitin L.O‘zbekiston tub burilish pallasida. - Toshkent: O‘zbekiston, 2005.
- 18.Usmonov Q.O‘zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi. – Toshkent: Moliya, 2003.
- 19.O‘zbekiston mustaqillik yillarida. - Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
- 20.O‘zbekiston tarixi.R.H.Murtazayevaning umumiy tahriri ostida. – Toshkent, 2005.
- 21.Murtazayeva R.H.O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. - Toshkent: Mumtoz so‘z, 2019.
- 22.Yunusova X.O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va ma’naviy jarayonlar (XX asr 80-yillari misolida). - Toshkent: Abu matbuot-konsalt, 2009.
- 23.Bobojonova D.O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar (70-80 yillar misolida).Qo‘llanma. – Toshkent: Sharq, 1999.
- 24.Qoraqalpog‘iston tarixi (1917-1994 yy.). - Nukus, 1995.
- 25.G‘ulomov S., Ubaydullayeva R., Ahmedov E.O‘zbekiston. -Toshkent: Mehnat, 2001.
- 26.O‘zbekiston tarixi (1917-1991 yillar). 2 tom. Mas’ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O‘zbekiston, 2019.

4.Mavzu.O‘zbekistonning o‘ziga xos istiqlol va taraqqiyot yo‘li.

Reja:

1. Mustaqil taraqqiyotning dastlabki bosqichidagi muammolar.
2. O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'lini tanlashi. Taraqqiyotning "O'zbek modeli" va uning o'ziga xos xususiyatlari.
3. O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy rivojlanish strategiyasi: yangilanish va taraqqiyot yo'li. O'zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan strategiya asoslari.
4. Mustaqillik – me'yoriy-huquqiy asoslarining yaratilishi. Yangi Konstitutsiyaning qabul qilinishi va uning tarixiy ahamiyati. Davlat ramzlari.

Tayanch tushunchalar

O'ziga xos taraqqiyot yo'li, "O'zbek modeli", Davlat bosh islohotchi, qonun ustuvorligi, kuchli ijtimoiy siyosat yuritish, bozor iqtisodiyoti, rivojlanish strategiyasi, Konstitutsiya, umumxalq muhokamasi, referendum, davlat ramzlari.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng kun tartibida jahon andozalariga mos keladigan davlat qurish, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohada tub islohotlarni amalga oshirish, ulami qonun bilan mustahkamlaydigan huquqiy tizimni vujudga keltirish vazifasi turar edi. Chunki sobiq sotsialistik tuzumga xos ijtimoiy munosabatlar va jarayonlar endilikda respublikada barpo qilinajak yangi jamiyat manfaatlariga mos kelmas edi. Mulkchilik, mulkka egalik qilish va uni boshqarish, ishlab chiqarish omillari, bozor mexanizmi, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotini normal izga solish ana shunday jiddiy yangilanishlarni taqozo etar edi.

Shuni ham aytish kerakki, jahonda hamma mamlakatbop ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning tamoyillari, barcha uchun tavsiya etish lozim bo'lgan tayyor andozalari hech qachon bo'lmagan va bo'lmaydi ham. Shu bilan birga rivojlanishning madaniy, ma'rifiy, tarixiy jihatdan asrlar mobaynida shakllangan an'analari mavjud bo'lgan O'zbekistonday qadimiy makonda o'ziga xos yo'l tanlash uchun ancha-muncha izlanish lozim edi. Biroq, vaqtni boy bermay, tezkorlik bilan ish tutish lozim edi. Shuning uchun ham **"Mustaqil O'zbekiston tug'ilgan kuniyoq oyoqqa turishga, o'zi yurishga majbur edi"**.

Yana shuni ta'kidlash darkorki, O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan paytda mamlakat ichkarisida bo'lgani kabi uning tashqarisida ham unga ishonmaydigan, shubha bilan qaraydiganlar bor edi. Hatto sobiq markazdagi ayrim "bashorat" lar O'zbekistonga nisbatan "O'zlaringni Mustaqil boshqarishga, Mustaqil davlat qurishga qodir emas- sizlar", "Sizlar mute, qaram xalqsizlar", "Sizlar uchun biz fikrlaymiz, nazariya yaratamiz, sizlar esa bajarasizlar, xolos" deb shovinistlarча g'arazgo'ylik qilsa, mamlakat ichkarisidagi ayrim toifalar o'rtasida "Endi

O‘zbekiston qanday yo‘ldan boradi? Qanday jamiyat quradi? Markazsiz yashay oladimi? Respublikada ijtimoiy-siyosiy barqarorlik ta‘minlanadimi?” — qabilidagi savollar paydo bo‘lgan edi. Unga har kim o‘zicha javob qidirar edi.

Tabiiyki, ana shunday ziddiyatli va murakkab bir paytda O‘zbekiston uchun o‘ziga xos istiqlol va taraqqiyot yo‘lini tanlash, yangi jamiyat barpo qilish uchun o‘z andozasini ishlab chiqish g‘oyat dolzarb va ahamiyatli edi. O‘z navbatida bunday vazifani uddalash O‘zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy vaziyat, odamlar o‘rtasida tarkib topgan niunosabatlar, ularning dunyoqarashi, jumladan, diniy e‘tiqodi, ruhiyati va xulq-atvor normalari shuni taqozo etardi. Ayni chog‘da, O‘zbekistonning o‘z ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish andozasini ishlab chiqishda rivojlangan mamlakatimizning ko‘p asrlik tajribasini o‘rganish, ularning foydali tomonlarini o‘zlashtirish bilan birga O‘zbekiston xalqining turmush tarzi va an‘analariga ham tayanish lozim edi.

Shuning uchun ham O‘zbekiston mustaqilligining dastlabki kunidanoq, **“jahon va o‘zimizning amaliyotimizdan olingan barcha unumli tajribani rad etmagan holda o‘z ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-huquqiy taraqqiyot yo‘lini tanlab olishga kirishdi”**.

Albatta, mamlakat hayot-mamot bosqichida turgan bir paytda uning yangi jamiyatga o‘tishi bilan bog‘liq vazifalarni bajarish davlat rahbaridan yangi sharoitga mos boshqaruv tizimini ishlab chiqishni, jamiyatning iqtisodiy asosini vujudga keltirishni taqozo qiladi. Aholining barcha toifalarini yagona maqsad atrofida birlashtiruvchi g‘oyalar tizimini yaratishni talab etardi. O‘zbekistonning o‘ziga xos taraqqiyot yo‘li ana shu tarzda shakllandi. Mamlakat mustaqilligining tashabbuskori va rahnamosi sifatida Prezident xuddi ana shunday paytda o‘zining qat‘iy, ilmiy jihatdan asosli, hayotiy jihatdan yashovchan xulosalarini o‘rtaga tashladi.

Hali sobiq ittifoq mavjud bo‘lgan davrda Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov respublika rahbarligiga kelgan vaqtdan boshlab respublikaning ijtimoiy-siyosiy hayotida jiddiy ravishda yangilanishni, tub o‘zgarishlarni boshlab yuborgan edi.

1990 yil mart oyidayoq sobiq ittifoq respublikalari ichida birinchilardan bo‘lib, O‘zbekistonda Prezidentlik boshqaruvining tashkil etilishi, g‘oyaviy qarashlari, siyosati yangilanayotgan jamiyatga mos bo‘lmayotgan O‘zbekiston Kompartiyasini Xalq demokratik partiyasiga aylantirilishi, hokimiyatning asta-sekin va izchillik bilan partiya idoralaridan Prezident, hukumat, mahalliy idoralar qo‘liga o‘tishi, o‘zbek tiliga davlat tili maqomi berilib, milliy qadriyatlarining tiklana boshlagani O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li shakllanayotganini ko‘rsatar edi.

O‘zbekiston mustaqil bo‘lgach, Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimovning respublika rahbari sifatida xalq oldidagi mas‘uliyati yana ham oshdi. U endi markazga bog‘liq bo‘lmagan holda, butun muammolarni o‘zi hal qilishga, har qanday ziddiyatlarga yuzma-yuz turib, faoliyat ko‘rsatishga majbur edi. Ana shunday qarama-qarshiliklar qurshovida uning katta siyosatchi sifatidagi rahbarlik mahorati kun sayin shakllanib, yangi mazmun kasb eta bordi.

Birinchi Prezidentimiz Islom Abdug‘aniyevich Karimov umumxalq ovoz berish yo‘li bilan mamlakat Prezidenti etib saylanganidanoq o‘zining butun amaliy faoliyatida xalq va vatan manfaatini nazarda tutib faoliyat ko‘rsatdi. U Oliy Kengashning 1992

yil 4 yanvarda bo‘lib o‘tgan navbatdan tashqari IX sessiyasida shunday degan edi: **“Menga qanday yuksak mas’uliyat yuklanganini his qilgan holda xalqning munosib turmush kechirishi uchun qanday yo‘llar tanlaganimiz haqida ba’zi fikrlar bilan o‘rtoqlashmoqchiman.**

Xalq iqtisodiyotni barqarorlashtirish uchun qat’iy harakatlar qilishni kutyapti. O‘tmish qoldiqlari xalq yelkasiga og‘ir yuk bo‘lib qolgan. Eng muhim vazifalardan biri xalqning baxtli hayotini ta’minlashdir. Prezident shiddat bilan kirib kelayotgan bozor zarbalariga bardosh beruvchi, yordamga muhtoj kishilarni o‘z homiyligiga olishi kerak. Bular— ko‘p bolali, kam ta’minlangan oilalar, nogironlar...

Bundan keyin ham biz uchun shu tamoyil qat’iy bo‘lib qolaveradi”.

Prezident Oliy Kengashning mazkur sessiyasida Dastur ahamiyatiga molik bo‘lgan davlat siyosatining strategiyasini aniq-ravshan ko‘rsatib berdi. Millatlararo munosabatlarni barqarorlashtirish, fuqarolarga erkinlik berish, jamiyatda ma’naviy yangilanish uchun barcha sharoitlar yaratish lozimligini, yosh avlod tarbiyasiga katta e’tibor berish kerakligini, huquqiy davlatda qonun ustuvor bo‘lishini alohida ta’kidladi.

Tabiiyki, ushbu qoidalar O‘zbekiston istiqloli va taraqqiyotining asosiy yo‘llarini belgilab berish uchun asos bo‘lib xizmat qildi. Masalaga ana shunday yondashish — mustaqillikning ilk kunlaridanoq aniq tartib-intizomga rioya qilish, qonun ustuvorligiga intilish mamlakatda eng murakkab paytlarda barqarorlikni ta’minlashda muhim omil bo‘ldi.

Davlat O‘zbekistonning mustaqil taraqqiyot yo‘lini ishlab chiqar ekan, o‘tmishdan, sobiq sovet tuzumidan meros bo‘lib qolgan tajribadan saboq chiqardi. Ayni chog‘da 90-yillar boshlarida, ya’ni mustaqil taraqqiyotning dastlabki yilida amalga oshirilgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqur tahlil qildi. Shu asosda soxta inqilobiy sakrashlarsiz, fojiali oqibatlarsiz va ijtimoiy larzalarsiz, evolutsion yo‘l bilan dinamik taraqqiyot yo‘liga o‘tish — tanlab olingan yo‘lning asosiy mazmun va mohiyatidir, - degan xulosaga keldi.

Ma’lumki, o‘zbek xalqi azaldan jamoa bo‘lib, uyushib yashashga odatlangan, to‘yda ham, azada ham yonma-yon turib, oddiy kunlarda bir-biriga ko‘maklashgan. Kattalarni hurmat qilish, oila va farzandlar to‘g‘risida g‘amxo‘rlik ko‘rsatish, millatidan qat’i nazar odamlarga xayrixohlik, o‘zgalarga yordam tuyg‘usi o‘zbek xalqiga tarixan xosdir.

Shuning uchun ham Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov 1992 yil 2 iyulda O‘zbekiston Oliy Kengashining X sessiyasida “Istiqlol yo‘llari va muammolari” mavzuida nutq so‘zlar ekan, **“Biz ijtimoiy taraqqiyot va yangilanish borasida o‘z yo‘limiz bor, deb e’lon qildik. Bozor iqtisodiyotiga o‘tar ekanmiz, milliy-tarixiy turmush tarzimizni, xalqimiz urf-odatlarini, an’analарimizni, kishilarning fikrlash tarzini hisobga olamiz”**, - dedi va tub islohotlarni amalga oshirish borasida dastlabki tamoyilini belgilab berdi.

Ikkinchidan, respublikadagi o‘ziga xos ma’naviy-ruhiy vaziyatdan kelib chiqib ish tutildi. Chunki O‘zbekiston aholisi va mehnat resurslari yildan-yilga o‘sib boruvchi mintaqa hisoblanadi. Ushbu omilning ahamiyatiga e’tibor berar ekan, Birinchi

Prezident shunday dedi: “Xalqimizning 60 va hatto, undan ko‘proq foizi qishloq joylarida istiqomat qiladi va ularning asosiy qismi dehqonchilik sohasida ishlaydi. O‘zbek zoti borki, o‘tirgan joyini sovitgisi kelmaydi. Bir joydan ikkinchi joyga ko‘chib yurishga xushi yo‘q. Mehnat resurslari va ishlab chiqarish korxonalarini joylashtirishda xuddi shu vaziyatni ham e‘tiborda tutish kerak.

Xulosa shuki, qishloq joyda va rayon markazlarida mavjud bo‘lgan ortiqcha ishchi kuchini shaharga olib kelish shart emas, balki yangi, ixcham, zamonaviy korxonalarni qishloq joylariga, rayon markazlariga olib borib qurishimiz zarur. Sodda qilib aytganda, odamlarni ishxonaga emas, ishxonani odamlarga yaqinlashtirish lozim”.

Uchinchi dan, O‘zbekiston taraqqiyot yo‘lini ishlab chiqishda respublikaning qulay jug‘rofiy-siyosiy imkoniyati hisobga olindi.

Darhaqiqat, tarixan O‘zbekistonning hozirgi hududi juda ko‘hna savdo yo‘li - Buyuk ipak yo‘li tutashgan, mag‘rib-u mashriqni bir-biriga bog‘lab turgan, turli qarashlardagi xalqlarni yaqinlashtirgan, jo‘shqin tashqi aloqalar va turli madaniyatlarning bir-birini o‘zaro boyitish jarayoni kechgan hududdir. Ana shu boy, tarix sinovlaridan o‘tgan tajribalarni davom ettirish, undan samarali foydalanish yo‘li tutildi. Demakki, mintaqalararo aloqalar, dunyoviy integratsiyani yo‘lga qo‘yishga kirishildi.

To‘rtinchi dan, O‘zbekistonning bozor munosabatlariga o‘tishida ijtimoiy ong, ijtimoiy psixologiya masalasini hisobga olish lozimligi ham ko‘rsatib berildi.

Chunki, sho‘rolar davrida kishilar ongida ijtimoiy tenglik tushunchasi, ya‘ni yaxshi ishlasam ham, yomon ishlasam ham davlat bari bir boqadi, degan fikr shakllanib, boqimandalik kayfiyatiga tushib qolgan, mulkka egalik tuyg‘usidan uzoqlashgan edi. Bu, alhatta, kishilarning mehnatga intilishini so‘ndirar, ish natijasi uchun mas‘uliyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatar edi. Ularda boqimandalik, tekinxo‘rlik illatlarini chuqurlashtirar edi. Shuning uchun, bozor munosabatlariga o‘tishda odamlardagi mana shu kayfiyatni e‘tiborga olish kerak, deb hisoblandi. Islohotlar davrida xususiyashtirish jarayonining chuqurlashishi, mamlakatda mulkdorlar sinfini shakllantirish sari dadil qadamlar qo‘yilishi mana shu omildan kelib chiqqan xulosadir.

Beshinchi dan, hukumat mustaqil O‘zbekiston siyosatini belgilashda islom diniga munosabatni tubdan o‘zgartirish lozimligini qayta-qayta uqtirdi. Chunki din turmush tarzimizga o‘chmas muhrini bosgan. Dinga nisbatan ijobiy munosabat tashqi siyosatimizda, ayniqsa, musulmon davlatlari bilan o‘zaro aloqalarimizni kengaytirishda katta ahamiyatga ega, — deb ko‘rsatadi.

Oltinchi dan, O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy va siyosiy mustaqilligini himoya qilish va ta‘minlash imkonini beradigan boy moddiy-ma‘naviy hamda ishlab chiqarish potensialiga va kadrlar qudratiga ega mamlakat ekanligidir. Endi hamma gap ana shu imkoniyatlardan unumli foydalanishda edi.

Ushbu xulosalar Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan muntazam to‘ldirilib, qadam-baqadam yangi qoida va yo‘l-yo‘riqlar bilan boyitib borildi. Xususan, 1992 yil avgust oyi oxirida O‘zbekiston Mustaqilligining bir yilligi tantanalari arafasida Prezidentning “**O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li**” nomli O‘zbekiston mustaqilligining nazariy asoslari chuqur tahlil etilgan asari

nashrdan chiqdi. Ushbu risola keng jamoatchilik tomonidan ma'naviy hayotdagi yangilik va muhim qo'llanma sifatida kutub olindi. Unda O'zbekiston istiqlolining ham nazariy, ham amaliy muammolari ilmiy jihatdan o'rganilib, jamiyat siyosiy rivojining, iqtisodiy taraqqiyotining, ma'naviy poklanishining asosiy yo'l-yo'riqlari yangicha mushohada va yondashuv bilan ko'rsatib berildi.

Ma'lumki, jahonning deyarli barcha mamlakatlarida jamiyatning bir holatdan ikkinchi bir holatga o'tish jarayoni bir necha muhim ijtimoiy muammolar bilan uzviy bog'liq.

Bular:

- davlatning islohotlarni o'tkazishdagi rahnamolik roli;
- jamiyatning moddiy, ma'naviy va ijtimoiy imkoniyatlarini safarbar etish;
- o'rta hol sinfni shakllantirish;
- xalqaro hamkorlikni yanada takomillashtirish masalalaridir.

Ta'bir joiz bo'lsa, bu omillarning bosqichma-bosqichligi, ularning ahamiyati, shuningdek, ulardan alohida, har birining va barchasi bir butun bo'lgan holatda beradigan samaradorligi har xil sabablarga bog'liq.

Lekin, o'tish davrining eng muhim omili, bu kuchli davlatni barpo etishdir. Bunday davlatsiz mavjud ijtimoiy imkoniyatlarni safarbar etish ham, o'rta hol sinfni shakllantirish ham, xalqaro munosabatlarda muvaffaqiyatlarga erishish ham mumkin emas.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'lini ishlab chiqar ekan, avvalo, mamlakatda yaratilajak jamiyat qanday mazmun kasb etishiga e'tibor berdi va uning fikricha, O'zbekistonda bunyod etiladigan jamiyat barcha "izm" lardan va u qanday nomlanishidan qat'i nazar adolatli, xalqchil, insonparvar jamiyat bo'lmog'i lozim edi.

Shuning uchun ham, respublika ichki va tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlari pirovard natijada chinakam mustaqil O'zbekistonda yangi, adolatli jamiyat barpo etishga qaratildi. **"Respublikada sobitqadamlik bilan xalqchil, adolatli jamiyatni bunyod etish - bosh vazifadir, — deb uqtiradi Prezident. Bu boradagi fikrini davom ettirib u "O'zbekiston — kelajagi buyuk davlat. Bu — mustaqil, demokratik, huquqiy davlatdir. Bu — insonparvarlik qoidalariga asoslangan, millati, dini, ijtimoiy ahvoli, siyosiy e'tiqodlaridan qat'i nazar fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini ta'minlab beradigan davlatdir. Xalq davlat hokiraiyatining manbayidir"**, - degan qoidani ilgari surdi. Bu Mustaqillikning bir yilligi arafasidayoq qat'iy qilib o'rta tashlangan davlat siyosati edi. Shuningdek, yangilangan jamiyat har bir a'zosining siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy turmush tarzini kafolatlovchi yo'llarni ham ko'rsatib berdi. Jumladan,

siyosiy sohada bu:

- xalq, ham bevosita, ham o'z vakillari orqali davlat hokimiyatini amalga oshirishda to'liq ishtirok etishi lozimligini,
- hokimiyat bo'linishining jahon tan olgan qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'linish tamoyilini joriy etish asosida demokratiyani chuqurlashtirish hamda milliy davlatchilikni barpo qilishni;
- jamiyatning siyosiy tizimini, davlat idoralarining tuzilmasini tubdan yangilashni;

— barcha fuqarolarning qonun oldidagi huquqiy tengligini va qonunning ustunligini ta'minlashni;

— bir mafkuraning, bir dunyoqarashning yakka hokimligidan voz kechish, siyosiy tashkilotlar, mafkuralar va fikrlar xilma-xilligini tan olishni;

— demokratiyaning qonuniy tarkibi sifatida ko'ppartiyaviylikni shakllantirishni;

— O'zbekistonda tug'ilib, uning zaminida yashayotgan, mehnat qilayotgan har bir kishi, milliy mansubligi va e'tiqodidan qat'i nazar respublikaning teng huquqli fuqarosi bo'lishga erishishni bildiradi.

Iqtisodiy sohada esa bu:

— milliy boylikning ko'payishini ta'minlaydigan barqaror, rivojlanib boruvchi iqtisodiyotni barpo etishni;

— ijtimoiy jihatdan yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini bosqichma-bosqich shakllantirishni;

— mulk egalari huquqlarining davlat yo'li bilan himoya qilishini ta'miniash va barcha mulkchilik shakllarining huquqiy tengligini qaror toptirishni;

— iqtisodiyotni o'ta markazlashtirmasdan korxonalar va tashkilotlarning Mustaqilligini kengaytirishni, davlatning xo'jalik faoliyatiga bevosita aralashuvidan voz kechishni;

ijtimoiy va ma'naviy sohada bu:

— insonparvarlik g'oyalariga sodiqlikni, inson, uning hayoti va shaxsiy daxlsizligi, erkinligi, qadr-qimmatini, yashash joyini tanlash huquqi saqlanib qolishini;

— ma'naviyatni qayta tiklashni;

— o'zbek tilini rivojlantirishni;

— hurfikrlilik, vijdon va din erkinligini qaror toptirishni;

— ijtimoiy adolat qoidalarini ro'yobga chiqarish, aholining eng nochor qatlamlari - keksalar, nogironlar, yetim-yesirlar, ko'p bolali oilalar, o'quvchi-yoshlarning davlat tomonidan iqtisodiy muhofazaga bo'lgan kafolatli huquqlarini ta'minlashni;

— odamlarning iste'dod qobiliyatlarini namoyon etish uchun shart-sharoit yaratish, ma'naviy mulkni himoya qilishni bildiradi, deb ta'kidlandi **“O'zbekistonning o'z istiqbol va taraqqiyot yo'li”** nomli kitobda.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning O'zbekistonni huquqiy demokratik davlat sifatida qaror toptirishning yuqoridagidek dasturiy qoidalarini, mamlakatning bozor munosabatlariga o'tishi, ichki va tashqi siyosatni shakllantirish tamoyillari, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning asosiy ustuvorliklari va yo'nalishlari jahon tajribasini yanada rivojlantirdi va ularni yangi qoidalar bilan boyitdi.

Prezident yangilanayotgan jamiyat mazmun-mohiyatini ko'rsatish bilan birga dolzarb vazifa qilib, eng avvalo ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiga o'tish masalasini qo'ydi. Faqat iqtisodiy baquvvat davlatgina kuchli bo'ladi va u har qanday islohotlarga qodir bo'ladi, degan g'oyani ilgari surdi.

Shuning uchun ham Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov **“O'zbekiston — bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li”** asarida (1993-yil.) **“O'zbekiston o'zi uchun tanlab olgan yo'l ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan, respublikaning manfaatlariga, shart-sharoitlari va xususiyatlariga eng ko'p darajada mos keladigan bozor iqtisodiyotini shakllantirishga qaratilgandir.**

Ayni mana shunday yo‘l O‘zbekiston xalqining munosib turmushini, uning huquqlari va erkinliklarini kafolatlashi, milliy an‘analari va madaniyatining qayta tiklanishi, insonni shaxs sifatida ma‘naviy axloqiy kamol topishini ta‘minlashi mumkin”, — deb qat’iy ko‘rsatib bergan edi.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov mamlakatning dastlabki yillardagi rivojlanish jarayonlarini chuqur tahlil qilib, O‘zbekiston davlat qurilishi va iqtisodiyotini isloh qilish dasturining o‘zagi sifatida quyidagi beshta asosiy qoidani o‘rtaga tashladi:

Birinchidan, iqtisodiy islohotlar hech qachon siyosat ortida qolmasligi kerak, u biror mafkuraga bo‘ysundirilishi mumkin emas. Buning ma‘nosi shuki, iqtisodiyot siyosatdan ustun turishi kerak. Ham ichki, ham tashqi iqtisodiy munosabatlarni mafkuradan holi qilish kerak.

Ikkinchidan, o‘tish davrida davlat bosh islohotchi bo‘lishi lozim. U islohotlarning ustuvor yo‘nalishlarini belgilab berishi, o‘zgartishlar siyosatini ishlab chiqishi va uni izchillik bilan o‘tkazishi shart.

Uchinchidan, qonun, qonunlarga rioya etish ustuvor bo‘lishi lozim. Buning ma‘nosi shuki, demokratik yo‘l bilan qabul qilingan yangi Konstitutsiya va qonunlarni hech istisnosiz hamma hurmat qilishi va ularga og‘ishmay rioya etishi lozim.

To‘rtinchidan, aholining demografik tarkibini hisobga olgan holda kuchli ijtimoiy siyosat o‘tkazish.

Bozor munosabatlarini joriy etish bilan bir vaqtda aholini ijtimoiy himoyalash yuzasidan oldindan ta‘sirchan choralar ko‘rilishi lozim. Bu bozor iqtisodiyoti yo‘lidagi eng dolzarb vazifa bo‘lib keldi va bundan keyin ham shunday bo‘lib qoladi.

Beshinchidan, bozor iqtisodiyotiga o‘tish obyektiv iqtisodiy qonunlar talablarini hisobga olgan holda, yaqin o‘tmishimizdagi “inqilobiy sakrash” larsiz, ya‘ni evolutsion yo‘l bilan puxta o‘ylab, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak.

Ana shu muhim qoidalar O‘zbekistonning Mustaqil rivojlanish va taraqqiyot yo‘liga asos qilib olindi, yangi jamiyatga o‘tish davrining negizini tashkil etdi. O‘tgan davr mobaynida bu qoidalarning amalga oshirilishi respublikada ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni, eng muhimi, bozor munosabatlarini joriy etish yo‘lidan izchil harakat qilishni ta‘minladi.

O‘zbekiston hukumatining bozor munosabatlariga bosqichma-bosqich o‘tish haqidagi tamoyili vaqt o‘tgani sayin o‘zining hayotiy qiymatini, siyosiy kuchini ko‘rsatdi. Binobarin, bular yetakchi tamoyillar sifatida tan olindi. Chunki ular iqtisodiy islohotlarning butun ichki mantiqini, rivojlanish yo‘lini va xarakterini belgilab berdi. Darhaqiqat, O‘zbekistonning bozor munosabatlariga bosqichma-bosqich o‘tishi bir tomondan, avvaldan meros bo‘lib qolgan ijobiy tajribalarni chuqur o‘zlashtirish imkonini berdi, ikkinchi tomondan esa isloh qilishning asosiy bosqichlarini aniq ajratib berdi. Bu bosqichlarning har biri uchun konkret maqsadlarni, ularga erishish vositalarini belgilab olishga sharoit yaratdi. Aniqrog‘i, bu tamoyil “yangi uy qurmay turib, eskisini buzmaslik” haqidagi xalqning dono fikriga asoslanganini ko‘rsatadi.

Xususan, jahon jamoatchiligi tomonidan atroflicha o‘rganilayotgan “O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida” kitobida iqtisodiyotni tubdan isloh qilishga doir beshta tamoyil ahamiyatiga yana bir bor to‘xtaladi. Xususan, bozor munosabatlariga bosqichma-bosqich o‘tishning O‘zbekiston uchun naqadar

afzalliklariga alohida urg'u beradi. Jumladan, "bir bosqichni tamomlagandan keyingina, zarur shart-sharoitlarni yaratib, yangi bosqichga o'tish mumkin, — deydi Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov. Har bir bosqichda tafakkurimizni o'stirib, erishilgan real natijalar bilan odamlarni yangi tuzumning afzalligiga ishontribgina islohotlarni oxirigacha amalga oshira olamiz. Iqtisodiy strukturasi rivojlangan, samarali ijtimoiy munosabatlarga ega bo'lgan jamiyatni qura olamiz. Hozir biz kerakli yondashuvlarni, zarur ish maromini topdik, muayyan foydali tajriba orttirdik.

Dastlabki yakunlarni chiqarish, navbatdagi bosqichning vazifalari va ustuvor yo'nalishlarini belgilash zarur". Shuning uchun Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ushbu kitobning ikkinchi qismida mamlakatni iqtisodiy rivojlantirish borasidagi asosiy vazifalar — xususiylashtirish va raqobatchilik muhitini shakllantirish jarayonlarini chuqurlashtirish, makroiqtisodiy barqarorlikka erishish, milliy valyutani mustahkamlash, ijtimoiy kafolatlari kuchli bo'lgan demokratik davlatni shakllantirish vazifalarini belgilab beradi.

Jumladan, uning fikricha, mazkur masalaning ustuvor yo'nalishlari quyidagicha bo'lmog'i lozim:

birinchidan, iqtisodiy siyosatda dehqonchilikka, umuman qishloq hayotiga yetakchi tarmoq sifatida qarash;

ikkinchidan, milliy valyutani joriy qilish, uning qadrini muttasil oshirib borish;

uchinchidan, muirkchilikning barcha shakllariga erk berish, shaxsiy tashabbus va ishbilarmonlikka yo'l ochish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash;

to'rtinchidan, iqtisodni jonlashtirish uchun korxonalarni xususiylashtirish, bu jarayonni tobora chuqurlashtirish;

beshinchidan, o'tish madaniyati va qadriyatlarini tiklash ishlarini yo'lga qo'yish va bu borada izchil tadbirlarni amalga oshirish. Mustaqil O'zbekistonda davlat Mustaqilligini amalga oshirishning jamiyat rivojining hozirgi bosqichidagi ustuvor yo'nalishlaridir.

O'zbekiston davlat rahbari tomonidan ishlab chiqilgan yosh milliy Mustaqil davlatlar taraqqiyotiga doir ham nazariy, ham amaliy yo'nallishlar, ilmiy qoidalar, yo'l-yo'riqlar O'zbekiston Mustaqil rivojlanishining o'n besh yili davomida hayot sinovidan muvaffaqiyatli o'tdi.

Yuqoridagilarni umumlashtirib aytish mumkinki, mustaqillikka erishilgandan keyingi yillarda amalga oshirilgan islohotlar izchillik bilan o'z samarasini bermoqda. Buni jahon siyosatchilari va davlat arboblari ham tan olmoqdalar. Jumladan, AQSH Prezidentining milliy xavfsizlik masalalari bo'yicha maslahatchisi taniqli siyosatshunos Zbignev Bjezinskiy O'zbekistonda bo'ldi va mamlakatimiz aholisi bilan yaqindan tanishdi. U garchi 90 yillar boshida yozgan maqolalaridan birida "Keyingi 10-15 yil ichida O'zbekiston rivojlanishi qanday bo'ladi bilib bo'lmaydi, deb "bashorat" qilgan bo'lsa-da, qariyb 12 yildan keyin O'zbekistonda bo'lib yurtimizda amalga oshirilgan ishlarni yuqori baholadi va O'zbekistonning mintaqamizda muhim o'rin tutishini ta'kidlab, O'zbekiston bilan hamkorlik AQSH manfaatlarini uchun muhim ahamiyatga egaligini asoslab berdi.

"Islom Karimov — yangi O'zbekiston Prezidenti" deb nomlangan teran tahlil va mazmunga ega kitob mualliflari doktor Levitin va doktor Karlayl ko'p yillar

Markaziy Osiyo respublikalarida bo'lgan, mintaqadagi siyosiy vaziyat va iqtisodiy islohotlarning borishiga guvoh bo'lgan, mintaqaning o'ziga xos jihatlarini atroflicha o'rgangan kishilar sifatida o'z asarlarida O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlar samarasiga yuksak baho beradilar.

“Tasavvurimcha, — deb yozadi L.Levitin — dunyoda O'zbekiston misolida alohida sivilizatsiyaviy qiyofa kuchayishi bilan, o'ziga xos sivilizatsiyaviy o'z-o'zini anglashning o'sishi bilan ish ko'rayotir”.

Ko'rinib turibdiki.Markaziy Osiyodagi siyosiy va iqtisodiy vaziyatni chuqur tadqiq etib, har ikki xorijiy muallif “Islom Karimov o'tish davrining obyektiv omillarini inobatga olib, o'zbek xalqi sivilizatsiyasi xususiyatlaridan kelib chiqib ish tutdi, islohotlar o'zining ijobiy samarasini bera boshladi.Oqibatda bu holni mustaqil davlatlar taraqqiyoti uchun xos bo'lgan rivojlanishning **“O'zbek modeli”** degan jahon tan olgan yo'lga olib keldi”, deb baholaydi.

Darhaqiqat, mustaqillik yillarida O'zbekistonda jamiyatni rivojlantirish va uni ijtimoiy taraqqiy ettirishning o'tgan davriga nazar tashlar ekanmiz, bu davr mobaynida erishilgan har bir natija va yutuq haqli ravishda **“buguni va kelajagini o'z qo'li bilan bunyod etayotgan millionlab vatandoshlarimizning irodasi, aql-zakovati va fidokorona mehnati”** bilan bog'lash mumkin.Jumladan, jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy barqarorlik, millatlararo totuvlik, hududiy daxlsizlik va milliy xavfsizlik, tarixiy, milliy va axloqiy qadriyatlar hamda an'analarning tiklanishi, iqtisodiy taraqqiyot, shaharsozlik sohasidagi olamshumul o'zgarishlar, siyosiy hayotning erkinlashuvi, mamlakatimizning jahon hamjamiyati bilan integratsiyasidagi amaliy qadamlar islohotlardagi izchillik samarasi deyish mumkin.Ushhu fikrning tasdig'i sifatida Birinchi Prezidentimiz Prezident I.A.Karimovning 2003 yilda mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2004 yil iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishning asosiy yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasi majlisida qilgan ma'ruzasidagi quyidagi xulosani keltirish o'rinlidir: “O'tgan yil yakunlarining asosiy ko'rsatkichlarini chuqur va atroflicha tahlil qilar ekanmiz, quyidagi mulohaza va xulosalarni chiqarishimiz zarur, deb o'ylayman.

Mamlakatimizda makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy o'sish sur'atlarining izchilligi ta'minlanmoqda.Keyingi olti yil davomida yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'atlari har yili muntazam ravishda 4 foizdan ko'proq oshmoqda.O'tgan yili bu ko'rsatkich 4,4 foizni tashkil etdi.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki.O'zbekiston Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi davlatlari orasida 2001 yildayoq islohotlar hoshlangan 1990 yilga nisbatan yalpi ichki mahsulot hajmini oshirishga erishgan yagona mamlakatdir”.

Ma'lumki, har qanday jamiyat hayotida ro'y beradigan tub o'zgarishlar eng avvalo uning iqtisodiy jabhalarida yaqqol ko'zga tashlanadi.Chunki iqtisodiy munosabatlar jamiyatdagi siyosiy, ma'naviy, ijtimoiy jarayonlar va voqeliklarning uzviyligini, aloqadorligini ta'minlaydi.Tom ma'nodagi iqtisodiy taraqqiyotga erishish pirovardda jamiyatdagi siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy barqarorlikning shakllanishiga olib keladi. Shu ma'noda ham O'zbekistonda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, moddiy farovonlikka erishish masalalari har doim ustuvor jabha sifatida qaralib kelinmoqda.

Iqtisodiy islohotlarning birinchi bosqichi davrida iqtisodiy barqarorlikka erishish, mamlakat iste'mol bozorlarini to'ldirish, milliy ishlab chiqarishni rag'batlantirish masalalariga katta e'tibor qaratilib kelingan bo'lsa, 1995-2000 yillarga kelib import o'rnini bosuvchi mahsulot ishlab chiqarish, xorijiy investitsiyalarini keng jalb qilish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini barpo qilish bilan bog'liq tadbirlar asosiy o'rinni egalladi.

2000-2006 yillarda esa iqtisodiyotdagi umumiy holatning keskin o'zgarganligiga guvoh bo'lmoqdamiz. Chunonchi, endi asosiy e'tibor milliy eksport salohiyatini oshirish, mahalliy resurslarga tayangan holda ishlab chiqarish pirovardini tashqi va ichki bozorlarga yo'naltirish kabilarga qaratilmoqda. Bu borada, ayniqsa, kichik va o'rta biznes tuzilmalari iqtisodiyotning eng harakatchan, faol, shu bilan birga istiqbolli qatlamlari sifatida e'tirof etilmoqda. Ayni paytda O'zbekiston taraqqiyotining asosi bo'lmish xususiy va milliy investitsiya oqimlarining vujudga kelishi kichik va o'rta biznes tuzilmalarining bundan keyingi faoliyatiga bevosita bog'liq sanaladi. Shu jihatdan ham Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov 2006 yil yakuniga bag'ishlangan ma'ruzasida muhim ustuvor yo'nalish sifatida iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, uni erkinlashtirish, xususiylashtirish jarayonlarini yanada chuqurlashtirish, xorijiy sarmoyalarning faol ishtirokini ta'minlash, kichik va o'rta biznesga aholi farovonligi va daromadlari o'sishining, mamlakatda ishsizlik muammosini kamaytirishning yechimi sifatida qarash, boshlangan islohotlarni rivojlantirish, ularni mantiqiy davom ettirish ekanligiga alohida e'tibor berdi.

Chunonchi, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning 1999 yil birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 14-sessiyasidagi "O'zbekiston XXI asrga intilmoqda" nomli tarixiy ma'ruzasida yigirma birinchi asr arafasi va uning dastlabki davrida mamlakat rivojlanish strategiyasi, islohotlarni chuqurlashtirish va jamiyatni yangilash borasidagi oltita muhim va dolzarb xarakterga ega bo'lgan yangi yo'nalish va vazifalarni ilgari surdi. Chunonchi, mamlakat siyosiy, iqtisodiy hayotini, davlat va jamiyat qurilishini yanada erkinlashtirish bilan bog'liq bo'lib, bunda siyosiy sohani erkinlashtirish tushunchasini aholining siyosiy faolligini oshirish, jamiyatdagi siyosiy qatlamlar manfaatlari va qarashlari ortasidagi muvozanatni shakllantiruvchi izchil mexanizmlarni barpo qilish, barcha turdagi saylovlarda ko'ppartiyaviylik tamoyillarini takomillashtirishga qaratilgan muhim siyosiy-ijtimoiy tadbirlar bilan izohlash mumkin.

Davlat qurilishi va fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonlarini erkinlashtirish bilan bog'liq ko'zda tutilgan vazifalar pirovardini davlat hokimiyatining barcha tarmoqlari va tuzilmalarini (qonun chiqaruvchi, ijroiya va sud hokimiyati), qolaversa, munitsipal hokimiyat tuzilmalarini demokratlashtirish, ularning bir-biridan mustaqil holda ish tutishi tamoyillarini yanada takomillashtirish, davlat hokimiyati vakolatlarini bosqichma-bosqich munitsipal organlarga va nodavlat hamda fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish tuzilmalariga o'tkazib borish kabilar tashkil qiladi. Shu o'rinda fuqarolik jamiyatini barpo qilish g'oyasi Birinchi Prezidentimiz tomonidan O'zbekistonning davlat mustaqilligi e'lon qilingan dastlabki yillardanoq rivojlantirilib kelinganligini aytish joiz. Xususan, Yurtboshimiz o'zining birinchi

chaqiriq Oliy Majlisning I-sessiyasidagi “Demokratiya — bosh yo‘limiz” nomli ma‘ruzalarida bu masalaga keng urg‘u berib, **“Bugun biz qanday davlat qurayapmiz? Uning siyosiy va ijlimoiy negizi, uning qiyofasi qanday bo‘lishi kerak? Yangi demokratik jamiyat shakllanishida uning ta’siri qanday bo‘ladi?”** — degan savollarga javob topish, bu xususta atroflicha fikr yuritish fursati yetdi” — deya alohida ta’kidlagan edilar. Va ayni chog‘da bu savollarni mushohada qilishni davom ettirib, jamiyatimiz kelajagini quyidagicha bayon qildilar: **“Biz fuqarolik jamiyati qurishga intilmoqdamiz. Buning ma’nosi shuki, davlatchiligimiz rivojlana borgan sari boshqaruvning turli xil vazifalarini bevosita xalqqa topshirish, ya’ni o‘zini o‘zi boshqarish organlarini yanada rivojlantirish demakdir.**

Shu o‘rinda jamiyat siyosiy hayotini erkinlashtirish, fuqarolik jamiyati asoslarini barpo qilish vazifasining Prezident tomonidan keyingi 3-4 yil davomida ilgari surilgan ustuvor vazifalardan keng o‘rin egallashi kishini chuqurroq mulohaza yuritishga undaydi. Darhaqiqat, ushbu usluvor yo‘nalish Yurtboshimizning 1999 yildagi o‘n to‘rtinchi sessiyadagi ma‘ruzalarida ham, 2000 yil yanvar oyidagi ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisning birinchi sessiyasida ham, qolaversa, 2002 yildagi 9 sessiyadagi ma‘ruzalarida ham eng asosiy vazifa sifatida e’tirof etildi. Bu o‘rinda Birinchi Prezident quyidagilarga asoslandi:

Birinchidan, yuqorida ta’kidlanganidek, jamiyat hayotini erkinlashtirish, fuqarolik jamiyatini barpo etish g‘oyasi bugun yoki kecha paydo bo‘lgan emas. Balki, bu g‘oyaning vujudga kelishi mustaqillikning ilk g‘oyalari bilan bog‘liq bo‘lib, shu jihatdan ham adolatli fuqarolik jamiyatini barpo etish g‘oyasini O‘zbekistonning davlat mustaqilligi bilan bir xil siyosiy ma‘no kasb etadi, deb qarash mumkin. Shunday ekan, fuqarolik jamiyatini qurish, uning siyosiy hayotini erkinlashtirish O‘zbekiston kabi yosh mustaqil mamlakatlar uchun bir yoki hir necha yillik jarayon emas. Lekin shu o‘rinda tarixan qisqa davr mobaynida O‘zbekistonning misli ko‘rilmagan taraqqiyot darajasiga erishganligi nafaqat vatandoshlarimizda faxr hissini, balki jahonning ko‘plab siyosiy doiralarida O‘zbekistonga nisbatan katta qiziqishni ham uyg‘ota olganligini alohida ta’kidlash adolatdan bo‘lur edi.

Ikkinchidan, O‘zbekistonda jamiyat hayotini isloh qilish tamoyillaridan biri bu - islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirishdan iboratligini e’tiborga olgan holda ta’kidlash lozimki, siyosiy hayotni erkinlashtirish va jamiyatning turli qatlamlari siyosiy-ijtimoiy faolligini oshirish bilan bog‘liq erishilgan natijalar bosh maqsad yo‘lidagi muhim qadam, bosqich sifatida baholanib kelinadi. Bu haqda Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov 1999 yildayoq: **“Biz bugungi erkinlashtirish jarayonlariga, jamiyatimizni demokratiyalashtirish natijalariga bu yo‘lda erishilgan dastlabki bosqich sifatida qaraymiz”,** - degan fikrni ilgari surgan edi.

Shu ma’noda ham agar e’tibor berilsa, 14 sessiyada ilgari surilgan ustuvor vazifaga mamlakat siyosiy, iqtisodiy hayotini, davlat va jamiyat qurilishini yanada erkinlashtirish sifatida qaralgan bo‘lsa, 2000 yildagi ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisning birinchi sessiyasida belgilangan vazifa mohiyatan ijtimoiy hayotning barcha sohalaridagi demokratlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish, yangicha ma‘no-mazmun bilan boyitish, bu boradagi qo‘llanilayotgan tadbirlarning izchilligini,

samaradorligini oshirish bilan bog'liq. Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimovning 2002 yil avgust sessiyasidagi ma'ruzasida esa bu jabhaga yanada kengroq va chuqurroq e'tibor qaratilib, bu masalalar bir yo'la uchta: ya'ni, birinchidan, inson huquqlari va erkinliklarining, so'z va matbuot erkinligining, bir so'z bilan aytganda demokratik tamoyillarning realligini ta'minlash: ikkinchidan, nodavlat va jamoat tashkilotlari faoliyatiga fuqarolik jamiyatini barpo etishning asosi sifatida qaralishi; uchinchidan, markaziy va yuqori davlat boshqaruv organlari vakolatlarini asta-sekinlik bilan quyi tuzilmalarga, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish tuzilmalariga berib borish bilan bog'liq bo'lgan ustuvor yo'nalishlarda o'z aksini topgan.

Qolaversa, bu ustuvor jihat O'zbekiston davlat siyosatida izchillik va uzluksizlik mohiyatiga egaki, bu mamlakatni modernizatsiyalash, jamiyatni yangilash jarayonini bir me'yorda tashkil etish imkonini beradi.

2002 yili bo'lib o'tgan ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisning IX sessiyasida Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov ayni ana shu ko'p qirrali islohotlarni amalga oshirishning yangi tamoyillarini o'rtaga tashladi. "O'zbekistonda demokratik o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishning asosiy yo'nalishlari" deb atalgan ushbu ma'ruzasi, aytish mumkinki, katta konseptual ahamiyatga ega bo'ldi. Unda islohotlarga doir yettita masala — ustuvor yo'nalish belgilab berildi. Chunonchi:

Birinchi ustuvor yo'nalish — mustaqillikni asrah-avaylash, himoya qilish va mustahkamlash. Uni har bir fuqaro qadr-u qimmat, shaxsiyati, oriyati darajasida anglash.

Ikkinchi ustuvor yo'nalish — mamlakatimizda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash, davlatimizni hududiy yaxlitligini, sarhadlarimiz daxlsizligini, fuqarolarimiz tinchligi va osoyishtaligini ta'minlash.

Uchinchi ustuvor yo'nalish — bozor islohotlarini yanada chuqurlashtirish, kuchli bozor infratuzilmasini yaratish, barqaror va mustahkam iqtisodiyotning muhim sharti bo'lgan erkin iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish.

To'rtinchi ustuvor yo'nalish — inson huquqlari va erkinliklarini, so'z va matbuot erkinligini, shuningdek, oshkoralikni, jamiyatda amalga oshirilayotgan islohotlarning ochiqligini ta'minlaydigan demokratik tamoyillarni amalda joriy etish.

Beshinchi ustuvor yo'nalish — jamiyat hayotida nodavlat va notijorat tashkilotlarining o'rnini va rolini oshirish, ularning faoliyat doirasini kengaytirish orqali fuqarolik jamiyatini barpo etish jarayonlarini chuqurlashtirish, "Kuchli davlatdan — kuchli jamiyat sari" tamoyilini amalga oshirish.

Oltinchi ustuvor yo'nalish — sud-huquq sohasini isloh qilish, sud-huquq idoralarining mustaqilligi va ta'sirchan faoliyatini ta'minlash, qonun ustuvorligini, inson haq-huquqlarini, erkinliklarini himoya qilish, huquq organlarini "jazolovchi" organlardan fuqaro manfaatini himoya qiladigan, uni erkin yashashiga kafolat beradigan organlarga aylantirish.

Yettinchi ustuvor yo'nalish — islohotlarning samaradorligini belgilab beradigan asosiy tayanch - inson omilini kuchaytirish demografik va boshqa milliy xususiyatlarni hisobga olib kuchli ijtimoiy siyosatni amalga oshirish, ijtimoiy infratuzilmani, ta'lim va sog'liqni saqlash sohasini yanada rivojlantirish, nafaqa

bilan ta'minlash tizimini takomillashtirish, ekologik va boshqa xavf-xatarlardan himoya qilish.

Bular jamiyatni yalpi yangilash ijtimoiy hayotni tubdan isloh qilish butunlay yangi tafakkurdagi mustaqillik davri fuqarosini shakllantirish kabi uzoq muddatli, izchil davom etadigan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy va ma'naviy-ma'rifiy hodisadir.

O'zbekistonda islohotlarni amalga oshirishning izchil mexanizmi yaratildi. Buyuk kelajakka qaratilgan yalpi yangilanishlar konsepsiyasi vaqt o'tgani sayin shakllantirib, rivojlantirib borilmoqda. Buni Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov 2005 yil 28 yanvar kuni Oliy Majlis qonunchilik palatasi va Senatning qo'shma majlisida **“Bizning bosh maqsadimiz - jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir”** mavzuida ma'ruza qildi. Unda ko'p qirrali islohotlarni amalga oshirish tamoyillarini yana ham chuqurlashtirdi. Jumladan, quyidagilarni alohida ta'kidladi:

Birinchidan, davlat qurilishi va boshqaruvi sohasidagi eng muhim vazifa bu qonunchilik hokimiyati bo'lmish mamlakat Parlamentining roli va ta'sirini kuchaytirish, hokimiyatning qonunchilik, ijro va sud tarmoqlari o'rtasida yanada mutanosib va barqaror muvozanatga erishishdan iborat.

Shu borada

— Prezident vakolatlarining bir qismini Parlamentning yuqori palatasi - Senatga va hukumatga o'tkazish, professional, doimiy asosda ishlaydigan quyi — Qonunchilik palatasini shakllantirish, uning vakolat va huquqlarini kengaytirish;

— Bosh vazir va umuman, mamlakat hukumatining rolini va shu bilan birga, mas'uliyatini kuchaytirish;

— sud hokimiyatining mustaqilligi va erkinligini mustahkamlashga qaratilgan aniq, qonuniy chora-tadbirlarni amalga oshirish.

Biz oldimizga qo'ygan maqsadni soddagina ifodalamoqchi bo'lsak - har qanday hokimiyat, u qonunchilik yoki ijro va sud hokimiyati bo'ladimi — bularning barchasi quyidagi talablarga javob berishi shart. Ya'ni, har qaysi o'z vazifasini anglashi, o'z mas'uliyatini his qilishi, o'z yukini ko'tarishi va ta'bir joiz bo'lsa, o'z aravasini mustaqil ravishda tortishi darkor.

Ikki palatali parlamentni barpo etishdan maqsad:

— parlament o'z vakolatlarini samarali amalga oshirishi, har tomonlama asosli va puxta qarorlar qabul qilishi uchun zarur bo'lgan o'zaro muvozanat va cheklovlar tizimini yaratish;

— Qonunchilik palatasi o'z faoliyatini doimiy professional tarzda olib borishini nazarda tutgan holda, parlamentning qonun ijodkorligi borasidagi ishining sifatini keskin oshirish;

— Senat asosan mahalliy Kengashlar, hududlarning vakillaridan iborat bo'lishini hamda vakillik vazifasini bajarishini inobatga olib, umum davlat va hududiy manfaatlarining mutanosibligiga erishish;

— aholining mamlakat ijtimoiy va siyosiy hayotidagi ishtiroki ko'lamini yanada kengaytirish.

Ikkinchidan, Biz hokimiyatning uchinchi tarmog'i — sud-huquq tizimini isloh qilish va yanada liberallashtirishga alohida ahamiyat beramiz.

Sud — odil sudlovning oliy nuqtasi va uning rolini oshirish huquqiy davlat barpo etish yoʻlidagi qonuniy jarayon. Shu munosabat bilan prokuratura vakolatlarining bir qismini sudlarga oʻtkazish hozirgi zamonning mantiqiy talabidir. Va bu, eng avvalo, insonning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini, daxlsizligini cheklash bilan aloqador masalalarga tegishlidir.

Bugungi kunda jinoiy va protsessual qonunchiligimizning dastlabki tergov va sudgacha boʻlgan jarayon ustidan sud nazoratini kuchaytirish bilan bogʻliq ayrim qoidalarni qaytadan koʻrib chiqish zarurati vujudga keldi.

Boshqa demokratik davlatlar kabi **Oʻzbekistonda ham shaxsni ushlab turish, hibsga olish, shuningdek, boshqa protsessual majburiy choralarni qoʻllash uchun sanksiya berish huquqlarini ham sudlarga oʻtkazish kerak**, deb oʻylayman.

Biroq ushbu jarayon tashkiliy - huquqiy masalalarini puxta va jiddiy tarzda ishlab chiqishni hamda sud tizimida va u bilan bogʻliq boshqa huquq-tartibot va prokuratura organlarining ushbu oʻzgartirishlarni kiritish uchun zarur tayyorgarlikka ega boʻlishini taqozo etadi.

Sud-huquq tizimini liberallashtirish borasida biz hal etishimiz lozim boʻlgan yana bir masala — bu jazolash tizimidan oʻlim jazosini chiqarib tashlashdir.

Bu oʻrinda gap, ayrim mamlakatlarda boʻlganidek, oʻlim jazosiga moratoriy qoʻllash, yaʼni mahkum yillar davomida ushbu jazo chorasi qachon ijro etilishini kutib yotishi toʻgʻrisida emas, balki uni butunlay bekor qilish haqida bormoqda.

Biz mustaqilligimizning dastlabki kunlaridan boshlab ushbu masalani hal qilish ustida ish olib bormoqdamiz. Oʻtgan oʻn yildan ortiqroq vaqt mobaynida oʻlim jazosi qoʻllanilishi mumkin boʻlgan jinoyatlar tarkibi 33 tadan 2 tagacha qisqartirildi.

Endilikda faqat terrorchilik va ogʻirlashtiruvchi vaziyatlarda qasddan odam oʻldirganlik uchungina oʻlim jazosi berilishi koʻzda tutilgan. Ayni vaqtda qonunchiligimiz oʻlim jazosining xotin-qizlarga, voyaga yetmaganlar va oltmish yoshdan oshgan shaxslarga nisbatan qoʻllanilishini man etadi.

Uchinchidan, Oʻzbekistonda demokratik yangilanishlar jarayonini chuqurlashtirish va fuqarolarning erkinliklarini taʼminlashning gʻoyat muhim sharti — bu ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish, demokratik andozalarni joriy etish boʻyicha aniq va izchil choralarni amalga oshirishdir.

Bu boradagi asosiy vazifa — mamlakatimizda islohotlarni chuqurlashtirish jarayonining muhim tarkibiy qismi boʻlmish matbuot, televideniye, radio faoliyatini yanada liberallashtirish, ularning mustaqilligi va erkinligini amalda taʼminlashdan iborat.

Xalqimiz ommaviy axborot vositalaridan mamlakatimiz va xorijda sodir boʻlayotgan voqealar toʻgʻrisida xolis va tezkor axborotlar olishni, shu bilan birga, birinchi navbatda, hokimiyat organlari va boshqaruv tuzilmalari faoliyati haqidagi tanqidiy fikrlarni, islohotlar va yangilanishlar yoʻlidan ilgari borishimizga toʻsiq boʻlib turgan nuqsonlar, hayotdagi dolzarb muammolar xususida oshkor, professional tahliliy materiallarni kutadi.

Shuni tan olish kerakki, biz mustabid tuzum merosi va aqidalaridan, uning mafkurasi, maʼmuriy nazorati va senzurasidan juda katta qiyinchilik bilan xalos boʻlyapmiz.

Haligacha jurnalistlar faoliyatida o‘z-o‘zini senzura qilish, yuqoridan buyruq kutish kayfiyatlari sezilib turibdi.

Ayni paytda shuni ham qayd etish zarurki, axborot erkinligini ta‘minlamasdan, ommaviy axborot vositalarini odamlar o‘z fikri va g‘oyalarini, sodir bo‘layotgan voqealarga munosabatini erkin ifoda etadigan minbarga aylantirmasdan turib, demokratiyani chuqurlashtirish va aholining siyosiy faolligini oshirish, fuqarolarning mamlakat siyosiy va ijtimoiy hayotidagi amaliy ishtiroki to‘g‘risida so‘z yuritib bo‘lmaydi, degan tushuncha jamoatchiligimiz o‘rtasida tobora kuchayib va mustahkamlanib bormoqda.

To‘rtinchidan: navbatdagi o‘ta muhim masala — davlat tashqi siyosati ustuvor yo‘nalishlarini belgilab olish.

O‘zbekiston tarixan qisqa davr — 1991-2009 yillar ichida dunyo hamjamiyatida o‘zining munosib o‘rnini egalladi, uning faol subyektiga aylandi.

O‘zbekistonning jahondagi obro‘-e‘tibori yuksalib borayotgani eng avvalo:

— yurtimizda demokratik va bozor iqtisodiyoti islohotlarini amalga oshirish natijasida qo‘lga kiritilayotgan ulkan ijobiy o‘zgarishlarda, ularning xalqaro hamjamiyat tomonidan e‘tirof etilishida mujassam bo‘lmoqda;

— bu - davlatimizning jahon ahliga yaxshi ma‘lum bo‘lgan, mintaqamizda barqarorlik va xavfsizlikni mustahkamlashga qaratilgan tashabbuslarining amaliy samarasida o‘z ifodasini topmoqda;

— va nihoyat, bu — mamlakatimizning xalqaro siyosat maydonida olib borayotgan har tomonlama puxta ishlangan, chuqur o‘ylangan tashqi siyosatining natijasi sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekiston bugun keyingi yillar uchun mo‘ljallangan tashqi siyosatning ustuvor yo‘nalishlarini belgilashda dunyoda va mintaqamizda vujudga kelayotgan murakkab va ziddiyatli vaziyatni inobatga olib, hayotiy ahamiyatga ega bo‘lgan milliy manfaatlarimiz va mamlakatimiz xavfsizligini ta‘minlash nuqtayi nazaridan yondashmoqda.

O‘zbekiston mustaqilligi huquqiy asoslarining yaratilishi. Yangi Konstitutsiyaning qabul qilinishi. Har bir suveren davlatning huquqiy asoslaridan biri - uning asosiy Qonuni — Konstitutsiyasi hisoblanadi. Tarixiy rivojlanish ko‘rsatganidek, har qaysi jamiyat kelajakni ko‘zlab yashaydi va uning poydevorini imkon qadar mustahkamroq qurishga harakat qiladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda mustaqillik yillarida davlatimiz, jamiyatimiz erishgan buyuk yutuq — O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bo‘ldi.

Darhaqiqat, Konstitutsiya tushunchasida davlatni boshqarish, mamlakat yaxlitligini ta‘minlash, uning mustaqil davlat sifatida e‘tirof etilishining asosi ijtimoiy hayotning barcha yo‘nalishlarini rivojlantirish yo‘l-yo‘riqlari to‘la mujassamlangan.

Turkistonda inqilobdan keyingi yillarda jahon tajribalariga muvofiq tarzda Konstitutsiyalar ishlab chiqildi. Jumladan, Turkiston ASSR ning 1918, 1920 yillarda, Xorazm va Buxoro Xalq Respublikalarining 1920-1921 yil, shuningdek, O‘zbekiston SSR ning 1927, 1937, 1978 yillarda qabul qilingan Konstitutsiyalari shaklan respublikaning Asosiy qonunlari edi. Lekin ular mazmun-mohiyatiga ko‘ra haqiqiy

mustaqil davlatning Asosiy Qonuni emas edi. To'g'rirog'i ular avval RSFSR, keyinchalik SSSR Konstitutsiyalarining milliy respublikalar sharoitiga muvofiqlashtirib ko'chirilgan, hayotiy kuchga ega bo'lmagan nusxasi edi. Shu nuqtayi nazardan ko'rsatib o'tilgan Asosiy Qonunlarni O'zbekiston davlati mustaqilligini huquqiy asoslovchi Konstitutsiya deb qarab bo'lmasdi.

O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasini yaratish g'oyasi 1990 yil 20 iyunda "Mustaqillik deklaratsiyasi" ning qabul qilinishi bilan bevosita bog'liq. Mazkur Deklaratsiya qabul qilingan Oliy Kengashning ikkinchi sessiyasida bu hujjatdagi muhim tamoyillar asosida davlatning yangi Konstitutsiyasi ishlab chiqilishi lozim, degan xulosaga kelindi. Sessiya Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov raisligida 64 kishidan iborat Konstitutsiya komissiyasini tuzish to'g'risida qaror qabul qildi. Uning tarkibiga deputatlar, Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarning vakillari, davlat hamda jamoat tashkilotlarining, korxonalar, xo'jaliklarning rahbarlari, taniqli huquqshunoslar, olimlar va mutaxassislar kirdi. Oliy Kengashning o'ninchi sessiyasida Komissiya tarkibi qisman yangilandi.

Shuni alohida aytish kerakki, O'zbekistonda konstitutsiyaviy ahamiyatga molik islohotlar Konstitutsiyaviy komissiya tuzilishidan ancha avvalroq boshlangan edi. Ma'lumki, 1990 yil 24 martida respublika Oliy Kengashining birinchi sessiyasi muhim tarixiy qaror qabul qilib, O'zbekiston Prezidenti lavozimini ta'sis etgan edi. Prezidentlik boshqaruvining joriy etilishi sovetlar hukmron bo'lgan davlat boshqaruv shakliga barham berib, amalda davlatimizning prezidentlik respublikasi shakliga o'tishini anglatardi. Prezidentlik institutining kiritilishi davlat hokimiyati vakolatlarining yangicha taqsimlanishini taqozo etar edi. Shu munosabat bilan ijroiya-boshqaruv hokimiyatining tizimi takomillashtirildi.

1990 yil 1 noyabrda "O'zbekiston SSR da ijroiya va boshqaruv hokimiyatining tuzilishini takomillashtirish hamda O'zbekiston SSR Konstitutsiyasi (Asosiy Qonuni) ga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida" qonun qabul qilindi. Mazkur qonunga muvofiq, Prezidentlik hokimiyati bilan Respublika Ministrlar Soveti qo'shib, O'zbekiston Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasiga aylantirildi. Ijroiya hokimiyat Prezident qo'lida birlashtirildi. U ham hukumat rahbari, ham davlat boshlig'i vazifasini zimmasiga oldi. Navbatdagi konstitutsiyaviy islohot qadami viloyatlar, shaharlar va tumanlarda davlat hokimiyatining vakillik hamda ijroiya idoralariga rahbarlik qiluvchi hokimlar lavozimini ta'sis etishdan iborat bo'ldi.

Ijtimoiy-siyosiy taraqqiyotimizda hayotiy ehtiyoj tarzida ro'y berayotgan real o'zgarishlar o'z navbatida siyosiy va huquqiy tafakkurni shakllantirib bordi. Konstitutsiya loyihasi ustida bevosita ishlashni faollashtirishga vaziyat yetilgach, Konstitutsiyaviy komissiya 1991 yil 12 aprelda Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov raisligida o'zining birinchi majlisiga to'plandi. Konstitutsiya loyihasini yaratish bilan bog'liq barcha tashkiliy va ijodiy jarayonni muvofiqlashtirib borish uchun Konstitutsiyaviy komissiya a'zolari hamda yetakchi mutaxassislar va olimlardan iborat 32 kishilik ishchi guruhi tashkil etildi. Uning tarkibiga qonun chiqaruvchi idora, bir necha qo'mitalarning raislari, vazirliklar, sud, prokuratura idoralarining rahbarlari, Respublika Prezidenti devoni va Oliy Kengashning mas'ul xodimlari kirdi. Shuningdek, Konstitutsiya loyihasi moljallanayotgan bo'limlarini

tayyorlash uchun 6 ta kichik guruhlar tashkil etildi. Kichik guruhlar tarkibiga 50 nafar ilmiy xodim va mutaxassis jalb qilindi.

Konstitutsiyaviy komissiya Raisi ishchi guruh oldiga quyidagi vazifalarni qoʻydi:

- konstitutsiyaviy rivojlanishning jahon tajribasi oʻrganib chiqilsin,
- boshqa mamlakatlarning inson huquqlari borasida, demokratiya va qonunchilik sohasida qoʻlga kirilgan yutuqlari hisobga olinsin,
- keng xalq ommasi diliga yaqin va tushunarli boʻlgan siyosiy-yuridik hujjatlar yaratilsin.

Mazkur topshiriqqa muvofiq, AQSH, Fransiya, Kanada, Germaniya, Shvetsiya, Yaponiya, Italiya, Ispaniya, Portugaliya, Gretsiya, Turkiya, Eron, Hindiston, Pokiston, Misr, Vengriya, Bolgariya, Litva davlatlarining konstitutsiyalari chuqur oʻrganildi, qiyosiy tahlil etildi. Shuningdek, Mustaqil Davlatlar Hamdoʻstligiga kiruvchi Rossiya Federatsiyasi, Belarus, Ukraina, Qozogʻiston, Qirgʻiziston va Turkmaniston Respublikalarining Asosiy qonunlari hamda konstitutsiya loyihalari diqqat bilan koʻrib chiqildi. Yuqorida keltirilgan manbalarni tahlil etish asosida xorijiy davlatlar konstitutsiyalari mazmuni va tuzilishini tavsiflovchi kattagina hajmli qiyosiy jadval tayyorlandi. Ushbu tahliliy jadvalni jahon konstitutsiyashunosligi tajribasi namunalari umumlashmasi sifatida Respublikamiz Prezidenti oʻrganib chiqdi.

Yana shuni ham aytish kerakki, oʻzbek xalqi ajdodlarining davlatchilikni mustahkamlash yoʻlidagi gʻoya va fikrlari ham boʻljak Asosiy Qonunga tayanch manba qilib olindi. Jumladan, Amur Temurning “Temur tuzuklari” dagi davlatni idora qilishga doir muhim qoidalari ham eʼtiborga olindi.

Xususan, Amur Temur umrining oxirida farzandlariga shunday vasiyat qilgan: “millatning dardlariga darmon boʻlmoq vazifangizdir. Zaiflarni koʻring, yoʻqsullarni boylar zulmiga tashlamang, adolat va ozodlik dasturingiz, rahbaringiz oʻlsun...”. Bu fikrlar oʻsha davrda davlat yuritishning asosi boʻlib xizmat qilgan. Turonzamin xoqoni uchun asosiy gʻoya hisoblangan adolat va ozodlik bugungi kunda ijtimoiy adolatni himoya qilishda asosiy mezon hisoblanmoqda.

Shu tariqa Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi loyihasini yaratish salmoqli nazariy, konseptual zaminga tayandi. Konstitutsiyaviy komissiya Raisining topshirigʻi bilan 1991 yil boshlaridayoq boʻlgʻusi konstitutsiyaning gʻoyaviy magʻzi, yaʼni konsepsiyasi ustida ish boshlab yuborildi. Natijada uchta muqobil konsepsiya yaratildi. Respublika Fanlar Akademiyasi Falsafa va huquq institutining konsepsiyasi, Siyosatshunoslik va boshqaruv institutining konsepsiyasi va Prezident devoni yuridik boʻlimi tayyorlagan konsepsiya. Ishchi guruh majlisida uchinchi konsepsiya asos uchun qabul qilindi. U qolgan ikki kontsepsiyaning diqqatga sazovor gʻoyalari bilan boyitilib, umumlashgan, puxta, yagona gʻoyaviy asos shakliga keltirildi. Konstitutsiyaviy komissiya va uning Raisi tomonidan maʼqullangan ana shu konsepsiya asosida boʻljak Konstitutsiya loyihasini yaratishga kirishildi.

Loyihaning dastlabki varianti 1991 yil oktabr-noyabrigacha tayyorlab boʻlindi. U muqaddima, olti boʻlimga boʻlingan 158 moddadan iborat edi. Ushbu loyiha yuzaga kelayotgan paytda mamlakatimiz tarixida tub burilish yuz berdi. 1991 yil 31 avgustda Oʻzbekiston Respublikasi oʻzining davlat mustaqilligi asoslari toʻgʻrisidagi

konstitutsiyaviy Qonunni va O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to‘g‘risida Oliy Kengash Bayonotini qabul qildi. Bu bilan respublika parlamenti mustaqil O‘zbekiston Respublikasi, suveren davlat qaror topganligini butun dunyoga e‘lon qildi. Qonunda xalq hokimiyatchiligi, demokratik davlatchilik, inson huquqlari muqaddasligi, qonun ustuvorligi, hokimiyat bo‘linishi, mamlakatning hududiy yaxlitligi kabi muhim prinsiplar mustahkamlandi. Ushbu ilg‘or demokratik g‘oya va prinsiplar Konstitutsiya loyihasi mazmuniga ham singdirildi. Shunga qaramasdan dasllabki loyiha hali mukammallik darajasidan ancha yiroq edi. Yanada jiddiyroq va talabchanlik bilan ishlash lozim edi.

1992 yil bahorida loyihaning 149 moddadan iborat ikkinchi varianti ishlab chiqildi. Mamlakat Prezidenti ishtirokida Konstitutsiyaviy komissiyaning navbatdagi majlisi bo‘lib o‘tdi. Majlisda Konstitutsiya loyihasi ustida olib borilgan ishlar to‘g‘risidagi axborot tinglandi. Ta‘kidlanishicha, ishchi guruh O‘zbekiston xalq deputatlari, mehnat jamoalari rahbarlari, olimlar va mutaxassislar bilan hamkorlikda loyihaning beshinchi ko‘rinishini tayyorladi. Unda O‘zbek xalqining tarixiy, milliy va ma‘naviy xususiyatlarini imkon qadar to‘laroq aks ettirishga harakat qilindi. Majlisda Konstitutsiya loyihasini uzil-kesil ishlab chiqish uchun 25 kishidan iborat ishchi guruh (komissiya) tuzishga qaror qilindi va uning zimmasiga quyidagi vazifalar yuklandi:

- huquqiy deinokratik davlat barpo etish tajribasini har tomonlama umumlashtirish va uni Konstitutsiya loyihasida hisobga olish;
- O‘zbekistomiing demografik va ijtimoiy-siyosiy turmush tarzi, uning taraqqiyoti tajribasini hamda deputatlarning, turli ijtimoiy guruhlarning milliy-madaniy markazlarning mulohazalari va takliflarini umumlashtirish;
- Konstitutsiyaviy komissiya a‘zolaridan tushgan takliflarni ko‘rib chiqish va loyihaga tegishli o‘zgarishlar kiritish.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining loyihasi puxta ishlovlardan so‘ng Konstitutsiyaviy komissiya qarori bilan 1992 yil 26 sentyabrda umumxalq muhokamasi uchun matbuotda e‘lon qilindi.

Mustaqil davlatimizning har bir fuqarosi, butun xalq ommasi Konstitutsiya loyihasini katta qiziqish va ozod Vatan uchun cheksiz iftixor tuyg‘ulari bilan kutib oldi. Bu o‘z-o‘zidan tushunarli holat. Zero, davlatimizning kelajagi, xalqimizning taqdiri ko‘p jihatdan Konstitutsiyamiz qanday bo‘lishiga bog‘liq. Aniqrog‘i har qanday davlatning Konstitutsiyasi unda yashovchi xalqning irodasini, ruhiyatini, ijtimoiy ongi va madaniyatini aks ettiradi.

Konstitutsiya loyihasining umumxalq muhokamasi nihoyatda keng ko‘lamli bo‘lib, yuksak ijodiy ko‘tarinkilik va ishchanlik kayfiyatida o‘tdi. U jamiyatimizda chinakam demokratiya qaror topishining yorqin namoyishi bo‘ldi. Loyihaning qizg‘in hamda manfaatli muhokamasi xalqimizning o‘zi Mustaqil O‘zbekiston Asosiy Qonunining bevosita ijodkori bo‘lganligini ko‘rsatadi.

Umumxalq muhokamasi uch oy davom etdi. Shu davrda O‘zbekiston Respublikasi davlat-huquqiy tajribasida muhim bir yangilik bo‘ldi. Uning mazmuni shundaki, Konstitutsiya komissiyasi dastlab belgilagan ikki yarim oylik muddat mobaynida (1992 yil 26 sentabrdan boshlab) loyiha mehnatkashlar takliflari asosida qayta

tuzatilib, 1992 yil 21 noyabrda muhokamani davom ettirish uchun yana ikkinchi marotaba matbuotda e'lon qilindi. Shunday qilib, huquqiy pretsident ro'y berdi — umumxalq muhokamasi ikki bosqichda amalga oshirildi. Bu hol muhokama ishtirokchilarini siyosiy jihatdan faollashtiruvchi qudratli turtki bo'ldi. Uning maqsadi fuqarolarga ularning muhokamadagi jonbozligi mahsuli va samaralarini aniq ko'rsatishdan iborat edi.

Umumxalq muhokamasi davomida jami 6 mingdan ortiq taklif va mulohazalar bildirildi. Faqatgina Konstitusion komissiyaga mingdan ziyod xatlar tushdi. Ularda loyihaning ixcham, lo'nda, chuqur ma'noli va barchaga tushunarligiga yordam beruvchi mulohazalar bildirildi. Taklif va mulohazalar Konstitutsiya loyihasining hamma moddalariga daxldor bo'lib, matnning deyarli yarmiga tuzatishlar qilindi. Loyihadagi 127 moddadan 60 tasiga tuzatish va aniqliklar kiritildi. Dastlabki variantdan 4 ta modda chiqarilib, matnga bir necha yangi modda kiritildi.

Taklif va mulohazalarning aksariyati fuqarolar huquqi va burchlari, shaxs daxlsizligi, dinning jamiyatdagi o'rni va roli, iqtisodiy huquqlar, jumladan, mulk huquqi, bozor munosabatlari va tadbirkorlikni rivojlantirish, huquqiy tartibot va qonuniylikning konstitutsiyaviy asoslarini mustahkamlashga qaratilgan moddalar, boblar va bo'limlarga taalluqli bo'ldi.

Masalan, Konstitutsiya loyihasining "Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari" degan bo'limi bo'yicha 1978 ta taklif va mulohazalar tushgan. Shulardan Shaxsiy huquqlar va erkinliklar, Siyosiy huquqlar. Iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar. Inson huquqlari va erkinliklarining kafolatlari, fuqarolarning burchlari degan VII—XI boblaridagi 29 ta modda yuzasidan 1656 ta taklif va mulohaza bildirilgan. Bular ichida qizg'in muhokama va munozaraga sabab bo'lgan o'n bitta moddani ya'ni insonning yashash huquqi, fuqaroning aybsizlik prezumpsiyasi, shaxs daxlsizligi, fikr, so'z va e'tiqod erkinligi, har kimning istalgan axborotni olishi va uni tarqatish huquqi, din erkinligi va diniy tashkilotlarning siyosiy maqomi, fuqarolarning mitinglar, yig'ilishlar va namoyishlar shaklida faollik ko'rsatish huquqi, mulkdor bo'lish va mulkni meros qoldirish huquqi, mehnat qilish va ishsizlikdan muhofaza etilish huquqi, bilim olish huquqi, fuqarolarning atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish majburiyati, Vatanni himoya qilish va harbiy xizmatni o'tash majburiyati kabi masalalarni alohida ko'rsatib o'tish mumkin. Mazkur dolzarb masalalar bo'yicha tushgan takliflar soni 1050 ta bo'lib, ular Konstitutsiyaviy komissiya nomiga kelgan takliflarning salkam 20 % ini tashkil etdi. Bu raqam VII-XI boblardagi moddalarga oid takliflar miqdoriga nisbatan esa 63 % tashkil qiladi.

Shunday qilib, Konstitutsiya loyihasining umumxalq muhokamasi O'zbekiston xalqining irodasini bevosita aniqlash, shuningdek, muhokama davomida to'plangan boy materialni har tomonlama va chuqur o'rganib, umumlashtirib, uni yaxlit davlat irodasi tarzida Asosiy Qonunda ifodalash imkonini berdi. Konstitutsiya xalqimizning siyosiy donoligi va tafakkuri mahsuli bo'ldi.

Umumxalq muhokamasi davom etayotgan davrda ham Konstitutsiya komissiyasi Raisi loyihani takomillashtirishga katta e'tibor qaratdi. Fuqarolar va mehnat jamoalaridan tushayotgan taklif-mulohazalar jamlanib, Rais e'tiboriga havola etib

turildi. Mamlakat Prezidenti Konstitutsiya loyihasi ustida ishlar ekan, uning ortida millionlab fuqarolarning taqdiri turganligini qayta-qayta ta'kidladi.

Prezident ishlagan loyihalar nusxasidan ayrimlarini misol tariqasida keltiramiz:

Loyihaning 1-moddasida "O'zbekiston - demokratik respublika" deb yozilgan edi. Prezident bunga aniqlik kiritib, "suveren" so'zini qo'shib qo'ygan. Natijada bu modda "O'zbekiston — suveren demokratik respublika" tarzida bo'ldi. Ma'umki, suverenitet - har qanday davlatning muhim belgisidir. Konstitutsiyada bu jihatga urg'u berilishi O'zbekiston uchun alohida ahamiyatga ega. Chunki, O'zbekiston endi ilgorigidek ittifoq davlatining tarkibida emas. Ikkinchi tarafdin, uning Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga qo'shilganligi mustaqillikni va davlat suverenitetini yo'qotdi, degan ma'noni anglatmaydi. Bu MDH shakllanayotgan va uning atrofida turli qarama-qarshi mulohazalar bildirilayotgan bir paytda katta siyosiy ahamiyatga ega edi.

Dastlabki loyihaning 7-moddasi, 2-qismi quyidagicha edi: "O'zbekiston Respublikasida davlat hokimiyali Konstitutsiya... vakolat bergan idoralar tomonidagina amalga oshiriladi". Prezident nihoyatda muhim tuzatish kiritdi. Ya'ni, respublikada davlat hokimiyati xalq manfaatlarini ko'zlab... amalga oshiriladi. Bu bilan Konstitutsiyaning "Xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbayidir" (7-m., 1-qism) degan qoidasi bilan yuqorida keltirilgan qoidasi o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlik kuchaydi.

Loyihaning 17-moddasi. 2-qismida quyidagi me'yor mustahkamlangan edi: "respublika o'zining suveren huquqlarini boshqa davlatlar bilan birgalikda amalga oshirishi sharti asosida umumiy farovonlik va xavfsizlikni ta'minlash maqsadida hamdo'stlik va boshqa davlatlararo birikmalarga kirishi, ittifoqlar tuzishi hamda ittifoqlardan, hamdo'stlik va boshqa davlatlararo birikmalardan chiqishi mumkin". Prezident matndan "o'zining suveren huquqlarni boshqa davlatlar bilan birgalikda amalga oshirishi" so'zlarini chiqarib tashladi va loyihaning quyidagi tahririni bayon qildi: "Respublika davlatning, xalqning oliy manfaatlari, farovonligi va xavfsizligini ta'minlash maqsadida ittifoqlar tuzishi, hamdo'stliklarga va boshqa davlatlararo tuzilmalarga kirishi va ulardan ajralib chiqishi mumkin".

Inson huquqlari, erkinliklari va burchlarini mustahkamlovchi qoidalar alohida diqqat-e'tiborga molik bo'ldi. Bu masala dastavval loyihada quyidagicha edi: "O'zbekiston Respublikasi fuqarosi tabiiy, ajralmas, buzilmas huquq va erkinliklarga ega. Ular daxlsiz va hech kim sudsiz ulardan mahrum etishga va ularni cheklashga haqli emas" (19 modda). Bir qarashda hammasi xalqaro huquq mezonlariga muvofiqdek ko'rinadi. Ammo, Konstitutsiyaviy komissiya Raisi bu moddani chiqarib tashlab, uni 20-moddaning ikkinchi jumlasini oxiriga qo'shishni taklif etdi. Natijada modda quyidagi ko'rinishga ega bo'ldi: "...Fuqarolarning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlab qo'yilgan huquq va erkinliklari daxlsizdir, ulardan sud qarorisiz mahrum etishga yoki ularni cheklab qo'yishga hech kim haqli emas".

Kiritilgan tuzatish — ijodiy tafakkur va donishmandlik mahsulidir. Uning to'g'riligi loyihadagi 19 modda mazmunini qo'shimcha tahlil etganda ayon bo'ladi. Ilgarigi ma'noga ko'ra shaxsning barcha tabiiy huquq va erkinliklari daxlsiz deb tanilib, ular sud muhofazasiga da'vogarlik qilar edi. Mazkur normaning yuridik jihatdan noaniq va

bo'shligi ko'rinib turibdi. Aks holda inson va fuqaroning barcha tabiiy huquqlari to'la ro'yxatini qanday aniqlash mumkin?. Bu noaniqlik sharoitida hamma huquq va erkinliklar sud himoyasi bilan ta'minlanishi aqlga sig'adimi?. Albatta, yo'q.

Konstitutsiya loyihasidagi "fuqarolarning huquq va erkinliklarini amalga oshirishlari ularning o'z majburiyatlarini bajarishlaridan ajralmasdir" — degan so'zlarni Prezident quyidagi aniq ifodalar bilan almashtirdi: "Barcha fuqarolar Konstitutsiyada belgilab qo'yilgan burchlarini bajaradilar" (Konstitutsiyaning 47-moddasi). Endi bu me'yor huquqiy jihatdan sodda, tushunarli, lo'nda va aniq ko'rinishga ega bo'ldi.

Konstitutsiyaviy komissiya Raisining tashabbusi bilan loyihaga shaxsning daxlsizligi, aybsizlik prezumpsiyasi, onalik va bolalikning davlat tomonidan muhofaza qilinishi to'g'risidagi moddalar kiritildi. Konstitutsiyaviy komissiya 1992 yil 7 dekabrda bo'lib o'tgan majlisida Prezident Konstitutsiya loyihasini xotin-qizlar bilan erkaklar teng huquqli ekanligi haqidagi, shuningdek, madaniy yodgorliklar davlat tomonidan muhofaza qilinishi haqidagi moddalar bilan to'ldirishni taklif etdi. Mazkur majlis ishtirokchilaridan biri prezidentlik boshqaruvi shaklini mustahkamlashni, "Davlat hokimiyatining tashkil etilishi" degan bo'limni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti to'g'risidagi bob bilan boshlashni taklif qildi. Konstitutsiyaviy komissiya Raisi bunga e'tiroz bildirib: "Avvallo Parlament haqidagi, so'ngra Prezident haqidagi bob bayon etiladi Konstitutsiyamizda birinchi navbatda xalq demokratiyasi ustuvorlik qilishi lozim", dedi.

1992 yil 8 dekabrda XII chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining XI sessiyasi bo'ldi. Unda "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini qabul qilish haqida" gi masala ko'rildi. Bu xususda Konstitutsiya komissiyasi Raisi, Birinchi Prezident I.A. Karimov ma'ruza qildi. Ushbu ma'ruza da sessiya muhokamasiga havola qilingan O'zbekistonning asosiy Qonuni respublikada avvalgi yillarda qabul qilgan qonunlardan farqli o'laroq, demokratik yo'l bilan tayyorlangan bo'lib, unda yillar davomida sinovdan o'tgan umuminsoniy qadriyatlar o'z aksini topganligi, u ko'plab taraqqiy etgan mamlakatlarning tajribalarini o'ziga singdirganligi alohida uqtirildi. Shuning uchun ham mazkur Konstitutsiya har qanday yetakchi mamlakatning Konstitutsiyasi bilan bahslash olishi mumkin", — deb ta'kidlandi.

Sessiyada deputatlar loyihaga 80 ga yaqin o'zgarish, qo'shimcha va aniqliklar kiritdilar. Jumladan, Konstitutsiyaviy, Oliy va Oliy xo'jalik sudlarining vakolat muddati o'n yildan besh yilgacha tushirildi. Oliy Kengash 84-moddani quyidagi yangi qism bilan to'ldirdi: "Oliy Majlis Raisi va uning o'rinbosarlari O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga har yili hisobot berib turadilar". 78-moddaning 8-bandiga esa yangi jumla qo'shildi: "Vazirlar Mahkamasining taqdimiga binoan O'zbekiston Respublikasining budjetini qabul qilish va uning ijrosini nazorat etish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni joriy qilish" va hokazo.

Albatta, deputatlar takliflarining rad etilganlari, loyihaga qo'shilmaganlari ham bo'ldi. Masalan, deputat V.A. Kozlov Oliy Majlis ikki palatadan iborat bo'lishini taklif etdi. Biroq, bu taklif qabul qilinmadi, tajribada sinalgan bir palatalik tizim saqlab qolindi. Sababi, O'zbekistonda hali ikki palatali parlamenti sharoit, tajriba va ko'nikma yetarli emas edi. Shuningdek, mamlakatda xalqlar o'rtasida barqarorlik, millatlararo munosabatlar, milliy totuvlik yo'lga qo'yilgani bilan ajralib turadi. Gap

ko'p pog'onali parlament tuzishda emas, balki davlatning dono, puxta o'ylangan milliy siyosatida, asrash va rivojlantirish zarur bo'lgan xalq an'alarida edi. Shuning uchun O'zbekistonda tuzilajak parlament bir palatali deb lozim topildi.

Viloyatlarda, shaharlar va tumanlarda hokimlar va sudyalarni tayinlash emas, balki saylash to'g'risida ham takliflar tushdi. Sudyalarni va mahalliy hokimiyat organlarini saylash haqidagi qonun uzoq vaqt ishlab keldi, ammo bu amalda hech narsa bermadi. Konstitutsiya komissiyasi boshqa mamlakatlar tajribasiga suyanan holda o'zga yo'lni tanladi. Mansabdor shaxslarning shaxsiy mas'uliyatini oshirish maqsadida ularni tayinlashga va ulardan zimmalariga yuklatilgan vazifalarni bajarishni talab qilishga qodir bo'lgan tayinlash tamoyilini maqbul ko'rdi.

Sog'lom, oqilona fikrlar aytilgan ko'plab boshqa takliflar ham tushdi. Biroq, konstitutsiya xarakteridagi hujjatni qabul qilishda ularning barchasini inobatga olish mumkin emas edi. Shu bois ba'zi takliflar Oliy Kengashning komitetlari va komissiyalariga o'rganib chiqish va tegishli qonun hujjatlarini ishlab chiqishda foydalanish uchun yuborildi. Xullas, ikki yil tayyorgarlik va ikki yarim oy umumxalq muhokamasidan so'ng Konstitutsiya loyihasi sessiya tasdig'iga havola qilindi.

Ba'zi deputatlar loyiha 58-moddasida kasaba uyushmalariga a'zolik majburiy ravishda bo'lishi haqidagi qoida mustahkamlansin, degan takliflarni ilgari surdilar. Ushbu fikr ham qo'llab-quvvatlanmadi. Chunki, bu jamoat birlashmalarining ixtiyoriylik asosida tuzilishi prinsipiga zid edi.

Deputat M. Yusupov 118 moddaning 3 qismida "viloyat, shahar va tuman prokurorlari tegishli ma'muriy-hududiy birlikning hokimi bilan kelishilgan holda tayinlanadilar", degan qoida yozilishini taklif etdi. Bu taklifga Oliy Kengash deputatlarining ko'pchiligi qo'shilmadi. Sababi amaldagi qonunchilik va tajribaga muvofiq, prokuratura organlari yakkahokimlik tamoyili asosida tuziladi va faoliyat yuritadi. Shu bois barcha bo'g'indagi prokurorlar Respublika Bosh Prokurori tomonidan lavozimga tayinlanadilar. Bundan tashqari, prokuratura organlari xuddi sudlar singari mahalliy hokimiyat organlari ta'siri ostida bo'lishi mumkin emas. Boz ustiga prokuratura tegishli hududdagi hokimlar faoliyatining qonuniyligi ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Deputatlarning bir qator taklif va mulohazalari Konstitutsiya loyihasining tahririni, uslubiy ravonligini barkamollashtirishga ko'mak berdi. Shunday qilib, suveren demokratik O'zbekiston Respublikasining birinchi Konstitutsiyasi qabul qilindi. Asosiy Qomusimiz davlat mustaqilligimizning mevasi, samarador mahsuli sifatida dunyoga keldi va hurligimiz, ozod-erkinligimiz qalqoni sifatida yashamoqda. Konstitutsiya kelajagi buyuk O'zbekistonning qad rostlashi uchun, adolatli huquqiy davlat barpo etish uchun mustahkam huquqiy poydevor bo'lib xizmat qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti, Konstitutsiyaviy komissiyaning Raisi I.A. Karimov Oliy Kengashning o'n birinchi sessiyasida Konstitutsiya loyihasi yuzasidan so'zlagan nutqida shunday deb ta'kidladi: **Hur O'zbekistonmizning tarixida birinchi Konstitutsiyani qabul qilish — jumhuriyatimizning yangidan tug'ilishidir, huquqiy mustaqilligimizga mustahkam poydevor qurishdir... Konstitutsiyamiz asosiy qonunimiz sifatida davlatni davlat qiladigan, millatni**

millat qiladigan qonunlarga asos bo'lishi muqarrar... Konstitutsiya o'zining tub mohiyati, falsafiy g'oyasiga ko'ra yangi hujjatdir.Unda kommunistik mafkura, sinfiylik, partiyaviylikdan asar ham yo'q.Jamiki dunyoviy ne'matlar orasida eng ulug'i — inson degan fikrni ilgari surdik va shu asosda “fuqaro — jamiyat — davlat” o'rtasidagi o'zaro munosabatning oqilona huquqiy yechimini topishga intildik.

O'zbekiston Konstitutsiyasi oliy darajadagi qonun sifatida davlatimizning qiyofasini, uning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tuzumini, boshqaruvning demokratik tamoyillarini, jamiyat rivojlanishining strategik yo'nalishlarini, fuqarolarning huquq va erkinliklari kafolatlanganligini, hamda, ma'naviy qadriyatlarimiz asoslarini mustahkamlab berdi. Sessiya ishtirokchilari yakdillik bilan 6 bo'lim, 128 moddadan iborat Konstitutsiyani qabul qildilar.

Shunday qilib, O'zbekiston Respublikasi tarixida birinchi marta xalqaro huquqning hamma tomonidan e'tirof etilgan tamoyillari va me'yorlariga, umuminsoniy qadriyatlarning ustuvorligiga asoslangan real, tub ma'nodagi demokratik Konstitutsiya yaratildi va kuchga kiritildi.Bu Konstitutsiya 1990 yil 20 iyunda qabul qilingan “Mustaqillik Deklaratsiya” si va “O'zbekiston Respublikasining davlat Mustaqilligi asoslari to'g'risida” gi qonunda mustahkamlangan printsiplar va g'oyalarni o'zida to'la mujassamlashtirdi, ularni rivojlantirdi.Konstitutsiya loyihasi ishlab chiqilishi jarayonida ishchi guruhi BMT ning xalqaro huquqiy hujjatlariga, ayniqsa, 1984 yil 10 dekabrda qabul qilingan Inson huquqlari umjahon deklaratsiyasiga, Siyosiy va fuqarolik huquqlari to'g'risidagi Bitimga (1966), Xelsinkida imzolangan Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotining (OBSE) yakunlovchi hujjatiga asoslanganligi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Faqat milliy istiqlol, davlat mustaqilligiga erishish tufayli O'zbekiston Respublikasining tamomila yangi, inson manfaatlarini, haq-huquqini himoya qiluvchi chinakam demokratik Konstitutsiyasini yaratishdek ulkan tarixiy imkoniyat vujudga keldi.O'zbekiston Respublikasi XII chaqiriq Oliy Kengashining 1992 yil 8 dekabrda o'n birinchi sessiyasi tomonidan O'zbekistonning birinchi Konstitutsiyasi qabul qilinishi mamlakat tarixida olamshumul voqea edi.

Konstitutsiya sabog'i O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?

Birinchidan, shuni ta'kidlash joizki, ushbu hujjatda huquqiy va siyosiy tafakkurning eng yuksak yutuqlarini, hozirgi zamon konstitutsiyaviylik ilmini mujassam etgani, o'zbek xalqi madaniyati va milliy an'alarining chuqur ildizlariga suyanilganligi ham Konstitutsiyaning o'ziga xos muhim xususiyatidir.

Ikkinchidan, ushbu hujjat, O'zbekiston Respublikasidagi avvalgi ijtimoiy-iqtisodiy, davlat siyosiy tizimini amalda boshqa tizimga aylanganini, tubdan yangilanish ro'y berganini konstitutsiyaviy rasmiylashtirish lozim edi.Masalan “sotsialistik” o'tmishdan, ayni vaqtda sovet namunasidagi tizimdan ham voz kechgan holda ijtimoiy ong “davlatlashib ketgan umumxalq mulkchiligini” ijtimoiy taraqqiyotiga to'g'anoq sifatida inkor etib, xususiy mulkni, iqtisodiy erkinlik va yakka tartibdagi tadbirkorlarni tan oldi.Yangi Konstitutsiya mohiyatining o'ziga xos tomoni ana shu

omillar bilan belgilanadi. Demak, O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi mazmunan yangi, prinsipal siyosiy hujjatdir. Unda ijtimoiy-siyosiy xususiyati, uni rivojlantirishning asosiy g‘oyalari, respublika ichki va tashqi siyosatining eng muhim yo‘nalishlari belgilab berildi. Konstitutsiya jahonning siyosiy xaritasida yangi suveren davlat — O‘zbekiston Respublikasi paydo bo‘lganligini qonuniy tasdiqlab berdi.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi yuridik hujjat. Uning qoidalari hamisha hukmronlik, birinchilik, ta‘sis kuchiga egadir. Boshqa qonunlarning hammasi u yoki bu tarzda Konstitutsiyaviy me‘yorlar asosida yaratiladi, uni rivojlantiradi va ro‘yobga chiqaradi. Uning asosida normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qudratli axloqiy kuchga egadir. Unda avvalo insonparvarlik, adolat g‘oyalari mustahkamlab berilgan. Konstitutsiyaning “insonga qaratilganligi” xususiyatini alohida ajralib ko‘rsatish lozim. Konstitutsiya maqsadining cho‘qqisida inson, fuqaro, uning huquqlari va qonuniy manfaatlari turadi. **“Endilikda inson, uning hayoti, erki, sha‘ni, qadr-qimmat va boshqa ajralmas huquq hamda erkinliklari muqaddas sanalib, ular davlat tomonidan kafolatlanadi”**, — deb ta‘kidladi Respublika Birinchi Prezidenti I.A. Karimov Konstitutsiyaning bir yilligiga bag‘ishlangan tantanali majlisda.

Konstitutsiyaga asos qilib olingan prinsiplar o‘z mohiyatiga ko‘ra huquqiy davlatning eng asosiy talablarini aks ettiradi. To‘g‘ri, bunday prinsiplarning ayrimlari — “suverenitet”, “xalq hokimiyati”, “ijtimoiy adolat”, “qonuniylik” avvalgi sovet konstitutsiyalarida ham uchraydi. Biroq, yangi O‘zbekiston Konstitutsiyasida bu prinsiplar tub, asl ma‘no kasb etgan.

Davlat suvereniteti prinsipi — respublikada davlat hokimiyatini tashkil etishning muhim prinsipidir. Hokimiyat suverenitetining mazmuni shundaki, bunda hokimiyat bir tomondan mamlakat ichida ustunlik va mustaqillikka ega bo‘lsa, ikkinchi tomondan tashqi siyosat, boshqa davlatlar bilan o‘zaro munosabatda o‘zi erkin, mustaqil ish ko‘radi.

Davlat suverenitetining ichki jihatlari mazmuni Konstitutsiyaning I-bobida juda aniq ochib berilgan. Chunonchi, “O‘zbekiston suveren demokratik respublika” ekanligi bayon etilgan, demakki, qonun bilan mustahkamlab berilgan. Davlat o‘z hududi va milliy boyliklariga nisbatan eng oliy huquqqa egadir. “O‘zbekistonning davlat chegarasi va hududi daxlsiz va bo‘linmasdir”, (3-modda). O‘zbekiston Respublikasi mustaqil ravishda o‘zini ng milliy davlat va ma‘muriy-hududiy tuzilishini, hokimiyatni va boshqaruv organlarining tizimini belgilaydi, ichki va tashqi siyosatini amalga oshiradi, respublika Konstitutsiyasi o‘z hududida ustunlikka ega bo‘lgan qonunlar qabul qiladi.

Davlat suverenitetining beistisno barcha ijtimoiy hokimiyat vakolatlari faqat konstitutsiyaga binoan tuzilib, amalda bo‘lgan davlat institutlaridagiga to‘la va so‘zsis jamlanishini taqozo qiladi. Ana shu nuqtayi nazardan 10 modda mantiqan juda katta ahamiyatga ega. “O‘zbekiston xalqi nomidan faqat u saylagan Respublika Oliy Majlisi va Parlamenti ish olib borishi mumkin”. O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati faqatgina O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlarida berilgan vakolat idoralarda amalga oshirishi ham nazarda tutilgan. Konstitutsiyada nazarda tutilmagan tartibda davlat hokimiyatini to‘xtatish qo‘yish yoki tugatish,

hokimiyatning yangi tizimlarini yaratish Konstitutsiyaga xilof hisoblanadi va qonunga binoan javobgarlikka tortish uchun asos bo‘ladi” (7-modda).

Xalqaro doirada O‘zbekiston Respublikasining ushbu xalqaro mustahkamligi uning davlatlararo muloqotlarning to‘laqonli va teng huquqli subyekt sifatidagi maqomiga asoslanadi. Konstitutsiyada O‘zbekiston davlatining alomatlari qayd etilgan bo‘lib, ular davlatimiz xalqaro munosabatlarining teng huquqli subyekt ekanligini ta’minlaydi.

Ushbu Konstitutsiyada xalq azaldan orzu qilgan, o‘z taqdirini o‘zi belgilashi qoidasi mukammal tarzda o‘rin olgan. Shu bois yangi Konstitutsiya xalq hokimiyati prinsipiga asoslanadi va uni mustahkamlaydi. Xalq hokimiyati degan ibora butun hokimiyat amalda va yuridik jihatdan xalqniki ekanligini anglatadi. Xalq hokimiyati o‘z vazifalarini ham bevosita, ham o‘zi saylagan davlat organlari orqali amalga oshiradi. Konstitutsiyaning 7 moddasiga muvofiq xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbayidir”. U xalq manfaallarini ko‘zlab amalga oshiriladi.

Asosiy Qonunda xalq hokimiyatining real omillari ko‘rsatib berilgan. Xalq saylov yo‘li bilan vakillik hokimiyati organlarini tuzadi, mamlakat Prezidentini saylaydi, umumxalq muhokamasi va referendumlari orqali jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda, qarorlar (qonunlar) qabul qilinishida ishtirok etadi (9-modda). Shu tarzda xalqning suveren xohish-irodasi, uning o‘z davlat hokimiyatini ro‘yobga chiqarish usullari konstitutsiyaviy yo‘l bilan mustahkamlanadi. Yana shuni ham alohida ta’kidlash joizki demokratizm — yangi Konstitutsiyaning asosiy prinsipi hisoblanadi. Chunki, xalqning turmush tajribasiga, respublika aholisining milliy va madaniy an’analariga, barcha ijtimoiy guruhlar va qatlamlarning manfaatlariga mos keladigan haqiqiy demokratiya prinsiplarini qaror toptirish yangi demokratik, adolatli jamiyat qurishda o‘ta muhim siyosiy ahamiyatga ega bo‘lgan vazifadir.

Shu bois ham Konstitutsiyaning muqaddimasida xalqning demokratiya g‘oyalariga, inson huquqlari va ijtimoiy adolatga sadoqatli ekanligi rasman e’lon qilingan. “O‘zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga ko‘ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha’ni, qadr-qimmat va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi”, — deb bayon etilgan. 13-moddada “Konstitutsiyada davlat xalqning irodasini ifoda etishi, uning manfaatlarini yo‘lida xizmat qilishi ta’kidlangan. Umumxalq muhokamasi va umumxalq ovoz berishi (referendumi) tartibotlari demokratik vositalar hisoblanadi. Xalq qonun chiqaruvchi organi shakllantirishda va respublika Prezidenti saylovida bevosita qatnashadi”.

Shuningdek, Yangi Konstitutsiyada O‘zbekiston Respublikasi davlat hokimiyati oliy organlarining tuzilishi, hokimiyatlar taqsimlanishi prinsipi ham asoslab berilgan. Ya’ni Qonunda qonun chiqaruvchi hokimiyat, ijro etuvchi hokimiyat va sud hokimiyatining o‘zaro hamjihatligi va mustaqil ravishda amal qilishining o‘ta maqbul mexanizmlari niustahkamlab berilgan. Hokimiyatning uchta tarmog‘i o‘rtasida muvozanat saqlashning oqilona tizimi yaratilgan. Chunki, qonun chiqaruvchi hokimiyat Oliy Majlis tomonidan, ijroiya hokimiyati esa O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti va uning rahbarligi ostida Vazirlar Mahkamasi tomonidan amalga oshiriladi. Sud hokimiyati — Konstitutsiyaviy sud, Oliy sud va Oliy xo‘jalik sudi tomonidan amalga oshirilib, ular birgalikda respublikaning yagona tizimini tashkil

etadi. Oliy Majlis tarkibida uning normal faoliyatini tartibga soladigan, hal etib bo'lmaydigan ixtiloflar yuz berganda, yoxud u bir necha marta Konstitutsiyaga zid qarorlar qabul qilsa. Prezident Konstitutsiyaviy sud bilan kelishgan holda qabul qilgan o'z qarori bilan Oliy Majlisni tarqatib yuborishi ni mumkin (95-modda). Konstitutsion sud respublika qonunlari va Prezidentning Farmonlari Konstitutsiyaga qanchalik mos kelishini aniqlaydi. Uning Konstitutsiyada o'ziga berilgan vakolatlari doirasida qabul qilingan qarorlari uzil-kesil hisoblanadi va bu qarorlarning ustidan shikoyat qilinishi mumkin emas.

Konstitutsiyada kuchli va layoqatli ijroiya hokimiyati rivojlantirilgan. Bir tizimdan boshqa tizimga o'tish davrida kuchli ijroiya hokimiyati zarurdir. Uni mustahkamlash qonun chiqaruvchi hokimiyat mavqeini pasaytirish hisobiga yuz berishi kerak emas. Prezidentga avval berilgan vakolatlarni aniqlash va to'ldirish ijroiya va qonun chiqaruvchi hokimiyat o'rtasidagi muvozanatga rioya qilingan.

Chunonchi, Konstitutsiyaning 89-moddasiga niuvofiq Prezident O'zbekiston Respublikasida davlat boshlig'i va ijro hokimiyatining boshlig'idir. U ayni bir vaqtda Vazirlar Mahkamasining ham Raisi hisoblanadi. Prezident vakolatlari to'g'risidagi modda uning huquqlarini sanab o'tishda emas, balki uning zimmasiga yuksak mas'uliyat yuklashdan boshlanadi. Xususan, Prezident fuqarolarning huquqlari va erkinliklari, Konstitutsiya va qonunlarga rioya etilishining kafilidir. O'zbekiston Respublikasining suvereniteti, xavfsizligi va huquqiy yaxlitligini muhofaza etish yuzasidan zarur chora-tadbirlar ko'radi (93-moddaning 1 ; 2- qismlari).

Prezident mamlakat ichkarisida va xalqaro munosabatlarda respublika nomidan ish ko'radi, muzokaralar olib boradi. Respublikaning shartnoma va bitimlarini imzolaydi, respublika tomonidan tuzilgan shartnomalarga, bitimlarga va uning majburiyatlariga rioya etilishini ta'minlaydi. Prezident davlat boshlig'i sifatida hokimiyat va davlat boshqaruvi oliy organlarining hamjihatligini ta'minlaydi. U ijroiya hokimiyati devonini tuzadi va unga rahbarlik qiladi, vazirliklarni, davlat qo'mitalarini hamda davlat boshqaruvining boshqa organlarini tuzadi va tugatadi, shu masalalarga doir farmonlarni Oliy Majlis tasdig'iga kiritadi. Bosh Vazir, uning birinchi o'rinbosari va o'rinbosarlarini, Vazirlar Mahkamasi a'zolarini lavozimiga tayinlaydi va ularni lavozimidan ozod qiladi, keyinchalik bu masalalarni Oliy Majlis tasdig'iga kiritadi (93 moddaning 8, 9 bandlari).

Prokurorlik nazorati ijroiya hokimiyati strukturasi kiritildi. Shu vaqtga qadar prokurorlik nazorati go'oki "To'rtinchi hokimiyat" bo'lib kelar edi. Endi O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va uning o'rinbosarlari Prezident Farmoni bilan lavozimiga tayinlanadi va lavozimidan ozod qilinadi, bu masala Oliy Majlis tasdig'iga kiritiladi. O'zbekiston Respublikasining Bosh prokurori va unga bo'ysunuvchi prokurorlar respublika hududida qonunlarning aniq va bir xilda bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradilar (118-modda).

Prezidentning viloyat, tuman, shahar va xo'jalik sudlari sudyalarini lavozimiga tayinlash va lavozimidan ozod etishga doir vakolatlarini o'ziga xos rag'batlantiruvchi omil, deb qarash mumkin. Bu esa ularga odil sudlovni, hukm chiqarish va hal qiluvchi qarorlar qabul qilishni davlat nomidan amalga oshirish imkonini beradi. Eng muhimi shundaki, sudyalar ishini ko'rishdagi mustaqilligi va erkinligi Prezident nufuzi bilan

mustahkamlanadi. Shu bilan birga tasdiqlash kerakki, na Prezident, na davlat boshqaruvining boshqa organlari sudlarning harakatdagi faoliyatlariga aralashmaydi. “O‘zbekistonning sud hokimiyati, — deyiladi 106-moddada. - qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlardan, siyosiy partiyalardan, boshqa jamoat birlashmalaridan mustaqil holda ish yuritadi”.

Prezident mamlakat Qurolli Kuchlarning Oliy Bosh qo‘mondoni hisoblanadi. Basharti, mamlakatga hujum qilingan taqdirda urush holati e‘lon qilib, bu qarorini uch kecha-kunduz ichida Oliy Majlis tasdig‘iga kiritadi.

O‘zbekiston Respublikasi faol tashqi siyosat o‘tkazish tarafdori ekanligini bayon etilishi Konstitutsiyaning butunlay yangi prinsiplaridan biridir. Bunda Respublikaning o‘z milliy davlat manfaatlarining ustuvor ekanligini belgilovchi omildir. O‘zbekiston tashqi siyosat sohasida xalqaro munosabatlarning to‘la huquqli subyekti sifatida Konstitutsiyada belgilab berilgan davlatlarning suveren tengligi, kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, chegaralarning daxlsizligi, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish, boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik qoidalariga va xalqaro huquqning umum e‘tirof etilgan boshqa qoidalariga va normalariga asoslanadi (17 modda).

Konstitutsiyaning maxsus bobi (XXI-bob) joylardagi davlat hokimiyati organlariga bag‘ishlangan. Bu bobda o‘zini o‘zi boshqarish prinsiplarini mustahkamlash bilan bir qatorda mahalliy hokimiyatning boshlig‘i bo‘lgan hokim tarliboti joriy etiladi. Tegishli huquqlardagi mahalliy vakillik hokimiyati — xalq Kengashlariga, shuningdek, ijroiya hokimiyatiga viloyat, tuman, shahar hokimlari boshchilik qiladilar.

Viloyat hokimlari va Toshkent shahrining hokimi Prezident tomonidan lavozimiga tayinlanadi va lavozimidan ozod etiladi hamda tegishli xalq deputatlari Kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Tuman, shahar va shaharlardagi tumanlar hokimlari tegishli yuqori turuvchi hokimlar tomonidan lavozimiga tayinlanadi va lavozimidan ozod qilinadi hamda xalq deputatlari tuman va shahar Kengashlari tomonidan tasdiqlanadi (102-modda).

Hokim o‘z vakolatlarini yakka boshchilik asosida amalga oshiradi va o‘zi rahbarlik qilayotgan idoralarning qarorlari va faoliyati uchun shaxsan javobgar bo‘ladi. Shaharchalar, qishloqlar va ovullarda mahalliy hokimiyat o‘z-o‘zini boshqarish jamoat organlari shaklida amalga oshiriladi. Fuqarolarning yig‘inlari bunday o‘zini o‘zi boshqarishning organlari hisoblanadi. Fuqarolar ikki yarim yil muddatga rais (oqsoqol) va uning maslahatchilarini saylaydilar. O‘zini-o‘zi boshqarishning bunday shakli shahardagi mahallalar, shaharchalar, qishloqlar va ovullarda ham amalga oshiriladi (105-modda).

Bizning Konstitutsiyamizda birinchi marta O‘zbekiston Respublikasidagi sud hokimiyatiga doir maxsus bob paydo bo‘ldi. Qonuniy va huquqiy tartibotni ta‘minlash manfaatlariga asoslanib, Konstitutsiyada prokuratura idoralariining maqomi va tashkiliy asoslariga alohida e‘tibor berilgan. Prokuraturaning yagona markazlashgan tizimi respublika Bosh prokurori tomonidan boshqariladi (119-120 moddalar).

O‘zbekiston Respublikasining moliya va kreditlari, mudofaa va xavfsizligi to‘g‘risidagi qoidalarning birinchi marta aks ettirilganligi Konstitutsiyada bizga tamoyilga aylanmagan butunlay yangi hodisadir.

Konstitutsiyaga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish — islohotlar ehtiyoji

Konstitutsiyaning barqarorligini va uzoq muddat amal qilishini ta‘minlash maqsadida Konstitutsiyaga o‘zgartirishlar va qo‘shimchalar kiritish nazarda tutilgan. Bu tabiiy va o‘tish davriga xos hodisa. Islohotlar chuqurlashib, jamiyatni modernizatsiyalash, butun ijtimoiy hayotni yangilash jarayoni ko‘lami va miqyosi kengaygani sayin, ular butun salmog‘i bilan Asosiy Qonunda o‘z ifodasini topishi va huquqiy asosiga ega bo‘lishi lozim.

2002 yil 27 yanvarda umumxalq Referendumi o‘tkazildi. Referendum yakunlariga ko‘ra 2003 yil aprelda ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisning o‘n birinchi sessiyasi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o‘zgartirishlar va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida qonun qabul qildi.

Ushbu qonun asosida O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi moddalariga kiritilgan o‘zgartirishlar asosan uning beshinchi bo‘limi XVIII, XIX, XX, XXIII boblariga taalluqli bo‘ldi.

Ma‘lumki, 2002 yil 27 yanvarda umumxalq Referendumi O‘zbekiston Respublikasining ikki palatali parlamentini saylash va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Konstitutsiyaviy vakolat muddatini besh yildan yetti yillik qilib o‘zgartirish to‘g‘risidagi masalalarga bag‘ishlangan edi.

Referendum qarorlariga muvofiq, “Referendum yakunlari hamda davlat hokimiyati tashkil etilishining asosiy prinsiplari to‘g‘risida” gi “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to‘g‘risida” gi, “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qonunchilik palatasi to‘g‘risida” gi Konstitutsiyaviy qonunlar qabul qilingan bo‘lib, ular O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga tegishli o‘zgartirishlar va qo‘shimchalar kiritish uchun asos bo‘lib hisoblandi. Shunga muvofiq XVIII bob quyidagi tahrirda bayon etildi:

“76-modda. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi oliy davlat vakillik organi bo‘lib, qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatadan qonunchilik palatasi (quyi palata) va Senatdan (yuqori palata) iborat.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qonunchilik palatasi va Senati vakolat muddati besh yil”.

Shunga ko‘ra, 2004 yil 25 dekabrda bo‘lib o‘tgan saylovga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qonunchilik palatasi hududiy saylov okruglari bo‘yicha ko‘p partiyaviylik asosida bir yuz yigirma deputatdan iborat tarzda shakllantirildi. Konstitutsiyaga muvofiq 2005 yil yanvar oyida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati hududiy vakillik palatasi bo‘lib, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, viloyatlar, tumanlar va shaharlar davlat hokimiyati vakillik organlari deputatlarining tegishli qo‘shma majlislarida mazkur deputatlar orasidan ovoz berish yo‘li bilan Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida teng miqdorda — olti kishidan saylandi. Ayni chog‘da O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining o‘n olti nafar a‘zosi fan,

san'at, adabiyot, ishlab chiqarish sohasida hamda davlat va jamiyat faoliyatining boshqa tarmoqlarida katta amaliy tajribaga ega bo'lgan hamda alohida xizmat ko'rsatgan eng obro'li fuqarolar orasidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tayinlandi.

Yana shuni aytish joizki, Saylov kuni yigirma besh yoshga to'lgan hamda kamida besh yil O'zbekiston Respublikasi hududida muqim yashayotgan O'zbekiston Respublikasi fuqarosi O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qonunchilik palatasi deputati, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining a'zosi bo'lishi mumkin. Deputatlikka nomzodlarga qo'yiladigan talablar qonun bilan kafolatlandi.

Ayni bir shaxs bir paytning o'zida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qonunchilik palatasi deputati va Senati a'zosi bolishi mumkin emasligi ko'rsatib qo'yildi.

“79-modda.O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qonunchilik palatasi mutloq vakolatlariga:

- 1) O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qonunchilik palatasi Spikeri va uning o'rinbosarlarini, qo'mitalarning raislari va ularning o'rinbosarlarini saylash;
- 2) O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining taqdimiga binoan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qonunchilik palatasi deputatini daxlsizlik huquqidan mahrum etish to'g'risidagi masalalarni hal etish;
- 3) O'z faoliyatini tashkil etish va palatani ichki tartib qoidalari bilan bog'liq masalalar yuzasidan qarorlar qabul qilish;

4) Siyosiy, ijtimoiy - iqtisodiy hayot sohasidagi u yoki bu masalalar yuzasidan, shuningdek, davlat ichki va tashqi siyosati masalalari yuzasidan qarorlar qabul qiladi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qonunchilik palatasi majlislari sessiyalar davrida o'tkaziladi. Sessiyalar, qoida tariqasida, sentyabrning birinchi ish kunidan boshlab kelgusi yilning iyun oyi oxirgi ish kuniga qadar o'tkaziladi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati majlislari zaruratiga qarab, lekin yiliga kamida uch marta o'tkaziladigan bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining majlislari, agar ular ishida barcha deputatlar, senatorlar umumiy sonining kamida yarmi ishtirok etayotgan bo'lsa, vakolatli hisoblanadi.

85- modda.O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi o'z tarkibidan Qonunchilik palatasining Spikeri va uning o'rinbosarlarini saylaydi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi Spikeri va uning o'rinbosarlari yashirin ovoz berish orqali deputatlar umumiy sonining ko'pchilik ovozi bilan Qonunchilik palatasining vakolati muddatiga saylanadi.

86- modda. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati o'z tarkibidan Senat Raisi va uning o'rinbosarlarini saylaydi. Senat Raisi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining taqdimiga binoan saylanadi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati Raisi o'rinbosarlaridan biri Qoraqalpog'iston Respublikasining vakili bo'ladi.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati Raisi va uning o‘rinbosarlari yashirin ovoz berish orqali senatorlar umumiy sonining ko‘pchilik ovozi bilan Senat vakolati muddatiga saylanadi”.

89- modda quyidagi tahrirda bayon etildi:

“O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti O‘zbekiston Respublikasida davlat va ijro etuvchi hokimiyat boshlig‘idir.

90- modda quyidagi tahrirda bayon etilgan: “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga o‘ttiz besh yoshdan kichik bo‘lmagan, davlat tilini yaxshi biladigan, bevosita saylovgacha kamida 10 yil O‘zbekiston hududida muqim yashayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi saylanishi mumkin. Ayni bir shaxs surunkasiga ikki muddatdan ortiq O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti bo‘lishi mumkin emas.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari tomonidan umumiy, teng va to‘g‘ridan to‘g‘ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo‘li bilan yetti yil muddatga saylanadi. Prezidentni saylash tartibi O‘zbekiston Respublikasining qonuni bilan belgilanadi”.

97- modda quyidagi tahrirda bayon etiladi: “Vakolati tugashi munosabati bilan iste‘foga chiqqan Prezident umrbod Senat a‘zosi lavozimini egallaydi. Istiqlolimizning dastlabki yillaridanoq hayotining demokratik huquqiy asoslarini yaratish, jamiyat boshqaruvning ma‘muriy — buyruqbozlik tizimiga barham berish maqsadida davlat hokimiyatini tarmoqlarga bo‘linishi asosida milliy davlatchiligimizning poydevorini barpo etishga katta e‘tibor qaratildi.

Konstitutsiyamizda jamiyat va davlat qurilishining asosiy tamoyillari, fuqarolarning huquq va erkinliklari jamiyat taraqqiyotining iqtisodiy asoslari va strategik yo‘nalishlari mustahkamlanib qo‘yildi.

Haqiqiy demokratik me‘yor va tartiblar asosida O‘zbekiston Respublikasi davlat hokimiyatining tizimi qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo‘linishi prinsipiga asoslandi. Vazirlar Mahkamasi, ya‘ni Hukumat ijroiya hokimiyati tizimida markaziy o‘rinni egallaydi.

98- modda quyidagi tahrirda bayon etildi: “O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ijro etuvchi hokimiyatini amalga oshiradi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri, uning o‘rinbosarlari, vazirlar, davlat qo‘mitalarining raislaridan iborat. Qoraqolpog‘iston Respublikasi hukumatining boshlig‘i Vazirlar Mahkamasi tarkibiga o‘z lavozimi bo‘yicha kiradi.

Vazirlar Mahkamasining tarkibi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan shakllantiriladi. O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri nomzodi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining taqdimiga binoan O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalari tomonidan ko‘rib chiqiladi va tasdiqlanadi. Vazirlar Mahkamasining a‘zolari O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri taqdimiga binoan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlanadi.

Vazirlar Mahkamasi iqtisodiyotning, ijtimoiy va ma‘naviy sohaning samarali faoliyatiga rahbarlikni, O‘zbekiston Respublikasi qonunlari, Oliy Majlis qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari ijrosini ta‘minlaydi.

Vazirlar Mahkamasi amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasining butun hududidagi barcha organlar, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, mansabdor shaxslar va fuqarolar tomonidan bajarilishi majburiy bo'lgan qarorlar va farmoyishlar chiqaradi.

O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri Vazirlar Mahkamasining faoliyatini tashkil etadi va unga rahbarlik qiladi, uning samarali ishlashi uchun shaxsan javobgar bo'ladi. Vazirlar Mahkamasining majlislariga raislik qiladi, uning qarorini imzolaydi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining topshirig'iga binoan xalqaro munosabatlarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi nomidan ish ko'radi. O'zbekiston Respublikasi qonunlarida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmoyishlarida nazarda tutilgan boshqa vazifalarni bajaradi

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Vazirlar Mahkamasi majlislarida raislik qilishga, Vazirlar Mahkamasi vakolatiga kiruvchi masalalar yuzasidan qarorlar qabul qilishga, shuningdek, ushbu Konstitutsiyaning 89 moddasi va 93 moddasiga asosan Vazirlar Mahkamasi qarorlari va farmoyishlarini, O'zbekiston Respublikasi Bosh Vaziri farmoyishlarini bekor qilishga haqli".

Mustaqillikning o'tgan davri shuni ko'rsatdiki, Konstitutsiya mamlakatimizda siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy sohalarida amalga oshirilgan ishlarning huquqiy asosi sifatida o'zini namoyon qildi. Xalqimiz shu bois ham uni muhim hayotiy qo'llanma deb hisoblaydi. O'zbekistonda istiqomat qilayotgan millati, dini va tilidan qat'i nazar barcha fuqaro uchun mustahkam qalqon bo'lib xizmat qilmoqda.

Shuning uchun ham O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganishni, uning mohiyatini chuqurroq o'zlashtirishni hayot taqozo qila boshladi.

Shu nuqtai nazardan Prezident 2001 yil 4 yanvarda "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganishni tashkil etish to'g'risida" farmoyish chiqardi. Ushbu farmoyishga asosan, Konstitutsiyaning jamiyatdagi o'rni va ahamiyatini, mazmuni va mohiyatini o'rganish, yosh avlodning huquqiy ongini yuksaltirish, talaba va o'quvchi yoshlarda mustahkam bilimlarni shakllantirish talablari qo'yildi.

Mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimida, maktabgacha ta'lim muassasalaridan to oliy ta'limning yuqori bosqichi — magistraturagacha, yoshlarning huquqiy bilimlarini oshirishning yaxlit va izchil tizimi vujudga keldi. Ushbu tizimga fan sohasidagi doktoranturagacha bo'lgan bosqich ham kiradi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidagi mamlakat Prezidenti bir paytning o'zida ijro etuvchi hokimiyat rahbari ham ekanini belgilaydigan normalarning o'zgartirilishi muhim siyosiy-huquqiy qadam bo'ldi. Bugungi kunda Konstitutsiyaga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Prezidenti davlat rahbari bo'lib, davlat hokimiyati organlarining o'zaro uyg'un va hamjihat faoliyat yuritishini ta'minlaydi.

"Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish, mamlakatni modernizatsiya qilishda siyosiy partiyalar rolini kuchaytirish to'g'risida" gi konstitutsiyaviy qonunning qabul qilinishi, hech shubhasiz, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish borasida asosiy va hal etuvchi rol o'ynadi.

Hozirgi sharoitda siyosiy partiyalar fuqarolarning siyosiy va ijtimoiy faolligini oshirish, aholining ayniqsa saylov jarayonlarida xohish-irodasi va fikrni ifodalash, markazda va joylarda davlat hokimiyati organlarini shakllantirishning muhim ta'sir

o'tkazuvchi vositasiga aylanishi alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur vazifani hal etish maqsadida parlamentdagi ko'pchilik parlamentdagi muxolifat maqomini qonuniy tarzda belgilash, siyosiy partiyalar fraksiyalari rahbarlarini Qonunchilik palatasi Spikerining o'rinbosari etib saylash bo'yicha tashkiliy-huquqiy choralar ko'rildi.

Qabul qilingan ushbu huquqiy mexanizmlar siyosiy partiyalarning mamlakat parlamenti faoliyatini tashkil etishda, shuningdek, vakillik va ijro hokimiyati organlarini shakllantirish, ularning faoliyatini nazorat qilishdagi roli va ahamiyatini tubdan kuchaytirdi.

Xususan, Bosh vazir lavozimiga nomzod bo'yicha siyosiy partiyalar fraksiyalari bilan maslahatlashish tartibi, uning parlament tomonidan tasdiqlanishining qat'iy belgilangan tartib va mexanizmining joriy etilgani davlat qurilishi sohasida demokratik islohotlarni chuqurlashtirish yo'lidagi muhim qadam bo'ldi.

Konstitutsiyaviy qonunga muvofiq siyosiy partiyalarning Qonunchilik palatasidagi fraksiyalariga Bosh vazirni iste'foga chiqarish, mahalliy kengashlardagi partiya guruhlariga esa viloyat hokimlarini iste'foga chiqarish to'g'risida tashabbus bilan chiqish huquqining berilishi ham mutlaqo muhim ahamiyat kasb etadi. Bularning barchasi siyosiy partiyalarning mamlakat hayotidagi o'rni va ta'siri ortib borayotganidan dalolat beradi.

Davlat hokimiyati markaziy organlarining bir qator vakolat va vazifalarini, avvalambor iqtisodiy va ijtimoiy masalalarni hal etish, budget tashkilotlarini, kommunal xo'jalik va obodonlashtirish ishlarini moliyalashtirish, odamlarni ish bilan ta'minlash va aholi manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakolatlarini mahalliy hokimiyat, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, mahallalarga bosqichma-bosqich o'tkazish jarayoni amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston mustaqil davlat, deb e'lon qilingan kunning o'zidayoq mustaqil davlat ramzlarini joriy qilish yuzasidan amaliy choralar ko'rildi. O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida, respublika gerbining nusxasi va Davlat madhiyasining musiqiy bayoni haqida maxsus qaror qabul qilindi. Unda Konstitutsiya komissiyasining ekspert guruhiga Davlat bayrog'ining variantlari ustida ishlashni davom ettirish, Oliy Kengashning tegishli qo'mitalariga Konstitutsiya komissiyasi ijodiy guruhi bilan hamkorlikda Davlat bayrog'i, madhiyasi haqida qonun loyihalarini ishlab chiqib, navbatdagi sessiyaga taqdim etish topshirildi.

1991-yil 15-fevralda O'zbekiston Oliy Kengashi "O'zbekistonning davlat ramzlari to'g'risida" maxsus qaror qabul qildi. Qarorda shunday deyiladi: "Mustaqillik to'g'risidagi Deklaratsiyaga amal qilib O'zbekiston SSR Oliy Kengashi qaror qiladi: O'zbekiston SSR Konstitutsiyasi (Asosiy Qonuni)ning yangi loyahasini tayyorlovchi komissiyaga O'zbekiston SSRning Davlat bayrog'i, Gerbi va Madhiyasiga doir takliflar hamda ular to'g'risida Nizomlar tayyorlash topshirilsin. Komissiya respublika jamoatchiligi va deputatlarning fikrlariga tayanib ish ko'rsin". O'zbekiston mustaqil davlat deb e'lon qilingan kunning o'zidayoq mustaqil davlat ramzlarini joriy qilish yuzasidan amaliy choralar ko'rildi.

O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘i to‘g‘risida, respublika O‘zbekiston davlat mustaqilligiga erishgach, o‘zining xalqaro talablar va me‘yorlar doirasida qiyofasini ko‘rsatmog‘i, buning uchun esa o‘zining butun imkoniyatlarini, o‘ziga xos jihatlarini ifodalovchi davlat ramzlariga ega bo‘lmog‘i lozim edi. Odatda ramzlar shunchaki ranglar yig‘indisidan iborat bo‘lgan shakllar emas, ular ayni ana shu davlatning va shu mamlakat fuqarolarining o‘zligidan kelib chiqmog‘i, qolaversa, davlat siyosatining mazmun-mohiyatini o‘zida mujassam etmog‘i kerak.

O‘zbekiston o‘z mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq ana shu muhim siyosiy hodisaga alohida e‘tibor bilan qaradi. Chunki juda qisqa fursatda o‘z mustaqilligini qonun bilan mustahkamlab, uning jahon hamjamiyatida tan olinishini, shunday mamlakat horligi e‘tirof etilishining muhim yollaridan biri sifatida qaradi. Bir qator yosh mustaqil mamlakatlarda turli siyosiy qarashlar jazavaga kelib, fikrlar chuvalashib, “kalavanning uchi topilmay qolgan” bir paytda O‘zbekiston o‘zining har bir kuniga va olis istiqboliga qat‘iy ishonch bilan qaradi. Shuning uchun ham u, eng avvalo, davlat ramzlarini qabul qilib, dunyoga ko‘z-ko‘z etish, uni tan oldirish yo‘lidan bordi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991 yil 18 noyabrda bo‘lib o‘tgan VIII sessiyasi “O‘zbekiston Respublikasining davlat bayrog‘i to‘g‘risida” qonunni qabul qildi.

Shuni alohida ta‘kidlash kerakki, O‘zbekiston Respublikasining davlat bayrog‘i mamlakatimiz hududida ilgari mavjud bo‘lgan g‘oyat qudratli saltanatlar an‘analariga mos keladigan ulaming tug‘lari ifoda etgan g‘oyalarni davom ettiradigan, ulug‘ ajdodlarimizning aqida va maslaklariga va qarashlariga mos keladigan holda millat tabiati va xalqimiz ruhiyatidan kelib chiqib, uning milliy va ma‘naviy jihatlarini ham o‘zida aks ettirmog‘i kerak edi.

Bayroqdagi **havorang** zangori osmon va musaffo suv ramzi. **Moviy rang** — lojuvard — sharqda azaldan qadrlangan. Amur Temur ham o‘z bayrog‘iga shu rangni tanlagan. **Oq rang** — tinchlik va poklik timsolidir. Yosh mustaqil davlat yo‘lining oq va beg‘ubor bo‘lishi uchun yaxshi niyat ifodasi.

Qizil chiziqlar — bu har bir tirik jonning qon tomiri, unda jo‘sh urib turgan hayotiy kuch, tiriklik ramzi.

Yashil rang — O‘zbekistonning saxovatli va tabarruk tuprog‘i, go‘zal tabiati timsoli.

Yarim oy — o‘zbek xalqining ko‘p asrlik an‘analariga mos keladi. Yarim oy va yulduzlar musaffo osmon va tinchlikning ifodasidir.

12 ta yulduz tasviri — qadimdan mukammallik, barkamollik timsoli. Xullas mamlakatimiz davlat bayrog‘i yurtimizning o‘tmishi, bugungi kuni va kelajagining yorqin ramzi bo‘lib qoldi.

1992 yil 2 iyulda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining X sessiyasida “O‘zbekiston Respublikasining davlat gerbi” to‘g‘risida qonun qabul qilindi.

Davlat gerbidagi har bir belgi chuqur ma‘noga ega. Gerb markazidagi **humo qushi** — baxt-saodat va erksevarlik ramzi. Gerbning yuqori qismidagi **sakkiz qirrali yulduz** respublikamizning sobit va barqarorligi timsoli sifatida tasvirlangan. **Quyosh** —

davlatimizning yo‘li hamisha nurafshon bo‘lishi bildirilgan yaxshi niyat, ayni paytda u O‘zbekistonning noyob iqlimga ega mamlakat, serquyosh o‘lka ekanligini bildiradi.

Boshoq — rizq-ro‘zimiz timsoli, to‘kin-sochinlik ifodasi.

Oppoq paxta — O‘zbekiston dong‘ini dunyoga taratgan bebaho boyligimiz ramzi. Bug‘doy va paxta chanoqlarini Davlat bayrog‘i lenta bo‘lib o‘raganligi O‘zbekistonda yashayotgan xalqlar do‘stligi va yakdilligi ifodasi hisoblanadi.

Gerb rangi tasvirda bo‘lib, humo qushi kumush rangda, quyosh, boshoqlar, paxta chanog‘i va “**O‘zbekiston**” degan yozuvlar tilla rangda, g‘o‘za shoxlari, barglari va vodiylar yashil rangda, tog‘lar havo rangida, chanoqdagi paxta, daryolar, yarim oy va yulduz oq rangda, O‘zbekiston Respublikasining davlat bayrog‘i tasvirlangan lenta to‘rl xil rangda berilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992 yil 10 dekabrda bo‘lib o‘tgan XI sessiyasida “O‘zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to‘g‘risida” gi qonun qabul qilindi. Sessiyada shoir Abdulla Oripov va bastakor Mutal Burhonov tomonidan tayyorlangan quyidagi madhiya varianti tasdiqlandi:

Serquyosh hur o‘lkam, elga baxt najot,
Sen o‘zing do‘stlarga yo‘ldosh, mehribon.
Yashnagay to abad ilm-u fan, ijod,
Shuhrating porlasin toki borjahon!

N a q o r a t:

Oltin bu vodiylar - jon O‘zbekiston
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug' xalq qudrati jo‘sh urgan zamon
Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag‘ri keng o‘zbekning o‘chmas iymoni,
Erkin, yosh avlodlar senga zo‘r qanot!
Istiqlol mashali, tinchlik posboni,
Xalq sevar, ona yurt, mangu bo‘l obod!

N a q o r a t:

Oltin bu vodiylar —jon O‘zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. T.1. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.

- 2.Mirziyoyev Sh.M.Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 3.Mirziyoyev Sh.M.Qonun ustuvorligi va inson ma’nfatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi ma’ruzasi. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 4.Mirziyoyev Sh.M.Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 5.Karimov I.A.Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat. T. 14. - Toshkent: O‘zbekiston, 2006.
- 6.Karimov I.A.Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch. -Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
- 7.Karimov I.A.O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
- 8.Karimov I.A.Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo‘lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. - Toshkent: O‘zbekiston. 2015.
- 9.Mustaqil O‘zbekistan tarixining dastlabki sahifalari. - Toshkent, 2000.
- 10.Erkayev A.O‘zbekiston yo‘li. - Toshkent: Ma’naviyat, 2011.
- 11.Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at // M.Abdullayev va boshqalar: to‘ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: Sharq, 2006.
- 12.Mustaqil O‘zbekiston tarixi.Mas’ul muharrir A.Sabirov. - Toshkent: Akademiya, 2013.
- 13.Azizxo‘jayev A.A.Mustaqillik: kurashlar, iztiroblar, quvonchlar. - Toshkent: 2001.
- 14.Azizxo‘jayev A.A. Chin o‘zbek ishi. - Toshkent, 2003.
- 15.Axmedov E.O‘zbekiston shaharlari mustaqillik yillarida. - Toshkent: Abu Ali ibn Sino nashriyoti, 2002.
- 16.Islomov Z.M.O‘zbekiston modernizatsiyalash va demokratik taraqqiyot sari. - Toshkent: O‘zbekiston, 2005.
- 17.Levitin L.O‘zbekiston tub burilish pallasida. - Toshkent: O‘zbekiston, 2005.
- 18.Usmonov Q.O‘zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi. – Toshkent: Moliya, 2003.
- 19.O‘zbekiston mustaqillik yillarida. - Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
- 20.O‘zbekiston tarixi.R.H.Murtazayevaning umumiy tahriri ostida. – Toshkent, 2005.
- 21.Murtazayeva R.H.O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. - Toshkent: Mumtoz so‘z, 2019.

- 22.Yunusova X.O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va ma’naviy jarayonlar (XX asr 80-yillari misolida). - Toshkent: Abu matbuot-konsalt, 2009.
- 23.Bobojonova D.O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar (70-80 yillar misolida).Qo‘llanma. – Toshkent: Sharq, 1999.
- 24.Qoraqalpog‘iston tarixi (1917-1994 yy.). - Nukus, 1995.
- 25.G‘ulomov S., Ubaydullayeva R., Ahmedov E.O‘zbekiston. -Toshkent: Mehnat, 2001.
- 26.O‘zbekiston tarixi (1917-1991 yillar). 2 tom.Mas’ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O‘zbekiston, 2019.

5.Mavzu.O‘zbekistonda demokratik, fuqarolik jamiyati asoslarining shakllanishi, amalga oshirilgan siyosiy islohotlar.

Reja:

- 1.Milliy davlat boshqaruvi tizimi.Mustaqil O‘zbekistonda hokimiyatlar bo‘linishi prinsipi.O‘zbekistonda ko‘ppartiyaviylik tizimining shakllanishi va uning ahamiyati.Siyosiy partiyalar faoliyatidagi xususiyatlar.
- 2.O‘zbekistonda parlament tizimi va undagi islohotlar.Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o‘zgarishlar.
- 3.O‘zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar va ularning siyosiy, ijtimoiy hamda iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki.Ijtimoiy-sherikchilik.O‘z-o‘zini boshqaruv organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o‘rni.
- 4.O‘zbekistonda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontsepsiyasi.Inson haq-huquqlarini ta‘minlash va himoya qilish.
- 5.O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligining tashkil etilishi va faoliyati.

Tayanch tushunchalar

O‘zbekistonda hokimiyatlar bo‘linishi, siyosiy partiyalar, ko‘ppartiyaviylik, Parlament, huquq-tartibot organlari , sud tizimi, OAV, NNT, ijtimoiy-sherikchilik, Mahalla, o‘z-o‘zini boshqaruv organlari, O‘zbekistonda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontsepsiyasi, O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi.

O‘zbekiston tarixida birinchi marta butunlay yangi sharoitlarda siyosiy, iqtisodiy va ma‘naviy islohotlar keng qamrovli yangilanishlar amalga oshirilishi yirik tarixiy va ijtimoiy hodisa.Demokratik huquqiy davlatni shakllantirish borasidagi sa‘y-harakatlar bu ishlarning eng muhimi hisoblanadi.

O‘tgan asrning 90-yillari boshiga kelib yosh mustaqil davlatlardagi siyosiy vaziyat shunday ediki, ular oldida ijtimoiy rivojlanishning ikki yo‘li turar

edi. Birinchisi, xalq xo'jaligini avvalgidek sotsialistik yo'nalishda rivojlantirish. Ikkinchisi, taraqqiyotning sotsialistik ham, kapitalistik ham emas, balki jahon amaliyoti sinovidan o'tgan bozor iqtisodiyotiga asoslangan adolatli, demokratik jamiyat qurish yo'lidan borish edi.

Ma'lum bo'ldiki, tuzumning sotsialistik taraqqiyot yo'li sovet jamiyati misolida mutlaqo o'zini oqlamadi. U ma'muriy-buyruqbozlik usuliga asoslangan bo'lib, xalqning ijodiy, erkin mehnatiga qulay sharoit yaratmas edi. Ikkinchisi esa rivojlangan mamlakatlar sinoviga bardosh bergan, xalq turmushini yaxshilashga qaratilgan yo'l edi. O'zbekiston shuni tanladi, shu yolning siyosiy va huquqiy asoslarini yaratishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirishga dadillik bilan kirishdi. Shu tariqa O'zbekiston mustaqil, huquqiy, demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini qurish yo'liga kirdi, bozor iqtisodiyotiga o'tish, xalqaro huquqning mustaqil subyekti sifatida jahon hamjamiyatiga kirish yo'lini tutdi. Birinchi Prezident I.A. Karimov "O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li" kitobida **"Yangilangan jamiyatning siyosiy va davlat tuzilishi insonga uning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy turmush tarzini erkin tanlab olishini kafolatlashi kerak"**, — deb ko'rsatgan edi. Ayni chog'da siyosiy sohada bu **"...Qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati vakolatlarini ajratish asosida milliy davlatchilikni barpo etish, jamiyatning siyosiy tizimini davlat idoralarining tuzilishini tubdan yaxshilash, respublika hukumati hamda mahalliy hokimiyatning vakolatlari va vazifalarini aniq belgilab qo'yish, adolatli va insonparvar qonunchilikni vujudga keltirishi mumkin"**, - deb ta'kidlagan edi. Ana shu yo'l-yo'riqlar va ko'rsatmalar asosida mamlakatda keng miqyosli ishlar amalga oshirildi.

Prezidentlik institutining shakllanishi. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin davlat boshqaruvining yangi, zamonaviy va samarali tizimi — Prezidentlik boshqaruvi shaklini rivojlantirishga kirishildi. Bugungi kunda BMTga a'zo bo'lgan 193 ta davlatdan 143 tasida Prezident lavozimi ta'sis etilgan.

1990 yil 24 martda O'zbekiston Respublikasida prezidentlik institutining vujudga kelishi mamlakatimiz milliy davlatchiligining rivojlanishida mutlaqo yangi bosqichni boshlab berdi. 1990 yil 1 noyabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasida ijroiya va boshqaruv hokimiyatining tuzilishini takomillashtirish hamda O'zbekiston SSR Konstitutsiyasi (Asosiy Qonuni) ga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida" gi qonuni bilan davlat boshqaruvining uyg'un tizimini yaratish, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatini bir-biridan qat'iy farqlab qo'yish muhim ekanligini hisobga olib, prezidentlik

hokimiyati bilan Ministrlar Sovetining ijroiya-boshqaruv hokimiyati qo‘shib yuborildi. O‘zbekiston Respublikasi Ministrlar Soveti O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasiga aylantirildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti ayni vaqtda Vazirlar Mahkamasining Raisi bo‘lishi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining va O‘zbekiston Respublikasi Ministrlar Sovetining apparati O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi bitta apparatga birlashtirilishi belgilandi.

Mazkur qonun mamlakatimizda davlat boshqaruv shakli – prezidentlik respublikasiga asoslanishini mustahkamlab qo‘ydi. Prezidentlik instituti ta’ sis etilganidan so‘ng davlatimizda keng qamrovli islohotlar boshlandi. 1991 yil 18 noyabrda mamlakatimizda prezidentlik saylovlarini tartibga soluvchi “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to‘g‘risida” gi qonun qabul qilindi. Shu asosda 1991 yil 29 dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentligiga muqobilik asosida saylov bo‘lib o‘tdi.

Oliy lavozimga ikki nomzod – O‘zbekiston Xalq demokratik partiyasi va O‘zbekiston kasaba uyushmalari Federatsiyasi nomzodi Birinchi Prezident Islom Karimov va “Erk” Demokratik partiyasi vakili Saloy Madaminov (Muhammad Solih) nomzodi qo‘yildi. Saylovlar yakuniga ko‘ra, ovoz berishda qatnashganlarning 86 foizi Birinchi Prezident Islom Karimov nomzodini, 12,3 foizi esa Saloy Madaminov nomzodini yoqlab ovoz berdi. 1995 yil 26 martda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi qaroriga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolat muddatini 1997 yildan 2000 yilgacha uzaytirish masalasi bo‘yicha umumxalq referendumini bo‘lib o‘tdi. 2000 yil 9 yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi o‘tkazildi. Birinchi Prezident Islom Karimov O‘zbekiston Respublikasi Prezidentligiga muqobilik asosida o‘tkazilgan saylovda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi. 2002 yil 27 yanvarda bo‘lib o‘tgan referendumda prezidentlik lavozimi vakolati 5 yildan 7 yilga uzaytirildi. 2007 yil 23 dekabrda bo‘lib o‘tgan saylovda 88,1 foiz ovoz bilan Birinchi Prezident Islom Karimov 7 yilga saylandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolat muddati 2015 yil dekabrda tugashi munosabati bilan Prezidentlik lavozimiga saylov o‘tkazildi. 2015 yil 29 mart kuni prezident saylovida Birinchi Prezident Islom Karimov 90,39 foiz ovoz bilan g‘alaba qozondi.

2016 yil 2 sentabrda Birinchi Prezident Islom Karimov og‘ir xastalik tufayli vafot etdi.

Shu munosabat bilan navbatdan tashqari umumxalq prezidentlik saylovlari o‘tkazildi. 2016 yil 4 dekabrda O‘zbekiston Konstitutsiyasi va

“O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to‘g‘risidagi” gi qonunga muvofiq muqobillik va sog‘lom raqobat asosida Prezidentlik saylovi o‘tkazildi.Unda 88,61 % ovoz bilan Bosh vazir Shavkat Mirziyoyev Prezident etib saylandi.

Demokratik tamoyillar va O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining uchinchi tamoyili – davlat hokimiyatining uch tarmoqqa bo‘linishi nuqtayi nazaridan O‘zbekiston davlat hokimiyati tizimi qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga bo‘linishi qonunlashtirildi.Mustaqillik qo‘lga kiritilgan dastlabki kunlardayoq O‘zbekistonda demokratiyani taraqqiy toptirish uchun hozirgi zamon jahon standartlariga javob bera oladigan samarali va ishchan parlamentni shakllantirish zarurati yuzaga keldi.

Uch hokimiyatdan har biri faoliyatda mustaqil bo‘lib, ayni vaqtda birbiri bilan chambarchas bog‘liqdir.Prezident har uchala hokimiyat faoliyatini muvofiqlashtiruvchi mustaqil organ hisoblanadi.

Parlamentarizmning rivojlanishi bosqichma-bosqich amalga oshirib borildi.O‘zbek parlamentarizmi tarixiga nazar solsak, 1990–1994 yillarda mamlakatimiz parlamenti Oliy Kengash nomi bilan atalib, 150 deputatdan iborat edi.1995–2004 yillarda Oliy Majlis nomi bilan atalgan 250 deputatdan iborat bir palatali parlament shakllantirildi. Bir mandatli hududiy saylov okruglaridan saylangan deputatlar tarkibida Xalq demokratik partiyasidan, “Adolat” sotsial-demokratik partiyasidan, “Vatan taraqqiyoti” partiyasidan, “Milliy tiklanish” partiyasidan deputatlar bo‘lib, ilk bor parlament fraksiyalari tashkil etildi.

2005 yildan boshlab mamlakatimiz tarixida ilk bor O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatadan – Qonunchilik palatasi (quyi palata) va Senatdan (yuqori palata) iborat tarzda ish boshladi.Bu 2002 yil 27 yanvarda o‘tkazilgan referendum va shu asosda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to‘g‘risida” va “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi to‘g‘risida” gi Konstitutsiyaviy Qonunlar asosida amalga oshirildi.

Mamlakat parlamentining bosib o‘tgan yo‘lini tarixiy nuqtayi nazardan tahlil etar ekanmiz, uni shartli ravishda uchta asosiy davrga bo‘lish mumkin.Birinchi davr – 1991–1994 yillar, ikkinchi davr – 1995–2004 yillar, uchinchi davr – 2005 yildan hozirgi paytgacha.Parlamentda 250 kishi, jumladan, Quyi palata – Qonunchilik palatasida 150 deputat, Senatda 100 nafar senator faoliyat ko‘rsatadi.Senatga Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridan 6 nafardan, jami 84 kishi

saylanadi. Prezident tomonidan tayinlanadigan 16 nafar el yurtda obroʻ-eʻtibor qozongan kishilar Senatning aʼzosi boʻlishadi.

Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, uning tizimi va vazifalari. 1990 yil 15 noyabrda Oʻzbekiston Prezidentining “Oʻzbekiston SSR Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining tarkibini tasdiqlash toʻgʻrisida”gi farmoni qabul qilindi. Unga muvofiq ravishda Oʻzbekiston Prezidenti huzurida Vazirlar Mahkamasi tuzildi, Prezident uning Raisi boʻldi. Respublikada vitse-prezident lavozimi taʼsis etilib, uning zimmasiga Vazirlar Mahkamasiga rahbarlik qilish va uning ishini uyushtirish vazifasi yuklandi. 1992 yil 4 yanvarda vitse-prezident lavozimi tugatildi va Oʻzbekiston Respublikasining Bosh vaziri lavozimi taʼsis etildi. Bosh vazir zimmasiga vitse-prezident vakolatlari berildi.

Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining XX bobida Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi, uning tashkil etilishi, faoliyatining asosiy yoʻnalishlari va vakolatlari belgilab qoʻyildi. Vazirlar Mahkamasi oʻz faoliyatini Oʻzbekiston Respublikasining 1993 yilda qabul qilingan “Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi toʻgʻrisida”gi (yangi tahriri 2003 yil) qonuni asosida olib boradi. Vazirlar Mahkamasi Oʻzbekiston Respublikasining hukumati hisoblanib, Oliy Majlisning qonunlari, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari bajarilishiga rahbarlikni taʼminlovchi Oʻzbekiston Respublikasining ijro etuvchi hokimiyat organidir.

1992–2003-yillarda Vazirlar Mahkamasining tuzilishi

Vazirlar Mahkamasi raisi – Prezident

Bosh vazir

Bosh vazirning birinchi oʻrinbosari

Bosh vazir oʻrinbosarlari

Vazirlar

Davlat qoʻmitalari raislari

Davlat va xoʻjalik

boshqaruvi boshqa organlari rahbarlari

Qoraqalpogʻiston Respublikasi Vazirlar Kengashi raisi

Vazirlar Mahkamasining doimiy organi sifatida Bosh vazir va uning oʻrinbosarlaridan iborat tarkibdagi Vazirlar Mahkamasining Rayosati faoliyat koʻrsatadi. 2003 yil Oʻzbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 89 moddasining “Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti ayni vaqtda Vazirlar Mahkamasining Raisi hisoblanadi”, degan ikkinchi qismi olib tashlandi.

O‘zbekiston hukumati – Vazirlar Mahkamasiga Bosh vazir rahbarlik qiladi. Vazirlar Mahkamasi tarkibida Rais lavozimi bo‘lmaydigan bo‘ldi. Hozirda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining taqdimiga binoan, O‘zbekiston Respublikasining Bosh vaziri, uning birinchi o‘rinbosari va o‘rinbosarlari nomzodlari avval Qonunchilik palatasida, so‘ngra Senatda ko‘rib chiqiladi hamda tasdiqlanadi. Vazirlar Mahkamasining boshqa a‘zolari esa Bosh vazirning taqdimiga binoan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlanadi. Hozirda Vazirlar Mahkamasining tarkibiga O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri, uning birinchi o‘rinbosari va o‘rinbosarlari, O‘zbekiston Respublikasi vazirlari, davlat qo‘mitalarining raislari, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashining Raisi kiradi.

O‘zbekistonda Bosh vazir maqomiga teng Vitse-prezidentlik lavozimida Shukrullo Mirsaidov (1990–1992), Bosh vazir lavozimida Abdulhoshim Mutalov (1992–1995), O‘tkir Sultonov (1995–2003), Shavkat Mirziyoyev (2003–2016) lar faoliyat yuritgan. 2016-yil 14-dekabrda Abdulla Aripov Bosh vazir etib tasdiqlangan.

Sud hokimiyati. Sud hokimiyati – O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 106 moddasiga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasida sud hokimiyati qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlardan, siyosiy partiyalardan, boshqa jamoat birlashmalaridan mustaqil holda ish yuritadi. Mustaqillikning dastlabki yillarida sud hokimiyati sohasida ham islohotlar amalga oshirildi. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va 2000 yilda qabul qilingan “Sudlar to‘g‘risida”gi qonuni (yangi tahrirda) sud islohotlarining huquqiy asosidir.

Sud tizimidagi islohotlarni ikki davrga bo‘lish mumkin: 1) 1991–2016-yillar; 2) 2017 yildan keyingi davr. Dastlabki davrda O‘zbekiston Respublikasi sud tizimiga besh yil muddatga saylanadigan quyidagi sudlar kirgan:

- O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi;
- O‘zbekiston Respublikasining Oliy sudi;
- O‘zbekiston Respublikasining Oliy xo‘jalik sudi;
- Qoraqalpog‘iston Respublikasi fuqarolik va jinoyat ishlari bo‘yicha oliy sudlari;
- Qoraqalpog‘iston Respublikasi xo‘jalik sudi;
- fuqarolik va jinoyat ishlari bo‘yicha viloyat va Toshkent shahar sudlari;
- fuqarolik va jinoyat ishlari bo‘yicha tumanlararo, tuman, shahar sudlari;
- viloyatlar va Toshkent shahrining xo‘jalik sudlari;
- harbiy sudlar.

Favqulodda sudlar tuzishga yo‘l qo‘yilmaydi. O‘zbekiston Respublikasida sud ishlarini yuritish o‘zbek tilida, qoraqalpoq tilida yoki muayyan joydagi ko‘pchilik aholi so‘zlashadigan tilda olib boriladi. Sudlarning alohida hokimiyat sifatida belgilanishidan maqsad O‘zbekiston Respublikasida shaxs huquqi va erkinliklarining xolis organ sifatida faqat sud orqali ta‘minlanishiga erishish va sudni avvalgi jazolovchi organdan shaxs huquq va erkinliklarini to‘laqonli himoya qila oladigan organga aylantirishdir.

Sudlar sud qarorini ijro etish kabi o‘zlariga tegishli bo‘lmagan vazifalardan ozod etildi. 2008-yil 1 yanvardan mamlakatda o‘lim jazosi bekor qilindi, fuqarolarni qamoqqa olishga sanksiya berish huquqi prokuraturadan sudlarga o‘tkazildi. Davlatimizda jinoiy jazolashning insonparvar huquqiy tizimi tashkil etildi.

Islohotlar ikkinchi davrining asosiy xususiyati Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 21 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasi sud tizimi tuzilmasini tubdan takomillashtirish va faoliyati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi farmoni asosida amalga oshirilmoqda. Mazkur farmon asosida O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi va Oliy xo‘jalik sudi birlashtirilib, fuqarolik, jinoiy, ma‘muriy va iqtisodiy sud ish yurituvi sohasidagi sud hokimiyatining yagona oliy organi – O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi tashkil etildi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi

Harbiy hay‘ati, O‘zbekiston Respublikasi Harbiy sudi, okrug va hududiy harbiy sudlar shtat birliklari O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tarkibidan O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi tizimiga o‘tkazildi.

2017 yil O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2 ming 700 nafar mahkumni, shu jumladan, jazoni ijro etish koloniyalaridan 956 nafar turli sharoitlar tufayli jinoyat sodir etgan, qilmishidan chin ko‘ngildan pushaymon bo‘lgan, tuzalish yo‘liga qat’iy o‘tgan, yashash joyi va jazoni ijro etish muassasasida ijobiy tavsiflangan shaxslarni mamlakatimiz tarixida ilk marotaba afv etish to‘g‘risida farmon qabul qilindi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 21 oktabrdagi “Sud huquq tizimini yanada isloh qilish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi farmoniga ko‘ra, sudyalik lavozimiga tayinlash (saylash) muddatlariga qat’iy aniqlik kiritildi. Ya’ni sudyalik lavozimiga birinchi marotaba tayinlash besh yilga, ikkinchi marotaba – o‘n yil, keyingisida muddatsiz tayinlanish (saylanish) imkoni yaratildi. Bu sudyalarning yoshi,

malakasi, kasb mahoratini inobatga olgan holda uzoqroq muddatga faoliyat ko'rsatishini kafolatlaydi.

O'zbekistonda ko'ppartiyaviylik tizimining yuzaga kelishi. Ko'ppartiyaviylik – jamiyat hayotida ikki yoki undan ortiq partiyaning faoliyat yuritishidir. Bu holat demokratik yo'lga kirgan davlat va jamiyatlarga xos hisoblanib, jamiyat taraqqiyoti fikrlar xilma-xilligiga asoslanadi. Jamiyatda siyosiy partiyalarning erkin faoliyat ko'rsatishi demokratik huquqiy davlat barpo etishning asosiy garovidir.

Hozirgi davr jahondagi demokratiyaning asosiy mezonlaridan biri saylovlarning ko'ppartiyaviylik asosida o'tkazilishidir. Mustaqillik davrida tashkil topgan ilk siyosiy partiya bu – O'zbekiston Xalq demokratik partiyasidir.

Partiyaga 1991 yilning 1 noyabrida asos solindi. Uning maqsadi ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlami manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan. Mazkur partiya tashkil etilganidan hozirgi kunga qadar besh marotaba Prezident saylovlarida hamda parlament saylovlarida ishtirok etib, parlamentda o'z fraksiyasini tashkil etishga erishdi.

O'zbekistonda ko'ppartiyaviylikning rivojlanish tarixida o'z o'rniga ega partiyalardan yana biri O'zbekiston "Vatan taraqqiyoti" partiyasi bo'ldi. Ushbu partiya 1992 yil 24 may kuni tashkil topgan. 1999 yili "Fidokorlar" milliy demokratik partiyasi ta'sis etildi. U O'zbekiston fidokorlar maqsadlari va intilishlarini qo'llab-quvvatlaydigan siyosiy uyushma sifatida dunyoga keldi. 2000 yil 14 aprelda "Vatan taraqqiyoti" partiyasi va "Fidokorlar" milliy-demokratik partiyasining qo'shma qurultoyi bo'lib, unda har ikki partiya harakati, faoliyat dasturi yakdilligi muhokama qilindi, ularning birlashib ishlashlari maqsadga muvofiq degan xulosa asosida ikkita partiya birlashdi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida tashkil topgan partiyalardan yana biri bu – O'zbekiston "Adolat" sotsial-demokratik partiyasidir. U 1995 yil 18 fevralda tuzilgan.

Sotsial-demokratik partiyalarning asosiy maqsadi jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni

hal etishga qaratilgan. Partiya shuning uchun ham rivojlangan mamlakatlardagi sotsial-demokratik yo'nalishdagi partiyalar bilan aloqalarni yo'lga qo'yishga va xalqaro sotsial-demokratik harakatlarda faol ishtirok etishga intilmoqda. O'zbekiston "Adolat" sotsial-demokratik partiyasi o'rta sinf va ehtiyojmand aholi tabaqasiga tayanadi, ularning siyosiy va ijtimoiy irodalarini ifodalashga intiladi.

Mustaqillik yillarida tashkil topgan partiyalardan yana biri – bu O‘zbekiston Milliy tiklanish demokratik partiyasidir.

Ushbu partiya 1995 yili 3 iyunda tuzilgan. O‘zbekiston Milliy tiklanish demokratik partiyasining asosiy maqsadvazifasi milliy an’analarni va qadriyatlarni saqlashdan iborat. 2008 yil 20 iyunda O‘zbekiston “Fidokorlar” milliy demokratik partiyasi va O‘zbekiston “Milliy tiklanish” demokratik partiyasining birlashuv qurultoyi bo‘lib, unda O‘zbekiston “Milliy tiklanish” demokratik partiyasi va “Fidokorlar” milliy demokratik partiyasini birlashtirish to‘g‘risidagi masala ko‘rildi. Qurultoyda partiyalarning maqsadli dasturiy vazifalari mazmun-mohiyatiga ko‘ra birbiriga yaqinligi ta’kidlandi va ular birlashtirildi.

O‘zbekiston siyosiy tizimida o‘ziga xos o‘ringa ega bo‘lib ulgurgan O‘zbekiston Liberal-demokratik partiyasi (O‘zLiDeP) 2003 yil 15 noyabrda tashkil topgan.

O‘zbekiston Liberal-demokratik partiyasi umummilliy siyosiy tashkilot sifatida mulkdorlar qatlami, kichik biznes, fermerlik va dehqon xo‘jaliklari vakillari, ishlab chiqarishning yuqori malakali mutaxassisleri va boshqaruv xodimlari, ishbilarmonlar manfaatlarini ifodalaydi va himoya qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida siyosiy partiyalarning o‘tgan yillar davomidagi faoliyatiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, ularning rivojlanishi uchun huquqiy asos yaratilganini ko‘ramiz. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, “Siyosiy partiyalar to‘g‘risida”gi, “Siyosiy partiyalarni moliyalashtirish to‘g‘risida”gi qonunlar hamda “Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish hamda mamlakatni modernizatsiya qilishda siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish to‘g‘risida”gi Konstitutsiyaviy qonuni shular jumlasidandir.

Tabiiyki, siyosiy partiyalarning jamiyatda qanchalik mavqega ega ekanligini belgilovchi asosiy mezon – bu ularning davlat hokimiyati vakillik organlariga bo‘ladigan saylovlarda qanday natijalarga erishganligi hisoblanadi.

O‘zbekiston ekologik harakati. 2008 yil O‘zbekiston Respublikasining “Saylov to‘g‘risidagi qonun hujjatlari takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonunlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida” gi qonuni qabul qilindi. Unga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga besh yil muddatga 135 deputat saylanib, Qonunchilik palatasining 15 deputati O‘zbekiston ekologik harakatidan, o‘z ichki qurultoyidan saylanishi belgilandi. Ushbu Qonun asosida Oliy Majlisning Qonunchilik

palatasidagi deputatlarining soni 150 deputatdan iborat bo'ldi. O'zbekiston ekologik harakati 2008 yil avgustda tashkil topgan.

O'zbekiston ekologik harakati o'z faoliyatini fuqarolarning hozirgi va kelgusi avlodi qulay atrof-muhit sharoitida yashashi, aholi salomatligini yaxshilash, barcha tabiiy resurslarni muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish huquqlarini hamda ularga so'zsiz rioya etilishini ta'minlashga qaratilgan yangilanish jarayonlarini yanada chuqurlashtirishda jamiyatning bor kuch va salohiyatini safarbar qilishga qaratgan.

2017 yil 22 dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi e'lon qilindi. Mazkur Murojaatnomada O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasidagi 15 ta deputatlik o'rnini belgilab qo'yilmasdan, Ekologik harakat boshqa partiyalar bilan teng raqobatga kirishgan holda, saylovlar orqali deputatlik o'rniga erishishi lozimligi taklif etildi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. Mustaqillik qo'lga kiritilgan dastlabki kunlardayoq O'zbekistonda demokratiyani taraqqiy toptirish uchun hozirgi zamon jahon standartlariga javob bera oladigan samarali va ishchan parlamentni shakllantirish zarurati yuzaga keldi. Demokratik tamoyillar va O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining uchinchi tamoyili – davlat hokimiyatining uch tarmoqqa bo'linishi nuqtayi nazaridan O'zbekiston davlat hokimiyati tizimi qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga bo'linishi qonunlashtirildi.

O'zbekiston mustaqil, huquqiy, demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini qurish yo'liga kirdi, bozor iqtisodiyotiga o'tish, xalqaro huquqning mustaqil subyekti sifatida jahon hamjamiyatiga kirish yo'lini tutdi. Birinchi Prezident I.A. Karimov "O'zbekistonning o'z istiqbol va taraqqiyot yo'li" kitobida **"Yangilangan jamiyatning siyosiy va davlat tuzilishi insonga uning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy turmush tarzini erkin tanlab olishini kafolatlashi kerak"**, — deb ko'rsatgan edi. Ayni chog'da siyosiy sohada bu **"...Qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati vakolatlarini ajratish asosida milliy davlatchilikni barpo etish, jamiyatning siyosiy tizimini davlat idoralarning tuzilishini tubdan yaxshilash, respublika hukumati hatnda mahalliy hokimiyatning vakolatlari va vazifalarini aniq belgilab qo'yish, adolatli va insonparvar qonunchilikni vujudga keltirishi mumkin"**, - deb ta'kidlagan edi. Ana shu yo'l-yo'riqlar va ko'rsatmalar asosida mamlakatda keng miqyosli ishlar amalga oshirildi.

1990 yilning 18 fevralida O'zbekiston Oliy Kengashining navbatdagi yangi tarkibi saylandi. U o'z faoliyatini boshlagan paytda sobiq sho'ro

tuzumining qonunlari amalda edi. Mustaqil O‘zbekistonning mustaqil taraqqiyoti endi yangi tipdagi qonunchilik tizimini taqozo etar edi. Shuning uchun ham Oliy Kengash O‘zbekiston mustaqilligini ta’minlashga qaratilgan yangi qonunchilik tizimini vujudga keltirish yo‘lidan bordi va uni qadam-baqadam shakllantira boshladi. 1990-1994- yillarda Oliy Kengash 200 ga yaqin qonun, 500 dan ziyod qaror qabul qildi, mamlakatimiz tarixida birinchi marta mamlakat Prezidentini sayladi, Mustaqillik Deklaratsiyasini qabul qildi. Oliy Kengashning O‘zbekiston mustaqilligi haqidagi tarixiy qonunlarni, xususan, Asosiy qonun - Konstitutsiyani qabul qilganligi ham yurtimiz tarixidagi ulkan hodisalar hisoblanadi.

Oliy Kengash shu va shu kabi boshqa qonun hujjatlari bilan mamlakatda siyosiy islohotlarni yanada chuqurlashtirishning huquqiy asosini yaratib berdi. Parlamentarizmning rivojlanishi bosqichma-bosqich amalga oshirib borildi. O‘zbek parlamentarizmi tarixiga nazar solsak, 1990–1994 yillarda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Mamlakat parlamentining bosib o‘tgan yo‘lini tarixiy nuqtayi nazardan tahlil etar ekanmiz, uni shartli ravishda uchta asosiy davrga bo‘lish mumkin.

Birinchi davr – 1991–1994 yillar, ikkinchi davr – 1995–2004 yillar, uchinchi davr – 2005-yildan hozirgi paytgacha. Mamlakatimiz parlamenti Oliy Kengash nomi bilan atalib, 150 deputatdan iborat edi. 1995–2004 yillarda Oliy Majlis nomi bilan atalgan 250 deputatdan iborat bir palatali parlament shakllantirildi. Bir mandatli hududiy saylov okruglaridan saylangan deputatlar tarkibida Xalq demokratik partiyasidan, “Adolat” sotsial-demokratik partiyasidan, “Vatan taraqqiyoti” partiyasidan, “Milliy tiklanish” partiyasidan deputatlar bo‘lib, ilk bor parlament fraksiyalari tashkil etildi.

Ijtimoiy taraqqiyot. Mamlakatning o‘ziga xos rivojlanish yo‘lidan qat’iy borish, avvalo, O‘zbekistonda Oliy davlat hokimiyatlarini tashkil etishning yangicha tamoyillarini ishlab chiqishni taqozo etardi. Ma’lumki, yangi Konstitutsiyaning V bo‘limi davlat hokimiyatini tashkil qilish tamoyillarini o‘z ichiga oladi. Shu bo‘limning XVIII bobi O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisini shakllantirishga bag‘ishlangan va uning 76-moddasida: “O‘zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi Oliy davlat vakillik organi bo‘lib, qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi”, — deb mustahkamlandi.

O‘zbekistonda Konstitutsiya talablari asosida izchil ravishda siyosiy islohotlar amalga oshirilar ekan, 1993-yil 28 dekabrda bo‘lib o‘tgan mamlakat Oliy Kengashining XIV sessiyasida “O‘zbekiston Respublikasi

Oliy Majlisiga saylovlar to'g'risida", 1994-yil 22-sentabrda bo'lib o'tgan XVI sessiyada "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi to'g'risida" qonun qabul qilindi. Bular demokratik tamoyillarga asoslangan hokimiyat bo'linishining eng xalqchil va zamonaviy shakllari hisoblanadi. Ayni paytda bu sohada tub islohotlarni amalga oshirish zarurati borligini ham ko'rsatadi.

Birinchidan, shu vaqtga qadar O'zbekistonda sobiq ittifoq davrida qabul qilingan ayrim qonun va me'yoriy hujjatlar hamon amalda bo'lib, ulardan butunlay voz kechish vaqti yetgan edi. Chunki, ular mazmun va mohiyati yangilanayotgan davlat va jamiyat uchun mutlaqo mos kelmas va hatto, yangi jamiyat oldida turgan tub maqsadlarni amalga oshirishga monelik qilar edi.

Ikkinchidan, O'zbekiston o'z oldiga adolatli huquqiy demokratik davlat qurish, taraqqiyotning bozor iqtisodiyotiga asoslangan yoldan borish va insonparvar fuqarolik jamiyatini shakllantirish vazifasini maqsad qilib qo'ygan edi. Bu borada rivojlangan mamlakatlar, shuningdek, milliy ozodlik harakatlari orqali mustaqillikka erishgan va taraqqiyot yo'liga kirgan boshqa qator davlatlar qonunchilik tajribasidan foydalanish lozim edi.

Uchinchidan, mustaqil taraqqiyot yo'lida vujudga kelayotgan milliy davlatchilik tizimi har qanday mafkuraviy ta'sirdan xoli, xalqning o'ziga xos tarixiy, axloqiy-ma'naviy va ruhiy qadriyatlariga mos bo'lmog'i lozim edi.

Bunday vazifani Konstitutsiyada belgilanganidek, qonun chiqaruvchi vakillik hokimiyati — Oliy Majlis uddalamog'i kerak edi. Shuning uchun ham Oliy Kengash XVI sessiyasidan (1994-yil, sentabr) so'ng O'zbekistonda yangi qonun chiqaruvchi organ Oliy Majlisni shakllantirish uchun amaliy choralar ko'рила boshladi. Sessiya qaroriga muvofiq 1994-yil 25-dekabrda Oliy Majlisga, viloyat, shahar va tuman kengashlariga saylovlar belgilandi.

Saylov kompaniyasini muvaffaqiyatli o'tkazish uchun zarur sharoitlar yaratildi. O'zbekistonda saylov kompaniyasi qonunchilikka qat'iy rioya qilingan, ijtimoiy barqarorlik va osoyishtalik to'la saqlangan holda olib borildi. Birgina misol: 1994 yil 14-15 noyabrda Toshkentda Oliy Majlisga saylov o'tkazuvchi okrug saylov komissiyalari raislarining uch kunlik seminari bo'lib o'tdi. Seminar-kengashda mamlakat hayotida ham, fuqarolar hayotida ham ulkan ahamiyatga molik yangilanishlar olib kirilishi zarurligi ta'kidlandi.

O'zbekistonda ro'y berayotgan demokratik o'zgarishlar, xususan ko'p partiyalilikka asoslangan saylov kompaniyasi jahon hamjamiyatida ham katta qiziqish uyg'otdi. Shu bois yuqorida tilga olingan seminar-kengashda Birlashgan Millatlar Tashkilotining O'zbekistondagi vakili Xolid Malik, AQSH ning O'zbekistondagi Favqulodda va muxtor elchisi Genri Li Klark, Rossiya elchisi F.F.Sidorskiy, Turkiya elchisi Erdugan Aytun va boshqalar ishtirok etib, saylovga taalluqli qimmatli tajribalari bilan o'rtoqlashdilar. Jumladan, Xolid Malik O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisida Okrug saylov komissiyalari raislari bilan seminar-kengash ishida uchrashish o'zi uchun yuqori martaba ekanini ta'kidladi. U seminar-kengashni tarixiy sana - saylovlar oldidan O'zbekistonda demokratik jamiyat barpo qilish yo'lida oldinga bosilgan qadam bo'ladi, deb baholadi. Saylovlarni qonun talablari asosida o'tkazish uchun mamlakat bo'yicha 250 okrug va 7192 uchastka saylov koniissiyasi tuzildi. Ular tarkibiga mehnat jamoalarida obro'-e'tibor va hurmat qozongan, partiyasiz bo'lgan munosib kishilar kiritildi. Saylovni ko'ppartiyaviylik va muqobillik asosida o'tkazishni ta'minlash uchun qonunda belgilangan muddatlarda tadbirlar belgilandi. 139 saylov okrugida uchtadan, 106 saylov okrugida ikkitadan nomzod ovozga qo'yildi. Saylovda ro'yxatga olingan 17 million 248 ming 464 saylovchining 93,6 foizi, ya'ni 10 million 526 ming 654 kishi o'z konstitutsion huquqidan foydalandi. Vakillik hokimiyati organlari tomonidan Oliy Majlis deputatlariga 2 ming 850 nomzod hamda viloyatlar, Toshkent shahri kengashlarining, Qoraqalpog'iston Jo'qarg'i Kengesining deputatligiga salkam 2 ming nomzod ko'rsatildi.

Fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlari shahar va tuman kengashlari deputatligiga salkam 6 ming, siyosiy partiyalardan deputatlikka jami 6 ming 110, jumladan, birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi deputatligiga Xalq demokratik partiyasidan 247, "Vatan taraqqiyoti" partiyasidan 146, hokimiyatning vakillik organlaridan 250 nomzod ko'rsatildi. Hamma joyda saylovlar qonun talablariga muvofiq umumiy, teng, to'g'ridan-to'g'ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo'li bilan o'tkazildi. 1994-yil 25-dekabrda, 1995-yil 8 hamda 25-yanvarda bo'lib o'tgan saylovlarda saylovchilar xalqning munosib farzandlari uchun yakdillik bilan ovoz berdilar. Bu Oliy Majlis — yangi Parlamentni demokratik yo'l bilan shakllantirishning mamlakatimiz tarixidagi ilk tajribasi bo'ldi.

1995-yil 23-fevralida o'z ishini boshlagan yangi tarkibdagi O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining birinchi sessiyasi O'zbekiston tarixida o'ziga xos sahifa ochdi. Sessiyada Birinchi Prezident I.A.Karimov

“O‘zbekistonning siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari” to‘g‘risida keng qamrovli ma’ruza qildi.

“Vakillik hokimiyatini vujudga keltirishning jahondagi eng demokratik tizimlaridan biri tashkil etildi.O‘zbekiston Parlamenti— Oliy Majlis ilk marla ko‘ppartiyaviylik asosida saylandi”, — dedi Prezident.

Ko‘ppartiyaviylik tamoyili asosida tashkil topganligi va shu tamoyil asosida faoliyat ko‘rsatayotganligi Oliy Majlisning jamiyat taraqqiyoti keyingi bosqichidagi o‘ziga xos xususiyati hisoblanadi.Birinchi sessiyada O‘zbekiston parlamenti hokimiyat vakillik organlaridan saylangan 120 kishidan iborat deputatlar blokini, 69 deputatdan tarkib topgan Xalq demokratik partiyasi fraksiyasini, 47 deputatni uyushtirgan “Adolat” sotsial-demokratik partiyasi fraksiyasini, 14 deputat ishtirokidagi “Vatan taraqqiyoti” partiyasi fraksiyasini ro‘yxatga oldi.

Ko‘ppartiyaviylikni qaror toptirar ekan, Oliy Majlis parlamentda barcha niasalalar turli blok va fraksiyalarning g‘oyalari hamda fikrlarini taqqoslab ko‘rish negizida hal etilajagiga, siyosiy jihatdan o‘zaro murosaga kelib ishlash esa tamoyil bo‘lajagiga asoslandi.Shuningdek, Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili instituti joriy etildi.

“O‘zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi to‘g‘risida” gi Konstitutsiyaviy Qonun, “O‘zbekiston Respublikasida deputatlarning maqomi to‘g‘risida” gi Qonun, Oliy Majlis qo‘mtalari va komissiyalari to‘g‘risidagi Nizom hamda parlamentning reglamentiga muvofiq parlament ishini tashkil etish uchun Oliy Majlis Raisi rahbarligida Oliy Majlis Kengashi tuzilib, uning tarkibiga Oliy Majlis Raisi o‘rinbosarlari, qo‘mtalarning raislari, mandat komissiyasi raisi, parlamentdagi deputatlar bloki va fraksiyalarning rahbarlari kirdi.

Oliy Majlis faoliyatini zamon talablari asosida tashkil qilishga yo‘naltirilgan mana shu tadbirlarning barchasi parlament ishini yanada rejali, tashkiliy jihatdan puxta uyushtirish imkonini berdi.Shuningdek, sessiyalarning kun tartibini Oliy Majlis Kengashi majlislarida oldindan muhokama qilish, sessiyalarga tayyorgarlik ko‘rish va ularni o‘tkazish bo‘yicha deputatlar ishchi guruhlari tashkil etish tajribasi qo‘mtalar va komissiyalar faoliyatini takomillashtirish va qonunlarni tayyorlash ishining sifatini oshirishga xizmat qildi.

Qonunlarni ishlab chiqish jarayonida amalda qo‘mtalarning butun tarkibi ishtirok etadi.Qonun loyihalarini tayyorlash bo‘yicha maxsus ishchi guruhlari tuzilib, ularga tegishli loyihaga doir olimlar va mutaxassislarni kengroq jalb etish kabi xalqaro tajriba ham qo‘llana boshlandi.

O'tgan davr shuni ko'rsatdiki, Oliy Majlis qabul qilayotgan qonunlar sifatini oshirishda ularning loyihalarini oldindan matbuotda chop etib, umumxalq muhokamasidan o'tkazish ijobiy samara berdi. Qonunlar loyihalarini deputatlarga oldindan yuborish tartibi joriy qilindi hamda ularning takliflari va fikr-muohazalari har bir qonunni uzil-kesil ishlab chiqish chog'ida, albatta, e'tiborga olinadigan bo'ldi. Qonunlar loyihalarini nazariy va amaliy jihatdan yanada teranroq, puxtaroq ishlab chiqish maqsadida ular tegishli vazirliklar va idoralar, konsernlar, uyushmalar va mehnat jamoalariga yuboriladigan bo'ldi. Xalqaro tashkilotlarning ekspertizasidan o'tkazish yo'lga qo'yildi.

Sessiya muhokamasiga kiritiladigan barcha qonun loyihalarini Oliy Majlis Raisi va uning o'rinbosarlari huzurida tegishli qo'mitalar, Kotibiyat bo'limlari rahbarlari, ishchi guruhlarining a'zolari va ekspertlar ishtirokida oldindan sinchkovlik bilan puxta va atroflicha muhokama etish qonunchilik ishidagi maqbul jihat ekanligini ko'rsatdi. Ishning bu tarzda yo'lga qo'yilishi qabul qilinayotgan hujjatlarning sifatiga ijobiy ta'sir eta boshladi.

Ana shunday tadbirlar natijasida O'zbekistonni ijtimoiy-siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning yangi bosqichiga, yuz berayotgan yangilanish va rivojlanish jarayonlari voqeligiga, mamlakatni yanada taraqqiy ettirishning barcha ichki va tashqi vazifalariga monand qonunlarni ishlab chiqish va qabul qilishda deputatlarning faolligi va mas'uliyati kuchaydi.

Sessiyalar ishida O'zbekiston Prezidentining bevosita ishtiroki, uning qonunlarni ishlab chiqish jarayonini yanada takomillashtirishga muttasil e'tibor berishi O'zbekiston parlamenti faoliyatining ko'ngildagidek bo'lishida muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Ma'luniki, Oliy Majlisning birinchi chaqiriq birinchi sessiyasida Birinchi Prezidenti I.A.Karimov "O'zbekistonning siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari" mavzuida keng qamrovli ma'ruza qilib, unda mamlakat bosib o'tgan o'zgarishlar yo'lini har tomonlama tahlil etdi va "O'zbekiston yangi asr boshida" degan uzoq muddatga mo'ljallangan Dasturni ishlab chiqish vazifasini qo'ydi va uning asosiy yo'nalishlarini belgilab berdi. Prezident keyingi sessiyalardagi nutqlarida jamiyat rivojiga doir muhim qoidalarni yanada chuqurlashtirdi va aniqlashtirdi, yangi mazmun bilan boyitdi. Jumladan, u Oliy Majlisning VI sessiyasida "Hozirgi bosqichda demokratik islohotlarni chuqurlashtirishning muhim vazifalari" mavzuida nutq so'zlar ekan: **"Demokratlashtirish va Iurntushimizning harclia sohalarida tub islohotlar o'tkazish jarayoni uzoq va uzluksiz davom**

etadigan jarayon ekanini aniq bilib olishimiz kerak... Bugungi kunda gap, eng avvalo, siyosiy islohotlarni chuqurlashtirishning vazifalari va Dasturi to'g'risida borishi kerak", - deb ta'kidladi. Shuning uchun ham Oliy Majlisning navbatdagi vazifasi — qonun hujjatlarini inson huquqlari sohasidagi xalqaro me'yor va standartlarga muvofiq holatga keltirish, deb uqtirdi.

Ana shu ko'rsatmalar asosida davlat hokimiyati va boshqaruvning hamma organlari tomonidan katta-katta chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Jumladan, Oliy Majlis Kengashi "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1996-1999 yillarga mo'ljallangan faoliyat dasturi" va respublika parlamenti huzuridagi Amaldagi qonun hujjatlari monitoringi institutini tuzish to'g'risida qaror qabul qilindi. Bunda belgilangan chora-tadbirlar Oliy Majlis faoliyatining barcha asosiy yo'nalishlarini qamrab olishga, qonunchilikni yangi pog'onaga ko'tarishga qaratilgan.

O'zbekiston parlamentining birinchi sessiyasida ta'xis etilgan Oliy Majlis huzuridagi Inson huquqlari bo'yicha Vakil institutining vazifalari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida kafolatlangan inson huquqlari va erkinligiga so'zsiz rioya etilishini, bu me'yorlar muqarrar amalga oshirilishini ta'minlashdan iborat qilib ko'rsatildi.

Vakil huzurida tuzilgan maxsus komissiya, inson huquqlari bo'yicha milliy Markaz Prezident nutqida aytib o'tilgan inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning samarali mexanizmini, yuksak vakolatlarga ega bo'lgan yaxlit tizimini vujudga keltiradi. Inson huquqlari bo'yicha vakil instituti hozirga qadar xalqaro amaliyotni o'rganish asosida ishlab chiqilib, — Oliy Majlis Kengashi tomonidan tasdiqlangan Nizom asosida faoliyat olib bormoqda. Parlamentning yettinchi sessiyasida birinchi o'qishda kiritilgan va ma'qullangan "Inson huquqlari bo'yicha vakil (ombudsman) to'g'risida" gi Qonun loyihasi — Oliy Majlisning faoliyat Dasturida mo'ljallangan g'oyat muhim hujjatlardan biri. U mamlakatda insonning siyosiy, iqtisodiy, ekologik, ijtimoiy va madaniy huquqlari puxta himoya qilinishini ta'minlaydigan institutning qonuniy asosini shakllantirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonning milliy taraqqiyoti va uning rivojlanish strategiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirish Oliy Majlisdan bu jarayonni zarur qonunlar bilan ta'minlashni talab etadi. Shunga ko'ra Dasturda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar me'yoriy rivoj topishini, markazlashtirilgan boshqaruvga asta-sekin barham berilishini, fuqarolarning ijtimoiy-siyosiy jarayonda va davlat ishlarida bevosita qatnashishini ta'minlovchi qonunlar ishlab chiqish va qabul qilish vazifasi qo'yildi.

Oliy Majlis o'zining ikki yildan ortiq faoliyati davomida yettita sessiya o'tkazdi. Ularda 70 ga yaqin qonun va 100 dan ortiq qaror qabul qildi. Bular, shubhasiz, jamiyatimiz oldida turgan vazifalarni huquqiy jihatdan ta'minlashda muhim qadamlar bo'ldi. Umuman, qonunlarni ishlab chiqish bevosita iqtisodiy islohotlarning huquqiy negizini takomillashtirish va bozor munosabatlariga o'tishni jadallashtirish, aholini ijtimoiy himoyalashni kuchaytirish, jamiyatni ma'naviy yangilash va milliy davlatchilikni mustahkamlashga qaratilmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolatlari muddatini 2000 yilga qadar uzaytirish to'g'risida referendum o'tkazish yuzasidan 1995 yil 23 fevralida qabul qilingan qaror va deputatlarning referendumga tayyorgarlik ko'rishdagi faol ishtiroki mamlakatimizdagi barcha ijtimoiy kuchlarni jiplashtirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur qaror mehnat jamoalari va aholining istiqomat joylarida o'tkazilgan, olti milliondan ortiq fuqaro ishtirok etgan 22 mingdan ortiq yig'ilishda qizg'in qo'llab-quvvatlanganligi ham fikrimizni tasdiqlaydi.

Keyingi yillarda sud organlari tizimini yanada takomillashtirish masalalari ham parlamentning doimiy diqqat markazida turibdi. Oliy Majlis "O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi to'g'risida" gi Qonunni qabul qilib, Konstitutsiyaviy sud Oliy va Oliy xo'jalik sudi tarkiblarini saylab, respublikada mustahkam sud tizimini vujudga keltirish jarayonini asosan nihoyasiga yetkazdi.

Parlament mamlakatning davlat milliy xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liq vazifalarni hal etishga ham doimiy e'tibor berib kelmoqda. Shu ma'noda 1995-yili qabul qilingan harbiy doktrina davlatimizning tinchliksevar tashqi siyosiy yo'lini yana bir bor namoyon etdi. U O'zbekistonning xalqaro obro'-e'tibori va jahon maydonidagi mavqeini oshirdi. Oliy Majlisning 1996 yil aprel oyida bolib o'tgan V sessiyasida "O'zbekiston Respublikasining davlat xavfsizligi to'g'risida" gi qonun qabul qilinganligi bu borada muhim qadam bo'ldi. Oliy Majlisning VII sessiyasida (1996 yil, dekabr) qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosiy faoliyatining asosiy printsiplari to'g'risida" gi Qonun mamlakatimizning tinchliksevar siyosatini belgilovchi, Xalqaro ahamiyatga molik bo'lgan muhim hujjat hisoblanadi. U O'zbekiston Prezidenti rahbarligida mamlakatimiz tutayotgan mustaqil, odil yo'lning ifodasi sifatida jahon jamoatchiligi tomonidan e'tirof etildi.

Oliy majlisda Mehnat kodeksi (1995) va Fuqarolik kodeksi (1996) birinchi va ikkinchi qismlarining qabul qilinishi O'zbekistonning demokratiya yo'lidan yanada dadil borayotganidan, inson huquqlarini himoya qilish va

kafolatlashning huquqiy asoslarini mustahkamlayotganidan dalolat edi. Bu kodekslar — fuqarolar uchun hayotiy jihatdan muhim ahamiyatga ega bo'lgan, mehnatga, mol-mulkka doir va boshqa muammolarning keng doirasini qamrab oluvchi murakkab, ko'p qirrali, jamlama qonun hujjatlar hisoblanadi. Bu Kodekslarning markazida inson, uning huquq va erkinliklari, manfaatlarini himoya qitish masalalari turadi. Oliy Majlis qabul qilgan “Fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini buzadigan xatti-harakatlar va qarorlar ustidan sudga shikoyat qilish to'g'risida” gi Qonun ham shu maqsadga yo'naltirilgan.

Mazkur qonunlarda davlat hokimiyati va **boshqaruv** organlari bilan hamda ishlab chiqarishdagi ko'p qirrali munosabatlarda insonning usluvorligi huquq amaliyotiga singdirilgan. Qonunlar hokimiyatning barcha institutlari insonni himoya qilish, uning huquqlarini muhofaza etish va kafolatlashdan ihorat asosiy maqsadga bo'ysunishi tezisini amalda ro'yobga chiqarmoqda.

Ko'ppartiyaviylik jamiyatimiz hayotida, parlamentchilikning demokratik asoslarini yanada rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Shu sababli siyosiy partiyalarning huquqiy asosini mustahkamlash maqsadida O'zbekiston Respublikasining “Siyosiy partiyalar to'g'risida” gi Qonuni tayyorlanib, Oliy Majlisning 1996-yil 26-dekabrda bo'lgan VII sessiyasida qabul qilindi. Qonun jamiyatimizda faoliyat ko'rsatayotgan hamda kelajakda tuzilishi mumkin bo'lgan siyosiy partiyalarning o'rnini belgilab, ularning o'zaro munosabatlari, yangilanayotgan jamiyatda tutgan mavqeyi, vazifalari va huquqlarini kafolatlaydi.

Oliy Majlis tomonidan “Kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirish to'g'risida” gi (1995, dekabr), “Konsessiyalar to'g'risida” (1995, dekabr), “Erkin iqtisodiy zonalar” (1996, aprel) “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish to'g'risida” gi qonunlarning qabul qilinishi iqtisodiy islohotlarni huquqiy jihatdan ta'minlash yo'lidagi jiddiy hodisa bo'ldi. Mazkur hujjat, shuningdek, Oliy Majlisning “Ayrim korxonalar va mol-mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishning ba'zi masalalari to'g'risida” gi qarori mulkni xususiylashtirish va davlat tasarrufidan chiqarish ko'lamlarini kengaytirdi, bu jarayonga amalda iqtisodiyotning barcha tarmoqlari va sohalariga qarashli o'rta va yirik korxonalarni ham kiritishni tezlashtirdi, monopol ishlab chiqarish va xo'jalik tuzumlarini maydalashtirish, raqobatli bozor muhitini yaratish uchun huquqiy shart-sharoitlarni vujudga keltirdi. Shu maqsadda “Mulk to'g'risida” gi, “Chet el investitsiyalari va chet ellik

investorlar faoliyatining kafolatlari to'g'risida" gi, "Garov to'g'risida" gi va boshqa bir qator qonunlarga o'zgartirishlar kiritildi.

Oliy Majlis qo'mitalari Vazirlar Mahkamasi bilan hamkorlikda amaldagi qonun hujjatlarini ijtimoiy rivojlanish voqeligiga va iqtisodiy islohotlarning ehtiyojlariga muvofiqlashtirish borasida aniq maqsadga qaratilgan katta ishlarni amalga oshirdi.

Ma'lumki, ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni jamiyatning ma'naviy va madaniy rivojisiz tasavur etib bo'lmaydi. Buyuk ajdodlardan bizga asrlar osha yetib kelgan bebaho ma'naviy-axloqiy qadriyatlar tabiiyki, ma'naviy merosni avaylab-asrash, uni yanada ko'paytirib, milliy va umuminsoniy madaniyatning yangi yutuqlari bilan boyitishni taqozo etadi. Oliy Majlis "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida" gi qonunga o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritdi. "Davlat tili haqida" gi qonunni (1995, dekabr) yangi tahrirda qabul qildi. Til amaliyotidagi mavjud jarayonlar va imkoniyatlarni hisobga olib, lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini hosqichma-bosqich joriy etishni 2005 yilga borib uzil-kesil yakunlashga qaror qilindi. Qonunning yangi qoidalari davlat tilining maqomini shak-shubhasiz mustahkamlashga, respublikaning jahon kommunikatsiya tizimiga kirishiga, mamlakatning barcha fuqarolari o'zbek tilini yanada chuqur, puxta tayyorgarlik ko'rgan holda, asta-sekinlik bilan egallab olishlarini ta'minlashga, ayni chog'da O'zbekistonda g'uj bo'lib yashayotgan boshqa millatlarning o'z tillaridan erkin foydalanishiga ham qaratilgan.

O'zbekiston muslaqillikka erishganidan so'ng dastlabki odimlardan o'z eshiklari bulun dunyo uchun ochiqligini, jahon xo'jalik munosabatlariga teng huquqli sherik sifatida kirish istagini, xalqaro me'yorlar va qoidalarni ro'yobga chiqarish yo'lidagi amaliy harakatlarni kuchaytirishini e'lon qildi. 1995 yili parlament o'n sakkiz shartnoma va bitimni ratifikatsiya qildi. O'zbekistonning yigirma besh konvensiyaga qo'shilishi haqidagi qarorlar qabul qilindi, "O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari to'g'risida" gi Qonun qabul qilindi. U mamlakatimizning xalqaro shartnomalarni tuzish, bajarish, bekor qilish, to'xtatib qo'yish hamda denonsatsiya qilish tartibini belgilaydi. Respublika parlamentining faoliyati jahon hamjamiyatida borgan sari keng qiziqish uyg'ota bordi. Oliy Majlis sessiyalarida diplomatiya korpuslarining, xalqaro tashkilotlarning vakillari, chet el axborot vositalarining O'zbekistonda akkreditatsiya qilingan jumalistlari qatnashmoqdalar.

Mustaqillik yillarida Oliy Majlisning xalqaro parlament tashkilotlari bilan aloqalari kengaydi va chuqurlashdi. O'zbekiston Milliy parlament guruhi

tuzildi, respublikaning Parlamentlararo Ittifoqdagi, Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotining Parlament Assambleyasidagi va Yevroparlament bilan aloqalar bo'yicha parlament guruhlarining rahbarlari tasdiqlandi. Oliy Majlis vakiliari Parlamentlararo Ittifoq 93 va 94-konferensiyalarida ishtirok etdi.

Oliy Majlis Kotibiyati va uning bo'limlari ishi Oliy Majlisning Kengashi, qo'mitalari, komissiyalari faoliyatining samaradorligini oshirishga, parlament sessiyalarini puxta va tashkiliy jihatdan uyushqoqlik bilan o'tkazishga muayyan darajada xizmat qiimoqda. Ular qo'mitalar bilan hamkorlikda, olimlar, amaliyotchilarni, xorijiy davlatlar va xalqaro tashkilotlarning ekspertlarini jalb qilib, qonun loyihalarini tayyorlash va oldindan ishlab chiqishda faol ishtirok etib kelmoqdalar.

Fuqarolarning so'rovlarini ko'rib chiqish hamda fuqarolar qabulini tashkil etish masalalari ham parlament ishida muhim o'rin tutadi. Birgina 1995 yilning o'zida Oliy Majlis rahbarlari, qo'mitalar raislari va Kotibiyat xodimlari tomonidan ikki yarim mingdan ortiq fuqaro qabul qilindi. Oliy Majlis nomiga kelgan qariyb ikki ming xat, ariza va murojaat ko'rib chiqildi. Ular Oliy Majlis rahbarligida, qo'mitalar va Kotibiyatda har tamonlama tahlil eildi, taklif va mulohazalar normativ hujjatlarni ishlab chiqishda hisobga olindi. Fuqarolar tomonidan qo'yilgan asosli masalalarning aksariyat qismi ijobiy hal qilindi.

Shu tariqa, demokratik yo'l bilan saylangan Oliy Majlis - yangi parlament o'z faoliyatining ikki yili mobaynida qonun ishlab chiqish va nazorat qilish faoliyatini izchillik bilan takomillashtirdi, hokimiyat qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud tarmoqlarining O'zbekiston demokratik islohotlar yo'lidan yanada dadil olg'a borishida o'zaro ijobiy hamkorlik olib borishlariga yaqindan faol ko'maklashdi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi shu davr mobaynida o'z faoliyati davomida mazmun mohiyati bilan avvalgi Oliy Kengashdan butunlay farq qiluvchi oliy vakillik davlat organiga aylanib bordi. **Birinchi** farq shundaki, avval ko'rganimizdek, Oliy Majlisga saylov ko'ppartiyaviylik asosida o'tkazildi. Har bir saylov okrugida 2-3 nomzod deputatlik uchun kurashdi. Saylovchilarga amalda ana shu nomzodlardan tanlab olish huquqi berildi. Shunday ko'ppartiyaviylik tamoyili Oliy Majlis ishida ham joriy etildi.

Ikkinchidan, Oliy Majlisga, mahalliy hokimiyat vakillik organlariga saylovlarni tashkil qilishda sinfiy yondashuv nodemokratik tamoyil sifatida rad etildi.

Avvalgi saylovlarda Oliy Kengashni shakllantirish jarayonida ishchilar sinfi, kolxozchi dehqonlar, xalq ziyolilarining o'рни va soni oldindan

belgilab qo'yilar edi. Buning ustiga, Parlamentda va Mahalliy Kengashlarda vazifasi bo'yicha, albatta, deputat bo'luvchi o'rinlar ham mavjud edi. Keyingi saylovlarda bunday yondashuvdan voz kechildi.

Oliy Majlis deputatlari turli partiya va harakatlarning vakillaridan iborat nomzodlar orasidan muqobilik asosida saylandi. Respublika fuqarolari saylovlarda, eng avvalo, nomzodlarning ijtimoiy kelib chiqishiga emas, aksincha, ularning ishchanlik va axloqiy sifatlariga, eng muhim dasturlarining mazmun-mohiyatiga katta e'tibor berdilar.

Uchinchidan, Parlamentning kuchi deputatlarning o'z saylovchilari bilan kundalik munosabatida, yaqin muloqotida ekanligidan kelib chiqib, Oliy Majlis saylovchilar bilan uzviy aloqada bo'ldi. Avvalgi Parlamentda bu masalaga uncha e'tibor berilmagan edi. Hayot shuni ko'rsatdiki, saylovchilar Oliy Majlisda qanday qonunlar muhokama qilinayotgani va qabul etilayotganidan xabardor bo'lib turishi, deputat esa hayotning eng dolzarb, qaynoq nuqtalarida aholi bilan birga bo'lishi kerak. Shuning uchun ham muhim davlat ahamiyatiga ega masalalar muhokama qilinayotganda Oliy Majlis deputatlari o'z saylovchilari huzurida bo'ldilar. Masalan, 1996 yil 25 mart kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Kengashi "Rossiya Federatsiyasi Davlat Dumasining 1996 yil 15 martidagi qarori to'g'risida" gi masalani ko'rib, unga o'z munosabatini bildirdi va: "Rossiya Federatsiyasi Davlat Dumasining 1996 yil 15 martida qabul qilgan sobiq SSSR ni qayta tiklashga qaratilgan qarori muhokamaga loyiq emas", "Davlatlar ustida turuvchi har qanday tuzilmalar tashkil qilishni nazarda tutadigan integratsiya jarayoni O'zbekiston uchun maqbul bo'la olmaydi", — deb qaror qabul qildi.

Mana shunday o'ta dolzarb va muhim ahamiyatga ega bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Kengashining qarorini saylovchilarga tushuntirish uchun har bir deputat o'z okrugida bo'ldi, mehnatkashlar bilan uchrashdi, ularning fikr-mulohazalarini o'rgandi. Xalqning Rossiya davlat Dumasi qaroriga munosabati shunday bo'ldiki. O'zbekiston o'z mustaqil taraqqiyot yo'lidan, dono Birinchi Prezidenti I.A. Karimov rahnamoligida dadil, sobitqadamlik bilan bordi, uning mustaqillik yo'lidagi ishlariga hech kim to'siq bo'lmasligi, biron-bir tashqi yoki boshqa kuch xalaqit bermasligi kerak.

Oliy Majlis faoliyatidagi mana shunday izchillik, yangilik, shubhasiz, xalqning huquqiy madaniyatini o'stirish, demokratik ongini yuksaltirish imkonini bera boshladi, islohotlarning izchil va sobitqadamlik bilan amnlga oshishiga hamda jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qila bordi.

Oliy Majlis faoliyatidagi muhim yo'nalishlardan biri Davlat mukofotlarini ta'asis etish bo'ldi. Ma'lumki, har bir mustaqil davlatning o'ziga xos davlat ramzlari bo'lganidek, uning o'ziga mos mukofotlari ham bo'lishi lozim. Shuning uchun 1995-yil 22-dekabrda birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IV sessiyasida "Davlat mukofotlari to'g'risida" qonun qabul qilindi. Bu qonunga ko'ra, respublika fuqarolari mehnat va jangovar xizmatlari, samarali, ijtimoiy va ijodiy faoliyatlari uchun davlat mukofotlari bilan taqdirlanadigan boldilar. Ayrim hollarda O'zbekiston Respublikasi uchun xizmat ko'rsatgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar ham O'zbekiston Respublikasining davlat mukofotlari bilan taqdirlanishlari mumkin. Davlat mukofotlari Oliy Majlis tomonidan ta'asis etiladi. Mukofotlarga doir nizomlar va ularning tavsiflari Oliy Majlis tomonidan tasdiqlanadi. Davlat mukofotlari bilan O'zbekiston Respublikasining Prezidenti taqdirlaydi. Davlat mukofotlari guvohnomalarining namunalari, mukofotlarga taqdim etish va ularni topshirish tartibi ham Prezident tomonidan tasdiqlanadi. Bir shaxs ayni bir orden, medal yoki Faxriy yorliq bilan, qoida tariqasida, bir marta taqdirlanadi. Faxriy unvonlar takroran berilmaydi.

Shaxslarni vafotidan keyin ham davlat mukofotlari bilan taqdirlash mumkin. Fuqarolar navbatdagi mukofotga avval mukofot bilan taqdirlangan vaqtidan keyin kamida 3 yil o'tganidan keyin taqdim etiladilar. Favqulodda hollarda fuqarolar avval taqdirlangan vaqtidan qat'i nazar navbatdagi mukofotga taqdim etiladi.

Davlat mukofotlarining nishonlarini taqib yurish tartibi qonun hujjatlari bilan belgilanadi. Mukofotlar bilan taqdirlangan shaxslar qonun hujjatlarida belgilangan imtiyozlardan foydalanadilar hamda pul mukofotini oladilar. Jumladan, O'zbekiston Respublikasida Oliy darajadagi mukofot sifatida 1994 yil may oyida "O'zbekiston Qahramoni" unvoni va "Oltin Yulduz" medali ta'asis etildi.

Ayni chog'da O'zbekiston ijtimoiy-siyosiy hayotida faollik ko'rsatgan fuqarolar "Mustaqillik", "Amur Temur", "Buyuk xizmatlari uchun", "El-yurt hurmati", I-II darajali "Sog'lom avlod uchun", "Mehnat shuhrati", I-II darajali "Shon-sharaf" va "Do'stlik" ordenlari bilan, "Jasorat" hamda "Shuhrat" medallari bilan mukofotlanadigan bo'ldilar. Shuningdek, quyidagi faxriy unvonlar ham ta'asis etildi: "O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi",

"O'zbekiston Respublikasi fan arbobi",

"O'zbekiston Respublikasi xalq artisti",

"O'zbekiston Respublikasi xalq yozuvchisi",

“O‘zbekiston Respublikasi xalq rassomi”,
“O‘zbekiston Respublikasi xalq shoiri”,
“O‘zbekiston Respublikasi xalq o‘qituvchisi”,
“O‘zbekiston Respublikasi xalq hofizi”,
“O‘zbekiston Respublikasi xalq baxshisi”,
“O‘zbekiston Respublikasi xalq ustasi”,
“O‘zbekiston Respublikasida kommunal, maishiy va savdo sohasida xizmat ko‘rsatgan xodim”.

“O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan aloqa xodimi”,
“O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan artist”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan yoshlar murabbiysi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan journalist”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan irrigator”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan ixtirochi va ratsionalizator”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan fuqaro aviatsiyasi xodimi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan iqtisodchi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan madaniyat xodimi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan me‘mor”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan pillachi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan sanoat xodimi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan sog‘liqni saqlash xodimi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan sport ustoz”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan sportchi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan transport xodimi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan xalq ta‘limi xodimi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan chorvador”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan yurist”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan qishloq xo‘jalik xodimi”, “O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan quruvchi” va boshqalar.

Bundan tashqari 25 yoshgacha bo‘lgan iqtidorli qizlarni rag‘batlantirish va qo‘llab-quvvatlash, ularning adabiyot, san‘at, fan, ta‘lim sohalaridagi hamda jamoatchilik faoliyatidagi yutuqlarini munosib taqdirlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999 yil 10 iyundagi maxsus farmoni bilan Zulfiya nomidagi Davlat mukofoti ta‘sis etildi.

O‘zbekiston Respublikasining 1992 yil 2 iyulida qabul qilingan “Bayram kunlari haqida” gi Qonunga va O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi 1995 yil 21 dekabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining Mehnat Kodeksini 131 moddasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi hududida quyidagi kunlar bayram (dam olish) kuniari deb belgilandi:

I yanvar — Yangi yil.

8 mart - Xalqaro xotin-qizlar kuni.

21 mart — Navro‘z bayrami.

9 may - Xotira va qadrlash kuni.

I sentabr — Mustaqillik kuni.

I oktabr - O‘qituvchilar va murabbiylar kuni.

8 dekabr — Konstitutsiya kuni.

Ro‘za Hayiti (lyd al-Fitr) — Diniy bayramning birinchi kuni.

Qurbon Hayiti (lyd al-Adha) - Diniy bayramning birinchi kuni.

Ko‘ppartiyaviylik negizda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi davlatimizning jamiyatni bosqichma-bosqich isloh qilish strategiyasidan kelib chiqib, demokratik o‘zgarishlarning huquqiy bazasini izchillik bilan mustahkamlay bordi. Shunday qilib, Oliy Majlisning 1995-1999 yillarda 15 ta sessiyasi bo‘lib, ularda 10 ta kodeks, 2 ta milliy dastur, 145 ta qonun, 460 dan ortiq qaror qabul qilindi, amaldagi deyarli barcha qonun hujjatlarining qo‘llanish amaliyoti o‘rganildi, qonunlarga 200 dan ortiq o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritildi.

O‘zbekiston jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvni tezlashtirish tarafdori ekanligini tasdiqlab, parlament 95 ta xalqaro bitim va shartnomani ratifikatsiya qildi. 43 ta xalqaro konvensiyaga qo‘shilish to‘g‘risida qaror qabul qildi.

Chaqiriq mobaynida Oliy Majlisning xalqaro aloqalari anchagina kengaydi, parlamentlarda delegatsiyalarining almashinuvi o‘sdii. O‘zbekistonga 200 dan ortiq chet el delegatsiyasi, shu jumladan Avstriya, Belgiya, Bolgariya, Buyuk Britaniya, Rossiya, AQSH, Turkiya, Xitoy, Shveysariya, Yaponiya va boshqa qator mamlakatlarning delegatsiyalari tashrif buyurdi.

O‘zbekiston parlamentida Germaniya, Turkiya, Latviya, Pokiston, Italiya, Vengriya, Oozog‘iston. Qirg‘iziston, Tojikiston, Moldova va Bolgariya davlatlarining boshliqlari, Litva, Ukraina, Qozog‘iston, Turkiya va Beigiya hukumatlarining rahbarlari, Gruziya, Latviya, Rossiya Federatsiyasi parlamentlarining spikerlari, shuningdek, Yevropa, Osiyo, Afrika va Amerika qit‘alarining 50 dan ortiq mamlakatlaridan taniqli jamoat va siyosat arboblari qabul qilindi.

Oliy Majlis deputatlari xalqaro konferensiyalar, simpoziumlar va seminarlarda qatnashdilar, Oliy Majlis delegatsiyalari 30 dan ortiq mamlakat, shu jumladan Germaniya, Daniya, Hindiston, Polsha, AQSH, Fransiya, Shvetsiya va boshqa mamlakatlarning parlamentlari ishi hilan tanishdilar.

Chaqiriq mobaynidn parlamentda fuqarolarning murojaatlarini ko'rib chiqish yuzasidan katta ish olib borildi. Hisobot davrida Oliy Majlisga jami 18 mingdan ortiq ariza va shikoyatlar tushdi. Chaqiriq mobaynida e'lon qilingan har bir qonun loyihasi yuzasidan 500 tadan 2000 ga qadar taklif kelib tushdi va ular o'rganib chiqildi.

1999 yil 5 va 19 dekabr kunlari ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga deputatlar saylandi. Saylangan deputatlardan O'zbekiston Parlamentining yangi tarkibi shakllandi. Ma'lumki, jahon miqyosida qaror topgan xalqaro andozalarga ko'ra, Parlamentda o'rin olish uchun kurash olib borgan siyosiy partiyalar va boshqa manfaatdor tashkilotlar saylovlardan so'ng mamlakatning qonun chiqaruvchi oliy organida o'z g'oyalari hamda maqsadlarini ifoda etuvchi va yoqllovchi deputatlik fraksiyalarini tuzadilar.

2000 yil 11 yanvar kuni bir qator siyosiy partiyalardan saylangan deputatlar o'z yig'ilishlarini o'tkazdilar.

Markaziy saylov komissiyasi raisi N. Komilov boshqarib borgan bu yig'ilishlarda siyosiy partiyalarning Oliy Majlisdagi deputatlik fraksiyalarini tuzish va ularning rahbarlarini saylash masalalari ko'rib chiqildi.

O'n bir kishidan iborat "Adolat" sotsial-demokratik partiyasi fraksiyasiga deputat T. Daminov, yigirma kishidan iborat "Vatan taraqqiyoti" partiyasi fraksiyasiga deputat A. Tursunov, o'n kishidan iborat "Milliy tiklanish" partiyasi fraksiyasiga deputat I. G'afurov, o'ttiz to'rt kishidan iborat "Fidokorlar" milliy demokratik partiyasi fraksiyasiga deputat E. Norbo'tayev rahbar etib saylandi.

2000 yil 11 fevral kuni Oliy Majlisning ikkinchi chaqiriq birinchi sessiyasi bo'lib o'tdi. 25-26-iyul kunlari bo'lib o'tgan ikkinchi sessiyada "Vatan taraqqiyoti" MD partiyasi va "Fidokorlar" partiyasi fraksiyalari birlashtirildi, fraksiya raisi etib esa A. Tursunov tasdiqlandi.

O'zbekiston XXI asrga jamiyat rivojida tez sur'atlar bilan o'zgarishlar yuz berayotgan, odamlarning siyosiy ongi va dunyoqarashi o'sib borayotgan, mamlakatimiz jahon hamjamiyatidan munosib o'rin olib borayotgan davrda qadam qo'ydi.

Mana shu jarayonlarni chuqur tahlil qilgan davlatimiz rahbari 2000- yil II chaqiriq Oliy Majlisi ikkinchi sessiyasida qilgan "O'zgarish va yangilanish — hayot talabi" nomli ma'ruza sida ikki palatali parlament tuzish g'oyasini ilgari surdi. Bu mamlakatimizda demokratik islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish tamoyiliga to'la mos edi.

Shu bois ham 2001 yil 6-7 dekabr kunlari bo'lib o'tgan Oliy Majlisning yettinchi sessiyasida ikki palatali parlament tuzish g'oyasi muhokama qilindi va buning uchun zarur omillar — yuqori malakali siyosatshunoslar, yuristlar, iqtisodchilar korpusi shakllanganligini, shuningdek, ko'ppartiyaviylik tizimi qaror topganligini hisobga olib mamlakatda ikki palatali parlament tuzish zarur, degan xulosaga keldi. Oliy Majlisning yettinchi sessiyasi 2002 yil 27 yanvar kuni keyingi chaqiriqda ikki palatali parlamentni shakllantirish masalasi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi referendumini o'tkazish to'g'risida qaror qabul qildi. Referendumda ovoz berish byulleteniga “Siz kelgusi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi parlamenti ikki palatali qilib saylanishiga rozimisiz?” degan savol kiritildi. Referendum 2002 yil 27 yanvar kuni demokratik asosda, ochiq va oshkora, keng jamoatchilik vakillari, xorijiy davlatlar, xalqaro tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari vakillari ishtirokida bo'lib o'tdi. Referendumda ovoz beruvchilar ro'yxatiga kiritilgan 13266602 nafar fuqarolarning 12113070 nafari yoki 91,58 foizi ishtirok etdi.

“Siz kelgusi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi parlamenti ikki palatali qilib saylanishiga rozimisiz?” degan masala yuzasidan ovoz berishda qatnashganlarning 11344242 nafari yoki 93.65 foizi yoqlab ovoz berdi. Saylovchilar ikki palatali parlament tuzish masalasini qo'llab quvvatladilar.

Referendum yakunlari xalqimizning, bir tomondan, demokratik davlat va ochiq fuqarolik jamiyati qurish, erkin bozor iqtisodiyotiga o'tishdan iborat. O'zbekiston yo'lini qo'llab-quvvatlayotganini ko'rsatdi. Ikkinchi tomondan, islohotlarni izchil va qat'iylik bilan davom ettirish va yanada chuqurlashtirishni katta umid bilan kutayotganligini bildirdi.

2002 yil 4-5 aprel kunlari bo'lib o'tgan ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining sakkizinchi sessiyasida “Referendum yakunlari hamda davlat hokimiyati tashkil etishning asosiy printsiplari to'g'risida” Konstitutsiyaviy qonun va “2002 yil 27 yanvarda o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumining yakunlari bo'yicha amalga oshiriladigan qonunchilik ishlarining asosiy yo'nalishlari to'g'risida” qaror qabul qildi. Bu hujjatlar ikki palatali parlament tuzish ishlarini boshlashga huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Bundan keyin ham O'zbekiston Respublikasining oliy davlat vakillik organi — parlamentining nomi Oliy Majlis deb atalaveradi. Uning tarkibida ikki palata tuziladi. Quyi palata — qonunchilik palatasi, yuqori palata — Senat deb ataladi. Biroq ikki palatali parlament darhol tuzilmaydi. Ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisi bir palatali parlament sifatida u

saylangan muddatda 2000-2004 yillarda faoliyat yuritadi. Natijada ikki palatali parlament 2004 yilning dekabr oyida o'tkaziladigan saylovlar asosida shakllantiriladi. Quyi palataga 120 deputat saylandi. Senat 100 ta senatoridan iborat bo'ldi. Senatga Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridan 6 nafardan, jami 84 kishi saylandi. Prezident tomonidan tayinlanadigan (6 nafar el-yurtda obro'-e'tibor qozongan kishilar Senatning a'zosi bolishadi. Bu mamlakatimizda milliy davlatchiligimiz taraqqiyotida yangi bosqich boshlanganini bildirar edi.

2005 yil 28 yanvarda Oliy Majlis qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisi bo'lib o'tdi. Unda davlatimiz rahbari Birinchi Prezident I.A Karimov **“Bizning bosh maqsadimiz — jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh qilishdir”**, degan mavzuda ma'ruza qildi va O'zbekistonning bundan buyon mustaqil, o'ziga mos va xos taraqqiyot yo'lidan borishi bilan bog'liq ham nazariy, ham amaliy yo'l-yo'riqlarni ko'rsatib berdi.

Ta'kidlash joizki, mamlakatimiz rahbari ushbu ma'ruzasida 2004 yil dekabr oyida o'tkazilgan saylovlar yakuni bo'yicha o'z xulosalarini bildirar ekan, jamiyat hayotini isloh qilish tizimining bugungi holatiga alohida e'tibor qaratib, **“mamlakatimizning demokratik yangilanish va erkin ijtimoiy tuzumga xos bo'lgan barcha asosiy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan fuqarolik jamiyati barpo etish yo'lidagi bosqichma-bosqich, izchil harakati hozirgi kunda hech qanday kuch to'xtata olmaydigan muqarrar, qonuniy jarayonga aylandi”**, — deya baho berdi.

2005 yildan boshlab mamlakatimiz tarixida ilk bor O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatadan – Qonunchilik palatasi (quyi palata) va Senatdan (yuqori palata) iborat tarzda ish boshladi. Bu 2002-yil 27-yanvarda o'tkazilgan referendum va shu asosda qabul qilingan “O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to'g'risida” va “O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi to'g'risida”gi Konstitutsiyaviy Qonunlar asosida amalga oshirildi. Mamlakat parlamentining bosib o'tgan yo'lini tarixiy nuqtayi nazardan tahlil etar ekanmiz, uni shartli ravishda uchta asosiy davrga bo'lish mumkin.

Birinchi davr – 1991–1994 yillar, ikkinchi davr – 1995–2004 yillar, uchinchi davr – 2005 yildan hozirgi paytgacha mamlakatimiz parlamenti Oliy Kengash nomi bilan atalib, 150 deputatdan iborat edi. 1995–2004 yillarda Oliy Majlis nomi bilan atalgan 250 deputatdan iborat bir palatali parlament shakllantirildi. Bir mandatli hududiy saylov okruglaridan

saylangan deputatlar tarkibida Xalq demokratik partiyasidan, “Adolat” sotsial-demokratik partiyasidan, “Vatan taraqqiyoti” partiyasidan, “Milliy tiklanish” partiyasidan deputatlar bo‘lib, ilk bor parlament fraksiyalari tashkil etildi.

2005-yildan boshlab mamlakatimiz tarixida ilk bor O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatadan – Qonunchilik palatasi (quyi palata) va Senatdan (yuqori palata) iborat tarzda ish boshladi. Bu 2002-yil 27-yanvarda o‘tkazilgan referendum va shu asosda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to‘g‘risida” va “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi to‘g‘risida”gi Konstitutsiyaviy Qonunlar asosida amalga oshirildi.

Parlamentda 250 kishi, jumladan, Quyi palata – Qonunchilik palatasida 150 deputat, Senatda 100 nafar senator faoliyat ko‘rsatadi. Senatga Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridan 6 nafardan, jami 84 kishi saylanadi. Prezident tomonidan tayinlanadigan 16 nafar elyurtda obro‘-e‘tibor qozongan kishilar Senatning a‘zosi bo‘lishadi. Darhaqiqat, istiqlolning o‘tgan davri mobaynida mamlakatimizda izchillik bilan amalga oshirilib kelinayotgan jamiyat hayotini erkinlashtirish, fuqarolik jamiyati asoslarini barpo qilish, bir so‘z bilan aytganda ijtimoiy hayotni tubdan yangilash jarayonlarining tadrijiy rivojlanishi bugungi kunda o‘zini ng shunday bir bosqichiga erishdiki, endilikda bu jarayonga ta‘sir ko‘rsatish tom ma‘noda faqat shu jamiyat a‘zolari, ya‘ni O‘zbekiston xalqi xohish-istagi orqaligina amalga oshishi mumkin. Buni O‘zbekistonning o‘tgan davri tarixida qo‘lga kiritilgan natijalar yaqqol isbotlaydi.

O‘tish davri va milliy davlatchilikni barpo etish sharoitida obyektiv zarurat bo‘lgan kuchli davlatdan — kuchli fuqarolik jamiyatiga izchil va bosqichma-bosqich o‘tishga erishish ushbu davrda davlat tizimini isloh etishning asosiy va hal qiluvchi vazifasi bo‘lishi darkor. Bu davrda davlat va jamiyat qurilishi sohasida amalga oshirilayotgan demokratik islohotlar natijasida mamlakatimizning qonun chiqaruvchi oliy organi — O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatali parlamentga aylantirildi.

Bu boradagi asosiy vazifa quyi palata — Qonunchilik palatasini muntazam faoliyat ko‘rsatadigan professional organga aylantirish, yuqori palata - Senatni hududlar manfaatlarini ifoda qiladigan vakillik organi sifatida shakllantirishdan iborat edi. Shu tariqa qabul qilinayotgan qonun hujjatlarining sifatli va asosli bo‘lishiga erishish bilan bir qatorda, o‘zaro mutanosiblik va muvozanatni saqlash bo‘yicha samarali tizimi

yaratilmoqda, umumdavlat va hududlar manfaatlarining o'zaro muvozanati ta'minlanmoqda, aholining mamlakatimiz ijtimoiy va siyosiy hayotidagi ishtiroki ko'lamini yanada kengaytirish imkoni tug'ilmoqda.

Ikki palatali parlamentimizning huquq va vakolatlarini kengaytirish, qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyat o'rtasidagi vakolatlarning yanada muvofiqlashuvini ta'minlash bilan bog'liq masalalarni hal etishda Prezident vakolatlarining bir qismini yuqori palata — Senatga o'tkazish, shuningdek, Bosh vazir huquq va vakolatlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etdi.

Sud hokimiyati islohotlari - O'zbekistonda demokratik jarayonlarni uqurlashtirishda sud hokimiyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun ham mamlakat mustaqillikka erishganidan so'ng bu borada katta ishlar amalga oshirildi.

Ma'lumki, 1991 yil 31 avgustda "O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining asoslari to'g'risida" Konstitutsiyaviy Qonun qabul qilindi.

O'zbekiston tenglar qatorida teng bo'lib dunyo davlatlari safida o'zining munosib o'rnini egalladi.

Istiqlol tufayli nafaqat siyosiy va iqtisodiy, balki tom ma'noda huquqiy mustaqillikka ham erishildi. Sir emas, istiqloлга qadar respublikamizdagi aksariyat qonunlar sobiq ittifoq qonunlari asosida qabul qilinar edi. O'z-o'zidan ma'lumki, ularda xalqimizning o'ziga xos hayot tarzi, urf-odatlar va udumlari, ma'naviy-ruhiy va axloqiy ehtiyojlari to'liq aks ettirilmas edi. Endilikda vaziyat batamom o'zgardi. Davlatimiz mustaqillikka erishgan birinchi kundanoq huquqiy demokratik davlat qurmoqchi ekanligini va qonun ustuvorligi ta'minlanishini ma'lum qildi.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan keyingi siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohadagi o'zgarishlar davlat mustaqilligini huquqiy jihatdan mustahkamlaydigan, yangicha ijtimoiy munosabatlarni shakllantiradigan, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qiladigan qonunlar yaratilishini taqozo etdi.

Shu bois 1992 yil 8 dekabrda demokratik huquqiy davlatchilik zaminini barpo etishning poydevori bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi mamlakatda yangi qonunchilik tizimini barpo etish uchun asos bo'ldi.

Konstitutsiyaning 11-moddasida O'zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati tizimi — hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro va sud hokimiyatiga bo'linishi belgilab qo'yildi.

Shubhasiz, hokimiyatning bunday bo‘linishi tamoyilining Konstitutsiyada mustahkamlanishi mustaqillik tufayli erishilgan eng salmoqli yutuqlardan biridir. Chunki ayni shunday, umum e’tirof etilgan, jahon tajribasida ko‘rilgan demokratik yo‘l bilangina odil sudlovni talab darajasida amalga oshirish, Konstitutsiyaga va inson huquqlari to‘g‘risidagi xalqaro paktlarga, ijtimoiy adolat tamoyillariga og‘ishmay amal qilish mumkin bo‘ladi. Fuqarolarning tinchligi va ahilligini so‘zsiz ta‘minlash qonuniylik va huquq-tartibotni mustahkamlashga zamin yaratiladi.

O‘tgan tarixan qisqa davrda sud hokimiyatini mustahkamlash, sud islohotlarini izchillik bilan o‘tkazish masalalari hamisha davlat rahbarining diqqat markazida bo‘lib keldi. Jumladan, Oliy Majlisning 1995 yil 24 fevralda bo‘lib o‘tgan birinchi chaqiriq, birinchi, 1995-yil 21 dekabrda to‘rtinchi va 1996 yil 28 avgustdagi oltinchi sessiyalarida sud hokimiyati uchinchi, mustaqil va qaram bo‘lmagan tarmoq ekanligiga, odil sudlov tizimini kengaytirish va demokratiyalashtirish lozimligiga e’tibor berildi.

“Sud islohotini chuqurlashtirish, hokimiyatning uchinchi, mustaqil va qaram bo‘lmagan tarmog‘i sifatida hutun odil sudlov tizimini demokratlashtirish — huquqiy davlatni mustahkamlashning yana bir muhim yo‘nalishidir ... Sud jazolovchi organdan oddiy odamlarning huquqlari va raanfaatlarini himoya qiluvchi organga aylanib, haqiqatan ham mustaqil bo‘lib qolishi lozim” — deb uqtiradi Birinchi Prezident I.A.Karimov Oliy Majlisning VI sessiyasida.

Ko‘rinib turibdiki, sud ahamiyatining, uning obro‘yining jiddiy ravishda oshirilishi zarurligi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, bu masala ayniqsa, sudlarning faoliyatida asosiy mazmunni tashkil etishi zarurligi Prezident tomonidan qayta-qayta ta’kidlandi. Sud kishilarning huquqlari va manfaatlarini himoya qiluvchi hokimiyatga aylanishi zarur. Buning uchun u mustaqil harakat qilishi kerak. Xalq maslahatchilari haqiqiy, odil, tajribali, hurmatga sazovor shaxslar bo‘lishi kerak.

Sud tizimi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy Sudi, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Sudi, O‘zbekiston Respublikasi Oliy xo‘jalik Sudi, Qoraqalpog‘iston Respublikasining Oliy Sudi, Qoraqalpog‘iston Respublikasining xo‘jalik Sudi, viloyat sudlari, Toshkent shahar sudi, tuman, shahar xo‘jalik va harbiy sudlaridan iborat.

Huquqiy demokratik insonparvar davlatni barpo etish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonida yangi tizim ~ huquq tarmoqlarini birlashtirishni va ular o‘rtasidagi munosabatni uyg‘unlashtirishni ta‘minlovchi Konstitutsiyaviy Sud yuzaga keldi. Bu tizimning vujudga kelishi demokratik davlat uchun ulkan voqeadir.

Konstitutsiyada sud hokimiyati mustaqilligining mustahkamlanishi odil sudlovni amalga oshirishda keng imkoniyatlar ochdi.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, mustaqil O'zbekiston Konstitutsiyasi sho'rolar davri konstitutsiyalaridan keskin farq qiladi. Ularning birortasida sud hokimiyati degan so'z uchramaydi.

Mustaqil O'zbekiston Konstitutsiyasida hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro va sud hokimiyatlariga bo'linishi hozirgi zamon jahon davlatchiligining eng ilg'or tajribalariga mos keladi va xalqaro talablarga to'la javob beradi.

Chunki, ayni shunday jahon jamoatchiligi tomonidan qabul qilingan demokratik me'yorlar bilangina odil sudlovni talab darajasida amalga oshirishni ta'minlash, Konstitutsiyaga va inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro paktlarga, ijtimoiy adolatga, fuqarolarning tinchligi va ahilligiga so'zsiz amal qilib, qonuniylik va huquq tartibotni mustahkamlash mumkin. Konstitutsiyaning 106 va 116-moddalarida sud hokimiyatining asoslari aniq belgilanib, sud hokimiyati va sudyalarning mustaqilligi mustahkamlangan. Shunga ko'ra, sud hokimiyati va sudyalar faqat qonungagina bo'ysunadilar. Bu qoida Konstitutsiyada qator kafolatlar bilan himoyalangan. Sud tizimining tuzilishi va Respublika barcha sud organlarining vakolatlari ham Asosiy qonunda belgilab berilgan. Mustaqil sud hokimiyatini amalga oshirish mexanizmini tartibga soluvchi va uning sudyalarni saylash, tayinlash hamda ularni vazifasidan ozod qilish tartibi, sud ishlarini ko'rishda aralashganlik uchun javobgarlik va hokazolarning asosiy kafolati hisoblangan "Sudlar to'g'risida" gi Qonun 1993-yil 2-sentabrda Oliy Kengashning XIII sessiyasida qabul qilindi. Ilgariroq 1992-yil 10-dekabrda Oliy Kengashning XI sessiyasida qabul qilingan "Prokuratura to'g'risida" gi Qonun uning sud bilan butunlay yangi sharoit va talablar doirasidagi o'zaro munosabatlarini belgilab bergan edi. Jinoyat protsessual, Xo'jalik protsessual va Fuqarolik protsessual to'g'risidagi qonunlar qabul qilinib, ularda sud mustaqilligi tamoyillari, taraflarning tengligi, sud ishlarini yuritishda tortishuv va odil sudlovning boshqa demokratik me'yorlari mustahkamlandi.

1996 yil 7 dekabrda Konstitutsiyaning to'rt yilligiga bag'ishlangan yubiley tantanalarida so'zga chiqib, Birinchi Prezident I.A.Karimov davlatda huquqiy tizim har qanday vaziyatda ham aniq ishlashi lozim ekanligini alohida ta'kidladi. Shuning uchun ham haqiqiy Mustaqil, kuchli sud hokimiyati sudyalarning injiqligi yoki yuqori mavqe istagi emas, balki u Konstitutsiyaning, barcha xalqning talabi hamda erkin demokratik jamiyatning o'zaklaridan biridir.

Insoniyatning ko'p asrlik tarixi davomida qonuniylikni ta'minlashning bundan o'zga mexanizmi topilgani yo'q. Sud hokimiyati mustaqilligi tamoyili bizning mamlakatimiz ham qo'shilgan juda ko'p xalqaro hujjatlarda, shu jumladan, Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasida ham o'z ifodasini topgan.

O'zbekiston ko'p yillar davomida totalitar tuzum sharoitida yashab, hokimiyat bo'linishi tamoyili yo'qligi uchun sud hukmron partiyaning qonunsiz da'volarining himoyachisiga, kommunistik mafkuraning jazo organiga aylanib kelgan edi.

Ma'lumki, 70 yildan ortiqroq vaqt mobaynida harbiylarning taqdiri qanday hal bo'lishini hech kim bilmas edi. Respublika hududida harbiy tribunal deb nomlangan sud bor edi. Biroq, bunga Oliy sud va boshqa sudlarning umuman daxli yo'q edi. Endi qonundan kelib chiqib, Qurolli kuchlar harbiy sudi, garnizon sudlari va ularning ish faoliyatlarini nazorat qilish uchun Respublika Oliy sudida harbiy hay'at tashkil etildi. Harbiy hay'at raisi lavozimi bo'yicha Oliy sud Raisi o'rinbosari hisoblanadi. Ularga Qurolli kuchlar safida, chegara qo'shinlarida, milliy xavfsizlik organlarida, respublika ichki ishlar vazirligining ichki qo'shinlarida va boshqa harbiy tuzilmalarda xizmat qilayotgan, o'quv yig'inlaridagi shaxsiy tarkib tomonidan sodir etilgan jinoyat ishlarini hamda Qurolli kuchlar harbiy qismlari qo'mondonlariga nisbatan harbiy xizmatchilarning da'vosi bo'yicha bo'lgan fuqarolik ishlari va ularning g'ayri qonuniy harakatlari yuzasidan tushgan shikoyatlarni ko'rish vakolati yuklatilgan.

Hozir sud islohotlarining ikkinchi bosqichi boshlandi. Oliy Majlisning 1996-yil 26-dekabrda bo'lgan VII sessiyasida Jinoyat va Jinoyat-protsessual qonunlaiga jiddiy o'zgartirishlar kirilildi.

Sud hokimiyati Konstitutsiya va xalq tomonidan sudga berilgan jinoyat, fuqarolik va ma'muriy hamda xo'jalik ishlari bo'yicha huquq va adolat, qonun ustuvorligi tamoyiliga amal qilish, topshirilgan ish uchun javobgarlik asosida odil sudlovni amalga oshirish imkonini beruvchi vakolatlar majmuidir.

Shunday qilib, respublikadagi sud hokimiyatining bugungi ahvolini baholash uchun odil sudlov sifatining o'zini, sudda Konstitutsiya va qonunlar talablari hamda sudlarning hokimiyatning boshqa tarmoqlari bilan o'zaro munosabatlarini amalga oshirish darajasini tahlil qilish zarur.

Umuman olganda, sudlarning jinoyat va fuqarolik ishlari bo'yicha o'tgan 2000-2006 yillar ichidagi ishlarining sifatini baholaydigan bo'lsak, bu ko'rsatkich ancha yaxshilandi. Sudlar dalillarni baholash masalasiga

mas'uliyat bilan yondasha boshladilar. Ishlarni ko'rishda rasmiyatchilik, yuzaki yondashish, himoya huquqini buzish hollari kamaydi.

Jinoiy jazo choralari tayinlash masalasida ham jiddiy o'zgarish yuz berdi. Oliy sudning 1993-yildan boshlab joylarda o'tkazgan tekshirishlari, Plenumlarda qabul qilingan tegishli qarorlar, xavfli jinoyatchilarga, uning tashkilotchilariga, jinoiy guruhlarning faol qatnashchilariga jazo tayinlash amaliyotini tubdan o'zgartirish imkonini berdi. Og'ir va o'ta og'ir jinoyatlar uchun jazo tayinlash ancha kuchaytirildi, natijada respublikada vaziyat yaxshilandi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi "Sudlar to'g'risida" gi Qonunning 4-moddasida qayd etilgan va o'zlariga yuklatilgan hokimiyat vakolatlaridan kelib chiqqan holda so'nggi yillarda o'z faoliyatlarini Konstitutsiyada va boshqa qonunlarda hamda inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro hujjatlarda bayon etilgan fuqarolarning huquq va erkinliklariga, korxonalar, muassasa va tashkilotlarning huquqlari hamda qonun bilan himoyalangan manfaatlariga rioya etilishini kafolatlash borasida qator tadbirlarni amalga oshirdi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudida fuqarolik jinoyat ishlarini birinchi, kassatsiya va nazorat bosqichlarida ko'rish, shikoyatchilarni tekshirish, quyi sudlar tomonidan ko'rilayotgan ishlarni qonuniy va adolatli hal etilishini ta'minlash, yo'l qo'yilayotgan xato va kamchiliklarni tuzatish, ularga amaliy yordam ko'rsatish borasida ham samarali ishlar qilindi.

Mamlakatimiz tashqarisiga tovar moddiy boyliklarni olib chiqish tartiblarini buzish jamiyatimiz uchun katta xavf tug'dirishini, bozor iqtisodiyotiga va fuqarolarning manfaatlariga jiddiy zarar keltirishi e'tiborga olinib, ularni sudda ko'rish amaliyoti o'rganib chiqildi. Yo'l qo'yilgan kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida Oliy sud 1993-yil 27-dekabrda Plenumida "Respublikadan tashqariga tovar moddiy boyliklarni olib chiqish va Respublikaga naqd pullarni olib kelish tartiblarini belgilovchi qonunlarni qo'llash to'g'risida" qaror qabul qilib, quyi sudlarga dasturiy ko'rsatmalar berdi.

1980-yillarning oxiriga kelib, Respublikadagi jinoiy muhitning keskinlashganligi va jinoyatlarning yangi uyushgan, qurollangan va giyohvand moddalar bilan bog'liq turlari ko'payganligi jinoyatchilikka qarshi kurashda keskin choralar ko'rishni taqozo etdi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi 1994 yil 7 yanvarda Plenum o'tkazib, "Jinoyat uchun jazo tayinlash amaliyoti to'g'risida" gi masalani muhokama etdi va tegishli qaror qabul qildi. Unda jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan qonun moddalarini qo'llash choralari ko'rildi.

Oliy Sud Plenumining mazkur qarori jinoyatchilikka, ayniqsa, uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashda ijobiy rol o'ynadi. Avvalo, Andijon, Namangan, Farg'ona, Toshkent viloyati va Toshkent shahrida makon qurgan "nomdor", jinoyat olamida "shuhrat qozongan" to'dalarning asosiy qismi ushlendi va tergov qilinib, sudlar tomonidan qilmishlariga yarasha qonuniy jazo belgilandi.

Og'ir jinoyat sodir etgan shaxslarga, jinoiy guruhning tashkilotchilari va faol ishtirokchilariga, muqaddam sudlanganlarga qonun doirasida qattiq jazo choralarini qo'llash bilan, keyingi yillarda jinoyatchilikning og'ir turlaridan hisoblangan uyushgan jinoyatchilik, tovlamachilik (reket), avtomashinalarni olib qochish kabi jinoyatlarning keskin kamayishiga erishildi va respublikadagi kriminogen vaziyat yaxshilandi.

Mamlakatda iqtisodiy islohotlarning chuqurlashuvi, ayniqsa qishloq xo'jaligida tub islohotlar, xo'jalik sudlari faoliyatini yanada takomillashtirishni talab qildi. 1996 yil 25 iyulda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xo'jalik sudlari tarkibini takomillashtirish to'g'risida" gi Farmoni e'lon qilindi. Mazkur Farmon asosida viloyat xo'jalik sudlari maqomida faoliyat ko'rsatuvchi Toshkent shahar xo'jalik sudi tashkil etildi va xo'jalik sudlari sud ijrochilari instituti ta'sis etildi.

Uy-joy islohotini amalga oshirish bozor iqtisodiyotiga o'tishning muhim omillaridan biri ekanligi, uning maqsadi uy-joy bozorini vujudga keltirishga qaratilganligini e'tiborga olib, "Davlat uy-joy fondini xususiyashtirish to'g'risida" gi Qonunni qo'llashdagi ba'zi masalalar haqida O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi 1994 yil 9 sentabrda bo'lib o'tgan Plenumida Qaror qabul qildi. Qabul qilingan qaror respublikada davlat uy-joy fondini xususiyashtirish jarayonini amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Birinchi Prezident Islom Karimov Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 48-sessiyasida so'zlagan nutqida insoniyat oldida turgan birinchi navbatda hal qilinishi zarur bo'lgan muammolar orasida xalqaro maydonda narkobiznesga qarshi kurashni kuchaytirish masalalariga alohida e'tibor bilan qarash lozimligini ta'kidlab, O'zbekiston ana shu kurashda keng ko'lamlı hamkorlik qilishga tayyor ekanligini bildirdi.

Ma'lumki, giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalari bilan qonunga xilof ravishda muomala qilish inson sog'lig'i va xavfsizligiga jiddiy tahdid soladi, mamlakatdagi kriminogen vaziyatga, janiyatning iqtisodiy va madaniy negiziga salbiy ta'sir ko'satadi, ko'pincha u uyushgan jinoyatchilik bilan uzviy bog'liq bo'ladi.

Giyohvandlik oqibatida ko'plab og'ir jinoyatlar sodir etilmoqda. Oilalar barbod bo'lmoqda. Shuning uchun O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi giyohvandlik bilan bog'liq jinoiy ishlarni sudda ko'rish amaliyotini o'rganib, bu masalani 1995-yil 27 oktabrdagi Plenumida muhokama qildi. Plenum sudlarga zarur ko'rsatmalar berdi, sudlardan giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar o'tkazish, ekish va shu kabi jinoyatlarni sodir qilgan shaxslarga nisbatan qonun kuchidan to'la foydalanishni talab qildi.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 2005 yil 1 avgustdagi "O'zbekiston Respublikasida o'lim jazosini bekor qilish to'g'risida" gi hamda 2005 yil 8 avgustdagi "Qamoqqa ollishga sanksiya berish huquqini sudlarga o'tkazish to'g'risida" gi farmonlari har bir sudya zimmasiga alohida mas'uliyat yuklashi ta'kidlanib, bu borada sudya kadrlarni tayyorlash va yagona sud amaliyotini shakllantirish mexanizmini barpo etish bo'yicha choratadbirlar belgilab chiqildi.

Ma'lumki, Qonunga xilof ravishda qurolga egalik qilish bilan bog'liq jinoyatlar jamiyat uchun katta xavf tug'diradi. Shu sababli Oliy sud Plenumi 1996 yil 7 yanvarda "Qonunga xilof ravishda qurolga egalik qilish to'g'risidagi ishlar bo'yicha sud amaliyoti haqida" gi masalani ko'rib chiqib, sudlarning e'tiborini mazkur masalaga doir jiddiy kamchiliklarga qaratdi. Bunday ishlarni ko'rish chog'ida qurollarni olish, tayyorlash manbalari va sabablarini, jinoyatlarning sodir etilishiga imkoniyat tug'dirayotgan sharoitlar va shaxslar doirasini aniqlash, jazo tayinlashda alohida yondashuv qoidalariga rioya etish, aybdorlarga nisbatan asossiz ravishda yengil jazo tayinlash hollariga barham berish talab etildi. Qurol va o'q-dorilarni o'tkazish maqsadida sotib oluvchilarga va tayyorlovchilarga, ularni o'tkazuvchilarga, talon-taroj etuvchilarga, og'ir jinoyatlarni sodir etishda quroldan foydalanuvchilarga qattiq jazo choralarini qo'llash haqida ko'rsatmalar berildi.

Mamlakatimizda islohotlarning izchil amalga oshirilishi iqtisodiyotni shakllantirishga, uning bozor sharoitiga moslashtirilishiga va xalqaro hamjamiyat uchun ochiq bo'lishiga sharoit yaratdi.

Bozor iqtisodiyotini vujudga keltirish, bu birdan-bir maqsad emas. Islohotlarning asl maqsadi, insonga munosib turmush kechirish va faoliyat ko'rsatish uchun yetarli sharoitni vujudga keltirishdan iboratdir.

Huquqiy tashviqot darajasi pastligi, bozor iqtisodiyoti bilan bog'liq qonunlarni buzganlikda aybdor bo'lgan shaxslarning javobgarlikka tortilishida oshkoralikning yo'qligi, fuqarolarning ongida huquqni

muhofaza qiluvchi organlarning faoliyatiga nisbatan ishonchsizlik kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Bundan tashqari, tadbirkorlik, fermerlik va boshqa yakka tartibdagi faoliyat bilan shug'ullanuvchilar, qishloq xo'jalik mahsulotlarini yetishtiruvchi dehqonlar o'z huquqlarini bilmasligi natijasida ayrim firibgar-u tovlamachilar va zo'ravonlarga aldanadilar, oqibatda bozorlarda narx-navo ko'tariladi. Buning ustiga har xil yig'imga yig'ish, ko'pincha to'g'ridan to'g'ri tovlamachilik, g'ayriqonuniy ravishda haq olish, poraxo'rlik kabi illatlar uchrab turibdi.

Oliy sudning 1996-yil 15-martdagi Plenumida ana shu farmon yuzasidan tegishli masalani muhokama qilib, qaror qabul qildi. Sudlardan tovlamachilarga (reketchilarga), tovarlarni bozorga erkin kirib kelishiga to'sqinlik qiluvchi shaxslarga, talon-taroj, fuqarolardan nohaq yig'imga olish, xizmat vakolatlarini suiste'mol qilish bilan shug'ullanuvchi bozor ma'muriyatining ntansabdor shaxslariga, savdo qoidalarini buzuvchi, o'ta yuqori narxlarni sun'iy ravishda saqlab turuvchi, mahsulot ishlab chiqaruvchilarni bozordan siqib chiqaruvchilarga nisbatan qattiq jazolarni qollashni ta'minlash talab etildi hamda boshqa masalalarda sudlarga dasturiy ko'rsatmalar berildi.

Shuningdek, jinoyat uchun jazo tayinlash masalasining o'ta muhim masala ekanligini e'tiborga olib, Oliy sud 1996 yil 19 iyulda ushbu masalani ikkinchi marotaba Plenum majlisida ko'rib chiqdi. Ma'lumki, butun jahon jamoatchiligi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti atrof-muhitni muhofaza qilish muammosiga va uning huquqiy tomonlariga juda katta ahamiyat bermoqda. Shuning uchun ham Birinchi Prezident I.A. Karimov Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 48-sessiyasida so'zlagan nutqida Orol bo'yidagi ekologik inqiroz sababli yuzaga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolar majmui o'zining kelib chiqishi va oqibatlari bo'yicha xalqaro xarakterga ega ekanligini ko'rsatib o'tdilar.

Respublikamizda mavjud bo'lgan ekologik vaziyatni e'tiborga olib, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi bu masala bilan bog'liq jinoiy ishlarni hamda boshqa huquqbuzarliklarni ham o'rganib chiqib, 1996-yil 20-dekabrda "Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi jinoyalar va boshqa huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlar bo'yicha sud amaliyoti haqida" qaror qabul qildi.

Unda sudlarning e'tiborlari tabiatni muhofaza qilish, tabiat boyliklaridan ziyon-zahmat yetkazmasdan oqilona foydalanish to'g'risidagi qonunlarga qat'iy amal qilish eng muhim davlat vazifalaridan biri ekanligiga, ularni to'g'ri hal qilish fuqarolarning sog'lig'i va farovonligiga, shuningdek, respublikaning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga bog'liqligiga qaratildi.

Ekologiya sohasidagi jinoyatlar va hoshqa huquqbuzarlik ishlarini ko'rishda yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etish, tabiatni muhofaza qilish to'g'risidagi qonunlarni buzishda aybdor bo'lgan barcha shaxslar doirasini aniqlash, ularni qonunda belgilangan tartibda javobgarlikka tortish masalasini hal qilish, yetkazilgan zararni to'liq undirish choralarini ko'rish va boshqa masalalarda sudlarga ko'rsatmalar berildi.

Ma'lumki, davlat va jamiyatning obro'si o'sha davlatda mavjud bo'lgan sud va sudyalarning qonun talablariga og'ishmasdan amal qilishlariga, qabul qilingan har qanday qarorlar qonun me'yorlariga nechog'lik mos kelishiga bevosita bog'liq. Darhaqiqat, yaxshi qonunlar bo'lsa-yu sud tizimida ishlovchilar uning talablariga mos qaror qabul qilmasa, sud tizimining obro'siga putur yetkazadi. Bu davlat va jamiyat obro'siga rahna soladi.

Sud fuqarolar ko'z oldida ularning haq-huquqlarini va manfaatlarini himoya qiluvchi organ sifatida gavdalanishi shart. Endi totalitar tuzum davridagi sudga nisbatan bo'lgan qarashlarni tubdan o'zgartirish vaqti keldi. Sud madaniyatini ko'tarish har bir sud jarayoni fuqarolarning haq-huquqlarini himoya qilishga qaratilmog'i shart. Sud adolat posboniga aylanmog'i zarur. Sud va sudyalar fuqarolarda o'ziga nisbatan ishonch tug'dirishning uddasidan chiqishi, bu ishonchni har kuni, har doim amaliy ishlar bilan oqlamog'i lozim.

Sud hokimiyatining obro'sini ko'tarish, uning xolisligini ta'minlash har bir sudyadan katta mas'uliyat, jasorat, bilim, tajriba orttirishni, poklik va adolatni barcha narsalardan ustun qo'yishni, davlat va xalqqa sodiq bo'lishni taqozo etadi. Shuning uchun ham sud va sudyalarning boshqa tarmoqlardan haqiqiy mustaqilligini, sud qarorlarini qabul qilishda faqat qonunga bo'ysunishini, sudning hammabop, himoya doirasi kengayishini ta'minlaydigan va nihoyat, sud tizimiga nopok, poraxo'r va tasodifiy kimsalar kirib qolishiga yo'l qo'ymaydigan huquqiy asos qadam-baqadam takomillashtirib borilmoqda.

2006-yilda umumiy yurisdiksiya sudlari tomonidan mamlakalimizda qonun ustuvorligi va ijtimoiy adolatni ta'minlash, fuqarolarning haq-huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish borasida muayyan ishlar amalga oshirildi. Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlar tomonidan 420 mingdan ortiq ish ko'rib chiqilib, ularning 96 foizi bo'yicha da'vo talablari qanoatlantirilib, fuqarolar hamda tashkilotlarning buzilgan haq-huquqlari tiklangan va ularning foydasiga 26,2 milliard so'm moddiy, 3,6 milliard so'm ma'naviy zarar, shuningdek, respublika budjetiga 455,3 million so'm davlat boji undirilgan. Shu jumladan, tadbirkorlarning buzilgan huquq va

qonuniy manfaatlarini tiklash yuzasidan 300 dan ortiq da'vo qanoatlantirilib, 40,3 million so'm moddiy va 24,8 million so'm ma'naviy zarar undirilgan.

2000-yilda umumiy sudlanganlarning 47,2 foiziga ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlangan bo'lsa, davlatimiz rahbari tashabbusi bilan sud-huquq tizimida olib borilayotgan islohotlarning muhim yo'nalishlaridan hiri — "Jinoiy jazolarning liberallashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual kodekslari hamda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritish haqidagi Qonun qabul qilingach, 2006-yilda bu ko'rsatkich atigi 28,7 foizni tashkil etgan. Boshqacha aytganda, 71,3 foiz sudlanganlarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolar tayinlanib, ular oilasi, jamoasi bag'rida qolgan. Sodir etilgan iqtisodiy jinoyatlar oqibatida yetkazilgan zararining 33 milliard so'mdan ortig'ini ixtiyoriy ravishda qoplagan to'qqiz ming nafarga yaqin shaxsga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish bilan hog'liq bo'lmagan jazo tayinlangan.

Jinoyat qonunchiligiga kiritilgan o'zgartish va qo'shimchalardan yana bir muhimi — yarashuv institutining qabul etilishi natijasida 2006-yilda 12,605 nafar shaxsga nisbatan 11,503 ta jinoyat ishi tugatilgan bo'lsa, bu institut amaliyotga joriy qilinganidan bugungi kunga qadar 54 mingdan ortiq shaxs jinoiy javobgarlikdan ozod etilib, "sudlangan" degan nomni ko'tarib yurishdan xalos bo'lgan.

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining tashkil etilishi. Mamlakatimiz istiqbolga erishgan kundanoq O'zbekiston milliy davlatchiligi, uning hududiy yaxlitligi, aholining tinch va osoyishta hayotini ta'minlash davlat siyosatining bosh masalalaridan biri bo'lib kun tartibiga qo'yildi. Islom Karimov rahbarligida milliy xavfsizlikning keng qamrovli konsepsiyasi ishlab chiqildi, uning huquqiy asosi yaratildi. Bu yo'nalishda avvalambor, 1991 yil 31 avgustda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining asoslari to'g'risida"gi Qonunda mudofaa tizimini vujudga keltirishda mamlakat harbiy siyosatining belgilanishi, 1996 yil 24 aprelda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining beshinchi sessiyasida ma'qullangan "Milliy xavfsizlik to'g'risida" gi Qonun, 1997 yil avgust oyida Oliy Majlis IX sessiyasida qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining Milliy xavfsizlik konsepsiyasi" alohida ahamiyatga ega bo'ldi.

Ma'lumotlarga nazar tashlasak, Turkiston harbiy okrugi qo'shinlari tarkibida 3200 dan ortiq qo'shilma, harbiy qism va muassasalar bo'lganligi, harbiy xizmatchilarning umumiy soni 108000 kishini tashkil

etganini ko'rishimiz mumkin. Milliy o'lkalardan harbiy xizmatga chaqirilganlar asosan Rossiyaning chekka hududlariga yoki ikkinchi jahon urushidan so'ng sotsializm tizimi o'rnatilgan, sovet davlatining siyosati hamda Qurolli Kuchlari tazyiqi ostida Varshava shartnomasiga tortilgan Sharqiy Yevropa davlatlari va Osiyoda Mo'g'iliston, Amerika qit'asida Kuba davlatlariga yuborilar edi.

Sobiq ittifoq davridagi adolatsiz siyosat harbiy sohada ham yaqqol ko'rar edi. Jumladan, O'zbekistondan chaqiriluvchilarning aksariyati shu davrda Sovet davlatida asosiy muloqot tili bo'lgan "rus tilini bilmasliklari", "jismoniy jihatdan rivojlanmaganliklari", "bilim darajasi past bo'lganliklari", "texnikani o'zlashtira olmasliklari" kabi bahonalar bilan ko'p hollarda ta'minot, hamda qurilish qismlariga yuborilar edi.

Avvalambor, armiya boshqaruvidagi nomutanosiblik, ikkinchidan, XX asrning 80 yillarida jahondagi harbiy-siyosiy vaziyatning keskinlashuvi, Afg'onistondagi urush harakatlari Sovet Ittifoqida armiyaning son jihatdan o'sib borishiga sabab bo'ldi. SHu bois jinoiy javobgarlikka tortilganlar ham muddatli harbiy xizmatga chaqirilib, aksariyat hollarda harbiy qurilish qismlariga yuborildi. Bu, o'z navbatida harbiy qism va bo'linmalarga jazoni o'tash koloniyalaridagi salbiy holatlarning kirib kelishiga, harbiy xizmatchilar o'rtasida harbiy nizom qoidalariga zid bo'lgan noqonuniy xatti harakatlarning kuchayishiga olib keldi. Tinchlik davrida harbiy qismlardagi "oqsoqol"lik, tahqirlash va harbiy Nizomga zid bo'lgan xatti-harakatlar natijasida harbiy xizmatchilarning halok bo'lish holatlari ko'paydi.

1990 yil 4 sentyabrda O'zbekiston Prezidentining "Jumhuriyat yoshlarini armiyaga chaqirishni va ularning harbiy xizmatni o'tashini takomillashtirish to'g'risida" gi Farmoniga binoan 1990 yil kuzgi chaqiriqdan boshlab o'zbekistonlik yigitlarni O'zbekistondan tashqarida joylashgan harbiy qurilish qismlariga chaqirish to'xtatildi. O'zSSR Oliy Sovetining 1990 yil 19 iyundagi qaroriga asosan O'zbekistonda Mudofaa masalalari va harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish komissiyasi tuzildi. Komissiyaga harbiy xizmatga chaqirish va uni o'tashning amaldagi qoidalarini qayta ko'rib chiqish va uning ayrim jihatlarini takomillashtirish, harbiy qismlardagi ahloqiy-ruhiy muhitni yaxshilashga doir respublikaning takliflari bilan O'zbekiston SSR xalq deputatlari guruhini SSSR mudofaa vazirligiga va SSSR Oliy Sovetining mudofaa masalalari va davlat xavfsizligi qo'mitasiga yuborish vazifasi qo'yildi.

19 - 21 avgust kunlari sobiq ittifoq poytaxti Moskva shahrida ro'y bergan davlat to'ntarishi sababli mamlakat dahshatli halokat girdobiga

kelib qoldi. SHunday sharoitda O‘zbekiston o‘zi tanlagan mustaqillik yo‘lini mustahkamlash, notinch siyosiy o‘yinlar boshlangan bir paytda mamlakat hududiy yaxlitligi, aholi tinchligi va osoyishtaligini qurolli himoya qilish yo‘lida yangi qadamlar qo‘ydi. O‘zbekiston Prezidentining 1991 yil 25 avgustdagi Farmoni asosida O‘zbekiston Ichki ishlar vazirligi, Davlat xavfsizligi komitetining respublika tasarrufiga o‘tishi, SSSR Ichki ishlar vazirligining yurtimizdagi qo‘shinlari respublika Prezidentiga bo‘ysundirilishi, huquq-tartibot organlarida, Ichki ishlar vazirligining hamda Turkiston harbiy okrugining O‘zbekistonda joylashgan qo‘shinlarida partiya tashkilotlarining tugatilishi ana shunday birinchi qadamlardir.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991 yil 31 avgustida bo‘lib o‘tgan navbatdan tashqari o‘n ikkinchi sessiyasida qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligi to‘g‘risida” gi bayonotda “Davlat mustaqilligini, hududiy yaxlitligini, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqi va erkinligini himoya qilish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligi va milliy gvardiya tuziladi, Respublika hududida joylashgan SSSR Ichki ishlar vazirligi, SSSR Davlat xavfsizlik komiteti hamda Ichki qo‘shinlar O‘zbekiston Respublikasi yurisdiksiyasiga olinadi” deb ko‘rsatildi. Bu 1991 yil 31 avgustida qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining asoslari to‘g‘risida” gi qonunda huquqiy jihatdan mustahkamlandi va uning 6-moddasida “O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligini tuzish, Milliy gvardiya va noharbiy (muqobil) xizmatni tashkil etish huquqiga ega” deb mustahkamlandi. Bu amalda yosh respublika uchun o‘z harbiy siyosatini belgilash va amalga oshirishning huquqiy asosini yaratdi, Qurolli Kuchlarini tuzishga asos bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining 1991 yil 25 oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligi masalalari bo‘yicha” qarori asosida mamlakat Mudofaa ishlari vazirligi tashkil etildi va uning Nizomi hamda tashkiliy – shtat tuzilishi tasdiqlandi. Vazirlik mahalliy harbiy boshqaruv organlari, fuqarolar mudofaasi shtabi va armiya safidan tashqaridagi xizmatning maxsus boshqarmasi negizida tashkil qilindi. Keyinchalik Turkiston harbiy okrugining boshqaruv organlari negizida Mudofaa ishlari vazirligi Bosh shtabi va boshqarmasi hamda ularning joylardagi quyi bo‘linmalari tuzildi.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi 1992 yil 10 yanvarda “O‘zbekiston Respublikasi hududida joylashgan SSSR Ichki ishlar vazirligining harbiy qismlari va o‘quv muassasalarini O‘zbekiston

Respublikasi tasarrufiga olish to'g'risida" va 14 yanvarda "O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan harbiy qismlar va harbiy o'quv muassasalari to'g'risida" gi qarorlarni qabul qildi. Ushbu qarorlarga muvofiq, sobiq SSSR Qurolli Kuchlarining respublika hududida joylashgan qismlari, qo'shilmalari, birlashmalari, harbiy o'quv yurtlari, muassasalari, tashkilotlari va boshqa harbiy tuzilmalari qonuniy asosda O'zbekiston Respublikasi yurisdiksiyasiga olindi. Mazkur qaror qabul qilingan kun - 14 yanvar O'zbekiston Respublikasining 1993 yil 29 dekabrda Qonuniga muvofiq "Vatan himoyachilari kuni" deb e'lon qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992 yil 18 maydagi «O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan havo desanti qo'shinlari, harbiy transport aviatsiyasi, razvedka qo'shinlari, ta'minot qismlari haqida»gi, 1992 yil 12 noyabrda "O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan havo hujumiga qarshi harbiy qismlar haqida" gi, 13 noyabrda "O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan kimyoviy harbiy qismlar haqida" gi Farmonlari bilan mamlakatimiz hududida joylashgan mazkur turlardagi qo'shinlar respublika tasarrufiga olindi va sifat jihatidan takomillashtirildi. Mudofaa vazirligi tasarrufida quruqlikdagi qo'shinlar, harbiy havo xujumidan mudofaa qo'shinlari, harbiy havo kuchlari, maxsus va muhandislik-quruvchilik qo'shinlari, Milliy gvardiya tashkil etildi. Ayni vaqtda har bir qo'shin turining aniq vazifalari belgilandi.

1992 yil 24 martda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan Milliy xavfsizlik xizmati tasarrufida Chegara qo'shinlari boshqarmasi tashkil etildi. 1993 yil 26 aprelda esa davlat chegaralarini mustahkamlash, qo'shinlarni boshqarishni mukammallashtirish va ularning xavfsizligini oshirish maqsadida Boshqarma O'zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmatining chegara qo'shinlari Bosh boshqarmasiga aylantirildi va uning zimmasiga davlat chegarasini himoya qilish va qo'riqlash sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirilishini ta'minlash vazifasi yuklandi.

"O'zbekiston Respublikasi Davlat chegaralarini qo'riqlashni kuchaytirishning tashkiliy tadbirlari to'g'risida" gi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 30 noyabrda qarori Davlat chegaralari himoyasini tashkil etishni yanada takomillashtirishda muhim omil bo'ldi. Qarorga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat chegaralari qo'riqlash va himoya qilish Konsepsiyasi tasdiqlandi. Konsepsiyaga muvofiq, chegara qo'shinlarining yangi tashkiliy-shtat tarkibi aniqlandi: beshta chegara mintaqasi yaratildi, chegara otryadlari, komendanturalari

va chegara zastavalari qaytadan tashkil etilib, mutanosib ravishda chegara rayonlariga, baza va postlariga aylantirildi.

1999 yilning 13 yanvarida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan chegara qo‘shinlari Bosh shtabi negizida O‘zbekiston Respublikasi Davlat chegaralarini himoya qiluvchi qo‘mita tashkil etildi. Milliy xavfsizlik xizmati tarkibidan chegara qo‘shinlari chiqarilib, O‘zbekiston Respublikasi Davlat chegaralarini himoya qiluvchi qo‘mita tasarrufiga berildi. Shu Farmon bilan Qo‘mita bevosita O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti bo‘ysunuviga o‘tkazildi.

Mamlakatimiz chegaralarini qo‘riqlash “O‘zbekiston Respublikasining Davlat chegarasi to‘g‘risida” gi 1999 yil 20 avgustda qabul qilingan qonuni asosida tashkil etiladi. Qonunda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Milliy xavfsizlik xizmati, Tashqi ishlar vazirligi, Mudofaa vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Davlat bojxona qo‘mitasi, mahalliy davlat hokimiyati organlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, korxonalar, muassasa va tashkilotlarning Davlat chegarasini himoya qilish va qo‘riqlashdagi vakolatlari va ishtiroki aniq belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarini malakali kadrlar bilan ta‘minlashni yo‘lga qo‘yish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti – Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni tashabbusi bilan yangi harbiy o‘quv muassasalari tashkil etish, ularda tayyorlanadigan mutaxassisliklarni ko‘paytirish masalalariga ham e‘tibor qaratildi. Bu yo‘nalishda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1993 yil 12 fevraldagi Farmoniga asosan Toshkent elektrotexnika va aloqa institutining maxsus fakulteti, Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasini tashkil etish to‘g‘risida” gi 1994 yil 15 iyuldagi qaroriga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar Akademiyasi, 1994 yil 18 martda Jizzax aviatsiya oliy harbiy bilim yurti tashkil etildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2001 yil 26 yanvardagi professional harbiy xizmatchilarni tayyorlashga ixtisoslashtirilgan serjantlar tayyorlash maktablariga asos solish haqidagi Farmoni asosida Markaziy va Toshkent harbiy okruglarida, 2001 yili Sharqiy va Janubi-g‘arbiy maxsus harbiy okruglarida, 2007 yilda Shimoli-g‘arbiy harbiy okrugida serjantlar tayyorlash maktablari tashkil etildi. Bu maktablarda Mudofaa, Ichki ishlar vazirligi, Chegara qo‘shinlari uchun mutaxassislar tayyorlash yo‘lga qo‘yildi, zamonaviy uslublar asosida modellashtirish jarayonlarini o‘z ichiga olgan yangi ta‘lim usullari joriy etildi.

O‘zbekiston Qurolli Kuchlari faoliyatining huquqiy negizini yaratish maqsadida, mamlakat Oliy Kengashining 1992 yil 3 iyuldagi XII chaqiriq X sessiyasida O‘zbekiston Respublikasining “Mudofaa to‘g‘risida”, “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”, “Muqobil xizmat to‘g‘risida” gi qonunlari qabul qilindi. Mazkur qonunlar asosida mamlakat mudofaasini tashkil etish, fuqarolarni harbiy xizmatni o‘tashlarining huquqiy asoslari yaratildi. “Mudofaa to‘g‘risidagi” Qonunga binoan O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari bo‘yicha vazirligi Mudofaa Vazirligiga aylantirildi.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida Qurolli Kuchlar huquqiy mavqei uzil-kesil va eng yuksak darajada mustahkamlandi. Uning 125 - moddasida: “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari O‘zbekiston Respublikasining davlat suverenitetini va hududiy yaxlitligini, aholini tinch hayoti va xavfsizligini himoya qilish uchun tuziladi” deb belgilanishi davlat Qurolli Kuchlarining asl maqsad va vazifalarini dunyo hamjamiyati oldida yana bir bor namoyon etdi. Konstitutsiya asosida Vatan himoyasi mamlakatning har bir fuqarosi uchun muqaddas va sharaflı burch ekani belgilanib, u O‘zbekiston Konstitutsiyasining 52-moddasida mustaqkamlab qo‘yildi. Unga asosan, O‘zbekiston Respublikasini himoya qilish - mamlakat har bir fuqarosining muqaddas burchidir.

O‘zbekistonda ichki ishlar idoralarining tiklanishi va rivojlanishi. Bir necha ming yillik tarixga ega bo‘lgan O‘zbekistonning davlatchiligi taraqqiyotida xavfsizlikni ta‘minlash va barqaror rivojlanish hamisha ustuvor ahamiyat kasb etib kelgan. Mamlakat sarhadlari tinchligini ta‘minlovchi Qurolli Kuchlar bilan bir qatorda uning ichki hayotini batartib tutib turuvchi va fuqarolarning tinch- osoyishta hayotini ta‘minlovchi huquq-tartibot organlari faoliyati bilan ham bevosita bog‘liqdir.

Umuman olganda, respublikamiz mustaqilligining keyingi davrlarida ichki ishlar idoralarini takomillashtirish bo‘yicha bir necha bosqichli islohotlar amalga oshirildi.

Birinchi bosqich: O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi to‘g‘risidagi Nizom O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi haqida”gi 1991 yil 25 oktyabrda qabul qilingan 270-sonli qarori bilan tasdiqlandi. Shuningdek, Ichki ishlar idoralari xodimlari faoliyatini Vazirlar Mahkamasining “Ichki ishlar organlarida xizmat o‘tashning vaqtinchalik nizomini tasdiqlash to‘g‘risida” 1993 yil 8 yanvardagi 16-sonli qarori va boshqa huquqiy hujjatlar bilan tartibga solina boshlandi. Xususan, O‘zbekiston

Respublikasi Ichki ishlar vazirligi va uning joylardagi xizmatlari huquqni muhofaza qilish idoralari tizimiga kiritildi va Ichki ishlar vazirligi “O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi haqida” gi Nizomga asosan hamda Konstitutsiya va Mustaqillik deklaratsiyasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasining davlat boshqaruv organi hisoblanishi belgilandi.

Ikkinchi bosqich: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 12 apreldagi “Toshkent shahrida jamoat tartibini saqlash va xavfsizlikni ta’minlash Konsepsiyasi to‘g‘risida” gi qarori respublikada tinchlik va osoyishtalikni saqlash, mustaqilligimizni asrash, jamoat tartibi va xavfsizligini ta’minlash tizimida tub islohotlarni amalga oshirishni taqozo etdi. Shuning uchun, yuqorida ko‘rsatgan konsepsiya asosida hamda O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning tashabbusi bilan jamiyatda jamoat tartibi va xavfsizlikni ta’minlovchi yangi tizimni shakllantirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirildi.

Uchinchi bosqich: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi ichki ishlar idoralari faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi 2001 yil 27 mart Farmoni va uning ijrosini ta’minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Kriminal, uyushgan jinoyatchilik, terrorizm va narkotrafikka qarshi kurashni kuchaytirish to‘g‘risida” gi 2001 yil 21 aprel, 2001 yil 7 maydagi “Jinoyatchilikka qarshi kurashda IIV ning tergov xizmatlari rolini kuchaytirish haqida” gi, “Yo‘l harakati xavfsizligini ta’minlash choralari to‘g‘risida” gi 2001 yil 15 may, 2001 yil 31 maydagi “O‘zbekiston Respublikasida patrul-post xizmati va jamoat tartibini saqlash faoliyatini takomillashtirish choralari to‘g‘risida”, 2001 yil 6 iyundagi “Jinoyatchilikka qarshi kurashda profilaktika xizmati rolini kuchaytirish choralari to‘g‘risida”, “O‘zbekiston Respublikasida yong‘in xavfsizligi tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2001 yil 25 iyundagi qarorlari shular jumlasidandir.

To‘rtinchi bosqich: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi ichki ishlar idoralari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi Farmoni Respublikamizda jamoat tartibini saqlash va jinoyatchilikka qarshi kurashni tashkil qilishda juda katta ahamiyatga ega bo‘ldi.

Ushbu normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasining ichki ishlar idoralari uchun bir necha mutaxassislik yo‘nalishlari bo‘yicha kadrlar tayyorlash vazifasi belgilab berildi.

O‘zbekiston Respublikasi milliy xavfsizlik strategiyasining shakllanishi. Mustaqilligimizning birinchi kunlaridanoq O‘zbekiston Prezidenti xavfsizligimizga nisbatan mavjud bo‘lgan real tahdidlardan davlatni, jamiyatni va uning a‘zolarini himoya qilishga qaratilgan milliy xavfsizlik strategiyasini shakllantirishga kirishdi. Milliy xavfsizlik strategiyasining maqsadi – xalqning fundamental maqsadlari bilan hamohang bo‘lib, uning amalga oshirilishiga davlatning mavjud barcha siyosiy imkoniyatlari, umummilliy darajadagi vositalar va resurslar safarbar qilindi.

Sobiq ittifoq parchalanib ketgandan keyin, uning hududida joylashgan davlatlar Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi (MDH) ni tashkil etdilar. MDH ga a‘zo bo‘lgan davlatlarning har biri o‘zining Qurolli Kuchlariga ega edi. Kun tartibida endilikda ana shu Qurolli Kuchlar o‘rtasidagi hamkorlikni tashkil etish masalasi turar edi. Bu boradagi hukumatlararo kelishuvlarning imzolanishi natijasida O‘zbekiston Respublikasining huquqiy tasarrufiga yangi harbiy birlashmalar va qismlar o‘ta boshladi.

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlaridagi ilk harbiy islohotlar yangi ko‘rinishdagi tashkiliy tuzilmaga o‘tishdan boshlandi. Boshqaruvdagi qiyinchiliklar tufayli, diviziya va ularni tashkil etgan polklar qisqa muddat ichida son jihatdan kam bo‘lgan brigadalarga aylantirildi. Ularni boshqarish uchun uchta armiya korpusining qo‘mondonligi va shtabi tuzildi.

Mamlakat harbiy o‘quv yurtlarida zobitlar asosan uch yo‘nalishda tayyorlanar edi: Toshkent oliy umumharbiy qo‘mondonlik bilim yurti – harbiy qismlar vzvod komandirlarini, Toshkent oliy tank qo‘shinlari qo‘mondonlik bilim yurti – tank vzvodlari komandirlarini, Samarqand oliy harbiy avtomobil qo‘mondonlik bilim yurti – avtomobil vzvodlari komandirlarini etishtirib chiqarar edi. Ammo bu harbiy bilim yurtlari Qurolli Kuchlarimizdagi turli yo‘nalishdagi zobitlar tanqisligi masalasini echib bera olmas edi. Shu sababli mamlakatimizda Qurolli Kuchlar Akademiyasi, bir necha oliy harbiy o‘quv yurtlari, tegishli oliy o‘quv yurtlari qoshida aloqachi–zobitlar tayyorlaydigan maxsus harbiy fakultet, harbiy tibbiyot fakulteti tashkil etildi.

Mustaqilligimizning dastlabki yillarida IIV ichki qo‘shinlari og‘ir ahvolda edi. 1991–1994 yillarda qo‘shinlardan 800 dan ziyod zobitlar ketib qoldi. Sababi, ularning aksariyat qismi boshqa respublika fuqarolari edi. 90–yillarning boshlarida boshqa respublikalarda xizmat kilib turgan milliy kadrlarimiz o‘z ona-yurtlariga qayta boshladilar. Respublikaga qaytgan, lekin hali o‘qish muddati yakunlanmagan kursantlar Toshkent

oliy harbiy–texnika bilim yurtida o‘qishni davom ettirdilar. Chunki, 1992 yilning yanvaridan boshlab, Toshkent oliy harbiy-texnika bilim yurti respublika Ichki ishlar vazirligi ixtiyoriga o‘tkazildi. Shu vaqtdan boshlab, ushbu oliy o‘quv yurti mamlakat ichki ishlari organlari uchun malakali harbiy mutaxassislarni tayyorlash ishlarini yo‘lga qo‘ydi. Amalga oshirilgan ishlar natijasida 1994 yilning oxiriga kelib, ichki qo‘shinlarning zobitlar bilan ta‘minlanganlik darajasi ancha o‘tdi. Zobitlarning aksariyat qismini milliy kadrlar tashkil eta boshladi.

O‘zbekiston Respublikasi mamlakat milliy xavfsizligini ta‘minlash borasidagi davlat siyosatini amalga oshira borar ekan, ana shu sohaning eng ishonchli posboni bo‘lgan idora tashkil etilishi zarurligini anglar edi. 1991 yilning 26 sentyabrida sobiq ittifoqi Davlat xavfsizlik qo‘mitasining O‘zbekistondagi idorasi negizida O‘zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmati (MXX) tashkil etildi.

O‘zbekiston Respublikasi milliy xavfsizligini ta‘minlash borasidagi asosiy vazifalardan yana biri bu – mamlakat chegaralarini xalqaro huquq talablaridan kelib chiqqan holda belgilab olish edi. Markaziy Osiyoning yangi, mustaqil davlatlari bilan O‘zbekiston o‘rtasidagi aniq chegarani belgilab olish davr talabi edi. Uzoq va murakkab kechgan kelishuvlardan so‘ng O‘zbekistonning Davlat chegaralari belgilab olindi. Shu tariqa davlat chegaramizning umumiy uzunligi 6221 kilometr bo‘lib, ulardan 2203 km. Qozog‘iston, 1099 km. Qirg‘iziston, 1161 km. Tojikiston, 1621 km. Turkmaniston va 141 km. Afg‘oniston bilan bo‘lgan umumiy chegaralarimizni tashkil etadi.

Aniq chegaralarning belgilab olinishi ham siyosiy, ham xuquqiy ahamiyatga ega edi. Chunki bu davrda ayrim davlatlardagi siyosiy partiya va jamoat tashkilotlarining rahbarlari “xaqiqiy chegaralarni o‘rnatish masalasi” ni ko‘tarib chiqib, siyosiy safsatabozlik bilan shug‘ullana boshlagan edilar. Hamdo‘stlikdagi ayrim davlatlar MDH tashqi chegaralarini qo‘riqlash uchun yagona chegara qo‘shinlarini tuzish taklifi bilan ham chiqdilar.

Ma‘lumki, diniy ekstremizm va aqidaparastlik mafkurasini o‘ziga bayroq qilib olgan “Xizb ut-tahrir” Islom olamining qator mamlakatlarida faoliyat yuritadi. Biroq, faqatgina Sudan davlatida ushbu tashkilot ochiq (legal) faoliyat olib boradi. Taniqli amerikalik olim, “Xeriteyjdj faundeysn” tahliliy markazining eksperti Ariel Koenning fikriga ko‘ra, London shahrida o‘z shtab-kvartirasiga ega bo‘lgan ushbu tashkilot dunyoning 40 dan ziyod mamlakatida faoliyat olib boradi. Uning fikricha, turli mamlakatlarda boshpana topgan “Xizb ut-tahrir” ning rahbarlari va

vakillari o‘ta maxfiy ravishda ish olib boradilar. Ushbu radikal diniy-ekstremistik tashkilotning faoliyati nafaqat O‘zbekiston Respublikasi tomonidan, balki Germaniya, Rossiya va dunyoning qator boshqa davlatlari tomonidan qoralandi, ularga nisbatan qattiq huquqiy jazolar qo‘llanildi. Bugungi kunda “Xizb ut-taxrir” ning faoliyati Markaziy Osiyo mintaqasining barcha respublikalarida ta’qiqlangan.

1995–1999 yillarda Markaziy Osiyo va uning atrofida murakkab harbiy-siyosiy holat yuzaga kelgan edi. 1995 yilning may oyida davlat va jamiyat xavfsizligini ta’minlash, mamlakat milliy xavfsizlik strategiyasini shakllantirish va uni izchil xayotga tatbiq etish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida Milliy xavfsizlik kengashi tuzildi. Milliy xavfsizlik Kengashi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi maslahatlashuv organi sifatida tashkil etilib, uning zimmasiga qator vazifalar yuklandi. Xavfsizlikni ta’minlash borasidagi mamlakat ichki va tashqi siyosati muammolarini hal etish, xavfsizlikning barcha turlari, jumladan, davlat, siyosat, iqtisodiyot, jamiyat qurilishi, mudofaa, axborot-kommunikatsiya, tabiatni muxofaza qilish va boshqa sohalardagi xavfsizlikni ta’minlash muammolarining strategik echimlarini ishlab chiqish, favqulodda holatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish chora-tadbirlarini qo‘llash, mamlakatda barqarorlik va huquq himoyasini ta’minlash vazifalari shular jumlasidandir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga ko‘ra, ushbu Kengashning raisi hisoblanadi. Milliy xavfsizlik Kengashi o‘zining majlislariga O‘zbekiston Respublikasidagi har qanday mansabdor shaxsni taklif etishi mumkin. Kengash Majlisi davomida bildirilgan taklif va mulohazalar ko‘pchilik ovoz bilan qabul qilinadi va mamlakat Prezidenti tegishli qarorni tasdiqlagandan so‘ng kuchga kiradi.

Milliy xavfsizlikni ta’minlashning eng muhim omillaridan biri bo‘lgan Qurolli Kuchlar islohotini izchil davom ettirar ekan, O‘zbekiston hukumati uning tarkibiy qismi bo‘lgan Harbiy-havo kuchlarini takomillashtirish masalasiga ham o‘zining asosiy e’tiborini qaratdi.

1994 yilning mart oyida tashkil etilgan Jizzax oliy harbiy aviatsiya bilim yurtini o‘nlab mutaxassis–uchuvchilar, shturmanlar, harbiy muhandislar va harbiy boshqaruv zobitlari bitirib chiqdi.

O‘zbekiston hukumati milliy xavfsizlikni ta’minlash borasidagi o‘z siyosatini amalga oshirar ekan, fuqarolik mudofaasi tizimini takomillashtirish masalasiga ham alohida e’tibor bilan qaradi.

1996 yilning 4 martida oyida “O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligini tashkil etish to‘g‘risida” hukumat qarori qabul

qilindi. Vazirlik zimmasiga mamlakat aholisi va hududini tinchlik hamda harbiy mojarolar vaqtida yuzaga kelishi ehtimol bo'lgan favqulodda hodisalardan samarali himoya qilishni ta'minlash vazifasi yuklatildi.

Favqulodda hodisalar milliy xavfsizlikka tahdid soluvchi omillar sifatida baholanar ekan, bu tariqa hodisalar chog'ida aholi himoyasining samarali mexanizmlarini ishlab chiqish talab etilar edi. Bu esa o'z o'rnida favqulodda hodisalar tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan dastur yaratilishi zarurligini kun tartibiga qo'ydi. 1995–2000 – yillar oralig'ida bu tariqa ishlar muvaffaqiyatli amalga oshirildi va hayotga tatbiq etildi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 2000 yil 26 mayda “Fuqarolik himoyasi to'g'risida” gi Qonun qabul qilindi.

1999–2000 yillar O'zbekiston uchun xavfsizlik borasida murakkab yillar bo'ldi. Diniy–ekstremistik tashkilotlar va jinoiy guruhlarining rahbarlari o'zlarining asosiy e'tiborlarini Farg'ona viloyatiga qaratgan edilar. Ularning maqsadlari bu erdagi siyosiy va ijtimoiy vaziyatni keskinlashtirish, hamda Farg'ona vodiysini terroristik–ekstremistik guruhlarining makoniga aylantirish edi. Ularning bu tariqa rejalarini barbod etish, Farg'ona vodiysi viloyatlari o'rtasidagi avtomobil qatnov yo'llari xavfsizligini ta'minlash maqsadida, “Angren–Qo'qon” yo'nalishidagi yo'llarni qo'riqlash ishlari kuchaytirildi.

Navbatdagi vazifa O'zbekistonning qo'shni davlatlar bilan bo'lgan chegaralarida xalqaro huquq me'yorlari asosida delimitatsiya va demarkatsiya ishlarini amalga oshirish edi. Ana shu maqsadlarda 1999 yilning noyabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori bilan tuzilgan hukumat komissiyasi tomonidan xalqaro huquq me'yorlari va talablariga asoslanib, davlat chegarasini bosqichma-bosqich delimitatsiya va demarkatsiya qilish jarayoniga kirishdi. Natijada 2003 yilga kelib, O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi bir necha bahsli xududlar masalasi o'z echimini topdi va bu ikki davlat o'rtasidagi delimitatsiya ishlari yakuniga etdi²⁴. Shu tariqa muzokaralar Markaziy Osiyoning boshqa davlatlari bilan ham davom ettirildi.

1995 yilning 15–16 sentyabr kunlari O'zbekiston tashabbusi bilan Toshkentda Birlashgan Millatlar Tashkilotining shafeligi ostida “Markaziy Osiyoda mintaqaviy xavfsizlik” mavzuida ilk bor yirik xalqaro konferensiya tashkil etildi. Konferensiya ishida 30 dan ziyod mamlakatlar va 20 ga yaqin xalqaro tashkilotlarning vakillari ishtirok etdilar.

²⁴ Qarang: Alimov R.M. Sentral'naya Aziya: obshnost' interesov. T., 2005. B.39.

Afgʻonistonda tinchlik va barqarorlikni taʼminlash yoʻlidagi muhim bosqichlardan biri - Oʻzbekistonning tashabbusi bilan BMT rahnamoligi ostida “6+2” muloqot guruhining tashkil etilishi boʻldi. 1999 yilning iyul oyida mamlakatimiz poytaxtida ushbu guruhning Toshkent uchrashuvi boʻlib oʻtdi. Bir tomondan “Tolibon” vakillarining, ikkinchi tomondan toliblarga qarshi Koalitsiya rahbarlarining Toshkentda hozir boʻlib, bir davra atrofidagi uchrashuvlari oʻzbek diplomatiyasining ulkan muvaffaqiyati edi. Anjuman ishtirokchilari oldidagi oʻz nutqida Oʻzbekiston rahbari mamlakatimizning Afgʻonistonning bundan keyingi rivojlanishiga nisbatan boʻlgan yondashuvini ochib berdi. 1991–2005 yillar oraligʻida Oʻzbekiston hukumati Oʻzbekiston Respublikasi MDH davlatlari, jumladan, Rossiya, Ukraina va boshqa respublikalar bilan ikki tomonlama asosda harbiy hamkorlik yuritishni birlamchi vazifalar sifatida belgilab oldi.

Biroq, imzolangan Shartnoma kezi kelganda oʻz samaradorligini toʻliq namoyon qila olmadi. Oʻzbekiston Respublikasi 1999 yilning aprel oyida oʻzining ushbu Shartnoma doirasidagi faoliyatini vaqtinchalik toʻxtatdi. Oradan bir oz vaqt oʻtib, ushbu Shartnomadan Ozarbayjon va Gruziya davlatlari ham chiqib ketdilar. 2002 yilning may oyida Moskva shahrida boʻlib oʻtgan yubiley sammitida Kollektiv xavfsizlik Shartnomasi asosida yangi siyosiy-harbiy tashkilot – Kollektiv xavfsizlik shartnomasi Tashkiloti (ODKB) tuzildi.

Oʻzbekistonning harbiy-texnik sohadagi halqaro aloqalari toʻgʻrisida gap borar ekan, Shimoliy atlantika Shartnomasi tashkiloti – NATO bilan olib borilgan munosabatlarga toʻxtab oʻtish joizdir. Ushbu hamkorlikka 1991 yilning 21 dekabrda asos solindi. 1994 yilning 13 iyulida Oʻzbekistonning “Tinchlik yoʻlida hamkorlik” Dasturiga qoʻshilishi toʻgʻrisidagi hujjat imzolandi. NATO bilan hamkorlik qilish harbiy-siyosiy voqealardan xabardor boʻlib turish, bu uyushma doirasida amalga oshirayotgan tadqiqodlardan va ishlanmalardan bahramand boʻlish uchun imkon berdi.

NATO bilan hamkorlik doirasida respublika Qurolli Kuchlari zobitlarini xorijiy tillarni egallashlariga qaratilgan ishlar ham amalga oshirildi. Zobitlar til oʻrganish tajribalarini Germaniya, Buyuk Britaniya va boshqa mamlakatlarning Qurolli Kuchlari xududida oʻtadilar.

Mamlakatimizning xavfsizlik borasida amalga oshirayotgan strategiyasini doimiy ravishda takomillashtirib borish maqsadida 2000 yilning 29 sentyabrda Oʻzbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining Birlashgan shtabi tuzildi. 2001 yilning 11 mayida Oʻzbekiston

Respublikasi Oliy Majlisi “Mudofaa to‘g‘risida” gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuniga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi Qonunni qabul qildi. Ushbu hujjatda mustaqillik yillarida harbiy qurilish sohasida amalga oshirilgan va oshirilayotgan o‘zgarishlar o‘zining qonuniy ifodasini topdi. Yangi tahrirdagi ushbu Qonunda mudofaa sohasidagi davlatimiz siyosatining asosiy prinsiplari ochib berildi. 2000 yilning 21 aprelida Toshkent shahrida Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston va O‘zbekiston rahbarlari tomonidan “Terrorizm, siyosiy va diniy ekstremizm, transmilliy uyushgan jinoyatchilik va mamlakatlarning xavfsizligi va barqarorligiga nisbatan mavjud bo‘lgan boshqa tahdidlarga qarshi birgalikdagi xatti-harakatlar to‘g‘risida”gi Shartnomaning imzolanishi XXI asr boshlarida Markaziy Osiyoda mintaqaviy xavfsizlik tizimini shakllantirish yo‘lidagi muhim qadam edi.

2000 yilning 15 dekabrda esa O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi “Terrorizmga qarshi kurash to‘g‘risida”gi Qonunni qabul qildi. Qonunda terrorizm tushunchasiga ta‘rif berildi, bu illat bilan murosasiz kurash borasidagi davlat muassasalari, jamoat tashkilotlari va fuqarolarning vakolatlari hamda burch va vazifalari belgilab berildi. 2001 yilning 12 mayida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi “Terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurash haqidagi xalqaro konvensiyani ratifikatsiya qilish to‘g‘risida” qaror qabul qildi. Bu O‘zbekiston Respublikasining xalqaro terrorizmga va uni moliyalashtirishga qarshi olib borayotgan izchil siyosatining yorqin namoyishi edi. 2001 yilning 30 avgustida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi “Terrorizm, separatizm va ekstremizmga qarshi kurash haqidagi Shanxay Konvensiyasini ratifikatsiya qilish to‘g‘risida”gi navbatdagi qarorni qabul qildi. Bu bilan mamlakatimiz Markaziy Osiyoda mintaqaviy xavfsizlikni va barqarorlikni ta‘minlash, Afg‘onistonda tinchlikni qaror toptirish borasida nafaqat bong urayotganligini, shu bilan birga, amaliy harakatlar qilayotganligini isbotlab berdi.

Mamlakat milliy xavfsizligini ta‘minlash va uning xududiy yaxlitligini saqlash maqsadida O‘zbekiston rahbariyati siyosiy hamda harbiy xarakterga ega bo‘lgan barcha chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Jumladan, 2000–2005 yillarda O‘zbekiston Respublikasi vakillari bir necha marotaba harbiy dala mashqlarida ishtirok etdilar. Ushbu o‘quv mashqlarida asosan tinchliksevar operatsiyalarni o‘tkazishda, tabiiy ofat va texnogen halokatlarning oqibatlarini bartaraf etishda harbiy bo‘linma hamda shtablar o‘rtasidagi hamkorlik masalalari o‘rganildi. Masalan, 2003 yilning aprel oyida Farg‘ona viloyati xududida NATO kuchlari bilan hamkorlikda o‘quv

masg'ulotlari o'tkazildi. Shu yilning o'zida respublikamizda tashkil etilgan Maxsus operatsiyalar Kuchlarining vakillari AQSH reynderlar maktabida, Germaniya va Shveysariyaning harbiy tayyorgarlik markazlarida malaka oshirdilar. 2002 yili O'zbekistonda Tinchlikparvar kuchlarning bataloni tashkil etildi. Batalon harbiylari Armanistonda o'tkazilgan "Best Effort-2003" o'quv masg'ulotlarida muvaffaqiyatli qatnashdi.

2004 yilning 17 iyunida Toshkentda Shanxay hamkorlik tashkilotining navbatdagi sammiti bo'lib o'tdi. Toshkent sammiti davomida qator muhim hujjatlar qabul qilinganligi, binobarin, xalqaro terrorizm va ekstremizmga qarshi birgalikda kurashish, Tashkilotga a'zo davlatlar o'rtasida iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlash borasidagi kelishuvlarga erishilganligi, uning avvalgi yig'ilishlardan nufuzi jihatidan farqli ekanligini ko'rsatib turar edi. Sammit doirasida O'zbekiston va Rossiya Federatsiyasining Prezidentlari Birinchi president I.A. Karimov va V. Putin o'rtasida muzokaralar o'tkazildi. Muzokaralar yakunida O'zbekiston va Rossiya o'rtasida strategik sheriklik to'g'risidagi Shartnoma imzolandi. SHHT sammitida ishtirok etgan Xitoy, Rossiya va Markaziy Osiyo davlatlarining rahbarlari Toshkent shahrida "Mintaqaviy aksilterror tuzilmasi" ning ochilishi marosimida ham hozir bo'ldilar. Mintaqaviy aksilterror tuzilmaning maqomi, faoliyatning muhim yo'nalishlari SHHT ning davlat rahbarlari darajasida tasdiqlangan asosiy hujjatlar bilan belgilab berildi. Toshkent sammiti SHHT ning tashkiliy jihatdan shakllanishidagi eng muhim bosqichlardan biri bo'ldi.

2005 yilning bahorida Qirg'izistonda erishilgan "inqilobiy" yutuqlardan ilhomlangan ayrim kuchlar endigi navbat O'zbekistonga degan xomxayolga berildilar. 2005 yilning may oyida Andijon shahrida terroristik va diniy-ekstremistik kuchlar o'zlarining navbatdagi jinoyatkorona xatti-harakatlarini amalga oshirdilar. Shu yilning 12 maydan 13 mayga o'tar kechasi yaxshi qurollangan 30 ga yaqin, o'zlarini "Akromiya" deb nomlagan diniy-ekstremistik tashkilotning jangarilari avval Andijon shahridagi militsiya navbatchilik qismiga, keyin harbiy qismlardan biriga hujum qilib, 4 nafar militsiya xodimi va 5 nafar harbiy xizmatchini o'ldirib, ko'plab o'q-otar qurollarni va yuk tashish avtomashinasini qo'lga kiritadilar. Oradan biroz vaqt o'tgach, jangarilar shaharda joylashgan tergov izolyatorini ishg'ol etib, 527 nafar hukm qilingan va tergov ostida bo'lgan shaxslarni u erdan chiqarib yubordilar. (Keyinchalik ana shu kimsalarning 470 nafari o'z istak-hohishlariga ko'ra turmaga qaytib kelganliklari, yana 15 nafar ozod etilgan jinoyatchi qo'lga

olinib, turmaga qaytariladi). 20ga yaqin odam garovga olinadi. Jangarilar Andijon viloyat hokimiyati binosini bosib olib, hukumatga aql bovar qilmas shartlar qo‘ya boshlaydilar. Bu orada ichki ishlar vazirligi, milliy xavfsizlik xizmatining Andijon viloyat boshqarmalari o‘qqa tutiladi, shahardagi ko‘plab binolar portlatib, yondirib yuboriladi. O‘z qabih niyatlariga erisha olmagan jangarilarning ko‘pchiligi, o‘zlarining oldilariga tinch aholidan “jonli devor” yasab, shahardan chiqib ketishga erishadilar. Ushbu voqealar natijasida 180 dan ziyod kishi qurbon bo‘ladi, ulardan 32 nafari harbiylar va militsiya xodimlari edi.

Andijonda sodir etilgan voqealar dunyo afkor ommasini larzaga soldi. Kimlardir qamoqxonadagi jinoyatchi va gumondorlarni chiqarib yuborib, har qanday xalqaro huquq normalariga, insoniylik degan tushunchalarga mos kelmaydigan xatti-harakatlarni sodir etgan jangarilar va ularning ortida turgan kuchlarni qattiq qoralagan bo‘lsa, Andijonda bo‘lib o‘tgan voqealarni baholashda ayrim g‘arb mamlakatlarining siyosatdonlari bir yoqlama yondoshdilar.

2001-2008 yillar oralig‘ida O‘zbekiston Respublikasining Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (SHHT) doirasida olib borgan faoliyati mamlakat milliy xavfsizligini ta‘minlashda muhim omillardan biri bo‘ldi. Shu vaqtda SHHT doirasida davlat rahbarlari, tashqi ishlar vazirlari, vazirlik va idoralar rahbarlari tomonidan imzolangan 300 ga yaqin hujjatlar qabul qilindi.

Jumladan, Toshkent tashabbusi bilan SHHT va Osiyo mintaqasida faoliyat yuritayotgan turli xalqaro tashkilotlar o‘rtasida aloqalar o‘rnatildi. Jumladan, SHHT ning ASEAN, EvrAzES, MDH, ESKATO kabi tashkilotlar bilan aloqalari o‘rnatildi. SHHT, o‘z navbatida, Birlashgan Millatlar Tashkilotida kuzatuvchi maqomini oldi. Pokiston, Eron, Hindiston va Mo‘g‘iliston SHHT doirasida kuzatuvchi maqomiga ega bo‘ldilar. “SHHT – Afg‘oniston” aloqa guruhi tashkil etildi.

O‘zbekiston hukumati Afg‘oniston muammosiga milliy xavfsizlikni ta‘minlashga doimiy ta‘sir etuvchi omil sifatida qarab keldi. Jumladan, 2008 yil aprel oyida Buxarestda o‘tkazilgan NATO sammitida Birinchi Prezident I.A.Karimov Afg‘onistondagi vaziyatni tartibga solish bo‘yicha BMT shafeligida “6+2” muloqot guruhini O‘zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston, Pokiston, Xitoy, Eron, shuningdek, AQSH va Rossiya hamda Afg‘onistonda aksilterror harakatlarini amalga oshirayotgan tashkilot – NATO ni qo‘shib, “6+3” shaklida qayta tiklash borasida o‘ta muhim tashabbus bilan chiqdi. O‘zbekiston rahbari dunyo hamjamiyati e‘tiborini afg‘on muammosi global ahamiyatga ega bo‘lganligi bois, uning

echimini NATO davlatlari ishtirokida umumjahon miyosida ko‘rib chiqish zarurligiga qaratdi.

So‘nggi yillar davomida O‘zbekiston Afg‘onistonga uning iqtisodiyotini tiklash uchun keng miqyosli amaliy yordam ko‘rsatdi. Masalan, Osiyo Taraqqiyot banki ko‘magida O‘zbekiston Afg‘onistonning shimoliy viloyatlarini boshqa davlatlar bilan bog‘lab turuvchi yagona “Termiz-Hayraton” temir yo‘l tarmog‘ini modernizatsiya qilishda, 75 km. dan iborat “Termiz-Xayraton-Mozori-Sharif” temir yo‘l qurilishini amalga oshirishda yordam berdi. O‘zbekistonning tranzit sohasida ko‘rsatgan yana bir yordami bu – 2009 yilning fevral oyida foydalanishga topshirilgan, NATO ning Shimoliy Taqsimlovchi tarmog‘i tarkibidagi so‘nggi temir yo‘l tarmog‘ining mamlakat xududida joylashtirilishidir. Bu tarmoq NATOning Afg‘onistondagi xalqaro kuchlari uchun etkazib berilayotgan yuklar hajmi oshishini ta‘minladi.

Shu davrda O‘zbekiston kompaniya va mutaxassisleri tomonidan “Mozori-Sharif – Qobul” yo‘nalishi bo‘ylab 11 ta ko‘prik qurib, ishga tushirildi. Er sharining eng murakkab tog‘li landshaftlaridan biri orqali 275 milga teng yuqori kuchlanishli tarmoqni, 150 megavatli elektr energiyasini Termizdan Qobulgacha uzatishimkonini beradigan qurilish ishlari amalga oshirilmoqda. Bundan tashqari, O‘zbekiston tomonidan optika-tolali aloqalarni o‘rnatish hamda Afg‘onistonni Internet tarmog‘i bilan ta‘minlash borasidagi ishlarga ham katta e‘tibor qaratilmoqda.

O‘zbekiston o‘z tashqi siyosatida doimo milliy manfaatlar ustuvorligi mezonlariga asoslangan holda, “ochiq qo‘l” siyosatini yurgizib kelgan. Mamlakat o‘z milliy xavfsizlik strategiyasini izchillik bilan amalga oshirar ekan, O‘zbekiston hukumati sobitqadamlik bilan bunyodkorlik yo‘lidan bormoqda. Qurolli Kuchlarning, Milliy xavfsizlik xizmati hamda ichki ishlar organlarining, binobarin, mamlakat xavfsizligini ta‘minlashga mas‘ul barcha idora va jamoat tashkilotlarining istiqlolimizning bardavomligini ta‘minlash, yurtimizda tinchlik va barqarorlikni, chegaralarimiz dahlsizligini, mamlakatimiz xududiy yaxlitligini saqlash, davlat qurilishi tizimini mustahkamlash, mintaqaviy xavfsizlikni ta‘minlash borasidagi mavqelari kundan-kun ortib bormoqda.

Jamiyatni demokratlashtirishda ommaviy axborot vositalari rolining ortib borishi. O‘zbekiston Mustaqillikka erishgandan so‘ng ijtimoiy hayotning boshqa sohalari qatori ommaviy axborot vositalariga ham yangicha munosabat vujudga keldi. Buning boisi shunda ediki, O‘zbekistonda qurilayotgan o‘ziga xos, o‘ziga mos yangi jamiyat ommaviy axborot vositalari oldiga yangi vazifalar qo‘ymoqda edi.

Bular yangi jamiyatning mohiyati, yuz berayotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar mazmuni haqida ommaga to‘liqroq tushuncha berish, istiqloldek muqaddas ne‘matning olamshumul ahamiyatini adolatli va demokratik jamiyat qurish hamda uning ravnaqi uchun kamarbasta bo‘lish zarurligini har bir fuqaro ongiga yetkazishdan iborat edi. Yangilanayotgan ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma‘naviy jarayonlarni hayotga tatbiq etishda faol ishtirok etishga da‘vat qilish, ularni ommaviy safarbarlikka chorlash darkor edi.

Mustaqillikning milliy qadriyat sifatida e‘zozlanishi, uni yangidan yangi mazmun bilan boyitish uchun keng jamoatchilik fikrini uyg‘otish tub islohotlar samarasini oshirishning yetakchi omillaridan biridir. Ma‘lumki, matbuot hamma vaqt rivojlanishning har bir bosqichida o‘zi yashab turgan jamiyatning manfaati uchun xizmat qilgan, uning maqsad va intilishlarini targ‘ib qilgan, yoqlab chiqqan. Zotan, haqiqiy xalqchil matbuotning vazifasi ana shundan iborat bo‘lmog‘i kerak. Afsuski, sho‘rolar tuzumi davrida matbuot yakka-yu yagona kommunistik mafkura g‘oyalarini targ‘ib qilgan, uning rahnamolari yo‘l-yo‘riqlari asosida ish tutgan, ular topshirig‘ini bajargan.

Xalq og‘zida matbuot deb atalgan ommaviy axborot vositalari amalda “barcha g‘alabalarimizning ilhomchisi va tashkilotchisi”, deb bong urilgan kommunistik partiyaning xizmatkoriga aylangan edi. U qizil imperiyaning suyangan tog‘i, totalitar tuzum manfaatlarini himoya qiladigan G‘oyaviy qurolga aylangan edi. Tabiiyki, bu holat omma bilan matbuot o‘rtasida nomutanosiblikni vujudga keltirgan edi.

Aslida matbuot omma fikrini o‘zida ifoda etishi, shu asosda o‘z sahifalarida xalq xohish-irodasini, umumxalq manfaatini va umumjamiyat istiqbolini ifodalashi lozim. Shundagina uning obro‘-e‘tibori oshib, jamiyat oldidagi, xalq oldidagi burchini xolisona ado etishi, erkin matbuotga aylanishi mumkin.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan so‘ng aytish mumkinki, matbuot va boshqa ommaviy axborot vositalarida o‘ziga xoslik paydo bo‘la boshladi. Endi gazetalar, jurnallar, radioeshittirish va teleko‘rsatuvlarda bevosita respublikaning Mustaqilligiga bag‘ishlangan, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy-ma‘rifiy ahamiyatga ega bo‘lgan mavzularga keng o‘rin beriladigan bo‘ldi.

Kezi kelganda shuni aytish kerakki, O‘zbekiston ommaviy axborot vositalari endilikda xorijiy mamlakatlarda yuz berayotgan voqea-hodisalar haqidagi axborotlarni, yangiliklarni, o‘sha mamlakatlar yoki yirik axborot agentliklaridan bevosita, to‘g‘ridan-to‘g‘ri qabul qilib olish imkoniyatiga ega boldilar.

Ayniqsa, 1996-yilning may oyidan boshlab respublikamizning jahondagi yirik kompyuter tizimi "Internet" bilan aloqa o'rnatib, undan eng muhim yangiliklarni qabul qilib olishning yo'lga qo'yilgani O'zbekiston axborot vositalari tarixida ulkan yangilik bo'ldi.

"Internet" ning 50 million abonenti bo'lib jahondagi eng yirik axborot markazlari unga a'zo bo'lishgan. U butun dunyo bo'yicha turli sohalardagi yangiliklarni qabul qilib oladi hamda ana shu yangiliklarni o'z abonentlariga tez va aniq yetkazib beradi. O'z navbatida respublikamiz haqidagi muhim yangilik va axborotlar ham mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan xorijiy axborot agentliklari vakillari va muxbirlari tomonidan o'sha mamlakatlar axborot vositalari uchun bevosita yetkazib berilmoqda. Axborot almashinuvi, dunyo voqealaridan xabardorlik, yoki aksincha, dunyo sahnasiga chiqish, o'zini namoyon qilish imkoniyati tug'ildi.

Mustaqillik tufayli gazeta sahifalari, radioeshittirishlari va teleko'rsatuvlarda mamlakatning qadimiy tarixi, o'tmishi, madaniyati, sho'rolar tuzumi davrida taqiqlab qo'yilgan milliy qahramonlarimiz haqida, o'zbek xalqining o'ziga xos urf-odatlarini, aqidalari to'g'risida qiziqarli maqolalarga keng o'rin berildi. Ana shuning o'zi endi mamlakatimizda hurriyat, hurfiylik, milliy manfaatlarga va milliy ravnaqqa yo'l ochilganidan dalolat beradi.

Shuningdek, matbuotda islom madaniyati, nazariyasi, tarixi va qonuniyatlarini targ'ib qilishga keng yo'l berildi. Buyuk mutasavvuf allomalar Hakim at-Termiziy, Imom Buxoriy, Xoja Ahmad Yassaviy, Shayx Najmiddin Kubro, Bahouddin Naqshbandiy, Abduxoliq G'ijduvoni, Abu Mansur Moturudiy, Marg'iloniy hamda boshqa qator tarixiy shaxslar, ulug' donishmandlar, xususan Sohibqiron Amir Temur haqida keng miqyosli maqolalarning berib borilishi jamoatchilikda katta qiziqish uyg'otdi.

Islom dinining boy ma'naviy imkoniyatlaridan foydalanishga imkon yaratildi. Axloqiy barkamollik va ruhiy tozalik uchun zarur omil sifatida uning taraqqiy etishiga, kundalik turmush tarzimizga kirib borishiga keng yo'l berildi. Bularning hammasi O'zbekiston matbuotining oldingi "qizil yalovbardorlik" illatlaridan qutulib, sog'lomlashib, xalqchil va oshkora tus ola boshlaganidan dalolat beradi. Buni ommaviy axborot vositalarining demokratlashish sari qadam tashlayotganining yorqin dalili, deyish mumkin.

Umuman olganda, istiqloq erkin fikrlashga, har kimning o'z fikrini oshkora bayon qilishga, hurriyatga keng eshik ochdi. Hurfiylikni barqaror

etishning yangidan yangi imkoniyatlarini yaratdi. Jumladan, vaqtli matbuot turlari va sonlari ko'paydi. Demokratik erkinlik sharoitida bir necha mustaqil siyosiy harakatlar, jamoat birlashmalarining nashrlari tashkil qilindi. Xususan, O'zbekiston Xalq Demokratik Partiyasining "O'zbekiston ovozi" — "Golos Uzbekistana", "Vatan taraqqiyoti" partiyasining "Vatan", "Adolat" sotsial-demokratik partiyasining "Adolat", "Milliy tiklanish" partiyasining "Milliy tiklanish", Fidokorlar milliy-demokratik partiyasining "Fidokor" gazetasi, "Xalq birligi" harakatining "Birlik" gazetalari nashr qilina boshlandi. Qator vazirliklar, davlat qo'mitalari, uyushma va konsernlar o'z sohalariga doir nashrlar tashkil etishdi. Bunday gazeta va jurnallarning chiqishi ma'lum tarmoq muammolarini, o'ziga xos murakkabliklarni o'z vaqtida o'rganishga yordam beradi.

Mustaqil nashrlar o'z muassislari g'oyalari va dasturlari yo'nalishlari doirasida mustaqil ish olib boradilar. Islohotlar va yangilanishlarga o'z munosabatlari, muammolarga yondashish usullari bor. Biroq, yagona maqsad — istiqbol taqdiri, mamlakat va xalq istiqboli ularni birlashtirib turadi.

Birinchi Prezident I.A. Karimov ommaviy axborot vositalarining rolini alohida ta'kidlab. — **"Erkin va mustaqil ommaviy axborot vositalari har tomonlama rivoj topishi lozim. Ular haqli ravishda hokimiyatning to'rtinchi tarmog'i bolishi darkor.**

Ommaviy axborot vositalari hayotimizga kun sayin chuqurroq kirib borayotganini hozir hech kim inkor etolmaydi. Bu jarayonni tabiiy hol, deb qabul qilmoqdamiz. Bugungi kunda nashrlar soni ko'payibgina qolmasdan — hozir 490 ta gazeta va 138 ta jurnal ro'yxatga olingan — jamiyatni rivojlantirish va davlat qurilishida ularning ahamiyati va tutgan o'rnini ham ortib bormoqda" — degan edi (7-j., 390-391-betlar). Bulardan tashqari, hozir respublikamizda bir qancha telestudiya, viloyat, shahar va tumanlarda radio studiyalar va 4 ta axborot agentligi faoliyat ko'rsatmoqda.

Mamlakatimizda izchillik bilan amalga oshirilayotgan islohotlar ommaviy axborot vositalari zimmasiga butunlay yangi vazifalarni qo'ya boshladi. Matbuotning aholida yangicha ong va tafakkurni shakllantirishda ta'sirchan qurol bo'lishini, kishilarning fikr va xohish-irodasining erkin, xolis ifodachisi, aytish mumkinki, inson manfaatlarining izchil va faol himoyachisi bo'lishini hayotning o'zi taqozo qilmoqda. Aslida ham shunday bo'lmog'i kerak. Har qanday matbuot organi eng avvalo, xalq manfaati va mamlakat istiqbolini ko'zlashi lozim. Ana shunda u milliy qadriyatga aylanadi. Keng jamoatchilik tan oladi. Aks holda u

umummanfaat mulkiga emas, bir hovuch uyushgan xudbin shaxslarning beqadr mulkiga aylanadi, xolos.

Shuni alohida qayd etish lozimki, respublika Birinchi Prezidenti I.A.Karimov mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy hayotini barqarorlashtirishda ommaviy axborot vositalarining rolini yanada oshirishni talab qilmoqda. Prezident har bir nutq va ma'ruzalarida, albatta, matbuotning kundalik hayotimiz va islohotlar davridagi roli haqida, ularning keng imkoniyatlari to'g'risida to'xtalib o'tadi. Buning boisi shundaki, matbuot va umuman axborot vositalarining demokratik rivojlanishdagi ahamiyati muttasil ortib bormoqda. Biroq, demokratik jarayonlarni chuqurlashtirishda ularning roli unchalik ham sezilmayapti, o'zlarini "to'rtinchi hokimiyat" sifatidagi imkoniyatlarini to'la ko'rsata olmayaptilar. Shuning uchun ham O'zbekiston hukumati ommaviy axborot vositalari faoliyatiga jiddiy baho bermoqda. **"Ochig'ini aytganda bizning matbuotimiz, televideniye va radio hozircha zamonaviy ish usullari va shakllarini egallab olganicha yo'q, xalqaro mezonlarga muvofiq emas. Matbuot sahifalarida va televideniya da chuqur tahliliy materiallar, jiddiy siyosiy, iqtisodiy va xalqaro sharhlar yo'q, bahs-munozara ko'rinmaydi. Ayrim ommaviy davlat nashrlarining aniq fuqarolik pozitsiyasi va qiyofasi ko'zga tashlanmaydi. Ular asosan rasmiy xabarlarini e'lon qilish bilan cheklanmoqda"**. — deb mamlakat rahbari katta e'tiroz bildirdi.

Shuning uchun ham 1997-yili Oliy Majlisning VI sessiyasida ommaviy axborot vositalari huquqiy asoslarini mustahkamlash masalasi o'rtaga qo'yildi. Oliy Majlis o'zining VII sessiyasida "Axborot olish kafolatlari va huquqlari", "Jurnalistlik faoliyatini himoya qilish" singari qonun loyihalari muhokama qilinib, birinchi o'qishda qabul qilindi. "Xalq so'zi" gazetasining 1997 yil 13 va 14 fevral sonlarida qonun loyihalari umumxalq muhokamasiga havola qilindi. U keng jamoatchilikning yangi taklif va mulohazalari bilan to'ldirilib, 1997 yil 25 aprelda Oliy Majlis VIII sessiyasida qabul qilindi.

Ushbu qonunlarning dunyoga kelishi va to'la quvvat bilan amal qilishi bevosita hozirgi o'zbek milliy davlatchiligi ma'naviy qiyofasini belgilaydi. Bunday qonunlar yaratilishining, deputatlar va umumxalq muhokamasiga havola qilinishining o'zi O'zbekistonning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi, inson huquqlari erkinligi, ozodligi, uning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish kabi xalqaro huquq normalariga izchil amal qilayotganligidan dalolat beradi.

Mazkur Qonunlarning o'ziga xos jihatlari ham borki, bu bevosita turmush tarzimiz va aholi ma'naviy-ruhiy ehtiyojlaridan kelib chiqqan hodisadir. Jumladan:

— Qonunda aholi hamda jamiyatning xolisona, haqqoniy va xilma-xil axborotlarga bo'lgan ehtiyojini qondirish kabi hayotiy talablar o'z aksini topgan.

— “Axborot olish erkinliklari va kafolatlari” Qonunning 2 moddasida har bir fuqaroga axborot olish kafolatlanishi va davlat tomonidan himoya qilinishining alohida ta'kidlanganligi ham muhim ahamiyatga ega.

— Bunday Qonunlar MDH davlatlarida hali qabul qilinmaganligi, boshqa mamlakatlarda, xususan, demokratiya nisbatan rivojlangan mamlakatlarda esa kamdan-kam uchraydigan hodisa ekanligi bilan ham diqqatga sazovor. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, demokratik jarayonlar ancha chuqurlashgan, demokratik matbuotga ega bo'lgan rivojlangan mamlakatlarda so'z va fikr erkinligi asta-sekin o'z oqimi bilan kirib kelgan. Jamiyatni tubdan isloh qilish, asrlar mobaynida shakllanib qolgan tushunchalarni sindirish, hurfikrlilikni turmush tarziga aylantirish maqsadida ana shunday qonunlarning qabul qilinishi O'zbekiston uchun katta siyosiy, madaniy, qolaversa, huquqiy voqelikdir. Ayni paytda u matbuot jahon andozalariga moslashtirish, fuqarolarni erkin fikrlashga o'rgatish va shu asosda jamiyatni sog'lom fikrlar asosida butunlay qaytadan qurish davlat siyosati darajasiga ko'tarilganligini ko'rsatadi.

Qolaversa, xuddi ana shunday qonunlarga Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlarida ham ehtiyoj kata. Biroq, ularning ayrimlari boshboshdoqlikka aylanib ketgan, jilovsiz va yuzaki demokratiya ishqibozlari bo'lsa, ayrimlari hali o'zlarini yig'ib olib, xotirjam fikrlash imkoniyatiga ega emaslar. Boshqacha qilib aytganda hali bungacha yetib kelganlari yo'q.

Ma'naviyatga e'tibor, so'z va fikr erkinligiga ma'naviy mezon sifatida yondashish, hurfikrlilikka yuksak axloq, komillik va ma'rifatlilik ko'zgusi sifatida qarash uchun eng avvalo jamiyatda barqarorlik mavjud bo'lishi kerak. Fuqarolarning maqsad va intilishlari yagona yo'lga safarbar etilishi, ular o'z ertasini va olis istiqbolini aniq ko'ra bilishi, uni boshqarayotgan hukumatga qat'iy ishona olishi darkor. Bunday vaziyat esa, aytish mumkinki, Sobiq Ittifoq tarkibidan ajralib chiqqan barcha Mustaqil mamlakatlar orasida faqat O'zbekistonda mavjud.

Bunday Qonunlarning qabul qilinishi konkret sharoitdan, mavjud ijtimoiy-siyosiy jarayonlar oqimi natijasida kelib chiqqan hodisa bo'lib, O'zbekistonda turli fikrlar va qarashlar rivojlanishining o'zbekona

“modeli” shakllanayotganining belgisi. demokratik qadriyatlarining O‘zbekiston uchun xos bo‘lgan ko‘rinishlarning yuzaga kelishidir.

1996-yil 2-avgustda Oliy Majlis “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”, “Noshirlik faoliyati to‘g‘risida” qonunlar qabul qildi. Bular mamlakatimizda ixtirochilik va badiiy ijod mualliflari huquqini himoya qilishga, noshirchilik faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Demokratiyaning, konstitutsiyaviy taraqqiyotni ta‘minlashning, inson huquqlari va erkinliklari, qadr-qimmatini himoya qilishning g‘oyat muhim masalasi sifatida televideniye va radioeshittirish tizimini milliy g‘oyalar asosida qayta shakllantirish, uning respublikada iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy islohotlarning amalga oshirishdagi ta‘sirini kuchaytirish maqsadida 1996 yil 7 mayda “O‘zbekistonning ijtimoiy taraqqiyotida televideniye va radioning rolini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Farmon qabul qilindi. Unda O‘zbekiston Davlat televideniye va radioeshittirish Qo‘mitasi O‘zteleRadiokompaniyaga aylantirildi. Uning vazifasi qilib quyidagilar belgilandi:

Birinchidan, axborotlarning mafkuradan mutlaqo xoli bo‘lishini nazarda tutgan holda aholi hamda jamiyatning xolisona, haqqoniy va xilma-xil axborotlariga ehtiyojini o‘rganish va qoniqtirish;

Ikkinchidan, mamlakat aholisini, shuningdek, chet el jamoatchiligini O‘zbekistonning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy hayotida sodir bo‘layotgan o‘zgarishlar to‘g‘risida keng xabardor qilish va hokazolar.

Aytish mumkinki, 1996-yilda respublikada ommaviy axborot vositalarining jamiyatdagi rolini oshirishga qaratilgan muhim amaliy choralar ko‘rildi. Shu 1996-yilning may oyida O‘zbekiston ommaviy axborot vositalarini demokratlashtirish va qo‘llab-quvvatlash ijtimoiy-siyosiy jamg‘armasi tashkil qilindi. Bu ommaviy axborot vositalari vakillarining mustaqil o‘zini o‘zi boshqaruvchi, hukumatga qarashli bo‘lmagan ijtimoiy xayriya tashkiloti hisoblanadi.

Jamg‘arma o‘z ishini O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiq, “O‘zbekiston Respublikasi jamoat hirlashmalari to‘g‘risida” gi Qonun, “Axborot olish erkinliklari va kafolatlari”, “Jurnalistlik faoliyatini himoya qilish to‘g‘risida” qonunlar va boshqa normativ hujjatlar asosida tashkil qiladi.

Jamg‘arma o‘z faoliyatida quyidagi vazifalarni bajaradi:

— ommaviy axborot vositalari amaliy faoliyatida demokratik jarayonlarni yanada rivojlantirish uchun zarur sharoitlarni yaratish, jurnalistlar faoliyatini aktivlashtirish, gazetalar, jurnallar, radio va televideniyaning

moddiy-texnika bazasini rivojlantirish va mustahkamlash, bozor munosabatlariga o‘tish sharoitida ularga moliyaviy yordam ko‘rsatish;

— ijodiy faoliyatda demokratik tamoyillarni joriy etish;

— demokratiya va so‘z erkinligining chinakam institutlari sifatida matbuot organlari roli va nufuzini kuchaytirish;

— jurnalistlarning huquqiy, ijtimoiy, siyosiy va ijodiy huquqlarini, qadri-qimmatini, ularning davlat va jamoat organlari oldidagi, ommaviy axborot vositalarining ta‘sischilari va noshirlari oldidagi manfaatlarini himoya qilish;

— mulkchilikning barcha shakllaridagi ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish yo‘li bilan O‘zbekistonda erkin demokratik axborot muhitini vujudga keltirish;

— g‘oyaviy yo‘nalishi turlicha bo‘lgan nashrlarda, radio va televideniya ishlovchi jurnalistlar hamkorligini ta‘minlash;

— ommaviy axborot vositalari xodimlarining har qanday vaziyatda o‘z fikrlarini erkin ifodalash, axborotlarni qonunlar bilan man etilmagan usullarda tarqatish huquqini ta‘minlash;

— ommaviy axborot vositalari faoliyatini takomillashtirish yuzasidan tegishli davlat idoralariga takliflar kiritish;

— qonunda belgilangan tartibda chet el ommaviy axborot vositalari bilan aloqalarni mustahkamlash, respublika matbuot vakillarining kasb mahoratini oshirish va tajriba almashish maqsadida ularning xorijiy mamlakatlarga xizmat safarlarini uyushtirish.

Vazirlar Mahkamasining yangi jamg‘arma tuzishni qo‘llab-quvvatlash yuzasidan qabul qilgan qarorida ommaviy axborot vositalarining faolligini oshirish, ularning demokratiya va so‘z erkinligining haqiqiy minbari sifatidagi o‘rni va ahamiyatini kuchaytirish, matbuot yangi tafakkurni shakllantirishning ta‘sirchan vositasiga, odamlar fikr va irodasining xolis ifodachisiga aylanishi uchun ularning erkin tayyorlanishi va tarqalishini ta‘minlash zarurligi alohida uqtiriladi. Hukumat erkin, demokratik axborot manbalarini yaratish maqsadida davlatga qarashli bo‘lmagan, mustaqil nashrlar va axborot organlari tarmog‘ini kengaytirish masalasini kun tartihiga qo‘ymoqda.

Bularning hammasi O‘zbekistonda demokratik jarayonlar izchillik bilan rivojlanayotganidan dalolat beradi. Mamlakat iqtisodiyoti Mustaqillikning oltinchi yilida barqaror tus oldi. Yangi jamiyatimizning jahon andozalariga mos keladigan shakl-u shamoyili qad rostladi. Endi uni demokratik tamoyillar bilan mazmunan boyitish, g‘oyaviy jihatdan chuqurlashtirish zarur.

Matbuot chin ma'noda mamlakat ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy hayotining faol ishtirokchisi, yangiliklar jarchisi, ezgu ishlar da'vatkori, jamoatchilik fikrining xolis ko'zglasiga aylanishining o'ziga xos shart-sharoitlari ham bor, albatta.

Matbuot va so'z erkinligini tanlagan har bir jamiyat boshidan kechirishi va amal qilishi muqarrar bo'lgan talablar bor. Bu eng avvalo hamma uchun birday manfaatli bo'lgan mas'uliyat hissi, javobgarlik tuyg'usi.

Haqiqiy erkinlik yuksak intizom, qat'iy talab, fuqarolik mas'uliyati, qonunlar ustuvorligidir.

1996 yil 19 dekabr kuni Prezident devonida respublika ommaviy axborot vositalarini demokratlashtirish va qo'llab-quvvatlash jamg'armasi vakillari qabul qilindi. Unda mamlakat rahbari hugungi kunda O'zbekiston matbuoti oldida turgan eng dolzarb vazifalar haqida to'xtalar ekan, mamlakatimiz istiqloli va ravnaqi, milliy va tafakkurni shakllantirish xalqimiz g'ururi va iymon-e'tiqodining qay darajada mustahkamligiga har jihatdan bog'liq ekanini alohida ta'kidladi.

Shuningdek, jamiyatda bozor iqtisodiyoti munosabatlari shakllanayotgan bir paytda ma'naviyatni mustahkamlash hamda ma'rifatparvarlikni keng targ'ib etish lozimligi va bunda matbuotning roli katta ekani alohida qayd etildi.

Uchrashuvda **“Inson ozod va hur tugiladi va shunday yashashi lozim, — dedi Birinchi Prezident Islom Karimov. — Buning uchun esa u ana shu oliy ne'matni asray va ardoqlay bilishi kerak. Xalqimiz ruhan to'la qayta uyg'ongan taqdirdagina bu qadriyatlar hayotimizdan mustahkam o'rin oladi”**.

Ushbu uchrashuv chog'ida jamg'arma faoliyatini yanada jonlantirish, uning “Hurriyat” nomli yangi gazetasini nashr etish, milliy matbuot markazi faoliyatini yo'lga qo'yish bilan bog'liq masalalar ham ko'rib chiqildi.

O'zbekiston Respublikasida 2008-yil holatiga 967 ta ommaviy axborot vositasi: ulardan 681 tagazeta, 189 ta jurnal, 4 axborot agentligi, 51 ta telestudiya, 14 ta radiostudiya bundan tashqari 49 ta kabel televideniyesi, 464 ta elektron axborot vositasi yoki Internet faoliyati ko'rsatib turibdiki, bu mamlakatimizda OAV larni faoliyat yuritishi uchun, fuqarolarning axborot olish, axborot uzatish, so'z va e'tiqod erkinligini amalga oshirishlari uchun yaratilganligidan dalolat beradi.

Birinchi Prezident I.A.Karimov Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining 2005 yil 28 yanvardagi qo'shma sessiyasidagi ma'ruzasida O'zbekistonda demokratik yangilanishlar jarayonini chuqurlashtirish va

fuqarolarning erkinliklarini ta'minlashning g'oyat muhim sharti bo'lgan ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish uchun demokratik andozalarni joriy etish bo'yicha aniq va izchil choralarni amalga oshirish zarurligiga alohida e'tibor berdi. **“Bu boradagi asosiy vazifa — mamlakatimizda islohotlarni chuqurlashtirish jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lmish matbuot, televideniye, radio faoliyatini yanada liberallashtirish, ularning mustaqilligi va erkinligini ta'minlashdan iborat”**, deb alohida uqtirdi.

Mazkur ma'ruza da belgilangan vazifalarni amalga oshirish yuzasidan Birinchi Prezident I.A.Karimov 2005 yil 10 martdagi “Jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni islohot etish va modernizatsiyalash maqsad va vazifalarini amalga oshirish Dasturi to'g'risida” qaror qabul qildi. Qaror bilan “Ommaviy axborot vositalari faoliyatini demokratlashtirish sohasidagi islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini amalga oshirish Konsepsiyasi” tasdiqlandi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak bu — sohaga oid qonunchiligimiz bazasini xalqaro demokratik andozalar asosida qayta ko'rib chiqish va mustahkamlash vazifasi belgilangan muhim Konsepsiyadir.

Shu bilan birga bir qator yangi me'yoriy hujjatlar ham qabul qilindi. Jumladan:

— OAV vakillarini vakillik va ijro organlarida doimiy akkreditatsiyadan o'tkazish vositasida jurnalistlarning davlat idoralarining faoliyatidan xabardor bo'lib turish, vaqtda kerakli axborotlar olish hamda ularni tezkorlik bilan jamoatchilikka yetkazish imkonini beradi,

Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarida hamda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari rahbarlarining brifinglar o'tkazish tartibi bir tomondan davlat organlarining jamoatchilik bilan aloqalarini mustahkamlaydi, ikkinchi tomondan ularning faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini o'rnatishga asos bo'ladi;

— O'zbekiston respublikasi Prezidenti huzuridagi davlat va jamiyat qurilishi akademiyasi qoshida “Ommaviy axborot vositalari xodimlarining malakasini oshirish kurslari” ning tashkil etilishi jurnalistlarimiz, OAV rahbarlarini, jurnalistikamizning saviyasini oshirish, jurnalistlarning sohaga oid zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, tezkorlik, xolislik, dadillik tamoyillarini qollashni o'rganishga sharoit yaratadi. Eng muhimi sohaning kadrlar tarkibini kuchaytirish imkoniyatini kengaytiradi;

— “Ommaviy axborot vositalarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish sohasiga mahalliy, xorijiy va xalqaro tashkilotlar hamda jismoniy shaxslarning mablag'larini jalb etish tartibi” ning ishlab chiqilishi bir

tomondan hozirda iqtisodiy muhtoj lekin vatanparvar ruhdagi OAV qaddini tiklashga, erkin va samarali faoliyat ko'rsatishi uchun qonuniy asos bo'lib xizmat qiladi, ikkinchi tomondan bu sohada boqimandalik, qaramlik, sotqinlik, xiyonat kabi illatlarning oldini olishga imkon yaratadi; — milliy axborot bozorida haqiqiy raqobatni hosil qilish, monopoliya yoki yakka hokimlikka yo'l qo'yimaslik choralari ko'rildi.

Me'yoriy hujjatlar OAV ni ro'yxatdan o'tkazishni birmuncha soddalashtirish, axborot mahsulotlarini monitoring qilish, tahririyatlarning xato va kamchiliklarini o'z vaqtida ko'rsatib, ularni qonunbuzarlik illatlaridan saqlab qolish, shu bilan birga jurnalistlarning o'z kasbiy faoliyatlarini qonun talablariga mos ravishda amalga oshirish uchun mas'uliyatlarini kuchaytirishni ham nazarda tutadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 16 noyabrdagi Farmoni bilan "O'zbekiston mustaqil bosma ommaviy axborot vositalari va axborot agentliklarini qo'llab-quvvatlash jamoat fondi" tashkil topdi. Undan ko'zda tutilgan maqsad mamlakatimizda mustaqil, o'zini o'zi ta'minlaydigan, zamonaviy demokratik talablarga javob beradigan, mulk shaklidan qat'i nazar, har qanday bosma ommaviy axborot vositalarini shakllantirish jarayonini qo'llab-quvvatlash, ularning moddiy-texnika bazasi va kadrlar salohiyatini mustahkamlashga ko'maklashishdan iborat qilib ko'rsatildi.

Mavzuga doir material Fondning asosiy vazifalari:

- bosma OAVlari va axborot agentliklari faoliyatini rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash;
- bosma OAVlari va axborot agentliklarining professional darajasini oshirishga yo'naltirilgan loyiha va dasturlarni moliyalashtirish;
- bosma OAVlari va axborot agentliklarining mustaqilligi va iqtisodiy erkinligini mustahkamlashga qaratilgan istiqbolli loyihalar va dasturlarni qo'llab-quvvatlash, axborot xizmati ko'rsatish sohasida bozor munosabatlarini rivojlantirish;
- bosma OAVlari va axborot agentliklarini rivojlantirish, modernizatsiyalash va ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash borasidagi loyihalarni moliyalashtirish;
- bosma OAVlari va axborot agentliklarining jurnalistlari va texnik xodimlarini tayyorlash va qayta tayyorlash, ularning malakasini va ijodiy faolligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni, shuningdek, chet ellarda o'quv amaliyotlarini tashkil etishni moliyalashtirish;

- bosma OAVlarida fikrlar xilma-xilligi, g'oyaviy turli-tumanlikni ta'minlashga ko'maklashish;
- bosma OAVlariga konsultativ, tashkiliy, texnik, huquqiy va boshqa yordamlar ko'rsatish.

Fond faoliyatining ustuvor yo'nalishlari:

- bosma ommaviy axborot vositalari va axborot agentliklarini demokratik jarayonlarning faol ishtirokchisi sifatida rivojlantirish;
- bosma ommaviy axborot vositalarining mamlakat ijtimoiy-siyosiy va sotsial-iqtisodiy hayotining barcha jabhalaridagi demokratlashtirish va liberallashtirish jarayonlarini yoritishga qaratilgan faoliyatini rag'batlantirish, fuqarolik jamiyatini barpo etishda ularning rolini oshirish;
- media-biznesda menejmentning yangi usullarini tatbiq etish;
- bosma OAVlari va axborot agentliklari jurnalistlari o'rtasida hamjihatlik va birdamlik muhitini yaratishga ko'maklashish;
- fond faoliyatining ochiqligini ta'minlash.

Xullas, keyingi yillarda mamlakat Prezidenti va hukumati tomonidan qabul qilingan qator farmonlar, qarorlar va farmoyishlar, Oliy Majlis qabul qilgan Qonunlar ommaviy axborot vositalarining "to'rtinchi hokimiyat" darajasida faoliyat ko'rsatishiga imkon yaratmoqda. Jurnalistning erkin ijod qilishi va mamlakat ravnaqi yo'lida bel bog'lab xizmat qilishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratilishini kafolatlab bermoqda.

Ijtimoiy sheriklik - fuqarolik jamiyati institutlari rivojida muhim o'rin tutadi. Mamlakatimizning jahon hamjamiyatida munosib o'rin egallashida fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlovchi kafolatlarni kengaytirishga qaratilgan huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirishga oid islohotlarning ahamiyati katta. SHu bois yurtimizda fuqarolik jamiyati institutlarining roli va ta'sirini oshirish, huquq va vakolatlari doirasini yanada kengaytirish maqsadida yangi qonunlar ishlab chiqilayotir. O'z navbatida, bugungi davr talabidan kelib chiqqan holda, amaldagi qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritilmoqda. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov 2010 yil 12 noyabrda Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisida ilgari surgan Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga oid konsepsiyada boshqa sohalar qatori fuqarolik jamiyati institutlari, xususan, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining vakolatlarini kengaytirishga qaratilgan qonunchilikni takomillashtirish ustuvor vazifalardan biri ekanini alohida ta'kidladi. Chunonchi, konsepsiyada fuqarolik jamiyati institutlari

faoliyatini yanada rivojlantirish, amalga oshirilayotgan izchil islohotlarning ochiq-oshkoraligi va samaradorligini ta'minlashda, ularning huquqiy demokratik davlat qurishdagi rolini kuchaytirishda "Ijtimoiy sheriklik to'g'risida" gi qonun qabul qilinishi lozimligi alohida ta'kidlandi. Bu qonun, eng avvalo, ijtimoiy, iqtisodiy, gumanitar sohalarda davlat idoralari bilan birga, fuqarolik jamiyati institutlarining o'zaro hamkorligini nazarda tutadi. Ya'ni jamiyat hayotining turli yo'nalishlarida istiqbolli dasturlar, loyihalarni amalga oshirishda nodavlat notijorat tashkilotlarining ishtirok etishlari uchun muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi. Boshqacha aytganda, mazkur qonun hududlarni har tomonlama rivojlantirish, turli ijtimoiy masalalar echimini nodavlat tashkilotlar hamkorligida hal etishga sharoit yaratadi. Ta'kidlash joizki, mamlakatimizda ijtimoiy sheriklikni tartibga solishga qaratilgan ayrim qoidalar tegishli qonun hujjatlarida nazarda tutilgan. Xususan, "Jamoat fondlari to'g'risida" gi qonunning 8-moddasida fondlarning davlat organlari bilan o'zaro munosabatlari ijtimoiy sheriklik, yuridik va jismoniy shaxslarning huquqlari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish asosida quriladi. Davlat organlari fondlarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga rioya etilishini ta'minlaydilar, fondlarning ijtimoiy ahamiyatga molik dasturlari va loyihalarini qo'llab-quvvatlashlari mumkin. Qolaversa, davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari fondlar faoliyatiga aralashishiga, shuningdek, fondlarning davlat organlari faoliyatiga aralashishiga yo'l qo'yilmaydi, deya belgilangan. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 28 moddasida ish beruvchilarning jamoat birlashmalari ixtiyoriy jamoat tashkilotlari sifatida tuziladi va ish olib boradi, ularning maqsadi iqtisodiyotni va tadbirkorlik tashabbusini rivojlantirish hamda samaradorligini oshirish, shuningdek, davlat hokimiyati va boshqaruv organlarida, kasaba uyushmalari, xodimlarning boshqa vakillik organlari bilan o'zaro munosabatlarda korxonalar va ular mulkdorlarining manfaatlarini ifoda etish yo'li bilan ijtimoiy sheriklikni amalga oshirish, xo'jalik va mehnatga oid munosabatlar sohasida ularning huquqlarini himoya qilishdan iboratdir, deb ko'rsatilgan. Ushbu kodeksning 52 moddasida esa, jamoa kelishuvlarida ijtimoiy sheriklik hamda uch taraflama hamkorlikni rivojlantirish, jamoa shartnomalarini tuzishga ko'maklashish, mehnat nizolarining oldini olish, mehnat intizomini mustahkamlash to'g'risidagi qoidalar nazarda tutilishi mumkin, deyilgan. Shuni alohida aytish kerakki, yuqorida sanab o'tilgan qonun hujjatlarida faqat umumiy normalar belgilangan bo'lib, ijtimoiy sheriklikni amalga oshirishning aniq

mexanizmi va tartibi etarli darajada emas. Bu esa maxsus qonun loyihasini tayyorlash hamda qayta tayyorlashni taqozo etadi. Xususan, «Ijtimoiy sheriklik to'g'risida»gi qonunni qabul qilish va unda bir qator normalarni aks ettirish ayni muddaodir. Eng avvalo, ushbu qonunda ishlatiladigan asosiy tushunchalar ta'rifini, amalga oshirish mexanizmini, predmetini, ijtimoiy sheriklikning shartnomaviy-huquqiy shaklini, o'z navbatida, sub'ektlarini o'z ichiga oladigan umumiy qoidalarni belgilash lozim. Ayni paytda qonunning maqsadi sifatida fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasida hamkorlikning turli xil shakllarini rivojlantirish sohasidagi munosabatlarni tartibga solish, O'zbekiston tarixi va madaniyatining yodgorliklaridan birgalikda foydalanish, ularni himoya qilish va tiklash, o'zbek xalqining ma'naviy an'analarini va urf-odatlarini, shuningdek, milliy madaniy o'ziga xosligini saqlab qolish va uni rivojlantirish, xayriya faoliyatini taraqqiy ettirish kabi munosabatlar bo'lishi maqsadga muvofiq. Bugungi kunda respublikamizda jamiyat hayotining turli sohalarida 5 mingtadan ziyod nodavlat notijorat tashkiloti faoliyat yuritayotir. Bu 2000 yildagiga qaraganda 2,5 barobarga ko'p, degani. Ular qatorida "Kamolot" YOIH, O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi, "Sog'lom avlod uchun", "Nuroni" jamg'armalari, "Ijod" fondi, Nodavlat notijorat tashkilotlar milliy assotsiatsiyasi va boshqa jamoat tashkilotlarini sanab o'tish mumkin. Birgina, O'zbekiston nodavlat notijorat tashkilotlari milliy assotsiatsiyasi 400 dan ortiq tashkilotni o'z safida birlashtirgan. Alohida ta'kidlash joizki, ijtimoiy hamkorlik aniq muammoni birgalikda his etgan va uni hal etishga kirishgan tomonlarning tenglikka asoslangan, uzoq muddatli va o'zaro manfaatli munosabatlaridir. Shu boisdan u yuksak mas'uliyatni taqozo etadi. Shundagina ularning hamkorlik faoliyatlari samarali bo'ladi, muammolarga echim topiladi. Davlatimiz rahbarining Konsepsiyada fuqarolik jamiyati institutlarini shakllantirish va rivojlantirish yo'nalishida ilgari surgan qonunchilik tashabbuslari fuqarolik jamiyati institutlarining huquq va vakolatlarini, mas'uliyatini kengaytirishi bilan bir qatorda, yurtimizda ijtimoiy sheriklikning ham amaliy, ham nazariy va huquqiy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Umuman, ijtimoiy sheriklik — turli xil fikrga ega bo'lgan fuqarolar va turli guruhlarning umumiy maqsad yo'lidagi hamjihatligidir. Turli maqsadga ega bo'lgan insonlarni bir maqsad yo'lida birlashtirish murakkab vazifadir. Ammo Vatan ravnaqi, yurt tinchligi va xalq farovonligiga erishishda ana shu ezgu g'oyalar, pok maqsad va niyatlar yakdillashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Qolaversa, ijtimoiy sheriklik jamiyatda siyosiy kuchlar va ijtimoiy qatlamlarning hamjihatligi, turli millat, irq va din

vakillarining o‘zaro hamkorligi, ilg‘or g‘oyalarning o‘zaro uyg‘unligi, har bir shaxs o‘zining fuqarolik burchini his etishi, jamiyatdagi tinchlik va barqarorlik asosida shakllanadi, rivojlanadi. Xulosa qilib aytish mumkinki, Konsepsiyada ilgari surilgan “Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida” gi qonunning qabul qilinishi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot dasturlarini amalga oshirishda, gumanitar muammolarni hal etishda, mamlakat aholisi turli qatlamlarining huquqi, erkinliklari va manfaatlarini himoya qilishda nodavlat notijorat organlarining davlat hokimiyati organlari bilan o‘zaro munosabati tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirishning to‘laqonli huquqiy tayanchi bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasining “Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida” qonuni Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi tomonidan 2014 yil 18 iyunda qabul qilingan bo‘lib, Senat tomonidan 2014 yil 28 avgustda ma‘qullangan.

Qonun “Xalq so‘zi” gazetasida 29 sentyabr kuni chop etildi va u 2015 yilning 1 yanvaridan boshlab amalga kiritildi.

Mazkur Qonun 5 ta bob va 30 ta moddadan iborat bo‘lib, uning ayrim moddalariga alohida e‘tibor berilishi maqsadga muvofiqdir. Jumladan, Qonunning 3-moddasida ijtimoiy sheriklikning tushunchasi va uning sub’ektlari, 4-moddasida esa asosiy prinsiplari belgilangan bo‘lib ular quyidagilardan iboratdir:

3-modda. Ijtimoiy sheriklik va uning sub’ektlari

Ijtimoiy sheriklik davlat organlarining NNTlari va FJBilari bilan mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini, shu jumladan tarmoq, hududiy dasturlarni, shuningdek normativ-huquqiy hujjatlarni hamda fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga daxldor bo‘lgan boshqa qarorlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish borasidagi hamkorligidir.

Davlat organlari, NNTlari va FJBilari ijtimoiy sheriklik sub’ektlaridir.

Davlat organlarining fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, siyosiy partiyalar va diniy tashkilotlar bilan hamkorligi alohida qonunlar bilan tartibga solinadi.

4-modda. Ijtimoiy sheriklikning asosiy prinsiplari

Ijtimoiy sheriklikning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

qonunga bo‘ysunish;

teng huquqlilik; mustaqillik;

ochiqlik va shaffoflik; xolislik;

hammaboplik;

o‘zaro hurmat, manfaatlarning inobatga olinishi va mas’uliyat;

majburiyatlar qabul qilishning ixtiyoriyligi.

5-modda. Ijtimoiy sheriklik sohalari

Ijtimoiy sheriklik quyidagi sohalarda amalga oshirilishi mumkin:
aholini ijtimoiy muhofaza qilish, qo‘llab-quvvatlash va uning ijtimoiy faolligini oshirish;

aholining bandligini ta‘minlash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni, fermerlikni rivojlantirish;

atrof-muhitni, aholining sog‘lig‘ini muhofaza qilish va sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish;

har tomonlama barkamol va sog‘lom yosh avlodni shakllantirish, yoshlarga bilim berish, ularni ma‘naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash va kasbga yo‘naltirish;

onalik va bolalikni, shuningdek xotin-qizlarning huquqlarini himoya qilish, ularning mamlakat ijtimoiy-siyosiy, sotsial-iqtisodiy, madaniy hayotida to‘laqonli ishtirok etishini ta‘minlash, sog‘lom oilani shakllantirish;

fan, ta‘lim, axborotlashtirish, madaniyat va sportni rivojlantirish;

aholining huquqiy bilimlari, huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, fuqarolik jamiyati va demokratik huquqiy davlat asoslarini mustahkamlash;

millatlararo, madaniyatlararo totuvlik va fuqarolar totuvligi g‘oyalarini mustahkamlash, ko‘p asrlik, an‘anaviy ma‘naviy-axloqiy hamda tarixiy-madaniy qadriyatlarni tiklash va saqlash;

iste‘molchilarning huquqlarini himoya qilish.

Ijtimoiy sheriklik qonun hujjatlariga muvofiq boshqa sohalarda ham amalga oshirilishi mumkin.

6-modda. Ijtimoiy sheriklikning asosiy shakllari

Ijtimoiy sheriklikning asosiy shakllari:

NNT va FJBIIlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etishi;

NNTlari va FJBIIlarining normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etishi;

NNTlari va FJBIIlari vakillarining davlat organlari huzuridagi ishchi guruhlar, komissiyalar va jamoatchilik-maslahat organlari faoliyatida ishtirok etishi;

ijtimoiy sheriklik sub‘ektlari tomonidan birgalikda tadbirlar, maslahatlashuvlar va muzokaralar o‘tkazish;

ijtimoiy sheriklik sub‘ektlari tomonidan ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida bitimlar va shartnomalar (bundan buyon matnda bitimlar va shartnomalar

deb yuritiladi) tuzish, birgalikdagi loyihalar va rejalarini ishlab chiqish hamda amalga oshirish;

ijtimoiy sheriklik sub'ektlari o'rtasida o'zaro qo'llab-quvvatlash, axborot almashishdan iborat.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasining "Ijtimoiy sheriklik to'g'risida" qonuniga asosan Respublika kengashi va uning tizimidagi boshlang'ich kasaba uyushma tashkilotlarining Ish beruvchilar va ularning vakillari hamda davlat boshqaruvi idoralari bilan mehnat sohasidagi ijtimoiy sherikligi, dolzarb vazifalarning echimi xususidagi doimiy hamkorligi, muloqotlari va uchrashuvlari izchillik bilan olib borilmoqda.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari. O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat barpo etish jarayonida ko'plab vazifalar belgilangan edi. Eng muhim vazifalardan biri respublikada davlat hokimiyatining vakillik va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining yangi sharoitlarga mos keladigan tizimini yaratish edi. Hozirgi amalda bo'lgan mahalliy vakillik organlari xalq deputatlari Sovetlari negizida tashkil qilingan. Biroq bular oldingi tizimdan demokratik mohiyati bilan tubdan farq qiladi.

1992 yil 4 yanvarda "O'zbekiston Respublikasining mahalliy hokimiyat idoralarini qayta tashkil etish to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Bu qonun mamlakatimizda mahalliy hokimiyatning ikki mustaqil organi – *vakillik* va *ijro organlari* tizimiga boshchilik qiladigan hokimlik va hokimlar lavozimi joriy etildi.

1992-yilda ilk bor Toshkent shahrida va 12 ta viloyatda, 163 ta qishloq tumani va 18 ta shahar tumanida hamda 120 ta shaharda hokimlar tayinlandi va tasdiqlandi, ularning apparati — hokimiyatlar tuzildi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining XXI bobi "Mahalliy davlat hokimiyati asoslari" deb nomlanib, unda mahalliy davlat hokimiyati organlarining tizimi, vazifalari, tuzilish tartibi mustahkamlandi. Konstitutsiyaga ko'ra, avvalgi mahalliy vakillik organlarining nomi Kengashlar deb o'zgartirildi. Ularning samarali ishlashini ta'minlash uchun viloyat, tuman va shahar xalq deputatlari Kengashlari vujudga keltirildi.

O'zbekiston Konstitutsiyasi qabul qilinguncha mahalliy vakillik organlarining uch bo'g'inli tizimi mavjud bo'lib hisoblanadi, ular:

- 1) viloyatlar hamda Toshkent shahar xalq deputatlari Kengashlari (Sovetlari) – yuqori bo'g'in;
- 2) tuman, shahar xalq deputatlari Kengashlari – o'rta bo'g'in;

3) qishloq, posyolka, ovul xalq deputatlari Kengashlari – quyi bo‘g‘in. Konstitutsiya mahalliy vakillik organlarining ikki bo‘g‘inli tizimini mustahkamladi, ya’ni quyi bo‘g‘in olib tashlandi. Ular o‘rniga fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari tuziladigan bo‘ldi. Shunday qilib, O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga muvofiq mahalliy davlat hokimiyati, hokimiyat organlari ikki mustaqil organlarga – *vakillik va ijroiya* hokimiyatiga bo‘lindi.

Mahalliy vakillik organlariga – xalq deputatlari Kengashlari kiradi. Ular o‘z faoliyatini jamoaviy (kollegial) asosda olib boradi. Xalq deputatlari Kengashlari ishining asosiy tashkiliy-huquqiy shakli sessiya hisoblanadi. Kengashlari ishining asosiy tashkiliy-huquqiy shakli sessiya hisoblanadi. **“Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to‘g‘risida”** gi qonunga ko‘ra, vakillik organlariga 21 yoshga to‘lgan fuqarolar saylanadi. Xalq deputatlari viloyat va Toshkent shahar Kengashlariga 60 tadan ko‘p bo‘lmagan, tuman va shahar Kengashlariga esa 30 tadan ko‘p bo‘lmagan deputatlar 5 yil muddatga saylanadi.

Ijroiya hokimiyatiga – hokim va uning ijroiya apparati kiradi. Hokim tegishli hududda oliy mansabdor shaxs hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 101-moddasiga ko‘ra hokimlarning vakolat muddati – 5 yil.

Viloyatlar va Toshkent shahar hokimi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qonunga muvofiq tayinlanadi hamda lavozimidan ozod etiladi. Tuman va shaharlarning hokimlari tegishli viloyat hokimi tomonidan tayinlanadi va lavozimidan ozod qilinadi hamda tegishli xalq deputatlari Kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Shaharlardagi tumanlarning hokimlari

Mahalliy davlat hokimiyat organlari

Mahalliy vakillik organlari Ijroiya hokimiyati

Viloyatlar xalq deputatlari Kengashlari

Viloyatlar hokimliklari

Shahar, tuman xalq deputatlari Kengashlari

Shahar, tuman hokimliklari

“Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to‘g‘risida” gi qonunga ko‘ra, vakillik organlariga 21 yoshga to‘lgan fuqarolar saylanadi. Xalq deputatlari viloyat va Toshkent shahar Kengashlariga 60 tadan ko‘p bo‘lmagan, tuman va shahar Kengashlariga esa 30 tadan ko‘p bo‘lmagan deputatlar 5 yil muddatga saylanadi.

Ijroiya hokimiyatiga – hokim va uning ijroiya apparati kiradi. Hokim tegishli hududda oliy mansabdor shaxs hisoblanadi. O‘zbekiston

Respublikasi Konstitutsiyasining 101 moddasiga ko'ra hokimlarning vakolat muddati – 5 yil.

Viloyatlar va Toshkent shahar hokimi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qonunga muvofiq tayinlanadi hamda lavozimidan ozod etiladi. Tuman va shaharlarning hokimlari tegishli viloyat hokimi tomonidan tayinlanadi va lavozimidan ozod qilinadi hamda tegishli xalq deputatlari Kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Shaharlardagi tumanlarning hokimlari hamda xalq deputatlari shahar Kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Tumanlarga bo'ysunadigan shaharlarning hokimlari tuman hokimi tomonidan tayinlanadi va lavozimidan ozod qilinadi hamda xalq deputatlari tuman Kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Vakillik organlari tuzilmaydigan shahar tarkibidagi tumanlarda va tumanga bo'ysunuvchi shaharlarda ham hokimiyatlar ta'sis

etildi, ularning apparati – hokimiyat tashkil etildi. Viloyat hokimlari va Toshkent shahar hokimi O'zbekiston Prezidentining shu joylardagi vakili hisoblanadi.

Mahalliy davlat hokimiyat organlari sud hokimiyati organlari, prokuratura, ichki ishlar organlari, adliya singari huquqni muhofaza qilish organlari bilano'zaro hamkorlikda ish olib boradi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari. O'zbekiston Respublikasi mustaqil taraqqiyot yo'liga kirgach, O'zbekistonga xos va mos fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari vujudga keldi. Xususan, hozirda deyarli jahonning barcha mamlakatlarida bu institut mahalliy o'zini o'zi boshqarish deb atalsa, O'zbekistonda esa fuqarolarning o'zini o'zi boshqarishi deb ataladi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilingach, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish tizimining huquqiy zamini mustahkamlandi. Konstitutsiyaning 105-moddasiga ko'ra, "Shaharcha, qishloq va ovullarda, shuningdek, ular tarkibidagi mahallalarda hamda shaharlardagi mahallalarda fuqarolarning yig'inlari o'zini o'zi boshqarish organlari bo'lib, ular ikki yarim yil muddatga raisni (oqsoqolni) va uning maslahatchilarini saylaydi".

1999-yil "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida", 2004 yilda esa "Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi qonunlari qabul qilindi. 2017-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi farmonni imzoladi.

**Fuqarolar yig'ini
Shaharchalar**

fuqarolar yig‘ini

Mahallalar fuqarolar yig‘ini

Qishloq va ovular fuqarolar yig‘ini

1999 yil “Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”, 2004 yilda esa “Fuqarolar yig‘ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi to‘g‘risida” gi O‘zbekiston Respublikasi qonunlari qabul qilindi. 2017 yilda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti “Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi farmonni imzoladi. Shunday qilib, fuqarolar yig‘ini ma‘lum muddatda to‘planib ish yuritadigan o‘zini o‘zi boshqarish vositasi bo‘lsa, rais, uning maslahatchilari doimiy faoliyat ko‘rsatuvchi tuzilmadir.

Prezidentning 2017 yildagi farmoni asosida fuqarolar yig‘inlarining uyushmasi sifatida fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo‘yicha Respublika kengashi tashkil etildi. O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi raisi, viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar hokimlariga tegishincha Respublika kengashi, hududiy kengashlarga jamoatchilik asosida raislik qilishi belgilandi. Respublika kengashida tashkiliy ishlar va uslubiy masalalar bo‘yicha rais o‘rinbosari, shuningdek, Respublika kengashi hamda hududiy kengashlarda yoshlar ishlari, diniy-ma‘rifiy masalalar, keksalar va faxriylar ishlari bo‘yicha rais o‘rinbosarlari lavozimlari joriy etildi. Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarida jamoatchilik asosida faoliyat yuritadigan fuqarolar yig‘ini raisining o‘rinbosari – yoshlar masalalari bo‘yicha maslahatchi lavozimi joriy etildi.

Kuchli davlatdan – kuchli jamiyat sari. 2000 yildan bugungi kunga qadar bo‘lgan davrni qamrab olgan bosqichda mamlakatda faol demokratik yangilanish va modernizatsiyalash jarayonlari kuzatildi. Ushbu bosqichning asosiy vazifasi qilib milliy davlatchilik asoslarini mustahkamlashga qaratilgan kuchli davlatdan – kuchli fuqarolik jamiyatiga bosqichma-bosqich o‘tish masalasi qo‘yildi. Mamlakatning siyosiy va iqtisodiy hayotida demokratlashtirish va liberallashtirish jarayonlari chuqurlashdi, inson haququqlari va erkinliklarini himoya qiluvchi mustaqil sud tizimi mustahkamlandi, fuqarolik jamiyati asoslari rivojlandi, fuqarolarning iqtisodiy va siyosiy faolligi ortib bordi. Birinchi Prezident Islom Karimov tomonidan mamlakatda fuqarolik jamiyatini shakllantirish va demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish konsepsiyasi ishlab chiqildi. Ushbu bosqich davlat hokimiyati va boshqaruvini yanada demokratlashtirish, sud-huquq tizimi, axborotlashtirish sohasini isloh etish, so‘z erkinligini

ta'minlash, saylov qonunchiligini takomillashtirish, iqtisodiyotni liberallashtirishga qaratilgan demokratik bozor islohotlarini chuqurlashtirishga qaratilganligi bilan xarakterlanadi.

2002 yili bo'lib o'tgan Oliy Majlisning IX sessiyasida mamlakatning Birinchi Prezidenti Islom Karimov ayni ana shu ko'p qirrali islohotlarni amalga oshirishning yangi tamoyillarini o'rta tashladi. Unda islohotlarga doir yettita masala – ustuvor yo'nalish belgilab berildi.

Ustuvor yo'nalishlardan biri jamiyat hayotida nodavlat va notijorat tashkilotlarning o'rnini va rolini oshirish orqali fuqarolik jamiyatini barpo etish jarayonlarini chuqurlashtirish, “Kuchli davlatdan – kuchli jamiyat sari” tamoyilini amalga oshirish hisoblanadi.

Davlat siyosatining bosh yo'li huquqiy, demokratik davlatni vujudga keltirish, qonun oldida barchaning tengligini ta'minlash, “fuqaro – jamiyat – davlat” prinsipini joriy etish, ana shu yo'l bilan fuqarolik jamiyatini vujudga keltirish bo'ldi.

Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 2010 yil 12 noyabrda bo'lib o'tgan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi “Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi” mavzusida qilgan ma'ruzasi amalga oshirilgan islohotlarni sarhisob qilish hamda jamiyat va davlat hayotining barcha sohalarini yanada rivojlantirish yo'nalishlarini belgilab olish nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu Konsepsiyada mamlakatimizda fuqarolik jamiyati va huquqiy davlat barpo etish borasida amalga oshirilgan ishlar mufassal tahlil etilib, bu yo'nalishdagi demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va izchil davom ettirish bo'yicha dolzarb vazifalar belgilab berildi.

Davlat hokimiyati va boshqaruvini demokratlashtirish yuzasidan Konstitutsiyaning

78, 89, 93, 96, 98-moddalariga o'zgartirishlar kiritilib, unga asosan Bosh Vazir nomzodi saylovlarda (Oliy Majlis) eng ko'p deputatlik o'rinlarini olgan siyosiy partiya yoki teng miqdorda ko'p o'rin olgan siyosiy partiyalar tomonidan taklif etiladi, Prezident taqdim etilgan nomzodni ko'rib chiqib, 10 kun muddat ichida Oliy Majlis palatalari tomonidan ko'rib chiqish va tasdiqlash uchun taklif etadigan bo'ldi.

Konsepsiya olti qismdan iborat bo'lib, unda davlat hokimiyati va boshqaruvini demokratlashtirish, sud-huquq tizimi, axborot sohasini isloh

qilish, axborot va soʻz erkinligini, saylov huquqi erkinligini taʼminlash va saylov qonunchiligini rivojlantirish, fuqarolik jamiyati institutlarini shakllantirish va rivojlantirish, bozor iqtisodiyotini liberallashtirishni yanada chuqurlashtirish borasidagi muhim vazifalar belgilangan.

Sud-huquq tizimini isloh qilish sohasida advokatura instituti takomillashtirildi va uning mustaqilligi yanada mustahkamlandi. Jinoiy jazolarni liberallashtirish munosabati bilan jinoyatlar tasnifi oʻzgartirildi. Sanksiya berish huquqi sudlarga oʻtkazildi.

“Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi toʻgʻrisida”, “Teleradioeshittirishlar toʻgʻrisida”, “Ommaviy axborot vositalari faoliyatining iqtisodiy asoslari toʻgʻrisida”, “Ommaviy axborot vositalarini davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash kafolatlari toʻgʻrisida” gi qonunlarni qabul qilish belgilandi. Natijada axborot sohasini isloh qilish, axborot va soʻz erkinligini taʼminlash sohasida, umuman, mamlakatda ushbu sohaga oid 10 ga yaqin qonun hujjatlari qabul qilindi.

Oʻzbekistonda saylov huquqi erkinligini taʼminlash va saylov qonunchiligini rivojlantirish sohasida saylov qonunchiligi takomillashtirilib, saylov tizimi izchil va bosqichma-bosqich liberallashtirib borildi. Muddatidan oldin ovoz berish muammosini hal etish, uchastka saylov komissiyalari faoliyatining oshkoraligini taʼminlash borasida amaldagi qonun hujjatlariga oʻzgartirishlar kiritish belgilandi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining **2017 yil 3 fevralda qabul qilingan “Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” gi Farmoni** fuqarolar oʻzini oʻzi boshqarish organlarining mahalliy ahamiyatga molik masalalarni samarali hal qilishdagi rolini oshirish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari bilan oʻzaro hamkorligini yanada rivojlantirishga qaratilgan tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlarni belgilab berdi.

2019 yil 2 aprelda qabul qilingan “Aholi muammolari bilan ishlashda mahalla institutining mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” gi Farmon esa fuqarolar yigʻinlarining uyma-uy yurib aholi muammolarini aniqlab, ogʻirini yengil qilish borasida davlat idoralari, shu jumladan **Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq qabulxonalari va hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish boʻyicha sektorlar bilan hamkorligini kuchaytirish, moddiy-texnika taʼminotini yaxshilash hamda soha xodimlari mehnatini munosib baholash yuzasidan aniq chora-tadbirlarni belgilab berdi.**

Ayni paytda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 18 fevralda qabul qilingan **“Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”** gi Farmoni fuqarolar yig‘inlariga xos bo‘lmagan funksiyalar yuklatilayotganligi, ularning boshqa quyi idoralar bilan hamkorligi tizimli yo‘lga qo‘yilmaganligi, oila, xotin-qizlar va keksalarga yordam ko‘rsatishning yaxlit tizimi mavjud emasligi, huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olish bo‘yicha ko‘rilayotgan choralar samarali natija bermayotganligi jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish va qonun ustuvorligini ta‘minlashga salbiy ta‘sir ko‘rsatayotganligini inobatga olib, mazkur sohada maqsadli hamda manzilli chora-tadbirlarni belgilab berdi.

Xususan, **aholi osoyishtaligini ta‘minlash, oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish, nuroniylar ijtimoiy faolligini oshirish, mahallani jinoyatchilikdan xoli hududga aylantirishda fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari roli va mavqeini yanada mustahkamlash**, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida eng muhim yangiliklar quyidagilardan iborat ekanligini ta’kidlash o‘tish joiz.

birinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi hamda uning Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar va tuman (shahar) bo‘linmalari tashkil etildi;

ikkinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi “Oila” ilmiy-amaliy tadqiqot markazi hamda “Mahalla» o‘quv-uslubiy va ilmiy-tadqiqot markazi negizida “Mahalla va oila” ilmiy-tadqiqot instituti tashkil etish taklifi kiritildi;

uchinchidan, fuqarolar yig‘ini raisi besh yil muddatga saylanishi haqidagi taklif ma’qullandi;

to‘rtinchidan, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga yuklatilgan, boshqa davlat organlari va tashkilotlarining vakolatlarini takrorlovchi, ortiqcha va xos bo‘lmagan 46 ta hamda xuddi shunday profilaktika (katta) inspektorlariga yuklatilgan 13 ta vazifa hamda funksiyalari qisqartirildi.

beshinchidan, mahalla institutining jamiyatimiz ijtimoiy-ma’naviy hayotida tutgan o‘rnini hisobga olib, soha xodimlarini qo‘llab-quvvatlash maqsadida **22 mart sanasini “O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining**

o‘zini o‘zi boshqarish organlari xodimlari kuni” deb e’lon qilish to‘g‘risidagi taklif ma’qullandi.

Bu esa 2020 yil 2 martdagi “Mahalla tizimi xodimlari kunini belgilash to‘g‘risida” gi O‘zbekiston Respublikasining qonuni qabul qilinishiga asos bo‘lib xizmat qildi.

Zero muayyan kasb va soha egalariga davlat tomonidan ko‘rsatilayotgan e’tibor va e’tirofning ramzi sifatida ularning kasb bayrami kunini nishonlash muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq shu kunga qadar fuqarolarining o‘zini o‘zi boshqarish organlari xodimlari kuni belgilanmagan edi.

Fuqarolarining o‘zini o‘zi boshqarish organlari xodimlari kunining belgilanishi bu sohaga, xususan uning zahmatkash xodimlarining mehnat faoliyatiga nisbatan davlatimizning alohida e’tibori va g‘amxo‘rligining amaliy ifodasidir.

Fuqarolarining o‘zini o‘zi boshqarish organlari xodimlari kunining 22 mart sanasiga belgilanishining ham o‘ziga xos ramziy sabablari mavjud.

Xususan, yurtimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli o‘zgarishlarning tub negizida xalqimiz tabiatiga mos bo‘lgan hamda ongu- tafakkuri, qalbi-shuuriga chuqur singib ketgan bunyodkorlik, yaratuvchanlik, yangilikka intilish kabi ezgu fazilatlar mujassam bo‘lib, ular tabiatning uzviy va ajralmas qismi sifatida yasharish va yangilanish fasli bo‘lmish bahor bilan, Navro‘z bayrami bilan uzviy bog‘liq.

Ushbu faslda mahalla-ko‘y bir-biriga qalb-qo‘rini bag‘ishlab yashash, bemorlar, etim-esirlarning holidan xabar olish, tabarruk keksalarimizning duosini olishga intilish, kundalik turmushda uchrab turadigan gina-kudratlarni unutish, jamiyatimizni ahillik va hamjihatlikka chorlash kabi insoniy tuyg‘ular yanada kuchayadi.

Xalqimizga xos ushbu milliy an’analar esa ming yillik tarixga ega mahallalarimizda shakllanib, ardoqlanib kelmoqda

Qolaversa, 21 mart kuni Sharq xalqlarida bo‘lgani singari bizning yurtimizda ham sharqona yangi yil – Navro‘z bayrami sifatida nishonlanadi. 22 mart – kecha bilan kunduzning uzaya boshlashi, tabiatda jonlanish, bahorning boshlanish davriga to‘g‘ri keladi.

Navro‘z bayrami va mahallalarni bir-biridan ayro tasavvur etib bo‘lmaydi. Navro‘z bayrami haqida so‘z yuritilganda beixtiyor ko‘z oldimizga sharqona mahallalar keladi. Qadim-qadim zamonlardayoq Navro‘z bayrami mahalla oqsoqollari va faollari boshchiligida nishonlangan.

Shu sababli 22 mart kuni, ya'ni Navro'z bayramidan keyingi kunning fuqarolarining o'zini o'zi boshqarish organlari xodimlari kuni sifatida nishonlanishi aslida qo'shaloq bayram hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **“Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”** 2017 yil 3 fevral kuni PF-4944 sonli Farmoni qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **“Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida”** 2020 yil 18 fevral kuni PF-5938 sonli Farmoni qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **“O'zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida”** 2020 yil 18 fevral kuni PQ-4602 sonli Qarori qabul qilindi.

ADABIYOTLAR:

- 1.Mirziyoyev Sh.M.Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz.T.1. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 2.Mirziyoyev Sh.M.Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 3.Mirziyoyev Sh.M.Qonun ustuvorligi va inson ma'nfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 4.Mirziyoyev Sh.M.Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 5.Karimov I.A.Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat. T. 14. - Toshkent: O'zbekiston, 2006.
- 6.Karimov I.A.Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. -Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 7.Karimov I.A.O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.
- 8.Karimov I.A.Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. - Toshkent: O'zbekiston. 2015.
- 9.Mustaqil O'zbekistan tarixining dastlabki sahifalari. - Toshkent, 2000.
- 10.Erkayev A.O'zbekiston yo'li. - Toshkent: Ma'naviyat, 2011.
- 11.Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug'at // M.Abdullayev va boshqalar: to'ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: Sharq, 2006.

12. Mustaqil O'zbekiston tarixi. Mas'ul muharrir A. Sabirov. - Toshkent: Akademiya, 2013.
13. Azizxo'jayev A.A. Mustaqillik: kurashlar, iztiroblar, quvonchlar. - Toshkent: 2001.
14. Azizxo'jayev A.A. Chin o'zbek ishi. - Toshkent, 2003.
15. Axmedov E. O'zbekiston shaharlari mustaqillik yillarida. - Toshkent: Abu Ali ibn Sino nashriyoti, 2002.
16. Islomov Z.M. O'zbekiston modernizatsiyalash va demokratik taraqqiyot sari. - Toshkent: O'zbekiston, 2005.
17. Levitin L. O'zbekiston tub burilish pallasida. - Toshkent: O'zbekiston, 2005.
18. Usmonov Q. O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi. - Toshkent: Moliya, 2003.
19. O'zbekiston mustaqillik yillarida. - Toshkent: O'zbekiston, 1996.
20. O'zbekiston tarixi. R.H. Murtazayevaning umumiy tahriri ostida. - Toshkent, 2005.
21. Murtazayeva R.H. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. - Toshkent: Mumtoz so'z, 2019.
22. Yunusova X. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va ma'naviy jarayonlar (XX asr 80-yillari misolida). - Toshkent: Abu matbuot-konsalt, 2009.
23. Bobojonova D. O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar (70-80 yillar misolida). Qo'llanma. - Toshkent: Sharq, 1999.
24. Qoraqalpog'iston tarixi (1917-1994 yy.). - Nukus, 1995.
25. G'ulomov S., Ubaydullayeva R., Ahmedov E. O'zbekiston. - Toshkent: Mehnat, 2001.
26. O'zbekiston tarixi (1917-1991 yillar). 2 tom. Mas'ul muharrirlar: R. Abdullayev, Q. Rajabov, M. Rahimov. - Toshkent: O'zbekiston, 2019.

6.Mavzu.Iqtisodiy islohotlar, xususiy mulkchilikning shakllanishi.O‘zbekistonda bozor munosabatlarining rivojlanishi.

Reja:

- 1.Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish konsepsiyasi.O‘zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarining shakllanishi, uning yo‘nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari.
- 2.Bozor munosabatlariga o‘tishning huquqiy asoslarining yaratilishi.Iqtisodiy islohotlarning besh tamoyilini amalga oshirilish mexanizmi.
- 3.Pul islohotining o‘tkazilishi.Bozor infratuzilmasining shakllanishi, qishloq xo‘jaligidagi islohotlar, uning vazifalari va yo‘nalishlari.
- 4.Sanoat, avtomobilsozlik sohasining rivojlanishi.Makroiqtisodiyotni barqarorlashtirishga erishish.
- 5.Jahon moliyaviy inqirozining yuzaga kelish sabablari, oqibatlari va uni O‘zbekistonda bartaraf etish yo‘llari.Mamlakat iqtisodiyotining modernizatsiya va diversifikatsiya qilinishi, bank-moliya tizimini mustahkamlash borasidagi chora-tadbirlar.Soliq tizimidagi islohotlar.

Tayanch tushunchalar

“O‘zbek modeli”, modernizatsiya, kontsepsiya, bozor munosabatlari, bozor iqtisodiyotiga o‘tish bosqichlari, bozor munosabatlariga o‘tishning huquqiy asoslari, pul islohoti, bozor infratuzilmasi, qishloq xo‘jaligidagi islohotlar, sanoat, avtomobilsozlik, makroiqtisodiyotni barqarorlashtirish, Jahon moliyaviy inqirozi, modernizatsiya va diversifikatsiya, bank-moliya tizimi, soliq islohotlari.

1.Bozor munosabatlarining shakllanishi.Mustaqillik yillarida iqtisodiy hayotimiz da ro‘y bergan yangilanish, tub o‘zgarishni yori tish ga kirishar ekanmiz, avvalo, eski mustabid tuzum dan bizga qanday iqtisodiyot meros qolganligini eslaylik.O‘zbekiston qaramlik davrida o‘z tabiiy boy liklariga, yersuv, o‘rmon va boshqa resurslariga o‘zi egalik qila olmasdi, iqtisodiy taraqqiyot yo‘lini o‘zi belgilay olmasdi.Respublika hududida qurilgan va faoliyat ko‘rsatayotgan korxonalar markazga, uning manfaatlariga bo‘ysundirilgan edi.O‘zbekiston rahbariyati, xalqi o‘z hududida qancha mahsulot ishlab chiqarilayotgani, ular qayerda realizatsiya qilinayotgani va qancha daromad keltirayotganidan bexabar edi.Moliya-kredit, bank siyosati yuritishda qaram edi, o‘zi ning milliy va lutasiga, valuta jamg‘armasiga ega emas edi.

Aholi turmush darajasi jihatidan nochorlik, sobiq Ittifoq miqyosida eng oxirgi o‘rinlardan biri meros bo‘lib qolgan edi.Mamlakatimiz aholisi yerning nihoyat darajada sho‘rlanishi, havo va suv zaxiralarining ifloslanganligi, radioaktiv

ifloslanish, Orol dengizining qurib borishi oqibatida juda katta ekologik xavfga duch kelib qolgan edi.

“Bugun o‘sha davr to‘g‘risidagi haqiqatni xolisona aytadigan bo‘lsak, u zamondagi hayotimizni jahon tarixi va amaliyoti bilan taqqoslaydigan bo‘lsak, shuni ochiq aytish kerakki, u paytda O‘zbekiston bir yoqlama iqtisodiyotga – markazga butunlay qaram, izdan chiqqan iqtisodiyotga ega bo‘lgan yarim mustamlaka mamlakat qatoriga aylangan edi”.

Mustaqillik xalqimizni iqtisodiy zulm, mutelikdan ozod qildi, o‘z yeri, yer osti boyliklari, suv, o‘simlik, hayvonot dunyosi va boshqa tabiiy zaxiralari to‘la egalik qilish huquqini berdi. Barcha mulk, korxonalar O‘zbekiston tasarrufiga olindi, mustaqil iqtisodiy siyosat yuritish, o‘z iqtisodiy taraqqiyot yo‘lini o‘zi belgilash erkinligi qo‘lga kiritildi.

Bozor munosabatlariga o‘tishning milliy modeli: evolyusiyasi, xususiyatlari va ustuvor yo‘nalishlari. O‘zbekistonni bu iqtisodiy tanglikdan taraqqiyot yo‘liga chiqarish uchun, mamlakat iqtisodiy tizimini yangilash kerak edi, vaziyat eski mustabid-rejali iqtisoddan yangi bozor iqtisodiga o‘tishni taqozo etardi. SHunday o‘ta og‘ir vaziyatda, Birinchi Prezident Islom Karimov O‘zbekiston rahbari etib saylanganining ertasi kuniyoq, 1989 yil 24 iyulda, hukumat majlisida nutq so‘zlab, respublikada vujudga kelgan o‘ta murakkab ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatga ob‘ektiv baho beradi va uning kelib chiqish sabablarini chuqur tahlil qilib, shunday mantiqiy xulosa chiqaradi: “Biz bundan buyon eskicha yasholmaymiz va bunday yashashga zamonning o‘zi yo‘l qo‘ymaydi”. Prezidentning bu xulosasida O‘zbekistonning istiqboli uchun har qanday sinov va mashaqqatlarni engib o‘tish, bu borada butun mas‘uliyatni o‘z zimmasiga olishga tayyor ekani yaqqol ifodalangan.

Birinchi Prezident Islom Karimov rahbarligida O‘zbekistonning sharoiti va manfaatlari hisobga olingan holda yangi dasturlar qabul qilindi. O‘zbekistonning yangi tarixida birinchi dastur 1990 yil oktyabr oyida O‘zbekiston SSR Oliy Sovetining uchinchi sessiyasida qabul qilindi, u «O‘zbekiston xalq xo‘jaligini barqarorlashtirishning asosiy yo‘nalishlari va bozor iqtisodiga kirib borishning tamoyillari», deb nomlanadi.

Bu hujjatda quyidagi chora-tadbirlar belgilandi:

- aholini ijtimoiy himoyalashning davlat tizimini barpo etish;
- respublika fuqarolarining hamjihatligini ta‘minlash, millatlararo do‘stona munosabatlarni mustahkamlash;
- O‘zbekistonning boshqa respublikalar bilan bo‘ladigan iqtisodiy munosabatlarini teng huquqli va o‘zaro manfaatli asosda qayta qurish;
- boshqarishdagi buyruqbozlik usulidan voz kechib, iqtisodiy, ya‘ni manfaatni hisobga oladigan boshqarish usullariga o‘tish;
- moliya-kredit va soliq tizimini qayta ko‘rib, iqtisodiy taraqqiyotni ta‘minlovchi yangi moliyaviy vositalarni ishga solish;
- turli-tuman mulkchilik va har xil xo‘jalik yuritishga o‘tish;
- suveren va bevosita tashqi iqtisodiy aloqalarni o‘rnatish;
- o‘z tabiiy va moddiy resurslariga tayangan holda ishlab chiqarishni bir yoqlama rivojlanishiga chek qo‘yib, bu ishlarning kompleks borishini ta‘minlash.

Dasturda yuqorida sanab o‘tilgan isloh tadbirlarini 3 bosqichda amalga oshirish mo‘ljallangan edi:

Birinchi bosqich - iqtisodiyotni barqarorlashtirish yuzasidan dastlabki favqulotda tadbirlarni 1990-1992 yillarda amalga oshirish va islohotlarga ilk qadam qo‘yish;

Ikkinchi bosqich - 1992-1993 yillarda bozor iqtisodining asosiy belgilarini shakllantirish, unga asos solish;

Uchinchi bosqich - 1994-1996 yillarda bozor mexanizmini, ya’ni yangicha xo‘jalik yuritish usullarini keng quloch yo‘ydirish.

Bu dastur etti yil davomida O‘zbekistonda bozor iqtisodini shakllantirishni nazarda tutgan bo‘lib, uni siyosiy mustaqillik yo‘lidan qaytmagan holda, sobiq ittifoqning iqtisodiy tizimi doirasida, uning salohiyatidan foydalangan holda amalga oshirish rejalashtirilgan edi. Ushbu dastur amalga oshirilmagan bo‘lsa-da, yutuq va kamchiliklaridan qat’i nazar, O‘zbekiston rahbariyatining mavjud holat yuzasidan o‘z pozitsiyasi borligi hamda tanazzul alomatlari kuchaygan va boshboshdoqlik avj olgan davrda, birinchi navbatda, unda O‘zbekiston va respublika aholisining manfaati ustuvorligi alohida ko‘rsatilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu hujjatning tarixiy ahamiyati ham ana shundadir.

O‘zbekistonning eng yangi tarixida mamlakatning aniq va puxta rivojlanish strategiyasi mustaqillikka erishilganidan so‘ng ishlab chiqildi va izchillik bilan amalga oshirilmog‘da. Ta’kidlash joizki, istiqloqlga erishilganidan so‘ng avvalgi tuzum davrida shakllangan ziddiyatlardan tashqari, ko‘plab yangi, o‘tish davri bilan bog‘liq muammolar ham yuzaga qalqib chiqdi. Bu, albatta, ijtimoiy-iqtisodiy sohada qator dolzarb muammolarni hal qilish masalasini kun tartibiga qo‘ydi. Bozor munosabatlariga mos infratuzilmani shakllantirish, iqtisodiyotda chuqur tuzilmaviy o‘zgarishlarni amalga oshirish, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirishni talab qilar edi. Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni boshqarishning ma’muriy-buyruq-bozliktizimidan erkin bozor munosabatlariga asoslangan modeliga o‘tish jarayonini ehtiyotkorlik va sekin-astalik bilan amalga oshirish kerak edi.

Ushbu modelning asosiy tamoyillari, amalga oshirish yo‘llari, bosqichlari Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov tomonidan ishlab chiqildi va u ilmiy asoslangan mashhur besh tamoyilda o‘z aksini topdi. Bu tamoyillar umumlashgan holda 1993 yilda Birinchi Prezident I.A. Karimovning “O‘zbekiston: bozor munosabatlariga o‘tishning o‘ziga xos yo‘li” asarida e’lon qilindi.

Birinchi tamoyil - iqtisodiyotning siyosatga nisbatan ustuvorligini ta’minlash. Bu qoida iqtisodiy faoliyat ijtimoiy hayotning barcha sohaları uchun poydevor vazifasini o‘tashini, ya’ni O‘zbekistonda iqtisodiyot ijtimoiy taraqqiyotning asosi bo‘lishini anglatadi. Tamoyilda iqtisodiyotning o‘ziga xos ob’ektiv qonunlari mavjudligi, ularni e’tiborga olmasdan ish yuritish mumkin emasligi aks etgan. Iqtisodiy qonunlarning ob’ektivligini tan olib, xo‘jalik faoliyatini ular talabiga mos holda yuritish - o‘tish davri uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi qayd etilgan. Iqtisodiyot o‘z qonunlariga ega bo‘lgani sababli uni siyosiy kurashlar, turli mafkuralar qurboniga aylantirish mumkin emas. Iqtisodiyot mafkuraviy tazyiqlarsiz o‘ziga xos ichki qonunlarga muvofiq rivojlanishi lozim. Biroq, bu iqtisodiyotga siyosat ta’siridan

tamomila holi deb qarashni bildirmaydi. O'zbekistondagi taraqqiyot zaruratidan kelib chiqqan siyosat iqtisodiyotga faol ta'sir qilishi lozim bo'ladi.

Ikkinchi tamoyil- davlat bosh islohotchi bo'lishi lozim. Davlat islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berishi, ularni amalga oshirish yo'lini ishlab chiqishi va unga izchillik bilan rioya etishi, eskilik tarafdorlari qarshiligini bartaraf etishi shart. Bu qoida madaniy bozor iqtisodiyoti konsepsiyasiga tayanadi. O'zbekiston mustabid-rejali, ma'muriy-buyruqbozlik uslubida boshqarilgan iqtisodiyotdan erkin demokratik iqtisodiyot tomon borar ekan, G'arb mamlakatlari asrlar davomida boshidan kechirgan tarixiy jarayonni o'tashi shart emas. G'arbda "beayov va tartibsiz" bozor iqtisodiyoti "yovvoyi kapitalizm" nomini olgan va uzoq davr amalda bo'lgan.

O'zbekistonda esa madaniy bozor iqtisodiyotiga tartibli ravishda o'tish madaniy raqobatni shakllantirishi, sheriklik aloqalari, iqtisodiy barqarorlikning ustun bo'lishi, ommaviy farovonlik kabi belgilarga xos bo'lishi kerakki, ularni davlatning ishtirokisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ikkinchi tamoyil davlat iqtisodiyotga minimal darajada aralashib, uni o'z holiga qo'yishi zarur, degan g'oyalarni inkor etadi va davlatning bu borada faolligini bildiradi. Jahonda davlatning iqtisodiy sohadagi funksiyasiga oid to'plangan tajriba demokratik jamiyatda davlatdan o'zga umummilliy manfaatni ifodalovchi siyosiy institut bo'lmasligini ko'rsatdi.

Uchinchi tamoyil - qonunlarning va ularga rioya qilishning ustuvorligini ta'minlash. Buning ma'nosi shuki, demokratik yo'l bilan qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlarini hech qanday istisnosiz hamma hurmat qilishi va ularga so'zsiz rioya qilishi lozim. Bu tamoyilga ko'ra, qonunlar siyosiy hokimiyatni ta'minlovchi kuch, ularga jamiyat a'zolarini yuridik qonunlarga bo'ysundiruvchi mexanizm sifatida qaraladi. Qonunlar va qonun osti hujjatlar barchaning faoliyatiga tegishli, ammo ular ham eskiradi, ularni hayot taqozosiga ko'ra yangi qonunlar bilan almashtirish zarur, ya'ni qonunchilikka ijodiy yondoshuv talab qilinadi. Iqtisodiy hayotga xos bo'lgan o'zgaruvchanlik yuridik qonunlarni ham o'zgartirib borishni talab qiladi. Uchinchi tamoyil talablari yangicha qonunchilikni yaratishni taqozo etadiki, bu birinchidan, O'zbekistonning milliy mustaqilligini, ikkinchidan, bozor islohotlarini amalga oshirish uchun huquqiy baza yaratadi. Uchinchi tamoyil siyosiy tizimning bozor iqtisodiyoti talablariga monand tarzda demokratlashuvini bildiradi. Bu tizim sharoitida inson huquqlari, erki, farovonligini ta'minlash bosh vazifaga aylanadi.

To'rtinchi tamoyil- faol ijtimoiy siyosat o'tkazish. O'zbekistonda bozor munosabatlarini joriy etish bilan bir vaqtda, aholining demografik holatini hisobga olgan holda, uni ijtimoiy himoyalash yuzasidan oldindan ta'sirchan choralar ko'rish lozim bo'ladi. Bu tamoyil iqtisodiyot va ijtimoiy sohalarining dialektik aloqadorligiga tayangan holda sotsial siyosat yuritish zarurligini asoslaydi. O'zbekistonning iqtisodiy taraqqiyoti ijtimoiy sohaning moddiy bazasini mustahkamlashi, ijtimoiy sohaning rivojlanishi esa inson omilini faollashtirib, iqtisodiyotga kuchli ta'sir ko'rsatishi zarur. Ikki sohaning dialektik aloqadorligi ishlab chiqarishning moddiy va insoniy omillari yaxlitligidan kelib chiqadi. O'zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o'tish modeli bozor iqtisodiyotidagi ijtimoiy yo'naltirilgan, xalq farovonligini ta'minlashga qaratilgan bozor xo'jaligi bo'lishini anglatadi. SHu maqsad yo'lida yuritiladigan ij-

timoiy siyosatning kuchliligi ijtimoiy adolatni ta'minlashi, kishilarda boqimandalik kayfiyatini bartaraf etishi va ularda faollikni yuzaga keltirish bilan jamiyatdagi sotsial inoqlikni, sotsial guruhlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashni bildiradi. Bu siyosat inson omilini kuchaytirib shu orqali iqtisodiy taraqqiyotga kuchli ta'sir etadi.

Beshinchi tamoyil - bozor iqtisodiyotiga asta-sekin, bosqichma-bosqich o'tish. Bu tamoyil O'zbekiston modelining tamal toshi, uning asosiy mezonidir. Bozor iqtisodiga o'tish - bu mavjud iqtisodiy tuzumni ta'mirlab takomillashtirish emas, balki tamoman yangi bozor tizimini yaratishni bildiradi. Bu yo'l revolyusion emas, balki evolyusion yo'ldir. Bu o'tish davri bir qancha bosqichlarni o'z ichiga oluvchi uzoq davr ekanini bildiradi va odamlar uchun mutlaqo yangi hayot falsafasi hisoblanadi. Mazkur tamoyilga binoan islohotlar tadrijiy yo'l bilan, ular mustabid-rejali iqtisoddan sekin-asta bozor tizimiga o'tishini, ammo bu talofatsiz, larzalarsiz bo'lishini bildiradi. SHoshma-shosharlik bilan bozor qoidalarini hayotga joriy etib bo'lmaydi. Buning uchun tayyorgarlik va muayyan vaqt talab qilinadi. Bozor munosabatlari shakllanib ulgurmagan sharoitda mavjud aloqalarni buzib yuborish iqtisodni izdan chiqarishi, aholi turmushini keskin pasaytirib, sotsial to'qnashuvlarga olib kelishi mumkin. SHu sababdan islohotlar evolyusion tarzda va sharoit hozirlanishiga qarab ketma-ket o'tkazilishi kerak. Sekin-astalik va ehtiyotkorlik qoidasi "falaj terapiyasi" tamoyilini inkor etadi. Bu O'zbekistonning yangi tuzumga, bozor iqtisodiyotiga o'tishdagi o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan milliy yo'li edi.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov ishlab chiqqan milliy model o'ziga xos bo'lib, unda bozor iqtisodiyotining ma'lum bir turi yoki muayyan bir davlat yo'li to'g'ridan to'g'ri ko'chirib olingani yo'q. Uni tanlashda mamlakatimizning iqtisodiy-ijtimoiy sharoiti va salohiyatidan, xalqimizning tarixi, milliy urf-odatlarini, diniy e'tiqodidan kelib chiqildi. Bunda ko'plab rivojlangan davlatlar tajribasi mukammal o'rganildi va inobatga olindi.

Dunyo amaliyotida o'tish davri uchun mukammal modelning o'zi yo'q. Negaki, bir davlatning yo'li boshqalar uchun mutlaqo to'g'ri kelmasligi mumkin. Har bir mamlakat o'ziga xos siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, geopolitik va tabiiy-geografik sharoitga ega. SHu ma'noda har bir davlat o'z iqtisodiy rivojlanish modeliga ega bo'lishi kerak.

Amalda "O'zbek modeli" atamasi O'zbekistonning Markaziy Osiyoda barqaror rivojlanayotgan davlatlardan biriga aylanishi bilan bog'liq tarzda paydo bo'ldi. Mutaxassislar tomonidan ushbu atama 1993 yildan qo'llanila boshlandi, chunki bu davrdan boshlab O'zbekistonda olib borilayotgan keng qamrovli iqtisodiy islohotlar o'zida iqtisodiy o'sish bilan hamohang tarzda ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni mujassamlashtirgan edi. Bu ayniqsa sobiq Ittifoq parchalangan davrning dastlabki yillarida ko'zga tashlanardi. Albatta, har qanday progressiv g'oyaning evolyusiyasi bo'lgani kabi, O'zbekiston rahbari tomonidan taklif etilgan rivojlanish konsepsiyasi, islohotlarning ko'lami yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda takomillashib, chuqurlashib bormoqda.

Ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga o'tishning nazariy asoslari, strategik maqsadlari, ustuvor yo'nalishlari, muammolari va ularning hal etilish yo'llari dastlab Birinchi Prezident Islom Karimovning "O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot

yo‘li”, “O‘zbekiston kelajagi buyuk davlat”, “O‘zbekiston bozor munosabatlariga o‘tishning o‘ziga xos yo‘li”, “O‘zbekistonning siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari” asarlarida o‘z ifodasini topdi. Keyinchalik ushbu konsepsiya “O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida”, “O‘zbekiston XXI asr bo‘lag‘asida: xavfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari”, “O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda”, “O‘zbekistonda demokratik o‘zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishning asosiy yo‘nalishlari”, “Bizning bosh maqsadimiz - jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir” kabi asar hamda ma‘ruzalarida takomillashtirib kelinmoqda.

Iqtisodiy islohotlarning bosqichlari. Tahlillar hozirgi davrgacha o‘zbek modeli o‘zining rivojlanishida bir necha bosqichlarni bosib o‘tganini ko‘rsatmoqda.

Birinchi bosqich 1989-1991 yillarni qamrab oladi, ya‘ni bu davrda sobiq Ittifoq tarkibiga kirgan har bir respublika o‘zining imkoniyati va umumittifoq taqsimotidan kelib chiqib, mintaqaviy xo‘jalik hisobiga o‘tmoqda edi. Bu boradagi asosiy muammo majburan joriy etilgan sotsialistik munosabatlar va O‘zbekistonning real imkoniyatlari o‘rtasidagi ziddiyatlarda o‘z ifodasini topdi.

Ikkinchi bosqich mustaqillikning ilk davri (1991-1993 yillar), ya‘ni o‘z istiqloq va taraqqiyot yo‘lini izlashning eng murakkab va qiyin pallasi hisoblanadi. O‘z taraqqiyot yo‘lini topish O‘zbekiston uchun yana shu bilan murakkab ediki, ko‘plab Evropa davlatlaridan farqli o‘laroq, xalqimiz o‘ziga xos eksperiment ob‘ektiga aylangan edi. Nokapitalistik munosabatlar hukmronlik qilgan davr respublika iqtisodiyotining rivojlanishida salbiy oqibatlar keltirib chiqardi, chunki buning natijasida pishib etilmagan, majruh holatdagi ishlab chiqarish munosabatlari shakllandi.

Uchinchi bosqich – 1993-1995 yillar, ya‘ni o‘zbek modeli amalga oshirilishining dastlabki davri. Ushbu bosqichda bozor infratuzilmasi vujudga keldi, xususan, uning normativ-huquqiy bazasi, xususiy sektor, bank-kredit mexanizmi uchun xizmat ko‘rsatish sohasi, soliq siyosati shakllanib bordi. SHuningdek, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni, uy-joy fondini, ijtimoiy soha tarmoqlaridagi korxonalarni (umumiy ovqatlanish, savdo, pulli xizmat ko‘rsatish kabilarda) faol xususiyashtirish jarayoni boshlandi hamda yirik korxonalarni aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirishga tayyorgarlik ko‘rildi. Eng muhimi, O‘zbekiston xalqaro iqtisodiy munosabatlarning to‘laqonli sub‘ektiga aylandi.

To‘rtinchi bosqich – 1995-1999 yillar. Bu davrda aholi tanlangan yo‘lning to‘g‘riligini, olib borilayotgan islohotlar real yo‘nalish va shaklga ega ekanligini anglab etdi. CHunki o‘zbek modeli islohot o‘tkazish usullari hamda dasturlarni amalga oshirish mexanizmlari talab darajasida ekanligini ko‘rsatdi. SHuning uchun bo‘lsa kerak, ko‘plab chet el ekspertlari O‘zbekiston tanlangan yo‘lni Janubi-SHarqiy Osiyoning industrial mamlakatlarida olib borilgan islohotlar yo‘nalishiga o‘xshata boshladilar. YAngi tovarlar va texnologik taraqqiyotga ehtiyojning o‘shishi iqtisodiyotda yuqori texnologik tarmoqlar ulushining o‘shishiga olib keldi. Bu davrda ayniqsa kimyo va neftkimyo, farmatsevtika sanoatining jadal sur‘atlar bilan

rivojlanishi ko‘zga tashlandi. Qator strategik sohalarning, xususan don va energetika mustaqilligi ta‘minlandi. Bozor iqtisodiyoti infratuzilmasi shakllandi.

Beshinchi bosqich 1999 yildan boshlanib 2010 yilgacha davom etdi. Import o‘rnini bosuvchi va ommaviy eksportga yo‘naltirilgan iqtisodiy tizimni to‘la hajmda shakllantirish, nufuzli xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikning faollashuvi bu davr amalga oshirilgan islohotlarning asosiy belgisi bo‘ldi. Avvalgi bosqichlar doirasida mamlakat iqtisodiyotini tubdan tarkibiy o‘zgartirish va diversifikatsiya qilish, qisqa muddatda mutlaqo yangi, lokomotiv rolini bajaradigan tarmoqlarning barpo etilishi, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilash dasturlarining amalga oshirish, zamonaviy bozor infratuzilmasini shakllantirish borasida o‘z vaqtida boshlangan, chuqur o‘ylangan va uzoq istiqbolga mo‘ljallangan ishlar o‘z natijasini berdi. Ayniqsa mamlakat qishloq xo‘jaligida to‘liq fermerlik tizimiga o‘tish g‘oyasi aynan shu bosqichda amalga oshdi. Muhimi shundaki, ushbu bosqichda mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar sinovdan muvaffaqiyatli o‘tdi. 2008 yilda boshlangan va jahonning aksariyat mamlakatlarida asoratlari to‘laligicha bartaraf etilmagan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi O‘zbekiston iqtisodiyotiga jiddiy zarar etkazmadi. Ushbu bosqichda inqirozga qarshi choralar dasturi va unda ko‘zda tutilgan tadbirlarning ishlab chiqilishi milliy modelning yanada takomillashishiga xizmat qildi.

Oltinchi bosqich 2010 yildan boshlandi va uning tub mohiyati va ustuvor yo‘nalishlari Birinchi Prezident Islom Karimovning O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining 2010 yil 27 yanvarda bo‘lib o‘tgan qo‘shma majlisidagi “Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir” ma‘ruzasida o‘z aksini topdi. Ushbu yondashuv rivojlanishning o‘zbek modelini nazariy va amaliy jihatdan yanada boyitib, milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va liberallashtirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlarni yangi bosqichga ko‘tarish imkonini berdi.

Xususan, o‘zbek modeli, bir tomondan, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining tahdid va xatarlariga munosib qarshi turish, uning iqtisodiyotimizga salbiy ta‘sirining oldini olish amaliyoti bilan boyitilgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan esa, O‘zbekiston iqtisodiy rivojlanishning yuqori va barqaror sur‘atlarini, samaradorligini hamda makroiqtisodiy muvozanatni ta‘minlash, bank-moliya tizimining barqarorligini oshirish, strategik ahamiyatga molik loyihalarni hayotga tadbig‘ etish uchun faol investitsiya siyosatini olib borish, xalqning hayot darajasi va farovonligini yanada yuksaltirishga qaratilgan siyosat doirasidagi qator vazifalarni to‘liq va samarali amalga oshirish borasida to‘plangan tajribaga ega bo‘ldi. Muhimi shundaki, O‘zbekistonning jahon bozoridagi o‘z o‘rni va mavqeini mustahkamlash, global iqtisodiy tizimga integratsiyalash masalalari doirasidagi islohotlar jadallashdi.

Istiqlol yillarida mulkchilik tarkibida tub o‘zgarishlar yuz berdi, amalda ko‘p ukladli iqtisodiyot shakllandi. Uning tarkibida xususiy mulk salmoqli o‘rin egalladi. YAIM tarkibida nodavlat sektorining ulushi 80 foizdan oshishiga erishildi.

Sobiq ittifoqdosh respublikalar orasida faqat O‘zbekistonda 1996 yildan boshlab izchil iqtisodiy o‘sish sur‘atlari ta‘minlanmoqda. Agar 1996-2003 yillarda o‘rtacha o‘sish sur‘ati 4,3 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2004 yildan boshlab bu jarayon yangi

bosqichga ko‘tarilib, yuqori darajada – yiliga o‘rtacha 7,5-9 foiz o‘shishni tashkil etmoqda.

Iqtisodiyotdagi muhim tarkibiy o‘zgarishlarning amalga oshirilishi va sanoatning rivojlanishi. O‘zbekistonning sobiq ittifoq tarkibida uzoq yillar davomida ma‘muriy-buyruqbozlik tizimi ostida bo‘lganligi, shuningdek, shundoq ham susayib borayotgan xo‘jalik aloqalarining 1990 yillarning boshida batamom uzilib qolishi kuchli inqiroz holatlarini keltirib chiqardi. O‘zbekiston iqtisodiyotining bir yoqlama tarzda, faqat xomashyo etishtiradigan holga tushib, kompleks rivojlanish yo‘liga, aholi ehtiyojlarini qondirishga o‘tkazilmagani ijtimoiy ishlab chiqarish tuzilishidagi chuqur nomutanosibliklarda namoyon bo‘ladi (1-jadval).

1-jadval. 90-yillarning boshida O‘zbekistonda ijtimoiy ishlab chiqarish tuzilishidagi chuqur nomutanosibliklar²⁵

Ko‘rsatkich	Miqdori
Sanoatda tayyor mahsulotning ulushi	50 foiz
Qayta ishlanmasdan, respublika tashqarisiga chiqarilgan qishloq xo‘jaligi mahsulotining ulushi	80 foizdan ko‘proq
Respublikadan olib ketilayotgan mahsulot tarkibida xomashyo, materiallar va chala tayyor mahsulotlar ulushi	65 foizdan ko‘proq
Respublikaga keltirilayotgan tovarlar tarkibida sanoat mahsulotlari (mashinalar, asbob-uskunalar, engil sanoat, va oziq-ovqat mahsulotlari) ulushi	60 foiz

Sovet davrining keyingi o‘n yilliklari mobaynida iqtisodiyotni rivojlantirishda xomashyo va chala tayyor mahsulotlar ishlab chiqaradigan va chetga yuboriladigan, mehnatni nisbatan kamroq talab qiladigan xomashyo tarmoqlarini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berilishi ushbu nomutanosibliklarni yanada kuchaytirdi. Jumladan, ishlab chiqarishning umumiy hajmida engil sanoatning ulushi keyingi 50 yil ichida 54 foizdan 37 foizga, oziq-ovqat sanoatining ulushi 30 foizdan 14 foizga tushib qolgan, mashinasozlikning ulushi atigi 7 foizga o‘tib, 16 foizni tashkil etgan.

Mamlakatimiz rahbari tomonidan O‘zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini ta‘minlashga alohida e‘tibor qaratilib, bu boradagi strategiyaga quyidagi yondashuvlar asos qilib olindi:

- mintaqamiz taraqqiyotining tarixiy asoslari, oqilona mantiq e‘tiborga olinmay, ma‘muriy-buyruqbozlik usullari tazyiqi ostida shakllangan qarashlarning hammasiga barham berilishi kerak;

- mintaqamiz taraqqiyotining istiqbollari avvalo respublika aholisining manfaati nuqtai nazaridan qaramoq kerak.

Respublikani iqtisodiy mustaqillik yo‘liga olib chiqish, uni inqiroz girdobidan chiqarish vazifalarini hal etishda mamlakatning ichki resurslari va imkoniyatlariga baho berishga mutlaqo yangicha yondashish zarurligi ta‘kidlandi.

²⁵ Ўзбекистон Республикаси Birinchi Президенти Ислон Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида” китобини ўрганиш бўйича ўқув-услугий қўлланма. Т., 2011, 45-бет.

Iqtisodiy islohotlarning dastlabki bosqichida (1991-1995 yy.) asosiy e'tibor mustaqil davlatning amal qilishini ta'minlovchi infratuzilmani yaratish, bozor iqtisodiyotiga o'tishning qonunchilik asoslarini shakllantirish, narxlarni erkinlashtirish, davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish, inflyasiyaga qarshi kurash va aholini ijtimoiy himoyalash masalalariga qaratildi.

Ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga o'tish O'zbekistonda davlat suverenitetining iqtisodiy asosi bo'lib qoldi. Bu yo'lni shakllantirish uchun iqtisodiyotni tubdan isloh qilishga kirishildi. Bunda avvalo, iqtisodiy islohotlarning qo'yidagi strategik maqsadlari belgilab olindi:

- ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini bosqichma-bosqich shakllantirish, milliy boylklarning o'sishini, kishilar turmushi va faoliyati uchun munosib sharoitni ta'minlaydigan kuchli va muntazam rivojlanib boruvchi iqtisodiy tizim yaratish;

- ko'p ukladli iqtisodiyotni yaratish, xususiy mulkka munosabatni o'zgartirish, tashabbuskorlik va tadbirkorlikning har taraflama o'sishi uchun asos bo'ladigan xususiy mulkchilikning davlat tomonidan himoya qilinishini ta'minlash;

- korxonalar va fuqarolarga keng iqtisodiy erkinliklar berish, ularning xo'jalik ishlariga davlatning to'g'ridan-to'g'ri aralashuvidan voz kechish, iqtisodiyotni boshqaruvning ma'muriy-buyruqbozlik usullarigabarham berish, iqtisodiy vositalar va rag'batlantirishlarni keng qo'llash;

- moddiy, tabiiy va mehnat resurslaridan unumli foydalanishni, raqobatbardosh tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarish va jahon iqtisodiyot tizimiga kirib borishni ta'minlaydigan chuqur iqtisodiy o'zgarishlarni amalga oshirish;

- iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o'zgarishlar qilish va raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarish;

- jahon iqtisodiy tizimiga qo'shib borish;

- yangicha iqtisodiy tafakkurni shakllantirish, aholining dunyoqarashini o'zgartirish, har bir kishiga o'z mehnatisamaralaridan bahramand bo'lish imkoniyatini yaratish.

Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish bozorning ko'p bo'g'inli infratuzilmasini yaratishni talab qiladi. Chunki muayyan infratuzilmaga ega bo'lmasdan bozor mexanizmlari to'liq ishlay olmaydi. O'tish davrida bozor infratuzilmasi shakllantirish va kengaytirish borasida ko'plab amaliy tadbirlar amalga oshirildi.

Islohotlar davrida respublikamizda bozor munosabatlarini shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiluvchi infratuzilmaning asosiy bo'g'inlari – turli muassasalar, tashkilotlar va korxonalar majmuasi vujudga keldi. Avvalambor, ishlab chiqarishga xizmat qiluvchi – transport, aloqa, suv va energetika ta'minoti, yo'l va ombor xo'jaligi tuzilmalari yaratildi.

Tovar va xomashyo bozorida xizmat qiluvchi – tovarlar va xomashyo birjalari, biznes-inkubator, auditorlik va konsalting firmalari, ko'plab savdo uylari, auksionlar, tijoratchilik idoralari, reklama firmalari, savdo-sotiq va ularni nazorat qiluvchi davlat muassasalari tashkil etildi. Bu sohadagi dastlabki qadam – mahsulot etkazib berishga majburiy davlat buyurtmasining tugatilishi bo'ldi. Davlat buyurtmasi tugatilgach, tovar resurslarini markazlashgan tartibda taqsimlashga mutasaddi ta'minot

tashkilotlari ham tugatildi. Ularning o'rniga tovarlar bozorini shakllantiruvchi birjalar tizimi tashkil etildi. O'zbekistonda 1991 yilning avgustidan "O'zbekiston" respublika universal agrosanoat birjasi, "O'zulgurjibirjasavdo" (1994 yil mart), "Toshkent" Respublika tovar-xom ashyo birjasi (1994 yil 8 aprel) va boshqa birjalar faoliyat ko'rsatmoqda. 1992 yil 12 avgustda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi "Birjalar va birja faoliyati to'g'risida" Qaror qabul qildi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish mulkchilik shakllarining, ko'p ukladli aralash iqtisodiyot tuzilmalarining xilma-xilligiga asoslanadi. Bu raqobat bozor iqtisodiyotini harakatlantiruvchi kuch ekanligi, u ko'p sonli bozor sub'ektlarini talab qilishi bilan izohlanadi. SHunga ko'ra, O'zbekiston Respublikasining "Mulkchilik to'g'risida" gi qonunida mamlakatimizda mulkchilikning quyidagi shakllari amal qilishi belgilab berildi:

1. Xususiy mulk. U o'z mol-mulkiga xususiy tarzda egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish huquqidan iborat.

2. SHirkat (jamoat) mulki oilaviy mulkni, mahalla mulkni, shuningdek kooperativlarning, ijara, jamoat korxonalarining mulkni, jamoat tashkilotlari va diniy tashkilotlarning, turli xo'jalik jamiyatlari va shirkatlarining, assotsiatsiyalar va yuridik shaxs hisoblangan boshqa birlashmalarning mulkni o'z ichiga oladi.

3. O'zbekiston Respublikasining davlat mulkiga ma'muriy hududiy tuzilmalarning mulki (kommunal mulk) kiradi.

4. Mulkning aralash shakllari.

5. Qo'shma korxonalar, chet el fuqarolari, tashkilotlari, davlatlarining, shu jumladan chet el yuridik shaxslarining mulki.

O'zbekistonda mulkchilikning barcha shakllari teng huquqli ekanligi Konstitutsiyada belgilab qo'yilgan.

Iqtisodiyotning muhim tarmoqlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, tashqi savdoni uzoq xorijiy mamlakatlar bozorlariga yo'naltirish va shok terapiyasidan voz kechish natijasida dastlabki bosqichda iqtisodiy pasayish nisbatan katta bo'lmadi. 1993-1994 yillarda O'zbekistonning real yalpi ichki mahsuloti 1991 yilga taqqoslaganda 17,7 foizga pasayib, bu ko'rsatkich sobiq ittifoqning boshqa respublikalariga qaraganda ancha past edi.

Iqtisodiy islohotlarning ikkinchi bosqichi (1996-2003 yillar)da investitsiya siyosatining maqsadi va ustuvor yo'nalishlari quyidagilardan iborat bo'ldi:

- iqtisodiyotning real sektorini rivojlantirish maqsadida nobyudjet manbalar orqali xususiy sektorga investitsiyalar amalga oshirildi;

- chet el investitsiyalarini jalb etish va mahalliy investorlar faoliyatini kengaytirish maqsadida qulay investitsion muhit yaratildi;

- inson kapitaliga, xususan, ta'lim tizimiga qilinadigan investitsiya miqdori ko'paydi.

O'zbekiston Respublikasi qator davlatlar va xorijiy shaxslar o'rtasida investitsiya bahslarini hal etish tartibi to'g'risidagi Vashington konvensiyasiga, investitsiyalar kafolati bo'yicha Seul konvensiyasiga qo'shildi, Xalqaro valyuta jamg'armasi, Jahon bankiga a'zo bo'ldi, Jahon savdo tashkilotiga kuzatuvchi sifatida

qabul qilindi. Bir qancha hukumatlararo investitsiyalarni himoya qilish va rag'batlantirish, ikkiyoqlama soliq solmaslik kabi kelishuvlarni imzoladi.

1996 yildan boshlab korxonalar va tashkilotlar investitsiya faoliyatini jadallashtirish uchun iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar amalga oshirildi. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni kengaytirish uchun har yili Investitsiya dasturi ishlab chiqiladi va qabul qilinadi.

Iqtisodiy islohotlarning ikkinchi bosqichida quyidagilar investitsiya siyosatining asosiy natijalari bo'ldi:

- Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida birinchi bo'lib Asaka shahrida avtomobil zavodi qurildi;

- Nukus, Ellikqal'a, Samarqand va Namanganda yirik to'qimachilik majmualari foydalanishga topshirildi;

- Navoiy-Uchquduq-Sultonuzdog'-Nukus va G'uzor-Boysun-Qumqo'rg'on yangi temir yo'l liniyalari qurildi;

- Toshkent-Andijonavtomobil yo'lining Qamchiq dovonidan o'tadigan qismi rekonstruksiya qilindi;

Bu davrda zamonaviy "O'zDEUavto" zavodining ishga tushirilishi bilan avtomobilsozlik sanoati tashkil etildi, bu esa iqtisodiyotni tarkibiy qayta o'zgartirilishining asosiy yakuni bo'ldi. "SamKochavto" (avtobuslar ishlab chiqarish), "Kabul-O'zbekKo" (paxta tolasini qayta ishlash), "O'zSamsung Elektroniks" (maishiy elektron apparatura), "Nestle O'zbekiston" (oziq-ovqat mahsulotlari, ichimliklar), "Oltin Deri", "SHarq-teks", "Supertekstil" to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan yangi qo'shma korxonalar ishga tushirildi.

Iqtisodiy islohotlarning uchinchi bosqichi (2004-2011 yillar)da YAIM barqaror sur'atlarda o'sdi va 7 foizdan ortiqni tashkil etdi. Asosiy kapitalga kiritiladigan investitsiyalar 2006 yildan boshlab ortib bordi va 2008 yilga kelib deyarli 30 foizga oshdi.

2005 yilga kelib yangi iqtisodiy holat respublika investitsiya faoliyatida yangi vazifalarni qo'ydi. Ular quyidagi vazifalarni echishga qaratilgan edi:

- to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalari ulushini oshirish;

- yirik investitsiya loyihalarini o'zlashtirishni ta'minlash va ularni amalga oshirishni ta'minlaydigan yirik iqtisodiy agentlarni tashkil etish;

- yuqori qo'shilgan qiymatni ishlab chiqaruvchi tarmoqlarga investitsiyalarni jalb qilishni ko'paytirish yuzasidan sharoitlar yaratish;

- investitsiya dasturini amalga oshirish mexanizmini takomillashtirish;

- sog'liqni saqlash hamda boshlang'ich va o'rta ta'lim sohalarida yirik investitsiya loyihalarini o'zlashtirish;

- investitsiya faoliyatining rivojlanishida qimmatli qog'ozlar bozori rolini kuchaytirish;

- transaksion xarajatlarni kamaytirish;

- valyuta mablag'larini konvertatsiya qilish mexanizmini yanada liberallashtirish.

Yuqoridagi vazifalarni amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "To'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni

rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" (11.04.2005), "To'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" (21.07.2005), "O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasini tashkil etish to'g'risida" (02.05.2006), "Navoiy viloyatida erkin iqtisodiy-industrial hududni tashkil etish to'g'risida" (02.12.2008), "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" (24.08.2011), "To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" (10.04.2012), "Angren maxsus industrial hududini tashkil etish to'g'risida" gi (13.04.2012) farmonlari va bir qancha qarorlar qabul qilindi.

Iqtisodiy islohotlarning uchinchi bosqichi 2008 yilda boshlangan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoiti va ta'sirida amalga oshirildi. Mazkur inqirozning O'zbekiston iqtisodiyotiga salbiy ta'sirini oldini olish maqsadida 2009-2012 yillarga mo'ljallangan Inqirozga qarshi chora-tadbirlar dasturining ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi o'z natijasini berdi.

Islohotlarning uchinchi bosqichida o'zlashtirilayotgan investitsiyalar hajmi o'sishida quyidagi omillar asosiy ahamiyatga ega bo'ldi:

- soliq yukining pasaytirilishi;
- korxonalarni xomashyo resurslaridan foydalanish imkoniyatlarining kengaytirilishi;
- chet el investitsiyalarining hudud va tarmoq yo'nalishlariga ko'ra taqdim etilayotgan soliq va imtiyozlar rolining oshirilishi;
- hudud va tarmoq investitsiya dasturlarining ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi.

Investitsiyalar hajmi 2011 yili 2003 yilga nisbatan 3,1 barobarga ortdi. Bunda byudjetdan tashqari jamg'armalar investitsiyalari 54,6 barobar ko'paydi. Bu, birinchi navbatda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yilda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasini tashkil etish to'g'risida" gi Farmoni bilan bog'liq bo'ldi.

Jamg'armaning asosiy vazifasi qilib iqtisodiyotning etakchi, tarmoqlarini modernizatsiyalash va texnikaviy qayta qurollantirish bilan bog'liq loyihalarning amalga oshirilishini ta'minlash, mamlakatni muttasil, barqaror va mutanosib ravishda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga erishish, shuningdek, samarali tarkibiy va investitsiyaviy siyosatni amalga oshirish deb belgilandi.

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida investitsiyalarning barqaror o'sishi O'zbekiston iqtisodiyotining barqarorligi, tashqi inqirozlar ta'sirini minimallashtirish imkoniyatiga nisbatan xorijiy investorlarning ishonchi yuqoriligidan dalolat beradi. Chunosonchi, to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalari 2011 yili 2003 yilga nisbatan 8 barobarga ko'paydi.

Islohotlarning uchinchi bosqichida bir qator yirik investitsiya loyihalari muvaffaqiyatli amalga oshirildi. Jumladan, SHo'rtan gaz-kimyoy majmuasi ishga tushirildi, Navoiy shahridagi aeroport rekonstruksiyasi yakunlandi, "Toshg'uzor-

Boysun-Qumqo‘rg‘on” temir yo‘li ishga tushirildi, Olmaliq tog‘-kon metallurgiya kombinati rekonstruksiya qilindi, Rezaksoy suv ombori qurilishi tugatildi.

Xalqaro kuzatuvchilar O‘zbekistonning investitsion faolligi va rivojlanish yo‘li to‘g‘ri ekanini e‘tirof etdilar. Islohotlarni amalga oshirish qiyinchiliklari va har bir bosqichning o‘ziga xosligiga qaramasdan, O‘zbekiston MDH davlatlari orasida yaxshi ko‘rsatkichlarga erishdi. Mamlakatimizda investitsiya hajmi bo‘yicha boshqa MDH davlatlari kabi keskin pasayishlar ro‘y bermadi va MDH davlatlari ichida 1995 yildan beri investitsiya hajmi indeksi salbiy miqdorni ko‘rsatmagan yagona davlat sanaladi²⁶.

Mustaqillikka erishish arafasida va mustaqil taraqqiyotning dastlabki pallasida iqtisodiyotimizda jiddiy tarkibiy deformatsiyalar mavjud bo‘lib, ular orasida sanoatning haddan ortiq tarzda xom ashyoga yo‘naltirilgani ajralib turardi.

Iqtisodiyotdagi tarkibiy qayta o‘zgartirishlarning samaradorligi eksport tarkibida erishilgan ijobiy siljishlar bilan belgilangan. 1995-2011 yillarda xom ashyo eksportining ulushi sezilarli darajada, jumladan paxta tolasi 48,4 foizdan 9 foizgacha kamaydi. Tayyor mahsulotlar ulushi umuman olganda 7,1 foizdan 34,6 foizgacha oshdi, shu jumladan mashinalar va asbob-uskunalarining ulushi 2 foizdan 6,7 foizgacha, to‘qimachilik mahsulotlari 3,1 foizdan 9,7 foizgacha, oziq-ovqat mahsulotlari 1,7 foizdan 13,2 foizgacha oshdi.

SHu yillarda iqtisodiyotning sanoat tarmog‘ida nodavlat sektorining roli keskin ravishda o‘zgardi. Nodavlat korxonalarining sanoat sub’ektlarining umumiy sonidagi ulushi 1991 yildagi 17 foizdan 87 foizgacha oshdi, ulardan 30 foizi xususiy korxonalaridir. Hozirgi paytga kelib, nodavlat korxonalarida sanoat ishlab chiqarish xodimlarining 80 foizdan ortig‘i jamlangan bo‘lib, bu erda sanoat ishlab chiqarishi umumiy hajmining 70 foizdan ortig‘i ular tomonidan shakllanadi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan rahbariyat oziq-ovqat muammosini o‘z imkoniyatlarimiz hisobidan hal qilish, ayniqsa, don mustaqilligini ta‘minlash masalasini kun tartibiga qat‘iy vazifa qilib qo‘ydi. Paxta o‘ylab yuritilgan iqtisodiy siyosat natijasida ekin maydonlari tarkibi, qishloq xo‘jaligi ekinlarini joylashtirish ichki talab va shart-sharoitlardan kelib chiqqan holda, qayta ko‘rib chiqildi. Mamlakatda paxta yakkahokimligiga barham berildi. Natijada oziq-ovqat xavfsizligi, g‘alla mustaqilligi ta‘minlandi. O‘tgan yillarda g‘alla etishtirish hajmi 7 barobar, hosildorlik esa 3 barobardan ko‘proq oshdi. Bugungi kunda iqtisodiyotda nodavlat sektori ulushi 83 foizdan ortiqni tashkil etmoqda. YALpi ichki mahsulotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning salmog‘i 54 foizdan oshib ketdi. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining salkam 98 foizi dehqon va fermer xo‘jaliklari hissasiga to‘g‘ri kelmoqda. Eng muhimi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik odamlar uchun barqaror daromad manbalari yaratishning eng muhim omiliga aylandi. Hozir aholi yalpi daromadlarida kichik tadbirkorlik faoliyatidan tushayotgan daromadlarning ulushi 50 foizdan ortiqni tashkil qilmoqda.

²⁶ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг 2004-2011 йиллар маълумотлари асосида ҳисобланган.

Istiqloq yillarida Buxoro neftni qayta ishlash zavodi, SHo‘rtan gaz-kimyo majmuasi, Qo‘ng‘irot soda zavodi, Dehqonobod kaliyli o‘g‘itlar zavodi, Asakadagi engil avtomobillari va Samarqanddagi yuk avtomobillari va avtobuslar ishlab chiqaradigan zavodlar, yuzlab zamonaviy engil va oziq-ovqat sanoati korxonalari ishga tushirildi. Natijada mustaqillik yillarida mamlakatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 3,4 barobar oshdi. Ishlab chiqarilayotgan sanoat mahsulotlarining salkam 40 foizi eksport qilinmoqda.

Eng og‘ir, keskin ijtimoiy-iqtisodiy muammolar girdobida turgan o‘tish davrida ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirish vazifasi qo‘yildi. SHu bois ham, milliy modelning o‘ziga xos jihatlaridan biri – taraqqiyotning barcha bosqichlarida kuchli ijtimoiy siyosat yuritilgani, aholining kam ta‘minlangan qatlami ishonchli ijtimoiy himoya qilingani bo‘ldi. Bu o‘tish davrining eng og‘ir bosqichlarida ham jamiyatimizda ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta‘minlash imkonini berdi.

Iqtisodiy islohotni amalga oshirishning asosiy omillaridan biri bozor iqtisodiyotining huquqiy negizini yaratishdan iborat. Shuning uchun islohotlarning huquqiy asoslarini yaratishga alohida e‘tibor berildi. Iqtisodiy sohaga tegishli bo‘lgan 100 dan ortiq qonunlar qabul qilindi. Bu qonunlarni mazmun-mohiyati jihatidan bir qator yo‘nalish larga bo‘lish mumkin.

1. Mulkchilik munosabatlari va ko‘p ukladli iqtisodiyotni shakllan tiruvchi qonunlar. Bu yo‘nalish doirasida mulkchilik to‘g‘risida, mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to‘g‘risida, ijara to‘g‘risida, davlat uy-joy fondini xususiylashtirish to‘g‘risida va boshqa qonunlar qabul qilindi.

2. Xo‘jalik yuritishni tartibga soluvchi qonunlar, ya‘ni xususiylashtirish, mulkchilik, tadbirkorlik, korxonalar, fermer xo‘jaligi, dehqon xo‘jaligi, shirkat xo‘jaligi to‘g‘risida qonunlar qabul qilindi. Bozor infratuzilmasini yaratuvchi va uning faoliyatini tartibga solib turuvchi banklar va bank faoliyati, pul tizimi, tadbirkorlik, sug‘urta, birjalar va birja faoliyati to‘g‘risida, qimmatli qog‘ozlar va fond birjasi to‘g‘risida va boshqa qonunlar qabul qilindi. Korxonalar bilan davlat o‘rtasidagi, korxonalar o‘rtasidagi munosabatlarni yo‘lga qo‘yuvchi, soliq tizimi, monopolistik faoliyatni cheklash, korxonalarining bankrot bo‘lishi haqida qonunlar qabul qilindi, xo‘jalik protsessual kodeksi ishlab chiqildi, xo‘jalik sudi tuzildi.

3. O‘zbekistonning tashqi iqtisodiy faoliyatini belgilab beruvchi huquqiy normalar yaratildi. Tashqi iqtisodiy faoliyat to‘g‘risida, chet el investitsiyalari to‘g‘risida, O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari to‘g‘risida qabul qilingan qonunlar mamlakatimiz tashqi aloqalarining rivojlanishi tarixida yangi sahifa ochdi.

O‘zbekistonda bozor munosabatlariga o‘tishning o‘ziga xos yo‘li, taraqqiyotning “O‘zbek modeli”. O‘zbekiston mustaqillikka erishgan vaqtda ijtimoiy-iqtisodiy ahvol o‘ta murakkab edi. Mustaqilligini qo‘lga kiritgan O‘zbekiston sovet tuzumi davridagi iqtisodiyot asosini tashkil etgan rejalashtiruvchi siyosatdan voz kechdi va bozor iqtisodiyoti yo‘lini tanladi.

Jahon tajribasi ko‘rsatishicha, dunyodagi barcha mamlakatlar uchun maqbul bo‘lgan bir xil taraqqiyot yo‘li, bir xil andoza bo‘lishi mumkin emas. Har bir davlat o‘zining tarixiy taraqqiyot an‘analari, milliy o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, o‘z yo‘li, o‘z modelini ishlab chiqishi lozim. O‘zbekiston ham ana shu umumiy dastur

va umumiy qonuniyat mezonlari asosida bozor iqtisodiyoti munosabatlariga o'tishga imkoniyat beradigan o'z yo'lini tanlab oldi.

O'zbekistonning bozor munosabatlariga o'tish yo'liga doir Birinchi Prezident Islom Karimov tomonidan ishlab chiqilgan besh tamoyil: 1.Iqtisodning siyosatdan ustunligi, uni mafkuradan xoli etish. 2.Davlat bosh islohotchi va iqtisodiy o'zgarishlarning tashabbuskori. 3.Qonun ustuvorligi, qonun oldida hammaning tengligi. 4.Kuchli ijtimoiy siyosat yuritish, aholining muhtoj tabaqalarini ijtimoiy himoyalashning ustuvorligi. 5.Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich, izchil ravishda o'tish kabilar asos qilib olindi.

Bozor munosabatlariga o'tishning dastlabki davridan respublika hukumati va Prezidenti tomonidan bir qator huquqiy hujjatlar qabul qilindi.Mustaqillikning dastlabki yillarida aholini ijtimoiy himoyalashga qaratilgan nogironlarni ijtimoiy himoya qilish, davlat pensiya ta'minoti, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, fuqarolarning sog'lig'ini saqlash haqida va boshqa shu kabi respublika qonunlari, hukumat qarorlari va Prezident farmonlari qabul qilindi.

Iqtisodiy islohotlarni boshqarish tizimining barpo etilishi.Bozor infratuzilmasining shakllanishi.Iqtisodiyotni isloh qilishning asosiy strategik maqsadi, avvalo, kishilar turmushi va faoliyati uchun zarur shartsharoitlarni ta'minlaydigan, kuchli va muntazam rivojlanib boruvchi iqtisodiy tizimni barpo etishdir. Bozor munosabatlariga o'tish davrining birinchi bosqichi mustaqillik kunidan milliy valutani muomalaga kiritishgacha bo'lgan vaqtni o'z ichiga oladi. Birinchi bosqichda ikkita asosiy vazifa hal qilindi.Birinchidan, ma'muriy-buyruqbozlik tizimining og'ir oqibatlarini yengib o'tildi, tanglikka barham berildi va iqtisodiyot barqarorlashtirildi.Ikkinchidan, bozor munosabatlarining huquqiy negizlari shakllantirildi.

O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyatning huquqiy iqtisodiy negizlari O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida o'z ifodasini topdi.Islohotlarning birinchi bosqichida Oliy Kengash tomonidan iqtisodiyotga oid 100 dan ortiq qonunlar qabul qilindi.Shu bilan birga, xususiylashtirish chog'ida imtiyozlar tizimi yaratildi.Xususiylashtirilayotgan korxonalar mehnat jamoasining xodimlariga aksiyalarni imtiyozli shartlar bilan sotib olish imkoniyati berildi.Eskirgan asosiy fondlar, ijtimoiy infratuzilma obyektlari yangi mulkdorlarga tekinga topshirildi.Qishloq xo'jaligi davlat xo'jaliklarining mol-mulki, fermalar, bog'lar va uzumzorlar imtiyozli shartlar asosida xususiylashtirildi.

Davlat mulkini xususiylashtirish zaruriyati bozor iqtisodiyoti munosabatlariga asoslangan jamiyatni barpo etishning asosiy shartidir.O'zbekistonda chek vositasi bilan xususiylashtirish g'oyasidan voz kechildi, davlat mol-mulki yangi mulkdorga faqat sotish yo'li bilangina mulkchilikning boshqa shakliga aylantirila boshlandi. O'zbekiston Oliy Kengashi 1991 yil 18 noyabrda "Mulknini davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to'g'risida" gi qonun qabul qildi.Dastlabki bosqich xususiylashtirish jarayoni umumiy uy-joy fondini, savdo, mahalliy sanoat, xizmat ko'rsatish korxonalarini hamda qishloq xo'jalik mahsulotlarini tayyorlash tizimini qamrab oldi.O'zbekiston Respublikasida xususiylashtirish jarayonini tashkil qilish va unga rahbarlik qilish maqsadida 1992 yil fevralda Davlat mulkini boshqarish va

xususiylashtirish Davlat qo‘mitasi ta‘sis qilindi.1994 yilda u Davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash Davlat qo‘mitasiga aylantirildi. Kichik xususiylashtirish 1994 yildayoq tugallandi.

Mulknii davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishga doir 20 dan ortiq me‘yoriy hujjat qabul qilindi.1995 yili xalq xo‘jaligida ommaviy xususiylashtirishlar davri bo‘ldi. 1998 yilga kelib xususiylashtirilgan korxonalar tarmog‘i keskin ko‘payganligi bilan xarakterlanadi.Davlat mulkini xususiylashtirish yuzasidan mamlakatimizda olib borilgan katta ko‘lamdagi amaliy ishlar natijasida mamlakatda ko‘p ukladli iqtisodiyot va mulkdorlar sinfi vujudga keldi.

O‘zbekiston Respublikasi bu davrda o‘z valutasiga ega emasligi, muomalada esa 1961–1992 yillarda chiqarilgan rublning bo‘lganligi, ayrim oziq-ovqat va sanoat mahsulotlariga o‘zining tannarxiga qaraganda arzon narx belgilanganligi uchun ularni respublikadan tashqariga olib chiqib ketish avj ola boshladi va mamlakatimizda aholini asosiy iste‘mol mahsulotlari bilan ta‘minlashda qiyinchiliklar yuzaga keldi.

Milliy valyutaning qabul qilinishi.Pul-kredit siyosatining ishlab chiqilishi.Milliy valyuta qadrlning oshishi.Mustaqillik yillarida mamlakatimizda iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan tadbirlarning eng muhimi qat‘iy moliya siyosatini o‘tkazish bo‘ldi.Shu bois O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1995 yil 23 fevraldagi birinchi sessiyasida “...Bank, moliya, kredit tizimlarini takomillashtirish, uni jahon talablari darajasiga ko‘tarish... birinchi bosqichda muhim o‘rin olishi darkor... Milliy valyutamiz mustahkam bo‘lsagina davlatimiz qudratli, obro‘li, hayotimiz farovon bo‘ladi”, — degan fikr bildirildi.

O‘zbekistonning 1991-1993 yillardagi, ya‘ni rubl zonasida bo‘lib turgan davridagi iqtisodiy siyosati ishlab chiqarishning butunlay inqirozga yuz tutishiga va aholi turmush darajasining pasayib ketishiga yo‘l qo‘ymaslikka, savdo balansining ahvolini yaxshilashga, iqtisodiy tizimini takomillashtirishga qaratildi.Siyosiy va iqtisodiy isiohotlarni amalga oshirishning ikki xil tabiatga egaligi, ya‘ni bir tomondan siyosiy mustaqillik, boshqa tomondan yagona rubl zonasida, demak, yagona iqtisodiy zonada turganlik holati O‘zbekiston uchun o‘ziga xos xususiyatga ega davr edi.Bu o‘z navbatida pul-kredit siyosatini belgilashda ham o‘ziga xos yo‘lni ishlab chiqishni taqozo etardi.

Bu boradagi muhim vazifa banklar faoliyatini, ular vazifalarini yangi talab va ehtiyojlar asosida tashkil qilmoq edi.Mamlakatda ikki pog‘onali samarali bank tizimini yaratmasdan turib O‘zbekistonda bozor munosabatlarini yuzaga keltirib, uning xo‘jalik mexanizmini, pul muomalasini qayta qurib bo‘lmasdi.

1991 yil 15 fevralda qabul qilingan “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida” gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, shuningdek, keyin unga kiritilgan qo‘shimcha va o‘zgarishlar bank sohasini isloh qilish, bozor shart-sharoitlariga mos keladigan bank muassasalarini tashkil etish yo‘llarini belgilab berdi.

Mazkur Qonunga muvofiq, SSSR Davlat Bankining mintaqaviy bo‘limi O‘zbekiston Respublikasining Markaziy Bankiga aylantirilib, unga banknotalar emissiyasi, hukumat hisob varaqlariga xizmat ko‘rsatish, oltin-valyuta zaxiralarini saqlash, banklar faoliyatini nazorat qilish, pul-kredit siyosatini amalga oshirish va boshqa vazifalar topshirildi.

Ushbu Qonun respublika iqtisodiyotini isloh qilishning boshlang'ich bosqichida qabul qilingan va u o'sha kunlar voqealari talablariga javob berar edi.

Milliy valyuta — so'mning joriy qilinishi va moliya sohasidagi islohotlarni chuqurlashtirish vazifalari uning huquqiy asosini yanada rivojlantirishni, banklar faoliyatining hamma jihatlarini bozor talablariga muvofiq qat'iy belgilovchi alohida qonun ishlab chiqishni taqozo etgan edi.

Shuningdek, xalqaro moliya tashkilotlari va xorijiy banklar tajribalarini inobatga olib hamda mustaqil mamlakat pul-kredit siyosatini butunlay yangitdan izga solish maqsadida Markaziy Bank to'g'risida, banklar va banklar faoliyati to'g'risida alohida Qonunlar ishlab chiqish zaruriyati vujudga keldi.

1995 yil 21 dekabrda Oliy Majlisning IV sessiyasida "O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki to'g'risida", "Banklar va banklar faoliyati to'g'risida" alohida Qonunlar qabul qilindi. Bu huquqiy hujjatlar Xalqaro Valyuta Fondi va Jahon Banki tomonidan yuqori baholandi. O'zbekistonda hozirgi vaqtda 20 ta tijorat banki ro'yxatga olindi va ular ishlab turibdi. 1995-yildan ularning 19 tasi aksiyadorlik-tijorat shaklida, 5 tasi mas'uliyati cheklangan jamiyat, 1 tasi kooperativ, 2 tasi xorijiy sarmoya ishtirokidagi, 2 tasi davlat banki sifatida faoliyat ko'rsatmoqda.

Shuni aytish kerakki, bozor iqtisodiyotiga o'tishning dastlabki bosqichlarida o'tish davrining ijtimoiy-iqtisodiy qiyinchiliklarini bartaraf etishga mo'ljallangan davlat budjeti 1993 yildan iqtisodiyotni strukturaviy qayta qurish omillaridan biriga, makroiqtisodiy mutanosibliklarni boshqarish va moliyaviy resurslarni mamlakat iqtisodiyotining ustuvor yo'nalishlarida jamlash vositasiga aylandi

1994 moliya yili qattiq pul-kredit va budjet siyosatini shakllantirishda burilish bosqichi bo'ldiki, buning natijasida davlat budjeti taqchilligi 1995 yilda YIM ga nisbatan olganda 3,4 foizdan 2,8 foizgacha pasaydi.

Davlat budjetidagi taqchillikning pasayishi ko'p hollarda o'tish davridagi eng barqaror daromad manbayi — bilvosita soliqlar mavqeini oshirish evaziga ta'minlandi. Davlat hudjeti daromadlari tuzilmasida bilvosita soliqlarning ulushi umumiy daromadlarga nisbatan olganda 1991 yildagi 0,7 foizdan 1995-yilda 49,3 foizga o'sdi, 1996 yilda butun daromadning 50 foizdan ko'prog'ini aksizlar, G'G'S va bojxona bojlari ko'rinishida belgilash mo'ljallangan edi.

1995 yil yakunlariga ko'ra davlat budjetining to'g'ri (daromad) solig'idan daromadi 38,5 foizni, shundan korxonalar foydasidan olinadigan soliqlar daromadining 28,6 foizini, aholi daromadidan olinadigan soliq 9,9 foizni va jismoniy shaxslarning tadbirkorlik faoliyati daromadi solig'i esa 0,3 foizni tashkil etdi. Yalpi milliy mahsulotda davlat daromadlari va xarajatlarini umumiy qisqartirish davlatning iqtisodiyotga aralashuvini bosqichma-bosqich cheklash bozor prinsiplarining amalga oshirilishiga tamomila muvofiqdir. Shunday qilib, bozor islohotining o'tgan besh yilida davlat budjeti daromadlarining YIM dagi ulushi 49,1 foizdan 37,2 foizga, xarajatlarning ulushi esa 52,7 foizdan 40 foizgacha kamaydi.

Strukturaviy qayta qurishning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi imtiyozli soliq va kredit siyosati yuritishdagi yordamda ham, iqtisodiyotning bazaviy tarmoqlariga to'g'ridan-to'g'ri mablag' ajratish ko'rinishida ham amalga oshirilmoqda.

Iqtisodiyotga joriy va kapital xarajatlar uchun solinadigan mablag'larining 1996 yilda kutilayotgan o'sishi 13,65 mlrd. so'mni tashkil etadi.

Ijtimoiy xarajatlar ulushi umumiy xarajatlarning 50 foizi darajasida barqarorlashdi, bu hol ijtimoiy ahamiyatga molik tarmoqlar rivojlanishini va aniq maqsadga qaratilgan ijtimoiy to'lovlarni oshirish yo'li bilan aholining muhtoj qatlamlari va guruhlarning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini ta'minlaydi.

Mamlakatimizda keyingi yillarda iqtisodiyotni barqarorlashtirishga qaratilgan muhim tadbirlardan biri hu pul muomalasini mustahkamlash, valyuta munosabatlarini tartibga solish bo'ldi.

Birinchi Prezident I.A.Karimov 1993 yil 7 mayda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi sessiyasida nutq so'zlaran, **“Mustaqil davlat boshqa davlatlardan ayri tarzda iqtisodiy hur bolishi uchun o'z puliga, o'zining milliy valyutasiga ega bo'lmog'i kerak.Bu iqtisodiy mustaqillikning asosiy shartlaridan biridir”**, - degan edi.

1994 yil 1 iyuldan boshlab O'zbekiston Respublikasining pul birligi — so'm muomalaga kiritildi.Shu kundan boshlab respublika hududidagi yagona qonuniy to'lov vositasi sifatida u barcha turdagi to'lovlar uchun, shuningdek, bankdagi hisob varaqalariga kiritish uchun qabul qilinishi shart bo'lib qoldi.Keyingi vaqtlarda milliy valyuta qadrini oshirish uchun katta ishlar qilindi.

Natijada 1995-1996 yillarda pul qadrsizlanishi sur'atlari ancha qisqardi.

Umuman, mamlakatda milliy valyutaning muomalaga kiritilishi iqtisodiyotni barqarorlashtirishning, korxonalar va tarmoqlarning moliyaviy ahvoli mustahkamlanishining, aholini va mamlakat iste'mol bozorini muhofaza qilishning muhim omili bo'ldi.

Jami pul massasining o'sish sur'ati inflatsiyaga qarshi siyosatning izchil amalga oshirilishi natijasida yildan-yilga pasayib bordi.Jami pul massasining o'sishi 1996-yilning birinchi yarim yilligi natijalariga ko'ra 1995 yilning aynan shu davridagidan 7,6 foiz hisobida va 1994 yil darajasidan 2 barobar kam bo'ldi.

Naqd pul massasining o'rtacha oylik o'sish sur'ati 1996-yilning birinchi yarim yilligida 1995 yil darajasidan 1,3 marta oz bo'ldi.Muomalaga naqd pul chiqarish - emissiya ulushi 1995 yildagi 20,7 foiz o'rniga 15 foizni tashkil etdi.

O'tish davri iqtisodiyotining obyektiv shart-sharoitlari va xususiyatlarini hisobga olgan holda kreditlar birinchi navbatda iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga yo'naltirildi, Buxoro neftni qayta ishlash zavodi, “O'zDEUavto” avtomobil zavodi singari xalq xo'jaligining ulkan qurilishlari va boshqalar moliyaviy mablag' bilan ta'minlash uchun muhim manba bo'ldi.

Respublika iqtisodiyotida pul qadrsizlanishi jarayonlarini bartaraf etish, jami pul massasi tizilmasida korxonalar va tashkilotlar depozitlari, aholi omonatlarining o'sishi uchun shart-sharoit tug'dirdi.Depozitlar va omonatlarning eng sezilarli o'sishi 1994 va 1995 yillarga to'g'ri keldi.Bunda davlatning barqarorlashtirish siyosati pul qadrsizlanishining yuqori suratlarini pasaytirishga yordam berdi.

Tijorat banklarining omonatlar va depozitlarni jalb etishdagi ulushi ortib bordi.Bu esa bank tizimida raqobat muhitining shakllanayotganini o'zida aks ettiradi.Tijorat

banklarining jalb etilgan depozitlar va omonatlar umumiy hajmidagi salmog'i 1993-yil oxiridagi 1,5 foizdan 1996-yilning yarmida 24,6 foizgacha o'sdi.

2007 yilga kelib bank tizimida muayyan ijobiy o'zgarishlar ro'y berdi — jami bank kapitali 1 trillion so'mdan oshdi va u 2000 yilga nisbatan 7,4 marta o'sdi, bank muassasalari tarmog'i ikki barobardan ziyod ko'paydi.

Mikrokreditbank tashkil etildi va u o'tgan qisqa davr ichida kichik biznes subyektlariga 25 milliard so'mdan ortiq mikrokreditlar ajratdi. Minibanklar tarmog'i jadal rivojlanmoqda, ularning soni bugungi kunda 1800 tadan ortadi.

Faktoring va lizing xizmatlari kabi bank xizmatlarining yangi turlari o'zlashtirilmoqda. Akkreditivlar bo'yicha xizmatlar, plastik kartochnalar yordamida naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirish, iste'mol kreditlari ajratish, omonatlarning e'tiborni tortadigan yangi turlarini joriy etish va boshqa xizmatlar yaxshi yo'lga qo'yilmoqda.

1992-1996 yillar mobaynida valyutani boshqarish sohasidagi faoliyat milliy valyutani muomalaga kiritish va mustahkamlash uchun zarur shart- sharoitlarni izchil yaratib berishga qaratildi, valyuta boshqaruvi masalalari bo'yicha normative baza vujudga keltirildi.

1994 yilning 15 apreldan boshlab O'zbekiston valyuta birjasida doimiy savdolar o'tkazilib kelinmoqda. 1994 yili realizatsiya qilingan chet el valyutasining umumiy summasi 16 million 558 ming AQSH dollarini tashkil etdi. 1995 yil davomida hammasi bo'lib 90 marta savdo o'tkazildi. Bunda valyuta birjasining umumiy oboroti 1 milliard 545 million AQSH dollarini tashkil etdi yoki 1994 yilga qaraganda 14 barobar ko'p bo'ldi.

Muomalaga 1994-yilda 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100 so'mlik, 1997-yildan 200 so'mlik, 2000-yildan 500 so'mlik, 2001-yildan 1000 so'mlik, 2013-yildan 5000 so'mlik, 2017-yildan 10000 va 50000 so'mlik banknotlar chiqarildi.

Bozor infratuzilmasining shakllanishi. Iqtisodiy islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri bozor infratuzilmasini yaratish dan iborat bo'ldi. Shu bois, respublikamizda bozor munosabatlarini shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiluvchi infratuzilmaning asosiy bo'g'inlari – turli muassasalar, tashkilotlar va korxonalar majmuasi yaratildi. Avvalambor, *ishlab chiqarishga xizmat qiluvchi transport, aloqa, suv va energetika ta'minoti, yo'l va ombor xo'jaligi tuzilmalari yaratildi.* Xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun xizmat qiluvchi 58 ta tovar va xomashyo birjalari, 24 ta biznes inkubator, 496 ta auditorlik va konsalting firmalari, ko'plab savdo uylari, auksionlar, tijoratchilik idoralari, reklama firmalari, savdo-sotiq va ularni nazorat qiluvchi davlat muassasalari tashkil etildi.

Bozor munosabatlarini rivojlantirishda *axborot infratuzilmasi* alohida ahamiyatga ega. Shu bois, iqtisodiy faoliyat uchun zarur bo'lgan axborotlar, xabarlar va ma'lumotlarni to'plovchi, umumlashtiruvchi vositalar, firmalar vujudga keldi.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning *moliya-kredit munosabatlariga xizmat qiluvchi infratuzilma* – yangi bank tizimi, o'z-o'zini kreditlash idoralari, sug'urta kompaniyalari, moliya kompaniyalari, soliq undirish idoralari, pul jamg'armalari yaratildi.

Bozor iqtisodiyotiga xizmat qiluvchi bank-moliya tizimi yaratildi. 2002 yilda 37 ta bank, shu jumladan, 13 ta xususiy bank faoliyat ko'rsatdi. Banklarning 17 tasi dunyodagi eng nufuzli banklar bilan korrespondentlik aloqalari o'rnatgan. Respublikada davlat ishtirokida tuzilgan bozor munosabatlariga xizmat qiluvchi "Kafolat", "Agrosug'urta", "O'zbekinvest" kabi yirik **sug'urta kompaniyasi faoliyat** ko'rsatmoqda. Ko'plab xususiy sug'urta kompaniyalari, shuningdek, xorijiy mamlakatlar bilan hamkorlikda ishlaydigan qo'shma sug'urta kompaniyalari ham vujudga keldi va moliya bozorida xizmat ko'rsatmoqda.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida **ish bilan bandlik** masalasi jiddiy muammoga aylanadi. Negaki, iqtisodiy tizim o'zgarayotgan paytda malakasiz kishilargina emas, ma'lum, ixtisosga ega bo'lgan xodimlarga ham talab cheklanadi, ishsizlar toifasi kengayadi. Bunday sharoitda ishsizlar sonining ko'payishiga yo'l qo'ymaslik tadbirlari ko'rildi. Respublika bo'yicha 225 dan ortiq mehnat birjasini o'z ichiga oluvchi katta tarmoq barpo etildi. Har bir tumanda mehnat birjasi tashkil etildi. Ishsizlarni ro'yxatga olish, ularning kasbini o'zgartirish mexanizmi yaratildi, ishsizlik bo'yicha nafaqa to'lash yo'lga qo'yildi. Yangi ish o'rinlarini tashkil etishga e'tibor berildi.

1993 yilda respublikada 185,1 ming yangi ish o'rinlari tashkil etilgan bo'lsa, 1998 yilda bu ko'rsatkich 345,9 mingni tashkil etdi yoki 1,8 marta ko'p ish o'rinlari yaratildi. 2000 yilda faqat kichik va xususiy biznes rivoji hisobiga 192,5 ming yangi ish o'rinlari yaratilgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2004 yilda 425 mingdan oshdi. 2006 yil 1 yanvarda iqtisodiyot sohasida band bo'lganlarning 77 foizi nodavlat sektor hissasiga to'g'ri keldi. Iqtisodiy islohotlar borasida qo'yilgan yana bir muhim qadam – **1994 yil 1 iyuldan milliy valutamiz – so'mning muomalaga kiritilishi** bo'ldi. Bu tadbir katta siyosiy ahamiyatga, e'tiborga molik, chunki o'z milliy valutasiga ega bo'lmagan davlat chinakam mustaqil bo'la olmaydi. Respublika hukumati milliy valuta qadrini mustahkamlash, uning erkin aylanishini ta'minlash choralari amalga oshirib bordi. 2003 yil 15 oktyabrdan boshlab so'm qisman konvertatsiyalanadigan valuta maqomiga ko'tarildi.

Muxtasar qilib aytganda, mustaqillik yillarida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar natijasida bozor iqtisodiyoti asoslari shakllandi. **Ko'p ukkladli iqtisodiyotni, mulkdorlar tabaqasini shakllantirishdan iborat strategik vazifa amalda ro'yobga chiqdi.** 2004 yil boshlarida respublikamizda mulkchilikning nodavlat sektori xususiy mulk egalari, fermer, dehqon xo'jaliklari, aksiyadorlik jamiyatlari, qo'shma korxonalar, kooperativlar, jamoa mulki, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar, jamoat tashkilotlari ulushi 90,8 foizga yetdi. Davlat tasarrufidagi korxonalar ulushi esa 9,2 foizga tushdi.

O'zbekistonning zamonaviy avtomobil ishlab chiqaruvchi mamlakatlar qatoriga qo'shilishi. O'zbekiston o'z suverenitetini qo'lga kiritgandan so'ng, o'z rivojlanish yo'lini belgilar ekan, oson yo'l qidirmadi. O'tish davrining murakkabliklariga qaramasdan ulkan-ulkan inshootlar, zamonaviy ishlab chiqarish obyektlari yaratishga kirishdi. Bu borada, birgina Andijon viloyatining Asaka shahrida zamonaviy mashinasozlik sanoati obyektining vujudga kelishini misol keltirish kifoyadir. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov 1992-

yil iyun oyida Janubiy Koreya Respublikasiga qilgan rasmiy tashrifi chog'ida ikki davlat o'rtasida o'zaro iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish to'g'risidagi dastlabki hujjatlarni imzoladi. Shu yilning avgust oyida esa Janubiy Koreya Respublikasi bilan hamkorlikda O'zbekistonda avtomobil ishlab chiqaruvchi qo'shma korxonalar barpo etish to'g'risida kelishib olindi.

Korxonani tashkil etish yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 1992-yil 5-noyabrda "Selxozmash" konserni va "DEU korporeyshn" korporatsiyasi bilan hamkorlikda avtomobillar ishlab chiqaruvchi "O'zDEUavto" qo'shma korxonasini tashkil qilish to'g'risida maxsus qaror qabul qildi. Unda "Selxozmash" konserniga 3 oy muddat ichida respublikada avtomobilsozlikni yanada rivojlantirishga qaratilgan konsepsiya ishlab chiqish vazifasi topshirildi.

O'zbekiston Respublikasi va Koreya Respublikasi hamkorligida barpo etiladigan ushbu qo'shma korxonalar ta'sischilari etib Koreya Respublikasi tomonidan "DEU" korporatsiyasi, O'zbekiston Respublikasi tomonidan esa "O'zavtosanoat" uyushmasi belgilandi va O'zbekistonda barpo qilinayotgan avtomobil ishlab chiqaruvchi korxonani "O'zDEUavto" nomi bilan yuritishga kelishildi. Shartnomaga ko'ra har ikki tarafning qo'shma korxonadagi ulushi miqdori "DEU" korporatsiyasi uchun 50%, 100 million AQSH dollari va "O'zavtosanoat" uyushmasi uchun 50 %, 100 million AQSH dollari hisobida belgilandi.

Bir qarashda O'zbekiston mashinasozligi ma'lum bir bosqichni bosib o'tgan, o'z tarixiga ega bo'lgan sohalardan biri. Sobiq sho'rolar davrida o'lkamizda qishloq xo'jaligi mashinalari ishlab chiqaradigan "Tashselmash", "O'zbekselmash", Toshkent traktor zavodi, Ekskavator zavodi, "Chirchiqselmash" hamda Andijon va boshqa viloyatlarda turli rusumdagi traktorlar ishlab chiqarilar edi. Biroq, aslida ular tom ma'nodagi ishlab chiqarish quvvatiga va imkoniyatiga ega emas edi.

Sobiq Ittifoqning o'nlab shaharlaridan, chekka-chekkalaridagi turdosh korxonalaridan tayyor qismlar olib kelinib, O'zbekistonda yig'ilar edi, xolos. Bu O'zbekiston mashinasozlik industriyasini rivojlantirishga emas, aksincha uning iqtisodiy qaramligini chuqurlashtirishga xizmat qilar edi. Yuqorida ta'kidlanganidek haqiqiy o'zbek mashinasozligi mustaqillik mahsuli bo'lib, u 1993-yilning mart oyida "O'zDEUavto" nomi bilan ro'yxatdan o'tkazilib, Andijon viloyatining Asaka shahridagi pritseplar ishlab chiqarish korxonasi negizida tashkil qilinishi hamda bu muhim inshoot qurilishining boshlanishi bilan O'zbekistonda avtomobilsozlik sanoatiga asos solindi.

Qo'shma korxonaning umumiy maydoni 476 ming 266 kvadrat metr bo'lib, shundan bino va inshootlar uchun ajratilgani 146 ming 266 kvadrat metrni tashkil qiladi. Qurilish 1993-yilning fevralidan boshlab 32 oy mobaynida oxiriga yetkazildi.

Loyiha ishlari asosan "DEU injeniring" va "Uztyajprom" firmalari tomonidan amalga oshirildi. O'zining ko'lami jihatidan nafaqat O'zbekistonda balki, Markaziy Osiyoda yagona bo'lgan mazkur korxonadir.

Loyiha quvvatiga ko'ra yiliga 200 ming avtomobil ishlab chiqara oladigan bu ulkan inshootning umumiy qiymati 658 milljon AQSH dollarini tashkil etadi.

Avtomobilsozlikda ko'p jihatdan yangi bo'lgan ilg'or texnologiyalar qo'llanilgan ushbu korxonada ishlaydigan ishchi, muhandis kadrlar tayyorlash ishlariga qo'shma korxonaga asos solingandan boshlab katta e'tibor berildi.

Korxonada sexlarida mehnat qilayotgan yoshlarning 1000 dan ko'prog'i Janubiy Koreya Respublikasida – "DEU" kompaniyasi avtomobil ishlab chiqarish korxonalarida ishlab tajriba orttirib qaytishdi, keyinroq yana 2000 kishi o'z malakalarini oshirish uchun Janubiy Koreyadagi "DEU" kompaniyasining avtomobilsozlik zavodlariga yuborildilar.

Oo'shma korxonada bajarilgan qurilish ishlari asosan Andijon, Farg'ona va Namangan viloyati qurilish tashkilotlari tomonidan amalga oshirildi.

1996-yil 19-iyulda ushbu qo'shma korxonaning rasman ishga tushurilishiga bag'ishlangan tantanali yig'ilish bo'ldi. Unda nutq so'zlar ekan, Birinchi Prezident I.A. Karimov "Asaka shahrida ikki yil ichida bunyod etilgan, 1996-yilning mart oyida "Damas" mashinasi, iyun oyida "Tiko", iyul oyida esa "Neksiya" ishlab chiqargan "O'zDEUavto" istiqloq yillarida bunyod etilgan qudratli korxonaga bo'lish bilan birga O'zbekistonning eng ilg'or davlatlar qatoriga kirish uchun qo'ygan dadil qadam" ekanligini alohida uqtirdi.

Korxonada aytish mumkinki ko'plarni hayratga solib havaslantirayotgan "Tiko", "Damas", "Matiz", "Neksiya", "Lasetti" larni xalqimizga yetkazib berishdan tashqari butun mamlakatni eng ilg'or, jahon andozalariga to'la javob beradigan avtomobillar bilan ta'minladi.

Korxonaning ishlab chiqarish quvvatlari yildan yilga o'sib bordi. 2006-yilga kelib korxonada 571580 ta avtomobil ishlab chiqardi, uning 198609 tasi xorijga eksport qilindi.

2008-yilga kelib mamlakatimizda "O'zDEUavto" ga butlovchi qismlar yetkazib beruvchi Andijon mexanika zavodi, Baliqchidagi "A.Navoiy interneshinl" "And Polik" singari o'nlab korxonalarda xaridorgir mahsulotlar ishlab chiqarilmoqda.

Shunday qilib, Asakada "O'zDEUavto" qo'shma korxonasining ishga tushishi O'zbekistonda tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni, respublika industriyasining qudrati muttasil ortib borayotganini kovrsatuvchi muhim dalildir. Shu bois bir haqiqatni alohida ta'kidlash joiz. Jahon mamlakatlari tarixi guvohlik berayaptiki, dunyodagi eng kuchli mamlakatlarga avtomobil industrasiyasiga ega. Ular asosan, AQSH, G'arbiy Yevropa, Yaponiya, Rossiya va Janubiy Osiyodagi mamlakatlardan iborat 28 tani tashkil etadi.

Avtomobil industriyasi bozoriga kirish va undagi kuchli raqobatga bardosh berish o'ta mushkul ish bo'layotganligi uchun ham iqtisodiy va moliyaviy baquvvat mamlakatlar ham bu biznesga kira olmayaptilar.

O'zbekiston esa kuchli raqobatchilari bo'lgan avtomobil bozoriga sobiq SSSR tarkibidagi respublikalar orasida birinchi bo'lib kirib bordi.

Bunday yutuqqa O'zbekiston osonlikcha erishmadi. Unga erishish uchun esa quyidagi masalalarga jiddiy e'tibor berildi:

Birinchidan, O'zbekistonda avtomobil sanoatini barpo etish uchun katta investitsiya, yuqori texnologiya va malakali kadrlar tayyorlash talab qilinadi.

Ikkinchidan, avtomobil ishlab chiqaruvchilar uchun iqtisodchilar ta'бири bilan aytganda, doimo o'zaro o'rni bosuvchi tovar ishlab chiqarish holati mayjud bo'lishi lozim edi. Buning ma'nosi avtomobillar modelini juda to'liqlari bilan almashtirib turishni, xaridorlar talab-istaklarini o'z vaqtida qondirishni taqozo etadi. Bunda kuchli injener-konstruktorlik ishini qat'iyat bilan rivojlantirish, ijodiy-texnologik jarayonni doimiy ravishda, uzluksiz takomillashtirib borishning zaruriy choralarini ko'rish talab qilinardi.

Uchinchidan, xomashyo mahsulotlari, ehtiyoj qismlar yetkazib beruvchilarni, ya'ni ta'minlovchilarning avtomobil biznesiga ta'siri katta bo'lganligi uchun ular ishonchini qozonmoq kerak edi.

O'zbekiston avtomobil industriyasi ana shu muhim masalalarni hal etishga qodir ekanligini amalda ko'rsatdi va bunga boshqa mamiakatlardagi hamkorlarini ishontira oldi. U qiyinchiliklarni oqilona yengib, muammolarni cho'chimay hal qilib, biznes bozoriga dadil kirib bordi.

Hozirgi kunda "O'zDEUavto" korxonasi kuniga 290 ta dunyo andozalariga javob bera oladigan 4 xil modeldagi avtomobillar chiqarilmoqda. Shundan 160 tasi NEXIA modeli bo'lib, u AQSH va Yaponiya talablariga to'la javob beradi. Uni ma'lum takomillashtirish hisobiga Yevropa standartiga ham to'la javob beradigan darajaga keltirish ishlari olib borilmoqda. Avtomobillar hozir o'z xaridorlarini kutilgandan ham tezroq topmoqda.

1996-yil noyabr oyigacha 18000 dan ortiq avtomobillar sotilgan bo'lsa, ulardan 15 ming 700 tasi ichki bozorga va 2300 tasi chet elarga eksport uchun chiqarildi. Shulardan NEXIA va TICO avtomobillariga talab tobora kuchaydi.

Tashqi bozordagi katta ulgurji savdo Rossiya hissasiga to'g'ri kelmoqda. Ayni paytda O'zbekistonga avtomobil eksport qiluvchi Rossiya O'zbekiston avtomobillariga xaridor bo'lmoqda va undan ko'p miqdorda olishni taklif qilmoqda.

O'zbekistonda avtomobilsozlikni rivojlantirishga respublika rahbariyati, shaxsan Birinchi Prezident I.A. Karimov muntazam e'tibor berib kelmoqda. Buni Vazirlar Mahkamasi tomonidan birgina 1995-1996 yillarda qabul qilingan qarorlardan ham bilsa bo'ladi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasida chet el investitsiyalarini jalb etgan holda avtomobil sanoatining ishlab chiqarish bazasini shakllantirish va rivojlantirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi 1995 yil 30 mayda "Avtomobillar uchun butlovchi buyumlar ishlab chiqaradigan O'zbekiston- Koreya Qo'shma korxonalarini tashkil etish to'g'risida" qaror qabul qildi.

Unda O'zbekiston tomonidan "O'zavtosanoat" uyushmasi va "O'zsanoatqurilish" davlat korporatsiyasining "Andijon qurilish zavodi" aksionerlik jamiyati hamda Kareya tomonidan "Dongju end Ko ltd" kompaniyasi tashkil etadigan lak-bo'yoq mahsulotlari ishlab chiqaradigan Nizom jamg'armasi 4 million AQSH dollari miqdorida bo'lgan "O'z- Dongju Ko" Qo'shma korxonasi, O'zbekiston tomondan "O'zavtosanoat" va "O'zmashsanoat" uyushmalarining "Andijon zavodi" aksionerlik jamiyati hamda Koreya tomonidan "Tong Xong" Elektrik o'rindiqlari ishlab chiqaradigan, Nizom jamg'armasi 6,42 million AQSH dollari miqdorida bo'lgan "O'z-Tong Xong Ko" Qo'shma korxonasi O'zbekiston tomonidan "O'zavtosanoat" uyushmasi va Melioratsiya va suv xo'jaligi vazirligi SANIIRI ilmiy-ishlab chiqarish

birlashmasining tajriba-eksperimental zavodi hamda Koreya tomonidan “Kodam Plastik Ko ltd” kompaniyasi tashkil etadigan bamperlar va pribor panellari ishlab chiqaradigan, Nizom jamg‘armasi 5 million AQSH dollari miqdorida bo‘lgan “O‘z-Kodam Ko” Qo‘shma korxonasi tashkil etilishi ma’qullandi.

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasi “O‘zDEUavto” qo‘shma korxonasi ishlab chiqargan avtomobillarni samarali sotish va ularga texnik xizmat ko‘rsatishni tashkil etish maqsadida 1996-yil 3-sentabrda “O‘zDEUavto” Qo‘shma korxonasida avtomobillar ishlab chiqarish, sotish va ularga texnik xizmat ko‘rsatishni yanada yaxshilash to‘g‘risida qaror qabul qildi

Ushbu qarorda “Mercedes Bens” va “DEU” kompaniyalarining va boshqa yirik avtomobil kompaniyalarining mutaxassislarini jaib etgan holda “O‘zDEUavto” qo‘shma korxonasi avtomobillarini ham mamlakat ichida, ham mamlakat tashqarisida sotish ho‘yicha marketing tadqiqotlari markazini tashkil etish ko‘zda tutildi. Ayni chog‘da bu markaz “DEU” korporatsiyasi bilan kelishgan holda avtomobil modellarini yangilashga doir tadbirlar ishlab chiqishi kerakligi nazarda tutildi.

Yuqoridagilardan ko‘iinib turibdiki, “O‘zDEUavto” qo‘shma korxonasini to‘la quvvat bilan ishga tushirish, ishlab chiqarilgan avtomobillar uchun zarur ehtiyot qismlar tayyorlash, sotish va sotuvdan keyin servis xizmati ko‘rsatish, marketing xizmatlarini yo‘lga qo‘yish choralari ko‘rilmoqda.

Shu kunlarda korxonada 4000 ga yaqin ishchi ishlayotgan bo‘lsa, yaqin kelajakda taxminan 55-65 ming kishi ishlaydigan yirik avtomobilsozlik markaziga aylanadi.

1999 yil 16 mart kuni Samarqandda ham qalbimizni g‘urur nashidasidan entikadigan quvonchli voqea ro‘y berdi. Bu yerda O‘zbekistonning yana bir avtomobil zavodi ish boshladi. Qisqa muddatda qad rostlagan mazkur avtomobil zavodi qurilishiga 1995 yili “O‘zavtosanoat” uyushmasining Turkiyadagi mashhur “Koch xolding” kompaniyasi bilan imzolagan shartnomaga muvofiq kirishilgan edi.

“SamKochavto” qo‘shma korxonasi zavodida yiliga minglab turli rusumdagi qulay va ixcham avtobuslar, turfa xil yuk tashish mashinalarini ishlab chiqarish ko‘zda tutilgan. Xalq xo‘jaligining barcha jabhalarida foydalanish mumkin bo‘lgan bu mashinalarning e‘tiborli jihati shundaki, ular “Iveko” Italiya-Ispaniya firmasining ixcham konstruksiyalariga asoslangan hamda “Koch xolding” kompaniyasi a‘zosi— “Otoyol” zavodida yanada takomillashtirilib, O‘zbekiston sharoitiga moslashtirildi. Dastlab butlovchi va ehtiyot qismlarining 25 foizi o‘zimizda ishlab chiqarildi. 2000-yildan boshlab bu ko‘rsatkich 35 foizga yetishtirildi. Ma’lumki, Asakadagi avtomobil zavodida ham dastlab butlovchi va ehtiyot qismlarining 15 foizi mahalliy korxonalarda tayyorlanar edi. Hozirga kelib bu ko‘rsatkich 55 foizdan oshib ketdi.

Chkalov nomli Toshkent aviatsiya ishlab chiqarish birlashmasi, Toshkent traktor zavodi kabi yirik korxonalar hissadorlik jamiyatlariga, “O‘zqishloqxo‘jalik” mashinasozligi esa “O‘zqishloqxo‘jalik mashinasozlik xolding” — xolding kompaniyasiga aylantirildi.

Hozirgi paytda faqat dunyoning ikki mamlakatida, aniqrog‘i AQSH va O‘zbekistonda paxtachilik mashinalari va uskunalari to‘liq ishlab chiqarilmoqda. Ayni paytda bu yirik korxonalar AQSH ning “Keys” va “Magnum” korporatsiyalari bilan hamkorlik

qilib, qishloq xo'jaligini zamonaviy traktorlar bilan ta'minlashga harakat qilmoqdalar.

Bugungi kunda "O'zavtosanoat" AK tizimiga kiruvchi "GM Uzbekistan" AJ (2007-yil), "SamAuto" (Samarqand avtomobil zavodi, 1999 yil), "MAN Auto Uzbekistan" (2009), "GM Powertrain Uzbekistan" QK asosiy ishlab chiqarish kompaniyalari faoliyat yuritmoqda. Shu bilan birga, O'zbekiston avtomobil sanoatida mahalliy lashtirish dasturini amalga oshirish samarali yo'lga qo'yilishi natijasida "O'zavtosanoat" AK tarkibida 75 dan ortiq korxonalar ishlab turibdi.

Mamlakat Prezidentining 2017 yildagi "Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi "Uzbekistan Pejo Citroen Automotive" korxonasini tashkil etish to'g'risida"gi qaroriga muvofiq "Jizzax" erkin iqtisodiy zonasida "O'zavtosanoat" aksiyadorlik kompaniyasi Fransiyaning "Pejo Citroen" guruhi bilan hamkorlikda "Pejo" va "Citroen" brendlari ostida yo'lovchi va yuk tashishga mo'ljallangan yengil tijorat avtomobillarini ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. U yerda 2019 yildan boshlab har yili ichki va tashqi bozor uchun yengil tijorat avtomobillarini ishlab chiqaruvchi korxonalar quriladi.

1996 yil Andijon viloyati Asaka shahrida Markaziy Osiyo hududidagi birinchi avtomobil zavodi ishga tushirildi. Shu yildan boshlab bir qancha rusumdagi avtomobillar ishlab chiqarilishi yo'lga qo'yildi: 1996 yil Damas, Tico, Nexia; 2001 yil – Matiz; 2002 yil – Nexia Donc; 2003 yil – Chevrolet Lasetti; 2004 yil – Matiz Best; 2006 yil – yangilangan Damas; 2007 yil – Chevrolet Captiva, Epica, Tacuma; 2008 yil – Nexia II; 2010 yil – Chevrolet Spark; 2012 yil – Chevrolet Malibu, Chevrolet Cobalt; 2013 yil – Lasetti II (Gentra); 2014 yil – Chevrolet Orlando. 2015 yilda esa "O'zavtosanoat" AJ tomonidan "Malibu II", "Ravon" milliy markasi ostida Nexia – 3 modelining taqdimotini amalga oshirdi.

Shu tariqa O'zbekiston 2008 yilga kelib zamonaviy avtomobil industriyasiga ega rivojlangan mamlakatlar qatoridan munosib o'rin oldi.

Qishloq xo'jaligidagi islohotlar. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlar ichida qishloqda yuz bergan o'zgarishlarni alohida ta'kidlash joiz. Qishloqda tub islohotlar o'tkazishning bir necha o'ziga xos omillari bor.

Bu borada davlat rahbari ta'kidlaganidek, istiqloqlarga erishgach qishloqni ustun darajada rivojlanishini ta'minlamasdan, qishloq xo'jaligini sifat jihatidan yangi asoslarda qayta tiklamasdan turib mamlakatda iqtisodiy islohotlar samaradorligiga erishib bo'lmaydi, mamlakat aholisining ko'pchiligini tashkil qiluvchi qishloq mehnatkashlari turmushini yanada to'kinroq qilish vazifasini bajarib bo'lmasdi. Ayni chog'da mamlakat iqtisodiyotida qishloq xo'jaligining salmog'i yuqori edi.

1996 yil boshiga kelib agrar sektor hisobiga mamlakatda ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulotning 24 foizi, mamlakat mehnat resurslarining 27 foizi to'g'ri keldi. Bu — **birinchidan.**

Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasi aholisining 60 foizi qishloqlarda istiqomat qiladi. Tug'ilish ko'p bo'lgani tufayli ish bilan ta'minlash muammolari ham qishloqlarda eng dolzarb masalalardan hisoblanadi. Qishloq aholisining 50 foizidan orlig'i 18 yoshga yetmagan yoshlardan iborat. Bu qishloqda eng katta ishchi kuchi

potensialni joylashganini, mamlakatimiz iqtisodiyotida yetakchi o'ringa ega ekanini ko'rsatadi.

O'zbekiston hukumati qishloqning mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o'rini yuksak baholab, uni yanada yuksaltirishga doimiy e'tibor berishining boisi ana shunda. Shuning uchun ham Birinchi Prezident I.A. Karimov Oliy Majlisning 1995 yil 29 dekabrda bo'lib o'tgan IV sessiyasida shunday degan edi: **“Men bir haqiqatni aytib charchamasam kerak. Buning mazmuni shuki, qishloqda tub islohotlar o'tkazish, qishloq xo'jaligini taraqqiy ettirish, qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning asosiy omili va manbayidir”**.

Shu hois avvalo qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini oshirish borasidagi muhim chora-tadbirlardan biri, bu sohani boshqarishni takomillashtirish va tubdan o'zgartirish, rahbarlikni yaxshilash bo'ldi. 1991-1996 yillarda qishloq xo'jaligi kompleksiga rahbarlikni yaxshilash, qishloqda o'tkazilayotgan islohotlarning huquqiy asosini yaratish choralari ko'rildi.

1996 yil 26 noyabrda respublika hukumati qishloq va suv xo'jaligini boshqarishning, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan butunlay yangi tizimini yaratish maqsadida “O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi faoliyatini tashkil etish masalalari to'g'risida” qaror qabul qildi. Shunga asosan ikki vazirlik birlashtirildi.

Bundan ilgariroq, aniqrog'i, 1996 yil 3 aprelida Prezident “Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida” farmoni imzolab unda qishloqda islohotlarni chuqurlashtirishga qaratilgan qator tadbirlar ko'zda tutilgan edi.

Yana ta'kidlash joizki, mustaqillik yillarida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini ustun darajada rivojlantirish borasida yangi qonun va me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Masalan, 1991 yil 21 dekabrda qabul qilingan “Dehqon (fermer) xo'jaliklarini yanada mustahkamlash va tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash to'g'risida” gi Farmon qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini zamon talablari asosida tashkil qilishda katta ahamiyatga ega boldi.

Shuningdek, chorvachilikda islohotlarni takomillashtirish va dehqon (fermer) xo'jaliklari hamda xususiy lashtirilgan fermalarning manfaatlarini himoya qilish to'g'risida 1994 yil fevralida qabul qilingan hukumat qarorlari ham katta ahamiyatga ega bo'ldi.

Shu yillarda amalga oshirilgan tadbirlar tufayli qishloqda agrar islohot jarayonida bozor iqtisodiyoti talablariga mos yangi xo'jalik tizimi shakllandi. Avvalgi sovxozlarning hammasi kooperativ, uyushma, shirkatlarga va mulkning boshqa nodavlat shakllariga aylantirildi.

Chorvachilik fermalari 1994 yilda mazkur joydagilar mulkiga aylantirildi. 1995 yilda qoramol boqiladigan 588 chorvachilik fermasi kimoshdi savdosida sotildi. Dehqonlarning shaxsiy yordamchi xo'jaliklariga sug'oriladigan yerlardan qo'shimcha salkam 350 ming gektar yer ajratildi. Ayni paytda qishloqda 20 mingdan ortiq fermer xo'jaligi faoliyat ko'rsatmoqda. Qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining

ijtimoiy tuzilishi tubdan o'zgardi. Hozir qishloq xo'jaligi yalpi mahsulotlarining 98 foizi nodavlat sektori hissasiga to'g'ri kelmoqda.

Iqtisodiy islohotlar respublika oziq-ovqat mustaqilligini ta'minlash maqsadida ishlab chiqarishning tarkibiy tuzilishini o'zgartirishlar bilan birga amalga oshirildi.

Paxtazorlar 1,5 million gektarga qisqardi, sug'oriladigan yerlardagi g'allazorlar 1,2 million gektarga ortdi. G'allachilikni jadal rivojlantirish qisqa vaqt ichidayoq xalq iste'moliga ishlatiladigan va ozuqabop donga bo'lgan ehtiyojni qondirish, bug'doy sotib olishga sarflanayotgan valyutani tejab qolish imkoniyatini beradigan, eksportga ehtiyoj qoldirmaydigan qudratli tarnioq yaratildi.

Don ekinlari uchun ajratilgan maydonlar 1990 yildan 1998 yilgacha bo'lgan davr mobaynida asosan paxta ekinlari maydonini qisqartirish hisobiga 1,7 barobar oshdi. Don ishlab chiqarish ikki barobardan ko'proq oshib, 4,15 mln. tonnani tashkil qildi. Mazkur ekinlarni yetishtirish tajribasining ko'payishi va faol seleksiya ishlari natijasida hosildorlik shu yillar mobaynida 1,3 barobar oshdi. Ushbu chora-tadbirlar don ekinlari importini sezilarli darajada qisqartirishga imkon berdi. Agar 1990 yilda respublikada iste'mol qilinadigan bug'doyning 90 dan ortiq foizi importga to'g'ri kelgan bo'lsa, 1998 yilda import ulushi 19 foizdan kamroqni tashkil qildi.

Qishloq xo'jaligini isloh qilishning moddiy shart-sharoitlarini yaratish, islohotlarni yangi sifat darajasiga ko'tarish uchun 1994 yilda davlat tomonidan xarid qilinadigan paxta tolasi va donning narxi 3-8 barobar oshirildi. Qolgan barcha mahsulotlarni dehqonlar erkin bozor narxlarida sota boshladilar. Boshqacha qilib aytganda qishloqda islohotlarni jadallashtirish va chuqurlashtirishni, bozorga xos ko'p ukladli samarador ishlab chiqarishni ta'minlaydigan zarur iqtisodiy shart-sharoitlar yaratildi.

Bu osonlikcha bo'lmadi. Sababi qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishga va qayta ishlashga ajid qilgan kishilar oldida ko'plab muammolar paydo bo'lgan edi.

Mazkur muammolarni qonun yo'li bilan hal qilishni ko'zda tutuvchi yangi hujjatlar qabul qilindi. Ular ichida asosiylaridan biri, 1992-yil 3 iyulda qabul qilingan "Dehqon xo'jaligi to'g'risida" gi Qonundir. Bu hujjatda ishlab chiqarish vositalarini xarid qilish uchun uzoq muddatli kredit ajratilishi hamda, dehqon xo'jaligining joriy ishlab chiqarish faoliyati uchun kredit shartnomasi asosida qisqa muddatli kredit ajratish ko'zda tutildi.

Dehqon xo'jaligi tashkil topayotgan paytida unga ssuda va kreditlar berilishida mahalliy hokimiyat boshqaruv organlari, boshqa to'lovga qobiliyatli yuridik va jismoniy shaxslar, shuningdek, dehqon xo'jaliklarining o'zlari o'z mulki evaziga kafil bo'ladigan bo'ldilar.

Qishloq xo'jalik vazirligi ma'lumotlariga qaraganda, 1996 yil boshigacha O'zbekistonda dehqon xo'jaliklarining umumiy soni 20 ming 244 tani tashkil etdi.

1995 yilda dehqon xo'jaliklarining soni jadal sur'atlar bilan oshib borgan yil bo'ldi. Birgina 1995 yilda 3 ming xo'jalik qo'shildi. Shunga muvofiq ravishda ularda band bo'lgan qishloq mehnatkashlarining soni 79229 kishidan 105377 kishiga ko'paydi. 4380 dan ortiq kishi mehnat shartnomasi asosida mavsumiy ishlarga jalb qilindi.

O'zbekiston ulkan qishloq xo'jalik resurslariga ega mamlakat. Uning asosiy qishloq xo'jalik ekini paxta agar butun Markaziy Osiyo mamlakatlari 2 million tonna paxta

tolasi yetishtirsa, birgina O‘zbekiston I million 400 ming tonna paxta tolasi yetishtiradi.

Respublika paxta tolasini yetkazish bo‘yicha jahonda to‘rtinchi o‘rinda, uni chetga chiqaruvchi va jahon bozorida uni sotish hajmi bo‘yicha ikkinchi o‘rinni egallaydi. Bu esa mamlakat xazinasiga valyuta kelib tushishining eng muhim manbayi bo‘lib qoldi. Respublika sabzavot, meva, uzum yetishtirish bo‘yicha ham salmoqli o‘ringa ega. Hozir O‘zbekistonda yiliga 5 million tonnaga yaqin meva-sabzavot yetishtirilmoqda. Bu respublika aholisi ehtiyojidan ancha ortiq. Respublikada har yili o‘rtacha 70 ming tonnaga yaqin pilla yetishtirilib, uning 21 ming tonnasi respublika korxonalarida qayta ishlanib, ipak tolasi olinadi, qolgan esa eksport qilinadi.

O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini isloh qilishning puxta o‘ylab olib borilishi MDH barcha mamlakatlaridan farqli o‘laroq, ishlab chiqarishning sezilarli darajada pasayib ketishiga yo‘l qo‘ymaslik imkonini berdi.

Shu bilan birga qishloqda islohotlarni amalga oshirishda ekinlar hosildorligi, mehnat unumdorligi o‘rishini ta‘minlashda, haqiqiy yer egasi va mahsulot sohibining shakllanishida hali bir qator muammolar va yechilmagan masalalar ko‘p edi. Shu bois 1995 yil 21 dekabrda Oliy Majlisning IV sessiyasida “Qishloqda islohotlar sust borayotgani va kutilgan natijalarni bermayotgani, mulk o‘z egasini topishi haqida ko‘p gapirilsada, amaliy hayotda esa bu masalalar o‘zining kerakli yechimini topmayotgani” qat‘iy ta‘kidlab o‘tildi.

O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining samaradorligini oshirishda urug‘chilikka e‘tibor berilishi lozimligi qayta-qayta uqtirildi. Shu bois ham mamlakat Oliy Majlisi 1996 yil 29 avgustida O‘zbekiston Respublikasining “Urug‘chilik to‘g‘risida”, “Seleksiya yutuqlari to‘g‘risida” gi qonunlarni qabul qildi. Ushbu qonunlar respublikada urug‘chilik masalalariga doir davlat siyosatini amalga oshirishning huquqiy asosini yaratdi.

Qishloqda iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish haqida gapirar ekanmiz, qishloqda aholi turmush sharoitini yaxshilashga Prezident va hukumat doimiy ravishda e‘tibor berayotganliklarini ham ta‘kidlamoq lozim.

1996 yilning 21 mayida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “2000 yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasi qishloq infrastrukturasi rivojlantirish Dasturi” to‘g‘risida qarori qabul qilindi. Ushbu qarorda qishloqning iqtisodiy va mehnat imkoniyatlaridan yanada to‘liq va samarali foydalanish uchun qulay sharoitlar yaratish, qishloq aholisining turmush sharoitlarini yaxshilash maqsadida Vazirlar Mahkamasi “O‘zistiqlashtirish” Davlat Qo‘mitasi, O‘zbekiston Moliya vazirligi, Sog‘liqni saqlash va Xalq ta‘limi vazirligiga 2000 yilgacha qishloq infrastrukturasi rivojlantirishga doir ishlarni amalga oshirishni topshirdi. Shuningdek, ushbu qarorda hukumat komissiyasi tuzilib, har 3 oyda bir marta ushbu qaror bajarilishini nazorat qilish ham ko‘zda tutildi.

Vazirlar Mahkamasining qishloqni rivojlantirishga doir mazkur qarori sohada keskin o‘zgarish yasashga asos bo‘ldi. Masalan, 1996 yil oktabr oyida bo‘lib o‘tgan yig‘ilishda “O‘zbekiston Xalq ta‘limi vazirligining Vazirlar Mahkamasining “2000 yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasida qishloq ijtimoiy

infrastrukturasini rivojlantirish dasturi to'g'risida" gi qarorini bajarishi yuzasidan hisoboti tinglandi.

Komissiya yig'ilishida ta'kidlanishicha, ko'pdan beri orziqib kutilgan, tom ma'nosi bilan o'zbek qishlog'ini madaniy-ma'rifiy yuksaltirishga, sog'lom yosh avlodni kamol toptirishga yo'naltirilgan ushbu qarordan so'ng Xalq ta'limi vaziriigida 23 mayda hukumatning bu muhim qarorini turmushga tatbiq qilishni ta'minlovchi ishchi guruh tuzildi.

Ishchi guruh birinchi navbatda mamlakat o'sha paytdagi "Istiqbolstat" Davlat Qo'mitasi mas'ul xodimlari bilan birgalikda qishloq joylarida 24,3 ming o'quvchiga mo'ljallangan avariya holatidagi maktablar uchun binolar qurilib foydalanishga topshirish 1996-yil reja-dasturini Qoraqalpog'iston Vazirlar Kengashi, viloyat hokimiyatlari bilan hamkorlikda ko'rib chiqib hukumatga taqdim etdi. Mazkur hujjat Vazirlar Mahkamasining 8-iyundagi Majlis bayonnomasi bilan tasdiqlangandan so'ng joylarga ijro uchun yuborildi. 1996 yilning 29 may kuni ishchi guruh qishloq maktablari qurilishida asosiy buyurtmachi hisoblangan Qishloq xo'jalik vazirligining mas'ul xodimlari ishtirokida yig'ilish o'tkazib qishloq maktabining kelajagi haqidagi Konsepsiyani yaratish masalasini kelishib oldi.

Hukumat Qarorini amalga oshirishdagi muhim tadbir shundan iborat bo'ldiki, 1996 yil 28 iyunda barcha viloyat xalq ta'limi boshqarmalarining boshliqlari ishtirokida bo'lib o'tgan hay'at yig'ilishida bu o'ta dolzarb hukumat tadbirlarini o'z vaqtida puxta bajarish sohasida ta'lim muassasalarining mahalliy hokimiyatlar, qurilish tashkilotlari bilan hamkorlikda amalga oshirilishi ko'zda tutilgan vazifalarni bajarishi muhokama etildi, ularni amalga oshirish bo'yicha zarur ko'rsatmalar berildi. Unda 1996 yilda qishloq hududlarida foydalanishga topshiriladigan maktab binolari va ularning moddiy negizini to'liq ta'minlash bo'yicha aniq muddatlar tasdiqlandi. Vazirlar Mahkamasi Qaroridan nafaqat qishloq maktablari uchun yangi bino qurish, balki ularni gazlashtirish, ichimlik suvi bilan ta'minlash, maktab binolarini kapital ta'mirlash, rekonstruksiya va qo'shimcha binolar qurish, zamonaviy texnika vositalari, jihozlar, mebellar bilan ta'minlash vazifalari ham o'rin oldi.

Ta'lim muassasalarini jihoz, mebellar bilan o'z vaqtida to'liq ta'minlash maqsadida Xalq ta'limi vazirligi bilan Toshkent shahar, Sirg'ali tumanidagi "Fayz" mebel ishlab chiqarish hissadorlik jamiyati o'rtasida 1996-2000 yillarga mo'ljallangan shartnoma tuzildi. Shartnomaga asosan hissadorlik jamiyatining ikkita sexida faqat ta'lim muassasalari, xususan, maktablar uchun mebel, jihozlar ishlab chiqarilishi haqida kelishilib, bu ish 1996 yilning birinchi choragidayoq boshlab yuborildi. Mazkur yilning birinchi yarmida qurilib foydalanishga topshirilgan maktablar uchun 30 million so'mlik mebel joylarga yetkazib berildi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tishdagi murakkabliklar hisobga olinib, ta'lim muassasalarida mavjud bo'lgan o'quv ko'rgazma qurollari va jihozlarni ta'mirlash borasida vazirlik tasarrufidagi tashkilotlarda amaliy chora-tadbirlar belgilandi. Jumladan, mamlakat "Ta'lim-ta'minot-jihoz" va Andijon viloyat "Ta'lim-ta'minot" korxonalarini qoshida Rossiya bilan lingafon, fizika, ximiya kabinetlari, elektr uskunalarini ampermetr, voltmetr, ossillograf, universal to'g'rilagichlarni ta'mirlovchi "Maktab-lingofon", Buxoro viloyati "Ta'lim-ta'minot" korxonasi qoshida esa, kodoskop, epidpaskop,

epiproyektor, grafoprojektor, teleskop va filmskoplarni ta'mirlovchi "Maktab-Jihoz-Buxoro" qo'shma korxonalari ochildi.

Xalq ta'limi vazirligi maktablarni zamonaviy texnika jihozlari bilan ta'minlash masalasiga jiddiy e'tibor qaratdi, xususan, joriy yilda qishloq hududlarida joylashgan maktablar uchun eng zamonaviy texnika vositalari — 160 komplekt sinf "IBM" kompyuterlari ajratish rejalashtirildi va bulardan 100 komplekti joylarga yetkazildi. Shuningdek, komissiya yig'ilishida yangi ta'lim muassasalarini qurib, ularni foydalanishga topshirish ishlari Respublika viloyatlarida juda sust ketayotganligi ham qayd qilindi. Qoraqalpog'iston Respublikasida va Andijon, Qashqadaryo, Navoiy, Toshkent, Farg'ona viloyatlarida bironta ham maktab binolari foydalanishga topshirilmadi. Shu munosabat bilan, komissiya Qishloq xo'jalik vazirligi, uning joylardagi viloyat agrosanoat birlashmalari, qator viloyat hokimiyatlari, xalq ta'limi boshqarmalari e'tiborini qishloq joylarida maktab qurilishiga, ularni tezroq foydalanishga topshirishga qaratdi.

Milliy istiqloq yillarida mamlakat hukumati tomonidan qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida mamlakat qishloq xo'jaligida agrar islohotlar amalga oshirildi. Qishloqda amalga oshirilgan agrar islohotlar natijasida mamlakatda ko'p ukladli xo'jaliklar shakllantirildi. 1990 yilda aholi iste'moli uchun zarur bo'lgan g'allaning 82 %, kartoshka, go'sht va go'sht mahsulotlarining 50 %, sut va sut mahsulotlarining 60 foizi chetdan keltirilar edi. 1991–2000 yillarda qishloqda amalga oshirilgan tub agrar islohotlar O'zbekiston qishloq hayotini yangi shakl va tizimga o'zgartirib yubordi. Mamlakatda suv tanqisligi hisobga olinib, 1998 yildan boshlab paxtachilikda Isroil texnologiyalari asosida tomchilatib sug'orish usuli, Andijonlik paxtakorlar tashabbusi bilan chigitni plyonka ostiga ekish texnologiyasi joriy etildi. Shuningdek, O'zbekiston kanop, tamaki yetishtirish sohasida ham dunyoda yetakchi o'rinlarda turadi. Chorvachilik sohasini rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995 yildagi "Chorvachilikda xususiylashtirishni davom ettirish va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida" qarori qabul qilindi. Natijada respublikada ishlab chiqarilayotgan go'sht va sutning 75 % ini xususiy sektor bera boshladi. O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tish sharoitida fermer xo'jaliklarining tashkil topishi agrar islohotlarning asosiy mazmunini tashkil etdi. 1992 yil O'zbekiston Respublikasi "Dehqon (fermer) xo'jaligi to'g'risida" qonunning qabul qilinishi uning dastlabki bosqichini belgilab berdi. 1998 yilda O'zbekiston Respublikasi "Fermer xo'jaliklari to'g'risida" gi qonunining qabul qilinishi mazkur sohaning to'laqonli rivojlanishi uchun huquqiy asos bo'ldi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan mamlakat rahbariyati oziq-ovqat muammosini o'z imkoniyatlarimiz hisobidan hal qilish, ayniqsa, don mustaqilligini ta'minlash masalasini kun tartibiga qat'iy vazifa qilib qo'ydi.

Mamlakatda paxta yakkahokimligiga barham berildi. Natijada oziq-ovqat xavfsizligi, g'alla mustaqilligi ta'minlandi. O'zbekiston qishloq xo'jaligida yerlarning suv ta'minoti va meliorativ holatini yaxshilash bo'yicha 2003–2009 yillarda 801,5 ming AQSh dollari qiymatidagi 21 ta loyiha amalga oshirildi. Amalga oshirilgan bunday

tadbirlar natijasida qishloq xo‘jaligi ekinlarining hosildorligi birmuncha oshdi, fermer xo‘jaliklarining daromadini ko‘paytirish imkoniyati kengaydi.

Qishloq xo‘jaligida amalga oshirilayotgan ishlarning ko‘lamini yanada kengaytirish maqsadida bu sohada zamonaviy sug‘orish tizimlari va energiyani tejaydigan texnologiyalardan foydalanishga, tuproq unumdorligini oshirishga qaratilgan davlat dasturlari ishlab chiqildi.

2008-yilda ijtimoiy soha obyektlarini quruq va foydalanishga topshirish masalalariga ustuvor ahamiyat berilishi natijasida 113 ming 200 o‘quvchiga mo‘ljallangan 169 ta kasb-hunar kolleji va 14 ming 700 o‘rinli 23 ta akademik litsey qurildi va rekonstruksiya qilindi. Shu bilan birga, 69 ta yangi maktab barpo etildi va 582 ta maktab kapital rekonstruksiya qilindi. Shular qatorida 184 ta bolalar sporti inshooti, 26 ta qishloq vrachlik punkti va 7 million 240 ming kvadrat metr turar joy binolari va boshqa obyektlar qurildi.

Vazirlar Mahkamasi qarorini bajarishda boshqa vazirliklar tomonidan ham muayyan ishlar qilindi. Xususan, qishloq aholisining salomatligini yaxshilash masalasiga ham e‘tibor kuchaydi. Faqat 1996 yilning 11 oyi mobaynida respublikada 62 qishloq vrachlik punkti ishga tushdi. Shu davr mobaynida 71 ming kvadrat metr savdo o‘rinlari, 27,9 ming kvadrat metr umumiy ovqatlanish shoxobchalari, 1992 maishiy xizmat obyekti qurib foydalanishga topshirildi.

Aholini gaz, ichimlik suvi bilan ta‘minlash borasida ham sezilarli ishlar qilindi. Qishloq aholisini tabiiy gaz va ichimlik suvi bilan ta‘minlash yosh O‘zbekiston davlati iqtisodiy siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘ldi.

Buni Xorazm viloyati misolida ham yaqqol ko‘rish mumkin. Viloyatda bu sohada mustaqillikning 5 yili davomida 80-yillarga qaraganda birmuncha o‘shish sezildi. Jumladan, 1992-1995 yillarda 824 kilometr tabiiy gaz quvurlari yotqizilib, 40 ming 700 xonadonga “zangori olov” o‘tkazildi. Vaholanki, 1990 yilgacha gazlashtirilgan xonadonlar 49 mingni tashkil etgan, ichimlik suvi bilan ta‘minlashning ahvoli ancha og‘ir edi. Binobarin, mavjud ichimlik suvi quvurlari 1990 yilgacha atigi 1000 kilometrni tashkil etgan.

Keyingi 5 yilda 127 kilometr katta diametrli suv haydagich, 902 kilometr ichimlik suvi tarmoqlari qurilib foydalanishga topshirildi.

Aholining tabiiy gaz bilan ta‘minlanishi 86,7 foizga, ichimlik suvi bilan ta‘minlanishi esa 54,8 foizga yetkazildi.

Orol mintaqasida aholini toza ichimlik suvi bilan ta‘minlash muhim ijtimoiy-iqtisodiy tadbir bo‘lib insonparvarlik xususiyatiga ega edi.

Bu g‘oyat muhim sohada Namangan viloyatida ham ibratli ishlar amalga oshirildi. 1990-yilgacha bo‘lgan davrda viloyat bo‘yicha jami 1480 kilometr gaz tarmoqlari tortilgan bo‘lsa, 1991-1995 yillar davomida 2025 kilometr gaz tarmoqlari foydalanishga topshirildi. Sobiq Ittifoq davrida hammasi bo‘lib 1423,9 kilometr suv uzatish tarmoqlari yotqizilgan bo‘lsa, 1991-1995 yillarda 1039 kilometr shunday tarmoqlar ishga tushirildi. 1990-yilgacha hammasi bo‘lib 95,8 ming xonadon gazlashtirilgan bo‘lsa, istiqloq yillarining o‘zidayoq 83,3 ming xonadonni gazlashtirishga erishildi. Birgina 1996-yilning o‘zida viloyatning eng chekka qishloqlari Chodak va Nanayga gaz yetkazib berildi. Qishloqda islohotlar amalga

oshirilishi jarayonida mehnatga yaroqli aholini mehnat bilan band qilish masalasiga ham katta e'tibor berildi.

Buning boisi shundaki, hozirda qishloqda qariyb 2 mln.ga yaqin ortiqcha ishchi kuchi mavjud. Shu bois Respublika Prezidenti qishloqda kichik korxonalar, maishiy xizmat obyektlari tashkil qilish, ortiqcha ishchi kuchini shu sohalarda band qilish vazifasini muttasil sur'atda ta'kidlab kelmoqda. Bu borada 1991-1995 yillarda mehnatga qobiliyatli yoshdagi aholini ish bilan ta'minlash hukumat Dasturi ishlab chiqildi. Unda ish bilan band bo'lganlar salmog'ini 59 foizdan 74 foizga oshirilishi mo'ljallangan edi, bu bajarildi. Shunday bo'lsa-da, rivojlanib borayotgan bozor iqtisodiyoti sharoitida bu masala hamon dolzarbligicha qolmoqda.

Shu bois Hukumat tomonidan ishlab chiqilgan Dasturda 1996-2000 yillar orasidagi davrda qishloqda qariyb 2 millionga yaqin yangi ish joyi yaratish, deyarli 950 ming kishini kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish mo'ljallandi.

1996-98 yillarda qishloq joylarda 631,0 mingta ish joyi barpo etildi.

1998 yilda yaratilgan bu ish o'rinlarining asosiy qismi iqtisodiyotning qishloq sohasiga (79,4 ming), savdo-sotiq va umumiy ovqatlanishga (54,1 ming), sanoatga (18,4 ming), shuningdek, transport va aloqa sohaslariga (10,0 mingta) to'g'ri keladi.

1998-yilda qishloq joylardagi yangi ish o'rinlarining deyarli yarmini shaxsiy faoliyat tarmog'i tashkil etadi (fermer xo'jaliklarida — 47,1 ming, dehqon xo'jaliklarida — 12,9 ming, shaxsiy-mehnat faoliyatlarida — 75,4 ming), 34,0 mingta o'rinini esa qishloq xo'jaligiga taalluqli bo'lmagan xususiy biznes sohasi tashkil etdi.

Natijada qishloq aholisining bandligi tizimi moddiy ishlab chiqarish, savdo-sotiq, umumiy ovqatlanish sohaslaridagi bandligi hisobiga oshdi.

Shuni ta'kidlash o'rinliki, Birinchi Prezident I.A.Karimov va respublika hukumati O'zbekistonda qishloqni har tomonlama rivojlanirishga, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida islohotlarni chuqurlashtirish, bu sohaning moddiy bazasi va moliyaviy ahvolini mustahkamlashga, agrar siyosatning ustuvor vazifalarini amalga oshirishga muntazam, doimiy e'tibor bermoqdalar.

Xullas, yuqoridagilarni umumlashtirib aytish mumkinki, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda bugun O'zbekiston erishgan yutuqlar ko'p jihatdan respublika hukumatining izchil, sobitqadam siyosati bilan bevosita bog'liqdir.

Avval boshdanoq islohotlarning har bir qadami puxta o'ylangan, avvalgi mafkura zo'ravonligi o'rnini qonun ustuvorligi egalladi. Xususiy iqtisodiyotga rivojlanish uchun davlat sektori bilan teng sharoitlar yaratildi. Ijtimoiy siyosat esa, aholi turmush darajasini asta-sekin yaxshilashga qaratildi.

O'zbekistonda milliy iqtisodning eng muhim va ustuvor tarmoqlaridan biri qishloq xo'jaligi bo'lib, uning taraqqiyoti boshqa sohalar rivoji uchun poydevor vazifasini o'tamoqda. Chunki valyuta tushumining 60 foizi, yalpi mahsulot muomalasining 70 foizi qishloq xo'jaligi sohasiga to'g'ri keladi.

Yana shuni aytish kerakki, hukumat tomonidan ko'rilgan amaliy choralar tufayli 2005-200 yillarda paxtachilik sohasida katta muvaffaqiyatlarga erishildi.

Bugungi salmoqli yutuq, keyingi yillarda mamlakatimizda qishloq xo'jaligi sohasini rivojlantirish, dehqon mehnatini qadrlash va rag'batlantirish, yerga, mulkka nisbatan chinakam egalik va manfaatdorlik hissiyotini qaror toptirish va mustahkamlash

maqsadida izchil amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar, avvalambor fermerlik harakatining ustuvorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etganining tasdig'i va natijasidir.

2005-2006 yillardagi mavsumlarda tayyorlangan paxta hosilining 85 foizi yerning haqiqiy sohiblariga aylanib borayotgan fermer xo'jaliklari tomonidan yetishtirilganining o'zi fermerlik harakatining qanday katta salohiyat va istiqbolga ega ekanini yana bir bor isbotlab berdi.

2007-yilda mamlakatimiz miqyosida fermer xo'jaliklari soni 126 mingta, ular tasarruftagi yer maydorni 3 mln 800 ming gektardan iborat. O'rtacha olganda har bir fermer xo'jaligiga o'rtacha 30 gektar yer to'g'ri kelmoqda. Ayni paytda qishloq xo'jaligi sohasiga 1 mln. dan ortiq odam ishga jalb qilingan.

Bunday ijobiy maqsadlarga erishish istiqbolli, ertapishar va serhosil navlar yaratish, ularni iqlim va tuproq unumdorligiga mos ravishda joylashtirish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish, qishloq xo'jaligining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, jumladan, dehqon va fermerlarni kredit resurslari, yangi texnikalar, mineral o'g'it va boshqa zarur vositalar bilan ta'minlash, turli zararkunanda hasharotlarga qarshi biologik usullarni qo'llash kabi ishlarni to'g'ri tashkil etilganligi va o'z vaqtida amalga oshirilgani evaziga bo'ldi.

Shular qatorida paxta hosilini qayta ishlash, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, eksport talablariga javob beradigan shartlarni qo'yish, shu tariqa dehqonlarimizning daromadini ko'paytirish asosiy mezonga aylangani tufayli dunyoda o'zbek paxtasiga bo'lgan qiziqish tobora kuchayib bormoqda.

Mamlakatimizda paxtachilik sohasini rivojlantirish strategiyasiga muvofiq keyingi yillarda ikki yuzga yaqin to'qimachilik korxonasi zamonaviy asosda modernizatsiya qilindi va yangidan barpo etildi. Ana shunday o'zgarishlar natijasida yurtimizda yetishtirilayotgan paxta hosilining 27 foizi hozirgi paytda O'zbekiston korxonalarida qayta ishlanib, tayyor mahsulot sifatida chiqarilayotgan bo'lsa, yaqin kelajakda bu raqamni 55 foizga yetkazish maqsadida yengil sanoat tarmog'ida aniq dastur bo'yicha katta ishlar olib borilmoqda.

Hech shubhasiz, iqtisodiyotimizning baquvvat bo'lib borayotgani qishloq ahlining turmush farovonligini yuksaltirish, barcha viloyatlar, tuman va qishloqlarimizda yangi-yangi korxonalar, ko'rkam uy-joylar, ravon yo'llar, yuzlab maktab, litsey va kollejlarni, zamonaviy tibbiyot muassasalari barpo etilishi peshona teri bilan qilgan ana shunday mashaqqatli mehnatning mevasi va amaliy namoyonidir.

Buni uzoqqa bormasdan, hozirgi kunda aholini ichimlik suvi bilan ta'minlash darajasi 84 foizga, tabiiy gaz bilan ta'minlash darajasi esa 81,5 foizga yetgani, faqatgina joriy yilning to'qqiz oyi mobaynida respublikamiz bo'yicha 1350 tadan ortiq umumta'lim maktabi butunlay yangicha qiyofa kasb etgani, jumladan 65 ta yangi maktab bunyod etilgani misolida ham yaqqol ko'rish mumkin.

Hech shubhasiz, ishlab chiqarish tarmoqlari iqtisodiyotimizning hal qiluvchi sohasi bo'lmish qishloq xo'jaligida ish unumi va samarasini oshirish asosida birinchi navbatda qishloq hayotini yangi bosqichga ko'tarish, shu zaminda yashayotgan odamlarning og'irini yengil qilish vazifalari bundan buyon ham davlatimiz, hukumatimizning doimiy e'tibor markazida bo'lmoqda.

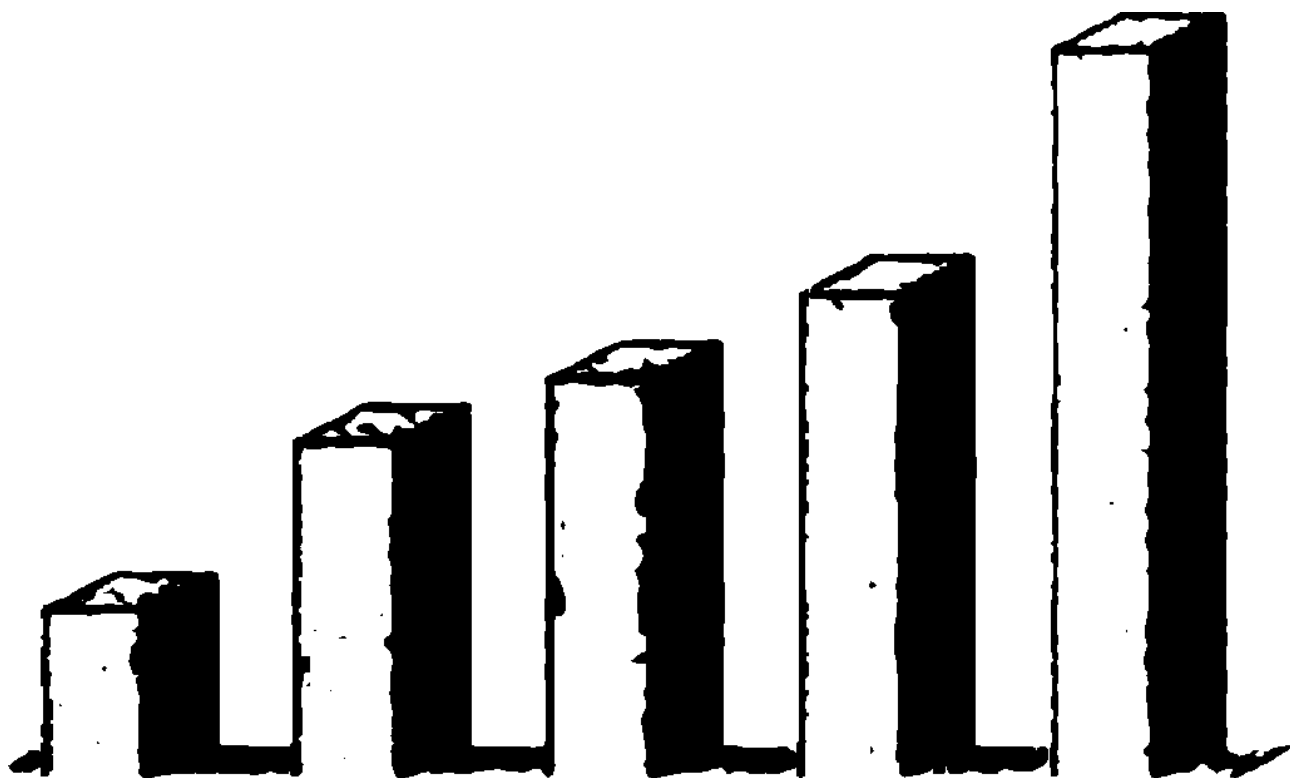
Odamlarda mulkka bo'lgan munosabatni o'zgartirish, dehqonlarimizda yerga egalik hissini shakllantirishga qaratilgan iqtisodiy islohotlarning izchil amalga oshirilishi natijasida qishloq xo'jaligi sohasida chuqur o'zgarishlar ro'y bermoqda. Qishloq mehnatkashlarining dunyoqarashi o'zgarmoqda, ularda tasabbuskorlik, tadbirkorlik, yer hamda suv resurslariga mas'uliyat va tejamkorlik bilan munosabatda bo'lish kabi fazilatlar yanada yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Hech shubhasiz, bugungi kunda qishloq xo'jaligi samaradorligini tubdan oshirish, so'nggi yillarda paxtachilik, g'allachilik va meva-sabzavotchilikda mo'l hosil yetishtirish, ishlab chiqarish hajmlarining o'sishida chuqur o'ylangan va izchillik bilan amalga oshirilayotgan islohotlar asosiy omil bo'layotganini barchamiz yaxshi anglaymiz.

Shuni mamnuniyat bilan qayd etish joizki, fermer xo'jaliklari amalda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishning asosiy shakliga, uni barqaror rivojlantirishni ta'minlashda yetakchi harakatlantiruvchi kuchga aylandi.

Hozirgi paytda respublikamizda 190 mingga yaqin fermer xo'jaligi faoliyat ko'rsatmoqda va ularda salkam 1,4 million kishi mehnat qilmoqda.

Fermer xo'jaliklarining soni (hirlik)

Agar 2000-yilda yetishtirilgan paxta hosilining 21 foizi fermer xo'jaliklari hissasiga to'g'ri kelgan bo'lsa, 2006-yilda bu ko'rsatkich 86 foizdan oshib ketdi, boshqoli don ekinlar yetishtirish bo'yicha esa 2000-yilda 15 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2006-yil 75 foizdan iborat bo'ldi. Birgina 2006-yilning o'zida 666 ta shirkat xo'jaligini qayta

tashkil etish hisobidan 74 mingta fermer xo‘jaligi tuzildi, ularning yarmidan ko‘pi meva-sabzavotchilikka ixtisoslashganini ta’kidlash lozim.

Qishloq joylarda bozor iqtisodiyoti tamoyillariga asoslangan mehnat kooperatsiyasining yangi shakllari, yangicha xo‘jalik munosabatlari tizimi qaror topmoqda.

Jumladan, fermer xo‘jaliklari tomonidan meva-sabzavot mahsulotlari va uzum yetishtirishga hamda ularni qayta ishlashga ixtisoslashgan qariyb 200 ta agrofirma tashkil etildi. Qishloq xo‘jaligi sohasida ishlab chiqarishga xizmat ko‘rsatish, transport xizmati, mahsulotlarni qadoqlash, joylash va eksport qilish hamda shu kabi boshqa xizmatlar ko‘rsatish bo‘yicha ishlab chiqarish va bozor infratuzilmasi shakllanmoqda.

2008-yilga kelib fermer xo‘jaliklari qishloq xo‘jalik mahsulotlari ishlab chiqarishni tashkil etishning eng samarali shakli ekanini hayotning o‘zi tasdiqlab bermoqda. Yurtimizda fermer xo‘jaliklarini moddiy-texnik ta‘minlash va moliyalash bo‘yicha bozor iqtisodiyoti tamoyillariga to‘la javob beradigan ishonchli tizim va mexanizmlar shakllantirildi va muvaffaqiyatli faoliyat ko‘rsatmoqda. Har yili fermer xo‘jaliklarini qo‘llab-quvvatlash uchun katta miqdorda moddiy resurs va mablag‘lar ajratilmoqda. Faqat o‘tgan 2008-yilning o‘zida qishloq xo‘jalik mahsulotlarining eng muhim turlarini yetishtirish uchun 1 trillion so‘m, jumladan, paxta tayyorlashga — 800 milliard so‘m, g‘alla yetishtirishga 200 milliard so‘m mablag‘ avans tariqasida berildi. 2009-yilda ushbu maqsadlar uchun 1 trillion 200 milliard so‘m yo‘naltiriladi. Qishloq xo‘jalik texnikasini lizing asosida sotib olish bo‘yicha maxsus tashkil etilgan Fond hisobidan ushbu maqsadlar uchun o‘tgan yili 43 milliard so‘mdan ziyod mablag‘ ajratilgan bo‘lsa, joriy yilda 58 milliard so‘mdan ortiq mablag‘ yo‘naltirish rejalashtirilmoqda.

Davlatimiz tomonidan ko‘rsatilayotgan ana shunday e‘tibor va amaliy yordam tufayli 2008-yilda fermer xo‘jaliklarining paxta yetishtirishdagi ulushi 99,1 foizni, g‘alla tayyorlashda esa 79,2 foizni tashkil qildi.

2008–2012 yillarda mamlakatimizda sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash Davlat dasturi doirasida umumiy uzunligi 10 ming 500 kilometrdan ziyod xo‘jaliklararo va xo‘jalik ichidagi kollektor-drenaj tarmoqlarida jami 60 milliard so‘mga yaqin ta‘mirlash-tiklash ishlari amalga oshirildi. 2008 yildan boshlab mamlakatimizda qariyb 1 million 500 ming gektar sug‘oriladigan yerning meliorativ holati yaxshilandi, yerosti suvlari yuqori bo‘lgan maydonlar 415 ming gektarga yoki salkam

10 foizga qisqardi, kuchli va o‘rtacha sho‘rlangan maydonlar 113 ming gektarga kamaydi.

Qishloq xo‘jaligida ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan yangilash mazkur soha tarmoqlarining samaradorligini oshirishga yordam bermoqda. 2010 yili respublika rahbarining tashabbusi bilan Ukraina va Polsha davlatlaridan olib kelingan, intensiv texnologiyalar asosida parvarishlanadigan pakana va yarim pakana olma, nok, olxo‘ri, gilos, shaftoli ko‘chatlari, asosan Toshkent va Samarqand viloyatlarining fermer xo‘jaliklari maydonlariga ekildi. Bunday bog‘larni yildan yilga kengaytirish, ularni dehqon fermer xo‘jaliklarida

barpo etish maqsadida chora-tadbirlar dasturi ishlab chiqildi.2017 yil holatiga ko'ra Respublikamiz hududida jami 5,5 ming gektardan ortiq maydonda mana shunday intensiv bog'lar barpo qilingan.Hozirda yetishtirilayotgan mevalar, nafaqat qo'shni mamlakatlarga, balki Yevropa mamlakatlariga ham eksport qilinmoqda.

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi va uni O'zbekistonda bartaraf etish tamoyillari

Ma'lumki, bugun butun dunyo va insoniyat katta moliyaviy-iqtisodiy inqiroz sharoitida yashamoqda.Eng rivojlangan, qudratli davlatlar ham ana shu inqirozning girdobiga tushib qolmoqda.Mavjud, jiddiy muammo insoniyat taraqqiyoti va uning istiqbolini, zamonaviy sivilizatsiya, fan-texnika taraqqiyoti, qolaversa, insonning yashash tarzi bilan bog'liq bo'lgan yaxlit umumplanetar ijtimoiy-ma'naviy vaziyatni yuzaga keltirmoqda.O'zbekiston ham jahon hamjamiyatining teng huquqli, ayni paytda faol, o'z so'zi va hukmiga ega bo'lgan davlat sifatida ana shu umumdunyoviy muammodan chetda tura olmaydi.Bu tabiiy hol.Biroq hamma gap muammoga kim qanday yondashayotganiga, uning yechimini qanday shaklda izlayotganiga, o'zining ichki imkoniyatlari, tabiiy va ma'naviy resurslardan qay darajada foydalanayotganiga bog'liq.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning "O'zbek modeli" maqomiga ega bo'lgan mashhur besh tamoyil istiqbolning o'tgan davrida o'zining iqtisodiy, siyosiy, ilmiy va amaliy jihatdan asosli ekaniligini ko'rsatdi.Jahon hamjamiyati bugun O'zbekiston taraqqiyotining o'z uslubiga va uzoqni ko'zlagan tamoyillariga ega ekanligini tan olmoqda.Biroq, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi o'z imkoniyatlarimizni, mavjud omillarimizni va resurslarimizni yana bir bor jiddiy ravishda ko'rib chiqib, aniq istiqbolni belgilashni taqozo etmoqda.Birinchi Prezident I.A.Karimovning "**Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yollari va choralari**" deb nomlangan konseptual ahamiyatga ega bo'lgan kitobi ayni ana shu muammoning yechimiga bag'ishlangan.Kitobda ko'tarilgan masala va umumdunyoviy muammoning ilmiy, nazariy hamda amaliy tahlili natijasida O'zbekistonda 2009-2012 yillarda jahon iqtisodiy inqirozi oqibatlarini bartaraf etish, mamlakatimiz barqaror rivojlanishini ta'minlash va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda aniq maqsadlarni ko'zlagan rejalarni amalga oshirishga doir dastur ishlab chiqildi.Ushbu dasturda quyidagi yo'nalishlarda aniq, qat'iy va yuksak mas'uliyat bilan faoliyat yuritish belgilangan:

— mamlakatimizda qabul qilingan 2009-2012 yillarda jahon iqtisodiy inqirozi oqibatlarining oldini olish va bartaraf qilish bo'yicha inqirozga qarshi dasturni amalga oshirish, shu asosda iqtisodiy o'sishning uzoq muddatli barqaror sur'atlarini va iqtisodiyotning muvozanatli rivojlanishini ta'minlash;

— tarkibiy o'zgartirishlarni davom ettirish va iqtisodiyotni diversifikatsiyalash, buni birinchi navbatda xalqaro sifat standartlariga javob beradigan, ichki va tashqi bozorlarda talab yuqori bolgan raqobatbardoshli mahsulotlar ishlab chiqarishga

yoʻnaltirilgan iqtisodiyotning eng muhim tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlash yoʻli bilan amalga oshirish;

— qishloq turmush darajasi sifatini va qiyofasini tubdan yangilashga, qishloq joylarda ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini jadal rivojlantirishga, mulkdorning, tadbirkorlik va kichik biznesning maqomi, oʻrni va ahamiyatini tubdan qayta koʻrib chiqishga, fermer xoʻjaligini rivojlantirishni har tomonlama qoʻllab-quvvatlashga yoʻnaltirilgan uzoq muddatli, oʻzaro chuqur bogʻlangan chora-tadbirlar keng kompleksini amalga oshirish;

— aholi bandligini taʼminlash, uning turmush darajasini oshirishning eng muhim omili sifatida xizmatlar koʻrsatish sohasi va kichik biznesni jadal rivojlantirish;

— mamlakatni modernizatsiya qilish va aholi bandligini oshirishning eng muhim omili sifatida ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani yanada rivojlantirish;

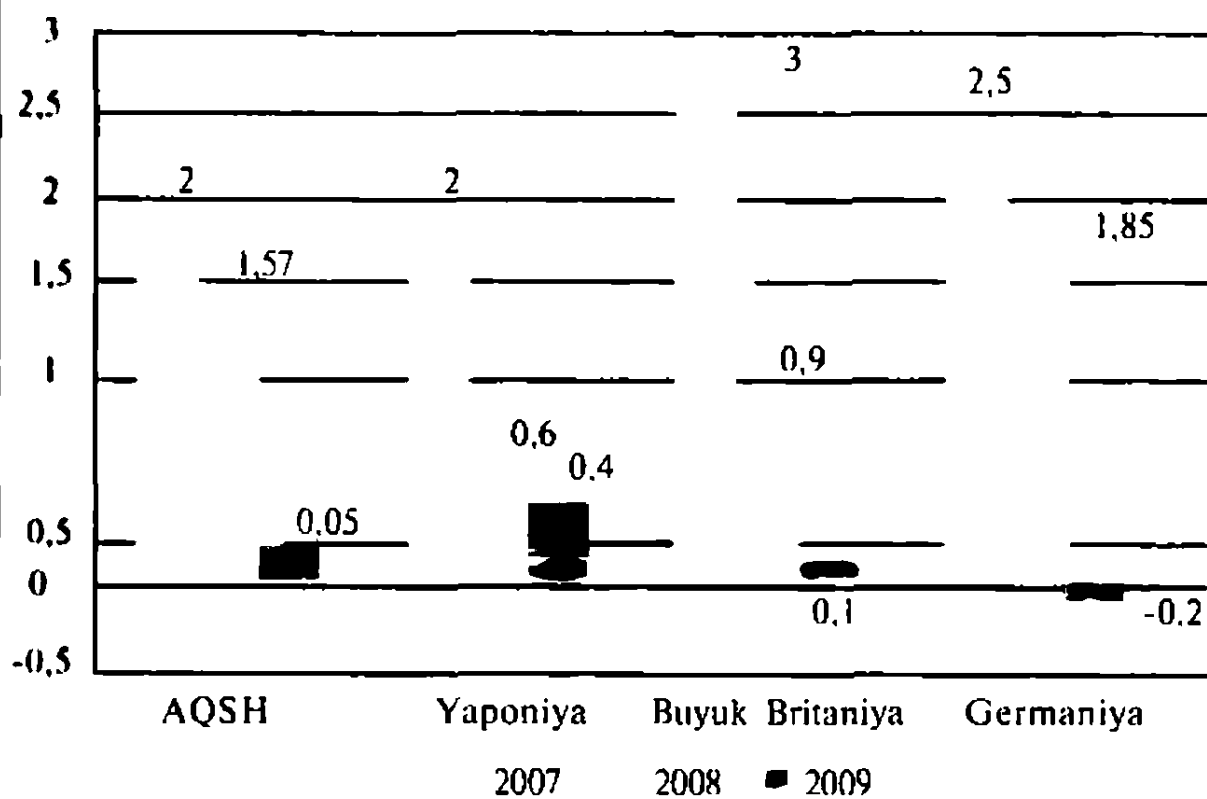
— banklar ishini yanada takomillashtirish, aholi va xoʻjalik yurituvchi subyektlarning boʻsh mablagʻlarini tijorat banklarida depozitlarga jalb qilishni ragʻbatlantirish.

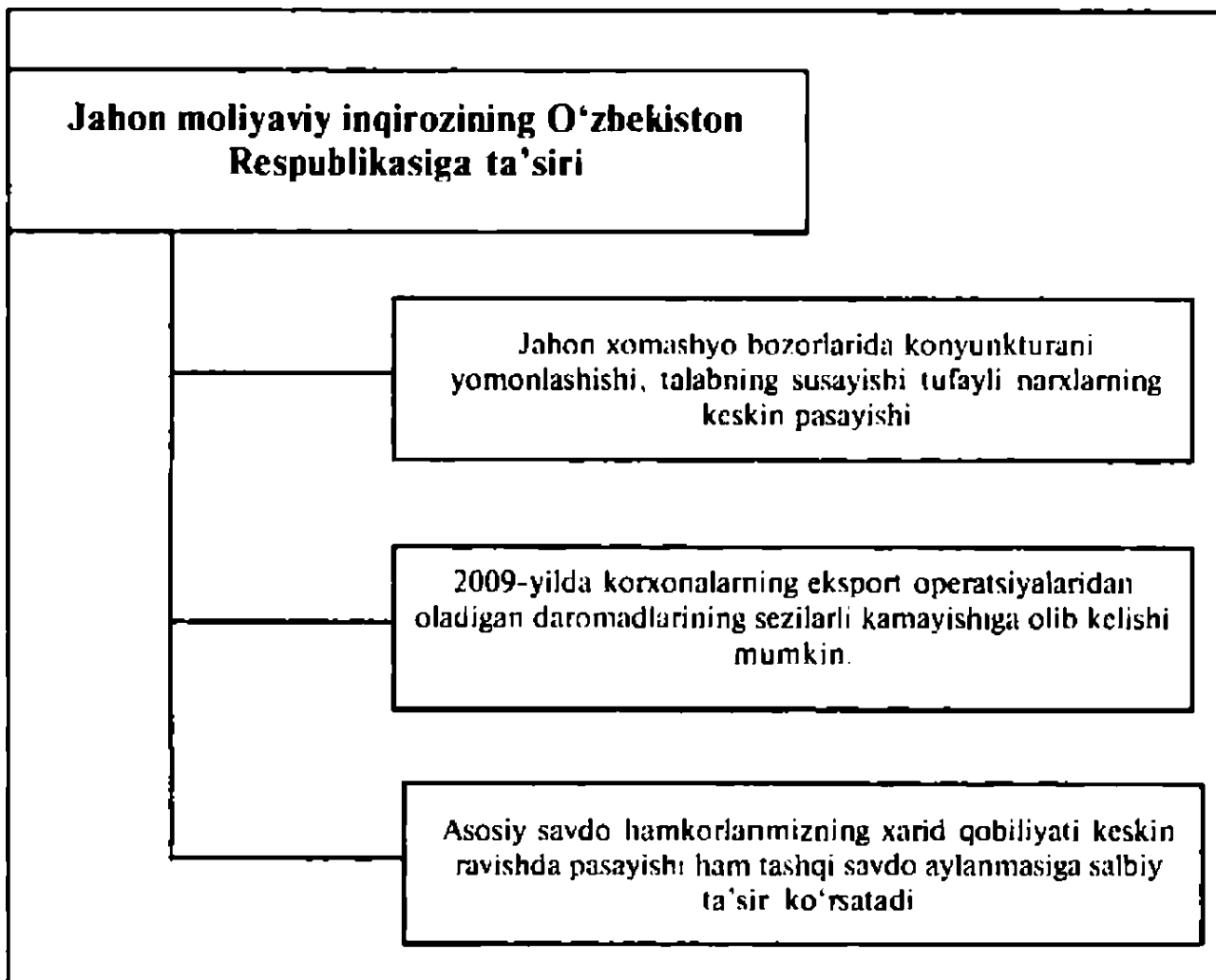
“Tobora chuqurlashib borayotgan jahon moliyaviy inqirozi mamlakatimizga taʼsir koʻrsatmaydi, bizni chetlab oʻtadi, degan xulosa chiqarmaslik kerak. Masalani bunday tushunish oʻta soddalik, aytish mumkinki, kechirib boʻlmas xato boʻlur edi”, - Mustaqil Oʻzbekiston Respublikasining Birinchi Prezident I.A.Karimov.

Jahon moliyaviy inqirozining oqibatlarini oldini olish va yumshatishga asos boʻlgan omillar:

- Oʻzbekistonda qabul qilingan oʻziga xos islohot va modernizatsiya modeli. “shok terapiyasi” deb atalgan usullarni bizga chetdan turib joriy etishga qaratilgan urinishlardan, bozor iqtisodiyoti oʻzini oʻzi tartibga solidi, degan oʻta joʻn va aldamchi tasavvurlardan voz kechdik;
- maʼmuriy buyruqbozlik tizimidan boshqaruvning bozor tizimiga oʻtish jarayonida tadrijiy yondashuvni, islohotlarni izchil va bosqichma-bosqich amalga oshirish yoʻlini tanladik;
- davlat bosh islohotchi sifatida masʼuliyatni oʻz zimmasiga olishi zarurligini biz oʻzimizga aniq belgilab oldik;
- Oʻzbekistonda moliyaviy-iqtisodiy, budget, bank-kredit tizimi, shuningdek, iqtisodiyotning real sektori korxonalarini va tarmoqlarining barqaror hamda uzluksiz ishlashini taʼminlash uchun yetarli darajada mustahkam zaxiralar yaratilgan va zarur reserslar bazasi mavjud.

Rivojlangan mamlakatlarda 2007-2008-yillarda YIMning o'sish sur'atlari va 2009-yil istiqbol ko'rsatkichlari

INQIROZGA QARSHI CHORALAR DASTURI MAMLAKATNI IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHNING ENG USTUVOR YO‘NALISHI

Dasturda belgilangan asosiy chora-tadbirlar yo‘nalishlari

1. Eksportga mahsulot chiqaruvchi korxonalarining barqaror ishlashini ta’minlash va qo‘llab-quvvatlash.
2. Mahalliy ishlab chiqaruvchilar mahsulotlariga bo‘lgan ichki talabni rag‘batlanirish.
3. Iqtisodiyotning real sektori sohasidagi investitsion faollikning resurs bazasini kengaytirish va o‘rishini ta’minlash.
4. Elektr-energetikasi sohasini modernizatsiyalash, energiya sig‘imini qisqartirish hamda energiya tejamkorlik tizimini joriy etish.
5. Kichik biznesning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, aholi bandligi va yangi ish o‘rinlarini tashkil etishga ko‘maklashishni kuchaytirish.

INQIROZGA QARSHI CHORALAR II ASTIJRI MAMI AKATNI IJTIMOIIY-IQTISODIIY RIVOJLANTIRISHNING ENG USTUVOR YO‘NALISHI

...mamlakatimizda jahon moliyaviy inqirozining salbiy oqibatlarini bartaraf etish bo‘yicha 2009-2012 yillarga mo‘ljallab qubul qilingan inqirozga qarshi choralar datsturi O‘zbekistonni 2009-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishi bo‘lib qoladi.

Mustaqil O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezident I.A.Karimov.

BOSHLANG‘ ICH TARKIBIIY O‘ZGARISHLARNI VA IQTISODIIYOTNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH JARAYONLARINI DAVOM ETTIRISH

Jahon iqlisodiy inqirozi ishlab chiqarishni muntazam yangilab, modernizatsiya qilib borish zaruratini kun tartibiga yanada o‘tkir qilib qo‘ymoqda va buning uchun bor kuch-imkoniyatimiz va resurslarimizni safarbar etishni talab qilmoqda.

Mustaqil O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezident I.A.Karimov.

Kichik biznesning ixcham va harakatchanligi, bozor konyunkturasi o‘zgarishlari va isle‘molchilar ehtiyojlariga nisbatan tez moslasha olishi uni jahon iqlisodiy Inqirozi davrida yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholi daromadini oshirish borasida eng qulay va maqbul vosilaga aylantiradi.

Mustaqil O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezident I.A.Karimov.

Soliq tizimi.1991 yil avgustda O‘zbekistonda eng zamonaviy shaklda, yangi tipdagi soliq tizimi yuzaga keldi.O‘zbekiston soliq organlari 1991 yilda qabul qilingan “Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliqlar to‘g‘risida”gi qonun, 2008 yilda yangi tahrirda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining “Soliq kodeksi” asosida ish yuritmoqda.

Tibbiyot, ta‘lim va sport obyektlarini saqlash xarajatlari korxonalarining soliqqa tortiladigan bazasidan chiqarilib, savdoda ilgari to‘lab kelingan uchta to‘lov o‘rniga esa yagona soliq to‘lovi joriy etildi.Rivojlangan davlatlar tajribasi asosida fuqarolarning yillik daromadlarini Deklaratsiya qilish tartibi joriy qilindi.

2008 yildan keyingi davrda ham mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasi ham barqaror rivojlandi.Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning soliq yukini yanada kamaytirish, mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to‘lovining 10 foizdan 8 foizga, 2009 yilda 7 foizga, keyinchalik ushbu ko‘rsatkichning 5 foizga tushirilishi, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i stavkalarining kamaytirilishi va ayni paytda uni hisoblash tartiblarining takomillashtirilishi tadbirkorlik, kichik va xususiy biznesni izchil rivojlantirish uchun rag‘batlantiruvchi omillar yaratdi.2017–2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida soliq solish tizimini izchillik bilan soddalashtirish, soliq solinadigan bazani kengaytirish orqali soliq yukini pasaytirish kabi vazifalar belgilangan.Ushbu vazifalar ijrosi

yuzasidan, shuningdek, soliq ma'muriyatchiligining zamonaviy uslublarini joriy etish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar yig'iluvchanligini oshirish maqsadida 2017 yil 18 iyulda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi farmoni qabul qilindi. 2018 yil 1 yanvaridan boshlab soliq organlari va halol soliq to'lovchilar o'rtasida ularga joriy soliq solish masalalarini hal etishda har tomonlama ko'maklashgan holda kengaytirilgan axborot almashinuvini ta'minlaydigan soliq nazoratining zamonaviy shakli – soliq monitoringini joriy etish belgilandi.

ADABIYOTLAR:

- 1.Mirziyoyev Sh.M.Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz.T.1. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 2.Mirziyoyev Sh.M.Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O'zbekiston.2017.
- 3.Mirziyoyev Sh.M.Qonun ustuvorligi va inson ma'nfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 4.Mirziyoyev Sh.M.Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 5.Karimov I.A.Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat. T. 14. - Toshkent: O'zbekiston, 2006.
- 6.Karimov I.A.Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch.-Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 7.Karimov I.A.O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida.– Toshkent: O'zbekiston, 2011.
- 8.Karimov I.A.Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir.- Toshkent: O'zbekiston.2015.
- 9.Mustaqil O'zbekistan tarixining dastlabki sahifalari.- Toshkent, 2000.
- 10.Erkayev A.O'zbekiston yo'li.- Toshkent: Ma'naviyat, 2011.
- 11.Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug'at // M.Abdullayev va boshqalar: to'ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: Sharq, 2006.
- 12.Mustaqil O'zbekiston tarixi.Mas'ul muharrir A.Sabirov. - Toshkent: Akademiya, 2013.
- 13.Azizxo'jayev A.A.Mustaqillik: kurashlar, iztiroblar, quvonchlar. - Toshkent: 2001.
- 14.Azizxo'jayev A.A.Chin o'zbek ishi.- Toshkent, 2003.
- 15.Axmedov E.O'zbekiston shaharlari mustaqillik yillarida. - Toshkent: Abu Ali ibn Sino nashriyoti, 2002.
- 16.Islomov Z.M.O'zbekiston modernizatsiyalash va demokratik taraqqiyot sari. -

7.Mavzu. O‘zbekiston Respublikasidagi ijtimoiy o‘zgarishlar.

Reja:

- 1.Kuchli ijtimoiy siyosat konsepsiyasining shakllanishi, bosqichlari va rivojlantirilishi.Manzilli ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi.
- 2.Ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo‘naltirilgan aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirib borish, sog‘liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, aholini uy joylar bilan ta‘minlash, yo‘l-transport muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmalarni rivojlantirish, ta‘lim, madaniyat, ilm-fan, adabiyot, san‘at va sport sohalarini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish.
- 3.Nodavlat notijorat tashkilotlarining ijtimoiy himoya va manzilli ijtimoiy yordamni amalga oshirishdagi ishtiroki.
- 4.O‘zbekiston Respublikasi “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida” gi Qonunning mazmun-mohiyati, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish.

Tayanch tushunchalar

Kuchli ijtimoiy siyosat, konsepsiya, ijtimoiy himoya, aholi bandligi va real daromad, sog‘liqni saqlash tizimi, xotin qizlar ijtimoiy-siyosiy faolligi, aholini uy joylar bilan ta‘minlash, yo‘l-transport muhandislik-kommunikatsiya, ta‘lim, madaniyat, ilm-fan, adabiyot, san‘at, sport, yoshlarga oid davlat siyosati, nodavlat notijorat tashkilotlari, manzilli ijtimoiy yordam, korrupsiya, “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida” gi qonun, huquqiy ong, huquqiy madaniyat.

Aholini kuchli ijtimoiy himoyalash — davlat siyosatining hosh yo‘nalishi. O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan so‘ng, jamiyatda bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida aholini ijtimoiy himoyasini ta‘minlash davlat siyosatining bosh yo‘nalishi bo‘lib qoldi.Binobarin, mamlakatda o‘tkazilayotgan barcha islohotlarning asl maqsadi insonga munosib turmush sharoitlarini vujudga keltirishdir.

Birinchi Prezident Islom Karimov tomonidan ishlab chiqilgan, jahon tan olgan besh tamoyilning muhim qismi aholini kuchli ijtimoiy himoyalash ekanligi ham shu bilan bog‘liqdir.

O‘zbekiston hukumati ana shu besh tamoyil asosida o‘tish davrida aholini ijtimoiy himoyalash yuzasidan zarur choralar ko‘rdi.Bu choralar odamlarning turmush darajasini keskin pasayib ketishining oldini olishda muhim rol o‘ynadi hamda respublikada osoyishtalik va barqarorlikni saqlash omili bo‘ldi.

Masalan, mustaqillikning dastlabki murakkab, iqtisodiy tanglik yillarida odamlarning turmush darajasini muvofiqlashtirish maqsadida davlat yo‘li bilan boshqarishning ko‘pdan-ko‘p usullari va uslublaridan foydalanildi.Jumladan, miqdori doimo

o'zgartirib turilgan ish haqi, pensiyalar, stipendiyalar, turli nafaqalar, kompensatsiya to'lovlari tarzidagi bevosita pul to'lovlari, imtiyozlar va turli dotatsiyalar tarzidagi to'lovlarni joriy qilish usuli keng qo'llanildi.

Eng kam ish haqi va pensiyalardan soliq olinmaydigan bo'ldi. Korxonalarining o'z xodimlariga ijtimoiy yordam ko'rsatish sohasidagi xarajatlardan bir qismi budjet mablag'lari hisobidan qoplanib turildi. Keng iste'mol mollari va xizmatlarning ko'pgina qismi bo'yicha narxlardagi tafovutlarning o'rni qoplandi. Shu bilan birga qo'shimcha ijtimoiy imtiyozlar ham joriy qilindi. Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilari va yolg'iz pensionerlar uchun bepul nonushtalar, 2 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun bepul ovqat, maktab o'quvchilari va talabalar uchun ovqatning arzonlashtirilishi kabi imtiyozlar berildi. Shuningdek, ko'pgina toifadagi fuqarolarga turar joyi shaxsiy mulk qilib bepul berildi, ba'zi turdagi kommunal xizmatlar haqini to'lashda yengilliklar joriy etildi va hokazo.

Aholining ijtimoiy himoyalaniishiga muntazam e'tibor berar ekan, respublika hukumati islohotlarning birinchi bosqichidagi tajriba asosida inson va oila hayotining barcha sohalarini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlarning butun bir tizimini shakllantirishga erishdi. Aytish mumkinki, Mustaqillik yillarida narxlar erkinlashtirilishi va pulning qadrsizlanish darajasi keskin ortib borishi munosabati bilan daromadlarning eng kam va o'rtacha darajasini muntazam oshirish ijtimoiy himoyalash chora-tadbirlari tizimidagi eng ustun yo'nalishlardan biri bo'lib keldi va hozirgi kunda ham shunday bo'lib qolmoqda. Bu yo'nalish aholining barcha tabaqalarini istisnosiz qamrab oldi va islohotlarning dastlabki davrida keng miqyosda qo'llanildi. Boshqa mamlakatlardan farqli o'laroq, O'zbekistonda daromadlar nisbatini o'zgartirish ish haqi, pensiyalar, stipendiyalarning, jamg'arma banklaridagi aholi omonatlari stavkalarining eng oz miqdorlarini bir vaqtning o'zida markazlashtirilgan tarzda qayta ko'rib chiqish yo'li bilan amalga oshirildi. 1995-yilda Respublika davlat budjetining 29,3 foizi ijtimoiy-madaniy tadbirlarga, 21,8 foizi esa ijtimoiy himoyaga ajratildi.

1992-1998-yillar mobaynida ish haqi va pensiyalarning eng kam miqdori bir necha bor oshirildi. Masalan: eng kam ish haqi 1995-yilda 1994-yilga nisbatan 2,5 marta ortdi, 1996-yilning 1-yarmida esa 1995-yil I-yarmiga nisbatan 2,7 marta ko'paydi. Nafaqaxo'rlarning ijtimoiy ahvolini e'tiborga olib, eng kam pensiyaning mutlaq miqdori ish haqining eng kam miqdoridan oshiqroq bo'lishi muttasil ta'minlanib kelindi. Bu yo'l ijtimoiy adolat tamoyillariga to'la mos kelar edi. Masalan, 1998-yil I-iyuldan ish haqining eng oz miqdori 1100 so'm bo'lgani holda, qarilik pensiyasining eng kam miqdori 2100 so'mni tashkil etadi, nogironlik pensiyasi esa bundan ham ortiqdir.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, istiqlol yillarida eng kam ish haqi va boshqa tolovlar odatda, oldindan ko'paytirib kelindi, narx-navo o'zgarishi bilan bog'lab olib borildi, bu esa aholining to'lov qobiliyati saqlanib qolishini taminladi va turmush darajasining keskin pasayib ketishiga yo'l qo'ymadi.

Iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha ishchi va xizmatchilarning oylik o'rtacha ish haqi birgina 1996-yil dekabriga kelib, 1995-yil dekabriga nisbatan 2,6 barobarga o'sdi. Daromadlar miqdorini o'zgartirish orqali aholini ijtimoiy himoyalash chora-

tadbirlari tizimida 1993-yilda joriy etilgan yangi Yagona tarif setkasi ham aholi ijtimoiy himoyasida katta ahamiyatga ega bo'ldi. Bu chora barcha toifadagi xodimlarning ish haqi miqdorlarini tarif koeffitsiyentlari orqali eng kam ish haqi vositasi bilan bevosita o'zaro bog'lash imkonini berdi.

Nalijada ish haqini oshirish yo'li bilan aholining o'rtacha ish haqi, pul daromadlari o'z-o'zidan osha bordi. Shu bilan birga respublikaning ichki iste'mol bozorini himoya qilish hamda oziq-ovqat va nooziq-ovqat mollari asosiy turlari iste'molini muayyan darajada saqlab turish chora-tadbirlari ko'rilganligi ham aholini ijtimoiy jihatdan himoyalashning ikkinchi eng muhim yo'nalishi bo'ldi.

Respublikada narx-navoni erkinlashtirish sohasida qo'shni mamlakatlarga nisbatan birmuncha mo'tadil siyosat o'tkazilganligi iste'mol bozorini himoyalash zaruratini keltirib chiqardi. Bu O'zbekiston rubl mintaqasida turgan bir paytda nihoyatda muhim edi. Aksariyat respublika ehtiyojlari uchun valyutaga xarid qilingan un, o'simlik moyi, qand-shakar va boshqa taqchil mahsulotlar respublika tashqarisiga olib chiqib ketilishi hollari yuz berdi. Iste'mol bozori barbod bo'lishiga yo'l qo'ymaslik uchun O'zbekistonda ishlab chiqarish yaxlit tizimini vujudga keltirishga hayotiy muhim masala sifatida qaraldi, mahsulotlarni tashqariga olib chiqib ketilishini bojxonalar orqali qat'iy nazorat qilish va yuqori boj to'lovlari joriy etish yo'li bilan amalga oshirildi. Dastlab, murakkab bir paytda iste'mol mollarini sotib olish uchun bir marta, so'ngra esa ko'p marta ishlatiladigan kuponlarni muomalaga kiritish, kundalik zarur tovarlarning cheklangan turlarini me'yorlangan tarzda sotishni tashkil etish ko'zda tutilgan edi. Bu tizim o'zini to'la oqladi. U bozorni pishiq-puxta himoya qilibgina qolmay, savdo tarmog'iga barcha zarur oziq-ovqat mahsulotlarini va kundalik xarid mollarini muntazam ravishda chiqarib turishni ta'minlash, ularni iste'mol qilish hajmlarini kamaytirmaslik imkonini berdi.

O'tish davri qanchalik murakkab bo'lmasin, bu tizim respublikaning barcha aholisiga hayotiy muhim mahsulotlarni iste'mol qilish va xizmatlardan bahramand bo'lish sohasida ishonchli ijtimoiy kafolatlarni ta'minlab berdi.

1992-1996-yillarda non va go'sht mahsulotlari, sut, qand-shakar, o'simlik moyi, kir sovun, bolalarga kerakli ayrim mollar, kommunal va transport xizmatlari uchun dotatsiyalar qisman saqlab qolindi. Shu tufayli daromad darajasi turlicha bo'lgan oilalar bulardan bir qadar foydalanish imkoniyatiga ega bo'ldi. Islohotlarning dastlabki bosqichida sobiq Ittifoqning ko'pgina mamlakatlarida aholining asosiy qismi yoppasiga qashshoqlashgan bir paytda O'zbekistonda amalga oshirilgan tadbirlar muhim ijtimoiy ahamiyatga ega bo'ldi. Odamlarning islohotlarni jadallik bilan olib borishga ishonchini kuchaytirdi.

Ayni vaqtda respublikada iste'molchilarning manfaatlarini himoya qilishning mutlaqo yangi tizimiga o'tishga tayyorgarlik ishlari olib borildi. Yangi tizimning mohiyati ichki narxlarni jahon narxlari darajasiga tez tenglashtirib olish va aholining daromadlarini shunga muvofiq ravishda oshirishni ko'zda tutadi. Bunday islohot sharoitida ijtimoiy himoyaning yangidan-yangi shakllarini qidirib topishni taqozo etadi. Jumladan, milliy valyutani muomalaga kiritish, uning ichki almashuvini ta'minlash sohasida amalga oshirilgan tashkiliy va iqtisodiy chora-tadbirlarning ko'rilishi, ayniqsa, katta ahamiyatga ega bo'ldi.

Mamlakatda ichki bozorni, xalqimiz manfaatlarini faqat baquvvat milliy valyutagina himoya qilishi mumkin, degan qat'iy xulosaga kelindi. Buning uchun milliy valyutamiz, asosan, o'zimizda ishlab chiqarilgan zarur miqdordagi tovar bilan, keng eksport faoliyati hisobiga to'plangan salmoqli valyuta-zaxiralari bilan mustahkamlangan bo'lishi kerak edi.

Milliy valyuta joriy etilgach, islohotlar birinchi bosqichining oxirlariga kelib (1995-yil), oziq-ovqat mahsulotlarini me'yorlangan tarzda sotishdan butunlay voz kechish va erkin narxlarga o'tish imkoniyati tug'ildi.

Erkin narxlarga esa "esankirashlarsiz" o'tishga muvaffaq bo'lindi. Buni O'zbekistondagi iqtisodiy islohotlar birinchi bosqichining muhim natijasi, deb baholash mumkin. Mustaqillikning dastlabki davridan boshlab aholining kam ta'minlangan qismini qo'llab-quvvatlash borasida ko'rilgan chora-tadbirlar, ijtimoiy siyosatni amalga oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri bo'ldi. **"Biz, — degan edi Birinchi Prezident I.A.Karimov, — aholining ijtimoiy jihatdan nochor tabaqalari — pensionerlar, nogironlar, ko'p bolali va kam daromadli oilalar, ishsizlar, o'quvchi yoshlar, shuningdek, qayd etilgan miqdorda daromad oluvchi kishilarni himoya qilish davlatning muqaddas burchidir, degan qoidaga asoslanib ish tutdik"**.

Ish haqini oshirish bilan birga barcha toifadagi maktablarning muallimlari, bolalar uylari, maktabgacha va maktabdan tashqari muassasalar tarbiyachilari, oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarining professor-muallimlari va ilmiy xodimlari, ijodiy va tibbiy xodimlarni ijtimoiy himoyalash va ularning mehnatini rag'batlantirish maqsadida ularga qo'shimcha moddiy ne'matlar-kvartira haqi va kommunal to'lovlar sohasida imtiyozlar berildi, yakka tartibda uy-joy qurib olish uchun yer uchastkalari birinchi navbatda ajratiladigan bo'ldi.

Masalan, o'qituvchilarning davlat va tashkilotlar tomonidan berilgan uylari bepul xususiy lashtirildi 35 ming 841 kishiga shaxsiy qurilish uchun yer uchastkasi berildi.

Yana shuni aytish o'rinliki, Mustaqillik yillarida o'quvchi yoshlarni ijtimoiy himoyalashga, ularga ishlab chiqarishdan ajralgan holda o'qib, bilim olish uchun zarur sharoit yaratishga ham doimo e'tibor berildi. Oliy o'quv yurtlari talabalarining, texnikumlar va hunar-texnika bilim yurtlari o'quvchilarining, aspirantlarning stipendiyalari shu yillar mobaynida bir necha marta oshirildi. Bundan tashqari yoshlarni ijtimoiy himoyalashning boshqa shakllari-ovqat narxining bir qismini qoplaydigan qo'shimcha to'lovlar, maktab oshxonalari va tamaddi xonalari qo'shimcha xarajatlarining bir qismini budjet mablag'lari hisobidan qoplash, jamoat transportida arzon haq to'lash va boshqa yengilliklar joriy etildi. Milliy an'analarni nazarda tutib, birinchi bor nikohdan o'tayotgan kelin-kuyovlar uchun mebel va gilam mahsulotlari sotib olishning imtiyozli tartibi belgilandi.

Biroq, ayrim joylarda haqiqiy ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar chetda qolib, muhtoj bo'lmagan oilalar ham moddiy yordam ola boshladi. Shunday sharoitda ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda, yangicha yo'l tutish zarur bo'lib qoldi. Shu munosabat bilan ommaviy-ijtimoiy himoyalash tartibidan ishonchli ijtimoiy kafolatlar va aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimiga o'tish maqsadga muvofiq, deb topildi. Bunday yangi tartib avvalo adolal tamoyiliga rioya qilishni talab qilardi. Bu qoidaning

mohiyati shundan iboratki, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishiga haqiqatan ham muhtoj bo'lgan kishilarni aniqlash, ularga yordam uyushtirish lozim edi. Buni aniqlash albatta adolat bilan ish tutishni taqozo qiladi. Bu borada hokimlar, mahalla qo'mitalarining mas'uliyati oshirildi. Ular aholining moddiy yordamga muhtoj qismini aniqlashda bunday yordamni uyushtirishning qo'shimcha chora-tadbirlarini joriy etishga haqli bo'ldilar. Chunki vazifa g'oyat murakkab va mas'uliyatli edi.

“Biz ijtimoiy himoyalashning asossiz tenglashtirish tizimidan qat’iyan voz kechib, Sharqda necha ming yillar davomida qaror topgan ma’naviy-axloqiy qadriyatlarga, turmush tarzi va dunyoqarash xususiyatlariga muvofiq keladigan o‘z yo‘limizni tanlab oldik”, — deb yozgan edi Birinchi Prezident I.A.Karimov o‘zining “O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida” kitobida. Shunga binoan 1994-yilga kelib O‘zbekistonda aholini ijtimoiy himoyalash tizimi tubdan o‘zgartirildi. Ijtimoiy ko‘mak berishning mutlaqo yangi ilg‘or tizimi shakllantirildi. Bu tizimning mohiyati shundan iboratki, mamlakatimizning kelajagi hisoblanmish bolalar va kam daromadli oilalar bu yordamdan bahramand bo‘luvchi asosiy kishilar bo‘lib qoldi. Endi hamma nafaqalar va moddiy yordam faqat oila orqali yetkazib beriladigan bo‘ldi. Oila asosiy mavqega ega bo‘ldi. Bunday yondashuv umuminsoniy qadriyatlarga, milliy an‘analarga va ruhiyatga mos keladi, fuqarolar jamiyatining ijtimoiy tashkiloti tizimida oila egallaydigan o‘rniga muvofiq keladi.

Ijtimoiy ko‘maklashuvning yangi tizimida farzand tug‘ilganda, bir yo‘la beriladigan to‘lovlar saqlab qolinishi bilan birga nafaqalar va imtiyozlarning quyidagi turi ham amalga oshiriladigan bo‘ldi. Masalan, birinchidan, bola boquvchi onalarga to‘lanayotgan nafaqaning miqdori ko‘paytirilibgina qolmay, uning muddati ham uzaytirildi. Ilgari hunday yordam bir yarim yilgacha to‘langan bo‘lsa, endi bu muddat uch yilgacha uzaytirildi. Ishlovchi onalar ham, ishlamaydigan onalar ham, bu nafaqadan foydalanadigan bo‘ldilar. Masalan, 1995-yil ijtimoiy himoyaga ajratilgan mablag‘ning 3 foizi onalarga ikki yoshgacha farzandlarini parvarish qilish uchun ajratildi. Boshqa davlatlardan farqli o‘laroq O‘zbekistonda bu nafaqa ish haqining eng oz miqdoriga bog‘liq qilib qo‘yildi. Bu avval boshdanoq pulning qadrsizlanishi oshganda nafaqalarning ana shu turining indeksatsiyalanishini ta‘minlaydi. Bolalarga beriladigan yigirmadan ziyod turli nafaqalar o‘rniga 1994-yilning sentabridan boshlab barcha bolali oilalar uchun yagona nafaqa joriy etildi. Masalan, 1995-yilda ijtimoiy himoyaga ajratilgan mablag‘ning 51 foizi oilalarga ularning farzandlariga ikki yoshga to‘lgunlaricha parvarish qilish uchun ajratildi.

Davlat tomonidan bolalarni boqish va tarbiyalashga qilinadigan sarf-xarajatlarning bir qismini oilalarga kompensatsiya tarzida berib turildi, ayni vaqtda ota-onalarning mas'uliyati kuchaytirildi. Beshta va undan ko‘proq bolali oila uchun nafaqaning eng ko‘p miqdori avvaliga eng kam ish haqining yarmi miqdorida, 1996-yilga kelib eng kam ish haqining to‘la stavkasi darajasida belgilab qo‘yildi.

1994-yil 24-avgustda Prezidentning “Kam ta‘minlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga oid tadbirlar to‘g‘risida” gi Farmoni qabul qilindi. Farmonga ko‘ra 1994-yilning oktabridan davlat kam daromadli oilalarga faol yordam bera boshladi, mana shunday oilalarga moddiy yordam joriy etildi. Respublikada kam daromadli oilalarga nafaqa tayin etilishi aslida misli ko‘rilmagan ish, zamonaviy

ijtimoiy himoya tizimini vujudga keltirish edi. Bunday yordam odamlarga yaqin turadigan mahalla yig'inlarida amalga oshiriladigan bo'ldi. Masalan, 1995-yilda 500 mingdan ortiq ehtiyojmand oilalarga mahalla komitetlari orqali jami 6 milliard so'm moddiy yordam berildi.

1996-yil 10-dekabrda bolali oilalarga ijtimoiy yordam berilishini kuchaytirish, aholini ijtimoiy himoya qilish borasidagi chora-tadbirlarni ro'yobga chiqarishda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining roli va mas'uliyatini oshirish maqsadida "Bolali oilalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni yanada kuchaytirish to'g'risida" yana bir muhim Farmon qabul qilindi. Unda 1997-yil 1-yanvardan boshlab fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish yig'inlari orqali yordamga muhtoj, bolali oilalarga bolalarning soniga qarab eng oz ish haqining 50 foizidan boshlab 175 foizigacha nafaqalar beriladigan bo'ldi. Bu borada ijtimoiy adolat tamoyillariga og'ishmay rioya etish, keng oshkorlik va ochiqlikni ta'minlash, ajratilgan mablag'lardan maqsadli va samarali foydalanishga erishish lozimligi qayd qilindi. 1997-yilda 16 yoshgacha bo'lgan farzandi bor oilalarga nafaqa to'lash uchun 9,6 milliard so'm sarflandi.

Aholining kam ta'minlangan qatlamlarining davlat tomonidan moddiy ta'minlash doimiy ravishda takomillashtirib borilmoqda. 1997-yil sentabr oyidan boshlab, har yili 1-sinf o'quvchilariga bepul o'quv anjomlari, darsliklarni berish joriy etildi, kam ta'minlangan oilalarning boshlang'ich sinflarda o'qiydigan bolalariga bepul qishki issiq kiyimlar berish yo'lga qo'yildi.

Mavzuga doir materiallar

Hukumat tomonidan ayrim toifadagi fuqarolar va oilalar uchun belgilangan ayrim imtiyoz, kafolat va qo'shimchalarning ro'yxati:

- * oilalarga bola 2 yoshga yetgunga qadar 1,5 minimal ish haqi miqdorida yordam puli to'lash. Ushbu to'lovlar hajmi uzluksiz oshmoqda, 1998-yilda 521 ming nafar ayolga 10,4 mlrd. so'm miqdorida nafaqa to'landi;
- * homiladorlik va farzand ko'rish davrida ayollarga ish joyidan 125 kalendar kuni uchun o'rtacha ish haqi miqdorida yordam puli berish;
- * bolalikdan nogiron bo'lib qolganlarga beriladigan yordam puli;
- * kommunal xizmat ko'rsatish va kvartiradan foydalanilganligi uchun imtiyozli 50 % miqdorida haq to'lash (nogironlar oilasi uchun);
- * qishloq joylarida yashayotganlarni kommunal xizmat ko'rsatish va kvartira haqlaridan to'la ozod etish va shaharlarda istiqomat qiluvchilarga (maktab o'qituvchilari, bog'cha tarbiyachilari va o'qituvchilar, ilmiy xodimlar, oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlari o'qituvchilari) 50 % miqdorida imtiyoz berish;
- * kommunal xizmat ko'rsatish va kvartira haqi to'lashdan to'liq ozod etish (1-darajali "Sog'lom avlod uchun" ordeni bilan mukofotlanganlar oilasi, yolg'iz pensionerlar);
- * elektr energiyasidan foydalanganligi uchun 50 % chegirma berish (oyiga 110 kv.s.) (nogironlar oilasi);
- * yer solig'i to'lashdan ozod etish (16 yoshgacha bo'lgan 5 va undan ortiq ko'p bolali oilalar, nogironlar oilalari);

* olinayotgan barcha daromadlardan soliqqa tortilmaydigan minimal daromadning 4 karrasi miqdorida (16 yoshgacha bo‘lgan 2 va undan ortiq farzandli yolg‘iz onalar); 16 yoshgacha bo‘lgan 2 va undan ortiq farzandi bo‘lgan yolg‘iz ota, bevalar va boquvchisini yo‘qotganligi uchun nafaqa olayotganlar barcha daromadlarining 30 % dan; yoshligidan nogiron bo‘lib qolgan bolalarni tarbiya qilayotgan ota yoki onadan birortasi daromad solig‘ining 30 % ni to‘lashdan ozod etiladi.

* * *

Serfarzand va kam ta‘minlangan oilalarni ijtimoiy himoyalash tizimi o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi. Kam ta‘minlangan oilalarga va ko‘p bolali muhtoj oilalarga moddiy yordam to‘lovlarini moliyalashtirishning asosiy manbasi Respublika va mahalliy budjet vositalaridir. Kam ta‘minlangan oilalarga 1998-yilda to‘langan nafaqalarning umumiy miqdori 3 mlrd. so‘mni tashkil qildi, 16 yoshgacha bo‘lgan farzandli oilalarga to‘langan nafaqalar — 15,6 mlrd. so‘mni tashkil qildi. 1998-yilda 36 % bolali oilalar nafaqa olishdi. O‘rtacha nafaqa miqdori bitta oilaga deyarli 1483 so‘mga to‘g‘ri keladi yoki (1996-yilga nisbatan) besh barobar o‘sdi. 1998-yilda mahalliy o‘z-o‘zini boshqarish organlari orqali Respublikadagi 700 ming yoki umumiy oilalarning 11,8 foiziga kam ta‘minlangani uchun moddiy yordam ko‘rsatildi. Ko‘rsatilgan moddiy yordam miqdori har oilaga hisoblaganda har oyda 1730 so‘mdan ortiqni tashkil etadi.

O‘zbekistonda aholining ijtimoiy muhofazasi haqida gap ketganda keyingi yillarda bu borada amalga oshirilgan ishlar diqqatga sazovordir. Jumladan, mamlakatimizda aholining ehtiyojmand qismini, shu jumladan yolg‘iz keksalar, pensionerlar va nogironlarni ijtimoiy-muhofaza qilishni yanada kuchaytirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 2006-yil 7-sentabrdagi “2007-2010-yillarda yolg‘iz keksalar, pensioner va nogironlarni aniq ijtimoiy muhofaza qilish va ularga ijtimoiy xizmat ko‘rsatishni yanada kuchaytirish chora-tadbirlari dasturi to‘g‘risida” gi qarori buning yana bir yorqin dalilidir.

Bugungi kunda yurtimizda istiqomat qilayotgan faxriylar orasida 22 ming nafardan ziyod kishi urush qatnashchisi va nogironi, 256 ming nafardan ortiq front ortida mehnat qilgan nuroniy, 30 ming nafardan ziyod yolg‘iz nogiron pensioner bor.

Xususan, 2005-yil “Sihat-salomatlik yili” da 1,9 ming nafar yolg‘iz nuroniyning uy-joyi ta‘mirdan chiqarildi, kam ta‘minlangan oilalar va keksa fuqarolarga 5 milliard so‘mlik moddiy yordam ko‘rsatildi. Yakka-yolg‘iz keksalar, pensioner va nogironlar, shuningdek, ko‘p bolali oilalarga ko‘rsatilgan ijtimoiy yordam hajmi shu kungacha 47 milliard so‘mdan oshdi.

“Nuroniy” jamg‘armasi hisobidan 2005-yilda aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlariga 104 million so‘m sarflangan bo‘lsa, birgina 2006-yil davomida ushbu xayrli maqsadlarga yo‘naltirilgan mablag‘ miqdori 112 million so‘mni tashkil etdi. Faxriylarning davolash maskanlariga, “Sahovat” va “Muruvvat” uylariga 16 million so‘mlik dori-darmon vositalari yetkazib berildi.

O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish hamda Sog'liqni saqlash vazirliklarining hududiy bo'limlari bilan hamkorlikda nuroniylar to'liq dispanser ko'rigidan o'tkazildi.

Toshkent shahrida faxriylarimizga barcha qulayliklarga ega 150 o'rinli "Nuroni" shifoxonasi beminnat xizmat qilmoqda. Viloyat shifoxonalari qoshidagi kasalxonalarda jamg'armaning viloyat bo'limlari hamda mahalliy hokimliklarning amaliy yordami tufayli tashkil etilgan yolg'iz keksalar va nogironlarni bepul davolovchi "Nuroniylar xonalari" faoliyat ko'rsatmoqda.

Sakkiz ming nafar yolg'iz pensioner va nogiron yashab turgan o'ttizdan ziyod "Sahovat" va "Muruvvat" uylarining moddiy-texnika bazasi yaxshilandi.

Bu boradagi tadbirlarning tegishli vazirlik va idoralar, hokimlik va muassasalar bilan hamkorlikda tashkil qilinishi o'zining ijobiy samarasini beryapti. Dasturda nazarda tutilgan yolg'iz nogironlar va keksa fuqarolarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish, yolg'iz keksalar, pensioner va nogironlarni davolash-profilaktika xizmati bilan qamrab olishni kengaytirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda. Shuningdek, ularga genontologiya va geriatriya sohasida ko'rsatilayotgan yordam sifati hamda uy-joy maishiy sharoitini yaxshilashga ko'maklashish, "Sahovat" va "Muruvvat" uylarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda ijtimoiy xizmat ko'rsatishning yangi shakllari, usul va texnologiyalarini keng tatbiq etish yuzasidan ham tegishli davlat va jamoat tashkilotlari bilan o'zaro hamkorlik qilish chora-tadbirlar rejasi ishlab chiqildi.

Bu borada yana shuni aytish kerakki, davlatimizning iqtisodiy salohiyati osha borgan sari uning xalqparvarlik siyosati yanada kuchayib bordi. 1995-yil 20-dekabrda qabul qilgan "Aholining omonatlardagi va davlat sug'urtasi bo'yicha pul mablag'larini indeksatsiya qilish to'g'risida" gi Farmoni ana shunday insonparvar siyosatning yorqin dalili bo'ldi. Farmonga binoan 1992-yilning yanvariga qadar jamg'arma bankiga pul qo'ygan millionlab fuqarolarning mablag'lari qaytarib berildi. Farmon asosida Vazirlar Mahkamasi maxsus qaror qabul qildi. Mazkur Farmon va qaror vatanimizda yashayotgan bironta keksa-yu yoshni befarq qoldirmadi. 5 milliondan ortiq omonatchilar, o'z pullarini qaytarib oladigan bo'ldi.

Shuni alohida aytish kerakki, Mustaqillikning birinchi kunidan boshlab, hukumatimiz ijtimoiy hayotni yaxshilashga qaratilgan har bir chora-tadbirni o'z vaqtida amalga oshirib, xalq oldida bergan va'dasini qat'iy ravishda bajarib keldi.

Indeksatsiyalangan pul mablag'larining 1996-yil 1-iyuldan fuqarolarga qaytarila boshlagani ham ushbu insonparvar siyosatning yorqin namunasidir.

1994-yilga kelib aholining real pul daromadi mamlakat bo'yicha 1989- yilga nisbatan qariyb 2 barobar pasayib ketdi.

1997-99-yillarda davlatning daromad siyosati mamlakat umumiy iqtisodiy rivojlanishi darajasini hisobga olgan holda aholi daromadini ko'paytirish, inflatsiya darajasini tushirish, qishloq xo'jaligidagi islohotlarni chuqurlashtirish, tadbirkorlikning barcha turlarini, o'rta va kichik biznesni rivojlantirishga qaratilgan.

Ijtimoiy himoya siyosati izchil va tadrijiy rivojlanish orqali keyingi yillarda ham diqqatga loyiq ko'rsatkichlarga erishildi.

Aholi ijtimoiy barqarorligini ta'minlashning O'zbekiston tamoyillari

1. Aholi daromadlarining o'sishiga erishish uchun:

- minimal ish haqi darajasini maqsadga muvofiq miqdorda oshirish;
- ish haqi miqdorini ishlab chiqarish darajasini nisbatan muttasil oshirib borish;
- soliqqa tortilmaydigan minimal darajani belgilash;
- xususiy sektor hisobidan yangi ish o'rinlarini tashkil etish;
- yirik ishlab chiqarish bilan mayda ishlab chiqarish tarmoqlari aloqasini kengaytirish;
- uy xo'jaligi doirasida kichik ishlab chiqarish sexlarini tashkil etishga davlat va nodavlat tashkilotlari ko'magini oshirish;
- imtiyozli kreditlar ko'lamini yanada kengaytirish;
- savdo-sotiq erkinligini yanada kuchaytirish;
- ishlab chiqarish resurslariga cheklovlarsiz ega bo'lish va ularni o'zlashtirish erkinligini ta'minlash;
- axborot olish erkinligini kuchaytirish va kengaytirish.

2. Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun:

- milliy iqtisodiyot nufuzli tarmoqlarining ishlab chiqarish hajmini ortishi hisobiga iqtisodiy o'sishni ta'minlash;
- aholi sonining o'sish sur'atlariga nisbatan yalpi ichki mahsulot hajmining yuqori darajada barqarorlashtirish va aholining real daromadlarini o'stirish;
- budget taqchilligiga yo'l qo'ymaslik;
- asosiy kapitalga real investitsiyalarni kiritishni kuchaytirish va yetakchi tarmoqlarda institutsional o'zgarishlarni izchil davom ettirish;
- past rentabelli korxonalarda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish va yuqori texnologiyaga asoslangan ishlab chiqarish korxonalarining eksportini kengaytirishlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;
- xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish;
- jismoniy shaxs maqomidagi tadbirkorlar qatlamini kengaytirishning huquqiy va iqtisodiy asoslarini yaratish.

“O'zbekiston jamiyatni demokratlashtirish va yangilash mamlakatni modernizatsiya va isloh qilish yo'lida” kitobidan. (“Akademiya” T., 2005-y.)

2005- yilda yolg'iz keksalar va nogironlar, yordamga muhtoj insonlar salomatligini asrash bo'yicha amalga oshirib kelayotgan ishlarimizni davom ettirganimiz bu masala biz uchun ustuvor ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Misol uchun, xorijlik mutaxassislar bilan birgalikda Qashqadaryo, Samarqand, Jizzax, Sirdaryo, Toshkent viloyatlari va Toshkent shahridagi kam ta'minlangan oilalarga mansub 2500 dan ziyod bola atroflicha tibbiy ko'rikdan o'tkazilgani, “Sog'lom avlod uchun” jamg'armasi bilan hamkorlikda 280 nafar nogiron bola plastik operatsiya qilinganini aytish mumkin.

Professional mahorat va katta mablag' talab qiladigan bunday tadbirlar tufayli yuzlab ota-onalarning dard-u tashvishi yengillashgani, bu bolalarning o'zi hayotga yangicha ko'z, umid va ishonch bilan qaray boshlagani muhimdir.

2006- yilda ko'p bolali, kam ta'minlangan oilalarga 10 milliard so'mlikdan ziyod qoramol olib berildi. Natijada odamlarning mehnat bilan shug'ullamshi, avvalambor, oila a'zolarini go'sht va sut mahsulotlari bilan ta'minlash, qolaversa, qo'shimcha daromad topish imkoni yaratildi.

Millionlab yurtdoshlarimiz ishtirok etgan umumxalq xayriya hasharlarida tushgan mablag'lar hisobidan 2 ming nafar yolg'iz keksa va 66 ming kam ta'minlangan oilaning 3 million 570 ming kvadrat metr uy-joyi ta'mirlab berildi.

Qariyb 23 ming nafar qarovchisiz qariya va nogiron kishilarga ijtimoiy xizmat ko'rsatildi. Respublikamizdagi barcha "Saxovat" va "Muruvvat", "Mehribonlik" uylari hamda maxsus maktab-internatlarga homiylar tomonidan 3,5 milliard so'mlik moddiy yordam berildi. Shuningdek, 2006-yilda kam ta'minlangan oilalarga mansub salkam 725 ming nafar boshlang'ich sinf o'quvchisi 16 milliard so'mlikdan ziyod kiyim-bosh bilan ta'minlandi.

Maktabga ilk bor qadam qo'ygan o'quvchilarni darsliklar va o'quv qurollari bilan bepul ta'minlash ishlari davom ettirildi. 521 ming nafar bolaga qariyb 15 milliard so'mlik darslik va o'quv qurollari sovg'a sifatida berildi. Nogiron bolalarni sog'lomlashtirish maqsadida, Sog'liqni saqlash vazirligi, "Sog'lom avlod uchun" jamg'armasi tashabbusi bilan, xorijiy hamkorlarni jalb etgan holda, tug'ma nuqsonlari mavjud bo'lgan bolalarni murakkab jarrohlik yo'li bilan davolash ishlari amalga oshirildi.

2006 yili tibbiyot xodimlari uchun ish haqining takomillashtirilgan tarif setkasi joriy qilindi, shifokorlar mehnatini rag'batlantirishning yangi va samarali tizimi shakllandi. Natijada mamlakat bo'yicha umumiy oylik ish haqini indeksatsiya qilish darajasini hisobga olganda, ularning ohtacha oylik maoshi taxminan 2.2 barobar oshdi.

Shu borada har bir tibbiyot muassasasida moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish bo'yicha yangi tuzilgan jamg'arma to'laqonli faoliyat ko'rsatmoqda. Ushbu jamg'armani shakllantirishga budjetdan ajratilgan mablag'larning o'zi qariyb 23 milliard so'mni tashkil etayotgani va shuning hisobidan 100 ming nafardan ziyod tibbiyot va farmatsevtika xodimiga qo'shimcha ish haqi va mukofot puli to'lanayotgani shifokorlar mehnatini qo'llab-quvvatlashda yangicha usul qanchalik samara berayotganini ko'rsatib turibdi.

2007 yil budjetida ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash harajatlarining davlat budjeti xarajatlaridagi salmog'ini 2005 yildagi 50,4 foizdan 54,1 foizgacha yetkazish mo'ljallandi yoki budjetning asosiy qismi mazkur sohani moliyalashtirishga yo'naltirilmoqda. Kam ta'minlangan, yosh bolali oilalarga beriladigan ijtimoiy nafaqalar 2005-2007 yillarda 211 milliarddan 350 milliard so'mgacha yoki 1,7 martaga oshirish mo'ljallangani, davlat budjeti xarajatlaridagi salmog'ining 6,0 foizdan 7.0 foizgacha ortayotganligi mazkur masalaga davlat siyosatida qanchalik ustuvorlik berilayotganligini bildiradi. Budjet xarajatlaridagi mazkur sohalarga ajratiladigan mablag'lar salmog'ini cheksiz oshirib borish mumkin emasligini e'tiborga olib, Prezidentimiz ta'kidlaganidek: "Oldimizda turgan yana bir dolzarb vazifa — birinchi galda, yosh avlodning har tomonlama sog'lom bo'lib tug'ilishiga e'tiborni qaratish" muammolarini hal qilish orqali ijtimoiy himoya masalalari to'laqonli yechimini topish imkoniyati yaratiladi. Ta'kidlash joizki,

nogiron tug'ilgan jamiyat a'zolari birinchi navbatda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamiga kiritiladi va butun umri davomida birovning qo'liga qarab yashaydi. Demak, jismonan sog'lom avlod tug'ilishiga erishish va kamol toptirish ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamini keskin kamaytirib, o'z navbatida, himoyaga muhtojlar uchun yetarli mablag'lar ajratish uchun asos yaratadi.

Ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamlari sonini keskin kamaytirishda sog'lom avlodni kasb-hunarli qilib tayyorlashga va ular uchun yangi ish o'rinlari yaratishga qaratilgan siyosat alohida o'ringa ega. Mazkur masala bo'yicha to'xtalib, Birinchi Prezidentimiz **"... yoshlarimizning hayotiy manfaatiarini ta'minlash — bu ularning zamonaviy ta'lim va tarbiya olishi, zarur kasb-hunarlarni egallashi bo'ladimi, ish o'rniga ega bo'lishi, o'z qobiliyati va salohiyatini yuzaga chiqarishi uchun imkoniyat yaratish bo'ladimi, yosh oilalarni qo'llab-quvvatlash, oyoqqa turg'azish bo'ladimi bu masalalarning barchasi biz uchun eng muhim va ustuvor masala bo'lib qolaveradi"**, deb ta'kidladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida aholining eng faol qatlami hisoblangan yoshlarning bandligini va faolligini amaliy ta'minlash orqali ular o'z oilasi uchun zarur moliyaviy mablag'larni tadbirkorlik qobiliyatini ro'yobga chiqarib yoki biror-bir ish o'rniga ega bo'lib ishlab topadi va ijtimoiy himoyaga muhtojlik sezmaydi. Aksincha yoshlar ana shunday qatlamlar uchun zarur mablag'lar yig'iladigan budjetga soliqlar va yig'imlar to'lovchiga hamda zarur hollarda homiylik faoliyati bilan shug'ullanuvchiga aylanadi.

Mamlakatimizda 2007-yilning "Ijtimoiy himoya yili" deb e'lon qilinishi aholini ijtimoiy himoya qilishni ta'minlash, uning turmush va farovonlik darajasini izchil oshirishga qaratilgan keng ko'lamli davlat siyosatining amaliy ifodasi bo'ldi.

Shu ma'noda, 2007-yil 19-martda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish va mustahkamlashga oid chora-tadbirlar to'g'risida" gi Farmoni muhim ahamiyatga ega. Mazkur hujjat aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash va ular uchun munosib turmush sharoitini ta'minlashga qaratilgan islohotlarning mantiqiy davomidir.

Ushbu Farmon aholining yordamga muhtoj qatlamlarini ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirish, barcha ijtimoiy muassasalar xodimlari mehnatiga haq to'lashni yaxshilash, shuningdek, nogironlar, qariyalar va yolg'iz fuqarolar uchun internat-uylar, urush va mehnat faxriylari sanatoriylari, nogironlar reabilitatsiya markazlarining moddiy-texnika bazasini tubdan mustahkamlash bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar majmuini ko'zda tutadi. Yuqoridagi chora-tadbirlarni to'liq amalga oshirish uchun asosan davlat budjeti hisobidan qo'shimcha ravishda yiliga 31,5 milliard so'm ajratilmoqda.

Jumladan, Farmonda davlat budjetidan kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam to'lash uchun ajratiladigan budjet mablag'larini 1,5 baravarga oshirish ko'zda tutilgan. Bu esa davlat budjetidan qo'shimcha ravishda 10 milliard so'mdan ortiq mablag' ajratishni talab qiladi. Buning hisobidan yil davomida yana 100 ming kam ta'minlangan oila oylik moddiy yordam olish imkoniga ega bo'ladi. Ayni vaqtda moddiy yordam to'lash muddati ikki baravar — 3 oydan 6 oygacha uzaytirildi.

2008-yilda O‘zbekistonda ijtimoiy maqsadlar uchun davlat budjetidan ajratiladigan mablag‘larning umumiy hajmi barcha budjet xarajatlarining 55 foizini tashkil etadi, bevosita kam ta‘minlangan oilalarga ijtimoiy yordam ko‘rsatish uchun esa budjetning 9 foizga yaqin qismi (460 millinrd so‘m) sarflanadi. Bu ko‘rsatkich ushbu maqsadlar uchun xarajatlar umumiy budjetining 2 foizdan 5 foizgachasini tashkil etadigan MDH ning boshqa davlatlari va dunyoning ko‘pchilik rivojlangan mamlakatlaridagiga qaraganda ancha yuqoridir. 2008 yilda hammasi bo‘lib oilalarning 28 foizini ijtimoiy nafaqalar va moddiy yordam to‘lovlari bilan ta‘minlash nazarda tutilmoqda.

Shuningdek, Farmonda ehtiyojmand oilalarga davlat tomonidan ijtimoiy yordam ko‘rsatish mexanizmlarini amalga oshirishda fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari rioya etishi lozim bo‘lgan asosiy tamoyillar yanada takomillashtirildi. Bu, avvalambor, ijlimoiy adolat, xolislik va oshkoralik tamoyillariga qat‘iy amal qilish, moddiy yordamni haqiqiy ehtiyojmand oilalarga berish, ajratilgan mablag‘lardan maqsadli va samarali foydalanishdan iborat.

Pensionerlar, yolg‘iz qariyalar va nogironlarga ijtimoiy yordam ko‘rsatish xizmati xodimlarini moddiy va ma‘naviy rag‘batlantirishga katta e‘tibor berilgan. Farmonda tibbiy-ijtimoiy muassasalar xodimlarini moddiy rag‘batlantirish fondi miqdorini 15 foizdan 25 foizgacha oshirish, “Muruvvat” bolalar internat-uylari tarbiyachilari, o‘quv-yordamchi xodimlar va sanitarlar ish haqini o‘rtacha 10 foizga ko‘paytirish belgilab qo‘yilgan. Shuningdek, nogiron bolalar bilan olib boriladigan o‘quv-tarbiya ishlari sifatini oshirish maqsadida “Muruvvat” internat-uylari tarbiyachilari uchun ish me‘yori 3 baravar, ya‘ni har bir tarbiyachi uchun 15-18 nafar boladan 5-6 nafar bolaga kamaytirildi, bu esa xalqaro me‘yorlarga to‘liq javob beradi.

Bundan tashqari, 2007-yildan boshlab nogironlarga uyda xizmat ko‘rsatuvchi ijtimoiy xodimlar va pedagoglarga jamoat transportida yo‘l haqi xarajatlari uchun har oyda 12420 so‘mdan 18630 so‘mgacha kompensatsiya to‘lash joriy qilinadi. Bu maqsadlar uchun 2007-yilda budjetdan qo‘shimcha 2 milliard so‘mdan ziyod mablag‘ ajratildi.

Yolg‘iz fuqarolar, qariyalar va nogironlarga ijtimoiy xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish maqsadida Farmonda qariyalar va nogironlar uchun internat-uylari, urush va mehnat faxriylari sanatoriylari, nogironlar rehabilitatsiya markazlarining moddiy-texnika ta‘minotini yaxshilash bo‘yicha aniq chora-tadbirlar belgilangan. Bu ehtiyojlar uchun, avval ko‘zda tutilgan mablag‘larga qo‘shimcha ravishda, 9,5 milliard so‘m, shu jumladan budjetdan 5,2 milliard so‘mdan ortiq, budjetdan tashqari manbalar hisobidan esa 4,3 milliard so‘m ajratilgan.

Bundan tashqari, “Mehribonlik” uylari va ixtisoslashgan makiab-internatlarni capital ta‘mirlash, jihozlash va ularga maxsus transport sotib olish uchun avval ko‘zda tutilgan moliyalash hajmlariga qo‘shimcha ravishda budjetdan 8,2 milliard so‘m ajratish mo‘ljallanmoqda.

Xullas, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Famonining amalga oshirilishi aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada kuchaytirishni ta‘minlaydi, qo‘shimcha ijtimoiy himoya choralari muhtoj kam ta‘minlangan oilalar va fuqarolarning farovonligini oshirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi hamda “Ijtimoiy himoya yili” Davlat dasturi chora-tadbirlarini to‘liq amalga oshirishda muhim omil bo‘ladi.

Sog'liqni saqlash

Respublikada mustaqillikning birinchi yillarida Sog'liqni saqlash tizimini yangi ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlarga javob beradigan hamda zamon talablariga mos keltirish uchun tibbiy muassasalar tizimini qayta o'zgartirish, birlamchi tibbiy yordamni rivojlantirish, tibbiyot xodimlarini tayyorlash, onalar va bolalar sog'lig'ini muhofaza qilish, aholi o'rtasida yuqumli kasalliklarning oldini olish, tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish, nodavlat xususiy tibbiy tizimni kengaytirish va chet davlatlar bilan aloqalarni kuchaytirib, tibbiyot fanini rivojlantirish ishlariga alohida ahamiyat berildi.

1992-yiining mart oyida Sog'liqni saqlash vazirligining hay'at yig'ilishida respublikada Sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari tasdiqlandi. 1996-1998-yillarga mo'ljallangan majmuaviy dastur, 1999-yil 14 yanvar kuni "O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash tizimida boshqarishni takomillashtirish to'g'risida" Vazirlar Mahkamasining qarori qabul qilindi. Mustaqillik yillarida "OITS bilan kasallanishning oldini olish to'g'risida" (14.06.91-y.), "Davlat sanitariya nazorati to'g'risida" (03.07.92-y.), "Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida" (29.08.96-y.), "Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to'g'risida" (25.04.97-y.), "Odamning immunitet tanqisligi virusi to'g'risida" gi (19.08.99-y.) O'zbekiston Respublikasining qonunlari qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasida sog'liqni saqlash tizimining asosiy vazifasi qilib kasalliklarning oldini olish, xastalarni davolash, yashash muhitini sog'lomlashtirishdan iborat qilib belgilandi. Bunda xalq tabobatining boy an'analari, ilm-fan va texnikaning ilg'or yutuqlariga, olim va mutaxassislarining zakovat-u salohiyatiga suyanish ko'zda tutildi. 1991-yilga kelib O'zbekistonda kasalxona muassasalari soni 1370 ta edi. Kasalxonalaridagi o'rinlar soni 256,6 mingga, vrachlar soni 71,1 mingga yetgan edi. Sovetlar tuzumi davrida sog'liqni saqlash tizimi kengaygan bo'lsa-da, lekin yerga turli xil kuchli ximikatlar solinishi, paxta yakka hokimligi va hoshqa ijtimoiy oqibatlar natijasida aholi orasida kasalliklar ko'payib ketgan edi. O'zbekistonda har yili 8 millionga yaqin kishi xastaligi tufayli tibbiy muassasalarga murojaat etib, shulardan 240 ming kishi yuqumli kasalliklar (shularning 120 mingga gepatit) bilan og'rib turdi, ayni vaqtda ularning 70 foizi bolalar edi. Go'daklar orasida o'lim hollari bir qadar kamaygan bo'lsa ham, lekin ularning soni yangi tug'ilgan har 1000 bola hisobidan olganda 35,5 nafarga to'g'ri keldi. Har yili o'rta hisobda 24 ming bola bir yoshga yetmay o'lib ketardi. Onalar o'rtasidagi o'lim ham ancha yuqori edi, ya'ni tirik bola tuqqan 100 ming ayol hisobidan olganda 65,3 taga to'g'ri keladigan bo'ldi. Odamlarning o'rtacha umri jahonning rivojlangan mamlakatlari — Yaponiya, Shvetsiya, Buyuk Britaniya va boshqalarga qiyosan olganda 8-10-yil kam bo'lib chiqdi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng aholining salomatligini muhofaza qilish muammolari qaytadan ko'ri boshlandi. Bunda taraqqiyotning ekstensiv yo'lidan voz kechib, intensiv yo'lga o'tish, ayni vaqtda sohaga mo'ljallanadigan mablag'ni respublika aholisining har bir jon boshi hisobidan ajratish; sog'liqni

saqlash ishining asosiy taomili — profilaktik yoʻnalishni tiklash; onalar va bolalar muhofazasini kuchaytirish; tibbiy taʼlim tizimi va kadrlar siyosatini isloh qilish; mamlakatda yetarli dori-darmon va tibbiyot ashyolari hamda texnik vositalari ishlab chiqaradigan sanoatni vujudga keltirish; sogʻliqni saqlash muassasalarining moddiy texnik bazasini yanada yaxshilash; davolash-profilaktika muassasalarini davlat tasarrufidan chiqarib, mulkchilik shaklini oʻzgartirish va sugʻurta tabobatiga oʻtish asosiy vazifa qilib qoʻyildi. Sogʻliqni saqlash ehtiyojlari uchun 1994-yili milliy daromadning 4,1 % miqdorida mablagʻ ajratilgan boʻlsa, 2000 yilga borib u (baholar oʻzgarishini ham hisobga olgan holda) 6,5-7 % ni tashkil etdi.

Bozor munosabatlariga oʻtish sogʻliqni saqlash sohasiga ham yangi talahlar qoʻydi. Xususan, maʼmuriy-boshqarish sarf-xarajatlarini kamaytirish; kasallarning bir qismini ularning ahvoriga qarab kun-u tun emas, balki faqat kunduzgi davolanishga oʻtkazish; jarrohlik yordami koʻrsatishda ish hajmining bir qismini kasalxonadan poliklinikaga koʻchirish; kasalxonalardagi kam samarali oʻrinlar sonini qisqartirish; shartnoma asosida bajariladigan ishlar uchun haq olish va hoshqa choralar koʻrildi. Tibbiyot xodimlarining mehnatiga toʻlanadigan haq ham har bir xodimning qoʻshgan hissasiga va muassasa ishining oxirgi natijasiga bogʻliq boʻlib qoldi. Sogʻliqni saqlash ishining asosiy taomili — profilaktik yoʻnalishdir. Shuni nazarda tutib, ambulatoriya-poliklinikalar faoliyatini jadallashtirishga, ularning kasalliklarni aniqlash sohasidagi imkoniyatlarini kengaytirishga, tibbiy yordam koʻrsatishning iqtisodiy jihatdan foydali yangi shakllarini yaratishga, xususan, oila poliklinikalari, kunduzgi kasalxonalar, qatnab davo olinadigan jarrohlik markallari, ambulatoriyada davolashning ixtisoslashtirilgan komplekslari, mahalla kasalxonalari barpo etishga katta eʼtibor berildi. Viloyatlardagi ambulatoriya-poliklinika muassasalarida, koʻpgina kasalxonalar qoshida kunduzgi davolanish imkoniyatlari yaratildi. Ularda oʻrinlar soni 1991 - yildagi 6,6 mingdan 1996-yilda 34,6 mingga yetdi, 1996-yil 21 mayda Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 182-sonli Qarori bilan 1996-98 yillarda qishloq ijtimoiy infrastrukturasi rivojlantirish va 1998-yil 10-noyabrda Respublika Prezidenti Farmoni bilan tasdiqlangan 2006-yilgacha Sogʻliqni saqlash tizimini isloh qilish Davlat dasturi qabul qilindi.

1991-yilda 188400 ta shifo oʻrinlari faoliyat koʻrsatgan boʻlsa, 2000- yil 1-yanvar kuniga samarasiz ishlayotgan 56600 shifo oʻrinlari qisqartirildi. Ularning oʻrnida aholiga qulay va iqtisodiy jihatdan arzon, barcha sharoitlarga ega boʻlgan 47407 kunduzgi shifo oʻrinlari tashkil etildi.

Bundan tashqari 217 ambulator jarrohlik markazlari va 106 ta maxsus ambulator davolash komplekslari tashkil qilindi. 1999-yil davomida respublikada 5613744 nafar bemorlar tibbiy muassasalarda davolandi.

Birgina 1997-yilda 159 ta qishloq-tibbiyot punkti ishga tushirildi, 1,5 ming bemorga moʻljallangan shifoxonalar qurildi. 202 ta tibbiyot muassasasi qishloq tibbiyot punktlariga aylantirildi.

Aholi sogʻligʻini muhofaza qilish koʻp jihatdan davlat sanitariya-epidemiologiya xizmati faoliyatiga bogʻliq. Oʻzbekistonda sanitariya-epidemiologiya stansiyalari va aholi oʻrtasida sogʻlom turmush tarzini shakllantirishning tashkiliy-metodik va muvofiqlashtiruvchi ishlarini olib boradigan “Salomallik” markazlari bu vazifani

amalgaga oshira boshladi.1991-yili Toshkentda diagnoz qo'yish bo'yicha respublika aholisiga xizmat ko'rsatuvchi "Diagnostika" markazi isliga tushirildi.

Aholi sog'lig'ini tekshirib turish va yuqumli hamda yuqumsiz kasalliklar bilan og'rish hollarini nazorat qilish, noqulay ijtimoiy muhit omillarini bartaraf etish, ayniqsa, atrof-muhitni sog'lomlashtirish tadbirlari izchil bajarib turildi.Chunonchi, 1995-yil oxiriga kelganda katta yoshlilar, o'smirlar, bolalar dispanser nazoratida bo'ldi.Ishchilarga davolash-profilaktika xizmati ko'rsatish, xususan, sanatoriy-profilaktoriylar tarmog'i kengaytirildi.Respublika "Salomatlik" markazi, uning viloyatlar va shaharlardagi shahobchalari radio va televideniye hamda matbuotdan foydalangan holda aholi orasida sanitariya-gigiyenaga oid bilimlarni keng targ'ib qilib bordi.Toshkentda oliy va o'rta tibbiy o'quv yurtlari uchun darslik va o'quv qo'llanmalari, tibbiyotga oid ilmiy asarlar, vrachlar uchun amaliy qo'llanmalar, sanitariya maorifi bo'yicha ommabop tibbiy adabiyotlar, lug'at va ma'lumotnomalar nashr etadigan "Ibn Sino" nomidagi nashriyot ishlab turibdi.1991-yildan ommabop "Sihat-salomatlik" jurnali nashr etildi.

Onalar va bolalar salomatligi muhofazasi.O'zbekistonda tug'ilish ko'p bo'lgani va aholining talaygina qismini bolalar tashkil etgani uchun onalar va bolalar salomatligi muhofazasi hamisha eng muhim va dolzarb masalalardan biri bo'lib keldi.Onalar va bolalar sog'lig'ini saqlash, ularga tibbiy yordam ko'rsatish ishlarini uyushtirish va rivojlantirishda tibbiyot oliy o'quv yurtlarining pediatriya, akusherlik va ginekologiya kafedralari, shuningdek, ixtisoslashgan ilmiy tadqiqot institutlari - pediatriya, akusherlik va ginekologiya institutlari katta rol o'ynadi.Onalikni muhofaza qiluvchi va ixtisoslashgan pediatriya yordami ko'rsatuvchi muassasalar tarmog'i kengaydi. 1995-yildan 109 dan ziyod ayollar konsultatsiyalari yoki akusherlik-ginekologiya kabinetlari, 1800 dan ortiq bolalar poliklinikalari (konsultatsiyalari) ish olib bordi, kasalxonalarda bolalar uchun ajratilgan o'rinlar soni 50,7 mingtaga yetdi.Keyingi yillarda ayollar konsultatsiyalari, tug'ruqxonalar, akusherlik-ginekologiya kabinetlaridan tashqari, tegishli muassasalarda turmushga aloqador masalalar yuzasidan maslahat beradigan "Nikoh va oila" konsultatsiyalari va tibbiy-genetik konsultatsiyalar ochildi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ayollar umrining davomiyligi 72 dan 73 yoshgacha uzaydi.Shu davrning o'zida Rossiya, Qozog'iston va Qirg'izistonda ayollar umrining davomiyligi 1-3 yoshga qisqardi, Turkiya va Indoneziyada ayollar umrining davomiyligi shu davr ichida oshdi, lekin tegishli ravishda 71 va 66 yosh darajasida saqlanib turibdi.Xuddi shunday vaziyat erkaklarda ham kuzatilmoqda, O'zbekistonda erkaklar umrining davomiyligi 1990-yildagi 66 yoshdan 1998-yilda 68 yoshgacha ko'tarildi, ayni paytda Rossiya va Qozog'istonda erkaklar umrining davomiyligi 2-4 yoshga qisqardi, Turkiya va Indoneziyada erkaklar umrining davomiyligi uzaydi, lekin tegishli ravishda faqat 66 va 62 yosh darajasiga yetdi.

Respublikada onalar va bolalar sog'lig'ini muhofaza qilishga katta ahamiyat berildi. "Bolalikdan nogironlar tug'ilishining oldini olish uchun yangi tug'ilgan chaqaloqlarni harnda homilador ayollarda tug'ma va boshqa patalogiyani barvaqt aniqlash bo'yicha "Ona va bola skrininggi" Davlat tizimini tashkil etish to'g'risida" (01,04.98-y.) Vazirlar Mahkamasining maxsus qarori qabul qilinganligi bu soha rivojiga salmoqli

hissa qo'shdi. Ayollarni o'z vaqtida tibbiy ko'rikdan o'tkazish va sog'lomlashtirish natijasida bolalar o'limi 1000 ta tug'ilgan bolaga nisbatan 1991-yilda 51.4 dan 1999-yilda 20,2 ga kamaydi. Onalar o'limi 100 ming tirik tug'ilgan bolaga nisbatan 1991-yilda 65,3 dan 1999-yilda 31.0 ga kamaydi.

O'zbekistonda tibbiy ta'limning uzluksiz bo'lishiga va mutaxassislarning o'z malakalarini oshirib borishiga katta ahamiyat berildi. Toshkentda vrachlar malakasini oshirish instituti ishlab turibdi. Uning 42 kafedrası va har xil ixtisoslikka mo'ljallangan kurslarida har yili 5-6 mingga yaqin vrach, jumladan boshqa hamdo'stlik mamlakatlardan kelgan mutaxassislar o'z malakasini oshirdi.

O'zbekistonda iqtisodiy islohotning borishi tibbiyot xodimlari tayyorlash ishini, umuman tibbiy ta'lim tizimini takomillashtirishni taqozo qilardi. Respublikadagi tibbiyot institutlarida bakalavrlar va magistrlar tayyorlash ko'zda tutildi. Shunga ko'ra "davolash ishlari" ixtisosligidan vrach kadrlar tayyorlash ishi 3 bosqichdan tarkibtopadigan bo'ldi, shulardan birinchisi — tabobat bo'yicha 5 yil davomida umumiy tayyorgarlik ko'rib, bakalavr, ya'ni vrach yordamchisi unvonini olish; ikkinchisi — to'la-to'kis tibbiy ma'lumotga ega bo'lib, tibbiyot doktori darajasiga erishish; uchinchisi — xodimning tanlagan ixtisosiga qarab, magistraturada o'qish.

Magistraturada mutaxassis vrach tayyorlash eng yaxshi ilmiy maktablar va klinikalarda olib borildi. Ayni vaqtda zamonaviy ta'lim texnologiyasidan foydalanila boshlandi. Shu bilan birga, mutaxassisning malakasini tekshirib borish yoki oshirish uchun uni vaqti-vaqtida sinov (attestatsiya) dan o'tkazib turiladi.

Sog'liqni saqlash tizimini tibbiyot sug'urtasiga o'tkazish va davolash-profilaktika muassasalarini davlat tasarrufidan chiqarish masalasi keyingi yillarda muhim masala bo'lib qoldi.

Davlat budjetidan ajratiladigan mablag' hisobida mavjud bo'lib kelgan sog'liqni saqlash tizimida bozor munosabatlari shakllanib, iqtisodiy islohotlar chuqurlashib borayotgan sharoitda tibbiyot sug'urtasiga o'tish uchun tayyorgarlik ko'ri-la boshlandi. Ayni vaqtda ko'p mamlakatlardagi sug'urta xizmatlari tajribalari o'rganildi, turli idora va tashkilotlar bilan xo'jalik shartnomalari tuzildi. Tibbiyot sug'urtasiga o'tish, davolash-profilaktika muassasalarini davlat tasarrufidan chiqarish bilan ham bog'liq, chunki davlatga qarashli muassasalar bilan birga mulkchilikning har xil shakllariga asoslangan muassasalar, jumladan xususiy muassasalar ham faoliyat ko'rsatib borishi kerak. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to'g'risida" gi (1991-y. 19-noyabr) Qonuniga amal qilib, sog'liqni saqlash vazirligi manfaatdor idora va tashkilotlar bilan birgalikda sog'liqni saqlash muassasalarini xususiylashtirish tadbirlarini ishlab chiqdi. Xususiylashtirish dorixonalaridan boshlandi. 1996-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida — 2200 dorixona xususiylashtirildi, 839 dorixonani o'z tarkibiga olgan 239 dorixona aksionerlik jamiyatiga aylandi.

Davlat sanitariya nazorati tomonidan aholining sanitariya-epide- miologik xotirjamligini ta'minlash bo'yicha tadbirlar davom ettirilmoqda. Jumladan, davlat sanitariya epidemiologiya nazorati tomonidan maktab o'quvchilari uchun nashr etiladigan darsliklar va o'quv qo'llanmalarining gigiyenik me'yor va qoidalarga mosligi muntazam ravishda nazorat ostiga olingan. Vazirlar Mahkamasining "Davlat

sanitariya nazorati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori ayrim shu sohani rivojlantirishga qaratilgan.

Hozirgi vaqtda "O'zbekiston Respublikasining o'rta ta'lim maktablari uchun kitoblar va o'quv qo'llanmalariga bo'lgan standarti ishlab chiqilgan" hamda Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan ma'qullangan, daflarlar, darsliklar va o'quv qo'llanmalarni ishlab chiqarish texnik shartlari ishlab chiqildi.

Respublikada sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish Davlat dasturini amalga oshirish bo'yicha Samarqand va Andijon viloyatlarida shoshilinch tibbiy yordam markazlari ochildi. Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 4-martdagi maxsus qaroriga muvofiq Shoshilinch tibbiy yordam o'quv markazi tashkil etildi.

2002-2006-yillarda mamlakatning barcha viloyatlarida eng zamonaviy uskunalar bilan jihozlangan shoshilinch tibbiy yordam markazlari qurilib foydalanishga topshirildi.

Respublikada tibbiyot xodimlarini tayyorlashda yangi dastur qabul qilingan, bu bo'yicha 2380 ta umumiy (oilaviy) amaliyot vrachlari tayyorlanmoqda. 1999-yilda 4 ta hamshiralarni o'qitish kollejlari tashkil qilindi. Respublika bo'yicha 234 ta tibbiyot muassasalari qisman o'z-o'zini moliyalashtirishga o'tdi. 1999-yilda 48 ta tibbiy muassasalar mulk shaklini o'zgartirib xususiylashtirildi. 3075 ta shifokorlar yakka tartibda faoliyat ko'rsatish uchun maxsus ruxsatnoma oldilar.

Sog'liqni saqlash vazirligi jahon sog'liqni saqlash tashkiloti bilan hamkorlikda 2 yil davomida Onalar va bolalar sog'lig'ini muhofaza qilish, yuqumli kasalliklarni oldini olish borasida "SARAK" loyihasi, "MEKAKAR", "DOTS", "KARINFONET" va "AyMSiAy" dasturlari asosida ish olib bormoqda.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan yosh tibbiy xodimlarni chet mamlakatlar (Angliya, Italiya, Rossiya, Isroil va Shvetsiyada o'qitish uchun 18 ta grant ajratilgan.

Mustaqillik yillarida tibbiyot sohasida erishilgan ilg'or jahon tajribalarini hayotga tatbiq qilish bilan bir qatorda dunyo tabobat ilmining rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shgan ulug' bobokalonlarimiz merosini o'rganish borasida ham bir qator ishlar qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni va Vazirlar Mahkamasining qaroriga binoan Ibn Sino xalqaro jamg'armasi tashkil etilganligi ham ushbu sohaning rivojlanishiga davlat miqyosida katta e'tibor berilayotganini ko'rsatadi.

Tibbiyotdagi islohotlarning asosiy yo'nalishlaridan biri, bu tibbiy xizmat sifatini oshirish uchun tashkiliy va amaliy sharoitlar yaratish. Jamiyatda tibbiyot xodimlarining mavqeini ko'tarish, ularning mehnatiga haq to'lash va moddiy rag'batlantirish tizimini takomillashtirishdan iboratdir. Bu borada Respublikamiz Prezidentining 2005-yil 1-dekabrda "Tibbiyot xodimlari mehnatiga haq to'lash tizimini takomillashtirish to'g'risida" gi qarori asosida tubdan yangi, bajarilgan ishning hajmi va sifatiga bog'langan tizim joriy etildi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda bemorlarga aniq tashxis qo'yish maqsadida zamonaviy uskunalar keltirilmoqda. Davolash-profilaktika muassasalarini zamonaviy tibbiy asbob-uskunalar bilan ta'minlash doimo diqqat markazida bo'lib kelgan. Xususan, Prezidentimizning 2003-yil 26-fevraldagi "Sog'liqni saqlash tizimini yanada isloh qilish chora- tadbirlari to'g'risida" gi Farmoniga asosan tashkil qilingan Respublika ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlarida yiliga 10 mingdan ortiq operativ

va diagnostik muolajalar amalga oshirilmoqda. Shulardan 4 mingdan ortig'ini yuqori texnologiyali operatsiya va muolajalar tashkil qiladi. Toshkent shahrida joylashgan Respublika shoshilinch tibbiy yordam ilmiy markazi va uning viloyat filiallarini tashkil qilish hamda zamonaviy diagnostik uskunalar bilan ta'minlash shoshilinch yordam ko'rsatishni taqozo etadigan kasalliklarni o'z vaqtida aniqlashda muhim bosqich bo'ldi. Ushbu muassasalarda yiliga 6 milliondan ortiq bemorga tibbiy yordam ko'rsatilayapti.

Toshkentdagi ko'pgina klinikalar qatori Samarqand, Jizzax Qashqadaryo, Buxoro, Xorazm, Farg'ona viloyati tibbiy muassasalari ham kompyuter tomograf uskunasi bilan ta'minlangan. Ushbu uskuna ilgari umuman aniqlash imkoni bo'lmagan kasalliklar bo'yicha aniq tashxis qo'yish imkonini berdi.

Vazirlar Mahkamasining "Tez tibbiy yordam xizmatining moddiy-texnik bazasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qaroriga muvofiq respublika tibbiy muassasalari oxirgi 4 yil davomida 500 dan ortiq zamonaviy diagnostik asbob-uskunalar bilan jihozlangan tez yordam mashinalari bilan ta'minlandi. Bu esa bemorlarga birinchi bosqichdayoq to'g'ri tashxis qo'yish va tibbiy yordam ko'rsatishda nihoyatda qo'l kelmoqda. Qishloq vrachlik punktlarini (QVP) tashkil qilish va ularni zamonaviy asbob-uskunalar bilan ta'minlash ham bugungi muhim yo'nalishlardan biridir. Ayni vaqtda respublikamizda 3000 dan ortiq QVP faoliyat ko'rsatmoqda. Ilgari oddiy bir kasallik uchun ham tuman markaziga borishga to'g'ri kelardi. Endi esa QVPlardagi faoliyat uncha-muncha tibbiy muassasalarda olib borilayotgan xizmatdan qolishmaydi. Shuning uchun ham ularni zamonaviy asbob-uskunalar bilan jihozlash uchun budget mablag'lari bilan bir qatorda Jahon bankining imtiyozli kreditlari ham jalb etilayapti.

Ayni paytda Isiom taraqqiyot bankining krediti hisobiga Respublika shoshilinch tibbiy yordam ilmiy markazi va uning viloyat filiallarini zamonaviy yuqori texnologiyali tibbiy asbob-uskunalar bilan jihozlash hamda Xitoy Xalq Respublikasi hukumatining krediti hisobiga onkologiya muassasalarini zamonaviy radiologiya uskunalar bilan ta'minlash ishlari olib borilmoqda. Bu ham, o'z navbatida, kasalliklarni erta aniqlash imkonini beradi hamda bemorlarga ko'rsatilayotgan tibbiy diagnostika va davolash sifatini oshiradi. Dori ishlab chiqaruvchi korxonalarining faoliyati hamda dori vositalarining sifati borasida ham amaliy ishlar qilinmoqda. Masalan: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 14 iyuldagi "Mahalliy dori-dormon va tibbiyot buyumlari ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori mahalliy ishlab chiqaruvchilarga hukumat tomonidan ko'rsatilayotgan alohida e'tibordan dalolat beradi. Aholi hayoti va sog'lig'i xavfsizligini ta'minlovchi mahsulot, xizmatlar va jarayonlar sifati borasida iste'molchilar va davlat manfaatlarini himoya qilish, mahsulotlarning sifati va raqobatbardoshligini oshirish va boshqalar standartlashtirishning asosiy maqsadi hisoblanib, respublikamizda standartizatsiya ishlari jahon talablari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Standartlashtirish to'g'risida" gi hamda "Metrologiya to'g'risida" gi qonunlari asosida olib boriladi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida tibbiyot va farmatsevtika mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi 92 ta korxonalar faoliyat ko'rsatmoqda. Ularning farmatsevtika faoliyati "Dori vositalari va

farmatsevtika faoliyati to'g'risida" gi qonunga muvofiq amalga oshiriladi. Respublikada dori vositalari sifati va ishlab chiqaruvchi korxonalaridagi texnologiyasi masalalarini muvofiq lashtiruvchi 12 ta boshqaruv hujjatlari amalda bo'lib, ularning asosiysi Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining tavsiyalariga muvofiq ishlab chiqilgan. "Yaxshi ishlab chiqarish amaliyoti (GMR)" TSt 1901 2003 tarmoq standartidir. Respublikamizda dori vositalarining sifati nazorat qilishning mukammal tizimi yaratilgan bo'lib, u tegishli qonunlar asosida amalga oshiriladi. Bugungi kunda dori vositalari sifat nazorati tizimiga kiruvchi tashkilotlarda har qanday tibbiy preparatlarni klinik sinovlargacha va klinik sinovlar jarayonlarida me'yoriy hujjatlarni tasdiqlashda va tibbiyot amaliyotida ishlatishga ruxsat berishda ularning sifati tavsiflay oladigan standartlar, me'yoriy hujjatlar, materiallar mavjud. Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 6-iyuldagi "Mahsulotlarni sertifikatlashtirish tartibotini soddalashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori bilan majburiy tartibda sertifikatlanadigan mahsulotlar turlari ro'yxati qayta ko'rib chiqildi va dori vositalari "farmatsevtika mahsulotlari" nomi bilan kengaytirildi.

Respublikamizda ishlab chiqariladigan va hududimizga bojxona maskanlari orqali olib kiriladigan dori vositalari va tibbiy mahsulotlar sertifikatlashtirish idoralari tomonidan to'liq rasmiylashtirilganidan so'ng respublika hududiga olib kirilishiga hamda ochiq savdoga chiqarishga ruxsat beriladi.

Ayni paytda mamlakatimizda xususiy shifo muassasalarining soni ham oshib bormoqda.

Xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha qator hukumat qarorlari qabul qilinishi munosabati bilan respublikamizda xususiy tibbiyot tizimi shakllandi. Hozirgi kunda mavjud xususiy klinikalar, markazlarda aholiga malakali tibbiy xizmat ko'rsatib kelinmoqda. Agar 1999-yilda yakka tartibda faoliyat ko'rsatuvchi shifokorlar va nodavlat korxonalarini 700 tani tashkil etgan bo'lsa, 2006-yilga kelib bu ko'rsatkich 4000 taga yetdi.

Tibbiyotdagi islohotlar samarasi o'laroq yurtimizda sohalarga ixtisoslashgan bir qator o'quv dargohlari faoliyat ko'rsatmoqda. Bitiruvchilarni ish bilan ta'minlash va chekka joylarga ishga yuborish borasida ham amaliy ishlar qilinmoqda. Har yili sog'liqni saqlash vazirligida hududiy sog'liqni saqlash boshqarmalari bilan birgalikda mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj o'rganib chiqilmoqda va shu asosda bitiruvchilar ish bilan ta'minlanmoqda. 2006-yildan boshlab davlat grantlari asosida tahsil olgan bitiruvchilar 3 yil ishlab berish sharti bilan yashash manzillari bo'yicha ishga taqsimlandi. Bu borada tegishli me'yoriy hujjatlar asosida barcha ta'lim muassasalarida taqsimot komissiyalari tuzilgan, marketing bo'limlarining tuzilmasi va vazifalari o'zgartirilgan. Bitiruvchilardan samarali foydalanish maqsadida, Qoraqalpog'iston Respublikasi sog'liqni saqlash vazirligi, shahar va viloyatlar sog'liqni saqlash boshqarmalari bilan birgalikda mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj o'rganib chiqildi va buyurtmalar portfeli shakllantirildi. Ma'lumotlar barcha ta'lim muassasalariga yuborildi. U yerda o'z navbatida institut — talaba — ish beruvchi o'rtasida uch taraflama taqsimot komissiyasi o'tkazildi. 2006-yilda tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida grant asosida tahsil olgan 1341 nafar bitiruvchi ishga taqsimlandi.

2005-yilning oʻzida respublikamizda 38 ta shifoxon va sihatgoh barpo etildi, 93 ta davolash profilaktika muassasasi zamonaviy tibbiy uskunalar bilan jihozlandi.

Shuningdek, bir smenada 10 ming 500 bemorni qabul qila oladigan ambulatoriya — poliklinika muassasalari, jumladan, 210 ta qishloq vrachlik punkti ishga tushirildi. Ayniqsa, qishloq vrachlik punktlarini kapital taʼmirlash va rekonstruksiya qilish natijasida 800 ming nafar bemor sifatli tibbiy xizmatdan foydalangani va qoʻshimcha ravishda 2 million kishiga xizmat koʻrsatish imkoniyati yaratilganini bu yoʻldagi muhim qadam sifatida baholash mumkin.

Shuni alohida taʼkidlash lozimki, bunday ibratli ishlar barcha viloyat va tumanlarimizda ham amalga oshirildi. Jumladan, Buxoro viloyatining Kogon shahrida, Xorazm viloyatining Yangibozor tumanida yangi shifoxona, Bogʻot tumanida esa yangi tugʻuruqxona majmui barpo etildi.

Qoraqalpogʻiston Respublikasi Qoraoʻzak tumani markaziy kasalxonasida katta hajmdagi qurilish-taʼmirlash ishlari bajarildi. Andijon, Jizzax, Samarqand, Sirdaryo va Namangan viloyatlaridagi qator tumanlarda esa markaziy kasalxonalar zarur asbob-uskunalar bilan jihozlandi. Bu ishlarga 1,5 milliard soʻmdan ziyod mablagʻ sarflandi.

Shu bilan birga, Qarshi shahrida kardiologiya va ixtisoslashtirilgan urologiya markazlari, Samarqand viloyati tez tibbiy yordam markazining Oqdaryo filiali, Jizzax viloyatining Gʻallaorol tumanida urush va mehnat fahriylari sanatoriysi, Fargʻona viloyatidagi “Chimyon” sanatoriysida yangi korpus, Fargʻona shahrida bolalar akvaparki kabi tibbiyot va ijtimoiy infratuzilma inshootlari barpo etildi.

Muxtasar qilib aytganda 2006-yil oxirigacha jami 165 milliard 800 million soʻm mablagʻ sarflangani tibbiyot sohasida bajarilgan ishlarning hajmi va koʻlamini yaqqol koʻrsatib turibdi.

2006-yili sogʻliqni saqlash muassasalarining moddiy texnik bazasini rivojlantirish, ularni zamonaviy asbob-uskunalar, zarur jihoz va mebellar bilan taʼminlash maqsadida davlat budjetidan 7,6 milliard soʻm, yaʼni, 2005-yildagiga nisbatan 1,5 barobar koʻp mablagʻ ajratildi. Kapital taʼmirlashga esa homiylar hisobidan 7 milliard soʻm sarflandi.

Respublika ixtisoslashtirilgan koʻz mikroxirurgiyasi, xirurgiya, kardiologiya markazlari, Fitiziatriya va pulmonologiya ilmiy tadqiqot institutida 60 oʻrinli davolash boʻlimi kapital taʼmirlanib, zamonaviy davolash usullari joriy qilindi.

Shuningdek, Xorazm viloyatida Respublika ixtisoslashtirilgan urologiya markazining filiali tashkil etildi, Respublika jarrohlik markazi va “Salomatlik” institutining Nukus filiallari, Jizzax viloyatida kardiologiya dispanseri va viloyat bolalar shifoxonasi, Qashqadaryo viloyatida sil kasalliklari dispanseri, Surxondaryo viloyatida bolalar shifoxonasi kapital taʼmirlandi.

2006-yilda qariyb 284 milliard soʻm, jumladan, 133 milliard soʻm budjet mablagʻi, 151 milliard soʻmdan ziyod idora va tashkilotlar, honiiylar mablagʻi sarflandi.

Mamlakatimizda kuchli ijtimoiy himoya siyosati haqida gapirganda oʻtgan davrda qoʻlga kiritgan salmoqli yutuq va natijalarimiz xalqimizning daromadlari va farovonligini izchil ravishda oshirib borishni taʼminlash, keng koʻlamli ijtimoiy dasturlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini berishini taʼkidlash lozim.

Barchamizga ma'lumki, aholi ish haqi va daromadlarining o'sishi sur'ati eng muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Bu haqda gapirganda, aholi real daromadlarining 2006-yilda 2000-yilga nisbatan 2,5 1999-yilga nisbatan esa o'rtacha 12 barobar oshganini ta'kidlash lozim, 2007-yil oxirida respublikamizda o'rtacha ish haqi miqdori 20 dollar darajasiga yetdi.

Mamlakatimizda har uch yilda ish haqini 2-2,5 barobar oshirish strategik vazifa qilib qo'yilgan. Shu tariqa, aholining xarid qobiliyatini hisobga olgan holda, yaqin yillar ichida xalq farovonligi va daromadlarini ta'minlash bo'yicha yuksak marralarga erishayotgan mamlakatlar darajasiga ko'tarilishni maqsad qilib qo'yilgan.

Bugungi kunda yurtimizda zamonaviy mehnat bozori shakllandi - mustaqillik yillarida 5 milliondan ortiq yangi ish o'rinlari tashkil etildi. Ularning 70 foizdan ziyodi sanoat va xizmat ko'rsatish sohasiga to'g'ri keladi.

Ayniqsa, shahar va qishloqlarda birinchi navbatda xotin-qizlarni ish bilan ta'minlash imkonini beradigan, yirik sanoat korxonalarini bilan kooperatsiya asosida tashkil etiladigan kasanachilik jadal rivojlana boshlaganini ta'kidlash lozim.

Biz uchun muhim ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan aholini ish bilan ta'minlash bilan bog'liq muammolarga katta e'tibor qaratib, bu borada aniq maqsadga yo'naltirilgan ishlarni izchil amalga oshirayotganimiz mavjud ahvolni tubdan o'zgartirish uchun imkon yaratdi. 2006-yilda ishsizlik darajasi 5.3 foizgacha kamaygani ham shundan dalolat beradi.

Mamlakatimiz aholisi, avvalo qishloq joylardagi odamlarning turmush sharoiti izchil tarzda yaxshilanmoqda. Istiqloq yillarida 36 ming kilometrlik suv quvurlari, 72 ming kilometrlik gaz tarmoqlari ishga tushirildi. Bu 1991-yilga qadar erishilgan natijalarga nisbatan tegishli ravishda 2 va 4 barobar ko'p demakdir.

Natijada aholini ichimlik suvi bilan ta'minlash bugungi kunda 84 foizni, jumladan, qishloq joylarda 77 foizni, tabiiy gaz bilan ta'minlash 82 foizni, qishloq joylarda esa 78 foizni tashkil etmoqda.

Xalqimiz turmush sharoitini yaxshilashga doir chora-tadbirlar tizimida sog'liqni saqlash va aholi salomatligini muhofaza qilish alohida o'rin tutishini hammamiz yaxshi tushunamiz.

O'tgan yillar mobaynida O'zbekistonda tibbiy xizmat ko'rsatish tizimi amalda to'liq qayta ko'rib chiqildi. Hozirgi vaqtda bu boradagi islohotlarning asosiy bosqichlaridan biri nihoyasiga yetmoqda. Aholiga bepul shoshilinch va yuqori malakali tibbiy yordam ko'rsatish uchun eng yuksak talablarga javob beradigan ixtisoslashtirilgan shifoxona va bo'limlar tarmog'ining tashkil etilishi bu bosqichning eng muhim va aniq naliyasi bo'lganini ta'kidlash joiz. Maxsus tashkil etilgan respublika markazi bu tizimga rahbarlikni va uning faoliyatini muvofiqlashtirishni ta'minlamoqda.

Sog'liqni saqlashning birlamchi bo'g'inida, ayniqsa, qishloq joylarda jiddiy o'zgarishlar ro'y berdi. Samarasiz ishlayotgan feldsherlik-akusherlik punktlari va qishloq ambulatoriyalari o'rnida zamonaviy diagnoslika va davolash uskunalari bilan jihozlangan 3 mingdan ziyod qishloq vrachlik punkti tashkil etilgani bu sohadagi katta qadam bo'ldi, desak, to'g'ri bo'ladi. Tibbiyot xodimlari mehnatga haq to'lash va ularni rag'batlantirish tizimining har tomonlama qayta ko'rib chiqilishi aholiga tibbiy

xizmat ko'rsatishni sifat jihatidan yaxshilash imkonini berdi. Natijada keyingi 2-3 yilda soha xodimlarining ish haqi 2 barobardan ziyod ko'paydi.

Yurtimizda yangi tashkil etilgan sog'liqni saqlash tizimida eng yuksak zamonaviy tibbiyot texnologiyalari va texnikasi bilan ta'minlangan ixtisoslashgan klinikalar muhim o'rin egallamoqda. Ularda yuqori malakali mutaxassislar jahon miqyosidagi murakkab va noyob operatsiyalarni amalga oshirib, odamlar hayotini saqlab, ularning umriga umr qo'shayotgani bu boradagi islohotlarimizning yana bir amaliy ifodasidir. Sog'liqni saqlash tizimida bo'lajak onalar salomatligini munlazam nazorat qilib boradigan, sog'lom bolalar tug'ilishiga xizmat qiladigan keng tarmoqli skrining markazlarining o'rnini va ahamiyati qanchalik katta ekani haqida, o'ylaymanki, ortiqcha gapirib o'tirishga hojat yo'q.

Agar 1991-yilda oralar o'limi bilan bog'liq ko'satkich har 100 ming nafar ayolga nisbatan 65 tani tashkil etgan bo'lsa, bugungi kunda bu raqam 24 taga tushdi, go'daklar o'limi esa ilgari 1000 nafar chaqaloqqa 35 tadan to'g'ri kelgan bo'lsa, hozirgi kunda 14 taga tushdi.

Shunisi e'tiborliki, bugun O'zbekistonda chechak va ich terlama, kuydirgi, o'lat va vabo kabi yuqumli kinsalliklarga butunlay barham berildi.

O'tgan davr mobaynida yurtimizda aholining o'rtacha umr ko'rish darajasi ham sezilarli ravishda ortib bormoqda. Bu boradagi umumiy ko'rsatkich 1990-yilda 67 yoshni tashkil etgan bo'lsa, 2008-yilda 72,5 yoshni tashkil etdi. Jumladan, erkaklar o'rtasidagi o'rtacha umr ko'rish 66 yoshdan 70 yoshga, ayollar o'rtasida esa 70 yoshdan 74,6 yoshga uzaygani odamlar salomatligini muhofaza qilish va turmush sharoitini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlarning aniq va yaqqol natijasi sifatida baholash o'rinli bo'ladi.

Shuningdek, mustaqillik yillarida ijtimoiy himoya siyosati davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi bo'lib qoldi.

Uy-joylar qurilishi. Istiqloq arafasida, hali mustabid tuzum hukmronlik qilib turgan bir paytda, O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning yuksak jasorati bilan aholini uy joyli qilish masalasining yechimi topildi. Natijada 1989–1990-yillarda bir yarim milliondan ko'proq oilaga qo'shimcha yer ajratildi, 700 ming oilaga tomorqa yerlari berildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 3-avgustdagi "Qishloq joylarda uy-joy qurilishi ko'lamini kengaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi qarori bilan boshlangan qishloq infratuzilmasini yangilashga qaratilgan bunyodkorlik ishlari bugun qishloqlarimiz qiyofasini zamonaviy arxitektura asosida tubdan o'zgartirishga xizmat qilmoqda.

Xususan, 2009–2016-yillarda qishloq joylarda 70 mingga yaqin shinam namunaviy uy-joy bunyod etildi.

Pirovardida 83,5 mingdan ortiq oilaning yashash sharoiti yaxshilandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2016-yil 21-oktabrdagi "2017–2021-yillarda qishloq joylarda yangilangan namunaviy loyihalar bo'yicha imtiyozli uy-joylar qurish dasturi to'g'risida" gi qarori mazkur yo'nalishdagi keng ko'lamli islohotlarning mantiqiy davomi bo'lib, qishloq qurilishida yangi bosqichni boshlab

berdi. Ayni paytda qishloq aholisining zamonaviy va arzon uylarga o'sib borayotgan ehtiyojlaridan kelib chiqib, imtiyozli kredit berishning yuqori darajadagi shartlari joriy etildi.

Shuningdek, energiyani tejaydigan materiallar va asbob-uskunalarining yangi turlaridan foydalanishning yanada kengaytirilishi barpo etilayotgan uylarning tannarxi pasayishi hamda aholining barcha qatlamlari uchun maqbul narxlar belgilanishiga xizmat qildi. Qarorga ko'ra, qishloq joylarda mavjud namunaviy loyihalarga qo'shimcha ravishda ikki, uch qavatli (2, 3 xonali) uy-joylar qurildi. Shuningdek, aholi zich joylashgan tumanlarda maydoni 0,02 gektar bo'lgan bir qavatli 2 va 3 xonali, maydoni 0,04 gektar bo'lgan yer uchastkalarida joylashtiriladigan ikki qavatli 4 xonali birlashtirilgan arzon uylarning yangi namunalari joriy etildi.

Bundan tashqari, 2017-yildan boshlab mamlakat poytaxti va viloyatlarda uy-joyga ega bo'lmaganlar, harbiy xizmatchilar, yosh olimlar va ichki ishlar xodimlari uchun imtiyozli uy-joylar qurilib, egalariga topshirilmoqda.

Mustaqillikning dastlabki yillarida ta'lim tizimi. Madaniy-ma'naviy rivojlanishning eng muhim poydevori – ta'lim tizimidir. Chunki zamon talablariga javob beradigan, ilg'or fan-texnika, texnologiya yutuqlarini egallab olgan kadrlarni yetishtirmasdan jamiyatni yuksaltirib bo'lmaydi.

O'zbekistonda 1992-yil 2-iyulda "Ta'lim to'g'risida" gi qonun qabul qilindi. Bu dasturulamal hujjatda ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy tamoyillari, ta'lim tizimi, uning boshqaruv tarkibi, pedagog xodimlarning burch va mas'uliyatlari aniq belgilab berildi. Mustaqillikning dastlabki yillarida 10 mingdan ortiq xalq ta'limi xodimiga davlat uylari, 22 mingdan ortiq xodimga esa tashkilot va muassasalar tasarrufidagi uylar bepul xususiy lashtirilib berildi. 50 mingdan ortiq pedagog xodimga shaxsiy qurilish uchun yer maydonlari ajratildi. Qishloqlarda istiqomat qiladigan pedagog xodimlarning hammasi kommunal xizmat uchun to'lovlardan ozod etilgan bo'lsalar, shaharliklar uning 50 foizi miqdorida to'lab bordilar. Keyinchalik kommunal xizmat bo'yicha bu imtiyozlar oylik maoshlariga qo'shib beriladigan kompensatsiya bilan almashtirildi.

1992-yildagi qonun asosida umumiy ta'lim quyidagi bosqichlar bo'yicha amalga oshirila boshlandi.

I bosqich – boshlang'ich ta'lim (1–4-sinf);

II bosqich – asosiy (tayanch) maktab (4–9-sinf);

III bosqich – yuqori o'rta maktab (10–11-sinf);

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1996-yil dekabrda qabul qilgan qarori bilan 1-oktabr – "O'qituvchilar va murabbiylar kuni" deb belgilandi hamda bu kun bayram sifatida dam olish kuni deb e'lon qilindi. 1997-yildan boshlab har yili 1-oktabr "O'qituvchilar va murabbiylar kuni" sifatida nishonlanib kelinmoqda.

O'zbekistonda jinsi, tili, yoshi, irqiy, milliy mansubligi, e'tiqodi, dinga munosabati, ijtimoiy kelib chiqishi, xizmat turi, ijtimoiy mavqeyi, turar joyidan qat'i nazar, har kimga bilim olishda teng huquqlar kafolatlandi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. O‘zbekistonda ta’lim sohasidagi siyosat 1997-yil 29-avgustda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida” gi yangi tahrirdagi qonun hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturida o‘z aksini topdi.

1996–1997-o‘quv yilidan boshlab maktablarning birinchi sinflarida o‘qish lotin alifbosida olib borildi. Yangi alifboda o‘qitish uchun zarur dastur, qo‘llanma va darsliklar yaratildi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi 3 bosqichdagi islohotlar asosida amalga oshirildi. I bosqich – 1997–2001-yillarda dasturni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan huquqiy-me‘yoriy, ilmiy-metodik, moliyaviy-moddiy shartsharoitlar yaratildi. Buning uchun davlat tomonidan qo‘shimcha ravishda 65 milliard so‘m mablag‘ sarf qilindi.

II bosqich – 2001–2005-yillarni o‘z ichiga olib, milliy dastur keng miqyosda joriy etildi.

III bosqich – 2005-yildan bugungi kungacha. Bu bosqichda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi natijasida erishilgan natijalar, to‘plangan tajribalar umumlashtirilib, shu asosda yurtimizda ta’lim tizimi takomillashtirilib borildi. 2009-yildan boshlab yurtimizda to‘liq 12 yillik majburiy ta’lim joriy etildi.

9 yillik umumiy o‘rta ta’lim savodxonlik asoslarini, umumiy o‘rta ta’lim olish uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan. Bolalar birinchi sinfga 6–7 yoshdan qabul qilinadi. Umumiy o‘rta ta’lim kerakli bilimlar hajmiga asos soladi, mustaqil fikrlash, tashkilotchilik qobiliyatlari va amaliy tajriba ko‘nikmalarini rivojlantiradi, dastlabki kasbiy yo‘nalish va navbatdagi ta’lim bosqichini tanlashga zamin yaratadi.

Ta’lim tizimi O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida” gi qonuni asosida maktabgacha ta’lim, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus ta’lim, oliy ta’lim, oliy ta’limdan keyingi ta’lim, malaka oshirish va kadrlarni qayta tayyorlash, maktabdan tashqari ta’lim shakllaridan iborat.

Prezidentning 2004-yildagi farmoni asosida 2004–2009-yillarda Maktab ta’limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi qabul qilindi. Dastur doirasida yangi maktablar qurildi, boshqalari kapital ta’mirlandi; aniq va tabiiy fanlardan o‘quv laboratoriyalar zarur uskunalar bilan jihozlandi.

Umumiy o‘rta, umuman, ta’limning barcha bosqichlarida yangi o‘quv dasturlari, davlat ta’lim standartlari yaratildi. Maktab darsliklari tamomila yangilandi hamda fan va amaliyot yutuqlari bilan boyitish bo‘yicha takomillashtirib borildi. Multimedia o‘quv adabiyotlari ham yaratilishi yo‘lga qo‘yildi. Respublikada faoliyat yuritayotgan 10 mingga yaqin maktablarning moddiy-texnika ta’minoti ham davlat hisobidan amalga oshirildi.

O‘rta-maxsus, kasb-hunar ta’lim tizimining tashkil etilishi. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida” gi qonuniga muvofiq umumiy o‘rta ta’limning to‘qqiz yillik etib belgilanishi munosabati bilan to‘qqiz yillik maktabni tugatgan barcha o‘quvchilar ta’lim olishni o‘rta maxsus yoki kasb-hunar kollejlarda davom ettirdilar. Bu yangi ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich o‘tildi, ya’ni Kadrlar tayyorlash milliy dasturining 1-bosqichi (1997–2001) doirasida amalga oshirildi. Shu davr mobaynida 300 ga yaqin yangi turdagi ta’lim muassasalari ochildi. O‘rta maxsus ta’lim sohasida viloyatlarda biznes maktablari, umumta’lim maktablarida kasb-hunar

kurslarining ochilishi, bozor iqtisodiyoti talablaridan kelib chiqqan holda yangi mutaxassisliklar (fermer, soliq va bojxona xodimi, audit va hokazo) kiritildi. Unga binoan, yurtimizda 1997-yildan boshlab hozirga qadar 1400 dan ortiq kasb-hunar kolleji, 200 ga yaqin akademik litsey bunyod etildi. Ular sohalar bo'yicha mutasaddi tashkilotlar va oliy ta'lim muassasalariga birlashtirilishi tufayli bu bosqichda o'quv jarayoni samarali tashkil etilib, kollej bitiruvchilarining ish bilan ta'minlanishiga e'tibor qaratilganiga qaramay, bu borada qoniqarli natijaga erishilmadi.

2017-yilgi islohotlar. Ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar, 12 yillik ta'limni takomillashtirish yo'lidagi tadbirlar kutilgan natijani bermadi. Yig'ilib qolgan muammolar sohani tub isloh qilishni, dunyoning rivojlangan mamlakatlari tajribasidan foydalanish zarurligini taqazo qildi.

2017-yil umumta'lim va o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tizimida tub islohotlar yili bo'ldi. Xalq qabulxonalari va Prezidentning virtual qabulxonasiga tushgan taklif va mulohazalar, shuningdek, respublika maktablaridagi bitiruvchilarning ota-onalari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalaridan kelib chiqib, Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan 9+3, ya'ni 12 yillik majburiy ta'limdan 11 yillik ta'limga o'tildi.

2017-yilning o'zida 10-sinf o'quvchilari uchun 9 mln. nusxa darsliklar chop etildi va 10 mingga yaqin umumta'lim maktabida 11 yillik ta'limga o'tilgan holda o'qitish tizimi yo'lga qo'yildi. Bu akademik litsey va kasb-hunar kollejariga qabul jarayoni bilan barobar olib borildi. Bunda ota-onalar va o'quvchilarning xohish-istaklari inobatga olindi. 2016/2017-o'quv yilida umumta'lim maktablarini tamomlagan 466 mingdan ortiq o'quvchining 288 mingi 10-sinfda o'qishni davom ettirdilar.

Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi, eng asosiy bo'g'inidir. Maktabgacha ta'lim, 6–7 yoshgacha oilada, bolalar bog'chasida va boshqa ta'lim muassasalarida olib boriladi. Mutaxassislarning ilmiy xulosalariga ko'ra, inson o'z umri davomida oladigan barcha axborot va ma'lumotning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda oladi. Shu bois, bolalarning sog'lom va bilimli, yetuk salohiyatli kadrlar bo'lib voyaga yetishida bog'cha tarbiyasi juda muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 30-sentabrda "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish to'g'risida" gi farmonni imzoladi. Unga ko'ra, Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi. Yangi vazirlik tizimiga Qoraqalpog'iston maktabgachata'lim vazirligi, Toshkent shahri maktabgacha ta'lim bosh boshqarmasi, viloyatlarning maktabgacha ta'lim boshqarmalari va ularning shahar va tumanlardagi bo'limlari kiradi. 2017-yilda O'zbekistonda 4916 ta maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyat yuritgan. Oxirgi 20 yil davomida bog'chalar soni 45 % ga kamaygan.

Ayni damda bog'chaga borayotgan bolalar umumiy bolalar sonining 30 %- ni tashkil qiladi.

Oliy ta'lim tizimi. Prezidentning 1992-yil fevraldagi farmoni bilan yana sakkizta viloyat pedagogika institutlariga universitet maqomi berildi. 1992-yil martda viloyatlardagi pedagogika institutlari negizida Andijon Davlat universiteti, Buxoro

Davlat universiteti, Termiz Davlat universiteti, Urganch Davlat universiteti, Qarshi Davlat universiteti tashkil qilindi.

Eng zamonaviy ixtisosliklar bo'yicha alohida universitet va institutlar, jumladan, Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, Navoiy kon metallurgiya instituti, Mudofaa vazirligi qoshida Harbiy akademiya, Ichki ishlar vazirligi qoshida Ichki ishlar akademiyasi, Bank-moliya akademiyasi kabi o'nlab yangi oliy o'quv yurtlari tashkil etildi. Toshkent davlat elektrotexnika va aloqa texnikumi institutga aylantirildi. 1993-yil talaba va aspirantlar uchun maxsus stipendiyalar belgilandi. Mamlakat qishloq xo'jaligi uchun zarur bo'lgan zamonaviy bilimlar sohibi bo'lgan yuqori malakali mutaxassis kadrlarni tayyorlash maqsadida Toshkent Davlat Agrar universiteti, Andijon, Samarqand Qishloq xo'jaligi, Qarshi Muhandislik iqtisodiyot, Toshkent Irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash institutlari ish boshladi. Mamlakat viloyatlarida oliy universal ta'limni joriy etishda rivojlangan davlatlar tajribasiga suyanib ish tutildi.

1992-yil dastlab respublikamizning 6 ta oliy ta'lim muassasasida test sinovi asosida o'qishga qabul qilish tajribadan o'tkazilgan edi. 1993-yilda esa 46 ta oliy ta'lim muassasalarining 19 tasida tajriba tariqasida test sinovlari o'tkazildi.

1994-yil Davlat test markazi tashkil etilib, shu yildan boshlab oliy ta'lim muassasalariga test orqali qabul joriy etildi. 1996-yildan ta'lim olishda kontrakt-shartnoma to'lovi joriy etildi. 1997-yilgi "Ta'lim to'g'risida" gi qonunga muvofiq, 5 yillik oliy ta'limdan 4 yillik bakalavriat va 2 yillik magistratura bosqichlaridan iborat ikki pog'onali tizimga o'tildi.

Shuningdek, Mamlakat Prezidentining 2013-yildagi "Yuridik kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida" gi qaroriga muvofiq yuridik institut universitet maqomida qayta tashkil etildi, 2014-yildagi qarori asosida Toshkent davlat stomatologiya instituti ta'sis qilindi. 2017-yildagi holatga ko'ra, mamlakatimizda 80 dan ortiq oliy o'quv yurti, jumladan, 19 ta universitet, 37 ta institutlar, 6 ta akademiya, 1 ta konservatoriya, 1 ta raqs va xoreografiya oliy maktabi, 13 ta OTMLar filiallari, 7 ta xorijiy davlatlar OTMLarining filiallari faoliyat ko'rsatmoqda.

Malaka oshirish tizimi ham tubdan isloh qilindi. Xalq ta'limi va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari qatorida oliy ta'lim, tarmoq sohalarida kadrlarning malakasini oshirish va qayta tayyorlash ishlari tamomila yangi bosqichga ko'tarildi.

Prezidentning 2015-yildagi "Oliy ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi farmoniga asosan 15 ta yetakchi oliy ta'lim muassasalari – tayanch oliy o'quv yurtlari sifatida belgilandi.

Oliy ta'limda xalqaro hamkorlik. Kadrlar tayyorlash milliy dasturining amalga oshirilishi natijasida O'zbekistonda nisbatan qisqa muddatlarda dunyoning yetakchi davlatlarida ta'lim sohasida erishilgan ilg'or yutuqlarni, milliy an'analarni o'z ichiga olgan yangi modeli tashkil qilindi.

Mustaqillik yillarida oliy ta'lim tizimida olib borilgan izchil islohotlar natijasida mamlakatimizda bir qator chet el universitetlarining filiallari ochildi. Jumladan, Buyuk Britaniyaning Xalqaro Vestminster universiteti, Toshkent shahrida M.V.

Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti, I.M.Gubkin nomidagi Rossiya neft va gaz davlat universiteti, Singapur menejmentni rivojlantirish instituti, Italiyaning Turin politexnika universiteti filiallari ish boshladi. Shuningdek, Toshkentda G.V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot akademiyasi va Janubiy Koreyaning Inha universiteti filiallari ham o'zbek yoshlariga o'z ta'lim sirlarini o'rgatmoqdalar. Yurtimiz va xorijdagi o'quv maskanlarida yuzlab iqtidorli yoshlar ta'lim olmoqda va o'z malakasini oshirmoqda. Bunda xorijiy ta'lim muassasalari bilan ikki tomonlama tajriba almashish yo'lga qo'yilgani muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim darajasi bo'yicha dunyoning rivojlangan mamlakatlari qatoriga chiqdi. Yoshlarni jahon fani va bilimlari xazinasidan bahramand qilishga katta e'tibor berilmoqda. Respublika o'quv yurtlarining chet ellardagi o'quv markazlari bilan aloqalari ancha mustahkamlandi. Chet ellik o'qituvchilar va mutaxassislarni xorijiy tilda mashg'ulot olib borish uchun taklif qilish, shuningdek, chet el o'quv va ilmiy markazlarida xodimlarning malaka oshirishi va talabalarning o'qishi kengayib bormoqda. Ayni vaqtda jahonning ko'plab mamlakatlaridan kelgan xorijiy fuqarolar O'zbekistonda ta'lim olishmoqda.

2017-yilgi tub islohotlar. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi farmoniga muvofiq, 2017–2021-yillarda oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish dasturini ishlab chiqish, o'quv dasturlarini yanada zamonaviylashtirish, pullik xizmatlar ko'rsatish va moliyalashtirishning qo'shimcha manbalarini izlashda oliy o'quv yurtlarining vakolatlarini kengaytirish yo'li bilan ularning mustaqilligi bosqichma-bosqich rivojlantirib boriladi. 2017–2018-yillar davomida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining yetmishga yaqin farmon, qaror va farmoyishi qabul qilindi. Bu tom ma'noda ta'lim tizimidagi o'zgarish va yangilanishlar jarayonini boshlab berdi. Harakatlar Strategiyasida ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlariga o'tishda oliy ta'lim muassasalari faoliyati va samaradorligini oshirishdagi ustuvor vazifalar belgilab olindi.

Ana shuni nazarda tutib, Prezident Sh.M.Mirziyoyev "Yoshlarni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz", degan edi. 2017-yil 10 yildan ortiq vaqt mobaynidagi tanaffusdan keyin davlat va jamiyatdagi malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyojlar inobatga olinib, O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan sirtqi ta'lim tizimi tiklandi, maxsus sirtqi ta'lim takomillashtirildi.

2017-yil 16-noyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Respublika oliy ta'lim muassasalari bakalavriatiga kirish test sinovlarini o'tkazish tartibini takomillashtirish to'g'risida" gi qarori qabul qilindi. Unga muvofiq 2018–2019-o'quv yilidan boshlab alohida iqtidor talab etiladigan madaniyat, san'at, dizayn, tasviriy va amaliy san'at, musiqiy ta'lim, san'atshunoslik, sport va jismoniy tarbiya sohasidagi ta'lim yo'nalishlarida test sinovlari o'tkazilmaydi. Masalan, O'zbekiston davlat

konservatoriyasi, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti, O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti va alohida iqtidor talab etadigan ta’lim yo‘nalishlariga faqat ijodiy imtihonlar orqali qabul qilish yo‘lga qo‘yiladi. Tibbiyotga oid oliy ta’lim tizimida ham bir qator islohotlar amalga oshirildi. Jumladan, tibbiyot sohasida bakalavriat ta’lim yo‘nalishlarida o‘qish muddati 7 yildan 6 yil va tibbiy profilaktika yo‘nalishida 6 yildan 5 yil etib belgilandi.

Oliy ta’limdan keyingi ta’lim. 2012-yilga qadar aspirantura (3 yil) va doktorantura (3 yil)dan iborat bo‘lib, 2012–2017-yillarda bir bosqichli doktorantura faoliyat olib bordi. 2013–2017-yillar oralig‘ida faqat 360 ga yaqin tadqiqotchi doktorlik dissertatsiyasini himoya qilgan. Bu esa respublikadagi oliy ta’lim va ilmiy tadqiqot muassasalari uchun oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlarga bo‘lgan ehtiyojni qondira olmadi. Oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim sohasini yanada takomillashtirish, ilmiy tadqiqot faoliyatida yoshlarning intellektual salohiyatini namoyon etish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida hamda bir qator ilg‘or xorijiy mamlakatlarning xalqaro amaliyotini o‘rgangan holda 2017-yilning 1-iyulidan boshlab oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’limning ikki pog‘onali tizimi joriy etildi. Birinchisi – dissertatsiya himoya qilish va tegishli fan tarmog‘i bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini berishni nazarda tutuvchi tayanch doktorantura va ikkinchisi – dissertatsiya himoya qilish va tegishli fan tarmog‘i bo‘yicha fan doktori (Doctor of Science) ilmiy darajasini berishni nazarda tutuvchi doktorantura tizimidir.

Jismoniy tarbiya va sportni qo‘llab-quvvatlovchi tizimning yaratilishi. O‘zbekistonda davlat mustaqilligi qo‘lga kiritilgach, madaniyat, ta’lim, ilm-fan bilan bir qatorda jismoniy tarbiya va sport ishlariga katta e‘tibor qaratildi. Davlat budjetidan ajratilayotgan mablag‘ning muttasil ortib borishi ham mamlakatda jismoniy tarbiya va sport sohasi davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralib, sohaga bo‘lgan katta e‘tibor ko‘rsatkichidir. Darhaqiqat, nufuzli xalqaro musobaqalarda mamlakatimiz sportchilarining muvaffaqiyatli ishtirok etishlarining eng asosiy sabablaridan biri ham ushbu sohaning davlat tomonidan muntazam ravishda qo‘llab-quvvatlanganligidir.

1992-yili O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida” qonun qabul qilinishi va unga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritilib, 2015-yilda yangi tahriri tasdiqlanishi sport sohasining yanada rivojlanishiga xizmat qildi. Respublikada yuqori malakali sportchilarni tayyorlashga ixtisoslashtirilgan 536 ta bolalar-o‘smirlar sport maktablari, 5 ta olimpiya zaxiralari kollejlari, 8 ta respublika oliy sport mahorati maktablari faoliyat ko‘rsatmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 10-avgustda “O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi qarorni imzoladi. Unga muvofiq O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti Toshkent viloyati Chirchiq shahriga ko‘chirildi. O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya institutida 2017–2018-o‘quv yilidan boshlab ta’limning sirtqi bo‘limi tashkil etildi. Mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportning moddiy-texnika bazasini rivojlantirish yuzasidan bir qator ishlar amalga oshirildi. Xususan, Toshkent, Namangan, Jizzax, Farg‘ona, Buxoro, Xorazm, Andijon, Samarqand, Guliston va

boshqa shaharlarda xalqaro standartlarga javob beradigan qator sport majmualari qurildi. Toshkent shahridagi “Yunusobod”, “Jar”, “Bunyodkor”, Namangan shahrida “Pahlavon”, Jizzax shahridagi Olimpiya zaxiralari kolleji sport majmualari va boshqalar shular jumlasidandir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil martdagi farmoniga muvofiq, O‘zbekistonda Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport davlat qo‘mitasi tashkil etildi.

Uch bosqichli sport o‘yinlari. Mustaqillik yillarida mamlakatda jismoniy tarbiya va sportni ommaviylashtirishda alohida davr bo‘ldi. Bu borada Bolalar sportini rivojlantirish respublika jamg‘armasining tashkil qilinishi, 2000-yildan boshlab oliy o‘quv yurtlari talabalari o‘rtasida “Universiada”, o‘rta maxsus kasb-hunar kollejlari talabalari o‘rtasida “Barkamol avlod”, umumta’lim maktablari o‘quvchilari o‘rtasida “Umid nihollari” sport musobaqalarining uyushtirilishi muhim ahamiyatga ega voqealardir. Uch bosqichli sport turnirlari tashkil etilishidan asosiy maqsad yoshlar o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish hamda xalqaro musobaqalar uchun mamlakat terma jamoasiga nomzodlarni tayyorlashdan iborat bo‘ldi. So‘nggi yillarda davlatimiz tomonidan xotin-qizlar sportini rivojlantirishga jiddiy e‘tibor qaratilib, ayniqsa, sportning badiiy gimnastika va sinxron suzish turlari rivojlantirilmoqda. Buni jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanuvchi xotin-qizlar sonining muntazam ortib borishi ham tasdiqlaydi. Darhaqiqat, mustaqillik yillarida sport maktablari va turli jamoalarda mahalliy millat qizlarining qiziqib, faollik bilan shug‘ullanishlari ko‘payib bordi.

Mustaqillik yillarida nafaqat sportning xalq o‘rtasidagi ommaviyligini ta‘minlash, balki ayrim sport turlarini rivojlantirishga katta e‘tibor berildi.

Jumladan, o‘zbekcha kurash, tennis, shaxmat, boks bo‘yicha O‘zbekiston sporti jahon miqyosida o‘z o‘rniga ega bo‘ldi. Tennis bo‘yicha Iroda To‘laganovanning, boks bo‘yicha Ruslan Chagayev, Artur Grigoryan va Muhammadqodir Abdullayevlarning dunyo sport arenalaridagi yutuqlari O‘zbekiston sportchilarining dastlabki natijalari edi.

Kurash. Mustaqillik sharofati bilan milliy sport turlarining qayta tiklanishiga va ularning sport turi sifatida xalqaro miqyosda e‘tirof etilishiga imkoniyatlar yaratildi. 1992-yildayoq Termiz va Shahrisabz shaharlarida milliy kurash bo‘yicha ilk xalqaro musobaqa o‘tkazildi. 1992-yilda O‘zbekistonda kurash federatsiyasi, 2001-yilda belbog‘li kurash federatsiyasi tuzildi. Prezidentning maxsus farmoni bilan 1998-yili sentabr oyida Toshkentda Osiyo, Afrika va Yevropa qit‘asidan kelgan 28 davlat vakillari ishtirokida Xalqaro kurash Assotsiatsiyasi tuzildi.

Kurash bo‘yicha xalqaro turnir

2000-yilda esa Turkiyaning Anqara shahrida kurash bo‘yicha 2-jahon chempionati bo‘lib o‘tdi. O‘zbek kurashi jahonga yuz tutishi bilan yanada baynalmilal xususiyat kasb etdi. 2016-yilga kelib, Xalqaro kurash Assotsiatsiyasining jahonning barcha qit‘alarida 120 dan ortiq kurash federatsiyalari tashkil etildi. Milliy sport turimizning 2003-yilda Osiyo Olimpiya kengashining Quvaytda o‘tgan XXII Bosh assambleyasida o‘zbek kurashi Osiyo o‘yinlari dasturiga kiritildi, xalqaro maydonda

keng tan olinishi ham mamlakatimiz xalqaro aloqalarini yanada kengayishiga, uning shakllanishiga sabab bo'lmoqda.

Olimpiada. 1993-yilning sentabrida Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining 101-sessiyasida O'zbekiston Respublikasi Milliy Olimpiya Qo'mitasi to'la-to'kis tan olindi. Qo'mita shu bugungi kungacha xalqaro sport va olimpiya harakatining rivojlanishiga yordam berib kelmoqda. U O'zbekistonda olimpiya g'oyalarini targ'ib qilish, Olimpiya o'yinlarida respublika vakillari ishtirokini ta'minlash, jahon sportchilari bilan do'stona aloqalar o'rnatish va rivojlantirish vazifalari bilan shug'ullanmoqda.

1996-yil yanvarda Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining qaroriga muvofiq, jahon sportini rivojlantirishdagi xizmatlari va olimpiya g'oyalariga sadoqati uchun O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov Olimpiya Oltin ordeni bilan mukofotlandi. Toshkentda 1996-yil avgustda Olimpiya shon-shuhrati muzeyi tashkil etildi. 2000–2016-yillar oralig'idagi yozgi Olimpiya va Osiyo o'yinlarida mamlakatimiz sportchilari muvaffaqiyat bilan ishtirok etishdi. A. Taymazov, M. Ibragimov (erkin kurash), A. Doktorashvili (yunon-rum kurashi), R. Sobirov (dzyudo), O'. Haydarov, A. Atoyev, B. Sultonov (boks), A. Fokin (sport gimnastikasi), Yekaterina Xilko (gimnastika) kabi sportchilarimiz mamlakatimiz sporti shuhratining xalqaro maydonda yanada oshishiga o'z hissalarini qo'shdilar. Xususan, erkin kurashchi Artur Taymazov bir necha karra Olimpiya chempioni unvoniga sazovor bo'lgan yagona sportchi bo'ldi.

2016-yilgi Rio-de-Janeyro shahrida (Braziliya) bo'lib o'tgan XXXI yozgi Olimpiada mamlakatimiz tarixidagi eng sermahsul musobaqa bo'ldi. Ushbu Olimpiadada eng ko'p medalni bokschilarimiz qo'lga kiritishdi. Charm qo'lqop ustalarimizning 7 nafari Riordan medal bilan qaytishga muvaffaq bo'ldilar.

2016-yilgi Olimpiada sovrindorlari

Ular Hasanboy Do'smatov, Shahobiddin Zoirov, Fazliddin G'oyibnazarov (oltin), Shahram G'iyosov, Bektemir Meliqo'ziyev (kumush), Rustam To'laganov, Murodjon Ahmadaliyev (bronza). Ushbu natija Olimpiadadagi boks musobaqalaridagi eng yuqori natija bo'ldi. Sportning ushbu turida medal jamg'arish bo'yicha ular Kuba, Qozog'iston va Rossiyadan tashrif buyurgan raqiblarini ortda qoldirib, mazkur sport turida birinchilikka erishdilar. Og'ir atletikachimiz Ruslan Nuriddinov Olimpiada rekordini qayd etgan holda oltin medal sohibiga aylandi.

Futbol. Mustaqillik yillarida sportning eng ommaviy turi – futbolga e'tibor davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Vazirlar Mahkamasi O'zbekistonda ommaviy va professional futbolni yanada rivojlantirish, uning moddiy bazasini mustahkamlash, futbolchilarning yangi avlodini tayyorlash va tarbiyalash, Vatanimiz futbolining xalqaro nufuzini oshirish maqsadida 1993-yilda "O'zbekiston Respublikasida futbolni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi, 1996-yilda "O'zbekistonda futbolni rivojlantirishning tashkiliy asoslari va prinsiplarini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi, 2006-yilda "O'zbekistonda futbolni rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Dunyoga O‘zbekiston sportchilarining salohiyati va qudratini namoyon etayotgan o‘zbek hakami Ravshan Ermatov O‘zbekiston futbol federatsiyasining xalqaro toifadagi hakami darajasini va 2003-yildan FIFA hakami maqomini olgan.U 2008, 2009, 2010, 2011 va 2014-yillarda besh marotaba Osiyoning eng yaxshi hakami deb e’tirof etildi.

Futbol bo‘yicha xalqaro toifadagi hakam R.Ermatov

O‘zbekiston futbol terma jamoasi xalqaro turnirlarda uch marta bosh mukofotni qo‘lga kiritgan.Birinchisi 1994-yilgi Osiyo o‘yinlarida olimpiya terma jamoasi, 2012-yil 17 yoshgacha bo‘lgan o‘smirlar Osiyo chempionati g‘olibi, 2018-yilda 23 yoshgacha bo‘lgan olimpiya terma jamoasi Osiyo chempioni unvoniga sazovor bo‘ldi.

Xalqaro futbol uyushmalari federatsiyasi uni 2011-yilda “Dunyoning eng yaxshi hakami” sifatida tan oldi.R.Ermatov o‘z faoliyati davomida futbol bo‘yicha jahon chempionatlari final bosqichida eng ko‘p – 11 uchrashuvni boshqarib (2018-yilga qadar), dunyo rekordini o‘rnatdi.Ravshan Ermatov Prezident farmonlariga muvofiq 2010-yili “O‘zbekiston iftixori” faxriy unvoni, 2014-yilda “El-yurt hurmati” ordeni shuningdek, 2015-yilda “Buyuk xizmatlari uchun” ordeni hamda Malibu avtomobili bilan mukofotlandi.

2018-yil Xitoyda o‘tkazilgan 23 yoshgacha bo‘lganlar o‘rtasida o‘tkazilgan Osiyo chempionatida O‘zbekiston terma jamoasi g‘oliblikni qo‘lga kiritdi.Prezident Shavkat Mirziyoyevning topshirig‘i bilan Osiyo chempionatida zafar quchgan O‘zbekiston olimpiya terma jamoasi a‘zolarini tantanali taqdirlash marosimi bo‘lib o‘tdi. Qit‘a chempionlarining har biriga Prezident sovg‘asi – bittadan yangi Chevrolet Malibu avtomobili topshirildi.

Osiyo chempionlari. 2018-yil

O‘zbekistonda yoshlar siyosati.O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan keyin mamlakat yoshlarini birlashtirish uchun “Yoshlar ittifoqi” tashkiloti tuzildi.Tashkilot yoshlarni o‘z plenumi va konferensiyalari qarorlarini bajarishga safarbar qilishga urinishi, qarorlarda yoshlarning manfaatlari va ehtiyojlari to‘la aks etmaganligi natijasida 1996-yilda “Yoshlar ittifoqi” tashkiloti tugatilib, O‘zbekiston Respublikasi yoshlarining “Kamolot” jamg‘armasi tuzildi.“Kamolot” jamg‘armasining vazifasi yoshlarning manfaat va ehtiyojlarini o‘rganish, ularni qondirish yuzasidan dasturlar tuzish va davlat ko‘magida hayotga tatbiq etishdan iborat edi.Ammo “Kamolot” yoshlar jamg‘armasi bunday vazifalarni bajara olmadi, yoshlarning haqiqiy ma’nodagi yetakchisiga aylana olmadi, deb topildi.

2001-yil Toshkentda bo‘lgan yoshlar qurultoyida o‘zini o‘zi boshqaradigan nodavlat notijorat tashkilot – O‘zbekiston Respublikasi “Kamolot” yoshlar ijtimoiy harakati tuzildi.“Kamolot” yoshlar ijtimoiy harakatining asosiy maqsadi yoshlarni birlashtirish, jamiyatda munosib o‘rnini egallashga ko‘maklashish, ularning manfaatlarini himoya qilish, yosh yigit-qizlarning o‘z aql-zakovati, kuch-g‘ayratini to‘la namoyon etishi uchun zarur shart-sharoit yaratib berish, yosh avlodning tayanchi va suyanchi bo‘lishdan iboratdir.Harakatning Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar, tuman va shahar bo‘limlari, ta’lim muassasalari, harbiy qismlar, huquq-tartibot organlarida boshlang‘ich tashkilotlari

tuzildi.Ular 14 yoshdan 28 yoshgacha bo‘lgan O‘zbekiston fuqarolari – yoshlarni o‘z saflarida ixtiyoriy ravishda birlashtirgan holda faoliyat ko‘rsatdi.

2017-yil 30-iyun kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ishtirokida “Kamolot” Yoshlar ijtimoiy harakati (YoIH) qurultoyi bo‘lib o‘tdi.Bu qurultoyda “Kamolot” YoIH tashkiloti tugatilganligi va “O‘zbekiston yoshlar ittifoqi” tashkil etilganligi e‘lon qilindi.Yoshlarning muammolari hamda tashabbuslari O‘zbekiston Prezidentining to‘g‘ridan to‘g‘ri e‘tiborida bo‘lishini ta‘minlash maqsadida “O‘zbekiston yoshlar ittifoqi” raisi bir paytning o‘zida Prezidentning Davlat maslahatchisi lavozimida bo‘lishi ham belgilab qo‘yildi.

Yoshlarning davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi. Millat kelajagi ham ma‘nan, ham jismonan baquvvat, sog‘lom yoshlar qo‘lida.O‘zbekiston aholisining 60 foizdan ortig‘ini 30 yoshgacha bo‘lgan yoshlar tashkil etadi.

1996-yil «Kamolot» yoshlar jamg‘armasi tuzildi.2001-yil bu jamg‘arma “Kamolot” yoshlar ijtimoiy harakatiga aylantirildi.2017-yil mazkur harakat faoliyati tugatilib, “O‘zbekiston yoshlar ittifoqi” tashkil etildi.30-iyun sanasi “Yoshlar kuni” sifatida nishonlanadigan bo‘ldi.

Respublikamiz mustaqillikka erishgan dastlabki davrdanoq yosh avlod ta‘lim tarbiyasi, salomatligiga katta e‘tibor berib kelinmoqda.Bu dolzarb masala davlat siyosatining eng muhim ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, ta‘lim sohasidagi jahon andozalariga mos islohotlar, aholi salomatligini saqlashga qaratilgan beqiyos ishlarning zamirida ham ana shunday mushtarak maqsadlar mujassam.1991-yil noyabrda “O‘zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to‘g‘risida” gi qonun qabul qilindi.1997-yil O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtidorli yoshlarning chet ellarda o‘qishini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha “Umid” jamg‘armasini tashkil etish to‘g‘risida farmoni e‘lon qilindi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yildagi “O‘zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishga qaratilgan qo‘shimcha choratadbirlar to‘g‘risida”gi qarorining qabul qilinishi mamlakatimizda yuksak ma‘naviyatli, mustaqil va erkin fikrlaydigan, zamonaviy ilm-fan yutuqlarini puxta o‘zlashtirgan har tomonlama sog‘lom va barkamol avlodni voyaga yetkazish borasidagi ishlarning mantiqiy davomi bo‘ldi.

Ushbu qaror ilm-fanni yanada rivojlantirish, iqtidorli va qobiliyatli yoshlarni, jumladan, qizlarning intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun yanada keng sharoitlar yaratishga qaratilgan.Mustaqillik yillarida yosh iqtidorli qizlarning adabiyot, madaniyat, san‘at, fan va ta‘lim yo‘nalishlarida o‘z iste‘dodini, salohiyat va qobiliyatlarini namoyon etishlariga imkoniyat yaratib bergan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999-yilda qabul qilgan “Zulfiya nomidagi davlat mukofotini ta‘sis etish bo‘yicha takliflarni qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida” gi farmoni jamiyat hayotida yetuk mutaxassislar, yetakchi va iqtidorli qizlarning shakllanishiga zamin yaratdi.80 nafarga yaqin xotin-qizlarning mumtoz qo‘shiqchilik, akademik ijro, estrada, opera, balet, cholg‘u ijrochiligi, an‘anaviy ijrochilik, raqs yo‘nalishlarida “Nihol” mukofoti bilan taqdirlangani tom ma‘noda ularga ko‘rsatilayotgan yuksak e‘tibor va g‘amxo‘rlikning yorqin ifodasidir.2017-yilga kelib 14 yoshdan 22

yoshgacha bo'lgan qizlardan iborat «Zulfiya» mukofoti sovrindorilarning soni 200 dan oshdi.

Harbiy xizmatning yoshlar uchun mustahkam hayotiy prinsiplar, harbiy xizmatni tugatayotgan yoshlarni rag'batlantirishning ahamiyatini, ularning o'qishni davom ettirishi va mamlakat oliy o'quv yurtlariga o'qishga kirishi uchun imtiyoz va sharoitlar yaratishni e'tiborga olib, 2005-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Qurolli kuchlari safida muddatli harbiy xizmatni o'tayotgan harbiy xizmatchilarga beriladigan imtiyozlar tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori e'lon qilindi. Ushbu qarorga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Qurolli kuchlari safida muddatli harbiy xizmatni o'tab bo'lgan fuqarolar uchun respublika oliy o'quv yurtlariga o'qishga kirishda test sinovlarida to'planadigan eng ko'p ballning 25 foizi miqdorida qo'shimcha ball shaklidagi imtiyoz berish belgilandi.

Istiqlol yillarida yoshlarning har tomonlama yetuk, barkamol voyaga yetishi uchun mustahkam qonunchilik bazasi yaratildi. Xususan, 23 ta qonun va 100 dan ortiq me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilinib, hayotga izchil tatbiq etilmoqda. Bundan tashqari, yillarga nom berishda ham yoshlarning manfaatlari alohida e'tiborga olindi. Xususan, 2000-yil – "Sog'lom avlod yili", 2001-yil – "Onalar va bolalar yili", 2008-yil – "Yoshlar yili", 2010-yil – "Barkamol avlod yili", 2014-yil – "Sog'lom bola yili", 2016-yil – "Sog'lom ona va sog'lom bola yili", deb e'lon qilinib, yaxlit chora-tadbirlar dasturlari amalga oshirilgani fikrimiz tasdig'idir.

Yoshlarga e'tiborning kuchayishi. 2016-yilda "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi qonuni qabul qilindi. Unga ko'ra, 30 yoshgacha bo'lgan barcha toifadagi shaxslar yoshlar ekanligi qayd etilgan. "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida" gi qonunning qabul qilinishi mamlakatimizda yoshlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini mustahkamlashga, yoshlarga oid davlat siyosatini ro'yobga chiqarishda davlat organlari hamda boshqa tashkilotlar mas'uliyatini kuchaytirishga, ushbu sohada sog'lom, barkamol avlodni tarbiyalashga qaratilgan chora-tadbirlar samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Prezidentimizning 2017-yil iyuldagi "Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O'zbekiston Yoshlar ittifoqi faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida" gi farmoniga muvofiq mamlakatimizdagi barcha harbiy akademik litseylarga "Temurbeklar maktabi" nomi berildi. Yoshlarni yanada rag'batlantirish maqsadida "Mard o'g'lon" mukofoti ta'sis etildi.

Shu yil sentabrda o'quvchilarning aniq fanlarning yuksak marralarini zabt etishiga ko'maklashish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi iqtidorlarini aniqlash hamda qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi tasarrufida Muhammad al-Xorazmiy nomidagi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yo'nalishiga oid fanlarni chuqurlashtirib o'qitishga ixtisoslashtirilgan maktab (Al-Xorazmiy maktabi) tashkil etildi. Ushbu maktabga o'quvchilar 5-sinf dan boshlab yozma va og'zaki sinov natijalariga ko'ra tanlov asosida qabul qilinadi.

“Bugungi dunyo yoshlari – son jihatidan butun insoniyat tarixidagi eng yirik avloddir, chunki ular 2 milliard kishini tashkil etmoqda. Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo‘lib kamolga yetishi bilan bog‘liq. Bizning asosiy vazifamiz – yoshlarning o‘z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratish, zo‘ravonlik g‘oyasi “virusi” tarqalishining oldini olishdir. Buning uchun yosh avlodni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, uning huquq va manfaatlarini himoya qilish borasidagi ko‘p tomonlama hamkorlikni rivojlantirish lozim, deb hisoblaymiz. Shu munosabat bilan O‘zbekiston globallashtirish va axborotkommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanib borayotgan bugungi sharoitda yoshlarga oid siyosatni shakllantirish va amalga oshirishga qaratilgan umumlashtirilgan xalqaro huquqiy hujjat – BMTning Yoshlar huquqlari to‘g‘risidagi xalqaro konvensiyasini ishlab chiqishni taklif etadi”.

Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasidagi nutqidan

Prezidentimizning 2019 yil 27 maydagi “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi Farmoni mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli ijtimoiy-siyosiy, sotsial-iqtisodiy islohotlarga katta g‘ov hisoblanmish korrupsiyaga yana bir bora qattiq zarba beradigan hujjat bo‘ldi.

Ta’kidlash lozimki, 2016 yilning oktyabr oyida davlatimiz rahbari O‘zbekiston Respublikasi Prezidentligiga nomzod sifatida Tadbirkorlar va ishbiarmonlar harakati – O‘zbekiston Liberal-demokratik partiyasining VIII s‘ezdidagi saylovoldi ma’ruzasida mahalliychilik va urug‘-aymoqchilik kabi illatlar barobarida O‘zbekistonning barqaror rivojiga xavf tug‘dirayotgan tahdidlar orasida aynan davlat hokimiyatini obro‘sizlantirib, iqtisodiyotning o‘sishi va tadbirkorlik rivojiga jiddiy to‘siq bo‘lib kelayotgan korrupsiya masalasiga barchamizning e’tiborini qaratdi. Aynan shu davrdan boshlab mamlakatimizda bu salbiy illat bilan murosasiz kurash olib borish borasida barqaror qadamlar qo‘yildi.

Darhaqiqat, ko‘p vaqt o‘tmay, ya’ni 2016 yilning noyabr oyida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi tomonidan “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida” gi Qonun qabul qilindi.

Mazkur qonun hujjatining samaradorligini ta’minlash maqsadida 2017 yil 2 fevral kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida” gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi qarori ham qabul qilindi.

Eng muhimi, ushbu Farmonning aynan “Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili” Davlat dasturi doirasida e’lon qilinishi diqqatga sazovordir. Aynan shuning uchun ham mazkur hujjatda iqtisodiyotni yanada ravnaq toptirish, xalq farovonligini oshirish, mamlakatda investitsiya muhitini yaxshilash borasidagi strategik vazifalarni hal etish korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining samarali amalga oshirilishini ta’minlash hamda korrupsiya ko‘rinishlarining sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish bo‘yicha yangi tizimli choralar ko‘rilishini ta’minlash alohida ko‘rsatib o‘tilgan.

Farmonning asl mazmun-mohiyati shundan iboratki, korrupsiyaga qarshi kurashish bu nafaqat davlatning vazifasi, balki jamiyat ham davlat bilan hamkorlikda bu salbiy illatga barham berishda faol ishtirok etishi lozim. SHuning uchun ham hujjatda aynan siyosiy partiyalarning bu boradagi rolini yanada kuchaytirish alohida ko'rsatib o'tilgan.

Aynan korrupsiya va uning har qanday ko'rinishi bilan murosasiz kurash olib borish juda muhim hisoblanadi. Chunki, mazkur salbiy illatga barham berilmas ekan, iqtisodiyotni rivojlantirish, mamlakatda sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, chet el investitsiyalarini mamlakat iqtisodiyotiga jalb etish hamda davlatimizda o'rta sinfni shakllantirish nihoyatda og'ir kechadi. Korrupsiyaning yana bir salbiy tomoni shundaki, u mamlakatning xalqaro maydondagi ijobiy imijiga, reytingiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatadi. Buning natijasida mamlakatning investitsiya jozibadorligiga putur etishi mumkin.

2017 yil 4 yanvardan kuchga kirgan "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi Qonunida korrupsiyaga shunday ta'rif berilgan: "korrupsiya — shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek, bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish". Sodaroq aytganda, korrupsiya davlat idoralarida ishlovchi shaxslarning o'z amalidan foydalanib, shaxsiy manfaatlarini hamma narsadan ustun qo'yishlari, pora evaziga sotilishlari yoki sotib olinishlari, noqonuniy moddiy yoki nomoddiy boylik orttirishlaridir.

Hozirgi globallashuv zamon, mintaqalar va davlatlararo integratsiya jadallashib borayotgan murakkab bir sharoitda korrupsiya barcha mamlakatlarda ham qator muammolarni keltirib chiqarib, jamiyatni ich-ichidan emirib, parokanda qilib tashlash xavfini solmoqda. Binobarin, bugun kattami-kichikmi, boymi-kambag'almi, qudratlimi-kuchsizmi bironta davlatni korrupsiyadan xoli hudud, deb aytolmaymiz. BMT va Xalqaro valyuta jamg'armasining ma'lumotlariga ko'ra, jahon iqtisodiyoti korrupsiya tufayli yiliga 1,5-2,6 trillion dollargacha zarar ko'rmoqda.

Shu bois mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi keskin va murosasiz kurash olib borilmoqda. Xususan, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida" gi Qonunning qabul qilinishi, shuningdek Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasining tashkil etilishi va korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha Davlat dasturining tasdiqlanishi yurtimizda korrupsiya bilan bog'liq huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan qator chora-tadbirlarni samarali amalga oshirilishini ta'minladi. Misol uchun, qisqa vaqt ichida korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirishga oid beshta normativ-huquqiy hujjat, shu jumladan, "Huquqiy axborotni tarqatish va undan foydalanishni ta'minlash to'g'risida" gi, "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida" gi, "Jamoatchilik nazorati to'g'risida" gi, "Davlat xaridlari to'g'risida" gi qonunlar qabul qilindi.

Prezidentimiz tomonidan imzolagan "O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida" gi Farmon bu boradagi izchil sa'y-harakatlarning mantiqiy davomi bo'lib, bundan ko'zlangan asosiy maqsad yurtimizda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi samaradorligini yanada oshirish, eng yuqori

darajadagi qulay investitsiyaviy va ishbilarmonlik muhitini yaratish, mamlakatning xalqaro maydondagi ijobiy imijini oshirish va mustahkamlashga qaratilgan.

Mazkur Farmon bilan 2019—2020 yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi qabul qilinib, Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasining yangilangan tarkibi tasdiqlandi.

Farmonda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari ham belgilab berildi. Jumladan, sud hokimiyatining mustaqilligini yanada mustahkamlash, sudyalarga har qanday tarzda qonunga xilof ravishda ta'sir o'tkazish shart-sharoitlarini istisno etish, davlat xizmatchilarini tanlov asosida saralab olish, lavozimga tayinlash va yuqori lavozimlarga ko'tarishning shaffof tartibiga asoslangan davlat xizmati tizimini shakllantirish, davlat xizmatchilari daromadlarini deklaratsiya qilish tizimini bosqichma-bosqich joriy etish, korrupsiya bilan bog'liq huquqbuzarliklar to'g'risida xabar bergan shaxslarni himoya qilishning samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini joriy etish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni kuchaytirish, davlat organlari va tashkilotlarining hisobdorligi va faoliyatining shaffofligini oshirish, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari faoliyatining chinakam erkinligini ta'minlash va ularni korrupsiyaga qarshi choralarni tayyorlash, o'tkazishda va ijrosini monitoring qilishda ishtirok etishga jalb qilish kabi masalalar shular jumlasidandir.

Bundan buyon idoraviy korrupsiyaga qarshi kurashishning samarali dasturlarini amalga oshirish, ularning hisobdorligi va faoliyatining ochiqligi mexanizmlarini joriy etish, odob-axloq qoidalariga rioya etilishi va manfaatlar to'qnashuvining oldi olinishini ta'minlash bo'yicha amaliy chora-tadbirlarni bajarish orqali tegishli sohada korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga imkon yaratayotgan sabablar va shart-sharoitlarni tag-tomiri bilan yo'qotish davlat organlari va tashkilotlari rahbarlarining birinchi darajadagi muhim vazifasi hisoblanadigan bo'ldi.

Endilikda, aniqrog'i 2019 yil 1 iyuldan boshlab davlat organlari o'z zimmalariga yuklangan vazifa va funksiyalarni amalga oshirishda yuzaga keladigan korrupsiya xavf-xatarlarini vaqti-vaqti bilan majburiy ravishda baholab borishlari lozim. Agar davlat boshqaruvi va mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari rahbarlari korrupsiya xavf-xatarlarini o'z vaqtida aniqlamasalar hamda tegishli baho bermasalar, shuningdek, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni takroran sodir etish holatlariga yo'l qo'ysalar, shaxsan javobgar bo'ladilar.

Farmonga asosan, uch oy muddatda muayyan toifadagi davlat xizmatchilarining mulki va daromadlarini deklaratsiya qilish tizimini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilishi lozimligi belgilandi. Joriy yilning 1 avgustidan boshlab eksperiment tariqasida, jamoatchilik va etakchi ekspertlarni, shu jumladan, xorijiy ekspertlarni jalb etgan holda dastlabki bosqichda kapital qurilish va oliy ta'lim sohalarida "Korrupsiyasiz soha" loyihasi amalga oshiriladigan bo'ldi. Bu loyiha 2020 yil 1 apreldan boshlab boshqa sohalarga ham bosqichma-bosqich joriy etilishi nazarda tutilmoqda.

Farmon bilan qabul qilingan 2019-2020 yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish Davlat dasturining "Aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish" deb nomlangan

yoʻnalishida belgilangan chora-tadbirlarni amalga oshirishda “Taraqqiyot strategiyasi” markazi ham qator tashkilotlar hamkorligida ishtirok etishi belgilandi. Xususan:

- sodir etilayotgan korrupsiyaga oid jinoyatlarning oʻziga xos sxemasini oʻrganish asosida korrupsiyaning tipologiyasini tuzish;
- korrupsiyaga moyil boʻlgan sohalarni aniqlash asosida tarmoqlar kesimida korrupsiyaga oid xaritalarni tuzish;
- korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etilishining shart-sharoitlari va sabablarini oʻrganish, shuningdek ularni bartaraf etish takliflarini ishlab chiqish;
- korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida qabul qilinayotgan chora-tadbirlarning samaradorligini baholash;
- korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida taʼlim va tadqiqot muassasalari ilmiy xodimlariga, shu jumladan, xalqaro tashkilotlardan korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida tadqiqotlar oʻtkazish boʻyicha grantlar jalb qilish orqali koʻmaklashish;
- korrupsiya darajasi, korrupsiyani idrok etish va shaxsiy tajribasi, shuningdek, davlat hokimiyati institutlariga ishonch va korrupsiyaga qarshi choralarning taʼsiri darajasini baholash maqsadida jamoatchilik fikrini oʻrganish boʻyicha tadqiqotlarni tashkil qilish ishlarida Markazimiz tashabbuskorlik koʻrsatib, faol ishtirok etishi nazarda tutilmoqda.

Shu maqsadda “Taraqqiyot strategiyasi” markazi tomonidan alohida chora-tadbirlar rejasi asosida faoliyat olib boriladi. Unga muvofiq, korrupsiyaga olib keluvchi tub sabablarni aniq tahlil qilish, korrupsiya ildiz otishi mumkin boʻlgan sohalar haqida aholi va mansabdor shaxslarni muntazam ogoh etib borish, aholi, ayniqsa, yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish, ular orasida korrupsiyaga qarshi kurashish madaniyatini shakllantirish asosiy vazifa sanaladi. Oʻz navbatida, aholining turli qatlamlari orasida, shuningdek, davlat organlari va tadbirkorlarning yuzma yuz uchrashuvlarini, ochiq muloqotlarini oʻtkazish, xorijiy davlatlarning korrupsiyaga qarshi samarali kurashish tajribasini oʻrganib, maqbul jihatlarni oʻzimizda tatbiq etish, bu yoʻnalishda chuqur tahliliy tadqiqot ishlarini yoʻlga qoʻyish hamda ularning natijalariga tayangan holda korrupsiyaga qarshi kurashishning samarali usullarini ishlab chiqib, tegishli takliflarni tayyorlash va mutasaddi idoralarga taqdim qilish Markaz faoliyatining ustuvor yoʻnalishiga aylanadi. Shu bilan birga, keng jamoatchilikning korrupsiyaga boʻlgan qarashlari va munosabatini salbiy tomonga oʻzgartirish yoʻlida ommaviy axborot vositalari bilan hamkorlik aloqalarini tubdan takomillashtirish va kuchaytirish masalalariga birinchi navbatdagi vazifa sifatida yondashamiz.

Darhaqiqat, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish bugungi kunda nihoyatda dolzarb masala boʻlib, bu borada nafaqat masʼul idoralar, balki keng jamoatchilik ham hamjihat va hamfikir boʻlmogʻi maqsadga muvofiqdir. Shundan kelib chiqib, qaerdadir taʼmagirlik, poraxoʻrlik holatlariga duch kelsak, har birimiz bu noxush hodisaga nisbatan befarq boʻlmasligimiz, loqaydlik qilmasligimiz, aksincha, korrupsiya illatini tag tomiri bilan quritishga qaratilgan saʼy-harakatlarni vijdonan bajarishga kirishmogʻimiz burch va masʼuliyatimizga aylanmogʻi darkor. Boshqacha ifodalaganda, adolatsizlikka nisbatan murosasiz boʻlishni oʻzimizdan

boshlashimiz zarur. Zero, bu borada har bir fuqaroning huquqi qonuniy asosda qat'iy kafolatlangan. Ya'ni, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida" gi Qonunda jismoniy va yuridik shaxslarning korrupsiyaga oid huquqbuzarlik faktlariga doir murojaatlari to'liq, xolisona va o'z vaqtida ko'rib chiqilishi, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida axborot bergan shaxslar himoya qilinishi belgilab qo'yilgan.

Qolaversa, 2017 — 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili" da amalga oshirishga oid Davlat dasturida nazarda tutilgan korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashishning samarali mexanizmlarini yaratish chora-tadbiridan ko'zlangan pirovard maqsad ham Jahon banking "Biznesni yuritish" reytingidagi 2020 yil yakuni bo'yicha barcha yo'nalishlarda O'zbekistonning o'rnini tubdan yaxshilash, nufuzini oshirishga qaratilgan. Buning uchun boshqa sohalar qatori korrupsiya illatiga barham berish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki biron bir davlatga sarmoya kiritish istagida bo'lgan investor, eng avvalo, o'sha davlatdagi investitsion iqlimning barqarorligiga, yaratib berilgan shart-sharoitlar, imkoniyatlar va albatta huquqiy kafolatlariga qiziqadi. O'sha davlatda poraxo'rlik, ta'magirlik, korrupsiya holatlariga yo'l qo'yilmasagina investitsiya kiritishga bel bog'laydi. Shunday ekan, korrupsiyaga sabab bo'layotgan holatlarni hamda jamiyatni bu balodan qutqarish masalasi muhokamasini yo'lga qo'yish hamda bu haqda keng jamoatchilikni, xalqaro hamjamiyatni xabardor qilib borish dolzarb ahamiyatga ega. Binobarin, iqtisodiyotimizni yanada jadal yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirish, mamlakatimizda investitsiya muhitini yaxshilash borasidagi strategik vazifalarni hal etish bevosita korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining samarali amalga oshirilishi bilan chambarchas bog'liq. Bu maqsad yo'lida barchamiz birlashishimiz, bir yoqadan bosh chiqarishimiz, hamjihat va hamfikir bo'lishimiz, korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat siyosatini nafaqat qo'llab-quvvatlashimiz, balki unda faol ishtirok etishimizni bugungi davrning o'zi taqazo etayotganini unutmasligimiz shart va zarur.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. T.1. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson ma'nfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
4. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.

8.Mavzu.Mustaqillik yillarida O‘zbekistondagi ma’naviy va madaniy taraqqiyot.

Reja:

- 1.Mustaqillik yillarida ma’naviy va ma’rifiy hayot.Milliy istiqlol g‘oyasi va mafkuraviy masalalar.Milliy urf-odatlar, qadriyatlar va an’analarning qayta tiklanishi.
- 2.Mustaqillik yillarida buyuk ajdodlar va tarixiy shaxslarga bo‘lgan e’tibor.O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning ajdodlar merosi va milliy qadriyatlarni tiklash borasidagi xizmati.Tarixiy shaharlar (Buxoro, Samarqand, Marg‘ilon, Qarshi, Toshkent, Xiva, SHahrisabz) yubileylarining xalqaro miqyosda keng nishonlanishi.Toshkent shahrining “Islom madaniyati poytaxti” deb e’lon qilinishi va uning ahamiyati.
- 3.Madaniyat va san’at sohasining rivojlanishi.Xalqaro ko‘rik-tanlovlarning o‘tkazilishi.Milliy sport turlarining rivojlantirilishi.Beshta tashabbus va uning yuksak ma’naviy madaniyatni ta’minlashdagi o‘rni.
- 4.O‘zbekistonda millatlararo va dinlararo munosabatlardagi barqarorlikni ta’minlash borasidagi davlat siyosati.Millatlararo munosabatlar sohasida O‘zbekiston Respublikasi davlat siyosati konsepsiyasi.

Tayanch tushunchalar

Ma’naviy va madaniy taraqqiyot, milliy istiqlol g‘oyasi, milliy urf-odatlar, qadriyatlar, an’analar, buyuk ajdodlar, tarixiy shaxslar, tarixiy shaharlar- Buxoro, Samarqand, Marg‘ilon, Qarshi, Toshkent, Xiva, Shahrizabz.Toshkent shahri “Islom madaniyati poytaxti”, xalqaro ko‘rik-tanlovlar, milliy sport turlari, beshta tashabbus, millatlararo va dinlararo munosabatlar, millatlararo munosabatlar sohasida O‘zbekiston Respublikasi davlat siyosati konsepsiyasi.

1991-yil oxiriga kelib, Ittifoq tarqalib ketganligi, respublikamizning mustaqil suveren davlat maqomiga ega bo‘lganligi tufayli jamiyatda yuz bergan demokratik jarayonlarga va hurfiylikka intilish xalqning milliy ongi muttasil oshib borishiga zamin yaratdi.Shu bilan birga mavjud hodisalarga yangicha tafakkur bilan qarashni taqozo qildi.Jumladan, butunlay yangi tarixiy sharoitlarda butunlay yangicha qarashlarni, munosabatlarni qaror toptirish zarur edi.Chunki O‘zbekiston, o‘z kelajagini “yangilangan” federatsiya tarkibida emas, balki mustaqil milliy davlatchilik qaror topgandagina o‘zining to‘la siyosiy suvereniteti va iqtisodiy mustaqilligiga erishgandagina belgilashi mumkinligini ancha oldin tushungan va bu borada o‘zining qat’iy qaroriga kelgan edi.Binobarin, xalqni yangi yo‘ldan boshlab borish, uning qarashlari va orzu-maqсадlarini bir yo‘nalishga burib, kuchlarni uyg‘unlashtirish uchun yagona g‘oyaviy qurol zarur edi.O‘zbekiston boshqa ittifoqdosh respublikalar ichida birinchilardan bo‘lib o‘zini mustaqil respublika deb e’lon qilgan edi.Bu, albatta, O‘zbekiston uchun buyuk tarixiy voqea, milliy mafkura shakllanishida yangi davrning boshlanishi edi.Bu hol tabiiy ravishda kishilarning

siyosiy ongi oshishiga olib keldi. Odamlar jamiyatda yuz berayotgan o'zgarishlar shiddati oldida birmuncha gangib qolishdi. Turli safsatalar, xatti-harakatlar, "g'oyaviy" kurashlar, "xonaki" va ajnabiy siyosatdonlar ko'payib ketdi. Bir maromdagi turmush va bir qolipdagi fikrlash tarzi buzilib, sarosimalik, to'qnashuvlar va parokandalik kayfiyatlari kuchaya bordi. Ana shunday paytda umumxalq va umumdavlat manfaatiga mos keladigan eng maqbul yo'lni tanlash, buning uchun esa mafkuraviy yakkahokimlikka barham bergan holda aholining barcha tabaqalari qatlamlarini, talab-ehtiyojlarini ma'naviy-ruhiy chanqoqligini qondira oladigan yetuk va barkamol g'oyani yaratish zarur edi.

Masalaning yana boshqa bir tomoni ham bor edi. Bu bevosita uzoq yillar mobaynida hukmron bo'lgan g'oya va aqidalardan xalos bo'lish, uning bir yoqlama, havoyi, balandparvoz da'vatlaridan voz kechish kabi og'ir, vaqt talab etadigan jarayon bilan bog'liq. Endi tafakkur tarzi va qarashlarni tubdan o'zgartirish uchun eng avvalo, o'sha davrning bosh mafkurachisi — sobiq kommunistik partiya g'oyalaridan voz kechish, qolaversa, butunlay yangi, zamon talablari va ijtimoiy-siyosiy jarayonlar mazmun-mohiyatidan kelib chiqadigan mafkurani ishga solish lozim edi. Ana shu xulosalardan kelib chiqib, Mustaqil O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov 1991-yil 14 sentabrda shunday fikrni bayon qildi: **"Biz madaniy inqilobning g'alabasi haqida gapirmoqdamiz. Madaniyat va san'at esa hozir og'ir tanglikka duchor bo'lgan. Bu mafkuraviy zulmning oqibatidir. Partiya shu yillar mobaynida "sotsializmning asoslarini bunyod etish, "keng ko'lamda kommunizm", "rivojlangan sotsializm" qurish bilan mashg'ul bo'lib ketaverdi. Har xil "izm" lar, orzu-havaslar, maqsadlar haqida gapirar ekanmiz, nihoyat shuni uqib olishimiz kerakki, bu yorug' dunyoda insonning hayotidan ko'ra qadrli boshqa hech narsa yo'q. Uning ahvoli yomon edi, hozir ham o'zgargan emas".** Prezident o'z fikrini davom ettirib **"Kommunistik partiya bosib o'tgan yo'lni tahlil etish va unga baho berishdan maqsadimiz shuki, har bir kishi endi nihoyat ko'zni katta ochib, turmushga razm solsin. Mafkuraviy aqidalardan voz kechsin, haqiqatga ro'yirost qarasin"**, degan edi.

Shu bois respublikada mafkuraviy aqidalarga va bir qolipdagi safsatabozlikka bo'ysunadigan, inson, xalq, jamiyat manfaatlariga putur yetkazayotgan siyosiy, mafkuraviy va davlat tuzilmalaridan dadil voz kechila boshlandi. Ijtimoiy adolatni, xavfsizlik, ijtimoiy muhofazani, millati, dini va e'tiqodidan qat'i nazar, fuqarolarning huquq va erkinliklarini, sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilishni ta'minlashga kafolot berish talabi muhim ahamiyat kasb eta boshladi. Demokratiyaning asosiy xususiyatiga — adolat va qonunning ustuvorligini ta'minlashga qaratilgan choralar ko'rildi. Mamlakat va xalq manfaatlari yo'lida birlashish, kuchlarni uyg'unlashtirish, barcha imkoniyatlardan ehtirolarga berilmay aql-idrok bilan foydalanish yo'li tutildi. Shunday bo'lsa-da joylarda 1991-yil 31-avgustda qo'lga kiritilgan tarixiy voqea - O'zbekiston mustaqilligining ahamiyati va mohiyatini mafkuraviy vositalar orqali xalq ongiga yetkazishda, ularni istiqlolni mustahkamlash uchun fidoyilik bilan mehnat qilishga safarbar qilishda sustkashlik hollari ko'rina boshladi. Ana shunday sharoitda O'zbekiston mustaqilligining tashabbuskori va tashkilotchisi O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov birinchilardan bo'lib jamiyatda

ma'naviy poklanishni amalga oshirish, eski aqidalardan xoli bo'lish zarurligini, keyinchalik esa milliy istiqloq mafkurasini yaratish lozimligini payqadi va kunning dolzarb vazifasi qilib qo'ydi. Ochig'ini aytish kerak, mazkur muhim masalani to Birinchi Prezidentning o'zi dolzarb vazifa qilib ko'tarmaguncha hech kim bu haqda jiddiy qayg'urmadi. Bu o'rinda 1992-yil 2 iyulda bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining o'ninchi sessiyasi hujjatlarini alohida ta'kidlash lozim. Unda Prezident respublika hukumati o'tkazayotgan ichki va tashqi siyosatning asosiy yo'nalishlari, O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy ahvol haqida axborot berdi. Ma'ruzada Prezident bozor munosabatlariga o'tishda muqarrar tarzda hisobga olinadigan ijtimoiy ong, ijtimoiy ruhiyat masalasiga katta e'tibor berdi. Jumladan, u O'zbekiston Respublikasi o'z taraqqiyotining yangi davriga kirganiga, kishilarda shubhasiz yangi tafakkur va dunyoqarashni shakllantirishni talab qila boshlaganiga e'tiborni qaratdi. O'z fikrini rivojlantirib, Prezident avvalgi yakka hukmron mafkura mulkka munosabatda egasizlik tushunchalarini kishilar ongiga singdirib kelganini, u tadbirkorlikka yo'l ochmasligini ta'kidladi.

Haqiqatan ham sho'rolar davri mafkurasi kishilar ongiga ijtimoiy tenglik, boshqacha qilib aytganda, boqimandalik tushunchasini, ya'ni yaxshi ishlasam ham, yomon ishlasam ham davlat baribir boqadi, degan mafkurani singdirib kelgan edi. Bunday yondashish kishilarda tashabbusni bo'g'ib qo'yardi. Chunki kishi o'zining samarali mehnatidan manfaatdor bo'lmasa unda halol mehnatga intilish, ish natijasi uchun mas'uliyatni oshirish tuyg'usi yo'qoladi. Shuning uchun ham Oliy Kengash X sessiyasida chinakam mustaqil O'zbekiston davlatini barpo qilish yo'lida barchaning birlashishiga erishish kunning dolzarb vazifasi qilib qo'yildi. Bunday vazifani esa barcha uchun muqaddas hisoblangan milliy istiqloq mafkurasini, mustaqillikni mustahkamlashga qaratilgan g'oyalar orqali uddalash mumkin edi. **“Bugungi kunda xalqni yakdil qiladigan ishlar va g'oyalar oz emas. Ularning ichida eng ulug'i, eng olijanobi — O'zbekiston Respublikasining mustaqilligini ta'minlash. Ana shu maqsad, ana shu g'oya atrofida birlashsak, aslo xor bo'lmaymiz, aziz vatandoshlar!”**, — deb murojaat qilgan edi Mustaqil O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov sessiya qatnashchilariga.

Bu borada 1992-yil 1 sentyabr arafasida O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning **“O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li”** deb atalgan kitobining nashrdan chiqishi kata voqea bo'ldi. U mamlakat ma'naviy va siyosiy hayotida muhim qo'llanma sifatida kutib olindi. To'g'ri, shu vaqtga qadar O'zbekistonda mustaqillik haqida, u yoki bu tarzda gaplar bo'lgan. Biroq, mustaqillikni qo'lga kiritish, uning nazariy, iqtisodiy va ma'naviy jihatlari, istiqloqni mustahkamlash yo'llari bu darajada atroflicha talqin qilinmagan edi. Ayniqsa, O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng ham kimdir his-hayajon bilan, ba'zilar og'ir-vazminlik bilan istiqloq haqida fikr yuritdi. Lekin, uning kelajagi, istiqloqni yanada mustahkamlash haqida biron bir ilmiy-tahliliy asar yoki maqola yuzaga kelmadi. Ana shu nuqtayi nazardan O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning bu asari respublikada yaratilajak istiqloq mafkurasini uchun nazariy asos, ma'naviy hayot uchun yo'l-yo'riq bo'ldi. Asarning **“Mustaqil O'zbekistonni**

rivojlantirishning ma'naviy-axloqiy negizlari deb atalgan bobida O'zbekistonni yanada rivojlantirishning o'z yo'li to'rtta negizga asoslanishi, ya'ni:

- umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik;
- xalqimizning ma'naviy merosini saqlash va rivojlantirish;
- inson o'z imkoniyatlarini erkin namoyish qilishi;
- vatanparvarlik — istiqlol mafkurasi uchun asos bo'luvchi qoidalar sifatida ko'rsatilib berilgani fikrimizning tasdig'idir.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov bu tamoyillarni ishlab chiqishda xalq dunyoqarashi, yashash tarzi, jamiyatda bo'layotgan voqea-hodisalarga munosabati, qolaversa uning ma'naviy — ruhiy omillariga asoslangan. Chunki, Sharqda azaldan ma'naviyatga tayanib yashash, komillikka intilish, har tomonlama barkamollik oliy qadriyat darajasiga ko'tarilgan. Odamlarning millati, irqi, ijtimoiy kelib chiqishi va diniy e'tiqodidan qat'i nazar, yagona o'lchov — insonni insonligi uchun ulug'lash, inson degan muqaddas nomga munosib bo'lish bosh mezon qilib olingan.

Har qanday jamiyat taraqqiyoti xalq dunyoqarashini hisobga olmasa, taraqqiyot asoslari uning ma'naviy qadriyatlariga, moddiy manfaatlariga mos kelmasa bunday jamiyat tanazzulga uchrashi tabiiy. Shuning uchun ham O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov o'z mamlakati istiqboli haqida fikr yuritarkan, **“Mustaqil O'zbekistonning kuch-qudrat manbayi xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligidir. Xalqimiz adolat, tenglik, ahil qo'shnichilik va insonparvarlikning nozik kurtaklarini asrlar bo'yi avaylab-asrab kelmoqda. O'zbekistonni yangilashning oliy maqsadi ana shu an'analami qayta tiklash, ularga yangi mazmun bag'ishlash, zaminimizda tinchlik va demokratiya, farovonlik, madaniyat, vijdon erkinligi va har bir kishini kamol toptirishga erishish uchun zarur bo'lgan shart-sharoit yaratishdir”**, degan edi. Bu fikrdan anglashiladiki, Prezident mamlakat kuch-qudratini xalqning ma'naviy kamolotida ko'radi. Shuning uchun ham u jamiki insoniy fazilatlarni takomillashtirish uchun zarur sharoit yaratishni asosiy vazifa qilib qo'yadi. Bu bir tomondan mustaqillik sharoitida endigina shakllanayotgan davlat siyosatining nechog'li insonparvarligini ko'rsatsa, ikkinchi tomondan davlat rahbarining siyosiy-madaniy salohiyatining nechog'li yuksakligini, xalq ma'naviy-ruhiy ehtiyojlarini naqadar chuqur o'rganganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga esa, bu xalq va hokimiyat intilishlarining mushtarakligidan dalolat beradi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov O'zbekistonning ma'naviy rivoji negizlarini belgilab berarkan, vatanparvarlik g'oyasiga alohida urg'u berdi. Vatanni sevish xalqimizga xos azaliy qadriyat hisoblangan.

Oradan ma'lum muddat o'tgandan so'ng, 1992 yili dastlabki tajribalarni umumlashtirib O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov o'zining ikkinchi kitobini **“O'zbekiston — kelajagi buyuk davlat”** nomli asarini yaratdiki, kitobda keyingi yillarga xos bo'lgan ba'zi bir xususiyatlar, qadriyatlar haqida fikr yuritiladi. Jumladan, xalq ongida keskin o'zgarish yuz bergani, istiqlol tufayli ona-zaminga, Vatanga mehr-muhabbatli munosabat shakllana boshlanganligi qoniqish bilan qayd qilinadi. “O'zbekiston mustaqillik sari yo'l olar ekan, dastlabki

kunlardan o'tmish madaniyati va qadriyatlarini tiklash, nohaq jabrlangan insonlarning nomlarini yuzaga chiqarish, milliy ongini o'stirish kabi vazifalarni o'z oldimizga oliy maqsad qilib qo'ydik", — deyiladi ushbu kitobda.

Darhaqiqat, mafkurasizlik — e'tiqodsizlikka olib keladi. E'tiqodsizlik esa har kimning o'zicha yashashiga, ko'ngil tusaganicha kun ko'rishiga, xayoliga kelgan ish bilan shug'ullanishiga olib keladi. Bu yakka-yakka shaxslarning xatti-harakatidan butun jamiyat ma'naviy-ruhiy qiyofasining qay tarzda shakllanishiga sabab bo'ladi.

Mafkurasizlik oxir-oqibatda odamlar ongida manqurtlik, qalbida, fe'l-atvorida andishasizlik va nihoyat o'zligini anglamaslik nuqsonlarini chuqurlashtiradi. Jamiyatda esa parokandalikni, beqarorlikni keltirib chiqaradi. Shunday qilib odamlar hayotida fayz-u tarovat qolmaydi.

Umumiy g'oya atrofida birlashish, umummanfaat yo'lida birlashib kurashish maqsadlar yaxlitligini, intilishlar uyg'unligini ko'rsatadi. Bu o'zbek xalqi uchun azaliy fazilat, an'anaga aylangan muqaddas odat.

Mustaqillikning dastlabki yillarida vujudga kelgan iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy qiyinchiliklar bir muddat odamlar ruhiyatiga salbiy ta'sir qildi. Ularni sarosimaga solib qo'ydi. Natijada vaziyat ancha-muncha chigallashib, fuqarolar turmushiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Endi ana shunday o'pirilish va bo'hronlardan chiqib olish muammosi hukumat oldida ko'ndalang bo'lib qoldi. Vaziyatning naqadar og'irligi va murakkabligini o'z vaqtida anglagan mamlakat rahbari 1993 yilning 23 aprelida bir guruh adiblar bilan uchrashdi. Oradan ko'p o'tmay u 1993 yil 6 mayda mamlakat Oliy Kengashining XII sessiyasida mafkurasiz, aniq yo'nalishga ega bo'lgan g'oyalarsiz taraqqiyot bo'lmasligini, oldimizda turgan eng muhim masalalardan biri milliy istiqloq mafkurasini yaratish ekanligini ko'rsatib berdi.

O'zbekiston Konstitutsiyasining bir yilligiga bag'ishlangan tantanali yig'ilish (1993 yil 7 dekabr) davlat mustaqilligi va inson haq-huquqlarining kafolatini yana bir bor ko'rsatish bilan birga uni ma'naviy jihatdan mustahkamlashning asosini belgilab berdi. Unda O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov katta nutq so'zlab, milliy mafkurani milliy ehtiyoj darajasiga ko'tardi. Barchaning diqqat-e'tiborini ana shu muhim masalaning hal etilishiga qaratdi va **“Mafkuraviy masalani hal etmasdan, uni amalda tatbiq etmasdan turib, Konstitutsiya belgilab bergan maqsadlarga erishish, u oldimizga qo'ygan talablarga javob berish mushkul bo'ladi.**

Yangi mafkuraning asl mazmuni — yangicha, erkin fikrlaydigan, mutelik va jur'atsizlik tuyg'usidan mutlaqo xoli, mustaqil insonni tarbiyalashdir”. Milliy mafkurani ongimizga singdiruvchi amaliy dasturni yo'lga qo'ymoq kerak”, — degan fikrni ilgari surdi. Prezidentning bu ko'rsatmasi asosida O'zbekiston Fanlar Akademiyasi ijtimoiy-gumanitar fanlar bo'limi o'z qarashlarini ishlab chiqdi va uni “O'zbekistonda ijtimoiy fanlar” jurnalida e'lon qildi.

Ko'ppartiyaviylik sharoitida mafkuralar xilma-xilligi, g'oyalar turlichaligi tabiiy hol. Aksincha bo'lishi mumkin emas. Bu jamiyatimizda sog'lom fikrlar yashovchanligining qonuniy va amaliy ifodasidir. Har bir fuqaro mustaqilligi va shaxs erkinligi asosida ularning o'z qarashlariga mos holda ma'lum bir ijtimoiy guruhlar atrofida birlashib yashashi huquqiy demokratik davlatning barkamollik darajasidir.

Ana shu xilma-xil g'oyalarni umumxalq va umumdavlat manfaatlari yo'lida birlashtiruvchi milliy istiqlol mafkurasidir. O'zbekiston Xalq Demokratik Partiyasi Markaziy Kengashining 1993 yil 27 dekabrda bo'lib o'tgan IX plenumida mazkur masala keng muhokama qilindi. Partiyaning milliy istiqlol mafkurasini doirasida o'z qarashlari va nuqtayi nazari asosidagi nusxasi qabul qilindi. Bu hujjat uning barcha quyi tashkilotlariga o'rganish va hayotga tatbiq etish uchun tarqatildi.

Milliy istiqlol mafkurasiga doir fikrlar nafaqat XDP da, balki barcha jamoat tashkilotlarida, ilmiy va o'quv muassasalarida, siyosiy harakatlarda ham keng muhokama qilindi. Uni butun choralar bilan hayotga tatbiq etish choralari ko'rildi.

Mustaqillik — mustaqil yashash, mustaqil fikrlash, mustaqil intilish imkoniyatidir. Bu bevosita ong va tafakkur bilan bog'liq bo'lgan, doimiy rivojlanib, shakllanib boradigan harakatdagi hodisa.

Demak, milliy ong ta'sirida milliy g'oyalar yaratiladi. Ana shu g'oyalar asosida milliy mafkura, milliy dunyoqarash shakllanadi.

Milliy g'oya, O'zbekistonning mustaqillikka erishishi haqidagi siyosiy, ilmiy, nazariy, falsafiy, tarixiy, badiiy va diniy qarashlar majmui, xalqni kelajakka ishonch, e'tiqod ruhida tarbiyalovchi g'oyaviy qurol, barcha toifa kishilarini shu maqsad yo'lida birlashtiruvchi g'oyat qudratli ma'naviy omil hisoblanadi.

Shundan kelib chiqib:

— O'zbekistonning mustaqillikka erishishini tarixiy muqarrar jarayonligini ko'rsatish;

— Yangi Konstitutsiyada qonunan maqsad qilib qo'yilgan adolatli, demokratik, fuqarolik jamiyat haqida ilmiy-nazariy qoidalarni ishlab chiqish;

— O'zbekistonning kelajagiga ishonch va kishilarda yangi ijtimoiy-siyosiy dunyoqarashni shakllantirishni milliy g'oyaga asos bo'luvchi qarashlar deyish mumkin. Biroq, yuqorida keltirilganlar jamoat tashkilotlari, ilmiy muassasalar, ayrim siyosatshunoslarning milliy istiqlol mafkurasini xususidagi nuqtayi nazarlari va shaxsiy qarashlari edi, xolos. Hali asl ma'noda istiqlol mafkurasining nazariy jihatdan, uning amaliy tomonlari dastur shaklida, qo'llanma sifatida yetarlicha ochib berilmagan edi.

Milliy istiqlol mafkurasining nazariy jihatlari O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning ayniqsa, keyingi yillardagi nutq va risolalarida atroflicha yoritib berildi. Xususan, 1995 yil 24 fevralida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining birinchi sessiyasida "O'zbekistonning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari" mavzuida keng qamrovli ma'ruza qildi.

Avvalo ushbu risola o'zining nazariy jihatdan puxta, rivojlanishimizga doir amaliy taklif va mulohazalarga boy qo'llanmaliligi bilan xarakterlidir. Darhaqiqat, kitobchada mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ishlar tahlil qilinadi, bugungi ijtimoiy siyosiy hayotga tavsif beriladi, ichki va tashqi siyosatga doir vazifalar oydinlashtiriladi. Bir so'z bilan aytganda xalqimiz XXI asrga qanday o'tadi, degan savollarga aniq javob beriladi. Shuning uchun ham ushbu nutq siyosiy hayot uchun dasturiy hujjat, amaliy faoliyat uchun qo'llanma bo'ldi.

Bir so'z bilan aytganda ana shu sessiyada so'zlangan nutq bizning qariyb to'rt yil mobaynida to'plangan tajribalarimizni to'plab, davlat siyosatining taktika va

strategiyasini aniq-ravshan belgilab berdi. Milliy istiqlol mafkurasming asl o'zagini, butun mazmun-mohiyatini, ko'lami va miqyosini ko'rsatib berdi.

Mustaqillikning to'rt yilligi arafasida jamoatchilik yana bir sovg'a oldi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov "**O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida**" kitobi nashrdan chiqdi. Bir-biri bilan uzviy bog'langan, bir- birini mantiqiy jihatdan davom ettiradigan ushbu monografiya "Iqtisodiy islohotlar birinchi bosqichining yakunlari va saboqlari" hamda "Iqtisodiy islohotlar ikkinchi bosqichining vazifalari va ustuvor yo'nalishlari" kabi qismlardan iborat. Mazkur asarda yo'naltirilgan barqaror bozor iqtisodiyotiga, ochiq tashqi siyosatga ega bo'lgan kuchli demokratik huquqiy davlatni va fuqarolik jamiyatini barpo etishga, inson uchun munosib turmush va faoliyat sharoitini vujudga keltirish, jamiyatni ma'naviy-axloqiy jihatdan yangilash va taraqqiy ettirishning nazariy hamda amaliy negizlarini belgilab berish tamoyillari ishlab chiqildi.

Asar o'zining hayotiy faoliyatini Vatanimizning mustaqilligini mustahkamlashga bag'ishlagan har bir fuqaroni: u olim bo'ladimi, ishchi-xizmatchi yoki dehqon bo'ladimi, o'z ishiga mas'uliyat bilan qarashga, o'z faoliyatini tahlil qilish, hayotiy saboqlar chiqarish ruhida tarbiyalaydi.

Bugungi kunda ushbu kitob jahonning ko'p mamlakatlarida nashr etildi, o'nlab tillarga tarjima qilindi. Uni dunyo xalqlari o'rganayotganligi asarning ilmiy qiymati naqadar yuksakligini ham nazariy, ham amaliy xulosalari qator mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda yangi yo'nalish yuz berayotganini ko'rsatadi.

Mavzuga doir fakt

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov kitobi arab tilida

1996-yilning 8 aprelida Saudiya Arabistoni Podshohligi poytaxti Arriyod shahrida bo'lib o'tgan O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Karimovning "O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida" kitobi arabcha nashri taqdimnomasi ham ana shu qiziqish va xayrixohlikning amaliy samarasi bo'ldi.

Ushbu taqdimnoma ikki jihati bilan alohida diqqatga sazovordir. Ma'lumki, Birinchi Prezident Islom Karimovning qator kitoblari ingliz, fransuz, koreys, rus va boshqa xorijiy tillarga tarjima qilinib mustaqil O'zbekistonni, uning iqtisodiy imkoniyatlarini keng dunyoga tanitish uchun xizmat qilmoqda.

Lekin qariyb 250 million aholiga ega arab dunyosi mamlakatimizda oxirgi yillarda amalga oshirilayotgan ulkan o'zgarishlar haqida bevosita ilk manbalardan axborot olish imkoniyatiga to'la ega bo'lmagan edi. Bu esa, arab ishbilarmonlarining mamlakatimiz haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'lishiga qaratilgan tabiiy intilishi yo'lida g'ov bo'lib kelayotgan edi.

Taqdimnomaning ikkinchi ahamiyatli jihati shundaki nafaqat arab dunyosi, balki umuman musulmon olami ichra alohida nufuzga ega mamlakat, Makka va Madina kabi muqaddas shaharlar joylashgan mo'tabar zamin - Saudiya Arabistonida bo'lib o'tdi. Bu esa O'zbekiston Respublikasi va mamlakatimizga ko'rsatilayotgan yana bir alohida hurmat va e'tibor belgisidir.

Prezidentning “O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida” kitobi Bayrutdagi “Sharikat al-matbuot lit tavzi’ van nashr” nashriyoti tomonidan arab tilida chop etildi. Noshirning kitobdan o‘rin olgan kirish so‘zida uning mazmun va mohiyati hamda ruhiyati yaxshi aks etgan. Jumladan, unda quyidagi so‘zlar bor: “Ushbu kitob o‘z yurtini cheksiz sevguchi fuqaro, islohiy yuksalishning eng mayda tafsilotlari haqida ham qayg‘uruvchi davlat arbobi hamda islohotlar haqida nazariy fikr yuritib, ularni chin dildan himoya etayotgan O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov janobi oliylari qalamiga mansub.

Kitob istiqloldan oldingi voqelik, mustaqillikni qo‘lga kiritgan yosh respublika oldida paydo bo‘lgan qiyinchiliklar haqida hikoya qilib, o‘zbek xalqi respublika rahbariyati boshchiligida mamlakat va uning imkoniyatlariga mos bosqichma-bosqich o‘tkazilayotgan islohotlar orqali o‘z vatanining yuksalishini ta‘minlashga erishayotganini aks ettiradi.

Mazkur kitob o‘xshash vaziyatni boshdan kechirayotgan har bir xalq, bo‘hronga duch kelgan har qanday millat, qiyinchiliklarni yengib o‘tish yo‘llarini izlayotgan har qanday jamiyat uchun foydali darsdir”.

* * *

Xullas, O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov bir qator asarlarida ilgari surilgan qoida va qarashlari bilan dastlabki yillarda ma‘naviy hayotda yuz bergan mafkuraviy bo‘shliqni to‘ldirdi, milliy istiqlool mafkurasining nazariy zaminini yaratdi. Qolaversa, jahon miqyosida mustaqillik harakati nazariyasi va amniyotiga munosib hissa qo‘shdi. Shu bois ham, O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov mustaqillik yillarida nafaqat O‘zbekistonda, balki jahonda yirik siyosatchi, katta davlat arbobi, hozirgi zamonda jahon ijtimoiy-siyosiy taraqqiyotida jamiyatni tubdan isloh qilishning tashabbuskori va tashkilolchisi sifatida tanildi.

Demak, o‘zbek xalqi bugun o‘z Birinchi Prezidenti I.A.Karimov siymosida jahonga dono siyosatdonlar yetkazib beruvchi, xalqlar ozodligi uchun tolmas kurashuvchi yurtboshi tarbiyalab yetkazuvchi, aql-zakovat egasi, ayni chog‘da bag‘ri keng, mehmondo‘st, mehnatkash xalq sifatida tanilmoqda. Bunday xalqni o‘z istiqlool va taraqqiyot yo‘lidan qaytarib bo‘lmaydi.

Mustaqillik yillarida kishilarning O‘zbekiston istiqlooli va istiqboli haqida qayg‘urishi, o‘z xalqining, o‘z vatanining qadr qimmatini, or-nomusini himoya qilish zarurligini tobora chuqurroq anglashi kuchayayotganligi ham ana shundandir. Oddiy saylovchi qariyaning “mustaqilligimizga ko‘z tegmasin” deganida ham, yoshlarning “biz seni hech kimga bermaymiz, O‘zbekiston” degan fikr bildirayotganida ham, xalqning o‘z Prezidentiga yuksak ishonch bildirib, uning oqilona siyosatini qo‘llab-quvvatlayotganida ham mana shunday katta ma‘no bor. Bu masalaga urg‘u berilayotganining boisi shundaki, davlatimizning mustaqillik siyosati, xalqimizning ongli tarzda O‘zbekiston istiqlooliga sodiq ekanliklari 1996-yil mart oylarida Rossiya ijtimoiy-siyosiy hayotida yuz bergan voqealarga munosabatlarida yana bir bor jiddiy sinovdan o‘tdi. Hatto, turli mintaqalarda sobiq ittifoqdosh respublikalar o‘rtasidagi

integratsiya jarayoniga turlicha qarashlar mavjud bo'lgan o'sha kunlarda ham xalqning o'zi tanlagan mustaqillik yo'lidan qaytmasligini qat'iy ko'rsatdi. Jumladan, Oliy Majlisning 1996 yil 26 aprelda bo'lib o'tgan V sessiyasi butun xalq nomidan "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi, O'zbekiston Respublikasi Xalq deputatlari kengashlari butun xalqning xohish-irodasini ifodalab shuni ma'lum qildilarki, O'zbekiston o'zi tanlab olgan mustaqil demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini barpo etishga, jahon hamjamiyatiga qo'shilishga qaratilgan yo'lidan hech qachon qaytmaydi va o'z mamlakatining gullab-yashnashini, uning barcha fuqarolarini munosib turmush kechirishini ta'minlaydi", deb qat'iy uqtirdi.

Milliy istiqlol g'oyasini o'rganish, uni keng targ'ib etish konsepsiyasi "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" nomi bilan yaratildi. Bu konsepsiyaning bosh muallifi O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov mamlakat fuqarolarini milliy taraqqiyotga da'vat etuvchi, yoshlar — yangi avlod qalbida mustaqil Vatan hissini uyg'otuvchi qudratli g'oya sifatida namoyon bo'lishi tizimini vujudga keltirdi.

Yuqoridagilar, shubhasiz mustaqillik g'oyalariga sodiqlik, ozod, erkin yashashga intilish o'zbek xalqiga xos azaliy tuyg'u ekanligini, ayni chog'da bunday g'oyaga xalq har qanday sharoitda — ichki va tashqi kuchlar tazyiqiga qaramasdan sodiqliklarini yana bir bor namoyon qildi. Demak, istiqlol tafakkuri, mustaqillik g'oyasi bilan qurollangan bunday xalqni o'zi tanlagan mustaqillik yo'lidan qaytarib bo'lmaydi.

Davlatimiz rahbari 2007 yil 30 avgustda Prezident devonidagi qo'shma majlisda "O'zbekistonning 16 yillik mustaqil taraqqiyot yo'li" mavzuida ma'ruza qilar ekan, shunday degan edi: "Biz bugun yurtimizda yangi hayot barpo etar ekanmiz, bir masalaga alohida e'tibor berishimiz lozim. Ya'ni, kommunistik mafkura va axloq normalaridan voz kechilganidan so'ng jamiyatda paydo bo'lgan mafkuraviy bo'shliqdan foydalanib, chetdan biz uchun mutlaqo yot bo'lgan, ma'naviy va axloqiy tubanlik illatlarini o'z ichiga olgan "ommaviy madaniyat" yopirilib kirib kelishi mumkinligi barchamizga ayon bo'lishi kerak.

Bunday uzoqni ko'zlaydigan, aniq maqsadlaqqa ega bo'lgan turli xuruj va g'arazli intilishlar, xorijiy markazlar tomonidan katta kuch va mablag' sarflanayotgan harakatlar va bu kabi xavf-xatarlar bizga qanday zararli oqibatlar olib kelishidan ogoh bo'lishimiz darkor.

Bunday balo-qazolarga qarshi kurashda, farzandlarimizning ma'naviy dunyosini himoya qilishda nimalarga tayanishimiz zarur? Avvalo to'g'ri tarbiya, sog'lom turmush g'oyasi, faqatgina qattiq iroda va iymon-e'tiqod hisobidan bunga erishishimiz mumkin.

Aynan ana shunday o'z kuchiga va irodasiga ishongan, keng fikrlaydigan bilimli va madaniyatli yoshlarimiz har qanday buzg'unchi oqimlarga berilmasdan, hayotda o'z yo'lini topib olishi muqarrar".

Shu nuqtayi nazardan mamlakatimizni mustaqillik yillari davomida isloh qilish va yangilash borasida qo'lga kiritilgan natijalarni sarhisob qilinar ekan bu davrda milliy

davlatchilikni shakllantirish va respublikamizni barqaror rivojlantirishda ham siyosiy, ham ijtimoiy-iqtisodiy zamin yaratadi, deb aytish mumkin.

Tarixan qisqa vaqt ichida sovet davridagi eski ma'muriy-buyruqbozlik tizimiga barham berildi, milliy davlatchilikni shakllantirishning huquqiy asoslari yaratildi, davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati tarmoqlari tashkil etildi, ijtimoiy va fuqarolik institutlari faoliyati yo'lga qo'yildi, iqtisodiyotni erkin bozor munosabatlariga o'tkazish jarayoni amalga oshirildi.

Eng muhimi, aholining ong-u tafakkurida tub o'zgarishlar ro'y berdi, ularning uzoq yillar mobaynida kommunistik mafkura va sovet mafkurasi tamoyillari asosida shakllantirilgan fikrlash tarzi va dunyoqarashi, bir so'z bilan aytganda, odamlarning o'zi o'zgardi.

Bugun yangicha fikrlaydigan, o'z kelajagini jamiyatda demokratik qadriyatlarni mustahkamlash bilan, mamlakatimizning kelajagini jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi bilan bog'liq holda ko'radigan yangi avlod vakillari hayotga kirib kelmoqda.

Bu esa mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy o'zgarishlarni ortga qaytarib bo'lmasligi, islohotlar muqarrarligining ishonchli kafolatidir.

Xullas, Vatanimiz va xalqimiz tarixida muhim o'rin tutgan ushbu davrda tom ma'noda tub o'zgarishlar amalga oshirildi, xalqaro munosabatlarning teng huquqli subyektiga aylangan. jahon hamjamiyatida o'zining munosib va mustahkam o'rniga ega bo'lgan — O'zbekiston deb atalgan yangi demokratik davlat barpo etildi. Bugun ana shu mustahkam poydevor asosida mamlakatimizni jadal isloh etish va modernizatsiya qilishning yangi davri — milliy taraqqiyotimizning keyingi mantiqiy bosqichi izchil davom etmoqda.

Ma'naviy inqirozdan chiqish. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyingi dolzarb muammolardan biri — yangi tarixiy sharoitda jamiyatga munosib kishilarni tarbiyalash edi. Bu o'z navbatida bir necha o'n yillar mobaynida yetarli darajada xalqqa ma'lum qilinmagan, sinfiy-partiyaviy mafkura tomonidan taqiqlangan o'zbek xalqining ma'naviy merosini tiklash va uning yanada kamol topishi uchun keng imkoniyatlar ochish kerak edi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov o'zining **“O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li”** kitobida **“O'zbekistonning milliy-madaniy jihatdan g'oyat rang-barangligi, milliy o'zligini anglash va ma'naviy qayta tiklanishning kuchayih borishi bilan uzviy birlikda jamiyatni yangilash, uni ochiq jamiyatga aylantirish uchun qudratli omil bo'lib xizmat qiladi va respublikaning jahon hamjamiyatiga qo'shilishi uchun qulay sharoitlarni vujudga keltiradi”**, deb ko'rsatgan edi.

Darhaqiqat, O'zbekiston suveren davlat sifatida ijtimoiy-siyosiy hayotda ma'naviy yangilanish jarayonini amalga oshirmasdan mustaqillikni har tomonlama mustahkamlash uchun xalqni safarbar qilib bo'lmasligini hayotning o'zi ko'rsatdi. Shuning uchun ham mamlakat rahbariyati istiqlolning dastlabki paytidanoq bu borada zarur choralar ko'rdi.

O‘zbekiston mustaqil taraqqiyotga qadam qo‘yganidan buyon o‘tgan yillar davomida ma’naviy sohada yuz bergan o‘zgarishlarning eng muhimi, xalqning uzoq yillar mobaynida to‘plagan boy tarixiy-madaniy merosiga e‘tiborning kuchayishi bo‘ldi.

Ma’lumki, 80-yillarning oxiri 90-yillarning boshlarida SSSR va Sharqiy Yevropadagi sotsialistik tuzum davlatlarining ijtimoiy-siyosiy hayotida sodir bo‘lgan o‘zgarishlar tabiiy ravishda O‘zbekistonda demokratiya va oshkoralikning qaror topishiga, tarixiy haqiqatning tiklanishiga olib keldi. Biroq, O‘zbekiston va uning xalqi bu jarayonga yetib kelguniga qadar og‘ir sinovlarni boshdan kechirishiga to‘g‘ri keldi. Buyuk imperiyachilik g‘oyalari negizida zo‘ravonlik bilan tashkil topgan totalitar tuzum siyosiy-iqtisodiy inqirozdan jon talvasasida so‘nggi bor O‘zbekistonga hamla qildi. Xalqning azaliy, milliy qadriyatlariga qarshi kurashri har qachongidan ham kuchaytirdi. Bunday harakatlar bizningcha, quyidagi holatlar bilan izohlanadi.

Birinchidan, O‘zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo‘mitasining XVI Plenumidan so‘ng respublikada ijtimoiy-ma’naviy ahvolni tartibga solish niqobida SSSR ning boshqa mintaqalaridan jo‘natilgan kadrlarning ko‘plari O‘zbekistonda rahbar lavozimlarga tayinlanishlarini o‘zboshimchalik qilish uchun berilgan yorliq deb bildilar. Xalqning juda boy tarixi va madaniyatini bilishni istamagan bunday kadrlar jumhuriyat ma’naviy hayotini barbod etishga harakat qildilar. Shu tariqa xalqning ko‘p asrlik an‘analarini, madaniyati va urf-odatlarini mensimaslik elni ranjitdi.

Ikkinchidan, ayrim mahalliy rahbarlar, xususan, O‘zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo‘mitasining sobiq mahalliy millatga mansub rahbarlari o‘sha davrda amal kursisini yo‘qotmaslik uchun markazga qo‘g‘irchoq bo‘lib qoldilar, sotqinlik qilishdan o‘zlarini tiya olmadilar. Natijada xalqning urf-odallari, an‘analari, madaniyati oyoq osti qilindi. Ona tilining qo‘llanish sohasi sun‘iy tarzda cheklab qo‘yildi. Hatto shundoq ham milliy an‘analardan ancha olisda bo‘lgan ayrim san‘at turlari kimlargadir maqbul bo‘lmay, ularni milliy mahdudlikda ayblashib, mualliflar ta‘qib ostiga olindi. Birgina misol, 1986-yil 4 oktyabrda O‘zbekiston KPMK ning III Plenumi “Ideologiya ishining samaradorligini yanada oshirish yuzasidan respublika partiya tashkilotining vazifalari” masalasini muhokama qildi. Unda real hayotga mos bo‘lmagan xalqning milliy o‘zligini anglashiga zid ko‘rsatmalar berildi. Jumladan, “O‘tmishni ideallashtirish, nosinfy va notarixiy yondashish shunga olib keldiki, Temur kabi feodal zolimlar teatr sahnalarida, kino ekranlarida, kitob sahifalarida shu vaqtga qadar ko‘zga tashlanib turibdi, ayrim yozuvchilarning e‘tiborida tarix haqiqatiga zid ravishda u insonparvar va uzoqni ko‘ra biluvchi siyosatchi qilib ko‘rsatilgan. Bu borada tipik o‘rta asrga xos jihatlarni ko‘ra olish uchun Pirimqul Qodirovda sinfiy yetuklik yetishmadi. Yozuvchi Boburning haqiqiy bosqinchilik faoliyatlarini sezmay, uning go‘yo ma’rifatparvar podsholigi, nozik didli lirik shoir va ulkan tarixchiligiga qoyil qolib, erib ketadi-yu ko‘z yoshi qiladi.

Bunday kaltabinlik dastlab qaraganda beozor ko‘rinsa-da aslo bunday emas. Uning zamirida tarixni qaytadan yozishga urinish, patriarxal davrni qo‘msashni targ‘ib qilish, islomni milliy madaniyatning xazinachisi qilib ko‘rsatishga urinish yotadi”, deb ta’kidlandi yuqoridagi Plenumda. Ana shunday qarashlardan kelib chiqib, Plenum “ideologiya ishidagi mavjud buzilishlar murosasizlik bilan tugatilsin, tarixiy

o‘tmishni idrok qilishda markscha-lenincha metodologiyadan og‘ish yo‘lidagi har qanday urinishlarga zarba berilsin”, deb ko‘rsatma berdi.

Ko‘rinib turibdiki, Plenum kishilarni vatanparvarlik va internatsionalizm ruhida tarbiyalash kabi g‘oyalarni ilgari sura turib, o‘zi xalqni asl ma‘nodagi vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga zid yo‘l-yo‘riqlar belgilab berdi. Bunday noto‘g‘ri pozitsiya 1987-yil 17 yanvarda Toshkentda bo‘lib o‘tgan jamiyatshunos olimlarning respublika Kengashida ham yana bir bor ta‘kidlandi. Kengash respublika olimlariga tarixiy voqea va hodisalarga baho berishda partiyaviy, sinfiy prinsiplardan kelib chiqib yondashish kerakligini tavsiya qildi. Biroq, bunday tarixiy haqiqatga zid mafkuraviy yo‘l-yo‘riq xalq tomonidan ma‘qullanmadi, ziyolilarning qarshiligiga uchradi. O‘zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo‘mitasi bu borada o‘zi yo‘l qo‘ygan xatoni o‘zi tuzatishga majbur bo‘ldi. O‘zKP XXII syezdida (1990-y. iyun) siyosiy ma‘ruza qilgan, uning birinchi kotibi Mustaqil O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov shunday dedi: **“Yaqindagina o‘zbek adabiyotining klassigi Boburni baholashda tor sinfiy yondashuv ro‘y berdi. Adib ijodining milliy va umuminsoniy ahamiyati kamsitildi. O‘zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo‘mitasining 1986-yilda bo‘lgan uchinchi Plenumida Bobur shaxsi tahqirlanib, u “ma‘rifatli zolim” deb tilga olindi. Xalqimiz Markaziy Qo‘mita va jumhuriyat hukumatining Navoiy, Ulug‘bek, Bobur, Mashrab, Furqat, Qodiriy va xalqimizning boshqa buyuk farzandlari yubileylarini o‘tkazish to‘g‘risidagi qarorini juda ruhlanib kutib olganligi bejiz emas. Ularning merosi O‘zbekiston xalqlari umuminsoniy qadriyatlarining ravnaqi va boyishiga xizmat qilib kelgan edi va bundan buyon ham xizmat qiladi. Biz ularning bebaho merosini xalqqa, avvalo yoshlarga yetkazish uchun barcha ishlarni qilamiz”.** O‘zbekiston yangi rahbariyatining bunday pozitsiyasi respublikada ma‘naviy poklanish, yangilanish davrining boshlanishi, ma‘naviy inqirozdan chiqish uchun dadil qadam edi.

Shundan so‘ng adib Primqul Qodirovning Bobur va boburiylar haqida hikoya qiluvchi “Yulduzli tunlar” romani nashr qilindi. Boburning “Boburnoma” si yangidan chop etildi. O‘zbekiston SSR Fanlar akademiyasining akademigi, tarix fanlari doktori Bo‘riboy Ahmedov so‘z boshisi bilan “Sharq yulduzi” jurnalida “Temur tuzuklari” ning to‘la ravishda e‘lon qilinishi keng jamoatchilikni behad quvontirdi.

Qariyb bir yarim asrlik mustamlakanchilik o‘zligimizni yo‘qotishga olib keldi. Sobiq markazga siyosiy-iqtisodiy va ma‘naviy qaramlik jumhuriyat ijtimoiy-siyosiy taraqqiyoti uchun, milliy, madaniy-ma‘rifiy ravnaqi uchun to‘siq bo‘ldi. Darhaqiqat, o‘tgan asrning ikkinchi yarmidan boshlab yurtimizdagi bebaho kitoblar, qimmatli ashyo-yodgorliklar mustamlakachilar tomonidan talandi, ular chor generallari, olim niqobidagi shaxslar tomonidan Sankt-Peterburgga, Moskvaga va dunyoning ko‘pgina mamlakatlariga olib ketildi. Bu hol mavjud madaniy boyliklardan xalqimizning bahramand bo‘lish imkoniyatini yo‘qotdi. Shu bilan bir qatorda bunday noyob madaniy merosni, buyuk yodgorliklarni o‘rganishni, ularni ilmiy tadqiq etishni qiyinlashtirdi. Endilikda mamlakat istiqloлга erishgandan so‘ng, asrlar davomida otabobolarimiz yaratgan bu boyliklarni e‘zozlash, avaylab asrash, o‘rganish va ko‘paytirish imkoniyatiga ega bo‘lindi.

Madaniy merosni, olis o'tmishni chuqur o'rganmasdan turib istiqbolni belgilab bo'lmaydi. Kelajakka intilish uchun o'tmishni o'rganish, tajribalarni o'zlashtirish darkor. Lekin, bunda bir yoqlamalikka yo'l qo'yib bo'lmaydi. O'tmish madaniyatini xaspo'shlash ham, ideallashtirish ham mumkin emas. Olimlar va mutaxassislar istiqbol yillarida fanning turli sohalarida madaniy merosni chuqur o'rganishga, unga xolisona baho berishga harakat qildilar.

1991-yil, ya'ni, O'zbekiston yangi yo'lga chiqib olgan, o'zini mustaqil deb e'lon qilgan yil yana shu bilan ahamiyatliki, bu yilda Mir Alisher Navoiy tavalludining 550 yilligi barcha hur fikrli kishilar tomonidan keng nishonlandi. Bu to'yga respublikada katta tayyorgarlik ko'rildi va u xalqning katta madaniyat bayramiga aylandi. Avvalo buyuk shoir asarlarini keng xalq ommasiga yetkazish uchun muhim ishlar amalga oshirildi. Uning yigirma jildlik mukammal asarlar to'plami nashr etila boshlandi. Bundan tashqari "Lison-ut tayr", "Sab' ai sayyor", "Farhod va Shirin", "Layli va Majnun", «Hayrat-ul Ahror» singari shoh asarlari alohida-alohida holda bir necha ming nusxada bosmadan chiqarildi. Bir necha ilmiy-ommabop asarlar sovg'a kitoblar sifatida nashr qilindi.

Yubiley oldidan Alisher Navoiyning buyuk siymosi ifoda etilgan sahna asarlari, kinofilmlar yaratildi. Alisher Navoiy nomida Davlat mukofoti ta'sis etildi. Pushkin nomidagi Adabiyot institutiga Alisher Navoiy nomi berildi. Shoir nomi berilgan Davlat adabiyot muzeyi yangi eksponatlar bilan boyitildi. Mamlakat poytaxti Toshkentda ulug' bobomizning muhtasham va purviqor haykali qo'yildiki, bu joy xalqning muqaddas ziyoratgohiga aylandi.

Buyuk bobokalonimiz Alisher Navoiy qoldirgan ma'naviy meros bugungi kunda yangilanayotgan jamiyatimizni ma'naviy yuksaltirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

1994-yilni hukumat qarori bilan Ulug'bek yili, deb e'lon qilinishi, uning 600 yilligini O'zbekistonda va jahon miqyosida, xususan, YuNESKO qarorgohi Parijda keng nishonlanishi ham buyuk allomalar qoldirgan meros umuminsoniy qadriyatga aylanganligi nishonasidir.

Mavzuga doir fakt

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni 1994-yilni Mirzo Ulug'bek yili, deb e'lon etish to'g'risida

Ulug' o'zbek olimi, munajjim, matematik, fizik, me'mor, temuriylar sulolasining munosib davomchisi, yirik davlat arbobi Muhammad Tarag'ay – Ulug'bek (Mirzo Ulug'bek) tavalludiga 600 yil to'lishi munosabati bilan:

Jamoat fikrini quvvatlab, allomaning jahon ilm-fani va madaniyati ravnaqiga qo'shgan ulkan hissasini e'tiborda tutib;

Birlashgan Millatlar Tashkilotining ta'lim, fan va madaniyat sohasidagi tashkiloti (YuNESKO) Bosh konferensiyasining 27-sessiyasi qaroriga ko'ra Mirzo Ulug'bek yubileyi jahon qadriyatlari ro'yxatida - 1994-yilda dunyo miqyosida nishonlanadigan

bayramlar qatoriga kiritilgani va shu munosabat bilan tashkil etiladigan xalqaro tadbirlarni hamda Respublikada olib borilayotgan ulkan xayrli ishlarni inobatga olib: Yosh avlod qalbida milliy iftixor va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish, ularning ilm-ma'rifatga bo'lgan intilishini rag'batlantirish maqsadida hamda mustaqil O'zbekiston ilm-fani rivojiga ko'maklashish maqsadida:

1994-yil O'zbekiston Respublikasida Mirzo Ulug'bek yili, deb e'lon qilinsin.

O'zbekiston Respublikasi
Birinchi Prezidenti I.Karimov
Toshkent shahri,
1994-yil 19-mart

* * *

Bundan tashqari, O'zbekistonda har yili Bobur, Mashrab, Ogahiy, Furqat, Fitrat, Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Usmon Nosir kabi ulug' shoir va ma'rifatparvarlar kunlarini o'tkazish an'anaga aylanib qoldi. Masalan, 1992-yil may oyida mamlakatimiz poytaxtida boshlangan Mashrabxonlik kunlari uning vatani Namanganda keng nishonlandi. Ushbu shaharda uning nomi bilan ataluvchi katta istirohat bog'i barpo etildi.

Birgina shu emas. Xalqimizning ulug' daholari, jahon madaniyati ravnaqiga katta hissa qo'shgan, insoniyat tafakkurida keskin burilish yasagan bobokalonlari kuni har yili turli shaklda nishonlanadi. Dunyoda hech bir xalq o'zbeklarchalik buyuk madaniy va ma'naviy merosga ega emas. Endi mustaqillik tufayli ana shu ulkan xazinani ochish, uni o'rganish, undan bahramand bo'lish imkoniyati tug'ildi. Xalqimiz bundan foydalanish yo'lidan bormoqda.

Mustaqillik yillarida Cho'lpon, Fitrat, Behbudiy, Fayzulla Xo'jayev, Ogahiy, Ajiniyoz, Berdaq singari madaniyat va jamoat arboblari yubileylarini o'tkazish yuzasidan ko'rilgan chora-tadbirlar ham ma'naviy hayotdagi muhim qadamlardir.

Xususan, hukumatning maxsus qaroriga binoan, 1999-yil 17 dekabr kuni Xorazmda Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy tavalludining 190 yilligi, 18 dekabr kuni esa Nukusda Ajiniyoz Qo'siboy o'g'li tavalludining 175 yilligi, 1998-yil 24 oktabr kuni esa Farg'onada Ahmad al-Farg'oniy tavalludining 1200 yilligi keng nishonlandi. Xususan, shu davrda Behbudiyning "Padarkush" asari, Fitratning "Qiyomat" qissasi va "Abulfayzxon" tarixiy dramasi nashr qilindi. Cho'lponning ayrim she'rlari "Guliston" jurnalida, "Kecha va kunduz" asari esa "Sharq yulduzi" jurnalida e'lon qilindi. Keyinroq ular alohida kitob holida nashr etildi.

Ulug' shoir Abdulhamid Cho'lponning adabiy-badiiy merosi xalqimizning bebaho ma'naviy mulkidir. Uning har bir asari, har bir she'ri odamlarni o'zaro hamkorlikka, ijtimoiy adolat uchun kurashga, nohaqlikka nisbatan murosasizlikka da'vat etadi. Cho'lponning

**Xalq dengizdir, xalq to'liqindir, xalq kuchdir,
Xalq isyondir, xalq olovdur, xalq o'chdir,
Xalq qo'zg'alsa, kuch yo'qdirkim, to'xtatsin,**

Quvvat yo‘qkim, xalq istagin yo‘q etsin, —

kabi misralari o‘zligini tiklayotgan, chinakamiga fuqarolik jamiyatini qurayotgan xaiqimiz orzu-umidining ifodasidir.

Mamlakat ma’naviy hayotini yanada yaxshilashda 1994-yil 23 aprelda qabul qilgan “Ma’naviyat va ma’rifat” jamoatchilik Markazini tashkil etish to‘g‘risidagi Prezident Farmoni muhim ahamiyatga ega bo‘ldi. Shu yili 8 iyunda esa Vazirlar Mahkamasi ushbu Farmonning bajarilishini ta’minlashga qaratilgan maxsus qaror qabul qildi. Unda Markazning asosiy vazifasi va faoliyat yo‘nalishi qilib o‘zbek xalqining boy ma’naviy-madaniy merosi, sharqona va umuminsoniy qadriyatlar asosida mamlakat, millat kelajagini belgilaydigan ilg‘or g‘oyalarni yuzaga chiqarish, jamiyatdagi sog‘lom kuchlar, yuksak iste’dod va tafakkur sohiblarining aqliy-ijodiy solohiyatini Vatan istiqboli sari yo‘naltirish, millatlararo do‘stlik, hamjihatlikning ahamiyatini oshirish, tinchlik va barqarorlikni saqlash, mintaqada yashayotgan millatlarning madaniy, ma’rifiy, ma’naviy taraqqiyot tomirlari mushtarakligini targ‘ib qilish va hakozolar qilib belgilandi.

Ma’naviyat markazi nisbatan qisqa vaqt ichida turli sotsialogik tadqiqotlar, so‘rovlar o‘tkazish orqali ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tashkil etish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqdi.

Mavzuga doir material

Tashkilot komitetining majlisi

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasida ulug‘ olim va mutafakkir Mirzo Ulug‘bekning 600 yillik yubileyini o‘tkazuvchi respublika tashkilot komitetining majlisi bo‘ldi.

Yubileyni bayram qilish milliy o‘zlikni, ma’naviyatni tiklash ramziga aylanishi, buyuk mutafakkir ilmiy va madaniy merosini targ‘ib qilishga, yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qilishi lozimligi majlisda ta’kidlab o‘tildi. Majlis qatnashchilari hukumat belgilagan hamda yubileyni tashkil etish bilan bog‘liq bo‘lgan Samarqand, Buxoro, G‘ijduvondagi Mirzo Ulug‘bek hayoti va faoliyatiga daxldor me’moriy obidalarini ta’minlashga doir tadbirlarni amalga oshirish sohasida boshlangan ishlarni tahlil etdilar. Mirzo Ulug‘bek nomidagi xalqaro mukofot haqida nizom ishlab chiqildi, uning asarlarini nashr etish taraddudi ko‘rildi, olimning ijodiy merosini o‘rganishga bag‘ishlangan xalqaro anjuman o‘tkazish rejalashtirilmoqda. Toshkentda Mirzo Ulug‘bek haykalini, uning hayoti va faoliyati to‘g‘risidagi filmni yaratish ishi davom etmoqda. Esdalik nishoni, pochta markasi, turli yodgorliklar va boshqa buyumlar chiqarish belgilanmoqda.

Kengashda Mirzo Ulug‘bekning jahon faniga qo‘shgan hissasi ta’kidlandi. Olim va mutafakkirning 600 yillik bayrami xalqaro ko‘lam kasb etishi lozim, deb uqtirildi.

* * *

Umumbashariy boyliklarni o'zlashtirish maqsadida, mamlakat va jahondagi turli mafkura, e'tiqod va g'oyalarni o'rganish asosida sog'lom dunyoqarash hamda siyosiy madaniyatni shakllantirish borasida ham Markaz muayyan ishlarni amalga oshirdi. Shuningdek, jamoat birlashmalari, ilmiy-ijodiy muassasa va tashkilotlarning, ommaviy axborot vositalarining o'zaro hamkorligini mustahkamlashga ko'maklashish, ma'naviy-ma'rifiy masalalarga doir ko'plab tadbirlar, anjumanlar va ko'rgazmalar tashkil etish yo'lga qo'yildi. Bular madaniy-ma'rifiy jarayonni tezlashtirish, milliy madaniyat va urf-odatlarini keng targ'ib qilish, milliy g'urur va milliy iftixor tuyg'ularini kuchaytirishda muhim o'rin tutmoqda.

Ma'naviyat va ma'rifat masalalarini bevosita jamoatchilik yo'li bilan rivojlantirishga katta e'tibor berilayotgani bu mazkur soha ravnaqiga ommaviy xalq harakatini kuchaytirish bilan birga, mamlakat har bir fuqarosi ongi va tafakkurini amaliy faoliyat asosida kengaytirishdek eng samarali usuldir.

Sir emas, taraqqiyot taqdirini ma'naviy jihatdan yetuk odamlar hal qiladi. Yuksak texnikaviy bilim, murakkab texnologiyani egallash qobiliyati ma'naviy barkamollik asosidagi mustaqil fikrlash orqali olib borilishi kerak. Ana shundan kelib chiqib, shuni ta'kidlash lozimki, aqliy zakovat va ruhiy-ma'naviy salohiyat ma'rifatli insonning ikki qanotidir.

O'zbekiston hukumati mamlakat istiqboliga doir choralar belgilar ekan, uning eng avvalo yuksak ma'rifat va madaniyat mamlakati bo'lishi, shu asosda barcha islohotlarning ma'rifiy negizini yaratish nuqtayi nazaridan ish tutadi. Iqtisodga ham, huquqiy tamoyillar va siyosiy islohotlarga ham, shuningdek, jahon muammolarini hal etish, urush va tinchlik masalalariga ham ma'rifiy ko'z bilan qaraydi, yuksak madaniy va umuminsoniy qadriyatlar talablari asosida yondashadi.

Shu nuqtayi nazardan mamlakat rahbarining 1996-yil 4 sentyabrda "Ma'naviyat va ma'rifat" markazi xodimlarining bir guruhi bilan uchrashuvi, ular bilan dildan suhbatlashuvi, ma'naviy va madaniy hayotda katta voqeadir. Ayni chog'da 9 sentyabrda "Ma'naviyat va ma'rifat" jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish to'g'risida" yana bir Farmon qabul qilinganligi ham xalqning ma'naviyatini yanada yuksaltirishga, noyob namunalarni to'plashga, avaylab-asrashga, kishilarni o'z vataniga chinakam sadoqat ruhida tarbiyalashga qaratilgandir. 1996-yil sentyabr oyi oxirida "Ma'naviyat va ma'rifat" jamoatchilik markazi qoshidagi "Oltin Meros" Xalqaro xayriya jamg'armasini qo'llab-quvvatlash to'g'risida" ham Vazirlar Mahkamasining qarori chiqdiki, uni barcha ziyolilar, ijod ahli zo'r mamnuniyat bilan kutib oldi.

2006-yil esa hukumat qarori bilan Ma'naviyat va ma'rifat markazi **Ma'naviyat targ'ibot markaziga** aylantirildi. Uning ma'naviy-ma'rifiy targ'ibot faoliyati va vakolatlari kengaytirildi, hozirgi kun ehtiyojlariga mos ravishda isloh qilindi.

...Ochig'ini aytganda dastlab bozor munosabatlari ma'naviy hayotimizni ancha-muncha tahlikaga solib qo'ygan edi. Chunki uzoq yillar mobaynida ma'rifat va madaniyatga boqimandalik kayfiyati bilan yashadik. Mustabid tuzum butun ma'naviy turmushimizni o'z "otalig'iga" olib, mustaqil fikrlash va milliy madaniyatga munosabatlarimizni cheklab qo'ygan edi. Bu bir jihatdan mafkuraviy kushandalik bo'lsa, ikkinchi jihatdan, o'zligini unutib borishga, manqurtlikka da'vat etuvchi

g'ayriinsoniy siyosat edi.Oxir-oqibatda ma'naviyatdan judo bo'lgan holda yashash, ma'naviy qashshoqlik asta-sekinlik bilan shaxsni ham, jamiyatni ham tanazzulga olib keldi.Bunday fojia oqibatlarini endigina payqay boshladik.

Mustaqillik butun hayotimizni ostin-ustun qilib, uzluksiz mudroqlikdan uyg'otib, qarashlarimizni o'zgartirib yuborgani kabi ma'naviyatga munosabatlarimizni ham isloh qildi.Eskicha qarashlardan butunlay qutulmagan, yangilikning esa oldida dovdirab qolgan bir paytimizda eng to'g'ri yo'lni tanlashda, ma'naviy va ma'rifiy turmushimiz muammolarini hal etishda yana bosh islohotchi — Davlat ko'makka keldi va mamlakat Birinchi Prezidenti **“Biz ma'rifat va ma'naviyatga tadbirkorlik va tijorat sohalari tomonidan qilinayotgan homiylikni qo'llab-quvvatlaymiz, bunday homiylarga yengillik berish lozimligini ham bilamiz.Lekin homiylik mablag'lari chinakam badiiy asarlarga, chinakam ijodiy tadbirlarga sarflanishi shart.**

Xalqimizning kelajagi uchun suvday, havoday zarur bo'lgan bunday sohalarga birinchi va eng katta homiy — davlatning o'zi”, dedi.Bu moddiy jihatdan birmuncha qiyinchilik sezilayotgan bir davrda ma'naviy hayotimizga davlat g'amxo'rligining yorqin ko'rinishidir.Zotan, har yili ma'naviy va ma'rifiy ravnaq uchun davlat jamg'armasidan katta miqdorda mablag' ajratilayotgani, mazkur tarmoq tashkiliy-ijodiy ishlarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etnioqda.Birgina misol sifatida shuni aytish mumkinki, sobiq Ittifoq doirasidagi mamlakatlarning hech birida O'zbekistondagichalik ko'p miqdorda darsliklar, o'quv-uslubiy qo'llanmalar, dasturlar nashr etilmagan va ommaviy tarzda tadbirlar amalga oshirilmagan.

Bularning hammasi O'zbekistonda milliy madaniyat va ma'naviyat ravnaqining keng miqyosli dasturi mavjudligini, unga bevosita davlatning o'zi, hukumatning rahnamolik qilayotganini ko'rsatadi.

Mustaqillik yillarida ma'naviy poklanish haqida gap ketganda O'zbek tiliga Davlat tili maqomi berilishi va uning ahamiyatiga ham kitobxon e'tiborini tortish lozim.

1989 yil 21 oktyabrda qabul qilingan “O'zbekiston Respublikasining davlat tili haqida” gi Qonun xalqimiz milliy ongining rivojlanishida, mamlakat mustaqilligining mustahkamlanishida, madaniy merosning tiklanishi va jamiyatning ma'naviy yangilanishida muhim rol o'ynadi.Qonunning o'zbek tiliga Davlat tili maqomini berish to'g'risidagi qoidalari keyinroq, 1992-yil 8 dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Konstitutsiyasida mustahkamlab qo'yilgan bo'lib, bu ko'pchilik aholining, respublikada yashovchi barcha millat va elatlarning namoyandalari tomonidan ma'qullandi va qo'llab-quvvatlandi.

Davlat tili haqidagi Qonun qabul qilinganidan keyingi yillar mobaynida respublikada katta ish qilindi.O'zbek tilini davlat hokimiyati va boshqaruv organlarida, sudlarda, davlat notarial idoralarida qo'llash to'g'risidagi moddalar ro'yobga chiqarildi.Xalq ta'limi, fan sohalari, ommaviy axborot vositalarida tub o'zgarishlar amalga oshirildi.Ko'plab tarixiy nomlar tiklandi, atamalar milliy til asoslariga muvofiq yangilana boshlandi.

Davlat tili respublika ijtimoiy hayotiga chuqurroq kirib bordi.Ayni paytda boshqa milliy tillarni o'rganish va ulardan foydalanish uchun sharoitlar yaratildi.Til muammosiga jiddiy ilmiy-amaliy tarzda yondashuv ta'minlandi.Bu esa, qonun qabul

qilish arafasida ayrim kishilarda paydo bo'lgan til muammolari atrofida, xususan, Davlat tili bilan bir qatorda rasmiy til ham e'lon qilinarmish, degan uydirmalar, soxtakorliklar va siyosiy o'yinlarni bartaraf etdi.

Respublikada yashaydigan boshqa xalqlarning tillarini o'rganish va qo'llash erkinligi ta'minlanishi bilan birga O'zbekistonda aholining mutlaq ko'pchiligi foydalanadigan bitta davlat tili bo'lishi kerak, degan nuqtayi nazarga amal qilindi.

Bu sobitqadam yo'l 1993-yil 2 sentyabrda qabul qilingan "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida" gi Qonunda va 1995-yil may oyida Oliy Majlisning ikkinchi sessiyasida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida" gi Qonuniga o'zgartirishlar kiritish haqidagi Qonunda yanada mustahkamlandi va rivojlantirildi.

Mazkur qonunlar o'zbek tilining Davlat tili sifatidagi maqomining mustahkamlanishi, mamlakatning har taraflama kamol topishi va jahon kommunikatsiya tizimiga kirishi uchun ancha qulay shart-sharoit yaratib berdi.

Mazkur qonunlarni ishlab chiqish jarayonida to'plangan tajriba har taraflama umumlashtirildi va tahlil etildi. Davlat tiliga o'tish bo'yicha qilingan ishlar xolis baholandi. Puxta o'ylab, real jarayonlar va imkoniyatlarni hisobga olib, lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini uzil-kesil joriy etishni 2005 yilgacha bosqichma-bosqich amalga oshirib borishga qaror qilindi.

Mutlaqo ravshanki, til islohoti bilan bog'liq barcha sanalar yangi Qonun hujjatlariga muvofiq holga keltirilishi kerak. Negaki, davlat tilini eski alifboda joriy etib, so'ngra yangi yozuvga o'tish maqsadga muvofiq emas.

Ana shu holatlarning hammasini hisobga olib, "O'zbekiston Respublikasining Davlat tili haqida" gi Qonunga zarur o'zgarishlar kiritish ehtiyoji tug'ildi. Bu qonun respublika hali SSSR tarkibida bo'lgan va madaniy-ma'naviy sohada o'ziga xoslikni mustahkamlashga intilgan bir sharoitda qabul qilingan edi. Shundan beri vaziyat tubdan o'zgardi.

Qonunning ko'pgina moddalari va qoidalari jiddiy o'zgartirishlar hamda qo'shimchalar kiritishni taqozo eta boshladi, ayrimlari esa eskirdi.

Davlat va ijtimoiy sohaning barcha tomonlarini isloh qilishning respublikada qabul qilingan va hayot tasdig'idan o'tgan konsepsiyasi o'zgartirishlarning izchilligi, hosqichma-bosqichligi tamoyilidan kelib chiqadi. Bu til muammosiga to'la taalluqlidir. O'z kuchi va kelajagiga ishongan xalqning bag'ri keng bo'ladi. O'zbekistonning mustaqilligi va taraqqiyoti puxta ta'minlangan, xalqimiz o'zining buyuk kelajagini dadil bunyod etayotgan bugungi kunda mustahkam zamin yaratmasdan turib, shoshmashosharlik qilishning zarurati yo'q.

Ko'rilayotgan choralarga qaramay, respublikada istiqomat qilayotgan turli millatga mansub fuqarolarning barchasi o'zbek tilini tez va erkin o'zlashtirib olishni ta'minlaydigan zamonaviy uslubiyotlar, darsliklar va o'quv-ko'rgazmali qo'llanmalar sekinlik bilan yaratilayotgan edi. Rusiy zabon maktablarda va auditoriyalarda ishlash uchun maxsus tayyorlangan malakali mutaxassislar — o'zbek tili o'qituvchilari ham yetarli emas edi.

Qonunning ayrim qoidalari qayta ko'rib chiqishni, tahrir qilishni talab qilardi. Xususan, 4-modda davlat hokimiyati va boshqaruvning barcha xodimlaridan o'z

xizmat vazifalarini bajarish uchun yetarli darajada davlat tilini bilishni taqozo etadi. Bu borada yoshiga yoki ish stajiga ko'ra hech qanaqa istisno nazarda tutilmagan. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, bu talabni rus tilida o'qigan va uzoq yillar shu tilda kasb-kor bilan shug'ullangan yuzlab va minglab keksaygan malakali mutaxassislar bajarishga qodir emas edi. Ularga jamiyat ravnaqi yo'lida xotirjam ishlash va o'z imkoniyatlaridan loqal pensiya yoshiga yetgunga qadar samarali foydalanishlari uchun imkoniyat berish maqsadga muvofiq bo'lib qoldi. Davlat tilini o'rganish bo'yicha barcha harakatlarni 5-10 yilda davr talabiga mos yangi mutaxassislar tayyorlaydigan maktablar, texnikumlar, oliy o'quv yurtlariga qaratish lozim bo'lib qoldi.

Hamma joyda Davlat tili va yangi alifboga o'tish asosli o'quv-uslubiy negizni yaratishni taqozo etardi. Pedagogika oliy o'quv yurtlari va universitetlarida o'zga tilda so'zlashuvchilar o'qiydigan maktablar uchun o'zbek tili o'qituvchilari tayyorlash bo'yicha maxsus fakultetlar va bo'limlar ochish, ilmiy-uslubiy tadqiqotlarni kengaytirish va chuqurlashtirish, yangi darsliklar va qo'llanmalarni nashr etish lozim edi.

Ushbu bayon qilingan takliflarni ro'yobga chiqarish til islohoti uchun mustahkam, o'zaro uyg'unlikdagi qonuniy asosni vujudga keltiradi. Taklif etilayotgan tadbirlar hamma yerda ancha uyushqoqlik bilan, ortiqcha xarajatlarsiz davlat tiliga o'tish imkonini beradi. O'zbekistonda ba'zi mamlakatlardagidan farqli o'laroq, tilga yoki boshqa belgilariga doir biron bir cheklash yoki senzlar belgilanishi istisno etiladi. Bu xalqimiz ko'z qorachig'idek ardoqlayotgan barqarorlikni, fuqarolar tinchligini va millatlararo totuvlikni yanada mustahkamlashga ko'maklashishini hisobga olib O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1995-yil 22 dekabrda sessiyasida "O'zbekiston Respublikasining davlat tili haqida" gi Qonun yangi tahrirda qabul qilindi.

Bu ham mamlakatimizda aholining ma'naviy barkamolligi uchun xizmat qiluvchi bir omil sifatida ahamiyatga ega bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning 2008-yili nashr etilgan "Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch" nomli kitobi esa mustaqillik yillarida shakllangan milliy g'oya asosida yuksak ma'naviyatni, barkamol jamiyatni barpo etish borasidagi tarixiy tajribalarning yakuni, bu sohadagi strategik maqsadlarimizning o'ziga xos konsepsiyasi vazifasini bajarmoqda.

Milliy istiqlol va Amir Temur omili. Bugun biz mustaqillik mohiyatini, uning jamiyat taraqqiyotida tutgan o'rni hamda xalq turmushidagi beqiyos ahamiyatini ulug' bobokalonimiz sohibqiron Amir Temur orqali yana ham chuqurroq anglamoqdamiz. Mustaqilligimizning 5 yilligi va Amir Temur tavalludining 660 yillik tantanalari bir-biriga ulanib ketdi. Bu tarixiy haqiqatning yuzaga chiqishi ajdodlarimizning muqaddas ruhi va bugungi avlod xohish-irodasining mushtarakligidan dalolat beradi. Biroq, bu kunlarga yetib kelish oson bo'lmadi.

Davr va sharoit nechog'li og'ir, shafqatsiz bo'lmasin, o'zbek xalqi hech qachon o'tmishini, uning buyuk siymolarini yoddan chiqarmadi, qalb qo'rida saqlab keldi.

"Qizil imperiya" Amir Temurga, u orqali o'zbek xalqiga nisbatan tahqirlash siyosatini olib borgan bir paytda, xorijda bu benazir zotga bag'ishlangan ko'plab

ilmiy, ilmiy-ommabop, badiiy, san'at asarlari yaratildi, xalqaro anjumanlar o'tkazildi, uning nomi bilan bog'liq ommaviy tashkilotlar tuzildi, muzeylar ochildi.

Shunisi quvonchliki, o'zbek xalqining bag'riga ozodlik shamoli tekkan ilk yillardanoq, YuNESKO Amir Temurning insoniyat tarixidagi ulkan xizmatlarini jahon ahliga tanitishga O'zbekiston hukumati bilan birgalikda jonbozlik ko'rsata boshladi. Bu, **birinchidan**, ulug' bobokalonimizning jahon tarixidagi beqiyos nufuzidan dalolat bersa, **ikkinchidan**, millat sha'ni, uning tarixiy shavkatini tiklash yo'lida Mustaqil O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning sa'yi harakatlarining natijasidir. YuNESKO ning o'sha paytdagi bosh direktori Federiko Mayor bilan O'zbekiston rahbarining amaliy muloqotlari va hamkorligi bugun o'zbek millati dovrug'ini olamga taratishga xizmat qilmoqda.

Bundan 600 yilcha burun Ispaniyaning mashhur o'g'loni Rui Gonzales de Klavixo do'stlik elchisi maqomida Samarqandga tashrif buyurib, vataniga qaytgach, yurtimiz haqida o'z taassurotlarini e'lon qilgan edi. O'shanda nafaqat Ispaniya, balki butun Yevropa Klavixo asari orqali Turkiston va uning madaniyati borasidagi o'z tasavvurlarini yanada boyitish imkoniyatiga ega bo'lgandi. Taqdir taqozosi bilan oradan deyarli olti asr o'tib, Ispaniyaning boshqa bir o'g'loni — Federiko Mayor ma'rifat, ilm va madaniyatning xalqaro miqyosdagi homiysi va himoyachisiga aylangan YuNESKOga rahbar bo'lib, O'zbekistonning boy tarixini, uning umuminsoniy qadriyatlarini, buyuk ajdodlarini jahonga tanitishga hissa qo'shmoqda. F. Mayorning bu xizmatlari O'zbekiston hukumati tomonidan munosib baholandi.

Mavzuga doir material

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni Federiko Mayorni O'zbekiston Respublikasining "Do'stlik" ordeni bilan mukofotlash to'g'risida

YuNESKO bilan O'zbekiston o'rtasida madaniy hamkorlikni mustahkamlash sohasidagi g'oyat katta xizmatlari, Markaziy Osiyo xalqlarining nihoyatda boy ma'naviy merosini tiklash va ommalashtirishga, "Ipak yo'li - muloqot yo'li" xalqaro dasturini amalga oshirishga qo'shgan ulkan hissasi uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti Bosh direktori, taniqli olim va jamoat arbobi Federiko Mayor "Do'stlik" ordeni bilan mukofotlansin.

***O'zbekiston Respublikasining
Prezidenti I. Karimov
1996-yil 10 aprel.***

* * *

Amir Temur shaxsiyatining bugungi kundagi mazmuni va beqiyos mohiyati shundaki, Sohibqiron siymosi bir tomondan bugungi avlodda o'z o'tmishi bilan faxrlanish, ma'naviy ildizlarini topib olish, erkinlik qadriyatini tushunishga va

kelajakka ishonch bilan qarashga da'vat etsa, ikkinchi tomondan, dunyoning qaysi burchagida bo'lmasin ozodlik, yuksak madaniyat va taraqqiyotning qadriga yetuvchilarning o'zaro yaqinlashuviga xizmat qiladi.

1996 yil dekabrda Birinchi Prezident I.Karimov "1996-yilni Amir Temur yili" deb atash to'g'risida Farmon qabul qildi. "Temur tuzuklari" bir necha tillarda chop etildi. O'sha davr tarixiy madaniy yodgorliklarini tiklab, yozma adabiyotlar ilmiy muomalaga kiritildi.

Muqaddas qadamjo — Amir Temur maqbarasi ta'mirlandi. Juda qisqa fursatda, bobokalonimizning dunyoviy sha'ni va shavkatiga mos keladigan Temuriylar muzeyi qurildi. 1996-yilning 22-24 aprel kunlari YuNESKO doirasida Parijda o'tkazilgan xalqaro tadbirlar jahon madaniy hayotida muhim va yorqin voqea sifatida baholandi. Turkiya, Eron va Qirg'izistonda Konrad Adenauer va Xalqaro Amir Temur jamg'armasi hamkorligida ilmiy anjumanlar o'tkazildi. Bular mohiyat e'tibori bilan bevosita O'zbekiston davlati va xalqining milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan ichki va tashqi siyosatining yaxlit mazmunini belgilaydi.

O'zligini to'la-to'kis namoyon qilib, umumjahon taraqqiyotiga butun borlig'i va imkoniyatlari bilan qo'shilish uchun millat eng avvalo ozod bo'lmog'i darkor. Chunki, erkinlik millat nimalarga qodirligini ko'rsatuvchi qudratli omildir. Sohirqiron Amir Temur davri biz uchun xuddi ana shu jihatdan ham xarakterli. Shuning uchun ham biz Amir Temur siymosiga murojaat qilamiz, uning tarixi va merosini har tomonlama o'rganamiz.

Temuriylar, ayniqsa, Amir Temur davri haqida gap ketganda faqat ana shu uyg'onish davri yutuqlari haqida gapirish kamlik qiladi. Zotan, ungacha bo'lgan ming yilliklardagi tarixiy-madaniy ravnaq ayni ana shu taraqqiyotga zamin yaratgan. Yurtimizga Amir Temur bosh bo'lgan yillarda siyosiy, iqtisodiy, madaniy sohalarida qo'lga kiritgan yutuqlar bo'm-bo'sh, huvillagan joyda yuzaga kelmagan. Balki shu makonda qadimdan rivojlanib, shakllanib kelgan tarixiy-madaniy an'analar asosida qaror topgan. Yanada aniqroq aytsak, **Amir Temur o'zbek xalqining ko'p ming yillik tarixiy ravnaqida tasodifiy shaxs, umuman Temuriylar davridagi yuksalish esa shunchaki bexosdan yuz berib kelgan hodisa emas! U bir necha ming yillik tarixiy tajriba, buyuk an'ana, tom ma'noda shakllangan madaniy-ma'naviy jarayon mahsulidir.**

Chingiziylar hukmronlik qilgan yillari ko'plab nodir hunar, san'at va iste'dod egalari jon saqlash niyatida chekka mamlakatlarga qochib ketdilar. Iqtisod izdan chiqqan, savdo susaygan, boshqaruv tizimi yo'q hisobida edi. Xullas, Amir Temur oldida bir yarim asrlik mustamlakachilikdan so'ng ko'p asrlik milliy davlatchilik va milliy madaniyatni qaytadan tiklash kabi og'ir vazifa turardi.

Aniir Temur siyosatshunoslik va davlatchilik falsafasi tarixida yangi dunyoqarashga asos soldi, uni amalda tatbiq etdi. U ilgari davrlardan farqli holda jamiyat barcha tabaqalarining haq-huquqlari va manfaatlarini inobatga olib, ularning hayoti uchun zarur ijtimoiy zaminni vujudga keltirdi. Har bir toifaning haq-huquqlari, burch va majburiyatlari o'ziga xos qonun bilan kafolatlab qo'yildi.

Sohirqironning ulkan xizmatlaridan yana biri uning davlat boshqaruvini tashkil qilishi bilan bog'liq. Ma'lumki, Somoniylar davridan boshlab o'zbek

davlatchiligida hokimiyatning ikkiga — **dargoh timsolidagi qonun chiqaruvchi hamda devonlar** hamda **devonlar** — **vazirliklar timsolidagi ijroiya tizimlariga** bo‘linishi yaqqol ko‘zga tashlana boshlagan. O‘z davri uchun nihoyatda muhim ahamiyat kasb etgan bu holat keyingi asrlarda ham, to Chingizxon bosqiniga qadar davom etgan. Chingiziylar hukmronligi yillarida esa bu an‘ana yo‘qqa chiqarildi. Amir Temur ana shu tizimni qaytadan tiklashga muvaffaq bo‘lgan va uni boyitgan buyuk islohotchidir.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, hokimiyat bo‘linishiga asoslangan mazkur tizimni joriy etishda Sohibqiron ko‘r-ko‘rona enias, balki o‘zi yashab turgan voqelikni nazarda tutgan holda ish yuritdi.

Amir Temur eng oliy davlat idorasi maqomida qurultoyini belgilagan edi. Bugungi tushunchadagi kongress, assambleya, majlis, syezd kabilarga to‘g‘ri keladigan ushbu siyosiy institut boshqaruv mahkamasi va davlat ahamiyatiga molik bo‘lgan eng asosiy masalalarni hal etib, unda saltanatdagi barcha yirik siyosiy, iqtisodiy, harbiy va madaniy soha namoyandalari ishtirok etganlar.

Davlatni mustahkamlash, jamiyatni rivojlantirish borasida ijroiya tizim — vazirliklarning o‘rni muhim bo‘lgan. Amir Temur davrida siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy, madaniy munosabatlarni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yib, ulardan jamiyat manfaati yo‘lida foydalanish uchun qat’iy intizomga asoslangan, talabchan ijroiya mexanizmi zarur edi. Sohibqiron ana shunday tizimni yarata oldi.

Amir Temur saltanatining ijroiya tizimidagi sakkiz vazirlik va yana bir necha muassasalar moliya, soliqlar, daromad va xarajatlar, mulkchilik, yetishtiriladigan hosil, chorva, yaylovlar ahvoli, obodonchilik, xabar va pochta, harbiy va adliya sohalarini boshqargan. Masalan, harbiy ishlar vazirligi harbiylarga maosh berish, ularga tegishli mulklarni boshqarish, qurol-aslaha ta’minoti, harbiy mashqlarni uyushtirish va tashkil etish kabi vazifalar bilan bir qatorda iste’foga chiqqan, urushlarda yarador bo‘lib, mehnat qobiliyatini yo‘qotganlarga nafaqa belgilash kabi yumushlarni ham bajargan.

Huquqiy demokratik davlat qurayotgan bir paytimizda Sohibqironning sud va qonunchilikka munosabati ham alohida o‘rnak vazifasini o‘taydi. Bundan olti asr burun Movarounnahrda sud tizimida o‘ziga xos tartib va qoidalar mavjud edi. Chunonchi, fuqarolik ishlari bilan ijroiya tizimida faoliyat ko‘rsatgan adliya vazirligi shug‘ullangan bo‘lsa, jamiyat hayotidagi ma’naviy, tarbiyaviy ahamiyatga doir muammolar bilan islom qozisi, harbiylar orasidagi huquqiy masalalar bilan esa askar qozisi, ya’ni bugungi til bilan aytganda harbiy tribunal shug‘ullangan.

Amir Temur jamiyat va davlat boshqaruvida hokimiyat bo‘linishi haqida fikr yuritarkan, tadqiqotchilar uni XVIII asr mutafakkiri Monteskening hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sudlov idoralariga bo‘linishi haqidagi ta’limotiga mos kelishini ta’kidlaydilar.

“Tangri taoloning dini va Muhammad mustafoning shariatiga dunyoda rivoj berdim”. Sohibqironning birgina ana shu so‘zi uning butun saltanatining ezgulik va yuksak ma’naviyatga asoslangan g‘oyasini, siyosiy va ijtimoiy mazmunini belgilaydi. Uning islom diniga munosabati xalq manfaatlariga mos keladigan, uning taqdirini belgilaydigan ulkan hodisadir.

Dunyo me'morchilik san'atining gulto'ji bo'lgan osori atiqalar — Go'ri Amir, Bibixonim, Zangi Ota, Xoja Ahmad Yassaviy maqbaralari Oq saroy va Shohi Zinda majmualari kabi ko'plab ziyoratgohlar hamda Amir Temurning shariat va tariqat peshvolariga nisbatan izzat-hurmati uning shaxsiyatining naqadar ulug'vorligini va daholik qudratini ko'rsatadi.

Sohibqiron "Har yerda va har vaqt islom dinini quvvatladim" — deydi. Ma'lumki, shu davrda yassaviya, naqshbandiya, kubraviya kabi so'fiylik tariqatlari paydo bo'ldi va rivojlandi. U hukmronlik qilgan yillarda islom dini axloqiy kategoriyalari yanada yuqori darajaga ko'tarildi.

Sohibqironning betakror harbiy iste'dodi va qobiliyati zabardast harbiy islohotchi hamda atoqli sarkarda sifatida yaqqol ko'zga tashlandi. U eng qudratli va intizomli armiyani barpo etishga, harbiy qismlarini yurish va jang vaqtida oqilona boshqarishga, paydo bo'lgan har qanday g'ov va to'siqlarni tadbirkorlik bilan yengishga, qo'shindagi jangovar ruh, Vatanga muhabbat va sadoqat tuyg'asini doimo yuksaltirib borishga muvaffaq bo'lgan.

Sohibqiron qo'shinining tuzilishi va tizimi ba'zi bir muhim jihatlari bilan boshqa davlatlar qurolli kuchlaridan farq qilar edi. Jumladan, armiyaning zarbdor qismlarini tashkil etuvchi otliq askarlar bilan bir qatorda qal'a va qo'rg'onlarni egallashda qo'l keladigan piyoda askarlar ham yetarli darajada edi.

Harbiy sohada sharq va g'arb davlatlarida yuz berayotgan o'zgarishlardan yaxshi xabardor bo'lgan Sohibqiron o'z armiyasida to'p ishlatishni joriy etdi va Sharqda artilleriyaning tarkib topishiga hamda rivojlanishiga katta hissa qo'shdi.

Sohibqironning harbiy ta'limoti, sarkardalik mahorati, jahon harbiy san'atidagi novatorligi bugungi kun uchun ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Amir Temur yubileyi bizning hozirgi dunyo ijtimoiy-siyosiy jarayonlari urush va tinchlik muammolariga, inson hayotining daxlsizligiga yana ham jiddiyroq mas'uliyat bilan qarashimizni taqozo etmoqda.

Amir Temur shaxsiyati jahon davlatchiligi an'analarini yanada boyitish, bu boradagi sharq tajribalaridan unumli foydalangan holda yosh mustaqil davlatimiz tizimini tobora takomillashtirish sabog'ini bermoqda. Zotan, biz huquqiy demokratik adolatli davlat va insonparvar fuqarolik jamiyatini qurish yo'lidan bormoqdamiz. Demak, ulug' bobokalonimizning davlatchilik borasidagi sabog'i — adolat va haqiqat tantanasiga, yuksak ma'naviyat ravnaqiga erishish hamda ma'naviy barkamol jamiyat bunyod etish tamoyillari biz uchun ibrat va namunadir. Ayni paytda u barpo etgan siyosiy tizim, tinchlik va barqarorlikni ta'minlash, milliy xavfsizlik borasidagi strategik qarashlar ham ulkan maktab vazifasini o'taydi. Shuning uchun ham Prezidentimiz 1999-yil 5 noyabrda Xorazmda Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqida sohibqironning milliy davlatchiligimiz tarixida tutgan o'rni haqida to'xtalib shunday degan edilar: "Oradan bir asr o'tib, sohibqiron Amir Temur Jaloliddin Manguberdi boshlagan ozodlik kurashini yangi sharoit va ulkan miqyoslarda davom ettirdi. Ona yurtimizni hosqinchilardan xalos qilib, markazlashgan qudratli davlat barpo etdi" ("Fidokor" gazetasi, 1999-yil 9 noyabr).

Amir Temurning san'at va madaniyatga homiyligi, mamlakat obodonchiligi uchun g'amxo'rliqi, insonni tabiatning gultoqi sifatida e'zozlashga intilish singari xususiyatlari bugun ham katta qiymatga ega.

Hurfiylik, fuqarolar ongi va tafakkurida bunyodkorlik, ijodkorlik, istiqbol uchun kurashish tuyg'usini shakllantirish insonparvar jamiyatning oliy fazilatidir. Bu borada ham Sohibqironning sa'yi harakatlari va tadbirlari biz uchun o'rnakdir.

Bugun O'zbekiston o'z kelajagini aniq va ravshan kovrib turibdi.

Chunki, azaldan ozod bo'lgan, ozodlik va hurriyat gashtini surgan, jahon taraqqiyotiga ulkan ta'sir ko'rsatib kelgan buyuk xalqning irodasi ham, daholik qudrati ham, yaratuvchilik va bunyodkorlik kuchi ham buyuk bo'ladi. Sohibqiron sabog'i bizni ana shu haqiqatni chuqur idrok etishga o'rgatadi. Birinchi Prezident Islom Karimov sohibqiron yubileyi munosabati bilan o'tkazilgan xalqaro ilmiy anjumanda bu xususda shunday degan edi: **“Bizning tariximizda Amir Temurday ulug' siymo bor ekan, uning qoldirgan merosi, pand-u o'g'itlari bugungi hayotimizga hamohang ekan, oldimizda turgan muammolarni yechishda bizga qo'l kelayotgan ekan, bizning bu merosni o'rganmasdan, ta'riflamasdan, targ'ibot qilmasdan haqqimiz yo'q.**

Shuning uchun ham mana shu minbardan turib, butun O'zbekiston xalqiga, qolaversa, butun jahon ahliga qarata “Amir Temur bizning faxrimiz, iftixorimiz, g'ururimiz!”, ~ deb aytsam, o'ylaymanki, xato qilmagan bo'laman”.

(Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi. T., 1997, “O'zbekiston”, 5-jild, 191-bet.)

Shuni alohida ta'kidlash joizki, boy merosimiz milliy mustaqillik tufayli umumbashariyat merosiga aylanmoqda. Bu merosga qiziqib qaragan har bir olim-u fozil qayerda ishlamasin, ichki bir ishtiyoq va kasb taqozosi bilan shu sohadagi yuzlab, minglab hamkasblari bilan o'zaro yaqinlashib boraveradi. Demak, o'zbek tarixi, xususan, Amir Temur siymosi umuminsoniy qadriyatlarga xizmat qiladi. Bundan davlatlar va xalqlar o'rtasida hamkorlik yanada mustahkamlanib boraveradi. Shu ma'noda Sohibqiron yubileyining juda katta siyosiy, tarixiy va ma'naviy ahamiyati bor.

Amir Temur tavalludining 660 yilligi jahonning 50 dan ortiq davlatlarida nishonlangani, ulug' bobokalonimiz merosini o'rganishga bag'ishlangan xalqaro ilmiy anjumanda 30 ga yaqin mamlakat olimlari ishtirok etgani buni yana bir bor tasdiqlaydi.

PARIJ.1996-yil 21-24 aprel.

Amir Temur hazratlari 660 yillik to'yining 1996 yil 21-24 aprel kunlari Fransiya poytaxti jahon madaniyati sarvari bo'lgan Parij shahrida YuNESKO tashabbusi va rahbarligida nishonlanishi, unda O'zbekiston Birinchi Prezidenti I. Karimovning ishtirok etishi va katta nutq so'zlashi ulkan voqeaga aylandi.

Darhaqiqat, buyuk Sohibqiron tavalludining insoniyat ma'naviy qudrati va tafakkurining mo'jizasi bo'lgan Parijda, xalqaro madaniyat va ma'rifat muassasasi YuNESKO boshchiligida nishonlanishi bundan atigi besh yilgina burun mustaqillikka erishgan yosh O'zbekiston tarixida muhim voqea bo'ldi.

O‘zbekiston rahbariyati, xususan, Birinchi Prezident Islom Karimov va YuNESKO Bosh direktori F.Mayor janoblarining sa’y-harakatlari tufayli amalga oshirilgan bu tadbirlar mamlakatimizni Amir Temur siymosida, u homiylik qilgan madaniy, ma’naviy meros orqali yana bir karra dunyoga tanitdi.

YuNESKO qarorgohida “Temuriylar davrida fan, madaniyat va maorifning gullab-yashnashi” mavzuida xalqaro konferensiya va ko‘rgazma uyushtirildi. O‘zbek san’at ustalari Parijdagi “Odson” teatri va YuNESKO qarorgohida katta konsert dasturlarini namoyish etishdi. Parij va YuNESKO doirasida butun dunyo uni beqiyos zavq-u shavq, olqishlar bilan kutib oldi.

YuNESKO ning o‘sha paytdagi bosh direktori F.Mayor mazkur tashkilot Kengashining 149-sessiyasida O‘zbekiston Prezidentiga so‘z bera turib, o‘zbek xalqi, uning ko‘p ming yillik madaniyatini astoydil yaxshi ko‘rib qolganini, shunday mashaqqatli o‘tish davrida mamlakatni boshqarayotgan inson irodasiga qoyil qolmay iloji yo‘qligini alohida ta’kidlagan edi. Buni uning Birinchi Prezident I.Karimov nomlariga yuborgan tabrik xatidan ham bilsa bo‘ladi. Jumladan unda shunday deyiladi:

Mavzuga doir material

O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov janobi oliylariga!

...Samarqand, Buxoro va Xivaga qilgan safarim hayotimdagi hayajonli damlarim bo‘ldi. U yerlar ertaklardagi kabi afsonaviy va tarixiy joylardir.

Men ipak yo‘li shu joylardan o‘tib, madaniyatlar va dinlarning bir-biriga kirib kelishiga va Sharq bilan G‘arbning muloqotga ko‘maklashganini tasavvur etishga harakat qildim. Men borgan joylar insoniyat taqdirleri chorrahaları o‘tgan buyuk shaharlar edi.

Hozir biz, tarix bilan hisoblashgan holda, ipak yo‘li tinchlik va muloqot yo‘li sifatida xizmat qilishini davom ettirishga ko‘maklashmog‘imiz lozim.

Men Markaziy Osiyo tadqiqotlari Xalqaro institutini ochish sharafiga muyassar bo‘ldim. Bu institut ushbu orzu-umidlarni amalga oshirishda YuNESKO tomonidan berilgan yordamning chinakam namunasiidir.

Sizning YuNESKO ning barcha vakolatlari doirasidagi faoliyati bilan chuqur qiziqishingizdan mamnun bo‘lganimni aytishimga ham ijozat bergaysiz.

O‘zbekiston hukumati bilan YuNESKO o‘rtasida bahamjihat harakatlari to‘g‘risidagi memorandumning imzolanishi yutuqlarimizni mustahkamladi va hamkorligimiz sohalarini kengaytirdi.

Siz bilan biz har tomonlama muhokama qilgan ko‘pgina masalalar yuzasidan hozirning o‘zidayoq tegishli qarorlar qabul qilindi va kotibiyat bundan buyongi hamkorligimiz masalalari yuzasidan Sizning doimiy vakolatxonangiz bilan mustahkam aloqa qilib turadi.

Taklifingiz va mamlakatingizga tashrifim davomida menga ko‘rsatgan olijanob mehmondo‘stligingiz uchun Sizga va Siz orqali butun O‘zbekiston Respublikasi xalqiga yana bir bor minnatdorlik bildirishga ijozat bergaysiz.

Pirovardida, YuNESKO ning qarorgohiga tashrif buyurish haqidagi taklifimni yana bir bor takrorlamoqchiman. YuNESKO ning 50 yilligini bayram qilish davrida Sizni taklif etish bizga alohida sharaf va mamnuniyat baxsh etadi.

Men Sizga tashrifni 1996-yil aprel oyining oxirlarida yoki may oyining boshlarida, YuNESKO Ijroiya Kengashining bahorgi sessiyasi ishlab turgan paytda amalga oshirishni taklif qilgan bo'lardim. Shu munosabat bilan Sizning, ehtimolki, Ijroiya Kengash huzurida so'zga chiqishingiz hamda shu davrda o'tkazish rejalashtirilayotgan temuriylar davri haqidagi O'zbekiston ko'rgazmasini ochishingiz biz uchun sharaflı ish bo'lur edi.

Ijroiya Kengashining bahorgi sessiyasini o'tkazishning tasdiqlangan muddatlarini mening kotibiyatim YuNESKO ishlari bo'yicha milliy komissiyangizga qo'shimcha ravishda ma'lum qiladi.

Janobi oliylari, Sizga zo'r ehtiromimni qabul qilgaysiz.

Sizni tezroq ko'rish umidi bilan

Federiko Mayor,

YuNESKO Bosh direktori.

“Xalq so'zi”. 1995-yil 3 noyabr.
(Maktub qisqartirib berilmoqda).

* * *

Bosh direktor janoblari shunday ulug' madaniyat va So'g'd, Xorazm, Baqtriya, Parfiya, Kushon kabi, qolaversa, AmirTemur barpo etgan buyuk davlatchilikning haqiqiy vorislarigina bunday og'ir sinovlarga chidashi mumkinligini nazarda tutgan edi. Bu bilan u Prezident orqali butun o'zbek xalqining qudratiga, yaratuvchilik qobiliyatiga baho bergan edi.

Madaniyat hamisha milliy o'zlikni anglashgagina xizmat qilmaydi. Uning faoliyat maydoni keng va rang-barangdir. Bir xalq hamisha ikkinchi bir xalqni o'sha madaniyat orqali taniydi, tushunadi. Shu ma'noda mamlakatlar o'rtasidagi madaniy aloqalar ravnaqi iqtisodiy birligiga, o'zaro hamkorligiga, taraqqiyotning yangidan-yangi imkoniyatlarining ochilishiga muhim poydevor bo'lib xizmat qilishi mumkin. Garchi xalqlar o'rtasidagi totuvlikni ta'minlashda, murosaga erishishda o'zaro iqtisodiy bog'liqlik muhim ahamiyat kasb etadi, deb hisoblashsa-da, bu borada madaniyatning roli ham undan kam emas. Zotan, ma'naviyat, madaniyat yuksak qadriyat, yengilmas kuch, beqiyos qudratdir.

YuNESKO amalga oshirayotgan “Ipak yo'li — muloqot yo'li” nomli xalqaro dastur ham aslida ana shu ezgu maqsadlarga xizmat qiladi. Shuning uchun ham O'zbekiston Prezidenti YuNESKO Kengashi 149-sessiyasining yalpi majlisida so'zlagan nutqida O'zbekiston bu dasturni to'la qo'llab-quvvatlashini ma'lum qilgan edi. Barcha xalqlar madaniyati, o'tmishi, o'ziga xos yashash tarzini birday ardoqlab kelayotgan mazkur tashkilot faoliyatiga yuqori baho berdi. Bugungi taraqqiyot sur'ati ko'p jihatdan xilma-xil madaniyatlar va aql-zakovat integratsiyasiga bevosita bog'liq ekanini qayd

etdi. Bu O'zbekistonning jahon taraqqiyotiga o'ziga xos munosabatini, chuqur ma'naviy qadriyatini ko'rsatadi.

O'z faoliyatida nafaqat fikrlar, qolaversa, madaniyatlar xilma-xilligi tamoyiliga tayanadigan YuNESKO bu ishni amalga oshirishda dunyo xalqlarining boshini qovushtirishday mashaqqatli vazifani bajarmoqda. Shuning uchun ham "murosa" bu qarorgohda eng ko'p tilga olinadigan so'zlardan biri bo'ldi.

"Temuriylar davrida fan, madaniyat va maorifning gullab yashnashi" mavzuidagi ko'rgazmaga qo'yilgan eksponatlar Markaziy Osiyo xalqlari tarixiga tegishli bir necha ming yillik davrni o'z ichiga qamrab oladi. Ko'rgazmaga kelgan kishilar o'zbek xalqi ijodi, madaniy va ma'naviy merosi, tasviriy san'ati namunalari bilan tanishish imkoniga ega bo'lishgan edi.

Temur o'sha vaqtdayoq Yevropa va Osiyo davlatlarini yagona iqtisodiy makonga birlashtirishga harakat qilgani harchaga ma'lum. U barpo etgan buyuk saltanat o'sha vaqtdagi integratsiya, Buyuk ipak yo'li bo'yida joylashgan madaniyatlar muloqoti ehtiyojidan kelib chiqqan edi.

Birinchi Prezident Islom Karimov ko'rgazmaning ochilishi marosimida so'zlagan nutqida Yevropa va Osiyo davlatlari o'rta asrlardayoq o'zini yagona jug'rofiy-siyosiy makonga taalluqli ekanligini anglaganini Amir Temurning tarixiy xizmati sifatida baholaydi. "Ushbu madaniyat haftaligining ochilishi Amir Temurning o'sha xizmatlariga dunyo xalqlari ehtiromi", deb bemalol aytish mumkin, deydi u.

Oradan olti asrdan ko'p vaqt o'tganiga qaramay, Amir Temur g'oyalari hamon dolzarbligicha, hayotiyeligicha qolmoqda. Qolaversa, bu g'oyalar bugungi dunyo mamlakatlari yalpi integratsiyaga ehtiyoj sezayotgan bir paytda YuNESKO ning ham eng olijanob maqsadlaridan biridir. Temur va temuriylar davrida gullab-yashnagan madaniyat, ma'rifat, qaror topgan ma'naviy qadriyatlar haligacha dunyoni bir butun holda tasavvur etish, gumanizm va inson ortasidagi tenglik, birodarlikka xizmat qilib kelmoqda.

Bu ko'rgazma ochilishiga dasturda belgilanmagan holda shaxsiy qiziqishi va o'zbek madaniyatiga hurmat-ehtiromi tufayli Fransiyaning o'sha paytdagi Prezidenti Jak Shirakning rafiqasi bilan tashrif buyurishi ham muhim voqea bo'lgan edi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti mazkur marosimda O'zbekiston va YuNESKO o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirish, Markaziy Osiyo xalqlari madaniyatini qayta tiklash va targ'ib qilishdagi buyuk xizmatlari uchun YuNESKO bosh direktori F. Mayorga "Do'stlik" ordenini topshirdi. Fransiyalik mashhur olim, Temur va temuriylar hukmronligi yillari tarixining zukko bilimdoni, O'zbekiston va Fransiya madaniyatlarini o'zaro yaqinlashtirish ishining jonkuyari L. Keren janoblari "Shuhrat" medali bilan mukofotlandi.

YuNESKO bilan O'zbekiston o'rtasidagi hamkorlikni yanada rivojlantirish borasida o'sha kuni yana bir muhim qadam qo'yildi. O'sha kuni O'zbekiston hukumati va YuNESKO o'rtasida imzolangan bitim faqat madaniyat, ilm-fan va maorif sohalari muammolari bilan cheklanib qolmaydi. U mavjud ekologik, xususan, Orol dengizi qurishi bilan bog'liq muammolarni hal etishning ilmiy yechimini topishni ham nazarda tutishi bilan qimmatlidir. Bitimga ko'ra, ko'p o'tmay Toshkentda YuNESKO ning vakolatxonasi ochildi. Qolaversa, mazkur xalqaro tashkilotning 1997-yili Buxoro

va Xiva shaharlarining 2500 yilligini nishonlash to'g'risida qabul qilgan qarori ham mintaqa xalqlari madaniy hayotida yana bir tarixiy voqea bo'ldi.

O'zbekiston Prezidentining Fransiya Prezidenti bilan Yelitsey saroyidagi dastlabki uchrashuvi rejada ko'zda tutilganidan deyarli ikki barobar ko'p davom etgani qalblar yaqinligini, tuyg'ular mushtarakligini ko'rsatadi.

O'zbek-Fransuz aloqalari uzoq tarixga ega. Fransiya Respublikasi Prezidenti O'zbekiston Respublikasi Prezidenti bilan uchrashganida Amir Temurning 1402-yili Fransuz qiroli Charl VI ga yo'llagan maktubini sovg'a qilishida ham teran ramziy ma'no bor.

Sohibqiron o'sha maktubida fransuz qirolini Turon zaminiga o'z savdogarlarini yuborishga chorlagan, ularning xavfsizligiga kafil bo'lishini bayon qilgan bo'lsa, O'zbekiston Prezidenti bugun Fransuz ishbilarmonlarini o'zaro foydali hamkorlikka da'vat etadi, ularning manfaatli ish birligi uchun yaratilgan shart-sharoitlar to'g'risida hikoya qilishdan charchamaydi. Zero, O'zbekiston va Fransiya o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy, madaniy hamkorlik miqyosi nihoyatda keng.

O'zbekistonning dunyo siyosatida ham, iqtisodiyotida ham yetakchi o'rinlardan birini egallab turgan Fransiya Respublikasi bilan xalqaro tashkilotlar, shuningdek, Yevropa tuzilmalari doirasida hamkorlikni kengaytirishi va chuqurlashtirishi alohida ahamiyatga ega.

Toshkent. 1996-yil 18 oktabr. Sohibqiron Amir Temur dahosi bizga ajdodlar ruhini yod etish, ular xotirasini abadiylashtirish sabog'ini berdi. Aslini olganda o'tganlar xotirasini eslash milliy an'analarimizning, urf-odatlarimizning bir bo'lagi. Hayotimizning har daqiqasida kimlarnidir o'ylaymiz, Allohdan kimlarnidir qo'llab, ruhini shod etishni tilaymiz. Ammo Amir Temur bu borada ham noyob insoniy fazilatning betimsol namunasi sifatida shuhrat qozongan ulug' zotdir. U nimaiki ish qilgan bo'lsa, barchasini iymon-e'tiqod, insof va adolat yuzasidan qildi. Ulkan allomalar, avliyo-yu anbiyolarga ehtirom ko'rsatib, ularning aqidalari va ta'limotlarini qo'llab-quvvatladi.

Amir Temurning ota-bobolarimiz xotirasi yo'lida sarflagan kuch-g'ayrati, ko'rsatgan mehr-mtihabbatini davom ettirish, uning muruvvatiga muruvvat bilan javob berish, ajdodlar uzviyligini asrab-avaylash navbati bizga keldi.

1996-yilning 18 oktabr kuni. Muborak juma tongi. Bu kun eng ezgu tilaklar, orzu-umidlar ifoda etiladigan, Yaratganga shukronalar aytib, hayot qadri e'zozlanadigan muqaddas kun.

Shu muborak kun mamlakatimiz poytaxti qadimiy Toshkentning qoq markazidan tong-saharda Qur'on tilovati olis-olislarga taraldi. Ulug' bobokalonimiz, buyuk davlat arbobi va yengilmas sarkarda Amir Temur yodi xotirasiga atab Sharq milliy me'morchiligining noyob va mo'jizaviy namunasi sifatida bunyod etilgan — Temuriylar tarixi davlat muzeyining tantanali ochilish marosimi ana shundan boshlandi. Ming-minglab kishilar — toshkentliklar, mamlakatimizning barcha viloyatlaridan kelgan mehmonlar, xorijiy elchixonalar va vakolatxonalarning vakillari hozir bo'lishdi. Ulamoi kiromlarning fotihasi bilan qo'ylar so'yilib, qurbonlik qilindi.

Milliy udumlarimizga ko‘ra Qur‘oni Karimdan oyatlar o‘qildi, Sohibqiron ruhiga duoi fohialar qilindi. Bir necha ming kishilik dasturxonga osh tortildi. Mumtoz qo‘shiqdar ijro etildi.

Quyosh endigina uyg‘onayotgan, tong yorishib shahardagi eng baland binolarning peshtoqlari zarga o‘ralayotgan bir paytda karnay-surnay sadolari butun shahar ahlini bayramga chorlab, muzey ochilishiga bag‘ishlangan tantanali miting boshlanishidan darak berdi. Mitingni Toshkent shahar hokimi Kozim To‘laganov ochdi. Birinchi Prezident Islom Karimov yig‘ilganlar oldida katta nutq so‘zladi. Mamlakatimiz rahbari muhtasham muzeyning qisqa vaqtda qurib bitkazilgani va noyob tarixiy eksponatlar bilan jihozlangani bobokalonimizga bo‘lgan hurmat va ehtirom ramzi, madaniy hayotimizdagi ulkan voqea ekanligini aytib, “Mamlakatimiz istiqloлга erishgach Amir Temur shaxsi yana Vatan va millat timsoliga aylanganini istiqlolimizning har bir tadbirida, mustaqil davlatimizning har bir qadamida ul buyuk zot ruhi bizga hamroh-u hamnafas bo‘lib borayotganini ta’kidladi. O‘z fikrini davom ettirib notiq: “Buyuk shaxslarni tarix yaratadi, deydilar. Bunga qo‘shimcha qilib Sohibqiron bobomizning suronli hayotini xayol ko‘zgidan o‘tkazib, buyuk shaxslarni millat qayg‘usi, xalq dardi yaratadi”, — dedi.

Darhaqiqat, buyuklik buyuk qalbdan kelib chiqadi. Buyuk qalb esa hamisha millat qayg‘usi, xalq dardi, vatan iztirobi bilan yashaydi. Ana shu ezgu hislardan begona bo‘lgan qalb beqadr va o‘tkinchidir. Bugun biz ana shu nuqtayi nazardan kelib chiqib, Istiqloл va Temur, Vatan va Millat, Ozodlik va Sohibqiron tushunchalarini mushtarak holda his qilamiz. Ularni bir-birini to‘ldiradigan, mazmunan boyitadigan tushuncha sifatida qabul qilamiz.

Temuriylar tarixi davlat muzeyi g‘oyat qisqa fursatda bunyod qilindi. Bor-yo‘g‘i olti oy mobaynida me‘moriy jihatdan nihoyatda murakkab muhtasham inshoot barpo etildi. Bu avvalo, bobokalonimizning sha‘n-u shavkatiga, dunyoviy obro‘-e‘tibori va daholigiga munosib bo‘lsa, ikkinchi tomondan temuriylar bugungi avlodining bunyodkorlik qudratidan, nozik didi, heqiyos iste‘dod va xayolotning cheksizligidan dalolat beradi.

Inshootning umumiy maydoni besh ming kvadrat metrni tashkil etadi. Muzey qurilishida butun mamlakat mutaxassislari ishtirok etdilar. Toshkentlik qo‘li gul quruvchilar, chinnisozlik va keramika, “Mikond” korxonalarining mohir hunarmandlari. “Usta” birlashmasi, Yugoslaviyaning “Torevik” firmasi va boshqa o‘nlab mehnat jamoalari bu ishga munosib hissa qo‘shdilar. Olis-olislardan yarqirab tovlanadigan, ulug‘vorligi va nafisligi bilan kishini hayrat-u hayajonga soladigan milliy gumbaz esa Toshkent aviasozlik davlat hissadorlik jamiyati mutaxassislari tomonidan tayyorlandi.

Bayram tantanalari muzey sahniga ulanib ketgan Amir Temur xiyobonida davom etdi. Prezidentimiz xiyobondagi Sohibqiron haykali poyiga gulchambar qo‘ydi. Davlat va hukumat rahbarlari, fan, madaniyat, adabiyot va san‘at namoyandalari, ishlab chiqarish ilg‘orlari, nuroniy otaxonlar va onaxonlar, jamoatchilik vakillari ham marosimda ishtirok etishdi.

Ulug‘ ajdodimiz ruhini xotirlash temuriylar davlatining poytaxti Samarqandda alohida shukuh va joziba kash etdi. Jahon sayqaliga aylangan bu ko‘hna va tabarruk

shahar Sohibqiron taqdiri, uning bezovta-yu beorom kunlari, buyuk orzulari, armon-iztiroblariga guvoh bo'lgan muqaddas maskandir. Ayni paytda Samarqand millatni millat, davlatni davlat qilgan Amir Temur daholik qudratining ramzi, uning beqiyos ifodasidir.

Sohibqiron yubileyiga tayyorgarlik jarayonida samarqandliklar o'nlab tarixiy obidalarni, osori atiqalarni ta'mirladilar, ularni qayta tikladilar, mumtoz bobomiz nomi bilan bog'liq qadamjolarini obod etdilar. Yangi inshootlar qurildi, bog'lar barpo qilindi. Shahar markazidagi ko'rkam Amir Temur maydoni Samarqand sayqaliga sayqal qo'shdi.

Davlatimiz rahbari ana shu maydonda qad ko'targan Sohibqironning haykalini tantanali ravishda ochdi. Yig'ilganlar ko'z o'ngida hamisha muzaffar va g'olib Amir Temurning salobat va ulug'vorlik bilan taxtda o'tirgan siymosi gavdalandi. Qalblarni larzaga keltiradigan ha yajonli vaziyatda O'zbekiston davlat madhiyasi yangradi.

Mustaqilligimizning besh yilligi bayrami arafasida shahar ahlining xayrli xizmatlari hukumatimiz tomonidan munosib taqdirlandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni

Samarqand shahrini "Amir Temur" ordeni bilan mukofotlash to'g'risida

Temuriylar davlatining poytaxti sifatida jahon ilm-u fani, madaniyati va me'morchilik san'atining rivojlanishiga hamda davlatlararo hamkorlikni, tinchlikni, xalqlar o'rtasidagi do'stlikni mustahkamlash ishiga katta hissa qo'shganligi va shahar ahlining o'zbek xalqi tarixiy va ma'naviy merosini ko'p asrlar mobaynida avaylab asrab, jahonga mashhur etishdagi g'oyatda katta xizmatlarini e'tiborga olib, mustaqil mamlakatimizda tub islohotlarni amalga oshirish, uning iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirishdagi faol ishtiroki uchun hamda sohibqiron Amir Temur tavvalludining 660 yilligi munosabati bilan Samarqand shahri "Amir Temur" ordeni bilan mukofotlansin.

**Toshkent shahri, 1996-yil
28 avgust.**

* * *

Tantanalar paytida davlatimiz rahbari Samarqand shahriga "Amir Temur" ordenini topshirdi. U shahar ahlini mukofot bilan qutlab, Sohibqiron tavvalludi bayrami kunlarida shaharga birinchi raqamli orden topshirilishi ramziy ma'noga ega tarixiy voqea ekanligini ta'kidlab ushbu unutilmas kun — 18-oktyabrni "Samarqand kuni" deb e'lon etishni taklif qildi. Yig'ilganlar bu taklifni mamnuniyat bilan qarshi oldilar. Samarqand va Sohibqiron... Bu ikki mo'tabar tushuncha xususida gapirar ekan, Prezident katta faxr-u iftixor bilan **"Qacbonki, biz Amir Temur hazratlarini yod**

etar ekanmiz, Sohibqiron saltanatining poytaxtini ham ehtirom bilan tilga olamiz. Chunki, Amir Temur va Samarqand tushunchalarini bir-biridan ayri holda tasavvur etib bo'lmaydi.

... Samarqandning moviy gumbazlari, osmono'par minoralari, ulardagi betakror ranglar, olam-olam mazmunga ega naqsh-u nigorlar bizni yerga qarab emas, boshimizni baland ko'tarib, qadr-qimmatimizni bilib yashashga undaydi", — dedi.

O'sha muborak kun Qashqadaryo vohasida, xususan Shahrisabz — qadimiy Kesh shahrida tarixiy kun bo'ldi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Bu mo'tabar tuproq bobokalonimizga beshik bo'lgan, uni voyaga yetkazgan ota makon. Bu zaminning yurtboshimiz o'z qutlov so'zida aytib o'tganidek, millatimiz tarixida, shu zaminda yashayotgan el- ulusning boshini qovushtirishda o'mi beqiyosdir. Bobokalonimizning Turkiston diyorini bosqinchilardan ozod qilish yo'lidagi jasur harakatlari aynan shu yurtdan boshlangan... Hazrati Temur o'z oldiga ulug'vor maqsadlarni qo'yganida, avvalo, o'z eliga, o'z ona yurti - Keshga ishongan va unga tayangan.

O'zbekiston Prezidenti shu kuni Shahrisabzga ham tashrif buyurdi. Qadimiy Oqsaroy hovlisiga ulanib ketgan ulkan maydon bayramona bezatilgan. Uning markazida Amir Temurning ulug'vor haykali o'rnatilgan. Shahar ahlining milliy madaniyatimiz an'alarini tiklash borasidagi xizmatlari munosib baholandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining F a r m o n i

Shahrisabz shahrini "Amir Temur" ordeni bilan mukofotlash to'g'risida

Shahrisabz shahri ahlining Temuriylar davri ulkan madaniy va ma'naviy merosini, noyob tarixiy yodgorliklarini asrab-avaylash, yosh avlodni buyuk ajdodlarimizning munosib vorislari qilib tarbiyalash va ularni ozod mamlakatimiz buyuk istiqbolini yaratishga qodir kishilar qilib voyaga yetkazish ishiga qo'shgan alohida xizmatlarni e'tiborga olib hamda sohibqiron Amir Temur tavalludining 660 yilligi munosabati bilan Shahrisabz shahri "Amir Temur" ordeni bilan mukofotlansin.

**Toshkent shahri,
1996-yil 28 avgust.**

* * *

Vatanimiz madhiyasining tantanavor ohanglari ostida Birinchi Prezident Islom Karimov ramziy lentani qirqib, Sohibqiron haykalini ochdi. Prezident haykal poyiga gulchambar qo'ydi. Maydonda yig'ilgan jamoat oidida Shahrisabz shahri bayrog'iga "Amir Temur" ordenini qadab qo'ydi va katta nutq so'zladi. **"Ulug' zotlarning tarix osmoniga yuksaladigan manzallari bo'ladi. Butun Sharq olamida "ilmu adab qubasi" deya e'tirof etilgan. Shahrisabz hazrati Amir Temur uchun ana**

shunday parvoz nuqtasidir. Biz Sohibqiron bobomizning qutlug' to'yini o'tkazayotgan shu kunlarda eng avvalo bu zoti sbarifni dunyoga keltirgan va voyaga yetkazgan el dahosiga va tabarruk zaminga ta'zim qilamiz", — deb ta'kidladi u. Bu so'zlar xalqimizning ezgu tuyg'ularini o'zida mujassam etadi.

1996-yilning 18-oktyabri. Muborak juma kuni. Bu kun mustaqilligimiz tarixiga alohida sana bo'lib qo'shiladi. Chunki, xuddi shu mo'tabar kunda bobokalonimizning shon-shavkati, tarixiy adolat butun mamlakatimiz - mustaqil O'zbekiston davlatida qayta tiklandi. Amir Temurning qadr-u qimmatini xalqaro miqyosda joyiga qo'yildi. Xalqimiz boy o'tmishi, jahonni lol qoldirgan tarixi, beqiyos madaniyati, ulug' ajdodlari merosini yana hir bor jahonga namoyon qildi. Bu buyuk kelajak sari sobitlik bilan borayotgan xalqning ma'naviy hayotida unutilmas ahamiyat kasb etishi shubhasizdir.

Olti yillik muddat — tarix uchun bir lahza, bamisoli bepoyon osmon kengliklarida chaqnagan chaqin kabidir. Biroq, istiqloqlarning murakkab, dolg'alarga to'la, ziddiyatli bir paytida xalqimiz boy ma'naviyatini, mislsiz iqtidorini, beqiyos irodasini yaqqol namoyon qildi. Ayni ana shu muddatda mamlakatimizda amalga oshirilgan ishlar salmog'i va ko'lami bilan hir necha o'n yilliklarga teng keladi.

Mustaqillikning ilk kunlaridanoq mamlakatda tinchlik va osoyishtalikni ta'minlash, iqtisodiy barqarorlikka erishish, sobiq itlifoq bir-biriga ulab tashlagan moddiy zanjirlar uzilgach, ularning o'rnini qoplaydigan yangi imkoniyatlarni izlab topish lozim edi.

Mustaqillik davri tom ma'noda hazrati Temurning qayta tug'ilish davri bo'ldi. U bobokalonimiz vasiyatlarining ro'yobga chiqayotgani bilan alohida qimmatlidir. Amir Temurga munosabat, uning tarixiy xizmatini munosib baholash va izzatini o'rniga qo'yishda shaxsan Birinchi Prezident I.A. Karimovning o'zi tashabbuskor bo'ldi. Barcha tadbirlarning borishini kuzatib madad berib turdi. Sobihqiron kunlarini dunyoviy voqeaga aylantirishga butun imkoniyatini ishga soldi. Endi haqli savol tug'iladi: Xo'sh, Amir Temur Birinchi Prezident Islom Karimovga nima uchun kerak? Buni Prezident quyidagicha izohlaydi:

Birinchiidan, Amir Temur qadriyati mustamlakachilik yillarida ong-u shuurimizdan o'chirib tashlangan milliy tuyg'ularimizni qayta tiklash, millatni millat, davlatni davlat qilish kerak. Endi tafakkur va tushunchalarimizdagi parokandalikka barham berib, milliy zamin va milliy ruh haqqi-hurmati uchun birlashishimiz kerak. Uning: "Bizkim mulki Turon, Amiri Turkistonimiz. Bizkim millatlarning eng qadimi va eng ulug'i — turkning bosh bo'g'inimiz", degan gaplari qadimiy xalqimizning milliy tuyg'usini, buyuk va jahonshumul an'analarga voris ekanligini chuqur anglashga xizmat qiladi.

Ikkinchiidan, xalqimizning milliy g'ururini, milliy ongini yuksaltirish uchun qariyb unutilgan tariximizni qayta tiklash lozim. Amir Temur esa ana shu ko'hna tarixning buyuk cho'qqisidir.

Uchinchiidan, farzandlarimizni, kelgusi avlodni ulug' ajdodlarimizning nomi va merosi bilan faxrlanishga o'rgatish, ularni ana shu buyuk an'analarning munosib davomchilari qilib tarbiyalash, milliy g'ururini yuksaltirish uchun kerak. Shu ma'noda sohibqironning: "Aziz-avliyolar, sahobalar maqbaralarini, qutlug' qadamjolarini ziyorat etmoqni ham farz, ham qarz deb bilur edim, degan gaplari bugungi kunda

yurtimizda ulug' ajdodlarga, olim-u fozil bobolarimizga munosabatimizning tarixiy uyg'unligini ko'rsatib turibdi.

To'rtinchidan, Amir Temur qadriyali bizga demokratik, huquqiy, qudratli O'zbekiston davlatini barpo etish uchun, "O'zbekiston - kelajagi buyuk davlat" degan g'oyani ro'yobga chiqarish uchun kerak. Yangi jamiyat, yangi hayot, yangi tafakkur, qolaversa, butun davlatchilik asoslarini qayta tiklayotgan bir paytda Amir Temur o'zbek xalqiga tog'day tayanch bo'lib xizmat qiladi, uning olijanob ishlariga beqiyos safarbarlik ruhini baxsh etadi.

Beshinchidan, bu benazir qadriyat mamlakatimizning jahon hamjamiyatidan munosib o'rin egallashi, kelgusi avlodlarga ozod va obod Vatan qoldirish uchun kerak.

2000-2004 yillar mobaynida Shahrisabz va Termiz shaharlarining 2700 yilligini yubileylari keng nishonlandi. 2006-yili Qarshi shahrining 2700 yillik to'yi nafaqat milliy tariximiz, balki umumbashariy taraqqiyot tarixida beqiyos o'rin egallaydigan ulug' ajdodimiz, buyuk davlat arbobi va sarkarda, sohibqiron Amir Temur bobomizning 670 yillik tavallud ayyomi bilan birga nishonlandi. Bu ham bevosita Sohibqiron Amir Temur nomi bilan bog'liq bo'lgan milliy madaniyatimiz va umuminsoniy qadriyatlarimizning o'ziga xos ko'rinishidir.

Milliy urf-odatlar, qadriyatlar va an'analarning tiklanishi. Xalq turmush tarzi va ma'naviyatining tarkibiy qismini uning azaliy udumlari, odat, marosim va bayramlari tashkil qiladi. Shu bois mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ma'naviy tiklanish haqida gapirganda xalqning azaliy qadriyatlarini tiklash borasida olib borilgan ishlarni ham alohida ta'kidlash lozim.

Bu borada avvalo 80-yillar oxiridagi ba'zi nomaqbul yo'l-yo'riqlarni korsatib o'tish kerak. 1986-yil yanvar-fevralda O'zkompartiyaning XXI syezdi bo'ldi. Syezdda "din millatchilik va shovinizmga har doim yo'l ochishini iqtisodiy, sotsial taraqqiyotga to'sqinlik qilishini, sotsialistik turmush tarzi, kommunistik ma'naviyatning qaror topishiga to'sqinlik qilishini har doim esda tutmoq kerak" — deb ko'rsatma berildi. Bunday yo'l-yo'riq 1986-yil oktabroyida bo'lgan partiya Markaziy Komitetining III Plenumida yana bir bor ta'kidlandi.

Ana shu ko'rsatmalarga amal qilinib, 1980-yillar o'rtalarida o'zbek xalqi azaldan sevib, ardoqlab kelgan urf-odatlar va marosimlar, bayramlar cheklab qo'yildi, ba'zilarining o'rniga boshqa bayramlar va marosimlar to'qib chiqarildi. Natijada avvallari nishonlanadigan "Hosil bayrami", "Qovun sayli", "Gul sayli" va boshqa xalq bayramlari unutilib qo'yildi. "Navro'z" bayrami esa avval taqiqlandi, so'ng sun'iy tarzda "Navbahor" bayraniiga aylantirildi.

O'ylamay, xalq bilan maslahatlashmasdan qilingan bunday nojo'ya harakatlar xalqning dilini qattiq og'ritdi. Ana shunday bir paytda Respublika rahharligiga kelgan Birinchi Prezident I.A. Karimov kishilarning ma'naviy boyishiga, milliy madaniyatlarining bir-biri bilan yaqinlashuvi va o'zaro rivojlanishiga yordam beradigan xalq an'analari va bayramlarini tiklashga katta e'tibor berdi.

Bu o'rinda xalqimizning azaliy qadriyati, sevimli bayrami hisoblanmish "Navro'z" bayramini xalqimizga qaytib berilishi mamlakat tarixida katta voqea bo'ldi. 1991-

yildan boshlab mamlakatda Prezident Farmoniga ko'ra, 21-mart — Navro'z umumxalq bayrami sifatida nishonlanadigan bo'ldi.

Darhaqiqat avlodlarimiz Navro'zni juda muqaddas bilganlar, uni g'oyat qadrlaganlar. Shuning uchun ham bu shodiyona kunlarda inson dilini og'ritish juda qattiq gunoh hisoblangan. Bir-birlarini muborak ayyom bilan qutlab, yaxshi tilaklar izhor etganlar. Gina-kuduratlar unutilgan, adovat o'rniga ezgulik tuyg'ulari jo'sh urgan. Ana shu el ardoqlagan, avloddan-avlodga o'tib kelgan azaliy an'ana yana hayotdan mustahkam joy ola boshladi.

Navro'zni xalqning sevimli bayramiga aylanib ketishi ma'lum. Ushbu shodiyona — Navro'z kunlarida qadimda, hatto, urushlar ham to'xtatilgan, el-yurt osoyishta hayot kechirgan. Navro'z go'zallik va yaxshilik, mehr-oqibat, muruvvat bayrami sifatida qadrlangan. Bu qadimiy bayramni xalqimiz nihoyatda orziqib kutishining yana bir boisi shundaki, Navro'z g rizq-ro'zimiz bo'lmish dehqon yilining boshlanishi hamdir. O'zbekistonning hamma joylarida har yili "Navro'z" tantanalarini har qachongidan ham shod-u xurramlik bilan kutib oladilar. Paxtakorlar-u chorvador, bog'bon-u sohibkorlar, sanoat, transport xodimlari, quruvchilar va ziyolilar Navro'z kayfiyati bilan astoydil mehnat qiladilar.

Qadimiy xalq bayrami — Navro'zning tiklanishini respublikamizning butun aholisi mamnuniyat bilan ma'qullab, ko'tarinki ruhda kutib oldi va hozir ham ardoqli bayram sifatida nishonlamoqda.

"Navro'zning bayram qilinishi teran xalq an'analari, yerga va tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, dehqon mehnatini hurmat qilish, yaxshi qo'shnichilikka, mehr-muruvvatga va boshqalarning dardiga malham bo'lishga intilishlari tiklanishning qudratli omili bo'lmoqda. Navro'z xalq bayramining insoniy va baynalmilal mohiyati ham ana shundadir", — deyiladi O'zbekiston Prezidentining "Navro'z xalq bayramini o'tkazish yakunlari to'g'risida"gi Farmonida.

Har bir jamoa, muassasada nishonlanadigan bunday bayramlar, kishilarda xalqimizning qadimiy an'alariga hurmat, mehnatga muhabbat hissini tarbiyalaydi. Bundan tashqari ma'naviy hayotdagi yana bir talay, aniqrog'i diniy bayramlar, hayit kunlarining respublikada umumxalq bayrami sifatida nishonlanishi uchun keng yo'l ochilgani ham ma'naviy poklanishning muhim ko'rinishidir. Sir emas, sho'ro tuzumi sharoitida "din-afyundir" degan kommunistik shior hukm surib keldi. Shu darajaga borildiki, dindorning ma'naviy huquqi cheklandi. Bunday bir tomonlamalik ijtimoiy hayotimizning barcha sohalarida o'z ta'sirini ko'rsatdi. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'nggi tarixiy o'zgarishlar bunday qarashlar asossiz ekanligini ko'rsatdi. Shu yillar mobaynida butun musulmon olami O'zbekistonda vijdon erkinligi, diniy ibodat uchun keng imkoniyat ochilganini tan oldilar.

Yevropalik allomalardan biri "Nur — Sharqdandir", degan ekan. Buni har xil talqin etish mumkin. Birov uni quyoshning Sharqdan chiqishiga yo'ysa, boshqa birov majoziy ma'noda ezguliklar, olamning yangilanishi, - hayot taraqqiyoti, insoniyat tafakkuri Sharqdan, deb tushunadi.

Bizning tasavvurimizcha, har ikki holatda ham Nur — Sharqdandir. Sharqdan taralgan ilm-ma'rifat dunyoni munavvar etgani, insoniyat tarixida, odamzod taqdirida buyuk o'zgarishlarga sabab bo'lgani sir emas. Sharqning ajralmas qismi bo'lmish go'zal

diyormiz xalqlari hayotida, ularning ong va tafakkuri shakllanishida dunyoviy ilmlar qatorida islom dinining alohida o'rnini bor. Bu ilohiy ta'limot olamni anglash, dunyoviy tafakkur, tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlarni idrok etish borasida beqiyos ahamiyatga ega. Butun jahon ahli diqqatini tortgan boy va rang-barang madaniy-ma'naviy merosimiz ikki qudratli to'lqin— dunyoviy ilmlar va diniy-falsafiy tafakkurning o'zaro uyg'unlashib, yagona, barkamol qadriyat peshvosining ma'naviy qiyofasi, siyosatdagi ado'iat mezoni, so'z va fikr erkinligi kabi murakkab ijtimoiy masalalar xususida ham benihoya hayotiy tajriba va saboqlar beradi. Shu bois ham bu o'lmas qadriyatlar bugungi yangi davlatchiligimiz qurilishida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Agar biz bosib o'tilgan istiqbol yo'limizga bir nazar tashlaydigan bo'lsak, ozodlikning ilk onlaridan boshlaboq dinga munosabat, davlat va diniy tashkilotlar o'rtasidagi aloqalarni to'g'ri yo'lga qo'yishga alohida e'tibor qaratildi. Konstitutsiyaga ko'ra, O'zbekiston dunyoviy davlat, binobarin, mamlakatimizda din davlatdan ajratilgan. Ammo respublikamiz rahbariyati bu masalaga oqilona yondashib, din davlatdan ajratilgan bo'lsa-da, jamiyatdan ajratilmaganini, xususan, O'zbekiston singari qadimiy va barqaror diniy an'analarga ega mamlakatda bu borada g'oyat noziklik va ehtiyotkorlik bilan ish yuritish lozimligini o'z vaqtida to'g'ri anglab yetdi.

Shuning uchun ham bugun ko'p millatli mamlakatimizda hech qaysi din vakillarining diniy nafsoniyatlarini kamsitmagan holda, ayni vaqtda diniy hissiyotlarni avj ham oldirmasdan, og'ir-vazmin, uzoqni ko'zlangan siyosat amalga oshirilmog'da.

Bu siyosat mohiyali ilk marta Prezidentning quyidagi fikrlarida aniq-ravshan belgilab berilgan edi: **“Din odamzodni hech qachon yomon yo'lga boshlamaydi. Bu dunyoning o'tkinchi ekanini ta'kidlab, odam bolasini hushyor bo'lishga, yaxshi bo'lishga, yaxshi iz qoldirishga undab turadi.**

Biz dinga bundan keyin ham barcha shart-sharoitlarni yaratib beramiz, diniy rasm-rusumlarga, bayramlarga, diniy tarbiya va ta'limga doimo jiddiy e'tibor beriladi. Ayni zamnnda biz din peshvolariga, o'zimizga o'xshagan musulmon birodarlarimizga bir narsani takror va takror uqtirmoqchimiz: din o'z yoli bilan, davlat o'z yo'li bilan. Diniy partiyalar tuzib, hokimiyat talashib yurishlar xudoga ham yoqmaydi. Islom dini insonlarni kamtarlikka, kamsuqumlikka undaydi. Musulmon farzandi kechirimli bo'ladi. Musulmon farzandi birovni kofir, birovni xudojo'y deb toifalarga ajratmaydi... Sababi, bandasining ustidan bandasi emas, xudoning o'zi hukm chiqaradi. Shunday ekan, bir-birimizni behuda ayblab, men musulmon, sen kofir deb talashib yurishlar bizga to'g'ri kelmaydi.

Hamma ahil, hamma pokiza bo'lib yashasin, kimning fazilati qancha, kimning gunohi qancha ekanini Yaratganning o'zi ajrim qilib beradi”.

Qachonki kishi o'zligini anglamasa, o'z vijdoni bilan yuzma-yuz turmasa, iymon va e'tiqod oldida hisob bermasa, qo'shnisi, mahallasi, jamiyat, Vatan oldidagi mas'uliyatini his etmasa, bunday odam insonlik sharafiga munosib bo'lmaydi.

Birinchi Prezident I.A. Karimov siyosiy vaziyat nihoyatda qaltis va nozik bir paytda yuqorida eslatilganidek, nutq va ma'ruzalari bilan odamlarning nozik tuyg'ulariga ta'sir etdi, ularni uzoq yillik karaxtlik va g'aflatdan uyg'otdi, fikrlashga, o'z taqdiri

va farzandlari istiqboli haqida qayg'urishga da'vat etdi. Bu bilan u, **birinchidan**, mamlakat aholisini ruhiy-ma'naviy poklanishiga imkon yaratdi. Ikkinchidan, mamlakatdagi tinchlik, osoyishtalik va barqarorlikka o'ziga xos zamin yaratdi.

Kremlning asabiy jazavalariga qaramay, yurtimiz hali sovetlar iskanjasida turgan og'ir kunlarda Prezidentimiz xalq xohish-irodasiga quloq tutib, unutilmas tarixiy hujjatga imzo chekdi. Farmon yurtdoshlarimiz ruhiyatida ulkan ijobiy o'zgarish yasadi: uni to'laligicha diqqatingizga havola etamiz:

“Musulmonlarning Saudiya Arabistoniga haj qilishi to'g'risida

1. . O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlari diniy boshqarmasining O'rta Osiyo regionida istiqomat qiluvchi 500 kishidan iborat bir guruh musulmonlarni 1990-yilning 19 iyunidan boshlab 10-iyuligacha haj qiluvchilar sifatida Saudiya Arabistoniga yuborish to'g'risidagi iltimosiga rozilik berilsin.

2. O'zbekiston Grajdani aviatsiyasi boshqarmasi haj qiluvchilarni kelishilgan marshrut bo'yicha Jidda shahriga (Saudiya Arabistoni) olib borib qo'yish va olib kelishni tashkil etsin. Ana shu maqsadlar uchun II-86 va II-62 samolyotlari ajratilib, ularni doimiy istiqomat joylariga yetkazib qo'yishni ham ta'minlasin.

3 O'zbekiston SSR Ichki ishlar ministrligi ruxsatnomalar va qayd etish bo'limi, O'zbekiston Tashqi ishlar ministrligi O'zbekiston Respublikasi bo'yxonasi SSSR Ministrlar Soveti huzuridagi O'zbekiston SSR bo'yicha diniy ishlar kengashi bilan birgalikda tegishli yo'l hujjatlarining jadal rasmiylashtirilishini ta'minlasinlar.

4. O'zbekiston SSR Sog'liqni saqlash ministrligi haj qiluvchilarga zarur dori-darmonlar ajratib, haj joylarida bo'lish davrida ularga malakali tibbiy xizmat ko'rsatilishini taminlasin.

5. O'zbekiston SSR Savdo ministrligi O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlari diniy boshqarmasi bilan birgalikda yodgorlik buyumlari, esdalik sovg'alari xarid etishda haj qiluvchilarga ko'maklashsin.

6. Toshkent shahar ijroiya komiteti musulmonlar diniy boshqarmasining talabnomasiga ko'ra haj qiluvchilar jo'nab ketishi oldidan va Saudiya Arabistonidan qaytganidan keyin ulaming Toshkent shahridagi mehmonxonalarda joylashtirilishini ta'minlasin.

**Toshkent shahri,
1990-yil 2-iyun.”**

Albatta, biz so'z yuritayotgan davr 1989-1991-yillardagi ijtimoiy-siyosiy muhit nuqtayi nazaridan qaraganda, respublikamiz rahbarining bunday qat'iy xatti-harakatlari Markazdagi “katta og'alarimiz” ga aslo ma'qul tushmas edi. Shuning uchun ular Tojikiston, Ozarbayjon, Gruziya, Armaniston va boshqa bir qator ittifoqdosh respublikalarda turli yo'llar bilan uyushtirilgan qonli fojialarning O'zbekistonda ham tashkil etish uchun makkorona va qabih rejalar tuzdilar, bor imkoniyatlari bilan bu manfur niyatlarni amalga oshirishga urindilar. Buning uchun

ular o‘zlari vujudga keltirgan og‘ir ijtimoiy vaziyatdan, milliy his-tuyg‘ulardan, o‘z oramizdan chiqqan ayrim munofiq kimsalardan foydalanmoqchi bo‘ldilar.

Birinchi Prezident Islom Karimov va uning boshchiligidagi hukumat ana shunday murakkab va og‘ir sharoitda o‘z xalqining dardiga quloq solish, uning muammolarini zudlik bilan hal qilish orqaligina mamlakatni tanglik va bo‘hronidan olib chiqish mumkinligini anglab yetdi va bu mushkul vazifani ado etishga qat‘iyat va shijoat bilan kirishdi.

Mamlakatda Islom dini omilidan unumli foydalanish, uning boy ma‘naviy va madaniy qadriyat sifatidagi imkoniyatlarini kengaytirish choralari ko‘rildi:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining F a r m o n i

O‘zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasi huzurida din ishlari bo‘yicha komitet tashkil qilish to‘g‘risida

“Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasining Qonuniga asoslanib, fuqarolarning din erkinligi va diniy ehtiyojlarini hurmat qilib, shuningdek diniy tashkilotlar bilan aloqalarni mustahkamlash va uzviy hamkorlikni ta‘minlash maqsadida:

1.O‘zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasi huzuridagi din ishlari bo‘yicha komitet tashkil qilinsin.

2.Belgilab qo‘yilsinki, komitet o‘z faoliyatini “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida” gi Qonun, shuningdek O‘zbekiston Respublikasining boshqa tegishli qonun hujjatlari talablariga qat‘iy amal qilgan holda olib boradi.

3.O‘zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasi huzuridagi din ishlari bo‘yicha komitet zimmasiga quyidagi asosiy va2ifalarni hal qilish yuklansin:

- davlat organlarining respublika hududida joylashgan diniy tashkilotlar bilan bahamjihat harakati va hamkorligini o‘rnatish;

- diniy masalalarni hal qilishda viloyatlar, shaharlar va rayonlarning hokimlari bilan birgalikda yagona siyosatni o‘tkazish;

- qonunda belgilangan tartibda ro‘yxatga olingan respublikadagi diniy tashkilotlarning manfaatlarini davlat siyosatida ifoda etish.

4.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasi ushbu Farmonga asoslanib bir hafta muddat ichida diniy ishlar bo‘yicha komitet to‘g‘risidagi tegishli qarorni qabul qilsin va uning nizomini tasdiqlasin.

***Toshkent shahri,
1992-yil 7-mart.”***

Musulmon hayotidagi qutlug‘ sanalar — Qurbon va Ramazon hayitlari kunlarini bundan buyon doimiy ravishda bayram qilish va ularni dam olish kunlari, deb e‘lon qilinishi ham aynan xalqimiz ko‘nglidagi ish bo‘ldi.

1992-yil 27 martda O‘zbekiston Prezidentining “Ro‘za hayitini dam olish kuni, deb e’lon qilish to‘g‘risida” quyidagi Farmoni e’lon qilindi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining
F a r m o n i
Ro‘za hayitini dam olish kuni, deb e’lon qilish to‘g‘risida

Mustaqil O‘zbekiston Respublikasi musulmonlarining istak va xohishlarini inobatga olib hamda fuqarolar o‘rtasida mehr-oqibatni barqarorlashtirish maqsadida diniy bayram - Ro‘za hayitining birinchi kuni dam olish kuni, deb tayinlansin.

Toshkent shahri,
1992-yil 27-mart.”

Bu O‘zbekiston xalqi o‘zining yangi yetakchisi amalga oshirayotgan xalqparvar siyosatni qo‘llab-quvvatlay boshladi. Bu borada islom olamining zabardast allomalari - vatandoshlarimiz imom Abu Iso at-Termiziyning 1200 yilligi, Mahmud az-Zamahshariyning 920 yilligi, Najmiddin Kubroning 850 yilligi, Bahouddin Naqshbandning 675 yilligi va Xoja Ahrori Valiyning 600 yilligi, Imom al-Buxoriy tavalludining hijriy-qamariy taqvim bo‘yicha 1225 yilligi, keng ko‘lamda nishonlanishi yurtimizda iymon, din-u diyonat qaytadan yuksalayotganiga yorqin dalil bo‘ldi. Bu aziz va mukarram zotlarning bebaho asarlari qayta chop etildi, nomlari abadiylashtirildi.

Jamiyat a‘zolarining vijdon erkinligini ta‘minlash, ularning o‘z diniy marosim va urf-odatlarini ado etishlari uchun barcha zarur shart-sharoitlar vujudga keltirildi. Yangidan-yangi masjid va madrasalar qurish, eskilarini tiklash — ta‘mirlash bo‘yicha amaliy tadbirlar amalga oshirildi.

Ayni chog‘da bu borada bir holatni alohida ta‘kidlash joizdir. Ma‘lumki, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi barcha fuqarolar uchun vijdon erkinligini kafolatlaydi. Har kim xohlagan dinga e‘tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e‘tiqod qilmaslik huquqiga ega. Ayni chog‘da O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida diniy qarashlarni majburan singdirishga yo‘l qo‘yilmaydi, deb yozilgan. Biroq, keyingi yillarda bu talablar hamma joyda ham birday bajarilmagan holar yuz berdi. Qo‘niqo‘shnilar, qarindosh-urug‘lar, oila a‘zolari atrofdagilarga va o‘z yaqinlariga tazyiq ko‘rsatib, masjidga borishga, diniy rasm-rusumlarni bajarishga majbur qilayotgan misollar uchray boshladi.

Bunday harakatlarning tashabbuskorlari “vahhobiychilik”, deb atalmish diniy oqim vakillari edi. Bunday oqimga mansub kishilar ko‘pincha o‘zlarining qonunga xilof xatti-harakatlari bilan jamiyatdagi ishlarning ahvoliga ta‘sir ko‘rsatishga intildilar. O‘z mohiyatiga ko‘ra “vahhobiychilik” islom aqidaparastligning oshkora ifodasi bo‘lib, unda diniy fanatizm va ekstremizmning barcha unsurlari mavjuddir. Bunday unsurlar esa turli diniy e‘tiqoddagi fuqarolar o‘rtasidagi va umuman jamiyatdagi munosabatlarni keskinlashtirishga qaratilgandir.

Mamlakatimizda “vahhobiychilar” o‘z g‘arazli maqsadlarini ko‘zlab hokimiyatning qonuniy faoliyat ko‘rsatayotgan organlari va mansabdor shaxslarga zug‘um o‘tkazgan, sal bo‘lmasa davlatga qarshi yashirin faoliyatni tashkil etishga uringan hollar ham ma‘lum bo‘lib qoldi. Albatta, ular o‘z jinoiy xatti-harakatlari uchun qonun oldida javob berdilar.

Shu munosabat hilan jamiyatimizda har bir kishining vijdon erkinligini va dinga e‘tiqod qilish huquqini ta‘minlash, dinga munosabatidan qat‘i nazar har bir fuqaroning tengligini ta‘minlash ishida hanuzgacha ba‘zi bir kamchiliklar mavjudligini hisobga olgan holda O‘zbekiston Oliy Majlisi XI sessiyada (1998, aprel) “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida” gi Qonunni yangi tahrirda qabul qildi.

Mustaqillik sharofati bilan “Islom nuri” haftanomasi dunyoga keldi, ko‘plab diniy-axloqiy adabiyotlar chop etila boshlandi. Jumladan, imom Buxoriyning to‘rt jildan iborat, imom Termiziyning bir jildli hadis kitoblari, boshqa allomalarning qator asarlari yuz minglab nusxalarda chop etildi. Qur‘oni Karim sakkiz marta, jami bir million nusxada nashr etildi. Bu muqaddas kitob yurtimizda ilk hor Alouddin Mansurtomonidan o‘zbek tiliga tarjima qilindi va uch marta, jami 300 ming nusxada bosmadan chiqarildi. Bundan tashqari, hadis va shar‘iy ilmlarga doir ko‘pgina asarlar ona tilimizga o‘girildi va ming-minglab nusxalarda chop etildi.

2004-yili esa Toshkent Islom Universitetida Qur‘oni Karimning shayx Abdulaziz Mansur tarjimasida izohli va maxabatli nashri tayyorlandi hamda chop etildi. Ayni paytda mamlakatimizning har bir viloyatida kamida bittadan diniy Madrasa, Toshkent shahrida esa Toshkent Islom Universiteti, Xalqaro Islom tadqiqotlar markazi, Imom Buxoriy nomidagi Islom ma‘hadi, Eshon Boboxon nomidagi ayollar madrasasi, Abulqosim va Ko‘kaldosh madrasalari ishlab turibdi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 19 maydagi qarori bilan Toshkent shahrida islom ta‘limoti va falsafasini, O‘zbek xalqining diniy, tarixiy va madaniy merosini chuqur o‘rganish maqsadida Xalqaro islom tadqiqot markazi tashkil etildi. Mazkur markazning asosiy vazifasi diyorimiz musulmonlariga milliy qadriyatlarimizni va haqiqiy islom ta‘limotim yetkazish, mavjud islomiy osori-atiqalar tarixini o‘rganish, nodir qo‘lyozma asarlarni tadqiq etish, ular bilan keng jamoatchilikni tanishtirish, darslik va qo‘llanmalar, lug‘atlar tayyorlash va nashr qilishdan iboratdir. Mamlakat televideniyesi orqali berilayotgan “Ma‘rifatnoma” ko‘rsatuvi xalqning ma‘naviyatini yuksaltirishda, diniy ma‘rifatini o‘stirishda katta ahamiyat kasb etib bormoqda.

O‘zbekiston musulmonlari erkinlik va imkoniyatlarga ega bo‘lmoqdalar. Ular bevosita hukumat yordamida har yili muqaddas Haj va Umra amallarini ado etish imkoniyatiga erishdilar. 1991-2007 yillarda 50 mingdan ziyod ham yurtlarimiz ana shu muqaddas qadamjolarini tavof qilib qaytish sharafiga muyassar bo‘ldilar. Birgina 2006 yilning o‘zida 5 mingga yaqin musulmonlar Makkai munavvara va Madinai mukarramaga safar qildilar.

Birinchi Prezident Islom Karimov 1992 yili Saudiya Arabistoni podshohi Fahd ibn Abdul Aziz as-Saud taklifiga binoan ushbu mamlakatda bo‘ldi. Podshoh oliy martabali mehmonni katta obro‘ va izzat-ikrom bilan kutib oldi hamda kisvo —

muborak Ka'ba uzra yopilgan yopinchiqni hadya etdi. Albatta, bu qutlug' hadya diyorimiz musulmonlarining islom taraqqiyotiga qo'shgan olamshumul hissalarini, ayni vaqtda Prezidentimizning yurtimizda islomiy arkonlarni tiklash borasida amalga oshirayotgan ulkan xizmatlari uchun o'ziga xos bir ehtirom ramzi edi. Bunday tabarruk sovg'a qabul qilingan qoidaga ko'ra juda kamdan-kam odamlarga — eng mo'tabar shaxslarga nasib etadi. O'z navbatida davlatimiz rahbari bu muqaddas ka'ba po'shni mamlakatimizdagina emas, balki, butun musulmon dunyosida mashhur qadamjo-ziyoratgoh hisoblanuvchi Muhammad Ismoil Buxoriyning Samarqand viloyatidagi masjid-maqbarasiga tortiq qildi. Buning, albatta, teran tarixiy-ramziy ma'nosi bor.

Birinchi Prezident Islom Karimovning ma'naviy va ruhiy poklanish, yuksak insoniy barkamollik sohasida amalga oshirayotgan ishlarning miqyosi faqat shular bilan cheklanmaydi. U mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq mamlakat aholisi ma'naviy ehtiyojlaridan kelib chiqib, islom dini ravnaqiga qanchalik keng yo'l ochib bergan bo'lsa, sovetlar tuzumi davrida yurtimizning xorijiy islom mamlakatlari bilan butunlay uzilib qolgan aloqalarini yangitdan yo'lga qo'ydi. Bu aloqalar o'zaro iqtisodiy va madaniy munosabatlarni chuqurlashtirish asosida mintaqaviy barqarorlikni ta'minlash, dini va dili bir-biriga yaqin bo'lgan xalqlar o'rtasida manfaatli hamkorlikni ta'minlashga xizmat qilishi shubhasiz. Birinchi Islom Karimovning Turkiya, Eron, Malayziya, Indoneziya, Pokiston, Misr singari mamlakatlarda bo'lishi O'zbekiston musulmonlari hayotida o'chmas iz qoldirdi. Albatta, bular bugungi kun o'lchovi bilan qaraganda, tabiiy bir jarayonga o'xshaydi. Biroq, har bir hodisani o'z vaqtida baholasak, u ro'y bergan yo amalga oshirilgan vaziyat va sharoitni chuqur tahlil etsak, mazkur safarlarning naqadar katta tarixiy, siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy voqea bo'lganini anglash mumkin.

Mamlakat rahbarining diniy masalalarga munosabatining insonparvarlik mazmuni shundaki, u dinni yuksak madaniyat va ma'naviyat quroli, beqiyos axloq maktabi sifatida baholaydi:

“Ko'hna tariximizning qaysi davrini eslamaylik, din har doim odamlarni o'z-o'zini idora etishga, yaxshi xislatlarni ko'paytirish, yomonlaridan xalos bo'lishga chorlagan. Uni og'ir sinovlarga bardosh berishga, yorug' kunlarga intilib yashashga da'vat qilgan, ishontirgan. Bunday da'vat, o'z navbatida odamlarga kuch-quvvat bag'ishlagan, irodasini mustahkam qilgan.

Din xalq ma'naviyatining yuksalishiga katta hissa qo'shib kelgan ekan, bugungi davlatchiligimiz haqida so'z yuritganda, rejalar tuzganda dinni, eng avvalo, bam milliy, ham umuminsoniy qadriyat sifatida e'tiborda tutishimiz kerak”.

Ko'p millatli mamlakatda dinga munosabatning o'ziga xos tomonlari bor. Aholining turli tabaqalarini umumiy maqsadlarni amalga oshirishga safarbar etish, diniy mahdudlik va aqidaparastlikni avj oldirmaslik, jamiyat a'zolari o'rtasida yagona zamin, yagona makon taqdiriga javobgarlik hissini kuchaytirish kabi vazifalar siyosiy arbobdan g'oyat mas'uliyat va mulohaza bilan ish yuritishni talab qiladi. Jumladan, millatlararo munosabatlarni barqaror saqlash va rivojlantirishda din omili muhim ahamiyat kasb etadi. Ayni paytda O'zbekistonda islom dini bilan bir qatorda pravoslavlar, baptistlar, yahudiylar, adventistlar, katoliklar, lyuteranlar, bahoichilar,

krishnaitlar, buddistlar, pyatidesyatniklar, Iyegova xudosi shohidlari, yangi havvoriylar, xristian-nresvitorianlar singari bir qancha din va mazhablar mavjud. Ulardan har birining o'ziga xos mafkurasi, tartib-qoidalari, muayyan diniy qavmning hayot tarzi va dunyoqarashi, talab va ehtiyojlari mavjud. Ana shunday xilma-xillikdan kelib chiqib. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida: "Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har bir inson xohlagan dinga e'tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e'tiqod qilmaslik huquqiga ega", degan qoida kiritilgan (31-modda). Bu O'zbekiston hukumati va uning boshlig'i olib borayotgan siyosiy yo'lining qonuniy asosidir.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Toshkent va O'rta Osiyo arxiyepiskopi Vladimirning Cvyato-Uspenskiy kafedral sobori qoshida diniy-ma'muriy markaz tashkil etish va 1996-yil noyabr oyida Yeparxiyaning 125 yillicini nishonlash to'g'risidagi murojaatini qo'llab-quvvatladi va bu haqda alohida qaror qabul qildi. Qarorda Toshkent shahridagi Cvyato-Uspenskiy sobori hududini kengaytirish uchun ikki gektar yer ajratish, budjet mablag'i hisobiga uni obodonlashtirish ko'zda tutilgan.

130 ga yaqin millat va elat istiqomat qilayotgan, aholisining ruhiy va ma'naviy ehtiyojlari rang-barang bo'lgan O'zbekistonda mamlakatda tili, millati, irqi, dini, ijtimoiy mavqedan qat'i nazar, insonni ulug'lash davlat siyosatining bosh yo'nalishidir.

1991-yilning 6 noyabr kuni Termizda o'tkazilgan "Alpomish" dostoni yaratilganligining 1000 yillicini YuNESKO ijroiya qo'mitasining maxsus qaroriga binoan xalqaro miqyosda keng nishonlanishi milliy urf-odatlar, qadriyatlar va an'analar tiklanishining eng oliy cho'qqisi, deb aytishimiz mumkin.

Tabiiyki, ma'naviy-ruhiy poklanish, qadriyatlarning tiklanishi bir kunda bo'ladigan jarayon emas, balki u bizdan muntazam ravishda izchillik bilan ish olib borishimizni talab etadi. "Imom Abu Mansur al-Moturidiy tavalludining 1130 yillicini nishonlash to'g'risida" gi, "Burhoniddin al-Marg'inoniy tavalludining hijriy sana bo'yicha 910 yillicini nishonlash to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining chiqargan qarorlari fikrimizning yaqqol isbotidir. (Qarang: "Qishloq hayoti", 1999-yil 14 dekabr; "Xalq so'zi" 2000-yil 20 yanvar).

2003-yili esa Naqshbandiya tariqatining asoschisi Abduxoliq G'ijduvoni tavalludining 900 yillicini keng nishonlandi. Uning minbari joylashgan G'ijduvon shahri butunlay obod etildi.

Shunday qilib istiqloq yillarida mamlakatda yuksak ma'rifiy-madaniy jamiyat qurish, har tomonlama barkamol Vatanni shakllantirish asosiy vazifa qilib qo'yildi. Bu esa O'zbekiston hukumati olib borayotgan madaniy-ma'rifiy siyosatning olijanob mohiyatidan dalolat beradi.

Islom konferensiyasi tashkiloti (OIK) tarkibidagi muassasalardan biri — Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha Xalqaro islom tashkiloti (ISESCO) Toshkentni 2007-yilda Islom madaniyatining poytaxti, deb e'lon qildi.

O'zbekistonning islom madaniyati va ilmi oldidagi, islom merosi va yodgorliklarini asrash va yanada boyitish borasidagi mislsiz xizmatlari uchun Toshkent shunday yuksak va faxrli unvonga sazovor bo'ldi.

Haqiqatan ham, mustaqil O‘zbekistonning poytaxti musulmon dunyosida o‘ziga xosligi, mahobatli madrasa va masjidlarining binolari, minglab nodir qo‘lyozmalarga boy bo‘lgan kutubxonalar, islom uyg‘onishi davrining buyuk ustalari, alloma va me‘morlari ijodiga mansub namunalari ko‘z qorachig‘iday avaylab-asralayotgan muzeylari bilan butun dunyodan kelayotgan mehmonlarini hayratga soladi. Toshkentda Imom al-Buxoriy nomli Toshkent islom instituti, Ko‘kaldosh nomidagi madrasa va Birinchi Prezident I.A.Karimov tashabbusi bilan barpo etilgan Toshkent islom universiteti faoliyat ko‘rsatmoqda. Bu ta‘lim muassasalari diniy ulamolar, dinshunoslar, islom huquqi va manbashunoslik, jahon iqtisodiyoti va informatika mutaxassislarini tayyorlaydi. O‘z yo‘nalishi bo‘yicha MDH hududidagi yagona oliy ovquv yurti bo‘lgan Toshkent islom universitetida juda ko‘p marotabalab din va siyosat, bag‘rikenglik hamda zamonaviy dunyoda tinchlik va barqarorlikni saqlashning dolzarb mavzulariga bag‘ishlangan xalqaro konferensiyalar, seminar va davra suhbatlari bo‘lib o‘tgan.

Jahondagi minglab shaharlar orasidan aynan Toshkent 2007-yilda Islom madaniyatining umumjahon poytaxti, deb tanlandi. Toshkent nomzodining tanlanishida ISESCO birinchi galda respublika rahbariyatining o‘zbek xalqi madaniy va ma‘naviy qadriyatlarini qayta tiklashga yo‘naltirilgan siyosati, shuningdek, O‘zbekiston hukumati tomonidan islom sivilizatsiyasi yodgorliklarini himoya qilish va ko‘z qorachig‘iday asrash bo‘yicha ko‘rilayotgan chora-tadbirlar e‘tiborga olindi. Shuningdek, ISESCO ning bunday to‘xtamga kelishi Osiyo qit‘asidagi eng ko‘hna shaharlardan biri — boy madaniyatga ega bo‘lgan Toshkentning dunyo taraqqiyoti tarixida alohida o‘rin tutishi bilan izohlanadi.

O‘zbekiston Respublikasi poytaxti Toshkentga 2007-yilda Islom madaniyati poytaxti maqomining berilishi xorijiy mamlakatlarning Toshkentdagi diplomatiya vakolatxonalarini hamda xalqaro tashkilotlar vakolatxonalarini rahbarlari tomonidan keng va qizg‘in sharhlanmoqda.

YuNESKO ning Toshkentdagi vakolatxonasi rahbari Maykl Barri Leyn O‘zbekiston bosh kentining Islom madaniyati poytaxti, deb e‘lon qilinishi munosib maqom, deb baholadi.

- Toshkentda “Jahon madaniyati yodgorliklari” ro‘yxatiga kiritilgan Usmon qur‘oni hamda Beruniy kutubxonasi saqlanmoqda. Baroqxon, Ko‘kaldosh madrasalari, Qaffol Shoshiy, Shayx Xovand To‘hur, Yunusxon, Zangi ota yodgorlik majmualari binolari asrab-avaylab kelinmoqda. 2007 yilda ushbu muhim voqea munosabati bilan YuNESKO Markaziy Osiyo islom merosiga bag‘ishlangan xalqaro konferensiyani Toshkentda o‘tkazishni rejalashtirmoqda, — deb ta‘kidladi YuNESKO vakolatxonasining rahbari.

— Toshkentda istiqomat qilayotgan har bir inson shaharning madaniy va tarixiy muhitini qalban his qiladi, — deydi BMT Aholi zichligi fondi (YuNFPA) ning O‘zbekistondagi vakili Xolid Filbi. — Muzeylar va madrasalarning mahobatli binolari, Toshkent islom universiteti faoliyatida aks etayotgan sarmazmun islom madaniyati shaharni butun Osiyo qit‘asidagi eng yorqin islom madaniyati markazlaridan biri, deb e‘tirof etilishiga sababchi bo‘lgani tabiiydir.

Uzoq tarixdan boshlab musulmon dunyosi tarixida asosiy o‘rinlardan birini egallab kelgan, jahonga Buxoro, Samarqand, Xivani tuhfa etgan O‘zbekistonning go‘zal poytaxti eng muhim islomiy markaziardan biri, deb e‘tirof etilishiga har tomonlama munosib.

— Ushbu to‘g‘ri va adolatli qarorning qabul qilinishi O‘zbekistonning boy islomiy madaniyati bilan bog‘liq ekanligiga shubha yo‘q,—dedi **Fransiyaning O‘zbekistondagi elchisi Jan Bernar Art** ISESCO qarorini sharhlar ekan. — Musulmon olamining jahonga mashhur qator olimlari, faylasuf va shoirlari ushbu mamlakat hududida yetishib chiqqanlar.Toshkentning islom madaniyati poytaxtlaridan biri, deb tan olinishi jahon jamoatchiligiga O‘zbekistondagi boy islomiy meros bilan yaqindan tanishish imkonini berishiga shubha yo‘q.

“O‘zbekiston bunday e‘tirofga loyiqdir, — deydi **Buyuk Britaniyaning O‘zbekistondagi elchisi Devid Moran**. — Musulmon olamining eng muhim yodgorligi — Usmon qur‘oni O‘zbekistonda saqlanadi.Toshkentning islom madaniyati poytaxtlaridan biri, deb e‘tirof etilishi G‘arb jamoatchiligida uning boy va o‘ziga xos tarixiy-madaniy hamda ma‘naviy merosiga qiziqishni kuchaytiradi. O‘zbekiston xalqi Toshkent bilan bir qatorda Samarqand, Buxoro, Xiva kabi ulug‘vor hamda go‘zal shaharlari bilan har qancha faxrlansa arziydi.

— Toshkentning o‘tmishi va qadimdan saqlanib kelayotgan boy merosini e‘tiborga olgan holda mazkur qaror adolatli qabul qilingan, deb hisoblayman.O‘zbekiston shaharlari islom dini va madaniyati hilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan ko‘plab me‘morchilik yodgorliklari ila dunyoda nom taratgan.Qadimiy Buxoro va Samarqand shaharlari ham Toshkent bilan bir safda joy olishga sazovordir.

Iordaniyaning Toshkentdagi Muvaqqat ishlar vakili Muhammad Yusef Balqar Ta‘lim, fan va madaniyat masalalari bo‘yicha islom tashkilotining qaroriga binoan Toshkent shahri 2007 yilda Islom madaniyati poytaxti, deb e‘lon qilinganligi to‘g‘risidagi xabarni mamnuniyat bilan qabul qilganini ta‘kidladi.

Shu o‘rinda dedi M Balqar, O‘zbekistondagi Toshkent, Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlari hamda ularda yashab ijod qilgan al-Xorazmiy va al-Buxoriy kabi buyuk allomalari islom madaniyati va ilm-fanining rivojiga ulkan hissa qo‘shganliklarini aytib o‘tishni istar edim.

Men o‘tgan yili Qarshi shahrining 2700 yilligi va Xorazm Ma‘mun akademiyasining 1000 yilligiga bag‘ishlab o‘tkazilgan tadbirlarda ishtirok etish sharafiga muyassar bo‘ldim.O‘zbekistonda islom sivilizatsiyasining moddiy va ma‘naviy meroslaridan bo‘lgan nodir yodgorliklarni saqlash yo‘lida amalga oshirilayotgan ishlar menda katta taassurot qoldirdi.

Fikrimcha, faqat 2007 yil bilan cheklanib qolmasdan, Toshkent shahrining musulmon madaniyatining rivojidagi o‘rni va ahamiyatidan kelib chiqib, unga islom madaniyatining doimiy poytaxti, degan maqomni berish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Mavzuga doir materiallar

**O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov
Janobi Oliylariga**

Assalomu alaykum va rahmatullohi va barakotuhu.

Toshkent shahrining 2007-yilda Osiyo qit'asidan islom madaniyatining poytaxti, deb e'lon qilinishi munosabati bilan Siz, Janobi Oliylarini Islom konferensiyasi tashkiloti nomidan muborakbod etish menga ulkan mamnuniyat baxsh etadi.

Toshkent ushbu yuksak va faxrli unvonga O'zbekistonning islom madaniyati va fanidagi beqiyos o'rni, yodgorliklarni asrab-avaylash hamda islom merosini yanada boyitish borasidagi ulkan xizmatlari uchun loyiq, deb topildi. Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha Xalqaro islom tashkilotining (ISESCO) bu qarori Osiyo durdonasi bo'lmish Toshkent shahrining boy tarixi va madaniyati fan, san'at hamda jahon sivilizatsiyasida a'lohida ahamiyat kasb etishi bilan ham izohlanadi.

Ushbu quvonchli voqeaning nishonlanishiga bag'ishlangan tadbirlar dunyo hamjamiyatiga o'zbek xalqining ko'hna va boy merosi bilan yaqindan tanishish imkonini berishi hamda sivilizatsiyalar o'rtasidagi hamkorlik va o'zaro ishonchning mustahkamlanishiga xizmat qilishiga ishonchim komil.

Islom konferensiyasi tashkiloti O'zbekiston Respublikasi rahbariyatining ma'naviy va milliy qadriyatlarni tiklash, boy tarixiy, ilmiy-ma'rifiy va madaniy merosni o'rganishga qaratilgan sa'y-harakatlarini yuksak baholaydi.

Fursatdan foydalanib, Siz, Janobi Oliylariga mustahkam sog'liq, baxt-saodat, O'zbekiston xalqiga yanada yuksak taraqqiyot va farovonlik tilab qolaman.

Kamoli ehtirom bilan,

Akmaliddin EHSOY o'g'li,
Islom konferensiyasi tashkiloti
Bosh kotibi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Islom Karimov Janobi Oliylariga

Aziz Toshkent shahrining islom dunyosining madaniy poytaxti sifatida e'tirof etilishi Toshkent hamda buyuk O'zbekiston xalqining nafaqat islom tamaddunida, balki butun Sharq madaniyati va san'atida yetakchi o'rin tutishidan yana bir dalolatdir.

Siz, Janobi Oliylari hamda O'zbekiston hukumati va xalqiga samimiy tabriklarimni izhor etib, Varatgan Allohdan do'st va birodar O'zbekistonga ravnaq ato etishini so'rab qolaman.

Ehtirom ila,

Sayyid Muhammad HOTAMIV,
Mada'niyatlar va sivilizatsiyalararo
muloqot xalqaro instituti direktori,
Eron Islom Respublikasining sobiq
prezidenti.

Ma'naviyat maskanlari. Teatr. Mustaqillik yillarida madaniy hayotda ham tub o'zgarishlar yuz berdi. Bu, avvalo, teatr san'ati rivojlanishida yaqqol sezila boshladi, yangi teatr dargohlari qurib ishga tushirildi. 1991-yilda Farg'ona, 1993-yilda Xorazmda davlat qo'g'irchoq teatrlari ish boshladi, 1994-yilda Qashqadaryo va Namangan viloyat teatrlari qoshida qo'g'irchoq guruhlari, 2001-yilda Surxondaryo viloyat qo'g'irchoq teatri ochildi. O'zbek davlat akademik drama (2001-yil) va O'zbekiston akademik rus drama teatrlari (1999-yil) kabi poytaxt hamda viloyat teatr jamoalariga yangi binolar qurildi, ta'mirlandi. 2015-yilning oktabrida rekonstruksiya qilingan Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston davlat akademik katta teatrining ochilish marosimi bo'lib o'tdi.

1993-yilning sentabrda "Turkiston" saroyi ish boshladi. 2009-yilda "O'zbekiston" xalqaro forumlar saroyi, 2011-yilda Simpoziumlar saroyi va Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasidan tashkil topgan Ma'rifat markazi majmuasi, 2014-yilda Farg'ona viloyatida Teatr-konsert saroyi kabi ma'naviyat maskanlari ochildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston teatr san'atini rivojlantirish to'g'risida"gi (1998-yil) farmoniga muvofiq ma'naviyat-ma'rifiy islohotlarda teatr arboblarning faol ishtirokini ta'minlash, milliy qadriyatlarni tarannum etuvchi badiiy barkamol sahna asarlari yaratish kabi maqsadlarda "O'zbekteatr" ijodiy-ishlab chiqarish birlashmasi tashkil etildi. 2017-yil faoliyati tanqidiy o'rganilib, "O'zbekteatr" birlashmasi tugatilib, uning funksiyalari Madaniyat vazirligiga o'tkazildi.

2001-yil O'zbek davlat akademik drama teatriga Prezident farmoni bilan "Milliy teatr" maqomi berildi. 2014-yilda Prezident "O'zbek milliy akademik drama teatrining 100 yilligini nishonlash to'g'risida" qaror qabul qildi. Ushbu qarorga muvofiq teatr ta'mirlandi va yubiley tadbiri bo'lib o'tdi. Poytaxtdagi respublika teatrlari qatorida viloyat jamoalari ham xalqaro madaniy munosabatlarda qatnashib kelmoqda. Bu borada O'zbekiston Yoshlar teatri, Ilhom teatri va Qashqadaryodagi "Eski masjid" teatr-studiyasi faollik ko'rsatdi. 2018-yil O'zbekiston Mudofaa vazirligi huzurida ilk bor harbiy teatr-studiya – «Turon» tashkil etildi. Mazkur teatr nafaqat harbiylar va ularning oilalari, balki barcha uchun xizmat ko'rsatadi.

Boshqa sohalarda bo'lgani singari, 2017-yil teatr san'ati sohasida ham keng islohotlar boshlandi. Eng avvalo, 2017–2021-yillarga mo'ljallangan Harakatlar strategiyasida teatr va tomosha maskanlarini, madaniy-ma'rifiy tashkilotlar faoliyatini rivojlantirish hamda takomillashtirish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash belgilab qo'yildi. Madaniyat muassasalarining faoliyatini tashkil etish, madaniyat va san'atning jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyatini oshirish, yosh avlodni milliy va umuminsoniyga sadoqat ruhida tarbiyalash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Bugungi kunda mamlakatimizdagi mavjud 37 ta teatr faoliyatini ta'minlash uchun 2017-yilning o'zida davlat budjetidan 81 milliard so'mdan ortiq mablag' ajratildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi "Davlat madaniyat muassasalari va davlat arxivlari xodimlari mehnatiga haq to'lashning takomillashtirilgan tizimini joriy etish va ularni moddiy rag'batlantirishni

kuchaytirish to'g'risida"gi qaroriga ko'ra, davlat madaniyat muassasalari artistlari, ma'muriy-boshqaruv, badiiy-rahbar, ijodiy va boshqa xodimlarining mehnat haqi miqdorlari o'rtacha 45 foizga oshirildi.

Musiq va raqs san'ati. Mustaqillik yillarida musiqa san'atida tub burilish asliga qaytish an'anaviy ohanglardan bahramandlik va ta'sirlanishda namoyon bo'ldi. Buning uchun, eng avvalo, xalqqa yaqinlashish, el orasida yurish, eng noyob xalq iste'dodlarini izlab topish zarur edi.

Shu maqsadda 1992-yili bir qancha ko'rik-tanlovlar o'tkazildi. Jumladan, Toshkent shahrida mart oyida milliy soz ijrochilarining "Asrlarga tengdosh navolar", aprel oyida mashhur san'atkorlar asarlari ijrochilarining "Boqiy ovozlari", Xorazm viloyatida may oyida folklor jamoalarining, iyun oyida Qo'qon shahrida askiya, qiziqchi va masxarabozlarning va avgust oyida Toshkent shahrida lapar, yalla ijrochilarining ko'rik-tanlovlari tashkil etildi.

Ular bir necha o'nlab iste'dodlarni kashf qildi. Bu kabi tadbirlar, festivallar o'tkazilishi an'anaga aylanib, xalqaro miqyosda nomoddiy madaniy merosni asrash yuzasidan olib borilayotgan harakatlar bilan uyg'unlashib ketdi. Mustaqillik davrida professional musiqa va raqsni rivojlantirish ishlariga ham e'tibor qaratildi. 1996-yil "O'zbeknavo" gastrol-konsert birlashmasi tashkil etildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni bilan 1997-yil Mukarrama Turg'unboyeva nomidagi "O'zbekraqs" milliy raqs birlashmasi hamda Toshkent davlat milliy raqs va xoreografiya oliy maktabi tuzildi.

2001-yil "O'zbeknavo" estrada birlashmasi, Milliy estrada san'atini rivojlantirish va muvofiqlashtirish Kengashi ish boshladi. Istiqloq davrida tamomila yangi ko'rik-tanlovlar, festivallar yuzaga keldi. 1995-yilda Vazirlar Mahkamasi "O'zbekiston – Vatanim manim" mavzuida ko'rik-tanlov o'tkazish yuzasidan qaror qabul qildi. 1996-yil mart oyidan o'tkazilib kelinayotgan "O'zbekiston – Vatanim manim" mavzuidagi ko'rik tanlovi mustaqillikni, Vatanni anglash, uni ulug'lash yo'lidagi muhim qadam bo'ldi. Shuning uchun ham 1996-yil 27-avgust kuni maxsus farmon qabul qilindi. Unda har yili avgust oyining uchinchi yakshanbasi, "O'zbekiston – Vatanim manim" qo'shiq bayrami kuni deb e'lon qilindi. Tanlov mustaqillikni madh etuvchi yuzlab qo'shiqlar yaratilishiga turtki bo'ldi.

Vazirlar Mahkamasining 1997-yildagi qarori bilan har ikki yilda bir marotaba Samarqand shahrida "Sharq taronalari" xalqaro musiqa festivali o'tkazila boshlandi. Birinchi festivalda dunyoning 31 mamlakatidan vakillar ishtirok etishdi. Festivalning mintaqaviy qamrovi ham tobora kengayib bormoqda. 2015-yili X festivalda 66 mamlakatdan vakillar qatnashdi.

YuNESKO tomonidan yuritiladigan insoniyatning nomoddiy madaniy merosi ro'yxatidan Shashmaqom (2008), Boysun madaniy muhiti (2008), Navro'z (2009), Katta ashula (2009), Askia (2014) o'rin oldi. 2017-yilda Prezident qarori bilan O'zbek milliy maqom san'ati markazi tashkil etildi. 2018-yildan boshlab Shahrisabz shahrida har ikki yilda bir marta Xalqaro maqom san'ati festivalini o'tkazish belgilandi.

1998-yili mamlakatimizda birinchi marta simfonik musiqa festivali o'tkazildi. Mazkur festivalda dunyoning 20 ga yaqin mamlakatlardan ijrochilar ishtirok etishdi.

Mustaqillik yillari musiqa san'atini akademik, an'anaviy va zamonaviy yo'nalishlarida rivojlanishiga zarur shart-sharoitlar yaratish qatorida uning ta'limiga ham e'tibor berildi. 2002-yilda Toshkent davlat konservatoriyasi O'zbekiston davlat konservatoriyasiga aylantirildi. Konservatoriyaning yangi binosi qurildi.

Prezidentning qarori bilan qabul qilingan Bolalar musiqa va san'at maktablarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va ularning faoliyatini yanada yaxshilash bo'yicha davlat dasturi ham muhim o'rin tutib, uning doirasida 2009–2014-yillarda hududlarda 278 ta musiqa va san'at maktabi foydalanishga topshirildi. "Nihol", "Zulfiya" nomidagi davlat mukofotlari ta'sis etilishi, "Kamalak yulduzlari" respublika bolalar ijodiyoti festivali, "Sozlar navosi" yosh musiqa ijrochilari va boshqa ko'rik-tanlovlar o'tkazib kelinayotgani yangi iste'dodlarni ro'yobga chiqarish va qo'llab-quvvatlash maqsadlariga xizmat qiladi.

Tasviriy san'at. Tasviriy san'at uchun mustaqillik keng imkoniyatlar yaratib berdi. Avvalo, 1997-yilda O'zbekistonda birinchi bor Badiiy akademiya tashkil etildi. 2002-yili Toshkent foto uyi, 2004-yili O'zbekiston tasviriy san'at galereyasi, 2005-yili O'zbek liboslari galereyasi, 2006-yili Madaniyat va san'at ko'rgazmasi ish boshladi. Mamlakat Prezidentining 1997-yil "Xalq badiiy hunarmandchiliklari va amaliy san'atini yanada rivojlantirishni davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonida amaliy bezak san'ati ahamiyatini oshirish, qo'lda ishlanadigan badiiy buyumlarni tayyorlashda davlat tomonidan madad berilish choralari belgilandi.

Jumladan, "O'zbekiston Respublikasi xalq ustasi" faxriy unvoni ta'sis etildi, "Hunarmand" uyushmasi tashkil qilindi. Qolaversa, hunarmandlar daromad solig'idan ozod etildi.

Kino. Mustaqillik yillarida milliy kino san'atini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratildi. Dastlabki davrdagi moliyaviy qo'llab-quvvatlashlar 2004-yili "O'zbekkino" milliy agentligi tashkil etilgandan keyin yangi bosqichga ko'tarildi.

2017-yil kino san'ati uchun ham muhim yil bo'ldi. Birgina shu yilning o'zida "O'zbekkino" milliy agentligiga davlat budjetidan 12 milliard 400 million so'm ajratildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 29-dekabr kuni milliy kino san'ati xodimlari va mutasaddilari bilan uchrashdi. Unda kino san'atining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, madaniyat va san'at yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalari, tajriba va malaka oshirishini tashkil etish, hududlarda kinoteatrlar qurish, ularning faoliyatini yo'lga qo'yish masalalari muhokama qilindi. Shuningdek, kinematografiya sohasini rivojlantirish borasida qabul qilingan qarorlar ijrosini ta'minlash, xorijiy kinostudiyalar va kinoijodkorlar bilan aloqalarni mustahkamlash, ular bilan hamkorlikda filmlar yaratishni yo'lga qo'yish ta'kidlandi.

Badiiy adabiyot. Mustaqillik yillarida badiiy adabiyotda milliylik, ming yillik tarixiy ijodiy an'analar, umuminsoniy qadriyatlar, erkin fikr yuritish tamoyillari tiklandi. Badiiy adabiyotda mustaqillikni asrab-avaylash, ozod va obod Vatan qurish, barkamol insonni tarbiyalash, milliy o'zlikni anglash kabi masalalar bosh mavzu bo'lib qoldi. Abdulla Oripov, Odil Yoqubov, Pirimqul Qodirov, Xurshid Davron kabi ijodkorlarning tarixiy roman, pyesa va qissalarida ulug' bobokalonlarimiz Amir

Temur, Mirzo Ulug‘bek, Bobur va boshqalarning siymolari umuminsoniy va milliy qadriyatlarga mos tarzda yangicha talqinda yoritildi.

Mustaqillik davri adabiyotining yalovbardorlari O‘zbekiston qahramonlari Said Ahmad, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, O‘zbekiston xalq shoiri Muhammad Yusufklar ijodiy faoliyati bilan butun xalqimiz faxrlanadi. Istiqlol davridagi o‘zbek adabiyotshunosligi oldida turgan muhim vazifalarni hal etishda O. Sharofiddinov, B. Qosimov, N. Karimovlarning asarlari alohida o‘rin egallaydi. Muhammad Ali va T. Malikning romanlari, U. Azim, E. A‘zam, S. Sayyid, H. Xudoyberdiyeva, H. Ahmedova, J. Ergasheva, H. Do‘stmuhammad, Sh. Salimova singari shoir va adiblarning badiiy barkamol, g‘oyaviy yetuk asarlari katta hissa bo‘lib qo‘shildi. Umuman, adabiyotga e‘tibor madaniyatning muhim yo‘nalishi bo‘lib qoldi. Yozuvchilarni qo‘llab-quvvatlash borasida 2010-yil O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi huzurida “Ijod” fondi tashkil etilib, 2011-yildan yosh ijodkorlarning birinchi kitoblari davlat hisobidan chop qilina boshlandi.

Adabiyotga e‘tibor 2017–2018-yillarda yanada kuchaydi. 2017-yil 12-yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish bo‘yicha komissiya tuzish to‘g‘risida” gi qarori qabul qilindi. Shu yildan 10 yoshdan 30 yoshgacha bo‘lgan kitobsevarlar o‘rtasida “Yosh kitobxon” respublika ko‘rik tanlovi tashkil etildi. Shuningdek, O‘zbekiston Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2017-yil 3-avgust kuni ijodkor ziyolilar bilan bo‘lgan uchrashuvida bir qator madaniy muassasalarga homiy tashkilotlar belgilab berildi. Shu yo‘nalishda Xalq banki bilan Yozuvchilar uyushmasining “Do‘stlar klubi” tashkil etildi. “Do‘stlar klubi”ning tashkil etilishi yozuvchi va shoirlarning ijtimoiy hayotdagi o‘rni va nufuzini oshirish, ularning ijodiy salohiyatlarini ro‘yobga chiqarish, moddiy va ma‘naviy rag‘batlantirish, munosib ish va turmush sharoiti yaratib berish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Muzey. Millatimizning o‘zligini anglashda hamda milliy, tarixiy qadriyatlarimizni tiklashda muzeylar alohida o‘rin tutadi. Muzeylar orqali o‘tmishni, tarixni ko‘rish, eslash, sezish, o‘rganish mumkin. Shu boisdan ham, mustaqillik yillarida mavjud muzeylarni ta‘mirlash, ularni yangi eksponatlar bilan boyitish, yangi muzeylar barpo etishga alohida e‘tibor berildi. 1996-yili Toshkentda Temuriylar tarixi davlat muzeyi, Olimpiya shon-shuhrati, 2002-yili Qatag‘on qurbonlari xotirasi, Surxondaryo viloyatining markazi – Termiz shahrida Arxeologiya muzeyi ish boshladi. 1991–1994-yillarda 73 ta muzey mavjud bo‘lgan bo‘lsa, 2017-yilda 450 ga yaqin muzey faoliyat olib bormoqda.

O‘zbekiston Prezidentining 1998-yildagi “Muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtirish to‘g‘risida” gi farmoni mamlakatimizda muzey ishini rivojlantirish istiqbollari belgilab berdi. Muzeylar davlat muhofazasiga olindi, ularni ta‘mirlash, muzey eksponatlarini boyitish davlat budjeti hisobidan moliyaviy jihatdan qo‘llab-quvvatlandi. Muzeylar faoliyatini muvofiqlashtirish, ilmiy-uslubiy yordam ko‘rsatish, moddiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash maqsadida 1998-yilda “O‘zbekmuzey” Respublika jamg‘armasi tuzildi. Aholining muzeyshunoslik madaniyatini oshirishga

ko'maklashuvchi "Moziydan sado" jurnali ta'sis etildi va u 1999-yildan boshlab o'zbek, rus va ingliz tillarida nashr etila boshlandi.

Yoshlar ma'naviyatida muzeylarning ahamiyati hisobga olinib, 2014-yil Vazirlar Mahkamasining qarori bilan haftaning seshanba va juma kunlari bolalar va ularning ota-onalariga bepul xizmat ko'rsatish, har yili 2–8 sentabr kunlari "Muzeylar haftaligi"ni tashkil etish belgilandi. Shunday qilib, davlat madaniy hayotning ko'p qirrali xususiyatini saqlagan holda jamiyat rivojlanishiga qulay shart-sharoit yaratishga e'tibor qaratib kelmoqda. Shuningdek, madaniyat O'zbekiston aholisining asosiy qismini tashkil etuvchi yoshlarga yo'naltirilganligi bilan ahamiyatlidir.

2019 yil 19 martda Sirdaryo viloyatida O'zbekiston Respublikasi Prezidentimiz boshchiligida o'tkazilgan videoselektor yig'ilishida yoshlarimizga bo'lgan e'tiborni yanada kuchaytirish, ularni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, yoshlarda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, yurtimiz yoshlari o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini oshirish masalalari ko'tarildi. Bu masalalarni ko'tarishga asosiy sabablardan biri bugungi kundagi turli ziddiyatlar tezdan kuchayib borayotgan hozirgi davrda yoshlarimizning ma'naviy **immunitetini** kuchaytirish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazish har qachongidan ham dolzarbroq ekanligidir.

Shu bois Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan 5 ta muhim tashabbus o'z vaqtida ishlab chikilgan kelajak yoshlarini tarbiyalashdagi ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalaridagi ishlarni yangi tizim asosida yo'lga qo'yish chora tadbirlar i bo'lib xizmat qiladi.

Biz buni quyidagi mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan va jomoatchilik orasida keng tarqatilgan diagramma yordamida yaqqol ko'rishimiz mumkin.

Quyida biz xar bir tashabbusni moxiyatini alohida ko'rib chiqamiz:

Ikkinchi tashabbus - yoshlarni jismoniy chiniqtirish, ularning sport sohasida qobiliyatini namoyon qilishlari uchun zarur sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan.

Bu sohada ham olis qishloqlar, tumanlar va viloyatlarimizdagi jismonan chiniqqan yoshlarimizni tanlab olish ishlarini kuchaytirish xamda bu yoshlarimiz misolida barcha yoshlarimizni jismonan chiniqqan yoshlar qatoriga kirishga undash ishlarini kuchaytirishimiz kerak. Hozirgi kunda ta'kidlab o'tish joizki, tumanlar va viloyatlar markazlaridan olisda joylashgan qishloqlarimizda, maktablar tarkibida, sport inshootlarini qurish va yoshlar o'zlari tanlagan sport turlari bilan shug'ullanishlari uchun sharoitlar yaratish ishlari jadal qadamlar bilan amalga oshirilayapti. SHu qatorda yuqori malakali sport murabbiylarini joylardagi sport sirlarini o'rgatuvchi o'qituvchilar sifatida jalb etish ham maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz.

Ushbu tashabbusga doir masalalar muhokama qilinar ekan, diyorimizda 12 mingdan ziyod sport inshootlari borligi, lekin yoshlarni jismoniy tarbiya va ommaviy sportga qamrab olishda rejasi etarli emasligi qayd etildi. Umum ta'lim maktablarining sport anjomlari bilan jihozlanish ko'rsatkichi mamlakat bo'yicha 56 foizni, jumladan, Surxondaryo viloyatida 12 foizni, Xorazmda 14 foizni, Qoraqalpog'istonda 15 foizni tashkil etadi, xolos.

Yig'ilishda yoshlarni jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish borasidagi chora-tadbirlar belgilab berildi.

Tuman va shaharlar hokimlarining yoshlar masalalari bo'yicha o'rinbosarlariga mutaxassislar bilan birgalikda yoshlarning sport turlariga qiziqishi hamda sport inshootlarining jihozlanish darajasini o'rganib, shu asosda takliflar berish, Vazirlar Mahkamasiga ularni amalga oshirish uchun zarur mablag'lar manbasini aniqlash vazifasi yuklatildi. O'lis va chekka qishloqlarda engil konstruksiyali orzon bo'lgan, sendvich panellaridan kichik sport zallari va sun'iy qoplamali maydonlar qurish, tashabbuskor tadbirkorlarga sport inshootlari tashkil etish uchun er ajratish zarurligi ta'kidlandi. Bunday tadbirkorlarga O'zbekiston milliy bank tomonidan "YOshlar - kelajagimiz" dasturi doirasida imtiyozli kreditlar ajratiladi.

Joylardagi sport maktablariga xalqaro musobaqalarda g'olib bo'lgan taniqli sportchilarni rahbar etib tayinlash, shuningdek, sportchilarni oliy o'quv yurtlarining maxsus sirtqi bo'limlarida maqsadli o'qitish yaxshi natija berishi qayd etildi. Bolalar va o'smirlar sport maktablari sonini ko'paytirish yuzasidan topshiriqlar berildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2019 yil 19 mart kuni YOshlarni ma'naviyatini yuksaltirish va ularni bo'sh vaqtlarini unumli o'tkazish bo'yicha ilgari surilgan 5 ta muhim tashabbus doirasida yoshlarga oid davlat siyosatini ro'yobga chiqarishda jamoat tashkilotlarining, eng avvalo yoshlar tashkilotlarining, fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining va ommaviy axborot vositalarining roli hamda o'rni kuchaytirishga ham e'tiborni kuchaytirish lozim.

YOshlarning ijtimoiylashuv jarayoni ma'lum bir davlat dasturlari va boshqa dasturlarni ishlab chiqishda, sog'lom barkamol avlodni tarbiyalashga doir tadbirlarni uyushtirish hamda o'tkazishda, yoshlarning jamiyat hayotidagi roli va faolligini oshirishda, ushbu sohadagi qonun hujjatlari va davlat dasturlari talablari bajarilishi ustidan jamoat nazoratini amalga oshirishda fuqarolik jamiyati institutlari muqarrar ishtirokining huquqiy mexanizmlari belgilab berilgan.

Bugun yurtimizdagi yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda maqsad sari yo'naltirish, yagona g'oya asosida birlashtirish davlatimizning asosiy vazifasidan bo'lib kelmoqda. Xususan, 2019-yil 19-martda Prezidentimiz tomonidan yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishga qaratilgan besh muhim tashabbusni qabul qilinishi kelajagimiz egalari bo'lgan yoshlarni kelajagiga vatanimiz taqdiriga befarq emasligidan dalolat beradi. Ikkinchi tashabbus yoshlarni jismoniy chiniqtirish, ularning sport sohasida qobiliyatini namoyon qilishlari uchun zarur sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan. Mana shunday yaratilgan shart-sharoitlar natijasi ila aytish kerakki, Xasanboy Do'stmatov, Ruslan Nuriddinov, Shaxobiddin Zoyirov, Fazliddin G'oyibnazarov va Bahodir Jalalov va shu kabi chempionlarimiz vatanimiz bayrog'ini ko'klarga ko'tarib, dunyo mamlakatlariga tanitmoqda. Jaloliddin Maguberdi, Amir Temurlarning avlodi ekanligini bildirib bormoqdalar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi Farmoni bilan tasdiqlangan "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha harakatlar strategiyasi" ning to'rtinchi ustuvor yo'nalishida ta'lim va fan sohasini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish, yoshlar masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. YUqorida aytib o'tganimizdek, jismonan sog'lom, ma'nan etuk, mustaqil fikrlaydigan, Vataniga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega yoshlarni tarbiyalash doimo davlatimizning

ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib kelgan. Chunki mana shunday farzandlari bor yurtning kelajagi porloq bo‘ladi. Yoshlari har qanday yovuzlikni targ‘ib qiluvchi turli oqimlarga kirmaydi, o‘z fikri, o‘z hayotiy pozitsiyasida qat‘iy turadi. Shuning uchun ham Harakatlar strategiyasida bu masalaga alohida e‘tibor qaratilgan.

Mustaqillik yillarida yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, yoshlarning jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanishlari uchun barcha imkoniyatlar yaratib berildi. Bundan keyin ham bu sohadagi ishlar davom ettirilishi aniq. Chunki, O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha Harakatlar strategiyasida bolalarni sport bilan ommaviy tarzda shug‘ullanishga, ularni musiqa hamda san‘at dunyosiga jalb etish maqsadida yangi sport inshootlari, musiqa va san‘at maktablari ochilishi, yoshlarning ijodiy va intellektual salohiyatini rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlarni takomillashtirish masalasiga e‘tibor qaratilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning yoshlar ma‘naviyatini yuksaltirish va ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo‘yicha 5ta muhim tashabbusning ikkinchisi yoshlarni jismoniy chiniqtirish, ularning sport sohasida qobiliyatini namoyon qilishlari uchun zarur sharoitlarni yaratishga yo‘naltirilgan.

Mamlakatimizda yoshlarni ma‘naviyatini yuksaltirish, ongu-shuurini rivojlantirish, ularni har tomonlama qo‘llab-quvvatlashga e‘tibor berar ekanmiz, jamiyatimizda jinoyatchilikka moyil, tarbiyasi qiyin yoshlarimiz borligini ham unutmasligimiz kerak.

O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va bag‘rikenglik Millatlararo totuvlik g‘oyasi. Millatlararo totuvlik g‘oyasi Yer yuzida yashayotgan barcha etnik guruhlarining teng huquqlilik, o‘zaro hurmat va hamkorlik asosida tinch-totuv yashash g‘oyasidir. Millatlararo totuvlik g‘oyasi tinchlik va barqarorlik g‘oyasidir. U barcha millat va elatlarning tili, urf-odati, an‘analari, bayramlari rivojlanishini talab etadi. Millatchilik, fashizm, milliy va etnik ko‘rinishdagi urushlarga qarshi turadigan yagona ma‘rifi y g‘oyadir. Ayniqsa, bugun neofashizm bosh ko‘tarayotgan sivilizatsiyalararo to‘qnashuvlar sodir bo‘layotgan sharoitda millatlararo totuvlik g‘oyasi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 8-moddasida “O‘zbekiston xalqini millatidan qat‘i nazar, O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari tashkil etadi» degan muhim qoida belgilab qo‘yilgan.

Bugun O‘zbekistonda 138 ta milliy-madaniy markazlar millatlararo totuvlik g‘oyasini hayotga tatbiq etmoqda. Ruslarning “Maslennitsa”, tatarlarning “Sabanto‘y”, uyg‘urlarning “Sayil” bayramlari, xitoylarning “Chunuze” yangi yili, koreyslarning “Soller” va “Ovol – tano” bayramlari nishonlanmoqda. Har yili respublikamiz miqyosida “Biz yagona oila farzandlarimiz”, “Vatan yagonadir, Vatan bittadir”, “O‘zbekiston – umumiy uyimiz” shiori ostidagi festivallar o‘tkazilmoqda.

O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar. O‘zbekiston hududida o‘z madaniyati va o‘z an‘analariga ega bo‘lgan 130 dan ortiq millat va elat vakillari yashaydi. Ular ham mamlakatning barcha fuqarolari qatori bir xil huquq va majburiyatlarga ega.

Mamlakatimizdagi turli millat vakillari

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 4-moddasida ko‘rsatilganidek, O‘zbekiston Respublikasi o‘z hududida istiqomat qiluvchi barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlar va an‘analari hurmat qilinishini ta‘minlaydi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi.

O‘zbekiston aholisining 80 % ini o‘zbek, 4,9 % ini tojik, 3,8 % ini rus, 3,6 % ini qozoq va 7,7 % ini boshqa turli millatlarga mansub kishilar tashkil etadi. Ko‘p millatli mamlakat siyosatining asosiy maqsadi millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni shakllantirish bo‘lishi zarur. Mustaqillikning ilk kunlaridanoq milliy siyosatning o‘ziga xos yo‘li ishlab chiqildiki, ayni shu siyosat milliy bag‘rikenglikning barqaror rivojlanishiga zamin yaratdi.

O‘zbekistonda yashovchi turli millat vakillarining madaniy ehtiyojlarini qondirish uchun milliy-madaniy markazlar (MMM) faoliyat yuritadi. Dastlabki milliy-madaniy markazlar koreyslar, qozoqlar, yahudiylar, armanlar tomonidan respublika viloyatlarida 1989-yilda tashkil etilgan. Bu markazlarning chinakam rivojlanishi va ravnaq topishi O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin boshlandi. Bu davrda ularning samarali faoliyat ko‘rsatishi uchun keng imkoniyatlar yaratildi. Natijada ularning soni yil sayin ortib bordi.

Agar 1992-yilda 10 ta milliy-madaniy markazlar ish olib borgan bo‘lsa, hozirga kelib esa mamlakatda 138 ta milliy-madaniy markazlar faoliyat yuritmoqda.

O‘zbekiston aholisining 80 % ini o‘zbek, 4,9 % ini tojik, 3,8 % ini rus, 3,6 % ini qozoq va 7,7 % ini boshqa turli millatlarga mansub kishilar tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasida yashovchi turli millat vakillarini respublika ijtimoiy, ma‘naviy-ma‘rifi y hayotida faol ishtirok etishini ta‘minlash milliy-madaniy markazlar faoliyatining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Shuningdek, xorijiy mamlakatlardagi turdosh tashkilotlar bilan do‘stlik, hamkorlik, madaniy-ma‘rifi y aloqalar o‘rnatish va hamdo‘stlik aloqalarini rivojlantirish, turli davlat va jamoat tashkilotlari hamda ijodiy uyushmalar bilan hamkorlikda mamlakatda fuqarolar hamjihatligi va millatlararo totuvlikni mustahkamlashga ko‘maklashish milliy madaniy markazlar, xususan, Respublika Baynalmilal madaniyat markazining asosiy vazifalaridir. 1992-yil tashkil etilgan Respublika Baynalmilal madaniyat markazi esa ushbu milliy madaniy markazlar faoliyatini muvofiqlashtirib, ularga tashkiliy va uslubiy yordam ko‘rsatib keldi.

Baynalmilal markaz tomonidan har yili ikki marta til bayrami o‘tkazilib kelinadi. Bular – YuNESKO Bosh konferensiyasi 30-sessiyasida (1999-yil) 21-fevral – Xalqaro ona tili kuni deb e‘lon qilingan va 2000-yildan 195 ta a‘zo davlatlarda nishonlanib kelinayotgan “Xalqaro ona tili kuni” hamda O‘zbek tiliga Davlat tili maqomi berilgan kun hisoblanadi. Ayni munosabat bilan har yili an‘anaviy tarzda o‘zbek tili bo‘yicha notiqlik san‘ati tanlovi tashkil etib kelinadi.

O‘zbekiston – bag‘rikeng diyor. Tarixdan ma‘lumki, o‘zbek xalqi boshidan kechirgan og‘ir qatag‘on yillari va ikkinchi jahon urushi yillarida ko‘p sitamlarga yuzma-yuz bo‘lgan koreyslar, nemislar, turklar, polyaklar, greklar, qrim-tatar va boshqa millat vakillari O‘zbekistonni Vatan tutdilar. Ularning hozirgi avlodlari uchun esa O‘zbekiston ona Vatanga aylandi. Chunki ular shu yerda tug‘ilib kamolga yetdilar, hayotda o‘z o‘rinlarini topdilar.

O‘zbekistonda umumxalq bayrami sifatida keng nishonlanadigan “Mustaqillik” va “Navro‘z” bayramlari, 8-dekabr – Konstitutsiya qabul qilingan kun, 8-mart – Xotin-qizlar kuni, 9-may – Xotira va qadrlash kuni kabi bayram tadbirlarida turli millat va elat vakillari ham faol qatnashadilar. Bugungi kunda ham millatlararo totuvlik va dinlararo bag‘rikenglik g‘oyasi dunyoda eng dolzarb muammolardan biridir. Shu munosabat bilan YuNESKO 1995-yil Parijda «Bag‘rikenglik tamoyillari deklaratsiyasi»ni qabul qildi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti esa har yilning 16-noyabrini «Xalqaro bag‘rikenglik kuni» deb e‘lon qildi.

O‘zbekiston – bag‘rikeng diyor. Tarixdan ma‘lumki, o‘zbek xalqi boshidan kechirgan og‘ir qatag‘on yillari va ikkinchi jahon urushi yillarida ko‘p sitamlarga yuzma-yuz bo‘lgan koreyslar, nemislar, turklar, polyaklar, greklar, qrim-tatar va boshqa millat vakillari O‘zbekistonni Vatan tutdilar. Ularning hozirgi avlodlari uchun esa O‘zbekiston ona Vatanga aylandi. Chunki ular shu yerda tug‘ilib kamolga yetdilar, hayotda o‘z o‘rinlarini topdilar.

O‘zbekistonda umumxalq bayrami sifatida keng nishonlanadigan “Mustaqillik” va “Navro‘z” bayramlari, 8-dekabr – Konstitutsiya qabul qilingan kun, 8-mart – Xotin-qizlar kuni, 9-may – Xotira va qadrlash kuni kabi bayram tadbirlarida turli millat va elat vakillari ham faol qatnashadilar, madaniy markazlar faoliyatini muvofiqlashtirib, ularga tashkiliy va uslubiy yordam ko‘rsatib keldi.

Baynalmilal markaz tomonidan har yili ikki marta til bayrami o‘tkazilib kelinadi. Bular – YuNESKO Bosh konferensiyasi 30-sessiyasida (1999-yil) 21-fevral – Xalqaro ona tili kuni deb e‘lon qilingan va 2000-yildan 195 ta a‘zo davlatlarda nishonlanib kelinayotgan “Xalqaro ona tili kuni” hamda O‘zbek tiliga Davlat tili maqomi berilgan kun hisoblanadi. Ayni munosabat bilan har yili an‘anaviy tarzda o‘zbek tili bo‘yicha notiqlik san‘ati tanlovi tashkil etib kelinadi.

Hozirgi O‘zbekiston hududida qadimdan Sharq ma‘naviyatiga tayanib yashash, hamjihatlikka intilish, har tomonlama barkamollik oliy qadriyat darajasiga ko‘tarilgan, millatidan, irqi, ijtimoiy kelib chiqishi va diniy e‘tiqodidan qat‘i nazar, yagona o‘lchov – insonni insonligi uchun ulug‘lash bosh mezon qilib olingan.

Bugungi kunda respublikadagi barcha oliy o‘quv yurtlarida turli millatga mansub talabalar tahsil oladi. Dunyoning kamdan-kam mamlakatlarida kuzatiladigan yana bir holat shuki, O‘zbekistonda ta‘lim 7 tilda olib boriladi. Bular sirasiga o‘zbek va qoraqalpoq tillaridan tashqari rus, qozoq, turkman, tojik va qirg‘iz tillarini kiritish mumkin. Teleradio ko‘rsatuv va eshittirishlar 12 tilda efirga uzatilmoqda, gazeta va jurnallar 10 dan ortiq tillarda chop etilmoqda. Bu O‘zbekistonda millatlararo totuvlikni yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Millatlararo munosabatlarda yangi davr. Bugun respublika hududida yashovchi 130 dan ortiq millat va elat vakillari uchun O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi millatlararo totuvlikni mustahkamlash, barqarorlik va taraqqiyotni ta‘minlashning kafolati bo‘lib xizmat qilmoqda.

**Millatlararo munosabatlar va
xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik
aloqalari qo‘mitasi**

Xalqlar do‘stligi maydonidagi Shomahmudovlar oilasi haykali

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan qabul qilingan 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning besh ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida mamlakatimizda millatlararo totuvlikni ta‘minlash masalasiga alohida e‘tibor qaratilgan. Mamlakatimizda tinchlikni yanada mustahkamlash, millatlararo barqarorlikni yuksaltirish maqsadida 2017-yil 19-mayda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik aloqalarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi farmoni qabul qilindi. Farmonga muvofiq Baynalmilal madaniyat markazi negizida Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik aloqalari qo‘mitasi tashkil etildi. Bu esa, o‘z navbatida, mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan milliy madaniy markazlar hamda do‘stlik jamiyatlarini qo‘llab-quvvatlash, ularning samarali faoliyat yuritishida davlat idoralari va jamoat tashkilotlari o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikni kuchaytirishda mustahkam tayanch bo‘ladi.

2017-yilda Toshkentdagi “Bobur” bog‘iga “Do‘stlik” bog‘i nomi berilib, bog‘ning markaziga Ikkinchi jahon urushi yillarida turli millatga mansub yetim bolalarni asrab olgan mashhur Shomahmudovlar oilasi haykali ko‘chirib keltirilganini va 2018-yilda mazkur haykal “Xalqlar do‘stligi” maydoniga qaytarilganini izohlang.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. T.1. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson ma‘nfaatlarini ta‘minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi ma‘ruzasi. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
4. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
5. Karimov I.A. Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat. T. 14. - Toshkent: O‘zbekiston, 2006.
6. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat-yengilmas kuch. - Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
7. Karimov I.A. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
8. Karimov I.A. Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo‘lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. - Toshkent: O‘zbekiston. 2015.
9. Mustaqil O‘zbekistan tarixining dastlabki sahifalari. - Toshkent, 2000.

9-mavzu.O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar.

Reja:

- 1.Mustaqillik yillarida ilm-fanning rivojlanishi.Yangi jamiyat qurishda ta’lim va tarbiyaning o‘rni va roli.
- 2.“Ta’lim to‘g‘risida” gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” ning qabul qilinishi.Dasturning maqsad va vazifalari, uni amalga oshirish mexanizmi va bosqichlari.
- 3.Ta’limning milliy modelining shakllanishi, rivojlanishi va sohadagi muammolar.O‘zbekistonda yangi avlod kadrlar tayyorlash sohasidagi o‘zgarishlar.
- 4.Oliy ta’lim sohasida qabul qilingan Qonunlar va ularda belgilangan vazifalar.Ta’lim sohasida xalqaro hamkorlikning yo‘lga qo‘yilishi: yutuqlar va kamchiliklar.

Tayanch tushunchalar

Ilm-fan, ta’lim, tarbiya, fan-texnika, texnologiya, “Ta’lim to‘g‘risida” gi Qonun, “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”, o‘rta-maxsus, kasb-hunar ta’limi, ta’limning milliy modeli, yangi avlod kadrlarini tayyorlash, oliy ta’lim, ta’lim sohasida xalqaro hamkorlik, Oliy ta’limdan keyingi ta’lim, Harakatlar strategiyasi, Universiteti, institut, Harbiy akademiya, Ichki ishlar vazirligi qoshida Ichki ishlar akademiyasi, Bank-moliya akademiyasi, bakalavriat, magistratura, aspirantura, doktorantura, falsafa doktori (PhD), tayanch doktorantura, Doctor of Science, Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK), Ilm-fan va ta’lim integratsiyasi.

Madaniy-ma’naviy rivojlanishning eng muhim poydevori – ta’lim tizimidir.Chunki zamon talablariga javob beradigan, ilg‘or fan-texnika, texnologiya yutuqlarini egallab olgan kadrlarni yetishtirmasdan jamiyatni yuksaltirib bo‘lmaydi.O‘zbekistonda 1992-yil 2-iyulda “Ta’lim to‘g‘risida” gi qonun qabul qilindi.Bu dasturulamal hujjatda ta’lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy tamoyillari, ta’lim tizimi, uning boshqaruv tarkibi, pedagog xodimlarning burch va mas’uliyatlari aniq belgilab berildi.Mustaqillikning dastlabki yillarida 10 mingdan ortiq xalq ta’limi xodimiga davlat uylari, 22 mingdan ortiq xodimga esa tashkilot va muassasalar tasarrufidagi uylar bepul xususiylashtirilib berildi.50 mingdan ortiq pedagog xodimga shaxsiy qurilish uchun yer maydonlari ajratildi.Qishloqlarda istiqomat qiladigan pedagog xodimlarning hammasi kommunal xizmat uchun to‘lovlardan ozod etilgan bo‘lsalar, shaharliklar uning 50 foizi miqdorida to‘lab bordilar.Keyinchalik kommunal xizmat bo‘yicha bu imtiyozlar oylik maoshlariga qo‘shib beriladigan kompensatsiya bilan almashtirildi.

1992-yildagi qonun asosida umumiy ta’lim quyidagi bosqichlar bo‘yicha amalga oshirila boshlandi.

I bosqich – boshlang‘ich ta’lim (1–4-sinf);

II bosqich – asosiy (tayanch) maktab (4–9-sinf);

III bosqich – yuqori oʻrta maktab (10–11-sinf);

Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1996-yil dekabrda qabul qilingan qarori bilan 1-oktabr – “Oʻqituvchilar va murabbiylar kuni” deb belgilandi hamda bu kun bayram sifatida dam olish kuni deb eʼlon qilindi.

1997-yildan boshlab har yili 1-oktabr “Oʻqituvchilar va murabbiylar kuni” sifatida nishonlanib kelinmoqda.

Oʻzbekistonda jinsi, tili, yoshi, irqiy, milliy mansubligi, eʼtiqodi, dinga munosabati, ijtimoiy kelib chiqishi, xizmat turi, ijtimoiy mavqeyi, turar joyidan qatʼi nazar, har kimga bilim olishda teng huquqlar kafolatlandi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. Oʻzbekistonda taʼlim sohasidagi siyosat 1997-yil 29-avgustda qabul qilingan “Taʼlim toʻgʻrisida” gi yangi tahrirdagi qonun hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturida oʻz aksini topdi.

1996–1997-oʻquv yilidan boshlab maktablarning birinchi sinflarida oʻqish lotin alifbosida olib borildi. Yangi alifboda oʻqitish uchun zarur dastur, qoʻllanma va darsliklar yaratildi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi 3 bosqichdagi islohotlar asosida amalga oshirildi.

I bosqich – 1997–2001-yillarda dasturni amalga oshirish uchun zarur boʻlgan huquqiy-meʼyoriy, ilmiy-metodik, moliyaviy-moddiy shartsharoitlar yaratildi. Buning uchun davlat tomonidan qoʻshimcha ravishda 65 milliard soʻm mablagʻ sarf qilindi.

II bosqich – 2001–2005-yillarni oʻz ichiga olib, milliy dastur keng miqyosda joriy etildi.

III bosqich – 2005-yildan bugungi kungacha. Bu bosqichda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi natijasida erishilgan natijalar, toʻplangan tajribalar umumlashtirilib, shu asosda yurtimizda taʼlim tizimi takomillashtirilib borildi. 2009-yildan boshlab yurtimizda toʻliq 12 yillik majburiy taʼlim joriy etildi.

9 yillik umumiy oʻrta taʼlim savodxonlik asoslarini, umumiy oʻrta taʼlim olish uchun zarur boʻlgan bilim va koʻnikmalarni shakllantirishga qaratilgan. Bolalar birinchi sinfga 6–7 yoshdan qabul qilinadi. Umumiy oʻrta taʼlim kerakli bilimlar hajmiga asos soladi, mustaqil fikrlash, tashkilotchilik qobiliyatlari va amaliy tajriba koʻnikmalarini rivojlantiradi, dastlabki kasbiy yoʻnalish va navbatdagi taʼlim bosqichini tanlashga zamin yaratadi.

Taʼlim tizimi Oʻzbekiston Respublikasining “Taʼlim toʻgʻrisida” gi qonuni asosida maktabgacha taʼlim, umumiy oʻrta, oʻrta maxsus taʼlim, oliy taʼlim, oliy taʼlimdan keyingi taʼlim, malaka oshirish va kadrlarni qayta tayyorlash, maktabdan tashqari taʼlim shakllaridan iborat.

Prezidentning 2004-yildagi farmoni asosida 2004–2009-yillarda Maktab taʼlimini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi qabul qilindi. Dastur doirasida yangi maktablar qurildi, boshqalari kapital taʼmirlandi; aniq va tabiiy fanlardan oʻquv laboratoriyalar zarur uskunalar bilan jihozlandi.

Umumiy oʻrta, umuman, taʼlimning barcha bosqichlarida yangi oʻquv dasturlari, davlat taʼlim standartlari yaratildi. Maktab darsliklari tamomila yangilandi hamda fan va amaliyot yutuqlari bilan boyitish boʻyicha takomillashtirib borildi. Multimedia oʻquv adabiyotlari ham yaratilishi yoʻlga qoʻyildi. Respublikada faoliyat yuritayotgan

10 mingga yaqin maktablarning moddiy-texnika ta'minoti ham davlat hisobidan amalga oshirildi.

O'rta-maxsus, kasb-hunar ta'lim tizimining tashkil etilishi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuniga muvofiq umumiy o'rta ta'limning to'qqiz yillik etib belgilanishi munosabati bilan to'qqiz yillik maktabni tugatgan barcha o'quvchilar ta'lim olishni o'rta maxsus yoki kasb-hunar kollejlarda davom ettirdilar. Bu yangi ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tildi, ya'ni Kadrlar tayyorlash milliy dasturining 1-bosqichi (1997–2001) doirasida amalga oshirildi. Shu davr mobaynida 300 ga yaqin yangi turdagi ta'lim muassasalari ochildi. O'rta maxsus ta'lim sohasida viloyatlarda biznes maktablari, umumta'lim maktablarida kasb-hunar kurslarining ochilishi, bozor iqtisodiyoti talablaridan kelib chiqqan holda yangi mutaxassisliklar (fermer, soliq va bojxona xodimi, audit va hokazo) kiritildi. Unga binoan, yurtimizda 1997-yildan boshlab hozirga qadar 1400 dan ortiq kasb-hunar kolleji, 200 ga yaqin akademik litsey bunyod etildi. Ular sohalar bo'yicha mutasaddi tashkilotlar va oliy ta'lim muassasalariga birlashtirilishi tufayli bu bosqichda o'quv jarayoni samarali tashkil etilib, kollej bitiruvchilarining ish bilan ta'minlanishiga e'tibor qaratilganiga qaramay, bu borada qoniqarli natijaga erishilmadi.

2017-yilgi islohotlar. Ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar, 12 yillik ta'limni takomillashtirish yo'lidagi tadbirlar kutilgan natijani bermadi. Yig'ilib qolgan muammolar sohani tub isloh qilishni, dunyoning rivojlangan mamlakatlari tajribasidan foydalanish zarurligini taqazo qildi.

2017-yil umumta'lim va o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tizimida tub islohotlar yili bo'ldi. Xalq qabulxonalarini va Prezidentning virtual qabulxonasiga tushgan taklif va mulohazalar, shuningdek, respublika maktablaridagi bitiruvchilarning ota-onalari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalaridan kelib chiqib, Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan 9+3, ya'ni 12 yillik majburiy ta'limdan 11 yillik ta'limga o'tildi.

2017-yilning o'zida 10-sinf o'quvchilari uchun 9 mln. nusxa darsliklar chop etildi va 10 mingga yaqin umumta'lim maktabida 11 yillik ta'limga o'tilgan holda o'qitish tizimi yo'lga qo'yildi. Bu akademik litsey va kasb-hunar kollejlarga qabul jarayoni bilan barobar olib borildi. Bunda ota-onalar va o'quvchilarning xohish-istaklari inobatga olindi. 2016/2017-o'quv yilida umumta'lim maktablarini tamomlagan 466 mingdan ortiq o'quvchining 288 mingi 10-sinfda o'qishni davom ettirdilar.

Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi, eng asosiy bo'g'inidir. Maktabgacha ta'lim, 6–7 yoshgacha oilada, bolalar bog'chasida va boshqa ta'lim muassasalarida olib boriladi. Mutaxassislarning ilmiy xulosalariga ko'ra, inson o'z umri davomida oladigan barcha axborot va ma'lumotning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda oladi. Shu bois, bolalarning sog'lom va bilimli, yetuk salohiyatli kadrlar bo'lib voyaga yetishida bog'cha tarbiyasi juda muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 30-sentabrda "Maktabgacha ta'lim tizimini

boshqarishni takomillashtirish to'g'risida" gi farmonni imzoladi.Unga ko'ra, Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi.Yangi vazirlik tizimiga Qoraqalpog'iston maktabgacha ta'lim vazirligi, Toshkent shahri maktabgacha ta'lim bosh boshqarmasi, viloyatlarning maktabgacha ta'lim boshqarmalari va ularning shahar va tumanlardagi bo'limlari kiradi.

2017-yilda O'zbekistonda 4916 ta maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyat yuritgan.Oxirgi 20 yil davomida bog'chalar soni 45 % ga kamaygan.Ayni damda bog'chaga borayotgan bolalar umumiy bolalar sonining 30 % - ni tashkil qiladi.

Oliy ta'lim tizimi.Prezidentning 1992-yil fevraldagi farmoni bilan yana sakkizta viloyat pedagogika institutlariga universitet maqomi berildi.1992-yil martda viloyatlardagi pedagogika institutlari negizida Andijon Davlat universiteti, Buxoro Davlat universiteti, Termiz Davlat universiteti, Urganch Davlat universiteti, Qarshi Davlat universiteti tashkil qilindi.

Eng zamonaviy ixtisosliklar bo'yicha alohida universitet va institutlar, jumladan, Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, Navoiy konmetallurgiya instituti, Mudofaa vazirligi qoshida Harbiy akademiya, Ichki ishlar vazirligi qoshida Ichki ishlar akademiyasi, Bank-moliya akademiyasi kabi o'nlab yangi oliy o'quv yurtlari tashkil etildi.Toshkent davlat elektrotexnika va aloqa texnikumi institutga aylantirildi.1993-yil talaba va aspirantlar uchun maxsus stipendiyalar belgilandi. Mamlakat qishloq xo'jaligi uchun zarur bo'lgan zamonaviy bilimlar sohibi bo'lgan yuqori malakali mutaxassis kadrlarni tayyorlash maqsadida Toshkent Davlat Agrar universiteti, Andijon, Samarqand Qishloq xo'jaligi, Qarshi Muhandislik iqtisodiyot, Toshkent Irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash institutlari ish boshladi.Mamlakat viloyatlarida oliy universal ta'limni joriy etishda rivojlangan davlatlar tajribasiga suyanib ish tutildi.

1992-yil dastlab respublikamizning 6 ta oliy ta'lim muassasasida test sinovi asosida o'qishga qabul qilish tajribadan o'tkazilgan edi.1993-yilda esa 46 ta oliy ta'lim muassasalarining 19 tasida tajriba tariqasida test sinovlari o'tkazildi.1994-yil Davlat test markazi tashkil etilib, shu yildan boshlab oliy ta'lim muassasalariga test orqali qabul joriy etildi.1996-yildan ta'lim olishda kontrakt-shartnoma to'lovi joriy etildi. 1997-yilgi "Ta'lim to'g'risida" gi qonunga muvofiq, 5 yillik oliy ta'limdan 4 yillik bakalavriat va 2 yillik magistratura bosqichlaridan iborat ikki pog'onali tizimga o'tildi.

Shuningdek, Mamlakat Prezidentining 2013-yildagi "Yuridik kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida" gi qaroriga muvofiq yuridik institut universitet maqomida qayta tashkil etildi, 2014-yildagi qarori asosida Toshkent davlat stomatologiya instituti ta'sis qilindi.

2017-yildagi holatga ko'ra, mamlakatimizda 80 dan ortiq oliy o'quv yurti, jumladan, 19 ta universitet, 37 ta institutlar, 6 ta akademiya, 1 ta konservatoriya, 1 ta raqs va xoreografi ya oliy maktabi, 13 ta OTMLar filiallari, 7 ta xorijiy davlatlar OTMLarining filiallari faoliyat ko'rsatmoqda.

Malaka oshirish tizimi ham tubdan isloh qilindi.Xalq ta'limi va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari qatorida oliy ta'lim, tarmoq sohalarida kadrlarning malakasini oshirish va qayta tayyorlash ishlari tamomila yangi bosqichga ko'tarildi.

Prezidentning 2015-yildagi “Oliy ta’lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida” gi farmoniga asosan 15 ta yetakchi oliy ta’lim muassasalari – tayanch oliy o’quv yurtlari sifatida belgilandi.

Oliy ta’limda xalqaro hamkorlik.Kadrlar tayyorlash milliy dasturining amalga oshirilishi natijasida O’zbekistonda nisbatan qisqa muddatlarda dunyoning yetakchi davlatlarida ta’lim sohasida erishilgan ilg’or yutuqlarni, milliy an’analarni o’z ichiga olgan yangi modeli tashkil qilindi.

Mustaqillik yillarida oliy ta’lim tizimida olib borilgan izchil islohotlar natijasida mamlakatimizda bir qator chet el universitetlarining filiallari ochildi.Jumladan, Buyuk Britaniyaning Xalqaro Vestminster universiteti, Toshkent shahrida M.V. Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti, I.M.Gubkin nomidagi Rossiya neft va gaz davlat universiteti, Singapur menejmentni rivojlantirish instituti, Italiyaning Turin politexnika universiteti filiallari ish boshladi.Shuningdek, Toshkentda G.V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot akademiyasi va Janubiy Koreyaning Inha universiteti filiallari ham o’zbek yoshlariga o’z ta’lim sirlarini o’rgatmoqdalar.Yurtimiz va xorijdagi o’quv maskanlarida yuzlab iqtidorli yoshlar ta’lim olmoqda va o’z malakasini oshirmoqda.Bunda xorijiy ta’lim muassasalari bilan ikki tomonlama tajriba almashish yo’lga qo’yilgani muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O’zbekiston Respublikasi ta’lim darajasi bo’yicha dunyoning rivojlangan mamlakatlari qatoriga chiqdi.Yoshlarni jahon fani va bilimlari xazinasidan bahramand qilishga katta e’tibor berilmoqda.

Respublika o’quv yurtlarining chet ellardagi o’quv markazlari bilan aloqalari ancha mustahkamlandi.Chet ellik o’qituvchilar va mutaxassislarni xorijiy tilda mashg’ulot olib borish uchun taklif qilish, shuningdek, chet el o’quv va ilmiy markazlarida xodimlarning malaka oshirishi va talabalarning o’qishi kengayib bormoqda.Ayni vaqtda jahonning ko’plab mamlakatlaridan kelgan xorijiy fuqarolar O’zbekistonda ta’lim olishmoqda.

2017-yilgi tub islohotlar.O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha Harakatlar strategiyasi to’g’risida” gi farmoniga muvofiq, 2017–2021-yillarda oliy ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish dasturini ishlab chiqish, o’quv dasturlarini yanada zamonaviylashtirish, pullik xizmatlar ko’rsatish va moliyalashtirishning qo’shimcha manbalarini izlashda oliy o’quv yurtlarining vakolatlarini kengaytirish yo’li bilan ularning mustaqilligi bosqichma-bosqich rivojlantirib boriladi.2017–2018-yillar davomida O’zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining yetmishga yaqin farmon, qaror va farmoyishi qabul qilindi.Bu tom ma’noda ta’lim tizimidagi o’zgarish va yangilanishlar jarayonini boshlab berdi.Harakatlar Strategiyasida ta’lim va o’qitish sifatini baholashning xalqaro standartlariga o’tishda oliy ta’lim muassasalari faoliyati va samaradorligini oshirishdagi ustuvor vazifalar belgilab olindi.

Ana shuni nazarda tutib, Prezident Sh.M.Mirziyoyev “Yoshlarni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo’lib dunyo

miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”, degan edi.2017-yil 10 yildan ortiq vaqt mobaynidagi tanaffusdan keyin davlat va jamiyatdagi malakali kadrlarga bo‘lgan ehtiyojlar inobatga olinib, O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan sirtqi ta’lim tizimi tiklandi, maxsus sirtqi ta’lim takomillashtirildi.

2017-yil 16-noyabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Respublika oliy ta’lim muassasalari bakalavriatiga kirish test sinovlarini o‘tkazish tartibini takomillashtirish to‘g‘risida” gi qarori qabul qilindi.

Unga muvofiq 2018–2019-o‘quv yilidan boshlab alohida iqtidor talab etiladigan madaniyat, san’at, dizayn, tasviriy va amaliy san’at, musiqiy ta’lim, san’atshunoslik, sport va jismoniy tarbiya sohasidagi ta’lim yo‘nalishlarida test sinovlari o‘tkazilmaydi.

Masalan, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti, O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti va alohida iqtidor talab etadigan ta’lim yo‘nalishlariga faqat ijodiy imtihonlar orqali qabul qilish yo‘lga qo‘yiladi.Tibbiyotga oid oliy ta’lim tizimida ham bir qator islohotlar amalga oshirildi.Jumladan, tibbiyot sohasida bakalavriat ta’lim yo‘nalishlarida o‘qish muddati 7 yildan 6 yil va tibbiy profilaktika yo‘nalishida 6 yildan 5 yil etib belgilandi.

Oliy ta’limdan keyingi ta’lim.2012-yilga qadar aspirantura (3 yil) va doktorantura (3 yil)dan iborat bo‘lib, 2012–2017-yillarda bir bosqichli doktorantura faoliyat olib bordi. 2013–2017-yillar oralig‘ida faqat 360 ga yaqin tadqiqotchi doktorlik dissertatsiyasini himoya qilgan.Bu esa respublikadagi oliy ta’lim va ilmiy tadqiqot muassasalari uchun oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlarga bo‘lgan ehtiyojni qondira olmadi.Oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim sohasini yanada takomillashtirish, ilmiytadqiqot faoliyatida yoshlarning intellektual salohiyatini namoyon etish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida hamda bir qator ilg‘or xorijiy mamlakatlarning xalqaro amaliyotini o‘rgangan holda 2017-yilning 1-iyulidan boshlab oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’limning ikki pog‘onali tizimi joriy etildi.

Birinchisi – dissertatsiya himoya qilish va tegishli fan tarmog‘i bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini berishni nazarda tutuvchi tayanch doktorantura va ikkinchisi – dissertatsiya himoya qilish va tegishli fan tarmog‘i bo‘yicha fan doktori (Doctor of Science) ilmiy darajasini berishni nazarda tutuvchi doktorantura tizimidir.

Yuzaga kelgan yangi tarixiy shart-sharoit ilm-fan sohasini tub islohot qilishni taqozo etdi.Zero, dolzarb ilmiy-texnik muammolar hal qilinishi respublikaning rivojlanishini ta’minlar edi.

Avvalo, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil martdagi farmoni bilan ilmiy kadrlar tayyorlanishini tashkil etuvchi vakolatli organ – Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) tashkil etildi.

Prezidentning 1992-yil iyuldagi “Ilm-fanni davlat yo‘li bilan qo‘llabquvvatlash va innovatsiya faoliyatini rivojlantirish to‘g‘risida” gi farmoni asosida respublika

olimlarini xorijiy mamlakatlarga tajriba orttirishga yuborilishi yo‘lga qo‘yildi. Ilmiy natijalarni ichki va tashqi bozorga olib chiqish bilan shug‘ullanuvchi Respublika ilmiy ishlanmalarni innovatsiya tijorat markazi Fanlar akademiyasi tarkibida tashkil etildi.

1997-yil Xorazm Ma‘mun akademiyasi qayta tiklanib, O‘zbekiston Fanlar akademiyasining mintaqaviy bo‘linmasi sifatida tashkil etildi. 2000-yili Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik institutining qo‘lyozmalar fondi dunyoning eng boy qo‘lyozmalar xazinasidan biri sifatida YuNESKO madaniy merosi ro‘yxatiga kiritildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil avgustdagi “Fan va texnologiyalar rivojlanishini muvofiqlashtirish va boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi qaroriga muvofiq Vazirlar Mahkamasi huzurida Fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish qo‘mitasi tashkil etildi (bugungi kunda vazirlik). Qo‘mitaga fan va texnologiyalarni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini ishlab chiqish, akademik va oliy ta‘lim muassasalari fani integratsiyalashuviga, ilmiy sohadagi xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga ko‘maklashish kabi vazifalar belgilab qo‘yildi.

2008-yildan buyon Toshkentda innovatsion g‘oyalar, texnologiyalar va loyihalar yarmarkasi o‘tkazib kelinmoqda. 2008–2015-yillar davomida o‘tkazilgan I–VIII yarmarkalar doirasida jami 4000 dan ortiq ishlanmalar taqdim etildi. 2008-yildan buyon umumiy qiymati 113 mlrd. so‘mdan ortiq bo‘lgan 3000 dan ziyod shartnomalar tuzildi.

O‘zbekiston olimlari demokratik va huquqiy jamiyatning ma‘naviy-ma‘rifiy va madaniy rivojlanishini tadqiq qilish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish, energiya va xomashyoni tejash, axborotlashtirish va axborot-kommunikatsiya, kimyo, bio- va nanotexnologiyalarni rivojlantirish, qishloq xo‘jaligi, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish, tibbiyot, farmakologiya, geologiya, geofizika, seysmologiya bo‘yicha ma‘lum yutuqlarga erishib kelmoqda.

Arxeologiya fani sohasida ham ma‘lum siljishlar bo‘ldi. Jumladan, 2002-yildan “O‘zbekistonda arxeologik tadqiqotlar” yillik to‘plami, 2010-yildan esa “O‘zbekiston Arxeologiyasi” ilmiy jurnali chop etila boshlandi. Arxeologik tadqiqotlar natijasida bir qator qadimiy shaharlarning yoshlari aniqlanib, ularning yubileylari nishonlandi.

Bugungi kunda fanning boshqa yo‘nalishlaridagi olimlar ham yirik natijalarni qo‘lga kiritishmoqda. Fanlar akademiyasi O‘simlik moddalari kimyosi instituti tomonidan tayyorlangan 10 jildlik “Tabiiy birikmalar (O‘simlik zaxiralari: tuzilishi va xossalari)” nomli noyob ma‘lumotnoma ingliz tilida Londonda chop etildi. Bu ilm-fan sohasida xalqaro hamkorlik rivojlanayotganidan ham dalolat beradi. Mustaqillikning dastlabki yillarida birgina Fanlar akademiyasining ilmiy mahsulot eksporti 8,2 martaga ko‘paydi.

Ilm-fan va ta‘lim integratsiyasi. O‘zbekiston fani va ta‘limi integratsiyasini ta‘minlash borasida ham qator ishlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayon 2012-yilga qadar Fanlar akademiyasi tizimida ilmiy-o‘quv markazlari tashkil etilishi orqali amalga oshirildi. Jumladan, 2011-yili Fanlar akademiyasining Fizika-texnika institutida “Qayta tiklanadigan energiya manbalari” ilmiy-o‘quv markazi, 2012-yili

Immunologiya institutida “Biotibbiyot” ilmiy-ta’lim innovatsion markazi ish boshladi.

2012-yildan esa oliy ta’lim tizimida ilmiy sektor rivojini ta’minlash maqsadida Fanlar akademiyasining 5 ta ilmiy tadqiqot instituti, 4 ta mintaqaviy ilmiy markazlari ilmiy bo‘linma tarzida qayta tashkil etilib, yo‘nalishi va ixtisosliklariga ko‘ra ular tegishli oliy ta’lim muassasalariga o‘tkazildi. Fanlar akademiyasi tuzilmalarini qisqartirish hamda akademik fan va ta’lim integratsiyasini kuchaytirish maqsadida 2014-yilda 2 ta institut va 1 ta bo‘linma oliy ta’lim muassasalari qoshidagi ilmiy-tadqiqot markazlari sifatida tashkil etildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yildagi “Oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash va ularni attestatsiyadan o‘tkazish tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi farmoniga muvofiq 2013-yilning 1-yanvaridan boshlab dissertatsiya himoya qilish va fan doktori ilmiy darajasini berish bo‘yicha oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’limning bir bosqichli tizimi joriy qilindi. Lekin bu tizim mavjud xalqaro ilm-fan standartlariga to‘la mos kelmaganligi, respublikadagi mavjud ilmiy salohiyatning tushib ketganligi sababli, 2017-yil fevraldan Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan xalqaro standartlariga mos keluvchi, falsafa doktori va fan doktori darajalarini beruvchi ikki bosqichli tizimga o‘tildi.

Ilm-fandagi tub islohotlar. 2016–2017-yillar O‘zbekiston ilm-fanida tom ma’noda tub islohotlar davri bo‘ldi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2016-yil 30-dekabr kuni ilk bor mamlakatimizning yetakchi ilm-fan namoyandalari bilan uchrashdi. Uchrashuv natijalariga ko‘ra, O‘zbekistonda ilm-fanga e’tibor yanada kuchaytirilishi belgilandi.

Harakatlar Strategiyasida belgilanganidek, fan, ilmiy tadqiqot, innovatsiya yutuqlarini rag‘batlantirish va ularni amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish hamda ixtisoslashgan laboratoriya, yuqori texnologiya markazlari va texnologiyalarni joriy etish masalalari alohida ta’kidlangan.

Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyevning 2017-yil 17-fevralda qabul qilgan “O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi faoliyatini takomillashtirish va rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi farmoni O‘zbekistonda fan taraqqiyotini hozirgi zamon sivilizatsiyasi talablari asosida tashkil etish, xususan, mamlakatda joriy etilayotgan jadal taraqqiyotlar strategiyasining ilmiy asoslarini yaratish va ishlab chiqarishni fan asosida rivojlantirish zarurligini ko‘rsatib berdi. Shu bilan birga, Fanlar Akademiyasi faoliyatini takomillashtirish, fan arboblarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, yuqori malakali, iste’dodli kadrlar tayyorlash sifatini oshirish va uni rag‘batlantirish zarurligini uqtirdi. Prezident Sh.M.Mirziyoyev fanimiz darg‘alari, maktab yaratgan ulkan allomalar bilan bo‘lgan uchrashuvda bir qator dolzarb masalalarni sanab o‘tdi. Prezidentning 2017-yil 17-fevraldagi “Fanlar akademiyasi faoliyati, ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish, boshqarish va moliyalashtirishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi qarori asosida 9 ta ilmiy-tadqiqot muassasasi Fanlar akademiyasi tarkibiga qaytarildi, qator ilmiy tashkilotlar qayta tashkil etildi, Fanlar akademiyasining fan yo‘nalishlari bo‘yicha 3 ta bo‘limi va Navoiy bo‘limi tashkil etildi, O‘zbekistonning eng yangi tarixi bo‘yicha Jamoatchilik kengashi faoliyati

qayta yo'lga qo'yildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yilda imzolangan "Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to'g'risida" gi qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi tashkil etildi. Mazkur vazirlikning davlat va jamiyat qurilishiga, iqtisodiyot tarmoqlariga, qishloq xo'jaligiga, ijtimoiy rivojlanishga, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish tizimiga innovatsiyalarni joriy etish hamda ilg'or texnologiyalar joriy etilishida tashabbus qilish, muvofiqlashtirish va rag'batlantirish sohasidagi asosiy vazifalari belgilab berildi.

Fanlar akademiyasi haqiqiy a'ziligiga oxirgi saylovlar 1995-yilda o'tkazilgan edi. O'tgan yillar mobaynida akademiklarning soni ikki martadan ko'proqqa qisqardi va 2017-yilga kelib akademiyaning atigi 63 nafar haqiqiy a'zosi qolgan edi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 29-dekabrda "O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zolarini tasdiqlash to'g'risida" gi tarixiy farmoni bilan 22 yillik uzoq tanaffusdan so'ng Fanlar akademiyasining 32 nafar yangi haqiqiy a'zolari tasdiqlandi. Bugungi kunda ilmiy tadqiqot bilan shug'ullanuvchi 400 ta muassasa ro'yxatga olingan bo'lib, fan sohasida 36 ming mutaxassis, jumladan, 2 mingdan ortiq fan doktori va 9 mingdan ortiq fan nomzodi faoliyat olib bormoqda.

Ma'lumki ta'lim mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy, g'oyaviy-madaniy hayotining muhim tarmog'idir. Ta'lim asoslari O'zbekistonda uning Konstitutsiyasi va "Ta'lim to'g'risida" gi Qonun bilan kafolatlangan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992-yil 2 iyuldagi qaroriga asosan "Ta'lim to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni amalga kirdi.

Ta'lim sohasidagi mazkur qonunda respublikada ta'limning jarniyatni ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-madaniy rivojlantirishning ustuvor sohasi ekanligi e'tirof etilgani holda ta'lim sohasida davlat siyosatining asosiy tamoyillari, ta'lim tizimi va boshqaruvi tartibi, ta'lim-tarbiya xodimlarining haq-huquqlari, vazifalari, mas'uliyatlari, maqsadlari belgilab berildi.

Xalq ta'limi xodimlari hayotida muhim ahamiyatga molik ushbu qonun xalq ta'limi sohasini barcha yo'nalishlarda takomillashtirish, rivojlantirish ishlariga katta yo'l ochdi.

Oliy o'quv yurtlari mamlakat ta'lim tizimida yetakchi bo'g'indir. Chunki oliy maktab O'zbekiston mustaqilligini mustahkamlovchi milliy boylikning o'sishiga imkon yaratuvchi, kuchli, qat'iyatli mutaxassislar shu bo'g'inda tayyorlanadi.

Ma'lumki, sho'rolar hukumati davrida hukmron tuzum o'zining jahonda eng insoniy, eng odil va eng demokratik, eng savodxon jamiyat barpo etgani bilan maqtanib, butun jahonga jar solar edi. "Dunyodagi eng o'qimishli mamlakat", "oliy ma'lumotli mutaxassislar soniga ko'ra jahondagi birinchi davlat" degan soxta ta'riflar rasmiy va maqtanchoq mafkura orqali keng tashviq qilinardi.

Sirdan qaraganda, haqiqatan ham manzara shunday edi. Sobiq SSSR da yuzlab universitet va institutlar, oliy va o'rta maxsus bilim yurtlari, minglab ilmiy-tadqiqot muassasalari faoliyat ko'rsatardi. Lekin ular, son va miqdor jihatidan ko'p bo'lgani

bilan jahoniy andozalar darajasida emas edi. Buning asosiy sabablaridan biri kommunistik jamiyatda hamma narsa, jumladan, ilm-fan, maktab-maorif tizimining ham o'sha yolg'on va o'lik g'oyalarga qurbon qilinganida edi. Sovet Ittifoqini tanazzulga olib kelgan sabablardan biri ham shunda ekani shubhasiz.

Shuning uchun O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgach, ijtimoiy hayotning barcha jabhalari singari ta'lim sohasini ham tubdan isloh qilish vazifasi jamiyat oldida ko'ndalang bo'ldi. Chunki sho'ro hukumati boshqa sohalar singari milliy kadrlar tayyorlash masalasida ham riyokorona siyosat olib borardi. Eng nufuzli, jahon mezonlariga javob beradigan mutaxassislar yetishtiradigan o'quv muassasalari aksariyat Markazda - Rossiyada joylashgan bo'lib, ittifoqdosh respublikalar, xususan O'rta Osiyo mintaqasidan bu dargohlarga sanoqli vakillargina qabul qilinardi, bunday imkoniyat chegaralangan edi. Natijada milliy respublikalarda noyob ixtisosga ega mutaxassislar yetishmaydi, degan muammo sun'iy ravishda vujudga keltirilib, bu yurtlarga ming-minglab "o'z odamlari" jo'natilardi.

Shu bois istiqloqlarning dastlabki kunlaridanoq xalq ta'limi tizimini jadal isloh qilishga kirishildi. Bir qator o'quv yurtlarining maqomi, dasturlari va ta'lim uslublari butunlay o'zgartirildi. Eng zamonaviy, shu paytgacha bo'lmagan eng zarur ixtisosliklar bo'yicha alohida universitet va institutlar, jumladan, Mudofaa vazirligi qoshida Harbiy akademiya, Ichki ishlar vazirligi qoshida Ichki ishlar akademiyasi, Bank-moliya akademiyasi, Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, Toshkent aviatsiya instituti. Navoiy tog'-konchilik instituti kabi o'nlab yangi o'quv muassasalari tashkil etildi.

Ayni paytda xalq ta'limi tizimini ham tubdan isloh qilish boshlandi. Ilg'or mamlakatlarning tajribalari asosida va chet davlatlar bilan hamkorlikda ko'plab litsey va gimnaziyalar ochildi. Boshqacha qilib aytganda, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim muassasidan akademiya gacha bo'lgan zamonaviy, yangi ta'lim tizimi vujudga keltirildi.

Viloyatlarda ham yangidan-yangi o'quv yurtlari ochildi. Birinchi Prezident I.A. Karimovning 1992-yil 28 fevral Farmoni bilan 8 viloyat pedagogika institutlariga universitet maqomi berildi. Bu respublika hukumatining izchil madaniy-ma'rifiy siyosatining yana bir dalili boldi. Bunday yangilanishdan ko'zda tutilgan maqsad **birinchidan**, viloyatlarda oliy universitet ta'limini tashkil etish, bu joylarda ilmiy-ma'rifiy ishlarni rivojlantirishga, eng olis va chekka shaharlarni madaniy-ma'rifiy markazga aylantirishga asos bo'ldi. Ilmiy va ma'rifiy ishlar xalq hayotiga tobora chuqurroq kirib bora boshladi. Bu mamlakat aholisi ongi va dunyoqarashini kengaytirishda kata ahamiyat kasb etdi. Bevosita mehnat jarayoni bilan bog'liq odamlar endi ilmiy yangiliklardan doimo va o'z vaqtida xabardor bo'lib bordilar. Yangidan-yangi ilmiy-texnikaviy ishlanmalar, ixtirolar yaratilgan joyida tezroq ishlab chiqarishga joriy etilish imkonlari vujudga keldi.

Ikkinchidan, O'zbekiston tarixiy-jug'ofiy jihatdan xilma-xil sharoit va iqlimga ega bo'lgan mamlakat. Buning ustiga, turli hudud xalqlari umumiy tarixga ega bo'lgani bilan ruhiyati, yashash tarzi, voqelikka munosabati, uni idrok etish jihatidan ozmi-ko'pmi farqlanadi. Bu hol bir viloyatning o'zida ham turli ko'rinishlarda ko'zga

tashlanadi. Ana shunday mamlakatda har bir hududning o'ziga xos jihatlarini hisobga olmaslik mumkin emas edi.

Xususan, qadimiy Xorazm mashhur matematiklari, astronomlari, tarixchilari va davlat arboblari bilan, Farg'ona vodiysi esa dunyo tan olgan shoir-u adiblari bilan mashhurdir. Uzoq davom etgan mustamlakachilik, haddan tashqari markazlashtirish natijasida markazdan uzoqda yashaydigan aholining ilmiy-madaniy saviyasi ancha orqada qoldi. Bu mamlakat ishlab chiqarishiga, iqtisod va umuman taraqqiyotiga kuchli salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Ana shu salbiy oqibatlarni zudlik bilan bartaraf etish uchun ham joylarda universal ta'lim tizimini joriy etish hayot taqozosiga aylandi.

Uchinchidan, viloyat universitetlarining tashkil etilishi hayot bilan ilmning, nazariya bilan amaliyotning yaqinlashuviga katta yordam berdi.

Hozirgi kunda ilm-u fan sohasida ham raqobat muhiti hayotiy zarurat bo'lib qoldi. Bu siz esa taraqqiyot bo'lmaydi. Ilm-fandagi raqobat yangi-yangi fikr va g'oyalarga turtki beradi, kishi dunyoqarashini kengaytiradi. Qaysi universitet o'z ixtirolari, ilmiy xulosa va ishlanmalari bilan nom chiqarsa, o'sha universitetning nufuz va e'tibori osha boradi.

To'rtinchidan, viloyatlarning kelajak taraqqiyoti ana shu hududlardagi oliy ta'lim markazlari bilan bevosita bog'liq. Viloyatlarda ishlab chiqarishni yanada rivojlantirish uchun yangi sohalarni egallash, yangi ixtisosliklarni tashkil etish, zarur kadrlarni shu joylarda tayyorlash imkoniyati tug'ildi.

Oldindan markazda o'qigan kadrlarni viloyatga yuborish masalasi ancha-muncha muammo edi. Viloyatlarda universitetlar tashkil etilishi bilan bu muammoning ham yechimi topildi.

Beshinchidan, viloyatlardagi universitetlar vositasida dunyoning eng ilg'or, mashhur o'quv yurtlari bilan hamkorlik qilish imkoniyatlari paydo bo'ldi. Bu esa o'z navbatida dunyo tajribasini hayotga tezroq olib kirish, fan va texnikani yangi o'zanga burish, shu asosda mamlakat taraqqiyotini jadallashtirish imkonini berdi.

Mamlakat shaharlarida oliy universal ta'limni joriy etishda rivojlangan davlatlar tajribasiga suyanib ish tutildi. Jumladan, Amerika Qo'shma Shtatlarining Kembrij shahridagi Garvard, Stenford, Priston, Buyuk Britaniyaning Oksford, Lid, Fransiyaning Strasburg, Lion, Dijon, Grenobl shaharlari nomi bilan ataluvchi universitetlari bu mamlakatlarning poytaxtlarida emas, turli viloyatlarida joylashgan bo'lishiga qaramasdan, o'zining yuksak malakali kadrlar tayyorlash va ilmiy salohiyatlari bilan jahonda nom qozongan.

Germaniyada esa, oliy universitet ta'limining o'ziga xos tajribasi bor.

Bu o'lkadagi eng qadimiy universitet Xaydelberg shahrida 1386 yili tashkil etilgan. XV asrga kelib, mamlakatda universitetlar beqiyos darajada rivojlandi. O'sha paytda tashkil etilgan oliy ta'lim maskanlari Leypsig, Rostok, Grayfsvald, Frayburg, Tyubingen va boshqa shaharlarda hozirgacha faoliyat ko'rsatib kelmoqda.

Ularda o'qish-o'qitish ishlari ilmiy tadqiqot bilan chambarchas bog'langan holda olib boriladi. Mamlakat taraqqiyotining katta-katta muammolari ana shu dargohlarda o'z ilmiy yechimini topadi.

Nemislar ishlab chiqarishni mexanizatsiyalash, kam mehnat sarf qilib, ko'p va sifatli mahsulot ishlab chiqarish uchun bor imkoniyatlarini ishga soladilar. Fan-texnika taraqqiyotini jadallashtirish, sanoatni oliy malakali mutaxassislar bilan ta'minlash maqsadida Germaniyaning turli zaminlarida texnika universitetlarini yanada ko'paytirish dasturi ishlab chiqilgan. Shu boisdan mamlakat taraqqiyoti tobora tezlashmoqda.

Xalqi ma'rifatli, jahon ilm-fani va madaniyatidan xabardor mamlakatning ravnaqiga ravnaq qo'shilaveradi. Shu bois keyingi yillarda O'zbekiston rahbariyati joylarda ilm-fanni, birinchi galda, universal oliy ta'limni rivojlantirish uchun barcha chora-tadbirlarni ko'ra boshladi. Bu maqsadlarga katta miqdorda mablag' ajratildi. Xorijiy mamlakatlardan bilan ilmiy-texnikaviy ta'lim sohasida hamkorlik tobora chuqurlashib bordi. Shubhasiz, bu tadbirlar mazkur tizimda keskin burilish yasash, kelajakda mamlakatni yuksak malakali bilimdon mutaxassislar bilan ta'minlash imkonini berdi.

Albatta, birgina oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlari sonini oshirish, ularda yangi mutaxassisliklar ochish bilan malakali mutaxassislar tayyorlab bo'lmaydi. Buning uchun oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlariga talabalar qabuli yangi tartibini joriy qilish talab qilinadi. Shu maqsadda jahonning ilg'or universitetlari tajribalarini qo'llashga kirishildi. Masalan, keyingi yillarda AQSH, Turkiya, Hindiston, Olmoniya va boshqa mamlakatlardagi oliy bilimgo'harlari ishi o'rganildi. Natijada oliy o'quv yurtlariga talabalar qabul qilishning butunlay yangi tizimi vujudga keldi. Shu maqsadda respublikada davlat komissiyasi tuzilib, oliy o'quv yurtlariga qabul qilishda test sinovi o'tkazishga qaror qilindi.

Bundan tashqari ikki pog'onali o'qish tiziniiga o'tilgani ham oliy ta'limni hozirgi zamon sharoitida yanada takomillashtirishga qaratilgan tadbirdir. Masalan, bakalavrlik darajasini olish uchun 4 yil, magistrlik darajasini olish uchun 6 yil o'qish talab qilinadi.

O'zbekiston sharoitida shunday yangi tizim uchun Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligida Nizom va Dasturlar ishlab chiqish uchun 1993-yilda 4 ta komissiya tuzildi.

Shu bilan bir qatorda, keyingi yillarda jumhuriyat oliy o'quv yurtlarida o'qitishning yangi usullarini qo'llashda ma'lum tajribalar to'plandi. Masalan, Toshkent aloqa va elektronika institutida 3 semestrlik o'qitish shakli joriy etildi. Har bir semestr 2-3 imtihon va 3-4 sinov bilan yakunlanadi. O'quv jarayoniga shu vaqtgacha amalda bo'lmagan o'qitish va nazorat usullari model va bilimni reyting bo'yicha baholash tartibi tatbiq qilindi. Tajriba shuni ko'rsatdiki, u bir necha afzalliklarga ega. Xususan, dars soatlari qiyinchiliklarsiz semestrga bo'linadi, o'qituvchilar uslubiy, ilmiy ishlar bilan shug'ullanish, malaka oshirish uchun qo'shimcha vaqtga ega bo'ladilar, talabalar uchun esa bir yilda uch marotaba ta'tilga chiqishlariga imkon yaratildi. Bu tajriba tufayli institut bir muncha muvaffaqiyatlarga erishdi. Xususan, boshlang'ich kurslar talabalarining oliy ta'lim shart-sharoitlariga ko'nikishlari yaxshilandi. O'zlashtirish ham oson, ham sifat jihatidan o'sdi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng yoshlarga hozirgi zamon eng ilg'or bilimlarini berish, ulami davr talabiga mos mutaxassis qilib tarbiyalashda izchil ishlar olib borila boshlandi. Musfaqillik yillarida iqtidorli talabalarni xorijda o'qitish ishlari

yo'lga qo'yildi. Respublikaning xalqaro aloqalari kengayishi natijasida o'quvchilarga hukumatlararo bitimlar bo'yicha xorijiy mamlakatlarning nufuzli oliy o'quv yurtlarida bilim olish imkoniyati yaratildi.

Har yili respublikada umumiy ta'lim maktablarining test sinovlaridan o'tgan 50 dan ziyod o'quvchisi AKSYLS yo'li bilan AQSH ga o'qishga yuboriladigan bo'ldi.

Yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashda talabalarning xorijda o'tadigan stajirovkalariga va qo'shma korxonalar, firmalar, auditorlik kompaniyalarida ishlab chiqarish praktikasidan o'tishlariga katta ahamiyat berilmoqda. Shu kunlarda mamlakatimizdan 700 nafar talaba xorijiy mamlakat o'quv yurtlarida iqtisodiy ixtisoslar bo'yicha o'qishmoqda. Bir necha ming talaba 3 oydan bir yilgacha xorijiy o'quv yurtlarida ta'lim olmoqda.

Mustaqillik yillarida bozor iqtisodiyotiga o'tish mulkchilikning xususiy shakllari ishlab chiqarishini kengaytirish sharoitida o'rta hunar ta'limini yanada takomillashtirishni ham talab qila boshladi. Bu muammo, ayniqsa, qishloq joylarida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Qishloqda kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga ko'maklashish, qishloq yoshlarini faol tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish uchun 1995-yildan boshlab qishloq yerlarida joylashgan hunar-texnika bilim yurtlari va o'rta maxsus o'quv yurtlari faoliyatini tubdan qayta isloh qilish amalga oshirildi.

Har bir viloyat va tumanlarda tadbirkorlik o'quv yurtlari, kasb litseylari, biznes maktablar kichik va o'rta biznes, fermerlik xo'jaliklari, aholiga xizmat ko'rsatish sohalari uchun kollejlari ochildi.

Shu kunlarda 160 ta ana shunday hunar litseylari biznes-maktablar va 41 ta kollej faoliyat ko'rsatmoqda. Ularda 112,3 ming yigit-qiz o'qimoqda. Umuman mamlakatda xalq xo'jaligi talablari uchun 466 hunar-texnika bilim yurti kadr tayyorlab bera boshladi.

Yana shuni aytish lozimki istiqloq yillarida O'zbekistonda umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirishga ham katta e'tibor berildi.

Umumiy ta'lim uzluksiz davlat ta'limi tizimida asosiy bo'g'in bo'lib, ta'lim oluvchilarning ilmiy bilimlar olishini, mehnat ta'limi, boshlang'ich kasb-kor ko'nikmalari, ishbilarmonlik asoslarini egallashlarini, shuningdek, o'z ijodiy qobiliyatlari va ma'naviy fazilatlarini rivojlantirishlarini ta'minlaydi.

Umumiy ta'lim "Ta'lim to'g'risida" gi Qonunning 9-bandiga muvofiq uch bosqichdan iborat:

— boshlang'ich ta'lim (I—IV sinflar);

— tayanch ta'lim (V-IX sinflar);

— o'rta ta'lim (X-XI-XII sinflar).

Ta'lim haqidagi davlat siyosatining asosiy mohiyati tayanch ta'limining (to'qqiz yillik) majburiyligidir.

Oliy Majlisning 1997-yil 29 avgust kuni bo'lib o'tgan IX sessiyasida O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni yangi tahrirda qabul qilindi. Unga binoan ta'limning yangi tizimi joriy etildi. Jumladan, uning 10-moddasiga muvofiq O'zbekiston Respublikasida ta'lim quyidagi turlarda amalga oshiriladi:

— maktabgacha ta'lim;

- umumiy oʻrta taʼlim;
- oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi;
- oliy taʼlim;
- oliy oʻquv yurtidan keyingi taʼlimi;
- kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash;
- maktabdan tashqari taʼlim.

Shuningdek, mazkur qonunning 12 moddasida umumiy oʻrta taʼlimning quyidagi bosqichlari koʻrsatilgan:

- boshlangʻich taʼlim (I—IV sinflar);
- umumiy oʻrta taʼlim (I—IX sinflar).

Xuddi shu sessiyada Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi ham qabul qilindi.

1993-yil 1 yanvariga respublikada umumiy taʼlim maktablarining soni 8963 taga yetdi.

Yangi oʻquv dasturlari va darsliklarini ishlab chiqish taʼlim sifatini oshirishda yagona mezon boʻldi. Mamlakatda prinsip jihatdan yangi oʻrta oʻquv yurtlari — gimnaziyalar, yaʼni, ayrim fanlar chuqur oʻrganiladigan maktablar tarmogʻi tez rivojlandi. Masalan, 1991-yildagi 799 maktab oʻrniga 1995-yilda ayrim fanlar chuqur oʻrganiladigan maktablar soni 3120 taga yetdi. Oʻquvchilarning soni 1995 yilning oxiriga kelib 205,7 ming kishiga koʻpaydi. Taʼlim muassasalarining oʻquv rejaları, taʼlim shakllari va usullarini ishlab chiqishda erkinlikka ega boʻlganliklari prinsip jihatdan yangilikdir.

Oʻquvchilar bilimni sinashda anʼanaviy usullar bilan birga test sinovlaridan oʻtkazish tizimi kengroq qoʻllana boshlandi.

Mintaqaviy va Respublika miqyosida maktab olimpiadalari muntazam oʻtkazilmoqda.

“Oliy oʻquv yurtlari hududida tashkil etilgan kollejlarning yangi tizimi qisqa muddatlarda yuqori malakali oʻrta boʻgʻin mutaxassislarini ayni vaqtda shu yoʻnalishdagi oliy oʻquv yurtlariga kirish uchun abituriyentlar tayyorlash imkonini bera boshladi.

Maktabgacha tarbiya Oʻzbekiston xalq taʼlimi tizimida birinchi bosqichdir.

Bu bosqichda xilma-xil toifadagi, turlicha muassasalarni koʻrish mumkin. Yaʼni bolalar yashilari, bolalar bogʻchalari, yasli bogʻchalar, sogʻlomlashtirish bogʻchalari, aqliy, jismoniy jihatdan nogiron bolalar bogʻchalari, xonadon bogʻchalari, mavsumiy bogʻchalar va hokazolar shu tizimga kiradi.

Oʻzbekiston Respublikasida hozir 9467 maktabgacha tarbiya va taʼlim muassasalari mavjud boʻlib, 1,3 million kichkintoylarni oʻz bagʻriga olgan. Ularning tarbiyasi bilan 100 mingdan ortiqroq pedagog xodimlar shugʻullanmoqdalar.

Keyingi yillarda maktabgacha tarbiya, oʻrta, oʻrta maxsus va oliy taʼlimning ishlab chiqilgan konsepsiyalari asosida taʼlimning barcha darajalari uchun oʻquv dasturlarining eskilari qayta koʻrib chiqilib, yangilari ishlab chiqilmoqda.

“Uzluksiz taʼlim tizimini darsliklar va oʻquv adabiyotlari bilan taʼminlashni takomillashtirish toʻgʻrisida” (05.01.98-y.), “Uzluksiz taʼlim tizimi uchun davlat standartlarini ishlab chiqarish va joriy etish toʻgʻrisida” (05.01.98-y.), “Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlarni tashkil etish va ularning faoliyatini boshqarish toʻgʻrisida” (24.02.98-y.), “Umumtaʼlim maktablari uchun darsliklar va oʻquv

adabiyotlarini nashr qilish tizimini takomillashtirish loyihasini amalga oshirish chora tadbirlari to'g'risida" (04.05.98-y.), "O'zbekiston respublikasida o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" (13.05.98-y), "O'zbekiston Respublikasi Davlat Bojxona qo'mitasining Bojxona kollejini tashkil etish to'g'risida" (13.07.98-y), "O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasining Soliq kollejini tashkil etish to'g'risida" (14.07.99-y), "1999-2005-yillarda akademik litseylar va kasb-hunar kollejarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish hamda mablag' bilan ta'minlash dasturi to'g'risida" (23.09.98-y.), "Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida" (16.08.99-y.) kabi respublikada ta'lim, ayniqsa, umumiy o'rta ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga qaratilgan Vazirlar Mahkamasining qarorlari qabul qilindi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tilayotgan hozirgi sharoitda ta'lim jarayonning turli bosqichlariga mansub bilim maskanlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish dolzarb vazifalardan biridir.

Mamlakat hukumatining qarori bilan umumta'lim maktablarini 2005-2009 yillar mobaynida qayta ta'mirlash, zamonaviy o'quv qurollari va fan laboratoriya bilan ta'minlash ishlari qizg'in bormoqda.

1998-1999 o'quv yilidan esa kasb-hunar kollejlari va akademik litseylar shaklidagi xalq ta'limi tizimi yangi yo'nalishga asos solindi. Bu 1997-yil avgust oyida mamlakat Oliy Majlisi sessiyasida qabul qilingan "Kadrlar tayyorlashning milliy dasturi" hayotga tatbiq etilayotganidan dalolat beradi.

Birgina 2006 yilning o'zida 8 ming o'quvchi o'rniga ega bo'lgan 6 ta akademik litsey, 70 ming o'rinli 124 ta kasb-hunar kolleji qurilib, foydalanishga topshirildi. 8,7 milliard so'mlik va 15 million AQSH dollari miqdorida o'quv-laboratoriya jihozlari xarid qilindi.

Shuningdek, 2006 yili 61 ta yangi maktab qurildi. 385 ta maktab kapital ta'mir qilinib, 530 tasi joriy ta'mir etildi.

Aytish mumkinki, dunyo davlatlari orasida O'zbekiston xalq ta'limiga budjet hisobidan mablag' ajratishda birinchi o'rinda turadi. Buni 2007-yil 26 fevralda e'lon qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi muassasalarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish to'g'risida" gi farmoni ham tasdiqlaydi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq prinsipial yangi tipdagi o'rta hunar o'quv muassasalari tarmog'i shakllandi. Zamonaviy o'quv-laboratoriya uskunalari bilan jihozlangan 533 ta kasb-hunar kolleji va 54 ta akademik litsey barpo etildi. Kollejlari va litseylarni qurish hamda jihozlash bo'yicha mamlakatimiz industriyasi yaratildi. Yangi ta'lim standartlari va o'quv dasturlari ishlab chiqildi.

Bugungi kunda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi yosh avlodga uzluksiz ta'lim berish va uni tarbiyalash jarayonini yaxlit qamrab oladigan yagona ta'lim majmui hisoblanadi. Bunda ta'lim tizimining har bir bo'g'ini alohida o'rin va mas'uliyatga egadir. Dasturni to'liq amalga oshirish, qo'yilgan vazifalarga erishish ana shu bo'g'inlarning holati va rivojlanish darajasiga, ularning o'zaro uyg'unligiga bog'liqdir.

Shu bilan birga, tahlillar shuni ko'rsatadiki, butun tizimning eng muhim boshlang'ich bosqichi bo'lgan maktab ta'limining ortda qolayotgani yaxlit uzluksiz ta'lim zanjirida eng zaif bo'lib qolmoqda. Buning asosiy sababi maktablar moddiy bazasining zaifligi bo'lib, ularning 40 foizga yaqini tipovoy bo'lmagan moslashtirilgan binolarda joylashgan, jami 9727 ta maktabdan 684 tasi avariya holatidadir. Ko'pgina maktablar markazlashtirilgan isitish sistemasiga ega emas, ichimlik suvi va tabiiy gaz bilan ta'minlanmagan. O'quvchilarning 28 foizdan ko'prog'i ikki-uch smenada o'qitiladi. Maktablarning o'quv-laboratoriya uskunalari bilan jihozlanish darajasi 29 foizni, zamonaviy kompyuter texnikasi bilan ta'minlanishi esa 15 foizga yaqinni tashkil qiladi. Maktablarning faqat yarmigina sport zallariga ega, ularning sport uskunalari va anjomlari bilan jihozlanishi esa 23 foizdan oshmaydi. Ayniqsa, qishloq joylardagi maktablarning moddiy bazasi qoniqarsiz ahvolda.

O'qituvchilar, eng avvalo boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mehnatini rag'batlantirish borasida tarkib topgan tizim maktab ta'limida hamon zaif bo'lg'in bo'lib qolmoqda, bunda pedagoglar iste'dodi, kasb mahorati ularning mehnatiga haq to'lash chog'ida hali ham belgilovchi mezonga aylanmayapti.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturini muvaffaqiyatli amalga oshirishning muhim sharti sifatida maktab ta'limining orqada qolishiga barham berish hamda maktablarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va uzluksiz ta'limning yagona tizimini shakllantirish bilan bog'liq mavjud jiddiy muammolarni bartaraf etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2004-yil 19 fevraldagi F-1910-sonli Farmoyishi bilan tuzilgan Maxsus komissiya va ishchi guruhlar tomonidan respublika mintaqalaridagi barcha umumiy ta'lim maktablari to'liq ro'yxatdan o'tkazildi. Ularning moddiy-texnika bazasining hozirgi holati tanqidiy va batafsil o'rganib chiqildi.

Shuningdek, farmonda **“2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi”** ni amalga oshirish mamlakatda ta'lim tizimini isloh qilishning hozirgi bosqichidagi eng muhim vazifa, deb hisoblandi va maktab ta'lim tizimini tubdan yaxshilashni; eng yuqori zamonaviy talablarga mos keladigan o'quv-moddiy bazasi va ta'lim standartlari shakllantirilishini; yashash joyidan qat'i nazar, qishloq va shahar maktablarining moddiy bazasi hamda ta'minlanish darajasidagi tafovutlarni bosqichma-bosqich bartaraf etish asosida bolalarning ta'lim olishi uchun teng shart-sharoitlar yaratilishini; o'qituvchilar mehnati har tomonlama rag'batlantirilishini ko'zda tutuvchi Davlat umummilliy dasturining asosiy tamoyillari va maqsadli vazifalari ma'qullandi.

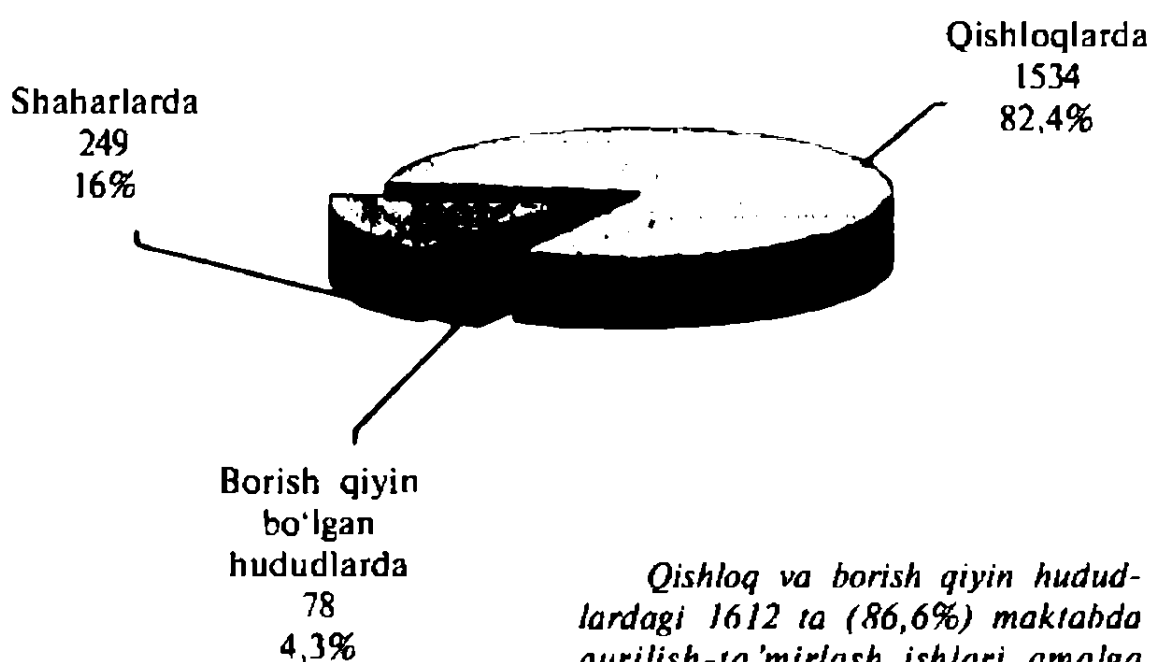
Shu bilan birga maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturini amalga oshirishning quyidagi asosiy yo'nalishlari belgilandi.

— kapital rekonstruksiya qilish, kapital va joriy ta'mirlashning, avariya holatidagi binolarni buzib tashlashning manzillari aniq ko'rsatilgan dasturlarini va maktab binolarining namunaviy loyihalarini ishlab chiqqan holda umumiy ta'lim maktablarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va rivojlantirish;

— maktablarni zamonaviy o'quv va laboratoriya uskunalari, kompyuter texnikasi, darsliklar va o'quv-uslubiy materiallar bilan ta'minlash:

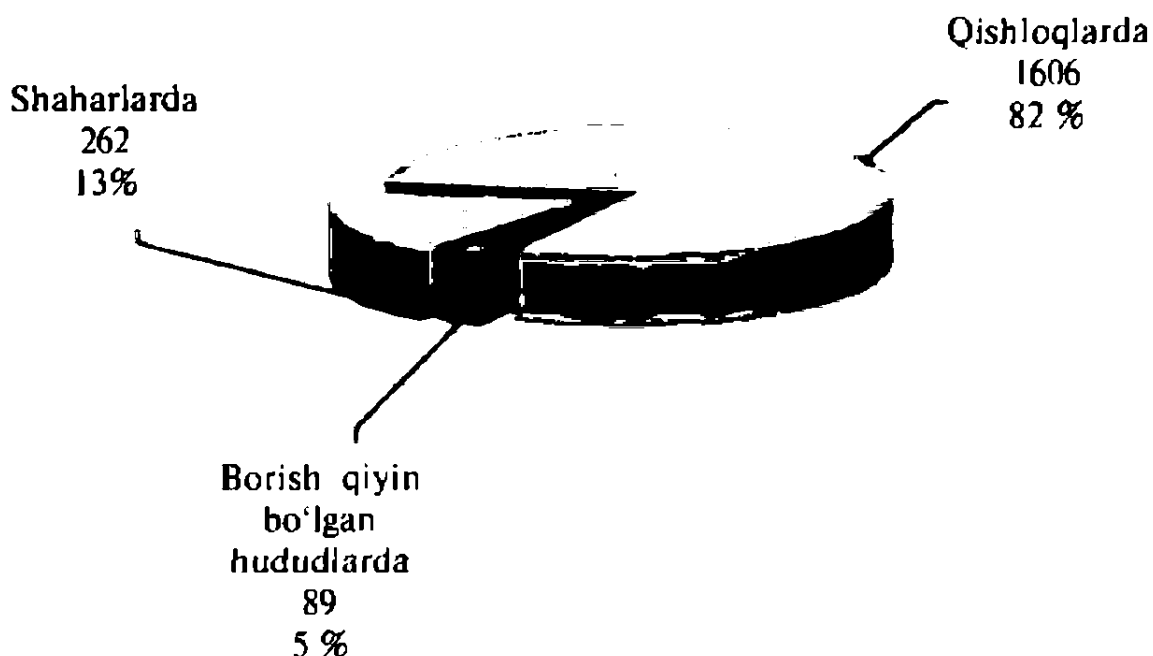
- ta'lim tizimida qo'llanilayotgan o'quv standartlari va o'quv dasturlarini takomillashtirish;
- umumiy ta'lim maktablari, birinchi navbatda qishloq joylardagi maktablarni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, ular tarkibi sifatini oshirish, o'qituvchilar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishning samarali tizimini yaratish, o'qituvchilar mehnatini rag'batlantirishni kuchaytirish;
- umumiy ta'lim maktablarida sportni rivojlantirish va ularning sport bazasini mustahkamlash.

**2004–2009-yillarda Maktab ta'limini rivojlantirish
Davlat umummilliy doirasida qurilgan, ta'mirlangan
maktablarning joylashuvi**

Qishloq va borish qiyin hududlardagi 1612 ta (86,6%) maktabda qurilish-ta'mirlash ishlari amalga oshirildi.

2009-yil «Qishloq taraqqiyoti va farovonligi yili»da qishloq va borish qiyin bo'lgan hududlardagi 1695 ta (rejaga nisbatan 87 %) maktabda qurilish-ta'mirlash ishlari amalga oshiriladi.

Mustaqillik yillarida mamlakatda oliy ta'limni rivojlantirishga ham katta e'tibor berildi. Shu maqsadda 2006-yil 26 fevralda mamlakatimiz Prezidentining «M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universitetining Toshkent shahridagi filiali faoliyatini tashkil etish to'g'risida» gi Farmoni qabul qilindi.

Farmonda ta'kidlanishicha, oliy ma'lumotli yuqori malakali kadrlar tayyorlashni yanada rivojlantirish va takomillashtirish, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda iqtidorli yoshlarning salohiyatini ro'yobga chiqarish va ulardan samarali foydalanish uchun shart-sharoitlar yaratish, oliy ta'lim sohasida xalqaro hamkorlikni kengaytirish maqsadida:

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazi va M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universitetining M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universitetining Toshkent shahridagi filialini (keyingi o'rinlardagi matnda «Filial» deb yuritiladi) ta'sis etish to'g'risidagi taklifi qabul qilindi va M.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universitetida qabul qilingan normalarga va oliy ta'lim sifatiga qo'yiladigan umumiy e'tirof etilgan xalqaro talablarga, O'zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash milliy dasturi maqsad va vazifalariga muvofiq yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash Filialning asosiy vazifasi etib belgilandi. Filialning faoliyati O'zbekiston

Respublikasi va Rossiya Federatsiyasi qonun hujjatlariga muvofiq va abituriyentlar qabul qilish hamda Filial bitiruvchilarini attestatsiyadan o'tkazish M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti tomonidan belgilanadigan talablarga, tartib va muddatlarga muvofiq amalga oshiriladigan bo'ldi.

Filialda o'qitish M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti tomonidan tasdiqlangan o'quv rejalari va dasturlar bo'yicha tashkil qilindi.

Dastlab 2006-2007 o'quv yiliga bakalavriatga qabul qilish 80 kishini, shu jumladan, quyidagi ta'lim yo'nalishlari bo'yicha: psixologiya - 40 kishi, amaliy matematika va informatika — 40 kishini tashkil etdi, keyingi yillarda — kadrlarga bo'lgan ehtiyoj va respublika mintaqalarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollari hisobga olingan holda belgilanadigan bo'ldi.

Filial bitiruvchilariga M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universitetini tamomlaganligi to'g'risida belgilangan namunada beriladigan diplom O'zbekiston Respublikasida oliy ma'lumot to'g'risidagi hujjat sifatida e'tirof etildi.

Tibbiy xizmat sohasida zamon talablariga javob beradigan malakali kadrlar tayyorlash maqsadida 2005 yili poytaxtimizdagi ikkita meditsina oliy o'quv yurti negizida Toshkent Tibbiyot Akademiyasi tashkil etildi.

Ma'lumki, rivojlangan fani bo'lmagan davlat rivojlangan va kuchli davlat bo'la olmaydi. Ayni ana shu nuqtayi nazar hozirgi murakkab o'tish davrida olimlar zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklamoqda.

Davlatning ilmiy salohiyatini saqlabgina qolmay, balki uni iloji boricha o'stirish, mayjud yirik muammolarni yechishga qayta moslashtirish, shuningdek, yangi samarador texnikalami yaratish va amalda tatbiq etish masalasi g'oyat dolzarflik kasb eta boshladi. Mustaqillik olimlarga ham, fanga ham yangi imtiyozlar yaratib berdi. Jumladan, akademik fan o'z tizimi va shaklini o'zi belgilay boshladi. O'zbekiston Fanlar akademiyasining 50 yillik tarixida birinchi bor akademiyaning haqiqiy a'zosi, O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov tashabbusi bilan fundamental ilmiy-tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash akademiya jamg'armasi tuzildi.

1997-yil 1 yanvardagi ma'lumotlar bo'yicha Fanlar akademiyasida 8 ta bo'lim bo'lib, 135 akademik, 156 O'zbekiston Fanlar akademiyasi muxbir a'zolari faoliyat ko'rsata boshladi.

2006-yili Ko'hna Urganchda Ibn Sino, Al-Xorazmiy, Beruniy kabi buyuk allomalar tashkil etgan Xorazm Ma'mun akademiyasining 1000 yilligi keng nishonlandi. Bu o'z-o'zidan milliy fanimiz o'tmishi bilan istiqbolini bog'laydigan mo'tabar voqelikka aylandi.

2006-yilda FA tomonidan 180 fundamental, 281 amaliy va 12 innovatsion loyihalar hamda fundamental tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash fondi tomonidan 185 ta grant, shuningdek, xalqaro fondlarning 106 granti bajarildi.

Shu bilan bir qatorda, FA olimlari tomonidan 2006-yilda 3596 ilmiy ish, shu jumladan, 3439 ilmiy maqola va tezislar, 157 ta monografiya, darslik, o'quv qo'llanmalar va risolalar chop etildi, 30 ta patent va 10 ta dasturiy mahsulotlarga guvohnoma olindi, 2 ta litsenziya sotildi. Fanlar akademiyasi ilmiy-tadqiqot

muassasalari tomonidan xorijiy iste'molchilarga 2147,4 ming AQSH dollari miqdorida ilmiy mahsulotlar sotildi, bu esa 2005 yilga nisbatan 43 foizga ortiqdir.

Ilmiy muassasalarimizda fundamental, amaliy va gumanitar yo'nalishlar sohasida olingan bir qator eng muhim natijalar yangi bilimlar olish, yangi texnologiyalar yaratishda foydalanildi. Xususan, Markaziy Qizilqum fosforitlari asosida yangi texnologiya bo'yicha 50 ming tonna nitrokalsiyfosfatli o'g'it ishlab chiqarildi va 9 milliard so'mga sotildi, tabiiy polemerlar (selluloza, xitin va xitozan) asosida o'simliklarni himoya qilish vositasi va ichki kasalliklari hamda virusga qarshi dorilar ("Kagotsel", "Mikrotsell") ishlab chiqarish texnologiyalari yaratildi; o'simliklarning o'sishini barqarorlashtiruvchi mahalliy olimlar tomonidan yaratilgan "Roslin" preparati xorij preparati "Vitovaksdan" qolishmaydi, buning 10 tonnasi 20 mln. so'mga sotildi; respublika miqyosida antiartimik preparat "Allapinin" ga bo'lgan ehtiyoj to'la ta'minlandi, uning suv stansiyasida 420 ming AQSH dollari hajmida eksport qilindi. Yangi "Tortezin" preparatiga patent olindi.

O'zbekistonda Oliy Attestatsiya Komissiyasi (OAK) ning tashkil qilinishi ham shubhasiz respublikada fanning rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan tadbirlardan biridir.

O'zbekistonning XXI asrga kirib borishida respublikada fanning o'rni va roli yanada orta boradi.

O'z o'zidan ayonki, yangi davlat barpo etishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va zamonaviy demokratik jamiyat qurish yo'lidagi murakkab va keng ko'lamli vazifalarni hal etishga qodir bo'lgan yangi avlod kadrlarini tayyorlash masalasi muhim prinsipial va hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Yurtimizda o'z Vatanining taqdiri, uning buguni va kelajagi uchun mas'uliyatni chuqur his etadigan, mustaqil va yangicha fikrlaydigan kadrlarga ehtiyojni qondirish vazifasi biz mustaqillikka erishgan birinchi kunlardan o'ta muhim va hal qiluvchi masalaga aylangan edi.

Ana shu maqsadlardan kelib chiqqan holda, 1997 yili 2009 yilgacha bolgan davrga mo'ljallangan Kadrlar tayyorlash milliy dasturi qabul qilingan edi. O'zining mazmun-mohiyatiga ko'ra noyob bo'lgan ushbu dastur 12 yillik ta'limga o'tishni, uzluksiz ta'limning yaxlit tizimini yaratishni ko'zda tutadi. Dastur umumta'lim maktablaridagi to'qqiz yillik o'rta ta'limni, akademik litsey va kollejlardagi uch yillik maxsus kasbga tayyorlash tizimini o'z ichiga oladi.

Mamlakatimiz oliy o'quv yurtlari huzurida tashkil etilgan akademik litseylar yoshlarga o'zi tanlagan mutaxassislik bo'yicha oliy ma'lumot olish uchun yanada chuqur bilim egallash, kollejlarda esa maxsus fanlarni o'zlashtirish bilan bir qatorda, mustaqil hayotga qadam qo'yayotgan har bir bitiruvchi yigit-qizga o'z qobiliyatini yuzaga chiqarish va jamiyatda munosib o'rin topish uchun 2-3 mutaxassislik bo'yicha o'rta malakali kasb egallash imkonini beradi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi doirasida 2009 yilgacha bo'lgan davrga mo'ljallangan Maktab ta'limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturi ham amalga oshirilmoqda.

Ta'lim sohasida milliy dasturlarni hayotga tatbiq etish boshlanganidan buyon I ming 140 taga yaqin akademik litsey va kasb-hunar kolleji, 4 ming 680 tadan ziyod umumta'lim maktabi yangitdan qurildi va kapital ta'mirlandi, zamonaviy mebel, o'quv-laboratoriya uskunalari bilan jihozlandi, ularda kompvuter sinflari va lingafon xonalari tashkil etildi.

Yangi milliy ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish, yangi darsliklar va maxsus o'quv qo'llanmalari yaratish orqali ta'lim jarayonining mazmuni tubdan takomillashtirildi. Shuni ayniqsa muhimki, ixtisoslashgan oliy o'quv yurtlarida akademik litsey va kollejlarda uchun zamon talablariga javob beradigan yangi toifadagi o'qituvchilarni tayyorlash ishlari yo'lga qo'yildi.

Oliy ta'lim sohasida ham tub islohotlar amalga oshirildi, bakalavr va magistrlar tayyorlashning Yevropa tizimiga o'tildi. Bugungi kunda mamlakatimizning 65 ta oliy o'quv yurtida 850 yo'nalish va niutaxassislik bo'yicha 300 mingga yaqin talaba bilim olmoqda.

O'tgan yillar mobaynida zamonaviy, har tomonlama jihozlangan o'quv yurtlarini barpo etish uchun 5 milliard dollardan ortiq budjetdan tashqari mablag'lar yo'naltirildi.

Hozirgi kunda yurtimizda ta'lim sohasiga yo'naltirilayotgan xarajatlar hajmi mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti tarkibida 12 foizdan ortadi. Holbuki, jahon tajribasida bu ko'rsatkich 3-5 foizdan oshmaydi.

O'zbekiston o'zining milliy Fanlar akademiyasiga ega bo'lib, uning tarkibida ulkan ilmiy texnik salohiyatga ega bo'lgan 43 ta akademik institut muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatmoqda. Tabiiy va aniq fanlarning yadro fizikasi, astrofizika, geliomaterialshunoslik, biologiya, mikrobiologiya, kimyo va tabiiy birikmalar kimyosi, seysmologiya yovnalishlarida va boshqa ko'plab sohalarda istiqbolli tadqiqotlar olib borilmoqda.

Hech shubhasiz, bugun ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohasiga sarflanayotgan mablag'lar mamlakatimiz kelajagining egasi bo'lgan yosh avlodni, yuksak intellektual salohiyatli jamiyatni shakllantirish yo'lida mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. T.1. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.

2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.

3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson ma'nfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.

4. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.

- 5.Karimov I.A.Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat.T.14.- Toshkent: O‘zbekiston, 2006.
- 6.Karimov I.A.Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch.-Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
- 7.Karimov I.A.O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida.–Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
- 8.Karimov I.A.Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo‘lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir.- Toshkent: O‘zbekiston.2015.

Asosiy adabiyotlar

- 9.Mustaqil O‘zbekiston tarixining dastlabki sahifalari.- Toshkent, 2000.
- 10.Erkayev A.O‘zbekiston yo‘li.- Toshkent: Ma’naviyat, 2011.
- 11.Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at // M.Abdullayev va boshqalar: to‘ldirilgan uchinchi nashr.- Toshkent: Sharq, 2006.
- 12.2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi.– Toshkent: Ma’naviyat, 2017.
- 13.Mustaqil O‘zbekiston tarixi.Mas’ul muharrir A.Sabirov.- Toshkent: Akademiya, 2013.
- 14.Noveyshaya istoriya Uzbekistana.Rukovoditel proekta i redaktor: M.A.Raximov.- Toshkent: Adabiyot uchqunlari, 2018.

Qo‘shimcha adabiyotlar

- 15.Islomov Z.M.O‘zbekiston modernizatsiyalash va demokratik taraqqiyot sari.- Toshkent: O‘zbekiston, 2005.
- 16.Usmonov Q.O‘zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi. – Toshkent: Moliya, 2003.
- 17.O‘zbekiston mustaqillik yillarida.- Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
- 18.O‘zbekiston tarixi.R.H.Murtazayevaning umumiy tahriri ostida.– Toshkent, 2005.
- 19.O‘zbekiston xalqining dini, madaniyati va urf-odatları: tarix va hozirgi holat.- Toshkent: TIU, 2011.
- 20.O‘lmasov A., Vaxobov A.Iqtisodiyot nazariyasi.- Toshkent: Sharq, 2006.
- 21.Qoraqalpog‘iston tarixi (1917-1994 yy.).- Nukus, 1995.
- 22.G‘ulomov S., Ubaydullayeva R., Ahmedov E.O‘zbekiston.-Toshkent: Mehnat, 2001.

10-Mavzu.Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston Respublikasi

Reja:

1. *Qoraqalpog‘iston Respublikasi iqtisodiyotini rivojlanish tendensiyalari*
2. Qoraqalpog‘istonda qishloq xo‘jaligi sohasidagi o‘zgarishlar. Ma‘naviy-madaniy sohadagi yangilanishlar.
3. Qoraqalpog‘istonning madaniy va ma‘naviy hayoti.
4. Qoraqalpog‘iston Respublikasida ekologik ahvol.Orol fojiasi.Ekologik holatni yaxshilash borasidagi davlat siyosati.

Tayanch iboralar:

Ijtimoiy-iqtisoliy soha, ta‘lim, ekologik vaziyat, orol muammosi, ijtimoiy ahvol, aholi salomatligi, ma‘naviy islohotlar, ma‘rifat, madaniy aloqalar, ijtimoiy omil, tibbiy omil.

1.Qoraqalpog‘iston Respublikasi iqtisodiyotini rivojlanish tendensiyalari.

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston Respublikasida institutsional va tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirishda ma‘lum ijobiy siljishlarga erishildi. Noqulay ekologik sharoitga qaramasdan mintaqada makroiqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida islohotlarni amalga oshirish o‘zining ijobiy samaralarini ko‘rsatmoqda.

Amaliyotda asosan mintaqani rivojlanish strategiyasi davlat tomonidan ishlab chiqilgan maqsadli dasturlar orqali amalga oshiriladi. Misol uchun mintaqani kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish ustuvor vazifalar qatoriga kiritilganligi sababli, Qoraqalpog‘iston Respublikasini 2017-2018 yillarda kompleks rivojlantirish dasturlari ishlab chiqildi.

SHuni alohida ta‘kidlash lozimki mintaqada iqtisodiy o‘shish sur‘atlari 2005-2017 yillarda umummamlakat ko‘rsatkichlariga nisbatan yuqori bo‘lgan. Tahlillarni ko‘rsatishicha ushbu yuqori iqtisodiy o‘shish sur‘atlari avvalambor mintaqada qurilish, sanoat va xizmat ko‘rsatish sohalari hisobiga erishildi. Ayniqsa, 2016 yilda yuqori iqtisodiy o‘shish (18,7 foiz) yangi qurilgan Qo‘ng‘irot soda zavodi va Ustyurt gazkimyo majmuasi hisobiga to‘g‘ri keladi.

Iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarida o‘shish sur‘atlari turlicha bo‘lib, ularning kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasiga ta‘siri turlicha bo‘lgan. Qishloq xo‘jaligi, investitsiyalar va iste‘mol tovarlari ishlab chiqarishda oxirgi yillarda ma‘lum darajada nomutanosiblik kuzatilmoqda. Ichki iste‘molni shakllantiruvchi tovar ayirboshlash va xizmatlarning o‘shish sur‘atlarining keskin kamayishi aholi turmush sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi umumdavlat mehnat taqsimotida tabiiy gaz (2017 yildagi ulushi 3,0 foiz), paxta tolasi (4,0 foiz), osh tuzi (32,0 foiz), soda (100 foiz), guruch (31,0 foiz) ishlab chiqarish bo‘yicha yuqori salohiyatga ega.

Erishilgan natijalarga qaramasdan mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi mavjud tabiiy salohiyatga mos kelmaydi. 2017 yilda Qoraqalpog‘iston

Respublikasining mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 3,3 foizni, mos ravishda sanoat ishlab chiqarishi 4,6 foizni, qishloq xo'jaligi 2,8 foizni, eksport 2,0 foizni, xizmatlar 3,0 foizni tashkil qilgan. Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi boshqa mintaqalarga nisbatan, qishloq xo'jaligi va chakana tovar ayirboshlash bo'yicha pastroq natijalarga ega²⁷.

Qoraqalpog'iston respublikasi yalpi hududiy mahsulot, iste'mol tovarlari, pullik xizmatlar indeksi bo'yicha ham mamlakat mintaqalari orasida oxirgi o'rinlardan birini egallagan. 2005-2017 yillar davomida asosiy ijobiy siljish sanoat sohasiga to'g'ri keladi. Ushbu holat mintaqada oxirgi yillarda ishga tushirilgan yirik kimyo korxonalarini hisobiga erishilgan.

Mintaqa ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish natijalari iqtisodiyot tarkibini shakllanishi bilan ham to'g'ridan to'g'ri bog'liq. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, yalpi hududiy mahsulotning tarkibida, ya'ni diversifikatsiya jarayonida ma'lum o'zgarishlar kuzatilgan.

Mamlakatimiz iqtisodiyotining tarmoqlararo tarkibida 2005-2017 yillarda bir qator ijobiy siljishlar yuz berdi. Jumladan, yalpi ichki mahsulotda sanoatning ulushi 14,2 foizdan 26,7 foizga oshgan bo'lsa, qishloq xo'jaligining ulushi 30,1 foizdan 19,2 foizga kamaygan. Qoraqalpog'iston Respublikasida ishlab chiqarilgan ichki hududiy mahsulotning tarkibiy o'zgarishida ushbu tendensiyani kuzatish mumkin. Bunda sanoatning ulushi keskin oshgan (9,5 foizdan 32,7 foizga), qishloq xo'jaligining ulushi esa kamaygan (21,3 foizdan 15,2 foizga). Ushbu vaziyatni mintaqa iqtisodiyoti tarkibini shakllantirishda yuz bergan ma'lum sifat o'zgarishlar bilan izohlash mumkin. Agarda Qo'ng'iro't soda zavodi va Ustyurt gazkimyo majmuasi hisobga olinmasa, sanoatning ulushi kamaygan va xizmatlar sohasining rivojlanish darajasi talablarga javob bermasligi, ekologik vaziyatning (Orol dengizi inqirozi, suv va erning sifat ko'rsatkichlari tushib ketganligi) salbiy natijalar ekanligini qayd etish lozim²⁸.

SHuningdek, mintaqa iqtisodiyoti tarkibini shakllantirishda olib borilayotgan tarkibiy va investitsion siyosatda mavjud tabiiy, ekologik, demografik omillarga tizimli e'tiborning yo'qligi, yo'naltirilayotgan moliyaviy mablag'larning bir qator xorij davlatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan amalga oshirilayotgan grantlarning samaradorligi pastligi bilan bog'liq.

O'rta va uzoq muddatli mintaqa strategiyasini ishlab chiqishda monografik kuzatuv natijalari orqali aniqlangan reyting, ya'ni eng asosiy tizimli muammolarni hal qilish, aholi turmush sifatini tubdan yaxshilashga qaratilishi maqsadga muvofiq.

2. Qoraqalpog'istonda qishloq xo'jaligi sohasidagi o'zgarishlar. Ma'naviy-madaniy sohadagi yangilanishlar.

²⁷ Аметов Т.А. Қорақалпоғистон Республикасида ижтимоий-сиёсий жараёнлар (1989-2014йй). дисс...тарих фанлари номз.-Т.;2015.

²⁸ <http://www.biznes-daily.uz/ru/birjaexpert/61221-qoraqalpogiston-rspublicasi-iqtisodiyotini-rivojlanish-tndntsiyalari-va-tizimli-muammolari>

Davlatimiz rahbari 2017 yil 20-21 yanvar kunlari Qoraqalpog'istonda bo'lib, hudud iqtisodiyotini rivojlantirish, ijtimoiy sharoitlarni yaxshilash bo'yicha tizimli chora-tadbirlarni belgilab bergan edi. O'tgan vaqt mobaynida ular to'la amalga oshirildi.

Tashrif yakunlariga ko'ra ishlab chiqilgan dasturga muvofiq, sanoatni rivojlantirish borasida umumiy qiymati 160 milliard so'mga yaqin 242 loyiha bajarildi. Bu qariyb 4 ming ish o'rni yaratish imkonini berdi.

Masalan, Qorao'zak tumanidagi "Qoraqalpoq sement" korxonasi birinchi bosqichda yiliga 200 ming tonna sement, Nukus shahridagi "Texnik global" korxonasi "Samsung" brendi ostida yiliga 150 ming televizor, "Nukus polimer" korxonasi yiliga 8 ming tonna polietilen quvurlar va xo'jalik buyumlari ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. To'rtko'l tumanidagi "Vegateks global" korxonasi yiliga 5 ming tonna ip-kalava ishlab chiqarilmoqda.

Qoraqalpoq aholisi uchun nihoyatda muhim va dolzarb masala bo'lgan ichimlik suvi muammosi yillar davomida hal etilmay kelayotgan edi. SHuni inobatga olib, qisqa vaqtda 101 kilometrlik "Qo'ng'iroq – Mo'ynoq" suv quvuri va "Qo'ng'iroq" suv taqsimlash inshooti qurib bitkazildi. Buning natijasida Mo'ynoq tumanidagi 25 ming aholi toza ichimlik suvi bilan ta'minlandi.

Bundan tashqari, investitsiya dasturiga muvofiq byudjet mablag'lari va Orolbo'yi hududini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan mavjud suv tarmoqlari rekonstruksiya qilindi va yangilandi. SHu tariqa 35 aholi punktida 50 mingdan ziyod odam ichimlik suvi bilan ta'minlangani bu boradagi ishlarning izchil davomi bo'ldi.

Nafaqat Qoraqalpog'iston, balki butun mamlakatimizning faxri bo'lgan, dunyoda "Sahrodagi Luvr" deb shuhrat qozongan I.Savitskiy nomidagi Qoraqalpoq davlat san'at muzeyining muhtasham ikkinchi korpusi qurilib, yuksak xalqaro standartlar asosida jihozlandi va foydalanishga topshirildi.

Qoraqalpoq davlat o'lkashunoslik muzeyi binosi, O'zbekiston Qahramoni Ibroyim YUsupov nomidagi iqtidorli bolalar maktabi, Amir Temur nomidagi istirohat bog'i, zamonaviy imkoniyatlarga ega yirik sport majmuasi bunyod etildi. Imom Eshon Muhammad jom'e masjidi rekonstruksiya qilinib, foydalanishga topshirildi. Bunday o'zgarishlar barcha tumanlarda, qishloq va ovullarda ro'y berdi. Hudud iqtisodiyoti rivojlandi, aholi turmush darajasi oshdi. Eng muhimi, odamlar buni o'z hayotlarida sezmoqda.

Prezidentimizning 2016 yil 29 dekabrda "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilinib, maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, jumladan, qishloq aholi punktlarida yangi ana shunday inshootlar qurish, ularni zamonaviy uskunalar, o'quv-metodik qo'llanmalar, multimedia resurslari bilan ta'minlash choralari ko'rilmoqda.

SHavkat Mirziyoevning joriy yil 30 sentyabrda "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni bilan Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi. YAngi vazirlikning asosiy vazifalari bosqichma-bosqich barcha bolalarni maktabgacha ta'lim tizimiga qamrab olish,

o‘zaro raqobat qiluvchi davlat va nodavlat MTMLari tarmog‘ini yaratish, amaliyotga maktabgacha ta‘lim va bolalarni tarbiyalashning muqobil shakllarini joriy etishdan iborat.

Mazkur qaror va farmon ijrosi yuzasidan bugun Qoraqalpog‘iston Respublikasida ham keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Hududda 318 ta maktabgacha ta‘lim muassasasi bo‘lib, ularning 3 tasi xususiy, 7 tasi turli tashkilotlar tasarrufida. Ularda 48 ming 106 nafar, umumiy bolalarning 32 foizi ta‘lim-tarbiya olmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoev ta‘kidlaganlaridek, “YOshlar tarbiyasiga bugun e‘tibor bermasak, ertaga kech bo‘lishi mumkin. Maktabgacha ta‘lim muassasalarini Qoraqalpog‘istonning iqlim sharoitidan kelib chiqib qurish kerak. Har bir xonani isitiladigan pol bilan ta‘minlash zarur. Bundan tashqari, bu soha uchun kadrlar tayyorlash tizimini ham qayta ko‘rib chiqish, buning uchun oliy ta‘lim muassasalari qoshida maxsus kurslar tashkil qilish lozim. Tarbiyachilar saviyasi bolalar kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega”.

Qoraqalpog‘istonda farmatsevtika sanoatini yanada rivojlantirish, dori-darmon vositalari hamda tibbiyot buyumlari ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlash, ichki bozorni mamlakatimizda ishlab chiqarilgan yuqori sifatli preparatlar bilan to‘ldirish maqsadida bu borada mutaxassislar tayyorlash tizimi takomillashtirilmoqda.

SHu maqsadda qizilmiya bu hudud iqlimi va sharoitiga mos kelganligi uchun CHimboy tumanidagi "Lanextrakt" qo‘shma korxonasida ushbu o‘simlik ildizidan ekstrakt ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yilgan. Korxonada yiliga 30 ming tonna qizilmiya ildizi qayta ishlanib, 1,3 ming tonna ekstrakt tayyorlanadi. Xitoylik investorlar bilan hamkorlikda tashkil etilgan korxonada 200 ish o‘rni yaratilgan.

Davlatimiz rahbarining 2017 yil 3 maydagi "Nukus-farm", "Zomin-farm", "Kosonsoy-farm", "Sirdaryo-farm", "Boysun-farm", "Bo‘stonliq-farm" va "Parkent-farm" erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etish to‘g‘risida"gi farmoni ijrosi yuzasidan hududda keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilib, mavjud ishlab chiqarish imkoniyatlari va resurslar salohiyatidan samarali foydalanish orqali yangi ish o‘rinlari yaratishga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

Hududda farmatsevtika sanoatini rivojlantirish yo‘nalishida 2018-2019 yillarda qiymati 27 million dollarga teng 17 loyiha amalga oshirilishi rejalashtirilgan. Mazkur loyihalar doirasida 37 turdagi farmatsevtika mahsulotlari ishlab chiqariladi va ularning bir qismi eksport qilinadi.

Nukus shahridagi "Nukus Med Tex" MCHJ tomonidan tibbiy buyumlar, "Berlin farm" MCHJ tomonidan onkologik dori vositalari ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yiladi. To‘rtko‘l tumanidagi "To‘rtko‘l shisha idishlari" MCHJda farmatsevtika shisha idishlari tayyorlanadi.

Qoraqalpog‘istonda ikki bosqichda sellyuloza ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, amalga oshiriladigan mazkur loyiha qog‘oz ishlab chiqarishdan tayyor mahsulotgacha bo‘lgan jarayonni o‘z ichiga oladi.

Taxiatosh tumanida eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yildi, 11 mingga yaqin ish o‘rni yaratildi. Qoraqalpog‘iston Respublikasini 2018-2019 yillarda kompleks rivojlantirish dasturi doirasida yana 1 ming 309 loyiha rejalashtirilgan.

Ularni amalga oshirishga tashabbuskor korxonalar va tijorat banklari mablag‘lari, xorijiy investitsiyalar yo‘naltiriladi. Buning natijasida yangi mahsulotlar ishlab chiqarish o‘zlashtiriladi, mahalliyashtirish va qayta ishlash darajasi oshadi, 10 mingga yaqin ish o‘rni tashkil etiladi.

Hudud sanoatini yangi bosqichga ko‘tarish maqsadida mamlakatimizdagi yirik korxonalar ham jalb etilgan. Xususan, Navoiy kon-metallurgiya kombinati Taxiatosh tumanida metall konstruksiyalar va nostandart jihozlar, Olmaliq kon-metallurgiya kombinati Qorao‘zak tumanida temir-beton mahsulotlar va qum-shag‘al ishlab chiqarishi rejalashtirilgan.

Tebinbuloq konini o‘zlashtirish istiqbollariga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Hozirgi kunda mamlakatimizda metall mahsulotlar mavjud shunday buyumlarni eritish orqali ishlab chiqarilmoqda. Tebinbuloq koni temir rudasining ulkan zaxirasiga ega. Ushbu konni o‘zlashtirish ikki bosqichda amalga oshiriladi. Natijada 2021 yildan boshlab yiliga 1 million tonna po‘lat ishlab chiqarish imkoniyati paydo bo‘ladi. Bu boradagi ishlarni tashkil etish maqsadida "O‘zbekiston temir yo‘llari" aksiyadorlik jamiyati tarkibida direksiya tashkil etildi.

Samarasiz foydalanilayotgan ob‘ektlar negizida yangi korxonalar tashkil etish loyihalari haqida ham ma‘lumot berildi. Qoraqalpog‘istonda 6 ta kichik sanoat zonasi tashkil etish rejalashtirilgan. Ulardagi ob‘ektlar 5 yil muddatga keyinchalik mulk huquqini rasmiylashtirish sharti bilan bepul beriladi. Muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini qurish va tiklash ishlari davlat byudjeti hisobidan amalga oshiriladi. SHu tariqa ushbu zonalarda ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish, tadbirkorlikni rivojlantirish uchun zarur sharoit yaratiladi.

3.Qoraqalpog‘istonning madaniy va ma‘naviy hayoti.

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston Respublikasining madaniy rivojlanishining ham o‘ziga xos jihatlari mavjud. Ayniqsa madaniy sohadagi rivojlanish Xorazm viloyati bilan mushtarak rivojlandi. 1991 yil Nukus shahrida Qoraqalpog‘iston, Xorazm va Toshhovuz yoshlarining uchrashuvi o‘tkazilgan bo‘lib, unda do‘stona qo‘shnichilik munosabatlarini mustahkamlash, birgalikda bayramlar, tanlovlar va festivallar, sport musobaqalari va turli uchrashuvlarni o‘tkazish muammolari muhokama qilindi. 1992 yil boshida Qoraqalpog‘iston Joqarg‘i Kengesi, Xorazm viloyati va Turkmanistonning Toshhovuz viloyati hokimliklari mintaqa xalqlari orasidagi do‘stlik va madaniy aloqalarni mustahkamlash bo‘yicha kompleks tadbirlarni belgiladilar. 1998 yili qoraqalpoq adabiyoti klassigi Berdaqning 170 yilligini, keyingi yilda Ajiniyozning 175 yilligi nishonlandi. SHu yili O‘zbekiston Qahramonlari – I.YUsupov va T.Kaipbergenovlarning 70 yillik yubileylari o‘tkazildi. 1999 yilda O‘zbekiston, Qoraqalpog‘iston va Tatariston xalq artisti, “ikki qirg‘oq bulbuli” nomini olgan O.Xudoyshukurov hotirasiga bag‘ishlangan respublika tanlovi o‘tkazildi. U nafaqat o‘zbekcha qo‘shiqlarni, balki mintaqadagi boshqa xalqlar – qoraqalpoqlar, qozoqlar, turkmanlarning qo‘shiqlarini ham kuylagan. U hamma uchun umumiy o‘rtoq, qadimiy madaniyat vakili, millatlararo kelishuv va birdamlik siymosi edi. 2001 yilning 14-15 iyulida Xorazm viloyatida Qoraqalpog‘iston

madaniyat arboblari bilan uchrashuv bo‘lib o‘tdi. Gurlan tumanida maydoni 20 ga dan iborat “Xalqlar do‘stligi” xiyoboni barpo etildi. Baxshi va jirovlar, “Muxalles” folklor ansambli, “Ayqulash” va “Amu to‘lqini” raqs ansambllari chiqishlari bilan birgalikda, K.Serjanov, T.Xo‘janazarov, R.Kutekeevalarning musiqa ijodi namunalari ham yangradi. 2001 yilda qoraqalpog‘istonlik olimlardan J.Bozorboev, V.N.Yagodin, M.Mambetullaev, G.Xojaniyazovlar “Avesto” ning 2700 yilligiga bag‘ishlangan yubiley tantanalarida faol ishtirok etdilar. Xorazm viloyati madaniyati va san‘at vakillari 2003 yilda Nukus shahrining 70 yilligini nishonlashda faol qatnashdilar. O‘zbekiston xalq artisti G.Matyoqubova rahbarligidagi “Xorazm raqs” birlashmasi raqs guruhi “Dutor lazgisi” raqsini ijro qildi. Adabiyot, fan va madaniyat vakillari – O.Matchon, A.Sadullaev, M.Qo‘shchonov, S.Iskandarova, D.Bobojonov, R.Qurbonov, B.Karimov, E.Madrahimov, M.Abdulhakimov, Q.Iskandarov, G.Matyoqubova, K.Ismoilova, T.Quryozovlar o‘zbek va qoraqolpoq xalqlarining hurmatiga sazovor bo‘ldilar. Bunday bayramlar va uchrashuvlar an‘anaviy bo‘lib qoldi. Xorazm va Qoraqalpog‘iston madaniyat va san‘at vakillari do‘stona uchrashuvlar hamda birgalikdagi chiqishlar uchun imkon topardilar. 2004 yil 24 iyulda Urganch shahrida O‘zbekiston, Turkmaniston va Qoraqalpog‘iston xalq artisti K.Otaniyozov yubileyini nishonlashda ushbu respublikalar delegatsiyalari ishtirok etdilar²⁹.

Qoraqalpog‘istonning muzeylari va ko‘rgazma pavilonlarining faoliyatidagi eng asosiy maqsad inson ma‘naviy hayotining g‘oyaviyfuqarolik tuyg‘ularini shakllantirish hisoblanadi. Millatlararo munosabatlarning yangi mafkurasi millatlararo muhitning sifat jihatdan o‘zgarish jarayonlariga javob beradigan ancha universal, harakatchan va moslashadigan, dunyoqarashli, axloqiy etik ustuvorlikga ega bo‘lmoqda. Xalqning jipsligi va hamfikrliligi, millatlararo totuvlik g‘oyasi tobora ommalashib, jamiyat milliy iqtisodiy rivojining muhim omili hisoblanib, milliy – madaniy aloqalar doirasi, milliy va etnik guruhlar hamkorligi kengaymoqda.

4. Qoraqalpog‘iston Respublikasida ekologik ahvol.Orol fojiasi.Ekologik holatni yaxshilash borasidagi davlat siyosati.

Orol dengizi boy tabiiy resursi bilan mashhur bo‘lgan. Bu dengiz biologik jihatdan boy ekotizim sifatida e’tirof etilgan. 1964 yilgacha dengiz hududi 68,9 ming kvadrat kilometrni tashkil etgan. Yiliga 30-35 ming tonnagacha baliq etishtirilgan. Noyob flora va faunasi dunyoga mashhur edi. Afsuski, suvdan noto‘g‘ri va tartibsiz foydalanish natijasida so‘nggi 50-55 yil ichida suv hajmi 15 barobarga tushib, sathi 29 metrga pasaydi. Dengizning qurigan hududini oq tuz konlari egalladi. Hayvonot va o‘simlik dunyosi tobora yo‘qolib bormoqda.

²⁹ Нуруллаева Н.К. 1925-2005 йилларда хоразм вилояти ва қорақалпоғистоннинг маданий алоқалари.дисс...тарих фанлари. – Нукус, 2010.

Dengizning qurib qolgan tubida vaqti-vaqti bilan chang va sho‘r bo‘ronlar kuzatiladi. Jumladan, har yili 100 million tonnaga yaqin qum-tuz bo‘ronlari bo‘lib, 400 kilometr dan ortiq masofaga tarqaladi. Bu esa insonlarning sog‘lig‘iga jiddiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Hududda nafas yo‘llari, onkologik, surunkali bronxit kabi kasalliklar kuzatilmoqda. Atrof-muhitning buzilishi iqtisodiy ko‘rsatkichlar pasayishiga ham sabab bo‘ladi. Hududda chorvachilik va baliqchilik sohasi oqsamoqda. Iqtisodiy zarar ko‘rsatkichi ortib bormoqda.

Orol dengizi fojiasi natijasida yuzaga kelgan suv resurslari tanqisligi, er degradatsiyasi, cho‘llanishning kuchayishi, bioxilma-xillikning keskin kamayishi va boshqa jiddiy iqlim o‘zgarishlari jiddiy tashvish uyg‘otmoqda.

Orol halokati oqibatlarini yumshatish bo‘yicha mintaqada 500 dan ortiq keng miqyosli loyihalar amalga oshirildi, qurigan dengizning 350 ming gektar maydoniga saksovul va sho‘rga chidamli o‘simliklar ekilib, butazorlar barpo etildi. Bugun bunday hududlarning umumiy maydoni qariyb 700 ming gektarga etdi.

Prezident SHavkat Mirziyoevning tashabbusi bilan 2017-2021yillarda Orolbo‘yi mintaqasini rivojlantirish Davlat dasturi qabul qilindi. Moliya vazirligi huzurida Orolbo‘yi mintaqasini rivojlantirish jamg‘armasi tuzildi va unga 200 milliard so‘mdan ortiq mablag‘ yo‘naltirildi. Hozirda ushbu mablag‘lar hisobidan amaliy ishlar qilinmoqda. Xususan, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Xorazm viloyati aholisining suv ta‘minoti, turmush sharoitini yaxshilashga ko‘maklashilmoqda.

Davlatimiz rahbari Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida Orol dengizining qurishi bilan bog‘liq oqibatlarni bartaraf etish xalqaro miqyosdagi sa‘y-harakatlarni faol birlashtirish, BMT tomonidan Orol fojiasidan jabr ko‘rgan aholiga amaliy yordam ko‘rsatish bo‘yicha 2017 yil qabul qilingan maxsus dastur to‘liq amalga oshirilishi masalasiga jahon hamjamiyati e‘tiborini qaratgan edi.

SHuningdek, joriy yilning 7-8 iyun kunlari Toshkent shahrida bo‘lib o‘tgan “Orol fojiasi oqibatlarini yumshatish bo‘yicha hamkorlikdagi harakatlar: yangi yondashuvlar, innovatsion echimlar va investitsiyalar” mavzusidagi xalqaro anjumanda qabul qilingan rezolyusiya bu borada amaliy echim sifatida xizmat qilishi shubhasiz.

Darhaqiqat, hozirgi kunda Orolbo‘yi hududida ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni yaxshilash, mintaqaning suv va ekologiya bilan bog‘liq muammolariga echim topish bo‘yicha qo‘shni davlatlarning sa‘y-harakatlarini birlashtirish lozimligi yanada yaqqolroq namoyon bo‘lmoqda.

Yaqinda Turkmanistonning Turkmanboshi shahrida bo‘lib o‘tgan Orolni qutqarish xalqaro jamg‘armasi ta‘sischi davlatlari rahbarlari kengashining majlisida Prezidentimiz ushbu masalaga jiddiy e‘tibor qaratdi. O‘z navbatida, Orol fojiasi oqibatlarini yumshatishda mintaqadagi davlatlarning o‘zaro hamkorligi borasida ustuvor ahamiyatga molik konstruktiv yo‘nalishlar Markaziy Osiyo davlat rahbarlari tomonidan qo‘llab-quvvatlandi.

Prezidentimiz Orol muammosi mintaqada hayoti va kelajagiga daxldor dolzarb masala ekani, muzokaralarda anchadan buyon to‘planib qolgan savollar ochiq va konstruktiv muhokama qilinganini, endi qog‘ozdan amaliy ishga o‘tilishini alohida

ta'kidlab o'tdi. Ayniqsa, mintaqa davlatlari umumiy manfaatlaridan kelib chiqqan holda, ushbu fojia oqibatlarini bartaraf etish va Orolbo'yidagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni yaxshilash, mintaqaning suv va ekologiya bilan bog'liq muammolariga echim topish bo'yicha barcha sa'y-harakatlarni birlashtirish lozimligi qayd etildi. Darhaqiqat, mintaqa davlatlarining barchasi Jamg'arma faoliyatida, jumladan, Orol dengizi havzasidagi mamlakatlarga yordam ko'rsatish bo'yicha to'rtinchi Dasturni ishlab chiqish va o'zaro kelishish jarayonida to'laqonli qatnashishi bu boradagi umumiy muammolarni hal etish va tahdidlarni bartaraf qilishda muhim ahamiyat kasb etishi shubhasizdir.

Davlatimiz rahbari tomonidan Orol fojiasi oqibatlarini yumshatish yuzasidan taklif etilgan konstruktiv yo'nalishlar xalqaro jamoatchilik tomonidan ham e'tirof etilmoqda.

Rahbariy adabiyotlar:

1. Mirziyoev SH.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. T. 1. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
2. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
3. Mirziyoev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson ma'nfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yiligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
4. Mirziyoev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
5. Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqloq, iqtisod, siyosat, mafkura. T. 1. - Toshkent: O'zbekiston, 1996.
6. Karimov I.A. Tinchlik va xavfsizligimiz o'z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat'iy irodamizga bog'liq. T. 12. - Toshkent: O'zbekiston, 2004.
7. Karimov I.A. Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat. T. 14. - Toshkent: O'zbekiston, 2006.
8. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch. -Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
9. Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini shakllantirish-mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. T.19. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.
10. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.
11. Karimov I.A. Tarixiy xotira va inson omili – buyuk kelajagimiz garovidir. Xalq so'zi. 2012, 10 may.
12. Karimov I.A. Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. - Toshkent: O'zbekiston. 2015.

Asosiy adabiyotlar

13. Mustaqil O'zbekistan tarixining dastlabki saxifalari. - Toshkent, 2000.
14. Erkaev A. O'zbekiston yo'li. - Toshkent: Ma'naviyat, 2011.

15. Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at // M.Abdullaev va boshqalar: to‘ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: SHarq, 2006.
16. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2017.
17. Mustaqil O‘zbekiston tarixi. Mas’ul muharrir A.Sabirov. - Toshkent: Akademiya, 2013.
18. Noveyshaya istoriya Uzbekistana. Rukovoditel’ proekta i redaktor: M.A.Raximov. - Toshkent: Adabiyot uchqunlari, 2018.

11-Mavzu.O‘ZBEKISTON VA JAHON HAMJAMIYATI.

Reja:

- 1.O‘zbekiston Respublikasining tinchliksevar tashqi siyosati asoslarining yaratilishi, uning tamoyillari.
- 2.BMT, EXHT bilan hamkorlikning yo‘lga qo‘yilishi.
- 3.SHanxay hamkorlik tashkiloti va O‘zbekiston..
- 4.O‘zbekiston va MDH.

Tayanch iboralar:

Tinchliksevar tashqi siyosat, Milliy xavfsizlik, qulay geosiyosiy vaziyat, milliy xavfsizlik konsepsiyasi, millatlararo bag‘rikenglik, mudofaa, «Markaziy Osiyo – yadrosiz zona», xalqaro terrorizm, xalqaro tashkilotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasining tinchliksevar tashqi siyosati asoslarining yaratilishi, uning tamoyillari.

XX asrning 90 yillariga kelib dunyo siyosiy xaritasida katta o‘zgarishlar sodir bo‘ldi.Chunki bir-biriga qarama-qarshi SSSR va AQSH etakchilik qilgan ikki ijtimoiy-siyosiy tuzum, ikki harbiy-siyosiy blok barham topdi. Sobiq Ittifoqning parchalanishi natijasida uning tarkibidagi 15 ta mustaqil davlat, jumladan mustaqil O‘zbekiston davlati vujudga keldi.

Istiqloq sharofati bilan O‘zbekistonning ijtimoiy-siyosiy qiyofasi tubdan o‘zgardi. Suveren mustaqil davlat sifatida O‘zbekiston o‘zining ichki va tashqi siyosatini erkin belgilash imkoniyatini qo‘lga kiritdi. Respublikada ulkan bunyodkorlik ishlari amalga oshirilib, barcha sohalarida islohotlar amalga oshirildi. Mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab, mamlakatimiz tashqi siyosatining ustuvor yo‘nalishlari va asosiy tamoyillari ishlab chiqildi.

O‘zbekistonning o‘z taraqqiyot istiqbollari uchun qulay jo‘g‘rofiy-siyosiy imkoniyatlarga ega ekanligi ham mustaqil tashqi siyosat yuritish, jahon hamjamiyatidan munosib o‘rin olish uchun imkon berdi. Xususan, O‘zbekistonning Markaziy Osiyo mintaqasidagi o‘rni, bu hududda istiqomat qiladigan xalqlarning qadimdan hamfikir bo‘lib kelgani Markaziy Osiyo mintaqasida tashqi siyosat yuritishda ijtimoiy zarurat hisoblanib kelinmoqda.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab O‘zbekistonda xalqaro tashkilotlarning faoliyatini o‘rganish va ular bilan diplomatik aloqalarni yulga qo‘yish ehtiyoji paydo bo‘ldi. Ammo XX asrning so‘nggi yilaridagi xalqaro vaziyatning

o'zgarishi jahon taraqqiyotining holatini ham tubdan o'zgartirib yubordi. Endi dunyoning geosiyosiy holati yangi qiyofada namoyon bo'ldi. Jahonning turli mintaqalari, yaqin va uzoq hududlarida qarama-qarshilik o'choqlari kuchayib, bir so'z bilan aytganda, havf-hatar tobora o'sib borayotganini nazarda tutmoq kerak. SHu bois O'zbekistonning xalqaro maydonda olib borayotgan tashqi siyosatini, uning mamlakatimizning milliy manfaatlariga javob beradigan strategik ustuvor yo'nalishlarini aniq belgilab olish nihoyatda dolzarb masalalardan biriga aylandi.

«Xalqaro hamjamiyatning to'la huquqli a'zosi bo'lgan O'zbekiston Respublikasi xalqaro munosabatlarda mustaqil davlat, xalqaro huquq sub'ekti sifatida qatnashadi, uning maqsadlari mustahkam tinchlik, qurolsizlanish, o'z hududini qurol-yarog'lardan holi qilish, yadroviy qurolni va boshqa ommaviy qirg'in kurollarini yo'qotish, suveren davlatlar o'rtasidagi nizo va ziddiyatlarni hal etishda kuch ishlatish va tazyiqqa yo'l qo'ymaslikdan iborat», deyiladi 1991 yil 31 avgustda Oliy Kengashning VI sessiyasida qabul qilingan «Mustaqillik haqidagi bayonot»da o'z tashqi siyosatining asosiy yulini belgilab olgan O'zbekiston Respublikasi 1992 yil 8 dekabrda qabul qilingan Konstitutsiyamizning 17- moddasida bu yo'lni qonun bilan mustahkamladi.

O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining asosiy ustuvor tamoyillari quyidagilarni tashkil etadi:

- milliy-davlat manfaatlarini ustun kuygan holda tashqi siyosatda davlatlarning suveren tengligini hisobga olish;
- umumbashariy qadriyatlarni ustun qo'ygan holda nizoli mojarolarni tinch yul bilan hal etish;
- tashqi siyosatdagi teng huquqlilik va o'zaro manfaatdorlikni o'rnatishda boshqa mamlakatlarning ichki ishlariga aralashmaslik;
- barcha tinchliksevar davlatlar bilan tashqi aloqalarni o'rnatishga intilish;
- xalqaro huquq normalarini tan olgan holda jahon hamjamiyatida xalqaro talablarga rioya qilish;
- tashqi siyosatda ko'p tomonlama aloqalarni o'rnatishda xalqaro tashkilotlar doirasida alokalarni kengaytirish masalalari kiritildi.

O'zbekiston butun jahon jamoatchiligi oldida xalqaro huquqning umumjahon e'tirof etgan normalariga sodiqligini konstitutsiya darajasida ham mustahkamladi. Konstitutsiya xalqaro huquq tamoyillari va normalarining butun bir majmui — BMT Ustaviga, Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasiga va inson huquqlariga oid boshqa xalqaro huquq bitimlaridan — Xelsinki bitimi, Parij va Madrid xartiyalariga asoslandi. SHuningdek, asosiy qonunga kiritilgan qonunlarni rivojlantirish maqsadida «Diplomatik munosabatlarni o'rganish tartibi», «O'zbekistonda xalqaro shartnomalarni tuzish, ijro etish va bekor qilish» haqida aktlar ham qabul qilindi. Ularda tashqi siyosatning xar tomonlama asoslangan tamoyillari o'z aksini topdi.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro maydonda olib borayotgan tashqi siyosatini, uning mamlakatimizning milliy manfaatlariga javob beradigan strategik ustuvor yo'nalishlarini yanada takomillashtirish bugungi kunda eng dolzarb masalalardan biri bo'lishi tabiiydir. SHu bois 2012 yil sentyabr oyida «O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosiy faoliyati konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi

qonun qabul qilindi. Unda O'zbekiston Respublikasining turli harbiy siyosiy bloklarga kirmasligi, o'zining suvereniteti va hududiy yaxlitligini himoya qilish bo'yicha qat'iy pozitsiyaga ega bo'lishi hamda o'z hududida xorijiy davlatlarning harbiy bazalari joylashtirilishiga yo'l qo'ymasligi, ochiq, izchil va faol tashqi siyosat olib borishi kabi tinchlikparvarlik tamoyillariga yo'g'rilgan ezgu-maqсадlar mujassamdir. Zero, Prezidentimiz ta'kidlaganidek, qon-qonimizga singib ketgan bizga tinchlik va omonlik kerak, tamoyilini amalga oshirish barchamiz uchun dolzarb vazifadir. SHubhasiz, tinchlik diplomatiyasini targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash xalqlar hamda davlatlar o'rtasidagi do'stlik, yuksalish va taraqqiyot omilidir.

Dunyo yangilanishi jarayonida har bir davlat o'z taraqqiyot olami jahon hamjamiyatidan munosib o'rin olish uchun harakat boshladi. SHular qatorida O'zbekiston ham jahon hamjamiyatidan munosib o'rin olishi. SHu o'rinda aytib o'tmoq lozimki, bu tamoyillar yosh suveren davlatning asosiy tashqi siyosiy doktrinasini ifoda etish bilan birga davlatlararo munosabatlar yo'nalishlarining rivojlanishi va keng doiradagi tashqi muammolarni himoya qilish imkonini berdi. Mamlakatimizning jahon xalqlari tinchligi va xavfsizligini mustahkamlashga qaratilgan tinchliksevar tashqi siyosati uning jahon miqyosida mustaqil davlat sifatida tezda tan olinishini ta'minladi. Toshkentda AQSH, Turkiya, Germaniya, Fransiya, Buyuk Britaniya, Xitoy, Hindiston, Pokiston va boshqa rivojlangan mamlakatlarning elchixonalari ochildi. SHuningdek, O'zbekistonda 88 ta xorijiy mamlakatlar va xalqaro tashkilotlarning, 24 ta hukumatlararo va 13 ta nohukumat tashkilotlarning vakolatxonalari faoliyat ko'rsatmoqda. O'z navbatida O'zbekistonning elchilari dunyodagi 20 dan ortiq yirik davlatlarda faoliyat ko'rsatib turibdi.

O'zbekiston tashqi siyosat hamda diplomatik munosabatlarni amalga oshirishi uchun qulay imkoniyatlarga ega. Bu birinchidan, mamlakatimizning qulay geografik joylashuvi, ikkinchidan, mamlakat hududining mineral va foydali qazilmalarga boyligi, uchinchidan, davlat miqyosida iqtisodiy-ijtimoiy siyosatni amalga oshirish uchun imkoniyat beradigan barqarorlik, baynalmilallik prinsiplarining poydevor ahamiyati mujassamligidandir³⁰.

Mustaqil O'zbekiston tashqi siyosatining asosini ochiq-oydinlik, teng HUQUQLIK, demokratik prinsiplarga sodiqlik, umuminsoniy qadriyatlarni ulug'lash, respublika ijtimoiy hayotidagi demokratik jarayonga ta'sir qilish kabilar tashkil etadi va Respublika tashqi siyosati tinchlik va xavfsizlik uchun umumjahon e'tirof etgan ochiq, yakdillik talablariga asoslanadi.

2.BMT, EXHT bilan hamkorlikning yo'lga qo'yilishi.

Xalqaro munosbatlarning hozirgi rivojlanish bosqichida Birlashgan Millartlar tashkilotining tutgan o'rni va ahamiyati beqiyosdir. O'zbekiston ushbu tashkilotga 1992 yil 2 martida teng huquqli a'zo bo'lib kirdi. BMTning ixtisoslashtirilgan muassasalari tizimi mavjud bo'lib, O'zbekiston ularni deyarli barchasining faoliyatida faol ishtirok etmoqda. Bular quyidagilar hisoblanadi: BMTning ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (YUNESKO), Xalqaro Mehnat tashkiloti

³⁰ Юнусова М., Мўминов Х. Ўзбекистонда геосиёсат ва геосиёсий вазият асослари. –Андижон, 2009.

(XMT), Butunjahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va boshqalar³¹.

Bu vokea respublikaning mustaqil davlat sifatida xalqaro hamjamiyatda munosib o'rin olishida ham katta ahamiyatga ega bo'ldi. 1993 yil fevral oyiga kelib Toshkentda BMT vakolatxonasi ochildi. Xuddi shu yili Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 48-sessiyasidagi O'zbekiston Birinchi Prezidenti I.A. Karimov ma'ruza qildi. Birinchi Prezident I.A. Karimov bu ma'ruzasida Markaziy Osiyoda xavfsizlik va hamkorlik masalalari bo'yicha BMTning doimiy ishlaydigan seminarini chakirish, BMT xavfsizlik kengashida yuzaga kelayotgan mojarolarni taxlil qilish va istiqbolni belgilash bo'yicha maxsus guruh tuzish, Markaziy Osiyoni yadrosiz zona, deb e'lon qilish, bu mintaqada kimyoviy modda hamda bakteriologik qurolni taqiqlash bo'yicha xalqaro nazorat o'rnatish, Markaziy Osiyoda narkobiznesga qarshi hamkorlikda kurashish uchun BMTning mintaqaviy komissiyasini tuzish, Orol muammosini hal qilish masalasi bo'yicha BMTning maxsus komissiyasini tuzish kabilarni aytib o'tdi³².

2000 yilning sentyabr oyida BMTning Ming yillik Sammiti bo'lib o'tdi va unda BMTning Ming yillik Deklaratsiyasi, ya'ni xalqaro hamjamiyatning inson taraqqiyoti va inson xavfsizligini ta'minlash borasidagi harakat dasturi bir ovozdan qabul qilindi. Bu hujjatga binoan Ming yillik rivojlanish maqsadlari, ya'ni 192 davlat va 23 xalqaro tashkilotlar tomonidan 2015 yilga kelib qashshoqlikni bartaraf qilish, odamlarning bilim darajasini ko'tarish, atrof-muhitni himoya qilish, inson huquq va erkinliklari tengligini ta'minlash, kasalliklarga qarshi kurashish, tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlash borasida erishish kerak bo'lgan vazifalarga oid majburiyatlar belgilandi. MRMga erishish bilan bog'liq holatlar 8 ta maqsad, 21 ta vazifa va 60 ko'rsatkichlarga asoslangan holda baholanadi³³.

2010 yilning sentyabr oyida Nyu-Yorkda, a'zo-davlatlar tomonidan o'z zimmlariga olgan Ming yillik rivojlanish maqsadlarida belgilangan majburiyatlarni bajarilish holatiga bag'ishlangan BMTning maxsus sammiti bo'lib o'tdi. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov sammit yalpi majlisidagi o'z ma'ruzasida ta'kidlaganidek: "ilgari o'zining bir tomonlama rivojlangan xom-ashyo etishtirishga yo'naltirilgan iqtisodiyoti, halokatli paxta yakkahokimligi avjga chiqqan, qoloq ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmasi, jon boshiga iste'mol darajasi past bo'lgan mamlakatimiz mustaqil rivojlanish yillarida yangi va ulkan marralarni qo'lga kiritdi va buning natijasida uning qiyofasi tamomila o'zgardi, jahon hamjamiyatidan munosib o'rin egalladi"³⁴.

O'zbekiston Respublikasining BMT bilan o'zaro ko'p tomonlama hamkorligining ustuvor yo'nalishlari bu-xavfsizlik, tahdidlarga qarshi kurashish, ommaviy qirg'in qurollarini tarqatmaslik, Afg'oniston masalasini tinch yo'l bilan hal etish, bu

³¹Хамидова А.М. Ўзбекистон Республикасининг БМТ билан ҳамкорлигининг халқаро-уқуқий жиҳатлари. – Тошкент: 2008.

³² Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.А.Каримовнинг Бмт бош ассамблеясининг 48-сессиясидаги маъруза<https://uz.denemetr.com/docs/768/index-29514-1.html>

³³ "Минг йиллик Декларациясида белгиланган ривожланиш соҳасидаги мақсадларни амалга ошириш тўғрисидаги маъруза". 2010 йил. 74-б.

³⁴ Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.А.Каримовнинг БМТ Бош ассамблеясининг Минг йиллик ривожланиш мақсадларига бағишланган олий даражадаги ялпи мажлисидаги нутқи. – Т.: Ўзбекистон, 2010 9-б.

mamlakatni qayta tiklash, ekologik muammolarni bartaraf etish, Markaziy Osiyoni yadro qurolidan xoli hudud sifatida e'tirof etish, Orol fojeasi oqibatlarini bartaraf etish, ta'lim, fan va madaniyatni rivojlantirish, tarixiy an'analar, tarixiy shaxslar va me'moriy yodgorliklarni asrash, qayta tiklash, ularni umumbashariy obidalar sifatida jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasini e'tirof etish va boshqalardir. Bu borada O'zbekiston BMT doirasida ko'plab tashabbuslarni ilgari surdi. O'zbekiston tashabbusi bilan BMT doirasida 1997 yilda Afg'oniston muammosi yuzasidan "6+2 guruhi" muloqot guruhini tashqil etildi, Markaziy Osiyo Markaziy Osiyoda yadro qurolidan xoli hudud, deb e'lon qilindi, Orol muammosi va mintaqaviy ekologik masalalar yuzasidan bir qator tadbirlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekistonda BMTning 2000–2015 yillarga mo'ljallangan Mingyillik rivojlanish maqsadlari (Millennium Development Goals) amalga oshirildi hamda 2015–2030 yillarga mo'ljallangan Barqaror rivojlanish maqsadlari (Sustainable Development Goals) global dasturi yuzasidan turli tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Keyingi yillarda BMT va O'zbekiston hamkorligi yangi bosqichiga ko'tarilgan. Xususan, 2017 yil 19 sentyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoev AQSHda bo'lib, BMTning 72-sessiyasida nutq so'zladi. Mazkur nutq O'zbekistonning BMT doirasidagi xalqaro tashabbuslarida yangi tendensiyalarni namoyon qildi. O'zbekiston Prezidenti o'z nutqida mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayotidagi o'zgarishlar hamda aniq va asosli manbalarga ega bir nechta tashabbuslarni ilgari surdi³⁵.

Ya'ni globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanib borayotgan bugungi sharoitda yoshlarga oid siyosatni shakllantirish va amalga oshirishga qaratilgan umumlashtirilgan xalqaro huquqiy hujjat – BMTning Yoshlar huquqlari to'g'risidagi xalqaro konvensiyasini ishlab chiqish, BMT Bosh Assambleyasining "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" deb nomlangan maxsus rezolyusiyasini qabul qilish, BMT Xavfsizlik Kengashini bosqichma-bosqich isloh qilish kabi global xarakterdagi takliflari jahon jamoatchiligida katta qiziqish uyg'otdi.

O'zbekiston Prezidenti SH. Mirziyoevning mazkur nutqi mavjud muammolarga mahalliy, mintaqaviy va global darajada ahamiyat qaratib, ularning echimiga pragmatik yondashilganligi bilan alohida ahamiyat kasb etdi. Ushbu tashabbuslar xalqaro miqyosda qo'llab-quvvatlanib, 2018 yil 22 iyun kuni "Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, barqarorlik va izchil taraqqiyotni ta'minlash bo'yicha mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash" va 2018 yil 12 dekabr kuni BMT Bosh Assambleyasining yalpi majlisida "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" deb nomlangan maxsus rezolyusiyalari qabul qilindi. SHuningdek, 2017 yil noyabr oyida BMT shafeligida Samarqandda "Markaziy Osiyo: yagona tarix va umumiy kelajak, barqaror rivojlanish va taraqqiyot yo'lidagi hamkorlik", 2018 yil 27 mart kuni Toshkentda "Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik" mavzusida xalqaro anjumanlar tashkil etildi³⁶.

³⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 19 сентябрь куни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқи. <http://uz.uz/uz/politics/zbekiston-prezidenti-shavkat-mirziyeev-bmt-bosh-assambleyasi-20-09-2017>

А. ³⁶ БМТ Бош Ассамблеясининг "Марказий Осиё минтақасида тинчлик, барқарорлик ва изчил тараққиётни таъминлаш бўйича минтақавий ва халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш" резолюцияси

O‘zbekiston Respublikasining jahondagi yirik xalqaro tashkilot BMT bilan hamkorligi masalalari va bu boradagi yutuqlar O‘zbekistonning eng yangi tarixi sahifalarida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, uni yanada boyitdi.

O‘zbekiston BMTga a‘zo bo‘lib kirganmdan so‘ng EHTning Pragadagi yigilishida MDX tarkibidagi davlatlarni ushbu tashkilotga a‘zo bo‘lib kirishi masalasi kutarildi. 1992 Yil 26 fevralga kelib O‘zbekiston ham bu tashkilot kengashining yakunlovchi xujjatiga imzo chekdi. O‘zbekistonning 1996 yil Lissabon sammitida ishtiroki respublika rahbariyatining xavfsizlik doirasiga kiruvchi karashlarini bayon etishga ham imkon berdi. Unda O‘zbekiston rahbariyati tomonidan «xavfsizlikning, shu jumladan, Evropa xavfsizligining chegarasi yuk. SHundan kelib chiqqan holda, bizning fikrimizcha, Evropada xavfsizlik va Hamkorlik tashkilotining roli, ahamiyati, kolaversa, ma‘suliyati Evropa bilangina chegaralanib qolmasligi, undan tashqaridan kelayotgan xavfni ham hisobga olishi kerak bo‘ladi», deb aytilgan so‘zlari alohida ahamiyat kasb ETDI. 1996 yil 18-19 noyabr kunlari mazkur tashkilotga a‘zo 54 mamlakat rahbarlarining Turkiyaning Istanbul shahrida bo‘lib o‘tgan uchrashuvida Evropada xavfsizlik va hamkorlikni mustahkamlashning asosiy tamoyillari ishlab chiqildi. Mazkur yig‘ilishda Birinchi Prezident I.A.Karimov global ahamiyatga ega bo‘lgan terrorizmga qarshi markaz tuzish xaqidagi taklifini kiritdi va turli kabih niyatdagilarga yordam berayotgan tashkilotlarni ildizi bilan yo‘qotish orqaligina mamlakatlar xavfsizligini ta‘minlash mumkinligini alohida ta‘kidladi. XX asr oxiri XXI asr boshlari xalqaro terrorizmga qarshi keskin kurash davri bo‘ldi. Bu kurashga O‘zbekiston o‘zining katta hissasini qo‘shmoqda. Buni AQSH senatorlaridan Liberman tasdiklab: «O‘zbekiston siz bizning Affohistondagi aksilterrorchilarga qarshi kurashimiz muvaffaqiyatli bo‘lmas edi», deydi³⁷.

Bugungi kunda O‘zbekiston EXHT rahnamoligidagi ko‘plab anjumanlarga mezbonlik qilib kelmoqda. O‘zbekistonning EXHT bilan hamkorligi mustahkamlanib, o‘sib borayotganligiga 2002-yil 6-7-aprel kunlari EXHT Bosh kotibi Y. Kubishning mamlakatimizga tashrifi ham yaqqol misol bo‘la oladi. **O‘zbekistonning tashqi siyosatida mintaqalararo xavfsizlikni ta‘minlashda xalqaro tashkilotlar faoliyatidan, ularning dasturlaridan ham keng foydalanishi istiqbolli** natijalarni ko‘rsatdi. Ko‘pgina mintaqaviy tashkilotlar, chunonchi, NATO EKO, Islom konfrensiyasi Qo‘shilmaslik harakati va boshqalar bilan ham samarali hamkorliklar yo‘lga qo‘yildi³⁸.

2017 yilning 18-19 oktyabr kunlari Toshkentda Evropada Xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining (EXHT) OAV erkinligi masalalari bo‘yicha vakili ofisi tomonidan tashqil etilgan “Markaziy Osiyoda ochiq jurnalistika” deb nomlangan XIX regional Markaziy Osiyo konferensiyasi bo‘lib o‘tdi.

Konferensiya davomida 80 nafar ishtirokchi, shu jumladan, jurnalistlar,

қабул қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазириликнинг 2018 йил 22 июндаги баёноти.

37

[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D0%B8%D1%82_%D0%B2_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%B5_\(1999\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D0%B8%D1%82_%D0%B2_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%B5_(1999))

³⁸ Саидов А. Инсонийлик мезонлари соҳасидаги мажбуриятлар. Ўзбекистон Республикасини EHTга аъзолигининг 20 йиллигига бағишланади. — Т.: Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази, 2012. — 368 б.

hukumatlar, fuqarolik jamiyati tashkilotlari vakillari va ilmiy doiralar vakillari xalqaro ekspertlar bilan Markaziy Osiyoda OAV erkinligining joriy muammolarini muhokama qilib oldilar. Misol uchun, anjumanda OAV tarqatish tendensiyalari masalalari, raqamli muhit hamda adovatni avj oldirish sharoitida OAV erkinligini himoya qilish bilan bogʻliq muammolar koʻtarildi. Forumda Qozogʻiston, Qirgʻiziston, Tojikiston, Turkmaniston, Oʻzbekiston va Moʻgʻuliston vakillari ishtirok etishdi³⁹.

Ushbu xalqaro tashkilotlar bilan aloqalarni yoʻlga qoʻyishi mamlakatimizning xalqaro maydondagi siyosiy mavqeiga, keng hamkorliklar yoʻlidan ilgarilab borishiga shubhasiz ijobiy taʼsir koʻrsatdi. Bu xalqaro tashkilotlarning koʻplab vakillik organlarining poytaxtimiz Toshkentda muvaffaqiyatli faoliyat koʻrsatayotganligi ham shundan dalolat beradi.

3. SHanxay hamkorlik tashkiloti va Oʻzbekiston.

SHanxay *Hamkorlik Tashkiloti* - submintaqaviy xalqaro Oʻzbekiston va SHanxay tashkilot boʻlib, uning tarkibiga dastlab asoschilar sifatida 6 ta davlat (Qozogʻiston, Xitoy, Qirgʻiziston, Rossiya, Tojikiston va Oʻzbekiston) **kirdi. SHHTning rasmiy tili rus va xitoy tili ramzi esa oq bayroq boʻlib, uning markazida tashkilotning gerbi joylashgan. Tashkilotning shtab-kvartirasi Pekinda joylashgan.**

Hozirgi vaqtda SHHTda 8 ta aʼzo-davlat, 4 ta kuzatuvchi-davlat va 6 ta muloqot uchun hamkor-davlat faoliyat yuritmoqda. Boshqacha aytganda, u Evroosiyoning beshdan uch qismini va dunyo aholisining qariyb yarmini qamrab olgan. Buni raqamlarda ifoda etadigan boʻlsak, SHHT tarkibidagi mamlakatlarning umumiy maydoni 34 mln. kvadrat kilometrdan iborat. Bu ulkan makonda 3,2 milliard aholi yashaydi. SHu tariqa ushbu tashkilot jugʻrofiy jihatdan va aholi soni borasida jahonning eng yirik tuzilmalaridan biriga aylandi. Oʻtgan davrda SHHTga aʼzo davlatlar turli sivilizatsiyalar toʻqnashuvi, “sovuq urush” va boshqa har xil salbiy yondashuvlardan voz kechdi. Tashkilotning barcha aʼzolari oʻzaro hurmat, teng huquqlilik, adolat va manfaatli amaliy hamkorlik tarafdoridir. Eng muhimi, mazkur mintaqaviy tashkilot barqaror va sogʻlom ruhda rivojlanmoqda. Bugungi kunda Xitoy bilan SHXTga aʼzo boshqa davlatlar oʻrtasidagi savdo aylanmasi 20 barobar ortgan. Bu koʻrsatkich 2018 yil yakunlari boʻyicha 12 milliard AQSH dollaridan 255 milliard dollarga etdi. Jahon yalpi ichki mahsulotining 20 foizdan ziyodi SHHTga aʼzo davlatlar hissasiga toʻgʻri kelmoqda⁴⁰.

1996 yil SHanxayda Xitoy, Rossiya, Qozogʻiston, Qirgʻiziston va Tojikiston davlat rahbarlarining sammiti boʻlib oʻtdi. Sammitda chegara hududlari boʻyicha harbiy sohada oʻzaro ishonchni mustahkamlash bilan bogʻliq shartnomani imzolanishi natijasida SHanxay Hamkorlik Tashkiloti vujudga keldi. 1997 yil Moskvada yuqorida nomlari koʻrsatilgan besh davlat rahbarlarining ishtirokida sammit boʻlib oʻtgan. Sammitda chegara hududlarida qurolli kuchlarni qisqartirish toʻgʻrisida Bitim (1997-yil 24- aprel) imzolanadi. Almati (1998), Bishkek (1999)da bolib oʻtgan sammitlarda «SHanxay beshligi»ning holati yanada mustahkamlanib, oʻzaro ishonch va hamkorlik

³⁹ <http://uza.uz/oz/politics/zbekistonning-i-t-tash-i-ishlar-vazirlari-kengashiga-raislig-03-08-2017>

⁴⁰ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев жорий йилнинг 13-14 июнь кунлари Қирғизистоннинг Бишкек шаҳрида бўлиб ўтган Шанхай ҳамкорлик ташкilotи Давлат раҳбарлари кенгашининг ўн тўққизинчи мажлисида сўзлаган нутқи. <https://uza.uz/oz/politics/bishkek-sammiti-sh-t-doirasidagi-manfaatli-amkorlikning-besh-17-06-2019>

munosabatlari yangi bocqichga ko‘tarildi. 2000-yil 5-iyun Dushanbeda «SHanxay beshligi» davlatlari boshliqlarining uchrashuvi bo‘lgan. Uchrashuvda O‘zbekiston Respublikasi birinchi marta kuzatuvchi sifatida ishtirok etgan. SHuni aytish lozimki, «SHanxay beshligi» Dushanbeda «SHanxay forumi»ga aylantiriladi⁴¹.

2001 yil 14-15-iyun kunlari Xitoyda navbatdagi SHanxay sammiti bo‘lib o‘tadi. Ushbu sammitda O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov ishtirok etdi hamda SHanxay forumiga to‘la huquqli a‘zo bo‘lib kirdi. Natijada SHanxay forumi «SHanxay Hamkorlik Tashkiloti - SHHT», deb o‘zgartirildi. Sammitda «SHHT ni tuzish to‘g‘risida»gi Deklaratsiya hamda «Terrorchilik, ayirmachilik va ekstremizmga qarshi kurash to‘g‘risida “SHanxay konvensiyasi” imzolandi.

2002 yilning 6-7-iyunida SHHTga a‘zo mamlakatlar rahbarlarining navbatdagi Sankt-Peterburg sammiti bo‘lib o‘tdi. Maxkur sammitda SHHTga a‘zo davlatlar rahbarlarining Deklaratsiyasi, SHHTXartiyasi, SHHTga a‘zo davlatlar o‘rtasida Mintaqaviy antiterror tuzilmasi (MATT) haqidagi Bitim imzolash masallari hal qilindi. Huquq-tartibot idoralari va maxsus xizmatlarning terrorizmga qarshi kurashdagi faoliyatini muvofiqlashtirishni nazarda tutgan mintaqaviy antiterror tuzilmasi tuzildi.

SHHT ning 2005-yil 5-iyul SHHTning Ostona sammitida Eron, Pokiston, Hindiston va Mo‘g‘iliston kuzatuvchi maqomga ega bo‘lib tashkilot tarkibiga kirdi. Oliy darajadagi bu uchrashuvda mintaqaviy xavfsizlikni ta‘minlash masalalari, jumladan, Afg‘onistondagi vaziyatni barqarorlashtirish, uning iqtisodiy infratuzilmasini birgalikda tiklash yuzasidan fikr almashilgan.

SHanxay Hamkorlik Tashkilotining asosiy maqsad va vazifalari:

- a‘zo davlatlar o‘rtasida o‘zaro ishonch, do‘stlik va yaqin qo‘shnichilik aloqalarini mustahkamlash;

- mintaqada tinchlik, xavfsizlik va barqarorlikni saqlash hamda mustahkamlash, yangi demokratik, adolatli va oqilona siyosiy hamda iqtisodiy xalqaro tartibni shakllantirishga ko‘maklashish maqsadida turli yo‘nalishlarda hamkorlikni rivojlantirish;

- terrorizm, separatizm va ekstremizmning barcha ko‘rinishlariga qarshi birgalikda kurash olib borish, giyohvand moddalar va qurol-yarog‘ning noqonuniy savdosi hamda transmilliy jinoiy faoliyatning boshqa turlari, jumladan, noqonuniy migratsiyaga qarshi kurashish:

- siyosiy, savdo-iqtisodiy, mudofaa, huquq-tartibotni saqlash, tabiatni muhofaza etish, madaniy, ilmiy-texnikaviy ta‘lim, energetik, transport, moliya-kredit va boshqa sohalarda samarali mintaqaviy hamkorlikni qo‘llab-quvvatlash;

- a‘zo davlatlar xalqlari turmush darajasi va sharoitlarini uzluksiz yaxshilash maqsadida teng sherikchilik asosida mintaqada har tomonlama va barqaror iqtisodiy o‘rinish, ijtimoiy hamda madaniy taraqqiyotga ko‘maklashish;

- jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvda yondashuvlarni muvofiqlashtirish;

- a‘zo davlatlarning xalqaro majburiyatlari hamda milliy qonunchiligiga mos ravishda insonning huquq va erkinliklarini ta‘minlashga ko‘maklashish;

⁴¹ Бабаходжаев М. Суверенный Узбекистан: вопросы внутренней и внешней экономической политики. – Т.: «Ташгосив», 2005.

- boshqa davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan munosabatlarni yo'lga qo'yish va rivojlantirish;

- xalqaro nizolarning oldini olish hamda ularni tinch yo'l bilan hal etilishida o'zaro aloqalarni mustahkamlash;

- XXI asrda vujudga keladigan muammolarning echimini birgalikda izlab topish⁴².

Hozirda tinchlik, barqarorlik va mintaqaviy hamda milliy xavfsizlikni ta'minlashda SHanxay Hamkorlik Tashkiloti roli va ahamiyati yildan yilga oshmoqda. Bevosita bu tashkilotga a'zo bo'lgan davlatlarning soni ham oshdi. Ularning soni 10 taga etdi. O'zbekiston Respublikasi ushbu tashkilot doirasida mustaqil harakat qilib, SHHTning faoliyatida faol qatnashib kelmoqda.

2013-yil 12—13-sentabr Bishkekda SHHT Davlat rahbarlari kengashining navbatdagi majlisi bo'lib o'tdi. Mazkur anjumanda O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov o'z ma'ruzasida Suriya va Afg'onistonda ro'y berayotgan voqealarga to'xtalib, Afg'oniston muammosini harbiy yo'l bilan bartaraf etib bo'lmasligi, uning siyosiy echimini topish, BMT shafeligida muzokaralar o'tkazish va qarama-qarshi kuchlarning murosaga kelishiga erishish birdan bir to'g'ri yo'l ekanini uqtirib o'tdi. Muzokaralar chog'ida O'zbekiston va Qirg'iziston o'rtasidagi ikki tomonlama va ko'p tomonlama hamkorlikka doir masalalarga ham alohida e'tibor qaratildi⁴³.

SHanxay hamkorlik tashkilotining navbatdagi sammiti 2016 yil 23-24 iyun kunlari bo'lib o'tdi. Qozog'iston Prezidenti Nursulton Nazarboev raisligida o'tgan yig'ilishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev, Xitoy Xalq Respublikasi raisi Xi Jinping, Qirg'iziston Prezidenti Almazbek Atambaev, Rossiya Prezidenti Vladimir Putin, Tojikiston Prezidenti Emomali Rahmon, kuzatuvchi maqomidagi mamlakatlar delegatsiyalari rahbarlari — Afg'oniston Islom Respublikasi Prezidenti Ashraf G'ani, Belarus Respublikasi prezidenti Aleksandr Lukashenko, Hindiston Bosh vaziri Narendra Modi, Mo'g'uliston Respublikasi prezidenti Tsaxiagiin Elbegdorj, Pokiston Islom Respublikasi bosh vaziri Navoz SHarif, Eron Islom Respublikasi tashqi ishlar vaziri o'rinbosari Ibrohim Rahipur ishtirok etdi. Majlisda SHHT Bosh kotibi Rashid Alimov, SHHT Mintaqaviy aksilterror tuzilmasi ijroiya qo'mitasi direktori Evgeniy Sisoev qatnashdi⁴⁴.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi Antonio Guterres, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi Ijroiya qo'mitasi raisi — Ijrochi kotibi Sergey Lebedev, Kollektiv xavfsizlik shartnomasi tashkiloti Bosh kotibi o'rinbosari Amanjol Janquliev, ASEAN Bosh kotibi Le Liong Min ishtirok etdi⁴⁵.

Tashkilotning 2016 yilgi Toshkent sammitida Hindiston Respublikasi va Pokiston Islom Respublikasining SHHTga a'zo davlat maqomini olish yo'lidagi majburiyatlari to'g'risidagi memorandumlar imzolangan edi.

⁴² Шарипов М.Ш. Марказий Осий хавфсизлик ва барқарорликни мустаҳкамлашда Шанхай ҳамкорлик ва хавфсизлик ташкилотининг аҳамияти. дисс...сиёсий фанлари номзоди. —Тошкент:2007.

⁴³ <https://kun.uz/news/2019/11/03/shht-hukumat-rahbarlari-kengashining-toshkent-majlisida-qanday-masalalar-korildi>

⁴⁴ 2016 йил 23-24 июнь кунлари Кўксаройда Шанхай ҳамкорлик ташкилоти Давлат раҳбарлари кенгашининг мажлиси. <http://uza.uz/oz/politics/shankhay-amkorlik-tashkilotining-toshkent-sammiti-24-06-2016>

⁴⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2016 йил 23-24 июнь кунлари Кўксаройда Шанхай ҳамкорлик ташкилоти Давлат раҳбарлари кенгашининг навбатдаги мажлисида сўзлаган маърузаси. <http://uza.uz/oz/politics/shankhay-amkorlik-tashkilotining-toshkent-sammiti-24-06-2016>

Sammitda Hindiston va Pokiston tashkilotga a'zo sifatida qabul qilindi. Hindiston va Pokistonning SHHT a'zosi maqomiga ega bo'lishi tashkilot imkoniyatlarini kengaytirib, xalqaro maydonda dolzarb muammolarni hal etish, mintaq va dunyoda xavfsizlik va barqaror taraqqiyotni ta'minlashda ko'p tomonlama mexanizm sifatida tashkilot rolini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Sammit ishtirokchilari SHHT ishbilarmonlar kengashi va banklararo birlashmasi faoliyatiga oid axborotlarni tinglab, ularning faoliyatini ijobiy baholadi. Ushbu tuzilmalarga Tashkilot doirasida barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash borasida, xususan, makroiqtisodiy va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiyotning yuqori texnologik tarmoqlarini jadal rivojlantirish, sanoat infratuzilmalarini modernizatsiyalash, sarmoyaviy loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish, ishbilarmon doiralar va moliyaviy tuzilmalar o'rtasida bevosita aloqalarni rivojlantirish orqali amaliy ko'mak berishga yo'naltirilgan faoliyatni kengaytirish bo'yicha o'zaro aloqalarni faollashtirishni tavsiya etdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev o'z nutqida sammit ishtirokchilari e'tiborini Afg'onistondagi vaziyatni yaxshilash zarurligiga qaratib, u erda sodir etilayotgan davomli teraktlar dunyoning barcha mamlakatlari uchun xavf solayotganini alohida ta'kidladi. Ushbu tahdidlarga hamkorlikda, jahon hamjamiyati harakatlarini birlashtirgan holda qarshi kurashish zarurligini qayd etdi.

Yoshlarni turli yot g'oyalardan asrash, ularning zamonaviy ta'lim-tarbiya olishi, komil inson bo'lib voyaga etishida davlatlararo hamkorlikning ahamiyati katta.

Samarqand shahrida Islom hamkorlik tashkiloti Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazining tashqil etilishi millatlararo, madaniyatlararo munosabatlarni mustahkamlashda muhim qadam bo'ladi, - dedi Mirziyoev.

O'zbekiston SHHTga a'zo davlatlar o'rtasida savdo-iqtisodiy aloqalarni yanada mustahkamlash, bir makon-bir yo'l loyihasi doirasida transport-kommunikatsiya sohasini jadal rivojlantirish tarafdori ekanini qayd etdi. Xitoy-Qirg'iziston-O'zbekiston temir yo'lining qurilishi mamlakatimizning jahon bozoriga chiqishida alohida ahamiyatga ega. SHavkat Mirziyoev SHHT davlatlari temir yo'l sohasi rahbarlarining uchrashuvlarini tashqil qilish zarurligini ta'kidladi. SHHTning doimiy faoliyat yurituvchi xalq diplomatiyasi markazini tashqil etish g'oyasini ilgari surdi.

Davlat rahbarlari kengashi majlisi yakunlari bo'yicha qabul qilingan Ostona deklaratsiyasida amaliy hamkorlikni yanada rivojlantirishga oid asosiy yondashuvlar, ko'p tomonlama hamkorlikni kengaytirish va chuqurlashtirish uchun barcha sa'y-harakatlarni yo'naltirishga qaratilgan mushtarak intilishlar o'z ifodasini topgan⁴⁶.

SHHT ning keyingi uchrashuvi 2018 yil 9-10 iyun kunlari Xitoyning Sindao shahrida bo'lib o'tdi. Unda Hindiston Respublikasi Bosh vaziri N. Modi, Qozog'iston Respublikasi Prezidenti N. Nazarboev, Xitoy Xalq Respublikasi Raisi Si Szinpin, Qirg'iziston Respublikasi Prezidenti S. Jeenbekov, Pokiston Islom Respublikasi Prezidenti M. Husayn, Rossiya Federatsiyasi Prezidenti V. Putin, Tojikiston Respublikasi Prezidenti I. Rahmon va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.

⁴⁶ <http://www.uzavtoyul.uz/cy/post/shhtning-ostona-sammiti.html>

Mirziyoev ishtirok etdilar. Majlisga Xitoy Xalq Respublikasi Raisi Si Szinpin raislik qildi.

A'zo davlatlar rahbarlari 2017 yilgi Ostona sammiti yakunlarining ijrosini hamda jahon siyosati va iqtisodiyotida kechayotgan jarayonlar asnosida SHHTni yanada rivojlantirishga doir birinchi galdagi vazifalarni ko'rib chiqdilar. Tomonlarning o'zaro kelishilgan pozitsiyasi qabul qilingan Sindao deklaratsiyasida o'z ifodasini topdi. A'zo davlatlar SHHT Xartiyasining maqsad va prinsiplariga rioya etgan hamda "SHanxay ruhi"ga tayangan holda SHHTni 2025 yilgacha mo'ljallangan rivojlantirish strategiyasida belgilangan vazifalarni izchil amalga oshirayotganlari qayd etildi. Bugungi kunda SHHT noyob, nufuzli va obro'li mintaqaviy birlashma sifatida qaror topgani, Tashkilotga Hindiston va Pokiston a'zo bo'lgandan so'ng uning salohiyati sezilarli darajada oshgani ta'kidlandi. Siyosat, xavfsizlik, savdo va iqtisodiyot, jumladan, moliya, investitsiya, transport, energetika, qishloq xo'jaligi sohalaridagi amaliy hamkorlikni, shuningdek, madaniy-gumanitar aloqalarni mustahkamlashni davom ettirish borasidagi istak-xohishlar mushtarak ekani bildirildi. SHHTga a'zo davlatlar o'rtasida Uzoq muddatli yaxshi qo'shnichilik, do'stlik va hamkorlik to'g'risidagi shartnoma qoidalarini amalga oshirish bo'yicha 2018 — 2022 yillarga mo'ljallangan Harakatlar rejasi ma'qullandi. A'zo davlatlar xalqaro huquqning umume'tirof etilgan norma va prinsiplari doirasida Afg'oniston, Suriya, YAqin SHarq, Koreya yarimorolidagi va boshqa mintaqaviy nizolarga barham berishning qat'iy tarafdoridir. Eron yadro dasturi atrofidagi vaziyatni tartibga solish bo'yicha Qo'shma yalpi harakatlar dasturining izchil ijrosini ta'minlash muhim ahamiyatga ega ekani qayd etildi⁴⁷.

"SHHT roli va mavqeini yanada mustahkamlash bizning "SHanxay ruhi" hamda tashkilot tamoyil va qadriyatlariga nechog'li amal qilishimizga bog'liq bo'ladi". O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev 2019 yilning 13-14 iyun kunlari Qirg'izistonning Bishkek shahrida bo'lib o'tgan SHanxay hamkorlik tashkiloti Davlat rahbarlari kengashining o'n to'qqizinchi majlisida so'zlagan nutqida shunday deb ta'kidladi.

Ushbu muhim mintaqaviy tadbir doirasida SHanxay hamkorlik tashkiloti tashqil topganining 18 yilligi nishonlandi.

O'z navbatida, Bishkek sammiti – SHHT doirasidagi hamkorlik jarayonlarida yana bir muhim marrani zabt etish nuqtasi sifatida e'tirof etildi. Bunday amaliy muloqotlar, Prezidentimiz SHavkat Mirziyoev qayd etganidek, "mintaqamizda zamonaviy taraqqiyotning eng muhim masalalari bo'yicha yondashuvlarni moslashtirishga xizmat qiladi".

Davlatimiz rahbari o'z nutqida, shuningdek, bugungi kunda SHHTga a'zo davlatlar uchun, bir tomondan, xavfsizlikni ta'minlashda kelishilgan siyosatni yuritish, ikkinchi tomondan, davlatlarimiz barqaror taraqqiyoti va ravnaqi uchun qulay sharoitlarni shakllantirish muhim ekaniga to'xtaldi.

⁴⁷ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 9-10 июнь кунлари Хитойнинг Циндао шаҳрида Шанхай ҳамкорлик ташкilotи Давлат раҳбарлари кенгашидаги нутқи. мажлиси <http://uza.uz/oz/society/shankhay-amkorlik-tashkiloti-davlat-ra-barlari-kengashi-mazh-11-06-2018>

Sammit yakunlari bo'yicha SHHTga a'zo mamlakatlar o'rtasida turli sohalardagi sheriklikni rivojlantirishga doir 22 ta hujjat imzolangani juda muhim. Jumladan, O'zbekiston Prezidentining taklifi asosida Hududlararo hamkorlikni rivojlantirish dasturi qabul qilindi.

SHuni alohida ta'kidlash kerakki, bugun SHHT o'z taraqqiyotining yangi bosqichiga qadam qo'ydi. Ilk bosqichda asosiy e'tibor chegara muammolarini hal qilishga qaratilgan bo'lsa, endilikda o'zaro hamkorlikning ko'lamlari va miqyoslari tubdan kengaydi.

O'zbekiston Prezidenti "SHHTni rivojlantirish konsepsiyasi"ni ishlab chiqish g'oyasini ilgari surdi. Bunda, beshta ustuvor mezonga tayangan holda, SHHT doirasidagi o'zaro manfaatli hamkorlikning asosiy yo'nalishlarini belgilab olish maqsadga muvofiq ekaniga e'tibor qaratildi.

SHHT doirasidagi o'zaro manfaatli hamkorlikning birinchi mezoni – iqtisodiyot. O'zaro aloqalar, samarali iqtisodiy va transport yo'laklarini rivojlantirish bo'yicha SHHT Hamkorlik strategiyasini ishlab chiqish zarurligi alohida ta'kidlandi. Prezidentimizning fikricha, Xitoy – Qirg'iziston – O'zbekiston temir yo'li qurilishi o'zaro savdoni rivojlantirish va SHHT doirasidagi hamkor mamlakatlarga investitsiyalar oqimini oshirishga kuchli turtki beradi.

Davlatimiz rahbarining Bishkek sammitidagi ushbu tashabbusi nafaqat yurtimiz, balki mintaqa va dunyo jamoatchiligi tomonidan ham katta qiziqish bilan kutib olindi. SHHT doirasidagi barcha tadbirlarda faol ishtirok etib kelayotgan O'zbekistonning yangi tashabbuslariga bunday keng qiziqish va katta e'tibor zahirida, albatta, muayyan omillar o'z mujassamini topgan.

Birinchidan, mamlakatimiz rahbarining ko'p tomonlama hamkorlikni rivojlantirish bo'yicha takliflari, xususan, SHHTning 2017 yili Ostonada va 2018 yili Sindaoda bo'lib o'tgan sammitlarida ilgari surgan tashabbuslari to'la qo'llab-quvvatlandi hamda izchil amalga oshirilmoqda.

Ikkinchidan, SHHT doirasida tashqil etiladigan turli maqomdagi uchrashuvlarga, asosli ravishda, o'z strategik maqsadlarini ro'yobga chiqarish uchun qulay maydon sifatida yondashadigan O'zbekiston uchun SHHT mintaqasidagi transport kommunikatsiyalari mamlakatimizning jahon bozoriga chiqishida muhim omil hisoblanadi.

Uchinchidan, Bishkek anjumani kun tartibidagi dolzarb ahamiyatga molik mavzular qatorida transport-kommunikatsiya sohasidagi hamkorlikni faollashtirish, xususan, SHHT makonidagi mavjud transport yo'laklaridan foydalanishning samaradorligini oshirish va yangi transport yo'laklarini barpo etish istiqbollari ham atroflicha muhokama qilindi.

SHHT doirasidagi o'zaro manfaatli hamkorlikning uchinchi mezoni – axborot sohasi. Davlatimiz rahbari SHHT makonidagi barcha mamlakatlarning axborot texnologiyalari rivojlanishiga mas'ul idoralari rahbarlarining muntazam uchrashuvlari mexanizmini joriy etish taklifi bilan chiqdi.

Kiberxavfsizlik masalalari bo'yicha o'zaro hamkorlik dasturini ishlab chiqish g'oyasi ham diqqatga loyiqdir. SHu nuqtai nazardan, O'zbekiston Prezidenti tashabbusi asosida SHHTga a'zo mamlakatlarning Raqamlashtirish va axborot-

kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi hamkorligi konsepsiyasi qabul qilinganini alohida ta’kidlash lozim.

SHHT doirasidagi o‘zaro manfaatli hamkorlikning to‘rtinchi mezon – gumanitar hamkorlik. Sayyohlik va madaniyat sohalarida rang-barang va serqamrov dasturlarni amalga oshirish, “xalq diplomatiyasi” imkoniyatlaridan yanada keng foydalanish ham shu jumlagi kiradi.

SHHT doirasidagi o‘zaro manfaatli hamkorlikning beshinchi mezon – xavfsizlik. Mintaqamiz, umuman, SHHT makonidagi barqarorlik ko‘p jihatdan Afg‘onistondagi vaziyat bilan uzviy bog‘liqdir.

Hozirgi vaqtda SHHTga a‘zo davlatlar Afg‘oniston bilan asosan ikki tomonlama bitimlar negizida hamkorlik qilmoqda. Bir qancha loyihalar bo‘yicha ushbu mamlakatning energetika va infratuzilmalar tizimlarini tiklash hamda rivojlantirishga ko‘maklashilmoqda. Kelgusida Afg‘oniston bilan hamkorlik aloqalarini kengaytirishda ko‘p tomonlama shartnomalarga tayanish muhim samaralar berishi tayin.

SHU nuqtai nazardan, Bishkek sammiti yakunida qabul qilingan “SHHT – Afg‘oniston” Muloqot guruhining harakatlariga doir “Yo‘l xaritasi” alohida diqqatni tortadi. Ushbu mamlakat bilan yaqin hamkorlikda ustuvor infratuzilma loyihalarini ilgari surish orqali Afg‘onistonni mintaqaviy hamkorlikka jalb qilish rejasi ham muhim ahamiyatga ega. Davlatimiz rahbari ta’kidlaganidek, “O‘zbekiston afg‘on muammosini tinch yo‘l bilan hal etish jarayonini to‘liq qo‘llab-quvvatlaydi”⁴⁸.

1. **O‘zbekiston va MDH.**

Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi (MDH) 1991-yil 8-dekabrdagi MDH tuzish to‘g‘risida bitim va 1991-yil 21-dekabrdagi mazkur Bitim Protokoli asosida tashkil qilingan. Ozarbayjon Respublikasi, Armaniston Respublikasi, Belarus Respublikasi, Qozog‘iston Respublikasi, Qirg‘iz Respublikasi, Moldova Respublikasi, Rossiya Federatsiyasi, Tojikiston Respublikasi, Turkmaniston, O‘zbekiston Respublikasi va Ukraina MDH ishtirokchi davlatlari hisoblanadi.

Ular bu bitimda davlatlarining hududiy butunligini tan olish, amaldagi chegaralar, ularning ochiqligi, fuqarolarning harakati erkinligiga, xalqaro tinchlik va xavfsizlikni ta‘minlash, harbiy xarakat va kurol-yarog‘ tarqatishning oldini olishda birgalikda xarakat qilishga kelishib oldilar.

MDH davlatlarining birgalikdagi faoliyatidan tashqi siyosiy faoliyatlarni muvofiqlashtirish, mudofaa siyosati va tashqi chegarani muhofaza qilish, Umumevropa, Evroosiyo bozorini shakllantirish, bojxona siyosatini birga olib borish, transport, aloqa, energetika tizimlarini rivojlantirish, ekologik, atrof-muhit xavfsizligini ta‘minlash hamda uyushgan jinoyatchilikka karshi kurashish maqsadlarni nazarda tutmoqda.

Hamdo‘stlik ishtirokchi davlatlarning barqaror ruvojlaniishi va xavfsizligiga to‘sqinlik qiluvchi har qanday tahdid va xavf-xatarlarga o‘z vaqtida munosib javob qaytarish borasida o‘zaro maqbul yondoshuvlar va kelishilgan amaliy chora-

⁴⁸Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев жорий йилнинг 13-14 июнь кунлари Қирғизистоннинг Бишкек шаҳрида бўлиб ўтган Шанхай ҳамкорлик ташкилоти Давлат раҳбарлари кенгашининг ўн тўққизинчи мажлисида сўзлаган нутқи. <https://uza.uz/oz/politics/bishkek-sammiti-sh-t-doirasidagi-manfaatli-amkorlikning-besh-17-06-2019>

tadbirlarni ishlab chiqish, muammo va kelishmovchiliklarni hal qilish, MDH hududidagi fuqarolarning o‘zaro muloqot yuritishlari uchun keng imkoniyat yaratdi.

O‘zbekistonda MDHga ko‘p rejali munosabatlarni muvofiqlashtiruvchi mexanizm va bevosita muloqotlar olib borish, davlatlararo muzokaralarni tashkil qilish, jumladan MDH formatida davlat rahbarlari va tegishli idoralar boshliqlari darajasida ikki tomonlama uchrashuvlar o‘tkazish maydoni, shuningdek, ko‘p tomonlama hamkorlik shart-sharoitlarini yaratishda manfaatdor bo‘lgan suveren davlatlarning birlashmasi sifatida qarashadi.

O‘zbekiston Respublikasi MDHning asosiy nizomiy va tarmoq organlari faoliyatida ishtirok etadi. O‘zbekiston Hamdo‘stlik tashkil etilgandan boshlab uning doirasida iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish va yangicha asosda xo‘jalik aloqalarini jarayonlarga siyosiy tus bermagan holda amalga oshirish tarafdori bo‘lgan davlatlar qatoriga kirgan.

O‘zbekiston MDH doirasida amaldagi o‘zaro savdo tartibini yomonlashtirmaydigan tamoyillarga asoslangan, to‘laqonli erkin savdo hududini tashkil etish tarafdoridir. Bu MDH hududida barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta’minlashda muhim omil bo‘lmoqda.

O‘zbekiston tomoni jahondagi jadal o‘zgarishlar sharoitida MDHni davlatlararo hamkorlik tizimi sifatida doimiy muzokaralar, oliy darajada siyosiy muloqotlar, vujudga kelayotgan yangi tahdid va xavf-xatarlarga qarshi kelishilgan yondoshuvlar ishlab chiqish, xalqaro xavfsizlikka oid ko‘plab dolzarb masalalarni hal etishning muhim mexanizmi deb hisoblaydi⁴⁹.

1991-2020 yillarda MDX davlatlari rahbarlarining 40 ga yaqin kengashlari bo‘lib o‘tdi va muhim hujjatlar imzolandi. Ular orasida xavfsizlik masalalari, tinchlikni saqlash, iqtisodiy hamkorlikni yo‘lga kuyib olish uchun davlatlararo iqtisodiy qo‘mita tuzish, iqtisodiy integratsiyani tulatsonli amalga oshirish, bojxona va ittifoq to‘lovi masalalarini izga solib olish kabilar muhim o‘rin egalladi. O‘zbekiston MDX doirasida siyosiy, iqtisodiy, madaniy sohalar bo‘yicha shartnoma hamda kelishuvlarni Rossiya, Ukraina, Belorussiya, Moldaviya va boshqa mamlakatlar bilan imzolab, o‘zaro manfaatli hamdo‘stlik aloqalari uchun mustahkam asos yaratdi⁵⁰.

Bugungi kunda MDHning tarkibi 10 ta a‘zo davlatlar: Rossiya, Ukraina, Belorussiya, Qozog‘iston, O‘zbekiston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Ozarbayjon, Armaniston, Moldaviya va bitta kuzatuvchi Turkmaniston kiradi.

SHunday bo‘lsa-da, Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi hozirgi kunda ham ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q. MDH yon-atrofdagi voqealarga munosabat bildirishda yakdillik ko‘rsatish, xususan, terror, narkobiznes, uyushgan jinoyatchilik, ekstremizm kabi balolarga qarshi turishda hamjihatlikni mustahkamlash, bahamjihat harakat qilishda muhim o‘ringa ega.

Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev 2017 yil 10-11 oktyabr kunlari Rossiya Federatsiyasining Sochi shahrida bo‘lib o‘tgan Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi Davlat rahbarlari kengashi majlisida ishtirok etdi. Dastlab MDH davlat rahbarlari tor doirada uchrashuv o‘tkazdi. Unda Hamdo‘stlik doirasidagi

⁴⁹Ўзбекистон Республикасининг МДХдаги иштироки. <https://mift.uz/uz/menu/uchastie-respubliki-uzbekistan-v-sng>

⁵⁰ Мусаев О.Р.Ўзбекистонда миллатлараро муносабатларни ривожлантиришнинг ижтимоий-фалсафий хусусиятлари. дисс...фалсафа фанлари фалсафа доктори.-Т.: 2017.

hamkorlikni yanada mustahkamlash, ushbu xalqaro tuzilma faoliyatini takomillashtirish masalalari muhokama qilindi, mintaqaviy va xalqaro masalalar yuzasidan fikr almashildi.

Prezidentimiz SHavkat Mirziyoev O‘zbekiston Hamdo‘stlik mamlakatlari bilan savdo-iqtisodiyot, investitsiya, transport, turizm, ilm-fan, ta’lim va xavfsizlik sohalaridagi hamkorlikni rivojlantirishdan manfaatdorligini ta’kidladi. Yil boshidan buyon mamlakatimiz bilan MDH davlatlari o‘rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi 20 foiz o‘sgan. O‘zbekiston tuzilmadagi ishtirokini yanada faollashtiradi. SHu yil 3 noyabr kuni poytaxtimizda MDH Hukumat rahbarlari kengashi yig‘ilishi o‘tkaziladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti a’zo mamlakatlar o‘rtasida o‘zaro ishonch va hamkorlikni mustahkamlash, Hamdo‘stlik doirasida yangi, aniq loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish zarurligini qayd etdi.

Transport va kommunikatsiyalar hamkorlikning strategik muhim yo‘nalishi hisoblanadi. O‘zaro integratsiyalashgan transport tizimlarini rivojlantirish, Hamdo‘stlik mintaqasining ulkan tranzit salohiyatidan to‘la foydalanish barcha uchun manfaatli. Ma’muriy jarayonlarni takomillashtirish va o‘zaro imtiyozlar berish bu borada muhim ahamiyat kasb etadi.

Turizm sohasidagi imkoniyatlar ham to‘la ishga solinmagani, bu imkoniyatlarni tahlil qilish va aniq chora-tadbirlar ishlab chiqish zarurligi ta’kidlandi.

Afg‘onistondagi vaziyatga ham e’tibor qaratildi. Jinoiy daromadlarni legallashtirish, korrupsiya, terrorizm, narkobiznes kabi xavf-xatarlarga qarshi birgalikda kurashish masalalari muhokama qilindi⁵¹.

Majlisda Hamdo‘stlik mamlakatlarining Parlamentlararo assambleyasi faoliyatini takomillashtirish, Tashqi ishlar vazirlari kengashi va Iqtisodiy kengashini rivojlantirish, kelgusi yillarda MDHning madaniy poytaxtlarini belgilash kabi masalalar muhokama qilindi. MDHga a’zo mamlakatlar davlat rahbarlarining Oila instituti va an’anaviy oilaviy qadriyatlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha bayonoti, Hamdo‘stlikda 2019 yilni Kitob yili, 2020 yilni 1941-1945 yillardagi ulug‘ Vatan urushida qozonilgan g‘alabaning 75 yilligi yili, deb e’lon qilish haqida qaror qabul qilindi.

Hamdo‘stlik mamlakatlarining jinoiy daromadlarni legallashtirish, terrorizm va qirg‘in qurollarini tarqatishni moliyalashtirish, korrupsiyaga qarshi kurashish sohalaridagi hamkorligiga doir konsepsiyalar ma’qullandi.

SHuningdek, MDH mamlakatlari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan yana qator hujjatlar qabul qilindi.

O‘zbekiston bilan Rossiya o‘rtasidagi hamkorlik 2004 yil 16 iyunda imzolangan Strategik sheriklik to‘g‘risidagi shartnoma, 2005 yil 14 noyabrda imzolangan Ittifoqchilik munosabatlari to‘g‘risidagi shartnoma asosida izchil rivojlanib bormoqda. Mamlakatlarimiz BMT, SHHT, MDH kabi xalqaro tuzilmalar doirasida ham samarali hamkorlik qilib kelmoqda.

⁵¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 10-11 октябрь кунлари Россия Федерациясининг Сочи шаҳрида бўлиб ўтган Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги Давлат раҳбарлари кенгаши мажлисида иштироки. <http://uza.uz/oz/politics/md-ning-sochi-sammiti-11-10-2017>

O'zbekiston Prezidentining Rossiyaga davlat tashrifidan so'ng o'tgan qisqa davrda o'zaro aloqalar sezilarli faollashdi. Hamkorlik doirasiga yangi sohalar qo'shildi. Keyingi oylarda hukumatlararo va hududlararo darajada bir qancha tashriflar amalga oshirildi⁵².

Rossiya O'zbekistonning muhim savdo-iqtisodiy sheriklaridan. Mamlakatimizda Rossiyaning etakchi kompaniya va banklari ishtirokida yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilmoqda. Eksport va importning barcha ko'rsatkichlari bo'yicha o'sish kuzatilmoqda. Yil boshidan buyon o'zaro tovar ayirboshlash hajmi 3 milliard dollardan oshgan.

2017 yilda Toshkentda bo'lib o'tgan O'zbekiston – Rossiya biznes-forumida ikki mamlakat ishbilarmonlari ko'plab istiqbolli kelishuvlarga erishdi. Sanoat va qishloq xo'jaligi tarmoqlari o'rtasida kooperatsiya kuchayayotgani, biznes vakillari hamkorligi kengayayotgani, xalqlarimiz o'rtasidagi madaniy-gumanitar aloqalar mustahkamlanib borayotgani ta'kidlandi. Moskva va Butun Rus Patriarxi Kirillning O'zbekistonga tashrifi ham xalqlarimiz o'rtasida do'stlik va o'zaro anglashuvni mustahkamlashga xizmat qilgani qayd etildi. Uchrashuvda ikki tomonlama hamkorlikni yanada rivojlantirish masalalari muhokama qilindi. Tomonlarni qiziqtirgan mintaqaviy va xalqaro masalalar yuzasidan fikr almashildi⁵³.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev bilan Belarus Respublikasi Prezidenti Aleksandr Lukashenkoning uchrashuvi bo'lib o'tdi. SHavkat Mirziyoev davlat rahbarlarining 2016 yil Samarqandda o'tgan uchrashuvidan keyin O'zbekiston va Belarus munosabatlari faollashgani, o'zaro savdo aylanmasi sezilarli oshganini ta'kidladi. Ikki mamlakat iqtisodiyoti bir-birini to'ldirishi, qishloq xo'jaligi, to'qimachilik, mashinasozlik, oziq-ovqat sanoati va boshqa sohalarda foydalanilmagan katta imkoniyatlar mavjudligi qayd etildi. Aleksandr Lukashenko Belarus O'zbekiston bilan hamkorlikni har tomonlama rivojlantirishdan manfaatdor ekanini ta'kidladi. Belarus O'zbekistonga Markaziy Osiyodagi muhim iqtisodiy sherik sifatida qaraydi. Mamlakatlarimiz o'rtasidagi munosabatlar do'stlik va o'zaro manfaatdorlik tamoyillari asosida rivojlanib bormoqda. Qo'shma korxonalar tashqil etish, savdo uylarini kengaytirish, xomashyoni chuqur qayta ishlash bo'yicha hamkorlik qilish masalalari muhokama qilindi.

SHu asosda 2019 yil 7 noyabr kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi xavfsizlik organlari va maxsus xizmatlari rahbarlari kengashining Toshkentdagi yig'ilishida ishtirok etadigan delegatsiyalar boshliqlarini qabul qildi. Ushbu tadbirda Prezidentimiz O'zbekistonda MDH doirasidagi ko'p qirrali munosabatlarni, jumladan, zamonaviy tahdid va xatarlarga qarshi kurash borasidagi hamkorlikni kengaytirishga muhim ahamiyat qaratilayotganini ta'kidladi. Xavfsizlikni ta'minlash sohasidagi amaliy hamkorlikni yanada mustahkamlash mamlakatimizning Hamdo'stlikda 2020 yilgi raisligining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekani qayd etildi. Tashkilotga a'zo davlatlar maxsus xizmatlari o'rtasidagi yaqin hamkorlikni davom ettirish, shu jumladan tezkor axborot

⁵² Ўша манба. <http://uza.uz/oz/politics/md-ning-sochi-sammiti-11-10-2017>

⁵³ Сочи шаҳрида ўтаётган Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги саммити доирасида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев билан Россия Федерацияси Президенти Владимир Путиннинг учрашуви. <https://kun.uz/79059556?q=%2F79059556>

almashish hamda terrorizm, ekstremizm, narkotrafik va uyushgan jinoyatchilikni bartaraf etish bo'yicha qo'shma tadbirlar o'tkazish zarurligiga alohida e'tibor qaratildi. Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashda, internet va boshqa axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan zo'ravonlik va radikal qarashlarni targ'ib qilish maqsadida foydalanishga chek qo'yish borasida sa'y-harakatlarni birlashtirish muhimligi ta'kidlandi⁵⁴.

Hamdo'stlikning yana bir ahamiyatli tomoni shundaki, globalizatsiya jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi sharoitda dunyoda yuz berayotgan iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlarga tayyor turish, turli inqirozlarni engishda barcha a'zo davlatlar uchun kerakli va foydali tashkilotdir.

Rahbariy adabiyotlar:

- 1.Mirziyoev SH.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz.T. 1. - Toshkent: O'zbekiston.. 2017.
- 2.Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 3.Mirziyoev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson ma'nfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yiligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 4.Mirziyoev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 5.Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. T. 1. - Toshkent: O'zbekiston, 1996.
- 6.Karimov I.A. Tinchlik va xavfsizligimiz o'z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat'iy irodamizga bog'liq. T. 12. - Toshkent: O'zbekiston, 2004.
- 7.Karimov I.A. Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat. T. 14. - Toshkent: O'zbekiston, 2006.
- 8.Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch. -Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 9.Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini shakllantirish-mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. T.19. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.
- 10.Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.
- 11.Karimov I.A. Tarixiy xotira va inson omili – buyuk kelajagimiz garovidir. Xalq so'zi. 2012, 10 may.
- 12.Karimov I.A. Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. - Toshkent: O'zbekiston. 2015.

Asosiy adabiyotlar

- 13.Mustaqil O'zbekistan tarixining dastlabki saxifalari. - Toshkent, 2000.

⁵⁴ 2019 йил 7 ноябрь куни, Ўзбекистон Республикаси президенти Шавкат Мирзиёев Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги хавфсизлик органлари ва махсус хизматлари раҳбарлари кенгашининг Тошкентдаги йиғилишида иштирок этадиган делегациялар бошлиқларини [қабул қилди](#)ш маросимидаги нутқи. 2019/11/07/shavkat-mirziyoyev-mdh-mamlakatlari-maxsus-xizmatlari-rahbarlarini-qabul-qildi

12-13-Mavzu: Yangilanayotgan O‘zbekiston: milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari.

Reja:

1. O‘zbekistonda iqtisodiy islohotlarning strategik maqsadlari va taraqqiyotining yangi bosqichi.
2. Agrar sektorni modernizatsiyalash va intensiv rivojlantirish va qishloq xo‘jaligida eksportbop mahsulotlar etishtirish tizimining yo‘lga qo‘yilishi.
3. Arzon uy joylar barpo etishning maqsadli dasturlarini amalga oshirishning muhim jihatlari va yoshlarga oid siyosatni ro‘yobga chiqarishning davlat dasturi.

Tayanch iboralar:

Agrar sektor, Arzon uy joylar, yoshlarga oid davlat siyosatni, pul-kredit siyosati, tadbirkorlik sub’ektlari, Savdo-sanoat palatasi, xususiylashtirilgan korxonalar, xorijiy investitsiya, raqamli iqtisodiyot.

1. O‘zbekistonda iqtisodiy islohotlarning strategik maqsadlari va taraqqiyotining yangi bosqichi.

2017 yilda O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy sur‘ati tubdan o‘zgardi. Harakatlar strategiyasiga muvofiq, iqtisodiy rivojlanish, avvalo, aholining hayot darajasi va sifatini oshirishga qaratilgan mutlaqo yangi bosqichga o‘tdi. Amalga oshirilgan barcha islohotlar “Inson manfaatlari va farovonligi hamma narsadan ustun” degan tamoyilga asoslandi. Bu borada, eng avvalo, mamlakatimizda makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash, qat’iy pul-kredit siyosatini yuritish, milliy valyuta va ichki bozordagi narxlar barqarorligini ta’minlash, soliq-byudjet islohotlarini olib borishga asosiy e’tibor qaratildi.

Valyuta bozorini liberallashtirish bo‘yicha aniq maqsadga yo‘naltirilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi va 2017 yil 5 sentyabrdan milliy valyutamiz – so‘mning erkin ayirboshlanishi ta’minlandi. Xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning o‘z valyuta resurslarini erkin tasarruf etishlari yo‘lidagi barcha sun’iy to‘siqlar bartaraf etildi va ular tomonidan valyuta tushumlarini sotish majburiyatlari bekor qilindi. Yuridik shaxslar uchun mahsulotlarni import qilishda chet el valyutasini erkin xarid qilish va chet el investorlarining foydani erkin olib chiqish imkoniyati yaratildi. Fuqarolarga chet elda ta’lim olish yoki davolanish, turizm, biznes va boshqa maqsadlar uchun valyuta mablag‘larini hech qanday to‘siqlarsiz qonuniy sotib olishi va sotish imkoniyati yaratildi. Mazkur islohotlar dunyoning etakchi moliya institutlari, shu jumladan, Xalqaro valyuta fondi, Jahon banki va Osiyo taraqqiyot banki tomonidan e’tirof etildi. Inflyasiya darajasi hamda ichki bozorda iste’mol tovarlar narxlarining barqarorligini nazorat qilish kuchaytirildi. Ushbu maqsadda, resurs bazasi 100 million dollarga teng ichki iste’mol bozorida narx-navoni barqarorlashtirish jamg‘armasi tashkil etildi. Hayot uchun zarur bo‘lgan dori-darmonlarni sotib olish uchun qo‘shimcha 70 million dollar ajratildi. Tashqi savdoni liberallashtirish va samarador bozor iqtisodiyotini yaratish maqsadida bojxona

to'lovlari stavkalari ikki baravar pasaytirildi. Ichki bozor uchun zarur bo'lgan 8 ming turdan ziyod import tovarlari uchun bojxona to'lovlari keskin pasaytirildi, jumladan, import boji bo'yicha 3 550 ta va aksiz solig'i bo'yicha 1 122 ta mahsulotlarga nisbatan nol darajali stavkalar belgilandi. Xalqaro andozalarga mos ravishda, hukumat, barcha vazirlik va idoralar hamda Markaziy bank tomonidan makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, davlat byudjeti ijrosi, pul muomalasi va oltin-valyuta zaxiralari holati to'g'risidagi barcha statistik va tahliliy ma'lumotlarni doimiy ravishda ochiq chop etib borilishi yo'lga qo'yildi.

ishbilarmonlik muhitini yaxshilash borasida hammaga yaxshi ma'lum bo'lgan "Agar xalq boy bo'lsa, davlat ham boy va kuchli bo'ladi" tamoyiliga asoslanildi. Bunda: birinchidan, tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini rejadan tashqari va muqobil tekshirish bekor qilindi. Tadbirkorlik sub'ektlariga nisbatan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanish huquqidan mahrum qilish ko'rinishida jazo qo'llash taqiqlandi. O'zbekistonning Jahon bankining "Doing Business 2018" ma'ruzasida biznes yuritish uchun eng qulay sharoit yaratgan "top 10" talik islohotchi mamlakatlar ro'yxatiga kirishi ham olib borilgan islohotlarning natijasidir; ikkinchidan, tadbirkorlik sub'ektlarini ro'yxatdan o'tkazish uchun davlat xizmatlarini ko'rsatish tartibotlari tubdan qayta ko'rib chiqilib, ular soni va ro'yxatdan o'tish uchun ketadigan vaqt esa qisqardi; uchinchidan, Savdo-sanoat palatasi faoliyati to'liq qayta isloh qilindi va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida tadbirkorlik sub'ektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil instituti (ombudsman) ta'sis etildi. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash Davlat jamg'armasi tashkil etildi; to'rtinchidan, joriy yilda tijorat banklari va ularning filiallari biznes bilan ishlash, har bir mahallada aholini, avvalo, yoshlarni tadbirkorlikka jalb qilish bo'yicha o'z yondashuvlarini tubdan o'zgartirdi⁵⁵.

Iqtisodiyotni isloh qilishning yana bir o'ziga xos ustuvor yo'nalishi, bu davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini qisqartirish, iqtisodiyotda xususiy sektorning o'rni va ahamiyatini oshirishdir. Bunda, eng avvalo, xususiylashtirilgan korxonalar bilan ishlash, ularning faoliyati samaradorligini oshirish, shuningdek, davlat mulkini boshqarish uslublari tamoman o'zgartirilib, quyidagi ijobiy natijalarga erishildi: birinchidan, korxonalarni xususiylashtirishdan keyingi qo'llab-quvvatlashning yangi amaliyoti joriy etildi, ishlamayotgan korxonalar faoliyatini qayta tiklash bo'yicha investitsiya loyihalarini ishlab chiqishda davlat tomonidan ko'maklashish yo'lga qo'yildi. Tadbirkorlik sub'ektlariga faoliyat yuritmayotgan va to'liq quvvat bilan ishlamayotgan korxonalar maydonlarida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etish imkoniyati berildi. Bu esa, yuqori qiymatdagi investitsiyalarni o'zlashtirish va minglab ish o'rinlarini tashkil etish imkoniyatini berdi. Ushbu loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun Xususiylashtirilgan korxonalarga ko'maklashish maxsus jamg'armasi tashkil etildi va ushbu jamg'arma tomonidan tegishli kredit liniyalari ochildi⁵⁶.

⁵⁵ Иқтисодийотни ривожлантириш ва либераллаштириш. "Тараққиёт стратегияси" маркази маълумотлари асосида тайёрланган. <http://www.biznes-daily.uz/ru/mening-mulkim/53144-xs->

⁵⁶ 2017 йил — шиддатли ислохотлар йили. – Т.: "Адолат", 2017. – 96 б

“Har bir oila – tadbirkor” dasturi doirasida o‘z biznesini boshlayotgan oilalarga 5,9 trillion so‘m kreditlar ajratildi. Yangi soliq siyosati doirasida ish haqiga soliq yuki 1,5 barobar kamaytirildi. Natijada rasmiy sektorda ishlayotganlar soni yil davomida 500 mingtaga ko‘paydi⁵⁷.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi 20 foizdan 15 foizga tushirildi. Buning hisobidan o‘tgan yili soliq to‘lovchilar ixtiyorida 2 trillion so‘m qoldi. Joriy yilda bu raqam 11 trillion so‘mni tashkil etishi kutilmoqda. Bir yilda tadbirkorlar ixtiyorida shuncha mablag‘ qolishi, albatta, ularga o‘z bizneslarini rivojlantirish uchun juda katta qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi. Islohotlarimiz natijasida o‘tgan yili 93 mingta yoki 2018 yilga nisbatan qariyb 2 barobar ko‘p yangi tadbirkorlik sub’ektlari tashkil etildi. Jahon bankining “Biznes yuritish” reytingida 7 pog‘ona ko‘tarilib, biznesni ro‘yxatga olish ko‘rsatkichi bo‘yicha dunyoning 190 ta davlati orasida 8-o‘rinni egalladi va eng yaxshi islohotchi davlatlar qatoridan joy olindi.

Ikkinchidan, tadbirkorlik sub’ektlariga investitsiya kiritish va yangi ish o‘rinlarini yaratish majburiyati bilan davlat mulkini “nol” xarid qiymatida berish amaliyoti sezilarli kengaytirildi. 2017 yilda tadbirkorlarga 509 ta ob’ekt “nol” xarid qiymatida investitsiyalar kiritish majburiyati bilan xususiy mulk sifatida berildi. Bu esa, minglab yangi ish o‘rinlarini tashkil etish imkoniyatini bermoqda.

Ayniqsa, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar 4,2 milliard dollarni tashkil etib, 2018 yilga nisbatan – mana shu raqamga e‘tiboringizni qaratmoqchiman – 3,1 milliard dollarga yoki 3,7 barobar o‘sdi. Investitsiyalarning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 37 foizga etdi.

Mamlakatimiz ilk bor xalqaro kredit reytingini oldi va jahon moliya bozorida 1 milliard dollarlik obligatsiyalarini muvaffaqiyatli joylashtirdi. Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti tomonidan O‘zbekistonning kreditga doir tavakkalchilik reytingi oxirgi 10 yilda birinchi marta yaxshilandi.

Energetika, neft-gaz, geologiya, transport, yo‘l qurilishi, qishloq va suv xo‘jaligi, ichimlik suvi va issiqlik ta‘minoti hamda boshqa qator tarmoqlarda chuqur tarkibiy islohotlar boshlandi. Sanoatning 12 ta etakchi tarmog‘ida modernizatsiyalash va raqobatdoshlikni kuchaytirish dasturlari jadal amalga oshirilmoqda. Natijada o‘tgan yili iqtisodiy o‘sish 5,6 foizni tashkil etdi. Sanoat mahsuloti ishlab chiqarish hajmi 6,6 foizga, eksport – 28 foizga ko‘paydi. Oltin-valyuta zaxiralarimiz 2019 yil davomida 2,2 milliard dollarga ortib, 28,6 milliard dollarga etdi⁵⁸.

uchinchidan, faoliyat yuritmayotgan, bo‘shab yotgan va samarali foydalanilmayotgan yirik ob’ektlar va er uchastkalarida yil davomida 45 ta yangi kichik sanoat zonalari tashkil etilib, ularning umumiy soni 75 taga etkazildi. Ularda yuqori talabga ega bo‘lgan sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishga qaratilgan yirik

⁵⁷ Алимжанова Д, “Оила” илмий-амалий тадқиқот маркази директорининг ўринбосари. Хар бир оила муқаддас кўрғонга айланади. <http://uza.uz/oz/society/ar-bir-oila-mu-addas-r-onga-aylanadi-24-01-2020>

⁵⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг 2020 йил 20 январдаги Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг биринчи мажлисидаги ҳамда 21 январдаги Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги маърузалари, 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлис палаталарига мурожаатномаси. <http://staff.tiiame.uz/storage/users/427/presentations/Z8U9zbM08MdNSsseN8CBWEGoXR70Czp0YGibp7oB.p>

investitsiya loyihalari amalga oshirildi. Hududlarda ijtimoiy-iqtisodiy siyosat o'zgartirildi, bunda ish o'rinlarini tashkil etish va odamlar uchun munosib turmush sharoitlarini yaratish ustuvor maqsad etib belgilandi.

2017 yilda Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri, shuningdek, alohida tuman va shaharlarni rivojlantirish bo'yicha qirqdan ortiq dasturlar qabul qilindi. Dasturlar ijrosini ta'minlash, shu jumladan, hududlar iqtisodiy o'sishini tezlashtirish va doimiy ish o'rinlarini yaratish maqsadida 2017–2018 yillarda sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmatlar sohasida har bir tuman uchun istiqbolli yangi 2 077 ta yirik loyihalar tasdiqlandi. qoraqalpog'iston respublikasi va xorazm viloyati hududlaridagi tumanlarda sanoat sohasida 1 619 ta yangi korxonalar tashkil etildi, bu o'tgan yilga nisbatan 1,2 marta ko'pdir. yangidan tashkil etiladigan korxonalarga soliq to'lovi bo'yicha 5 yildan 10 yilgacha imtiyozlar, shu jumladan, mulk, er va obodonlashtirish soliqlari hamda Respublika yo'l jamg'armasi yig'imlaridan ozod etish kabi imtiyozlar qo'llanilib kelinmoqda. 47 ta uzoq va chekka tumanlarda yangi tashkil etilgan va mikrocredit olgan yakka tartibdagi tadbirkorlar 6 oy muddatga qat'iy belgilangan soliq to'lovidan ozod etildi. Hududlarda muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishga yondashuv tubdan o'zgartirilib, aholining ehtiyojlari ko'proq inobatga olinadigan bo'ldi. Xususan, so'nggi yillarda birinchi marta 2 700 km avtomobil yo'llari va 5,1 ming km past kuchlanishli elektr tarmoqlarini qurish va kapital ta'mirlashga davlat mablag'lari yo'naltirildi. Mahalliy davlat hokimiyati organlari rahbarlari boshchiligida O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri va uning o'rinbosarlariga birlashtirilgan Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, tumanlar va shaharlar hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sektorlariga bo'linishini nazarda tutuvchi ish tashkil etishning yangi tizimi joriy etildi⁵⁹.

Jamoatchilik oldida hisobot berish, aholi turmush darajasi va sifatini oshirish vazifalarini so'zsiz amalga oshirish maqsadida joylarda ishlarni tashkil etishning "mahalla – tuman (shahar) – viloyat – respublika" tamoyili asosidagi yangi tizimi joriy etildi. Ijro etuvchi va vakillik hokimiyati markaziy organlarining mahalliy davlat hokimiyati organlari bilan o'zaro hamkorligining darajasi hududlarda echimini kutayotgan muammolarni hal qilish bo'yicha uyg'un faoliyatni ta'minlab berdi. SHuningdek, sektorlar tomonidan uyma-uy yurish va aholi bilan uchrashuvlar asosida mahalladagi dolzarb muammolarni aniqlash – tuman (shahar)ni rivojlantirish bo'yicha dasturlarga takliflar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Erkin iqtisodiy zonalar, texnoparklar, kichik sanoat hududlarining tashkil qilinishi to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalarini jalb qilish, yangi yuqori texnologik ishlab chiqarishni tashkil qilish, hududlarning tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanishning asosiy omili bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev joylarda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning borishi, xalqimizning hayot darajasi va sifatini yanada oshirishga qaratilgan bunyodkorlik va obodonlashtirish ishlari bilan yaqindan tanishish, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha aniq maqsadga yo'naltirilgan dasturlarni qabul qilish maqsadida 2017 yilning o'tgan davri mobaynida respublikaning barcha

⁵⁹ 2017 йил — шиддатли ислохотлар йили. – Т.: “Адолат”, 2017. – 96 б.

mintaqalariga, ayrimlariga esa takror tashrif buyurdilar. Har bir tashrif natijasi bo'yicha har bir hududni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar tasdiqlandi.

Milliy valyutaning tezkor o'zgarishining salbiy oqibatlarini yumshatish maqsadida iqtisodiyotning bazaviy tarmoqlari korxonalariga moliyaviy yordam berish bo'yicha tegishli qonun hujjatlari qabul qilindi. Xususan, neft va gaz, kimyo va energetika tarmoqlari korxonalarining yillar mobaynida to'planib qolgan debitorlik va kreditorlik qarzdorliklari kamaytirildi, neft mahsulotlari bo'yicha hisoblangan aksiz solig'i neftni qayta ishlash zavodlariga qoldirildi, O'zbekiston tiklanish va tarraqqiyot jamg'armasi tomonidan imtiyozli kreditlar ajratish choralari ko'rildi. Yangi tashkil etilgan sanoat korxonalarida etti mingdan ortiq ishlab chiqarish quvvatlari foydalanishga topshirildi, yuzdan ortiq yangi turdagi mahsulotlar ishlab chiqarish o'zlashtirildi. Natijada qayta ishlash sanoatining jami sanoatdagi ulushi 80 foizdan ortiqni tashkil etdi, mehnat unumdorligi qariyb 6 foizga oshdi. Mahalliy xom ashyoni chuqur qayta ishlash bo'yicha yangi yuqori texnologik ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etishga qaratilgan yirik investitsion loyihalarning amalga oshirilishi qariyb 67,4 trillion so'mlik kapital qo'yilmalarni o'zgartirish imkonini berdi.

Iqtisodiyotni tarkibiy o'zgartirish mamlakat eksport hajmini barqarorligini oshirish va uning tarkibida ijobiy o'zgarishlarga erishish muhim omilga aylanib, eksport tarkibida raqobatbardosh tayyor mahsulotlar ulushi barqaror sur'atlar bilan o'sib bormoqda. 2017-2021 yillarga mo'ljallangan Harakatlar strategiyasini amalga oshirish bo'yicha dasturda "Sanoatni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish, investitsiya loyihalarini amalga oshirishga yangicha yondashuv" chora tadbirlari belgilab berilgan⁶⁰.

Birinchiidan, hamkor mamlakatlar va xalqaro moliya institutlari bilan munosabatlardagi yondashuv o'zgartirildi. Oliy darajadagi tashriflar chog'ida, Xitoy Xalq Respublikasi, Rossiya, AQSH, Koreya, Turkiya, Qozog'iston va Qirg'iziston bilan savdo-iqtisodiy va investitsiyaviy aloqalarni rivojlantirish bo'yicha ikki tomonlama davlatlararo shartnomalar imzolandi. Evropa tiklanish va tarraqqiyot banki bilan to'laqonli munosabatlar tiklandi, bank tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka 190 million AQSH dollari miqdorida kredit liniyasi ajratildi. Turli yo'nalishlarda 20 dan ortiq loyihalar ishlab chiqildi. Evropa investitsiya banki, Fransiya rivojlanish agentligi bilan hamkorlik o'rnatildi. O'zbekiston yangi tuzilgan Osiyo infratuzilmaviy investitsiyalar bankining teng huquqli a'zosiga aylandi.

Ikkinchiidan, tashqi savdo faoliyatidagi barcha sun'iy to'siqlar olib tashlandi. Xususan, oldindan to'lovlarsiz va kafolat majburiyatlarisiz eksport qilish tartibi joriy etildi. Ortiqcha va eskirgan ruxsat beruvchi talablar bekor qilindi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini eksport qilish mexanizmlari soddalashtirildi. Amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida eksport hajmi 11,3 milliard AQSH dollarini tashkil etdi va oldingi yil shu davr ko'rsatkichiga nisbatan 126 foizga oshdi. Tashqi savdo saldosini 519,5 million dollarni tashkil etdi. MDH davlatlari ichida mahsulot eksport qilinadigan eng yirik davlatlar qatoriga Rossiya, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston hamda uzoq

⁶⁰ Пулатова М.С. Саноат корхонаарининг ташқи иқтисодий фаолиятини молиялаштиришда инвестициялардан самарали фойдаланиш йўллари. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори диссертацияси. –Тошкент:2008.

xorijiy mamlakatlar – Xitoy, Turkiya, Afg‘oniston, Eron, Koreya Respublikasi va Fransiya davlatlarini kiritish mumkin. Barcha qayd etib o‘tilgan mamlakatlar bo‘yicha eksportning o‘shish dinamikasiga erishildi.

Maxsulot turlari bo‘yicha eksportning eng yuqori o‘shish sur‘atlari mashina va asbob-uskuna, rangli metall, oziq-ovqat mahsulotlari hamda tekstil mahsulotlariga to‘g‘ri keldi. Bunda meva-sabzavot mahsulotlari eksporti ham mablag‘ jihatidan (592,6 million dollar), ham miqdor jihatidan (831,7 ming tonna) o‘shishiga erishildi. Bugungi kunda eksport tarkibining qariyb 78 foizini qayta ishlash tarmog‘i mahsulotlari tashkil etmoqda. Jumladan, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar eksportining ulushi 28,5 foizdan 34,5 foizgacha ortdi, elektr maishiy texnika 2,4 baravarga, avtomobil eksporti 3 baravarga, to‘qimachilik mahsulotlari 1,3 baravarga va charm-poyabzal mahsulotlari eksporti 14,2 foizga o‘ydi.

2. Agrar sektorni modernizatsiyalash va intensiv rivojlantirish va qishloq xo‘jaligida eksportbop mahsulotlar etishtirish tizimining yo‘lga qo‘yilishi .

Agrar sektorni modernizatsiyalash va intensiv rivojlantirish, qishloq xo‘jaligini yanada isloh qilish va mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash borasida muayyan ishlar amalga oshirildi. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha Harakatlar strategiyasida ilg‘or xorijiy davlatlarning tajribasiga tayangan holda qishloq xo‘jaligini rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqish, aholini qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bilan ta‘minlash darajasini oshirish va ularning narxlarini barqarorligini saqlash paxta xomashyosini etishtirishni moliyalashtirish tizimida bozor mexanizmlarini joriy etish kabi bir qator vazifalarni amalga oshirish belgilab berilgan⁶¹.

2017 yilning o‘zida qishloq xo‘jaligi sohasiga oid 5 ta qonun, 20 dan ortiq farmon va qaror qabul qilindi, 2 ta yangi qo‘mita va 3 ta uyushma tuzildi. Qishloq va suv xo‘jaligi vazirligi faoliyati tubdan takomillashtirildi. Qishloq tumanlarida hokimlarning qishloq va suv xo‘jaligi masalalari bo‘yicha o‘rinbosari lavozimi joriy qilindi. O‘zbekiston Fermerlari kengashi O‘zbekiston Fermer, dehqon xo‘jaliklari va tomorqa er egalari kengashi sifatida qayta tashkil etildi. Joriy yilda mamlakatimizda 8 million 377 ming tonna g‘alla, 2 million 900 tonnadan ziyod paxta, 12 ming 450 tonna pilla, 500,8 ming tonna sholi, 22 million tonna meva-sabzavot, 12,3 million tonna go‘sh va sut mahsulotlari etishtirildi. Bu yil birinchi marta g‘alladan bo‘shagan qariyb 1 million gektar maydonga sabzavot, kartoshka, poliz va dukkakli ekinlar ekildi va 5,5 million tonnadan ortiq mahsulot etishtirildi. Qishloq xo‘jaligini diversifikatsiya qilish, er-suv resurslaridan yanada oqilona foydalanish, eksportbop mahsulotlar etishtirish orqali dehqonlarning daromadini oshirish borasida olib borayotgan tizimli ishlarimiz ham asta-sekin o‘z samarasini bermoqda. Masalan, joriy yilda 96 ming gektar hosildorligi past maydonlarda paxta va g‘alla o‘rniga 32 ming gektar erda karam, turli sabzavot va ko‘katlar ekildi va bu maydonlardan olingan minglab tonna mahsulotlar eksport qilindi. SHuningdek, 11 ming gektarda intensiv

⁶¹ Юсупов М.С. Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишнинг иқтисодий механизмларини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори диссертацияси. –Тошкент:2008. 4-бет.

bogʻ va yangi tokzorlar, 1 ming 500 gektarda issiqxonalar barpo etildi. Bu borada Ispaniya, Polsha, Niderlandiya, Gretsiya, Rossiya, Xitoy, Janubiy Koreya, Turkiya, Vetnam va Indoneziya davlatlarining ilgʻor tajribasidan keng foydalanishga alohida eʼtibor qaratildi. SHuningdek, mamlakatimizda birinchi marta shafran kabi noanʼanaviy ekin ekish yoʻlga qoʻyildi, soya ekish kengaydi.

Qishloq xoʻjaligi mahsulotlarining 132 ming tonnasi qayta ishlanib, 100 million dollarlik tayyor mahsulot eksport qilindi. 856 million dollarlik 724 ming tona hoʻl meva chetga sotildi. CHorvachilik tarmogʻini rivojlantirish dasturlari doirasida baliq, asal etishtiriladigan, parranda, echki, qoramol boqiladigan koʻplab xoʻjaliklar faoliyati yoʻlga qoʻyildi. Zotdor qorabayir otlarini koʻpaytirish va ot sportini rivojlantirish maqsadida Qashqadaryoda yangi yilqichilik kompleksi tashkil etildi. Toshkent viloyatida va boshqa hududlarda ham bunday majmualar barpo etilmoqda. Pillachilikda yuqori hosil olishda muhim ahamiyatga ega boʻlgan, ammo deyarli yoʻqolib borayotgan anʼanalar qayta tiklanmoqda. Eng muhimi, qimmatbaho xom ashyo boʻlgan ipak etishtirishning mutlaqo yangi tizimi yoʻlga qoʻyildi. Ushbu sohada ishlarni mutlaqo yangi asosda yoʻlga qoʻyish maqsadida “Oʻzbekipaksanoat” uyushmasi tashkil etildi. Bu yil mamlakatimizda birinchi marta pilladan yiliga ikki marta hosil olish tajribasi sinovdan oʻtkazildi va ijobiy natija berdi. Har bir viloyatda pila xom ashyosini qayta ishlab, tayyor mahsulot olish maqsadida toʻgʻridan-toʻgʻri chet el investitsiyalari jalb qilinmoqda. Natijada shu yilning oʻzida ipakni qayta ishlashga ixtisoslashgan 10 ta korxonalar ishga tushirildi. Baliqchilik sohasini tiklash uchun “Oʻzbekbaliqsanoat” uyushmasi tashkil etildi. Uning tizimiga 3 ming 600 ta baliqchilik xoʻjaligi kiritildi. Joriy yilda 580 ming gektar tabiiy va 28 ming gektar sunʼiy koʻllarda 100 ming tonnadan ortiq baliq etishtirildi. Yana bir muhim yoʻnalish – asalarichilik sohasini rivojlantirish maqsadida Oʻzbekiston asalarichilar uyushmasi tashkil etilib, unga asal etishtiriladigan 14 mingdan ortiq tadbirkor aʼzo boʻldi. Hosildorligi past erlarda davlat ehtiyojlari uchun paxta etishtiriladigan fermer xoʻjaliklarini moliyaviy qoʻllab-quvvatlash maqsadida davlat byudjetidan mablagʻ ajratish hajmi yildan-yilga ortib bormoqda. 2008 yilda ushbu maqsadlar uchun 80 milliard soʻm mablagʻ yoʻnaltirilgan boʻlsa, joriy yilda bu koʻrsatkich 300 milliard soʻmni tashkil etdi. Yil davomida qilingan mashaqqatli mehnat, agrotexnik tadbirlarning oʻz muddatida va sifatli oʻtkazilishi natijasida gektaridan oʻrtacha 50 sentnerdan ziyod hosil olgan fermerlar 1 ming 121 tani, 45 sentnerlik marrani egallagan fermerlar 2 ming 130 tani, 40 sentnerchilar 7 ming 208 tani tashkil etdi. Suv tejaydigan texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan tadbirlar qoʻllab-quvvatlanib, ularning tashabbuskori boʻlgan xoʻjalik va tashkilotlarga qoʻshimcha imtiyoz va preferensiyalar yaratib berilmoqda. Natijada, bugungi kunda qariyb 240 ming gektar maydonda ana shunday texnologiyalar, jumladan, 28 ming gektar erda tomchilatib sugʻorish texnologiyasi joriy qilindi.

Qishloq xoʻjaligining rivoji aholi ijtimoiy ahvolidan yaxshilanishiga ham taʼsir koʻrsatdi. SHahar va qishloqlarda aholining haqiqiy ehtiyoji va milliy anʼanalar toʻla hisobga olingan holda turar joy qurilishi va tegishli infratuzilma tarmoqlarini kengaytirishga alohida eʼtibor qaratildi. Jumladan, qishloqlarda yangi ikki tipdagi yosh oilalar uchun maqbullashtirilgan er uchastkasiga ega boʻlgan 2 va 3 xonali turar

joy binolari loyihasi ishlab chiqildi. Bu esa, ularning narxini qishloq aholisining barcha qatlamlari uchun maqbul tarzda arzonlashtirish imkonini berdi⁶².

SHaharlarda yangi, zamonaviy ko'p qavatli uylar qurish dasturi qabul qilinib, unga ko'ra shaharlarda yuzlab besh va etti qavatli uylar foydalanishga topshirildi. Yangi qurilayotgan shahar va qishloq hududlarining infratuzilmasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. 2017 yilda mamlakatning bir qator shaharlarida davlat-xususiy sektor sherikchiligi asosida maishiy chiqindilarni kompleks qayta ishlash klasterlari tashkil etildi. Har bir tuman va shaharda "Toza hudud" korxonolari tashkil etilishi aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini sezilarli darajada oshirishga imkon yaratdi. Minglab kilometr ichki yo'llarni qurish va ta'mirlashga davlat mablag'lari yo'naltirildi⁶³.

Aholini toza ichimlik suvi bilan ta'minlashga alohida e'tibor qaratildi. Jumladan, yangi tashkil etilgan Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish vazirligi oldiga respublika aholisini markazlashtirilgan suv ta'minoti bilan qamrab olish vazifasi qo'yildi. Moliya vazirligi huzurida "Toza ichimlik suvi" fondi tashkil etilib, uning hisobidan 2018 yilda 584,7 milliard so'm mablag' ajratilishi ko'zda tutildi.

3.Arzon uy joylar barpo etishning maqsadli dasturlarini amalga oshirishning muhim jihatlari va yoshlarga oid siyosatni ro'yobga chiqarishning davlat dasturi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev tomonidan 2017 yilda sog'liqni saqlash masalasiga bag'ishlab to'rt marta videosektor yig'ilishi o'tkazildi. Har uchala yig'ilishda ham tizim faoliyatini tubdan takomillashtirish, odamlarda haqli e'tiroz uyg'otayotgan muammo va kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha aniq ko'rsatmalar berildi, shu yo'nalishda amalga oshirilayotgan dasturlar ijrosi atroflicha ko'rib chiqildi. Davlat rahbari tomonidan berilgan topshiriq va ko'rsatmalardan kelib chiqib, sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirish yuzasidan ham bir qator aniq chora-tadbirlar amalga oshirildi. Sog'liqni saqlash sohasini yanada rivojlantirish, tibbiy xizmatlar ko'lami va sifatini oshirishga qaratilgan 30 ga yaqin farmon va qarorlar qabul qilindi. Eng avvalo, qishloqlarda sog'liqni saqlashning birlamchi bo'g'inida samarasiz qishloq vrachlik punktlari qisqartirilib, ularning o'rniga tunu kun faoliyati ko'rsatadigan 793 qishloq oilaviy poliklinikasi tashkil etilib, ularda tez tibbiy yordam shahobchasi hamda kunduzgi statsionarlar ochildi. Sil bilan kasallanish keskin kamaydi. Respublika ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlari hududlarga 2407 marta chiqdi, 2016 yilda bu raqam 500 tani tashkil qilgan edi. O'tgan yil ularning xizmatidan 30 ming kishi foydalangan bo'lsa, joriy yil ko'rsatkich 220 mingga chiqdi. Soha uchun kadrlar tayyorlash ishlari ko'lami kengaymoqda. Oliy ma'lumotli shifokorlar tayyorlash uchun qabul kvotalari soni 3445 taga etkazildi, shundan 1180 tasi maqsadli hududiy kvotadir. Klinik ordinaturada tayyorlash bo'yicha ham kvotalar oshirildi. Bu ishlar doirasida qishloqda faoliyat yuritadigan 700 ga yaqin shifokorlar

B. ⁶² <http://vetgov.uz/uz/yangiliklar/riz-r-zimiz-bunyedkori-b-lgan-ishlo-kh-zhaligi-kho?print=y>
⁶³ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Қишлоқ хўжалиги ходимлари кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. <http://uza.uz/oz/politics/riz-r-zimiz-bunyedkori-b-lgan-ishlo-kh-zhaligi-khodimlari-me-09-12-2017>

xizmat uy-joylari bilan ta'minlandi. Tez tibbiy yordam bo'limlari ixtisoslashtirilgan avtotransport vositalari, asbob-uskuna va jihozlar bilan ta'minlandi hamda ularga ajratiladigan dori vositalari hajmi 2 baravarga ko'paytirildi. 2016 yilda 806 ta tez tibbiy yordam stansiyasi va kichik stansiyasi faoliyat ko'rsatgan bo'lsa, 2017 yilda bu ko'rsatkich 2 ming 100 dan oshdi. Respublikamizning barcha hududlarida yuqori texnologiyalar asosida ixtisoslashgan tibbiy yordam ko'rsatilishini yaqinlashtirish maqsadida o'nlab hududlarda respublika ixtisoslashtirilgan markazlarining bo'limi ochildi.

Sog'liqni saqlash sohasida davlat muassasalari bilan bir qatorda xususiy tibbiyot yo'nalishi ham jadal rivojlanmoqda. Davolash faoliyati turlari 50 tadan 126 taga ko'paytirilib, qator imtiyozlar berilgani tufayli o'tgan yili 634 ta xususiy tibbiyot muassasasi tashkil etildi.

“Obod qishloq” va “Obod mahalla” dasturlari doirasida 479 ta qishloq va ovulda, shaharlardagi 116 ta mahallada keng ko'lamli qurilish va obodonlashtirish ishlari bajarildi. Bunga 6,1 trillion so'm yoki 2018 yilga nisbatan 1,5 trillion so'm ko'p mablag' sarflandi.

Respublika markazlarida mingdan ortiq viloyat mutaxassislari malaka oshirdi, mutaxassislar viloyatlarga borib, ko'riklar o'tkazdi, og'ir bemorlar uchun yuqori texnologik operatsiyalar yoki davolashni amalga oshirdi, shuningdek, bir qator xorijiy mutaxassislar viloyatlarda murakkab operatsiyalar va master-klasslar o'tkazdi. Ijtimoiy ahamiyatga ega dori-darmon vositalari va tibbiyot buyumlarini uzluksiz va arzon narxlarda ta'minlash maqsadida yangi tizim joriy etilib, ularni xarid qilish uchun Sog'liqni saqlash vazirligiga 500 milliard so'mdan ziyod qo'shimcha byudjet mablag'lari ajratildi. davlat tibbiyot tashkilotlariga dori vositalari va tibbiy buyumlar sotib olish uchun ajratilgan mablag' miqdori 821 milliard so'mni tashkil etdi. bu 2016 yildagidan 3,5 baravar ko'pdir. shu bilan birga sohaga jalb qilinayotgan xorijiy investitsiya miqdori oshib bormoqda. 2016 yilda 40,2 million dollar o'zlashtirilgan bo'lsa, joriy yilda bu raqam 93,5 millionga etdi. nodavlat tibbiyot muassasalarini rivojlantirish jamg'armasi tashkil etilib, unga 14 million aqsh dollari miqdorida mablag' yo'naltirildi. o'tgan davr mobaynida xususiy tibbiyot muassasalari yana 400 dan ziyodga ko'payib, ularning soni 3 ming 860 dan oshdi. sog'liqni saqlash tizimida xususiy sektorni rivojlantirishni takomillashtirishga oid qaror bilan xususiy tibbiyot muassasalari shug'ullanishi mumkin bo'lgan tibbiy ixtisoslik turlari 50 tadan 126 taga ko'paytirildi. Natijada, Toshkent shahrida Janubiy Koreya, Hindiston, Turkiya, Jizzax shahrida Janubiy Koreya, Farg'ona, Qarshi shaharlarida va Qumqo'rg'on tumanida Hindiston kabi davlatlar bilan qo'shma klinikalar tashkil etilmoqda. Soliq va bojxona imtiyozlari 2022 yilga qadar uzaytirildi, Respublika ixtisoslashtirilgan markazlarning viloyatlardagi filiallari tashkil etilmoqda. CHet el klinikalarida faoliyat yuritayotgan 99 ta vatandoshimiz yurtimizga qaytdi. Davlat rahbarining nogironlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishga oid farmoyishi doirasida 8,4 ming nafar nogiron protez-ortopediya mahsulotlari bilan, 9,3 mingdan

ziyod ehtiyojmand fuqaro reabilitatsiya texnik vositalari bilan bepul ta'minlandi⁶⁴. SHuningdek, 23 mingdan ziyod 1941-1945 yillardagi urush faxriylari, yolg'iz keksalar, pensioner va nogironlarning sanatoriylarda bepul dam olishi ta'minlandi. 2017 yilda nogironlarga 2 trillion 600 milliard so'm pensiya va nafaqalar to'landi kam ta'minlangan, uy-joyga muhtoj 1 ming 200 dan ortiq nogiron fuqarolarga arzon uy-joy ajratish bo'yicha shartnomalar imzolaniib, boshlang'ich to'lovlar uchun 22 milliard so'mdan ortiq mablag' ajratildi. Mehnatga layoqati cheklangan nogiron ayollarga 6 ming 500 dan ortiq nogironlik aravachalari, 1 ming 600 ga yaqin eshitish apparatlari bepul berildi. Keng jamoatchilik vakillari tomonidan bildirilgan fikr-mulohazalar asosida "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi Farmon qabul qilindi va bu borada qo'shimcha imtiyoz va imkoniyatlar berildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Nukus-farm", "Zomin-farm", "Kosonsoy-farm", "Sirdaryo-farm", "Boysun-farm", "Bo'stonliq-farm" va "Parkent-farm" erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etish to'g'risida"gi Farmoni qabul qilinishi, avvalo, mamlakatda farmatsevtika sohasini rivojlantirish, dori-darmon vositalari hamda tibbiyot buyumlari ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash, mahalliy dori-darmon vositalari bozorini o'zimizda ishlab chiqarilgan yuqori sifatli preparatlar bilan to'ldirish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Farmatsevtika faoliyatini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaxshilash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi huzurida Farmatsevtika tarmog'ini rivojlantirish agentligi tashkil etildi⁶⁵.

Aholining ehtiyojmand qatlamlarining ijtimoiy himoyasini yanada kuchaytirish maqsadida O'zbekiston Kasaba uyushmalari Federatsiyasi ushbu masalada etakchi muassasa sifatida belgilandi, unga tegishli vakolat va huquqlar berildi hamda bir qator yangi mexanizmlar joriy qilindi, jumladan: uy-joyi bo'lmagan yoki eski uylarda yashovchi respublikaning har bir tumani va shahridagi o'rta hisobda 5 ta oilaga arzon uy-joylarni berish; respublikaning har bir tumani va shahridan o'rta hisobda 70 tagacha oilalarga har yili maishiy texnika yoki bir boshdan qoramol xarid qilib berish; og'ir kasalliklar mavjud bo'lgan taqdirda tibbiy xizmatlar haqini to'lash va har bir tuman va shahardan o'rta hisobda 6 tagacha kam ta'minlangan oilalarga beg'araz yordam ko'rsatish uchun mablag'lar ajratish asosiy vazifa sifatida belgilab olindi. "Muruvvat" va "Saxovat" internat uylarida istiqomat qilayotgan nogironlar va keksalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni yanada kuchaytirish maqsadida internat-uylarning faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha homiylik kengashlari, shuningdek Byudjetdan tashqari internat-uylarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tashkil qilindi⁶⁶.

⁶⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасини ўрганиш ва кенг жамоатчилик ўртасида тарғиб этишга бағишланган илмий-оммабоп қўлланма. –Тошкент: «маънавият», 2019.

⁶⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Нукус-фарм", "Зомин-фарм", "Косонсой-фарм", Сирдарё-фарм", "Бойсун-фарм", "Бўстонлиқ-фарм" ва "Паркент-фарм" эркин иқтисодий зоналарини ташкил этиш тўғрисида"ги Фармониغا ШАРХ.

https://nrm.uz/contentf?doc=499797_o%E2%80%98zbekiston_respublikasi_prezidentining_nukus-farm_zomin-farm_kosonsoy-farm_sirdare-farm_boysun-farm_bo%E2%80%98stonliq-farm_va_parkent-farm_erkin_iqtisodiy_zonalarini_tashkil_etish_to%E2%80%98g%E2%80%98risidagi_farmoniga_sharh

⁶⁶ Кариялар ва ногиронларни Саховат-мурувват уйларида саклаш. <https://uz.denemetr.com/docs/768/index-71522-1.html?page=5>

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 iyuldagi qarori bilan “Ezgu maqsad” xalqaro xayriya jamoat jamg‘armasi tuzildi, uning faoliyati aholining ijtimoiy nochor qatlamlari sog‘lig‘ini himoyalash, etim bolalar va “Mehribonlik” uylari tarbiyalanuvchilariga, “Muruvvat” va “Saxovat” uylarida yashovchilarga yordam ko‘rsatishga yo‘naltirildi⁶⁷. Bu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 iyuldagi “Mehnat faxriysi” ko‘krak nishonini ta‘sis etish to‘g‘risida”gi Qarori muhim voqea bo‘ldi. Ushbu mukofot bilan ko‘p yillar davomida halol va samarali mehnat qilgan nafaqa yoshidagi yurtdoshlarimiz, shuningdek, hayotini oilalar mustahkamligini ta‘minlash ishlariga bag‘ishlab, jamiyatda hurmat qozongan onalar taqdirlanadi

Ta‘lim, madaniyat, ilm-fan, adabiyot, san‘at va sport sohalarini rivojlantirish ijtimoiy sohaning muhim yo‘nalishini tashkil etadi. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” (20.04), “2017/2018 o‘kuv yilida O‘zbekiston Respublikasining oliy ta‘lim muassasalariga o‘qishga qabul qilish to‘g‘risida” (05.05), “Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” (03.06), “Ma‘daniyat va san‘at tashkilotlari, ijodiy uyushmalar va ommaviy axborot vositalari faoliyatini yanada rivojlantirish, soha xodimlari mehnatini rag‘batlantirish bo‘yicha qo‘shimcha sharoitlar yaratishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida” (14.08) va boshqa Qarorlari chiqarilganini alohida kayd etish lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining joriy yilda ta‘lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan 70 ga yaqin farmon, qaror va farmoyishi qabul qilindi. Bu tom ma‘noda ta‘lim tizimidagi o‘zgarish va yangilanishlar jarayonini boshlab berdi. Avvalo, maktabgacha ta‘lim sohasini isloh qilish maqsadida 5 yillik alohida dastur qabul qilindi. Joriy yilning o‘zidayoq, uch yuzdan ortiq maktabgacha ta‘lim muassasalari rekonstruksiya qilindi va kapital ta‘mirdan chiqarildi. Davlat byudjeti va xalqaro grantlar mablag‘lari hisobiga mingdan ortiq bolalar bog‘chasi zamonaviy mebel, rivojlantiruvchi o‘yinlar va jihozlar bilan ta‘minlandi. Bolalarning etuk va barkamol shaxs bo‘lib voyaga etishida bog‘cha tarbiyasi qanchalik katta ahamiyatga ega ekanini inobatga olib, bu sohada alohida vazirlik tashkil etildi va uning zimmasiga maktabgacha ta‘lim tizimini tarkibiy jihatdan tubdan isloh qilish, mazkur muassasalarga bolalarni to‘la qamrab olish bo‘yicha muhim vazifalar yuklatildi.

Maktab tizimi qayta ko‘rib chiqilib, tajribali pedagog, ota-onalar va o‘quvchilar bilan o‘tkazilgan muhokamalar natijasida 9-sinfni tamomlagan o‘quvchilar uchun o‘qishni ixtiyoriy ravishda kollej va litseyda yoki 10-11 sinflarda davom ettirish imkoniyati yaratib berildi. Yangi o‘quv yilida respublika bo‘yicha qariyb 70 foiz o‘quvchilar maktabda ta‘lim olishni davom ettirishni tanladi. 10-sinflarda o‘quv jarayonini tashkil etish maqsadida 22 ming nafar yangi o‘qituvchi ishga qabul qilindi, etti tildagi 8,5 million nusxa darslik va o‘quv-uslubiy qo‘llanmalar nashr qilindi. Respublikadagi 486 ta maktabda qurilish-ta‘mirlash ishlari amalga oshirilib, shundan

⁶⁷ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 14 июль 2017 йилдаги "Эзгу мақсад" халқаро хайрия жамоат жамғармасини ташкил этиш тўғрисида”ги Қарори.
https://nrm.uz/content?doc=488639_2017_yil&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana

234 tasida loy-paxsadan qurilgan binolar o'rniga yangi o'quv binolari qurib berildi, 900 ta maktabning 8 mingtaga yaqin sinfidagi o'quv partalar yangisiga almashtirildi, 400 dan oshiq maktab zamonaviy kompyuter sinflari va interaktiv uskunalar bilan ta'minlandi, nogiron bolalar uchun ixtisoslashtirilgan 17 ta maktab-internat binolari ta'mirdan chiqarildi.

2019 yilda mutlaqo yangicha mazmun va shakldagi 4 ta Prezident maktabi, 3 ta Ijod maktabi ish boshladi. Oliy ta'limni rivojlantirish uchun o'tgan yili 19 ta yangi oliy o'quv yurti, jumladan, 9 ta nufuzli xorijiy universitetning filiali ochildi. Etakchi xorijiy universitetlar bilan hamkorlikda 141 ta qo'shma ta'lim dasturi bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi. Oliy ta'lim muassasalariga jami 146 ming 500 nafar yoki 2016 yilga nisbatan 2 barobar ko'p talaba o'qishga qabul qilindi.

Oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, xalqaro standartlar darajasiga mos mutaxassislar tayyorlash maqsadida, tizimni kompleks rivojlantirishga qaratilgan 5 yillik dastur qabul qilindi va unga ko'ra joriy yilda bir qator oliygohlarda qurilish va ta'mirlash ishlari amalga oshirildi hamda zamonaviy kompyuter, o'quv laboratoriyalar bilan jihozlandi. Jumladan, Alisher Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti universitetining binosi yangilanib, foydalanishga topshirildi⁶⁸.

O'zbekiston Fanlar akademiyasi a'zolari hamda etakchi olimlar bilan bo'lib o'tgan yig'ilishda bildirilgan takliflardan kelib chiqib, respublika ilm-fan nufuzini yuksaltirish va rivojlantirish bo'yicha bir qator tadbirlar amalga oshirildi. Jumladan, ilmiy-tadqiqot muassasalarining innovatsion faoliyatini va infratuzilmasini kompleks rivojlantirish 5 yillik dasturi ishlab chiqilib, ularni ta'mirlash, zamonaviy laboratoriya jihozlari bilan ta'minlash uchun 450 milliard so'm ajratilishi rejalashtirildi. O'zbekiston Respublikasining Innovatsion rivojlanish vazirligi va Innovatsion rivojlanish va novatorlik g'oyalarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tashkil etildi. Fanlar akademiyasi maqomi mustahkamlandi, uning Navoiy shahrida bo'limi ochildi, 9 ta ilmiy muassasalar qayta tiklandi. Xalqaro amaliyotga muvofiq oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limning ikki pog'onali tayanch doktorantura va doktorantura tizimi joriy etildi. Yuqori malakali va bilimdon o'qituvchi-pedagoglar bazasini shakllantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli qarori bilan Mirzo Ulug'bek nomidagi ixtisoslashtirilgan davlat umumta'lim maktab-internati hamda Astronomiya va aeronavtika bog'i tashkil etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2017 yil 30 iyun kuni yoshlar bilan bo'lib o'tgan tarixiy uchrashuvi mamlakatda yoshlar siyosati samaradorligini oshirish bilan bog'liq yangi davrni boshlab berdi. Eng muhim jihat sifatida, davlatimiz rahbari tashabbusi bilan o'zbekiston yoshlarini buyuk maqsadlar sari birlashtiradigan va safarbar etadigan ommaviy harakat – o'zbekiston yoshlar ittifoqi tashkil etildi. yoshlarga oid davlat siyosatini izchil va samarali amalga oshirish, yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini tubdan isloh etish maqsadida O'zbekiston

⁶⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. <https://www.pv.uz/uz/newspapers/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirzиеva-olij-mazhlisu-2020>

Respublikasi Prezidentining “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi Farmoni qabul qilindi. Ta’kidlash joizki, joriy yilning o‘tgan davrida mamlakatda yoshlarga doir davlat siyosati samaradorligini oshirishga doir o‘nlab qonun hujjatlari qabul qilinib, ularda birinchi navbatda, yoshlar tarbiyasini mustahkamlash va ularni qo‘llab-quvvatlashga alohida e’tibor qaratildi. Eng avvalo, barcha darajadagi davlat hokimiyati organlarida, mahallalarda yoshlar masalalari bo‘yicha xizmatlar tashkil etildi, 30 iyun mamlakatda “Yoshlar kuni” deb belgilandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi qoshida Yoshlar muammolarini o‘rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti tashkil etildi. O‘zbekiston yoshlar ittifoqining faoliyatini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash borasida uning muntazam daromad manbai belgilandi, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash bo‘yicha bir qator tadbirlar amalga oshirildi, jumladan: • 2018 yilda kichik biznes korxonalarini tomonidan to‘lanadigan yagona soliq to‘lovi uchun hisoblangan summaning 8 foizi hisobidan 200 milliard so‘m O‘zbekiston yoshlar ittifoqining rivojlantirish jamg‘armasiga yo‘naltiriladi; respublikaning tuman va shaharlarida bo‘shayotgan kollejlarda binolarini O‘zbekiston yoshlar ittifoqiga beg‘araz o‘tkazish, ularning negizida barcha qulayliklarga, kutubxona va kitob do‘koniga ega bo‘lgan Yoshlar markazlari va zamonaviy yoshlar kinoteatrlarini, shuningdek, yoshlarni 6 oygacha bo‘lgan muddatda kasb-hunarga to‘lovsiz o‘qitish markazlarini tashkil etish dasturi tayyorlandi; • Yoshlar Ittifoqi qoshida turli fanlar, jumladan, chet tillarni o‘rgatish, kompyuter dasturlarini tuzish va tadbirkorlik asoslarini o‘qitish maqsadida tashkil etiladigan korxonalarini 10 yilga barcha soliqlardan ozod etish, bunda korxonalar ixtiyorida qoladigan summaning 20 foizini O‘zbekiston yoshlar ittifoqining rivojlantirish jamg‘armasiga o‘tkazish belgilandi. Yosh mutaxassis va tadbirkorlar faoliyatini rag‘batlantirish masalasiga alohida e’tibor qaratilib, ularga soliq imtiyozlari va preferensiyalar joriy qilindi, jumladan: • birinchi marta ishga qabul qilingan yoshlarga daromad solig‘i birinchi yil uchun 50 foiz, ikkinchi va uchinchi yillar uchun esa, 25 foizga kamaytirildi; • ishlab chiqilgan maxsus dasturga ko‘ra, 7 mingdan ziyod yosh oilalar o‘z shaxsiy uy-joylariga ega bo‘ldilar, 2018 yildan esa, barcha yirik shaharlarda – ko‘p qavatli, qishloq tumanlarida – 1-2 qavatli namunaviy loyihalar asosida arzon uylarni yoshlar uchun qurish rejalashtirildi; • O‘zbekiston yoshlar ittifoqi tizimida 3 yil davomida faol ishlab kelayotgan xodimlarga uy-joy sotib olish uchun ipoteka kreditining boshlang‘ich to‘lovi O‘zbekiston yoshlar ittifoqining rivojlantirish jamg‘armasidan to‘lanishi belgilandi; • O‘zbekiston yoshlar ittifoqining rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan Ittifoqning faol a‘zosi bo‘lgan oliygoh talabalariga o‘rtacha o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari yuqori bo‘lgan taqdirda kontrakt miqdorining 35 foizi to‘lab berilishi joriy etildi; • o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalarida “yoshlar etakchisi” vazifasi yuklatilgan xodimga 50 foiz miqdorida har oylik ustama belgilandi; • O‘zbekiston yoshlar ittifoqining faol a‘zolariga oliy ta’lim muassasalariga imtiyozli qabul qilish bo‘yicha tavsiyanomalar asosida doimiy yashash joyidagi oliy ta’lim muassasalarining pedagogika ta’lim yo‘nalishlariga tanlovdan tashqari test sinovlarisiz va kasbiy (ijodiy) imtihonlarsiz

davlat grantlari asosida qabul qilinishi belgilandi; • faol yoshlar uchun “Mard o‘g‘lon” davlat mukofoti va “Kelajak bunyodkori” medali ta’sis etildi.

Rahbariy adabiyotlar:

- 1.Mirziyoev SH.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. T. 1. - Toshkent: O‘zbekiston.. 2017.
- 2.Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 3.Mirziyoev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson ma’nfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yiliga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi ma’ruzasi. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 4.Mirziyoev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
- 5.Karimov I.A. O‘zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. T. 1. - Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
- 6.Karimov I.A. Tinchlik va xavfsizligimiz o‘z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat’iy irodamizga bog‘liq. T. 12. - Toshkent: O‘zbekiston, 2004.
- 7.Karimov I.A. Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat. T. 14. - Toshkent: O‘zbekiston, 2006.
- 8.Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat-engilmas kuch. -Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
- 9.Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini shakllantirish-mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. T.19. – Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
- 10.Karimov I.A. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
- 11.Karimov I.A. Tarixiy xotira va inson omili – buyuk kelajagimiz garovidir. Xalq so‘zi. 2012, 10 may.
- 12.Karimov I.A. Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo‘lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. - Toshkent: O‘zbekiston. 2015.

Asosiy adabiyotlar

- 13.Mustaqil O‘zbekistan tarixining dastlabki saxifalari. - Toshkent, 2000.
- 14.Erkaev A.O‘zbekiston yo‘li. - Toshkent: Ma’naviyat, 2011.
- 15.Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at // M.Abdullaev va boshqalar: to‘ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: Sharq, 2006.
- 16.2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2017.
- 17.Mustaqil O‘zbekiston tarixi. Mas’ul muharrir A.Sabirov. - Toshkent: Akademiya, 2013.
- 18.Noveyshaya istoriya Uzbekistana. Rukovoditel’ proekta i redaktor: M.A.Raximov. - Toshkent: Adabiyot uchqunlari, 2018.

14-15-Mavzu: O‘zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o‘rni va nufuzini ortib borishi

Reja:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy soha indeksleri haqida qisqacha ma’lumot.
2. “O‘zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o‘rnini yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy etish” borasidagi davlat siyosati.
3. O‘zbekiston Respublikasi uchun ustuvor bo‘lgan xalqaro reyting va indekslar bo‘yicha samaradorlikning eng muhim ko‘rsatkichlarni oshirishda O‘zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy kompleks rivojlantirish konsepsiyasining o‘rni.

Tayanch iboralar:

Xalqaro, reyting, indekslardagi, mexanizmi, investor, iqtisodiyot, ishbilarmonlik, byudjet, sanoat, investitsiya, barqaror rivojlanish, ijtimoiy-iqtisodiy sohag, huquq, korrupsiya, demokratiya.

1. Ijtimoiy-iqtisodiy soha indeksleri haqida qisqacha ma’lumot.

Aholi turmush darajasini oshirish, davlat organlarining xalq manfaatlarini uchun xizmat qilishida davlat siyosatidagi ustuvorligini ta’minlash hamda mamlakatga kirib kelayotgan investitsiyalar oqimini jadallashtirish va investor mulkini davlat tomonidan himoya qilish kabi mamlakatda turli sohalarda amalga oshirilayotgan tub o‘zgarishlarni dunyo hamjamiyatiga namoyon etish maqsadida turli sohalar bo‘yicha xalqaro tashkilotlar tomonidan tuziladigan xalqaro reyting va indekslar muhim ahamiyat kasb etadi. Ko‘rsatkichlari bo‘yicha yuqori baholangan har qanday xalqaro reytinglar samarasi sifatida ishbilarmonlardan tortib dunyo aholisi barcha qatlamining e’tibori shu mamlakatga qaratiladi: investitsion muhit, turizm, xizmat ko‘rsatish sohasi rivojlanadi, buning natijasida aholining turmush darajasi va farovonligi yaxshilanadi. Xalqaro reyting va indekslarni faoliyat yo‘nalishiga qarab ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-huquqiy sohalarga ajratish mumkin. Bunda iqtisodiyot, ishbilarmonlik, byudjet, sanoat, investitsiya va barqaror rivojlanish maqsadlarini ijtimoiy-iqtisodiy sohaga, huquq, korrupsiya, demokratiya hamda boshqaruv sifatini siyosiy-huquqiy sohalarga kiritish maqsadga muvofiqdir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 17 yanvardagi PF-5635-sonli Farmoniga asosan Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi (keyingi o‘rinlarda Vazirlik) quyidagi xalqaro reyting va indekslarga O‘zbekiston Respublikasining xalqaro nufuzini yaxshilash uchun mas’ul etib belgilangan.

Indeksni tuzuvchi xalqaro tashkilotlar tegishli davrlar bo‘yicha davlat organlari tomonidan e’lon qilingan ochiq ma’lumotlar hamda turli xalqaro tashkilotlarning (World Economic Forum, World Bank, International Monetary Fund, UN, Transparency International va boshqalar) reyting hisobotlari natijalariga asoslanib, indikatorlar natijalarini hisoblaydi hamda o‘zining rasmiy veb saytlarida e’lon qilib boradi.

2020 yilgi reyting natijalariga ko'ra Biznes yuritish va Iqtisodiy erkinlik indeksida Yangi Zelandiya, Gong Kong hamda Singapurni yuqori 3 talik davlatlar qatorida ko'rish mumkin. Indikatorlar bo'yicha reytingi yuqori davlatlar tahlil qilinganda, Yangi Zelandiya Biznes yuritish indeksining korxonalarini ro'yxatdan o'tkazish (100.0) va kredit olish indikatorida (100.0), Singapur kontraktlar ijrosini ta'minlashda (84.5) hamda Gong Kong qurilish uchun ruxsatnoma olishda (93.5) dunyoda etakchilik qiladi. Umr ko'rish davomiyligi 85.3 yil, kutilayotgan ta'lim yillari 18.1 yil, o'rtacha ta'lim yillari 12.6 yil hamda aholi jon boshiga yalpi milliy daromad 68 059.0 AQSH dollari bo'lgan Inson kamoloti indeksida Norvegiya davlati 2001 yildan beri (2007, 2008 yillar bundan mustasno) ushbu reytingni boshqarib kelmoqda.

So'nggi reyting natijalariga ko'ra, O'zbekiston xalqaro reytinglar tasnifiga ko'ra, Biznes yuritish indeksida top 20-talik islohotchimamlakatlar, Iqtisodiy erkinlik indeksida davlatda iqtisodiyot asosan erkin bo'lmagan davlatlar, Inson kamoloti indeksi bo'yicha inson taraqqiyoti darajasi yuqori bo'lgan davlatlar qatoridan o'rin oldi. O'zbekiston Respublikasi xalqaro reytinglarda o'rnini quyidagi ikki yo'nalish bo'yicha izohlash mumkin: - indikatorlar ko'rsatkichining o'zgarishi: Biznes yuritish indeksi tarkibidagi 10 ta yo'nalishning 9 tasida (to'lovga qobiliyatsizlikni hal qilishdan tashqari), Iqtisodiy erkinlik indeksi tarkibidagi (sud faoliyati samaradorligi ko'rsatkichidan tashqari) barcha indikatorlarda hamda Inson kamoloti indeksi bo'yicha umr ko'rish davomiyligi indikatorida 2020 yilda 2019 yilga nisbatan o'sishga erishgan; - indikatorlar o'rnining pastligi: turlari bo'yicha eng so'nggi reyting natijalariga ko'ra, Biznes yuritish indeksi tarkibidagi 3 yo'nalish (qurilish uchun ruxsatnomalar olishda 132-o'rin, xalqaro savdoda 152-o'rin va to'lovga qobiliyatsizlikni hal qilishda 100-o'rin), Iqtisodiy erkinlik indeksi tarkibidagi 6 yo'nalish (sud faoliyati samaradorligida 123-o'rin, davlat yaxlitligida 142-o'rin, monetar erkinlikda 175-o'rin, savdo erkinligida 129-o'rin, investitsiyalar erkinligida 169-o'rin va moliyaviy erkinlikda 162-o'rin) hamda Inson kamoloti indeksi bo'yicha 3 yo'nalish (umr ko'rish davomiyligida 117-o'rin, kutilayotgan ta'lim yillarida 128-o'rin va aholi jon boshiga YAMDDa 126-o'rin) indikatorlari juda past ko'rsatkich sifatida baholangan. Oxirgi to'rt yil davomida barcha sohalarda bo'lgani kabi mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligi va xalqaro maydondagi imidjini mustahkamlash borasida ko'plab shu jumladan, xalqaro reyting va indekslarda ham salmoqli yutuqlarga erishildi. Bu yutuqlarni O'zbekiston Respublikasining 2011-2020 yillardagi xalqaro reyting va indekslardagi dinamikasi orqali ko'rishimiz mumkin. YUqorida keltirilgan grafikdan mamlakatimizning Biznes yuritish indeksi bo'yicha 2020 yil 2011 yilga nisbatan 81 ta pog'onaga, Iqtisodiy erkinlik indeksi bo'yicha 49 ta pog'onaga hamda Inson kamoloti indeksi bo'yicha esa 7 ta pog'ona (2020 yilgi reyting natijalari 2020 yil dekabr oyida e'lon qilinishini hisobga olib, 2019 yil yakunlariga nisbatan olindi)ga yuqorilab, bu borada bir qancha yutuqlarga erishayotganini ko'rish mumkin.

Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va xalqaro maydondagi imidjini mustahkamlash maqsadida qabul qilingan PF-6003-sonli Farmonning 3-ilovasida 2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasi uchun ustuvor bo'lgan xalqaro reyting va

indekslar bo'yicha samaradorlikning eng muhim ko'rsatkichlari (KPI) belgilab berilgan.

Hozirgi kunda mamlakatimizning xalqaro hamjamiyatdagi nufuzini oshirish va berilgan topshiriqlarni ijrosini ta'minlash maqsadida Vazirlik tomonidan har bir indeks bo'yicha tegishli vazirlik, idora hamda ilmiy tadqiqot institutlari bilan idoralararo ishchi guruh tarkibi tuzilmoqda hamda 2020 yil ikkinchi yarmi uchun amalga oshirilishi zarur bo'lgan choratadbirlar rejasi ishlab chiqilib, Respublika Kengashiga tasdiqlash uchun kiritilmoqda.

2. "O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rnini yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy etish" borasidagi davlat siyosati.

Bugun O'zbekiston mintaqada barcha sohalarda jadal sur'atlarda rivojlanayotgan mamlakat – bu xalqaro ekspertlar tomonidan bildirilayotgan e'tirof. Rivojlanish, taraqqiyot esa o'z-o'zdan bo'lmaydi. Iqtisodiyot va ijtimoiy hayotda kuzatilayotgan hozirgi o'zgarish va yutuqlar mamlakat rahbari tomonidan ko'tarilgan keng qamrovli chora-tadbirlar hamda ijrochilarning mashaqqatli mehnat mahsuli ekanligi shubhasiz. Bu e'tiroflar, dastlabki yutuqlar o'zimizniki albatta. Lekin ularni yanada yaxshilash mamlakat siyosatining asosiy maqsadlaridan biridir.

Davlatimiz rahbarining «O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rnini yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy qilish to'g'risida»gi Farmoni ana shu sa'y-harakatlarni yangi pog'onaga olib chiqishga xizmat qilishi bilan ahamiyatli.

Oliy Majlis Qonunchilik palatasida 4 iyun kuni «O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rnini yaxshilash borasida parlamentning, xususan, Qonunchilik palatasining roli» mavzusida o'tkazilgan seminar ana shu mavzuga qaratildi va Prezident farmoni mazmuni va unda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda parlament oldida turgan masalalar atroflicha muhokama qilindi.

Jahon banki, Birlashgan millatlar tashkiloti, Birlashgan millatlar tashkilotining Taraqqiyot dasturi, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti, Jahon iqtisodiy forumi, Xalqaro byudjet hamkorligi, INSEAD xalqaro biznes-maktabi va Economist Intelligence Unit kabi xalqaro reyting agentliklari va tashkilotlari bilan rasmiy aloqalar yo'lga qo'yildi.

O'tgan davr mobaynida xalqaro reyting agentliklarining 2019-2020 yillarda chop etilgan hisobotlariga binoan respublikaning iqtisodiy reytinglardagi o'rnini sezilarli darajada o'sdi. Xususan "Fitch Ratings" va "S&P Global Ratings" xalqaro reyting agentliklarining bahosiga ko'ra 2019 yilda mamlakatning suveren kredit reytingi «BB-» barqaror darajada saqlanib qolmoqda.

Jahon banki «Biznes yuritish 2020» yangi yillik hisobotida (Doing Business 2020) so'nggi bir yilda O'zbekiston Respublikasi biznes islohotini amalga oshirishda eng katta yutuqlarga erishgan 20 ta mamlakat qatoriga kirishga imkon bergan to'rtta islohotni amalga oshirgani to'g'risidagi axborotni tarqatdi. SHuningdek, 2019 yilda O'zbekiston ushbu reyting hisobotida dunyoning 190 mamlakati orasida 69-o'rinni egallab, 7 pog'onaga ko'tarildi.

2019 yilning sentyabr oyida Jahon bankining Boshqaruv sifati indikatorlarining 2018 yil uchun e'lon qilgan hisobotida O'zbekiston Respublikasi bir qator indikatorlardan yaxshilanganligini ma'lum bo'ldi. Xususan, «Korrupsiyani nazorat qilish» indeksida 1 pog'onaga, «Hukumat samaradorligi» indeksida 3 pog'onaga, «Normativ sifat» indeksida 7 pog'onaga, «Qonun ustuvorligi» indeksida 4 pog'onaga, «So'z erkinligi va hisobdorlik» indeksida 5 pog'onaga ko'tarildi.

Seminarda Prezidentimizning 2020 yil 2 iyundagi Farmoni bilan xalqaro reyting va indekslar bilan ishlash bo'yicha respublika kengashi tashkil etilayotgani, davlat organlarining birinchi rahbarlari O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rnini yaxshilash uchun mas'ul qilib belgilangani alohida qayd etib o'tildi.

SHuningdek, mazkur hujjat bilan Adliya vazirligi markaziy apparati tuzilmasida Xalqaro reyting va indekslar bilan ishlash boshqarmasining tashkil etilishi mazkur yo'nalishda amalga oshirilayotgan ishlarni muvofiqlashtirib borish imkoniyatini yaratishi, bu esa o'z navbatida ko'zlangan natijaga erishishda ayni muddao bo'lishi qayd etildi.

So'nggi to'rt yil mobaynida mamlakatimiz Meros jamg'armasining «Iqtisodiy erkinlik» indeksida 52 pog'onaga, Jahon bankining «Logistika samaradorligi» indeksida 19 pog'onaga, «Biznes yuritish» indeksida 18 pog'onaga ko'tarilganligi e'tirof etilib, ushbu yo'nalishdagi ishlarning natijasini aks ettirishga mo'ljallangan 2020 yil 1 oktyabrga qadar Internet tarmog'ida ishga tushirilishi belgilangan «O'zbekiston Respublikasi xalqaro reytinglarda» yagona portali haqida ma'lumot berildi.

Bu borada mamlakatimizda reytinglar bo'yicha tizimli ishlar amalga oshirilayotganligi va mazkur sohada so'nggi yillarda 10 ga yaqin qonunosti normativ-huquqiy hujjatlari qabul qilingani, biroq mazkur yo'nalishning ahamiyatini hisobga olgan holda parlamentning shu maqsadlarga yo'naltirilgan faoliyatini sezilarli darajada takomillashtirish lozimligi qayd etildi.

Xalqaro reyting va indekslarni belgilashda qanday faktorlar, ko'rsatgichlar mezon bo'lib xizmat qiladi? Mamlakatimizning xalqaro hamjamiyat o'rtasidagi imidjini yaxshilash uchun, investorlar uchun jozibadorlikni ko'tarish uchun qanday omillarga e'tiborni kuchaytirish kerak? Aynan shunday maqsadlarga erishilishini huquqiy jihatdan to'liq ta'minlash uchun parlament qanday hujjatlar qabul qilinishiga e'tiborni oshirishi talab etiladi? Seminarda tegishli mas'ul vazirlik va idoralarning mutaxassislari deputatlar tomonidan ko'tarilgan shunday masalalarni atroflicha va to'liq yoritganliklari iliq qabul qilindi. Parlament a'zolari o'zlarining qimmatli takliflarini bildirish barobarida ushbu yo'nalish uchun xos bo'lgan o'ta nozik jihatlarni, ko'nikmalarni o'rganganliklarini e'tirof etdilar.

SHu bilan birga mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-huquqiy taraqqiyot darajasini tizimli tahlil qilib borish, amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarning xalqaro reyting va indekslarda mamlakatning o'rnini yaxshilash maqsadlariga xizmat qilishini ta'minlashda parlamentning nazorat va qonun ijodkorligi funksiyalarini takomillashtirish lozimligiga alohida ahamiyat qaratib kelinmoqda.

3.O‘zbekiston Respublikasi uchun ustuvor bo‘lgan xalqaro reyting va indekslar bo‘yicha samaradorlikning eng muhim ko‘rsatkichlarni oshirishda O‘zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy kompleks rivojlantirish konsepsiyasining o‘rni.

2030 yilgacha O‘zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish konsepsiyasida makroiqtisodiy barqarorlikni va iqtisodiy o‘shish barorligini ta‘minlash, iqtisodiyot tarmoqlarining raqobatbardoshligini, investitsion va eksport salohiyatini oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish va himoya qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, mehnat bozorida keskinlik darajasini pasaytirish, aholi daromadlari o‘shishi va kam ta‘minlanganlikni qisqartirish nazarda tutiladi.

2030 yilgacha O‘zbekiston Respublikasini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqish mamlakatda amalga oshirilayotgan 2017–2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha Harakatlar strategiyasiga, Hukumatning moliyaviy-iqtisodiy munosabatlarning barcha jihatlarini isloh qilish, tarmoqlar va hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish va ijtimoiy masalalarni hal etish bilan bog‘liq qabul qilingan qarorlariga asoslanadi. Konsepsiyani ishlab chiqish zarurati uzoq muddatli istiqbolda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini cheklaydigan mavjud ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni, xavf-xatar va tahdidlarni hal etish, shuningdek, iqtisodiyot va ijtimoiy sohaning hozirgi holatidan barqaror rivojlanishga o‘tishning maqsadlari va ustuvorliklarini belgilash va aholi hayot darajasini oshirish bilan bog‘liqdir.

Konsepsiya 2030 yilgacha bo‘lgan davrda belgilangan O‘zbekiston Respublikasini Barqaror rivojlantirish maqsadlari prinsiplari va vazifalariga, aynan quyidagilarga javob beradi:

1.Kam ta‘minlanganlik darajasini hamma joyda qisqartirish, oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishga ko‘maklashish, sog‘lom turmush tarzini yuritish, barchani qamrab oladigan sifatli ta‘limni ta‘minlash, butun umr davomida ta‘lim olish imkoniyatini rag‘batlantirish, gender tenglik vazifalarini hal etish.

2.Suv resurslarini saqlash va oqilona foydalanish, sanitariyani rivojlantirish, barcha uchun qimmat bo‘lmagan, ishonchli, barqaror va zamonaviy energiya manbalaridan foydalanishni ta‘minlash.

3.Unumli bandlikni ta‘minlash, puxta infratuzilmani yaratish keng qamrovli va barqaror industrilashtirish va innovatsiyalarga ko‘maklashish asosida barqaror va umum qamrovli iqtisodiy o‘shishga ko‘maklashish.

4.SHaharlar va aholi punktlarining ochiqligi, xavfsizligi, gavjumligi va ekologik barqarorligini ta‘minlash, shuningdek, iste‘mol va ishlab chiqarishning oqilona modellariga o‘tish, iqlim o‘zgarishi va uning oqibatlariga qarshi kurashishning shoshilinch choralarini ko‘rish.

Konsepsiya iqtisodiy siyosatni amalga oshirish yo‘nalishlari bo‘lib xizmat qiladigan O‘zbekiston Respublikasini o‘rtacha va uzoq muddatli ijtimoiy-

iqtisodiy rivojlantirishning maqsadlari, ustuvorliklari va vazifalarini belgilaydi va asoslaydi.

Bunda, maqsadlar sifatida Konsepsiyada jadal va barqaror o'sish sharoitlarida respublika har bir fuqarosining sog'lom va samarali hayotini ta'minlaydigan ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirish, er, suv va energetika resurslaridan ularni kelajak avlodning foydalanishi uchun saqlab qolgan holda samarali foydalanish, ekologik muammolarni hal etish, Orol dengizining ekologik inqirozi oqibatlarini bartaraf etish, atrof muhitni yaxshilash ko'rib chiqiladi

Prognozlar bo'yicha 2030 yilga borib real yalpi ichki mahsulotning o'sishini 2,1 baravar va aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot o'sishini xorijiy valyutada 3 baravar yoki 2018 yildagi 1533 AQSH dollariga nisbatan 4538 AQSH dollarigacha ta'minlash ko'rib chiqiladi. Qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun iqtisodiy o'sishning o'rtacha yillik sur'atlarini 6,4 foizdan past bo'lmagan darajada qo'llab-quvvatlash zarur bo'ladi.

2030 yilga borib aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotning erishilgan qiymati O'zbekistonga daromadlar darajasi o'rtadan yuqori bo'lgan jahon mamlakatlari guruhiga kirish, mehnat bozorida keskinlik darajasini pasaytirish, aholi daromadlari o'sishini va kam ta'minlanganlikni ikki baravar qisqartirish imkonini beradi.

Ishlab chiqarish real hajmlari o'sishini 2,3 baravar (yalpi ichki mahsulot ulushini 2018 yildagi 26,3 foizdan 2030 yilda 33,3 foizgacha ko'paytirish) qurilish ishlarini 2,1 baravar (5,7 foizdan 6,4 foizga va xizmatlar sohasini 2,1 baravar ko'paytirish (35,6 foizdan 39,3 foizgacha) ta'minlash va tegishli ravishda qishloq xo'jaligi ulushini 1,8 baravar pasaytirish (32,4 foizdan 21 foizgacha) 2018-2030 yillarda yalpi ichki mahsulot o'sishining asosiy omillari hisoblanadi.

Iqtisodiyot ishlab chiqarish salohiyatining o'sishi eksport hajmlari 3 baravar ko'payishini ta'minlaydi. Iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun kapital qo'yilmalar hajmlarini – 3,1 baravar, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni – 7,0 baravar ko'paytirish talab etiladi.

Bunda quyidagilar maqsadlarga erishishda bosh omillar sifatida qaraladi.

1. Mehnat resurslarini aniq maqsadni ko'zlab tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish va inson kapitalini kuchaytirish, iqtisodiy o'sishning resurslaridan samarali foydalanish vositasida demografik omil o'sishini samarali iqtisodiy o'sishga transformatsiya qilish.

Qayd etish zarurki, hozirgi vaqtda mamlakatning mehnat resurslari butun aholining qariyb 56,7 foizini tashkil etadi. Har yili mehnat bozoriga 200-250 ming kishi kiradi. Aholining yosh tarkibi (mehnatga layoqatli aholining 60 foizi) yuqori mehnat faolligi va katta moslashuvchanlik bilan farqlanib turadigan mehnat salohiyatini shakllantirish imkonini beradi.

2. Mintaqalarning moddiy-texnik va moliyaviy bazasini mustahkamlash, sermahsul ish o'rinlari tashkil etilishini va mahalliy aholi daromadlari oshishini ta'minlaydigan infratuzilmaviy, ishlab chiqarish va ijtimoiy loyihalarni amalga

oshirish uchun mahalliy resurslar va imkoniyatlarni jadal safarbar qilish yo‘li bilan mintaqaviy omildan samarali foydalanish. Bunda sanoat ishlab chiqarishlarini samarali rivojlantirish va joylashtirish hamda xususiy hamda xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun iqtisodiy va ixtisoslashtirilgan zonalar, tarmoq klasterlari, kichik sanoat zonalari, innovatsion markazlar, texnoparklarning afzalliklari va ustunligidan foydalanishga alohida ahamiyat beriladi.

3. Jalb etiladigan investitsiyalar hajmlari o‘shishi konsepsiyasidan ulardan samarali foydalanish konsepsiyasiga tizimli o‘tish orqali iqtisodiy o‘shishni ta’minlash va tarkibiy qayta o‘zgartirishlarni ta’minlashda aniq maqsadga yo‘naltirilgan investitsiya siyosatini amalga oshirish. Tabiiy-xomashyo resurslaridan oqilona foydalanish, energiyaning tiklanadigan manbalarini va yuqori qo‘shilgan qiymatli tarmoqlarni rivojlantirish bunga ko‘maklashadi, bu atrof muhitga tashlanmalar chiqarib tashlanishini pasaytirish, ekotizimlarning saqlanishi va tiklanishini ta’minlash imkonini beradi.

Konsepsiya amalga oshirilishi uzoq muddatli davrning turli bosqichlarida quyidagi natijalarni ta’minlaydi:

Birinchi bosqichda (2019-2021 yillar) makroiqtisodiy barqarorlik bozor munosabatlarining institutsional bazasini yaratish, real sektorning tarmoqlari ishlab chiqarish salohiyatini oshirish, inson kapitalini yaxshilash va aholining zaif qatlamlarini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlarini amalga oshirish bo‘yicha qabul qilingan hujjatlar amalga oshirilishi orqali iqtisodiyotning yangi shart-sharoitlarga va bozor mexanizmlariga moslashishi yuz beradi.

Ushbu bosqichda korrupsiyani cheklash va xufiyona iqtisodiyot darajasini pasaytirish, tovar va moliya bozorlarini rivojlantirish hamda adolatli raqobat shart-sharoitlarini shakllantirish, ekologik va resurslarni tejaydigan standartlarni joriy etish qismi bo‘yicha davlat institutlari salohiyatini mustahkamlash vazifalarini hal etish muhim o‘rin tutadi.

Ikkinchi bosqichda (2022-2025 yillar) qayta ishlovchi tarmoqlarni jadal rivojlantirish, foydalanayotgan resurslar samaradorligini oshirish, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishga yo‘naltirilgan yangi bozor va ishlab chiqarish tuzilmalarini shakllantirish hisobiga iqtisodiyot tarmoqlarida sifatli tuzilmaviy o‘zgarishlarga erishiladi.

Ushbu bosqichda samarali bandlikni kengaytirishda va boshqa ijtimoiy muammolarni hal etishda uning ulushini ko‘paytirish yo‘li bilan iqtisodiy o‘shish sur‘ati jiddiy ravishda oshadi. Institutlar salohiyati mustahkamlanishiga qarab ta’lim va sog‘liqni saqlash xizmatlari sifati oshadi, kichik biznesni industrilashtirish va yangi sanoat siyosatiga o‘tish uchun shart-sharoitlar yaratiladi, yirik davlat xo‘jalik birlashmalarida menejment sifatining oshishi ularning qo‘shilgan qiymatni yaratishning global zanjiriga kirishini ta’minlaydi.

Uchinchi bosqichda (2026-2030 yillar) eksportga yo‘naltirilgan iqtisodiyot tabiatdan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish sohasiga an‘naviy bo‘lmagan resurslarni va energiya manbalarini jalb etish hamda inson kapitalini sifatliroq

rivojlantirish hisobga olingan holda iqtisodiyot tarmoqlarini texnik va texnologik rivojlantirish negizida jadal sur'atlarda rivojlantiriladi.

Konsepsiyaning har bir bosqichida strategik ustuvorliklarning oldinga qo'yilgan vazifalar bilan bog'liqligini ta'minlashga yo'naltirilgan tizimli ijtimoiy-iqtisodiy siyosat amalga oshiriladi. Bu ularning kelishilganligini ta'minlaydi. O'z navbatida har bir bosqichda hal etiladigan vazifalar iqtisodiyotning turli tarmoqlari va sohalarini va mamlakat hududlarini rivojlantirishga tegishli boshqaruv qarorlari qabul qilishning sifatliroq darajasida aniq chora-tadbirlar dasturi ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi bilan mustahkamlanadi.

Rahbariy adabiyotlar:

- 1.Mirziyoev SH.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. T. 1. - Toshkent: O'zbekiston.. 2017.
- 2.Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 3.Mirziyoev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson ma'nfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yiligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 4.Mirziyoev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O'zbekiston. 2017.
- 5.Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. T. 1. - Toshkent: O'zbekiston, 1996.
- 6.Karimov I.A. Tinchlik va xavfsizligimiz o'z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat'iy irodamizga bog'liq. T. 12. - Toshkent: O'zbekiston, 2004.
- 7.Karimov I.A. Inson uning huquq va erkinliklari - oliy qadriyat. T. 14. - Toshkent: O'zbekiston, 2006.
- 8.Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch. -Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 9.Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini shakllantirish-mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. T.19. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.
- 10.Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.
- 11.Karimov I.A. Tarixiy xotira va inson omili – buyuk kelajagimiz garovidir. Xalq so'zi. 2012, 10 may.
- 12.Karimov I.A. Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. - Toshkent: O'zbekiston. 2015.

Asosiy adabiyotlar

- 13.Mustaqil O'zbekistan tarixining dastlabki saxifalari. - Toshkent, 2000.
- 14.Erkaev A. O'zbekiston yo'li. - Toshkent: Ma'naviyat, 2011.
- 15.Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug'at // M.Abdullaev va boshqalar: to'ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: SHarq, 2006.